تصوير ابو عبدالرحمن الكردي

سەرجەم بەرهەمەکانی

مامۆستا هێمن

www.iqra.ahlamontada.com
منتدى اقرأ الثقافي

تاریک و ڕوون، ناڵەی جودایی،
بارگەی یاران و نامە و پەخشانەکان

ناوی کتێب: سەرجەم نووسینەکانی مامۆستا هێمن

ساڵی چاپ: ٢٠١٤

تیراژ: ٢٠٠٠ دانە

چاپخانەی: هەولێر

نرخ: ٣٨ هەزار تمەن

نرخی هەردوو بەرگ: ٨٠ هەزار تمەن

کتێبی یەکەم:

سەرجەم شێعرەکانی هێمن

....

کتێبی دووهەم:

سەرجەم نووسراوەکانی هێمن

ناوەڕۆک

کتێبی یەکەم: سەرجەمی شیعرەکانی هێمن

دیوانی تاریک و ڕوون ١٣

لە کوێوە بۆ کوێ؟.................... ١٥

کوردم ئەمن ٦٣

وتووێژی کچ و کوڕ ٦٤

خاوەنی زێڕ ٦٦

دەیڵێم و بێ باکم ٦٧

قەڵای نیشتمان ٧٠

ئەمەکی گوڵان ٧١

بەهاری لادێ ٧٣

تۆم هەر لەبیرە ٧٧

کیژی لادێ ٧٩

دوارۆژی ڕووناک ٨١

ڕۆژی شادی ٨٤

یادگاری شیرن ٨٦

ڕێبەندان و شاعیر ٨٩
بژی دیموکرات ٩٢
ڕۆژی خۆشی.. ٩٤
هەتاوی ئیقباڵ ٩٦
ڕەشەمە ٩٨
دایکی نیشتمان ١٠٠
نەورۆزی ڕزگاری ١٠٢
پێکەنینی گوڵ ١٠٤
بلوێری شوان ١٠٦
کورد و ئازەربایجانی ١٠٨
ڕۆژگاری ڕەش ١١٠
کچی مەهاباد ١١٨
بەهاری کوردستان ١١٩
بابردەڵە ١٢٧
فرمێسکی گەش ١٣٠
گریانی نیوەشەو ١٣١
ئارەزووی فڕین ١٣٢
خونچەی سیس ١٣٤
گۆمی خوێن ١٣٦
ئاواتی بەرز ١٣٧
بەغدا نیوەی ڕێیەت بێ ١٤٢
موو ناپسێنم ١٤٤
تووڕەیی ١٤٦
بۆسەی ڕۆژگار ١٤٧
چارەنووسی شاعیر ١٤٨
جۆلانە ١٥٠
ماچی شیرین ١٥١
هێلانەی بەتاڵ ١٥٢

گلێنەی شاعیر ١٥٣
گێژەڵووکەی خەزان ١٥٤
گوڵی هیوا ١٥٦
ڕاوە بەراز ١٥٨
شینی گۆران ١٦٥
تەپڵی ئەمان ١٦٨
پەری شێعر ١٧٠
ناسۆری تەشەنا ١٧٤
ڕەق هەڵاتم ١٧٦
گەرمەشین ١٧٧
مەتەرێزی شەرەف ١٧٩
شەنگەبێری ١٨٢
ئامێزی ژن ١٨٤
شەپۆلی تۆڵە ١٨٦
ترۆپکی ڕزگاری ١٨٩
گاو و گەردوون ١٩١
شەو و شەیتان ١٩٣
سنوور ١٩٧
ئارەق و تین ١٩٨
فریشتەی پەرپوە ٢٠٣
کاروانی خەبات ٢٠٦
لە بیرم مەکە ٢١٠
یادم بکەن ٢١٧
دەسکەوتی خەبات ٢١٩
شەوگاری تەنیایی ٢٢٥
شەوی شاعیر ٢٢٦
بناری هەڵگورد ٢٢٩
پەیامی ڕانەگەیەندراو ٢٣٥

وردەواڵە ٢٣٧
دڵی شاعیر ٢٣٨
تەرجەمە لە ئەنوەریەوە ٢٣٨
بۆ چمن ٢٣٩
بۆ کچە کوردێک ٢٣٩
پەری ئازادی ٢٤٠
بۆ خانمی لازار ٢٤٠
دیلی دیل ٢٤١
شنە ٢٤١
بۆ ئاغای لبادی دارایی ٢٤٢
ڕقی پیرۆز ٢٤٢

دیوانی نالەی جودایی ٢٥٠
پێشەکی ٢٤٥
مانگەشەو ٢٤٩
ناڵەی جودایی ٢٥٠
جوانی ڕەشپۆش ٢٦٠
تاوانی بێ هێزی ٢٦١
ئێوارەی پایز ٢٦٢
بەرەو ئاسۆ ٢٧٠
جوان ناسووتێ ٢٧٢
سازی ناساز ٢٧٣
ماچی خودایی ٢٧٥
دەستی تەزیو ٢٧٧
کوانێ؟ ٢٧٧
جوانی بەس نییە ٢٧٨
پەرستاری ڕەشپۆش ٢٨٠
چاویلکە ٢٨١

خۆزگە ٢٨٢
عیشق و ئازادی ٢٨٣
سووڕی دەوران ٢٨٥
خاک ٣١٢
شەرابی خەست ٣١٣
خەوم نایە ٣١٤
ڕێژنە ٣١٥

دیوانی بارگەی یاران ٣١٧
بەهاری زەرد ٣١٩
زیندەبەچاڵ ٣٢١
بەهار هەر دێ ٣٢٤
ڕەوەز ورد نابێ ٣٢٦
بەهاری ئاڵ ٣٢٨
فرمێسکی ڕونوو ٣٣٥
خانەنشین ٣٣٩
ئاپۆلۆی ماچ ٣٤٠
بارگەی یاران ٣٤١
تەوەری جەور ٣٤٣
شینگێڕی ٣٤٥
جێژوان ٣٤٨
دەسرێژی لاوان ٣٤٩
چوارینە ٣٥٢
بۆ شەهیدانی کوردی تورکیا ـ گریانی ڕونوو ٣٥٣
چەند بەرهەمێکی بەرایی ٣٥٥
کوردم ئەمن ٣٥٧
مەحکەمەی ئیستیقلال ٣٥٩
هەڵدەکەم ٣٦١

بەهاری زانین ٣٦٣
جێژنی ئازادی ٣٦٥
دەمەتەقەی دوو خوێنمژ ٣٦٨
شینی ژنە کوردێک ٣٧١
کوردەگیان ٣٧٤
نامەیەکی هێمن بۆ هەژار ٣٧٥
نامەیەکی هەژار بۆ هێمن ٣٧٧
ژارگەی ماران ٣٧٩
فەرهەنگۆک ٣٨٣

کتێبی دووهەم: سەرجەم نووسراوەکانی هێمن (هەواری خاڵی)

هێمنی شاعیر و مرۆڤ ٤٢٧
شاعیری گەل ٤٣٥
شێرەژن ٤٥١
یەکەم ڕۆژنامەی کوردی لە کوردستانی ئێران ٤٥٩
نامەیەکی ئەدەبی ٤٦٧
ئەرکی بەیان لە هەلومەرجی ئێستادا ٤٧٥
مامۆستای شاعیرانی موکریان ٤٨٣
حاجی قادری شۆڕشگێڕ ٤٩٧
عەلی ئاشق ٥١١
زۆرزانیش بەهەڵە دەچێ ٥٢١
ئەرکی نەتەوایەتی ئیمڕۆی شاعیر و نووسەرەکانمان ٥٢٧
وەڵامێکی دۆستانە ٥٣١
ئەزموونی شاعیریم ٥٣٩
ئاسۆکە ٥٥٣
کورد بۆ گشتی شاعیرە ٥٥٧
چەند نوکتەیەک لەبارەی مێژووی ئەدەبی کوردییەوە ٥٦٣

پێشەکییەک بۆ «پێکەنینی گەدا»ی حەسەن قزڵجی ٥٧١
پێشەکی بۆ قەڵای دمدم ٥٧٧
هەژار و شەرەفنامە ٥٨٩
پێشەکی بۆ دیوانی نالی ٥٩٧
ڕاوە تاژی ٦٠٥
نەورۆز ٦١٧
جوانترین دیمەن ٦٢١
بووکی یەکشەوە ٦٢٥
هەواری خاڵی ٦٣٣
مەهاباد ٦٣٩
لە ڕۆژێکی پایزیدا ٦٤٣
شیری بەدەستێکەوە بوو هەتاوی بەدەستی دیکەوە ٦٤٧
ئەو جۆرەی بتەوێ ٦٥٩
ڕێزی نان بگرن ٦٦٧
کورتەی ئۆدیسە ٦٧١
وشە ونبووەکان ٦٧٩
لامەزەبی خێرەومەند ٦٨٥
تەنیا هەمیشە تەنیا ٦٩٣
چیرۆکی کوولەکە ٦٩٧
مامۆستا هێمن و دیوانی تاریک و ڕوون و چەند پرسیارێک ٧٠٥
وتووێژ دەگەڵ مامۆستا هێمن ٧١٣
دەگەڵ مامۆستا هێمن ٧٢١
وتووێژێکی بڵاونەکراوە دەگەڵ مامۆستا هێمن ٧٢٥
لە بەهاری شیلاناوێوە تا پایزی ورمێ ٧٣٩
نامە بۆ کەریمی قەییومی: یەکەم ٧٧٩
نامە بۆ کەریمی قەییومی: دووەم ٧٨١
نووسینەکانی بەرایی ٧٨٣
خۆت بناسە ٧٨٥

ڕۆژی کاره ٧٨٧
سکاڵایەک لەگەڵ نیشتمان ٧٨٩
شێخ یوسف شمس الدین البرهانی ٧٩١
نامەی کچێکی دیل ٧٩٣
ئازایەتی سمایل ئاغای سمکۆ ٧٩٧
ئازادیمان دەوێ ٧٩٩
نامەیێکی سەرئاوەڵە ٨٠١
ئەی دنیا بزانە کورد سەربەخۆیی دەوێ ٨٠٣
ژوانی دوو خوێنمژ ٨٠٥
بۆچی کوردستانو لەبیر کردووه؟ ٨٠٧

تاریك و ڕوون

لە کوێوە بۆ کوێ!

من بۆخۆم وام، ڕەنگە زۆر کەسیش وابن، کە شێعری شاعیرێک یا نووسراوەی نووسەرێک دەخوێنمەوە «چ زینوو چ مردوو» پێم خۆشە خۆشــی بناسم. بزانم کێیە؟ خەڵکی کام وڵاتە؟ کاری چییە؟ چۆن دەژی و ئەگەر مردووە چۆن مردووە؟ لە کوێ نێژراوە؟

بۆیە بڕیارم دا سەرگوزشتەی خۆم لە سەرەتای ئەم بەشەی دیوانەکەم دا بنووسم. بە کێم گووتبا ئەو سەرگوزشتە بنووسێ؟ کێ من لە خۆم باشتر دەناسێ؟

پێوە بووم زۆر درێژی بنووســم. تەماشــام کرد دەبێتە چیرۆکێکی درێژ و شیرین و پڕ کارەســات. چ چیرۆکێک لە بەسەرهاتی ئینسانێک لە واقیع نیزیکترە؟ ئەویش بەسەرهاتی ئینســانێکی نیزیکەی پەنجا ســاڵی لە ساڵەکانی چەرخی بیســتەم، ئەو چەرخە سەیر و سەمەرەیە، ئەو چەرخە پڕ کێشە و شەڕ و شوورە، ئەو چەرخە پڕ لە کارەسات و پەلامارە، ئــەو چەرخە پڕ لە شــۆڕش و ئاڵوگۆڕە وەبیر بێ. بەتایبەتی ئەگەر ئەو ئینســانە کورد بــێ. کوردێکی بێ بەش و چارەڕەش بێ و تا ڕادەیەک لــە خەباتی ڕزگاریخوازی نەتەوە زۆرلێکراوەکەیدا بەشــداربووبێ. بەڵام بەداخەوە بۆم نەکرا. بەشی زۆری لەبەر تەوەزەلیی خۆم. با بمێنێ بۆ هەلێکی تر ئەگەر مام وازی لێ ناهێنم.

خوێنــەری خۆشەویســت! پێت وا نەبێ لێفەم لەســەر هەتیــوان هەڵداوەتەوە و لە بنی کوولەکەم داوە و هەرچیی هەیە نووســیومە. ئا هەر وا کورتە سەرگوزشــتەکەمت بۆ دەگێڕمەوە.

شاعیری هیچ قازانجی بۆ من نەبووبێ ئەو قازانجەی هەبووە کە ئەو ناوە دوور و درێژەی «سەید محەممەد ئەمینی شێخەلئیسلامی موکری» لە کۆڵ کردوومەتەوە.

باوکم ناوی ســـەید حەسەنی شێخەلئیسلامی موکری بوو. لە تۆرەی مەلا جامی چۆڕی بوو کە سێســـەد ساڵ لەوە پێش هاتۆتە سابڵاخ و بنەماڵێکی گەورەی لەو مەڵبەندە پێک هێناوە. دایکم ناوی زێنەب و کچی شـــێخی بورهان بوو کە ئێســـتا بنەماڵەیەکی گەورەی موکریانن.

بەهاری ســـاڵی ١٣٠٠ی هەتاوی (١٩٢١ی زایینی) بە شـــەوی جێژنی بەراتێ لە گوندی لاچین نزیکی سابڵاخ لەدایک بووم. مێژوکم لە مەمکی دایکم نەکردووە و فرچکم بە شیری دایەن گرتووە.

دایکم زۆری بەچاوی دادەدامەوە و دەیگوت: تۆ پێوقەدەم ڕەش بووی. هەر تۆم وەزگ کەوت لەشی ســـاغم بەخۆمەوە نەدی. نەخۆشیم پێوە نووسا، کوێرەوەری و پەژارە ڕووی تـــێ کردم. لەســـەر مانگ و ڕۆژی خـــۆم بووم کە ناچاربووین بڕەویـــن و بچینە لادێ. کە بەرپوویـــەوە، نە من تلپاتی تەڕم لە مەمکیدا بوو، نە باوکت ســـیپاڵێکی لە ماڵێدا مابوو. لەشـــکری شـــکاک وەک ئێمەشی وەک هەموو خەڵکی سابڵاخ ســـاف لەساف تاڵان کرد و گەسکی لەو ناو ماڵەدا کە سێسەد ساڵ بوو وەسەریەک نرابوو و بەمیرات بۆ باوکت بەجێ مابوو.

منیش جارجار بەپێکەنینەوە دەمگوت دایەگیان سووچی من چییە؟

دایەنەکەم ناوی یاســـەمەن و خەڵکی ئازەربایجان بـــوو. لەلەکەم کە ناوی عیزەت بوو خەڵکی تورکیا بوو، ئەو دووانە لەبەر هەژاری و نەداریی خۆیان پەڕیوەی کوردستان ببون و لە گوندەکەی ئێمە گیرســـابوونەوە و لە سەروبەندی لەدایکبوونی مندا منداڵێکیان ببوو. منداڵەکەی ئەوان لە من بەختەوەرتر بوو، نەژیابوو و تووشـــی کوێرەوەریی دنیا نەهاتبوو و عەمری درێژی بۆ من بەجێ هێشتبوو و پارووی دایک و بابیشی لە ڕۆنی هاوێشتبوو.

ئـــەو ژن و پیاوە هەژارە و ئاوارە بەدڵ و گیـــان منیان بەخێو دەکرد و زۆریان خۆش دەویستم. منیش ئۆگری ئەوان ببووم وەک دایک و بابی خۆم خۆشم دەویستن.

لەبیرمـــە زمانی ئەوانم وەک بلبـــل دەزانی، جا نازانم تورکیم دەزانی یا ئازەری؟ ڕەنگ بێ ئازەری بووبێ، چونکە منداڵ زمانی دایکی باشتر فێر دەبێ.

مردنی عیزەت و تۆرانی یاسەمەنم باش وەبیر دێ. ئەم ڕووداوە یەکەم زەبری توند بوو کە وەهەســـتی ناسکی منداڵانەی من کەوت و یەکێکە لە بیرەوەرییە هەرە تاڵەکانی ژیانم.

لە ڕاسـتیدا من دوو جار هەتیو بووم و دووجارم دایک و باب مردوون: جارێک بەساوایی و جارێک بە پیری.

بابم هەم دەوڵەمەند بوو، هەم بەدڵ و دەسبڵاو، چاکی بەخێو دەکردین، پینج خوشک و دوو برا بووین، کاکم و خوشکێکم لە من گەورەتر بوون. بەمنداڵی زۆر تێروتەسەل و کۆک و پۆشتەبووم. بەڵام کۆیلە و دیل بووم، کۆیلەی ناو قەفەزی زێڕ، کۆیلەی ڕێوشوێنی کۆن.

ڕێوشـوێنی بنەماڵەکەمان ئیجازەی نەدەدا من لەگەڵ هاوتەمەنەکانم گاڵتەوگەپ بکەم. چونکە من کوڕە دەوڵەمەند بووم و ئەوان کوڕە هەژار. من کوڕی شێخەلیسلامیی بەناوبانگ بـووم، ئەوان کوڕی لادێییەکی بێ ناوونیشـان. من بەروپشـت ئەتڵەس بـووم و ئەوان کەڕەکرمانج. من کۆک و پۆشتە بووم و ئەوان ڕووت و ڕەجاڵ.

ئاخ...! گەورەکانم تێ نەدەگەیشتن من چەند پەرێشان و کەلەلام، ئەوان نەیاندەزانی بەو کردەوەی خۆیان چۆن هەستی من بریندار دەکەن، برینێک کە دەبێتە گریمانەی ڕووحی و تا مردن ساڕێژ نابێ.

ئێسـتاش کـە وەبیرم دێتەوە کزەم لە جەرگی دێ و خەمێکـی گران دام دەگرێ، کە من لە هەموو خۆشـیی سـەردەمی منداڵی بێبەش بووم. لەپێش چـاوی من منداڵەکانی گوندەکەمـان، ئەو ڕەش و ڕووتانەی هاوشـانی من نەبـوون! بەئازادی و بێباکی گاڵتە و گەمەیان دەکرد، لە خاک و خۆڵ دەگەوزین، لە سـەربانان هەڵدەبەزین، لە قوڕ و چڵپاودا غارغارێنیان دەکرد، لەسەر تەپۆلک و کۆپەین ملانەیان دەگرت، لەسەر سەهۆڵ خلیسکیان دەکرد، لەسەر لۆدە کا بازبازێنیان دەکرد، بەگژ یەکدا دەچوون، پێک هەڵدەپڕژان، ئاشت دەبوونـەوە، ئاورۆچکەیان دەکردەوە و خانووچکەیان دروسـت دەکرد. هێلانە چۆلەکەیان دەردەهێنا، تەبکەیان دەناوە. هەلووکێن، تۆپێن، هەمزەل، هەنگڵەشـەلە، دایە من مەمدە بەگورگی، هەڵوای بەشـەپان، قەرەقەرێ و دەیان جۆرە گاڵتـەی دیکەیان دەکرد. بەڵام من بەو تاوانەی کە نەجیبزادە بووم دەبوو وەک گەورە گەوران لە دیوەخان لەسـەر چۆک دابنیشم و مته‌قم لەبەر نەیەتە دەر! بۆ بەدبەختی لە ماڵی ئێمەاد نێرینەی لە من بچووکتر نەبوو. دەبوو لەبەر هەموویان یەک پێ هەسـتم و تا ئیزنم نەدەن لەبەر دەسیان ڕاوەستم و دانەنیشـم، لەدوای هەمـووان نان و چام بۆ دابنێن. چەندم پـێ خۆش بوو نە کەوای مەخمـەر و تاقـە و قوتنی و خەزەلم لەبەردا با، نە پانتۆڵی ئاڵمانی زەردم لە پێدا با، نە کاڵەی شەمامەبەندی ئاوریشم چنم لە پێدا با و نە شەدەی سەوزم لەسەر با و نە پشتێنی پەشمینەی کەسکم لە پشتدا با و وەک منداڵە ڕووتەڵانەکان ئازاد بام.

نەڵێن ماشاڵڵا کوڕەکە لەو تەمەنەشدا ئازادیخواز بووە و هەستی بەجیاوازیی چینایەتی کـــردووە و ڕقی لێ بـــووە، نەخێر نەوەڵڵا نە ئازادیخواز بووم و نە ترەماش، وازم لە گەمە و یاری بوو و براوە.

تەنیا بیرەوەرییکی خۆشم لە زەمانی منداڵیم هەیە، ئەویش ئەوەیە شەوانە دەچوومەوە ژووریّ و ســـەرم وەســـەر ڕانیَ دایە مرۆت دەکرد و ئەویش حیکایەتی بۆ دەکردم، تا خەو دەیبردمەوە. دایە مرۆت پیرێژنێکی دنیادیدەی کۆنســـاڵ بوو. بۆ خۆی نەیدەزانی تەمەنی چەندە، بەڵام بێگومان زۆری لە ســـەد ســـاڵ هەڵبواردبوو. شەش پشتی بنەماڵەی ئێمەی دیبوو، سەرسپی و هاودەمی دایکم بوو. ڕووح سووک، قسە خۆش و نوکتەباز بوو، هەزاران نەقل و نەزیلەی خۆشـــی دەزانی و بۆی دەگێڕامەوە. زۆر شـــتی بەنرخ لەو فێربووم کە لە ژیاندا کەڵکم لێ وەرگرتن. ڕووحی شاد بێ.

ئەلفوبێم لە خزمەت مامۆســـتا ســـەعید ناکام خوێند، کە ئەودەم مێرمنداڵ بوو. کاکم کە مامۆســـتای تایبەتی بـــۆ ڕاگیرابوو، زۆر لـــە خوێندن دەترســـا و خەریک بوو منیش بترســـێنێ و بەمەرەدی خۆی بەرێ. بەڵام مامۆســـتا ناکام نەک هەر ســـامی لە خوێندن شکاندم، بەڵکە تێی گەیاندم خوێندن خۆش و شیرینە. پێش ئەوەی ئەلفوبێم پێ بناسێنێ بزنۆکە و مەڕۆکەی حوسێن حوزنیی ئەوەندە بۆ خوێندبوومەوە هەمووم لەبەر بوو. کتێبی ئەنجومەنی ئەدیبانی ئەمین فەیزیمان هەبوو. شـــێعرە گاڵتەکانی شێخ ڕەزای فێر دەکردم. لەبیرمە قەســـیدە درێژەکەی عارف سایبم کە وا دەس پێدەکا: «ئاوارەیی خاکی وەتەن و سەیر و سەفا خۆم» لەسەرڕا بۆ خواریّ لەبەر بوو، وەک تووتی دەمخوێندەوە و لە مانای نەدەگەیشتم.

کە ســـامم شکا بابم ناردمیە سابڵاخ تا لە مەدرەسەی دەوڵەتی بخوینم. لەپێشدا زۆرم پێ خۆش بوو. لە مەدرەسەی «سەعادەت» ناونووسیم کرد. بەڵام کە ڕۆژی هەوەڵ چوومە سەر کلاس تۆقیم و وەختابوو شێت بم. من منداڵێکی لادێیی نازداربووم، لە کوردی بەولاوە هیچ زمانم نەدەزانی لە مەدرەسەش کەس نەیدەوێرا بە کوردی قسە بکا.

مـــن لـــە ژیانمدا ڕۆژی ڕەش و تاڵم زۆر دیون، بەڵام ڕۆژی ڕەشـــتر و تاڵترم لەو ڕۆژە نەدیوە کە چوومە مەدرەسە. مامۆستاکەم کە خۆی کورد بوو و دوایەش تێگەیشتم فارسی باش نازانێ، بەفارســـی تێی ڕاخوڕیم هیچی تێ نەگەیشتم. هاودەرسەکانم کە هەموویان لە من باوخۆشـــتر بوون پێم پێ کەنین، زۆر بەخۆمدا شکامەوە. ماوەیەک بەشەو لەبن لێفەدا لە ترسی مەدرەسە دەگریام و بەیانی بەقرخەمەرەسی دەچوومەوە. منداڵ هەموو گاڵتەیان

پــێ دەکردم و پێیان دەگوتــم «کرمانج». لە مەهاباد بەخەڵکــی لادێ دەڵێن کرمانج و بەوشــەیەکی ســووکی دەزانن. دوایە بۆیان گێڕامەوە دەیانگوت بەفارســی جنێومان پێ داوی و حاڵی نەبووی. چابوو سێ چوار کوڕەپوورم لەو مەدرەسە دەیانخوێند و لەسەریان دەکردمەوە. دەنا منداڵە وردکە لەوانە بوو شــێتم بکەن. ئێستاش نازانم کوێڕا فارسی فێر بووم و لەگەڵ وەزعەکە ڕاهاتم.

مەدرسەکەمان خانووێکی گەورە و کۆن و کەلاوە بوو. تاقە چاوەیەکی ئاودەست هەبوو قەت وەبەر نەدەکەوت. مزگەوتمان لێ نیزیک بوو، بەڵام نە فەڕاشــی مەدرەسە دەیهێشت وەدەرکەوین و نە مجێوری مزگەوت ڕێگای دەداین بچینە ئاودەســتی مزگەوت. بۆشکەیەک ئاوی چۆمی بۆگەن لە بن دیوارێک داندرابوو. دەفرێکی تەنەکەیان لەسەر دانابوو، ئەو هەموو منداڵە بەو دەفرە ئاویان دەخواردەوە. هەمیشــە لەسەر چوونە ئاودەست و ئاوخواردنەوە شــەڕ لەنێو شــاگردەکاندا پەیدا دەبوو و «نازم»ی مەدرەسە، کە پیاوێکی زۆر زاڵم بوو بیانووی وەگیر دەکەوت کە دارکاریان بکا.

ژووری دەرس خوێندنمــان تەنــگ و تاریــک بــوو. پەنجەرێکی تێدا بــوو کە لەباتی شووشــە کاغەزی لێ درابوو. بۆ ئەوەی ڕووناکتر بــێ کاغەزەکەیان بەڕۆن چەور کردبوو. کورســییەکانی چەپرەک و شــکاو بوون. مێز و کورسی مامۆستاش لە ئێمە باشتر نەبوو. مامۆســتاکەمان پیرەپیاوێکی کوێرەمووشەی زۆر تووڕە و تۆسن بوو. هەمیشە سێ چوار شووڵی ئاڵووباڵووی لووس و لێک و ئەستووری لەسەر مێزەکە داندرابوو. هەرکەس دەرسی نەزانیبــا یا ورتەی لەبەر هاتبا دەر زۆر بێ ڕەحمانە وەردەگەڕا ســەروگوێلاکی. تا فێری فارسی بووم دوو سێ جاری بیزار کردم. بەڵام لەدواییدا لێی نەدام. کە مامۆستا چووبا دەر شــاگردێک کە پێیان دەگوت «موبســیر» لە جێگای ئەو دادەنیشت. ئەرکی ئەوەبوو هەر کەس بزۆزی بکا بەمامۆستا بڵێ. هەموومان لە موبسیر پتر دەترساین تا لە مامۆستا. هۆی ئەوەبوو مامۆســتا ڕقی لە کەس نەبوو و لە خۆڕا لە کەسی نەدەدا، بەڵام موبسیر ئەوەی نەیدەزانی ڕقی لە هەر کەس بایە با هیچیشــی نەکردبا شکایەتی لێ دەکرد و مامۆستاش بێ لێپرسینەوە و بێ ڕاگەیشتن دەیکوتا.

بەرنامەی دەرسەکانیشــمان تازە فیکری لێ دەکەمەوە زۆر گران بوو. ئەو ســاڵی وام ڕابوارد و لە ئاخری ســاڵێدا یەکێک بووم لە باشــترین شاگردەکانی کلاس و لە ئیمتیحانی ئاخری ساڵدا زۆر باش دەرچووم.

هاوینێ چوومەوە گوند. حەیف مامۆستا ناکام لەوێ نەمابوو. بەڵام میرزایەکمان هەبوو

زۆر لە مامۆســــتاکەی مەدرەســـــەم خوێندەوارتر بوو. لەکن ئەو و بابم کتێبی دووەمم تەواو کـــرد. بەرنامەی ئەودەمی وابوو دەبوو هەموو کتێبەکە لەبـــەر بکەی و من هەمووم لەبەر کردبوو.

ســـالّی دووەم زۆر ئاســـوودە بووم. هەر مەشق و حیســـاب و دیکتە مابوو لەوانیشدا باش بووم. بۆیە هەر لە هەوەڵەوە یەکێک بووم لە شـــاگردە باشـــەکان و پێم وانییە لەو ســـالّیدا لەسەر دەرس لە شووڵێک زیاتریان لێدابم. وەزعی مەدرەسەش لە پار باشتر بوو، ژوورەکەمان لە هی پار زۆر خۆشـــتر و ڕووناکتر بوو، مامۆستاکانیشـــمان باشـــتر بوون. بەڵام یەکیان کە کورد بوو و دەرســـی فارســـی پێ دەگوتیـــن زۆر توند و بەزاکوون بوو، هەموو ڕووحمان لێی تۆقیبوو. مامۆســـتای حیسابمان ئازەری بوو. فارسی ئەوەندە خراپ دەگـــوت کە ئێمەی منداڵ گاڵتەمان پێ دەکرد. بەڵام حیســـابی باش فێر کردین. لەبیرمە ئێوارێک جەدوەلی زەربی بۆ نووسینەوە و هەریەکە دانەیەکی داینێ و حاڵی کردین چۆنی لەبەرکەین. گوتی ســـبەینێ ئێوارە لێتان دەپرسمەوە و هەرکەس ڕەوانی نەکردبێ غەڵەت و شـــوولی لێ دەدەم. من ئەو شەوەی نەنووستم تا لەبەرم کرد. سبەینێ لێی پرسینەوە، کەس نەبوو بەتەواوی لەبەری بێ و وێی نەکەوێ. تەنانەت من کە زۆر چاکم لەبەر کردبوو شـــولێکم ئافەریمانە هەر خوارد. خۆش ئەوە بوو مامۆســـتای حیســـابمان بۆ خۆی لێی نەدەداین و مامۆستاکەی ترمان ئەو زەحمەتەی لەباتی ئەو دەکێشا.

چوار کلاسم لە مەدرەسەی سەعادەت و پەهلەوی خوێند. هاوینانیش لە گوند لەکن بابم تۆمار و کتێبی ئینشام دەخوێند و لەبەر خەتی ئەمیر نیزامی گەرووسی و میرزا حوسێنی ڕەشـــەم دەنووسیەوە. ئینشای فارسی باش فێر ببووم و خەتم یەکجار خۆش بوو، زۆر لە ئێستام خۆشتر دەنووسی.

دەڵێن دەعبای زیرەک بەدندووکێ پێوە دەبێ. بابم کە خەت و ئینشای منی دیت، گوتی ڕۆڵە بوویە میرزا و خوێندنی مەدرەســـە بەســـە، بچۆ لە مەدرەسەی دینی بخوێنە و جێی مەلا جامی چۆڕی بگرەوە. زۆرم پێ ناخۆش بوو دەســـت لە خوێندنی مەدرەسە هەڵبگرم، نازانم بۆ هیچ پێم خۆش نەبوو ببمە مەلا. ڕقم لە بەرگەکەیان بوو. کەوای درێژ و تەشـــک و پاڵدێمی مەلایانەم پێ جوان نەبوو. بەڵام چار چبوو؟ حوکمی حاکمە و دەردی موفاجا. تەسریفی زەنجانیان لەبن هەنگڵ نام و هەی دێ بۆ خانەقای شێخی بورهان تا دەس بکەم بەڕایەڵەکردن وئالێ باباگوتن. جا پاش ماوەیەک کەوای ئاودامێن لەبەر بکەم و سیواک لە لاســـەر بچەقێنم و شاڵی گەرگەڕی لەسەر ببەستم و جێگای مەلا جامی چۆڕی نگرمەوە و وەجاغی بنەماڵەکەمان کوێر نەکەمەوە.

چوار ساڵ لە خانەقا خوێندم یا باش ئەوەیە بڵێم نەم خوێند. بەڵام تۆڵەی کۆیلەتی ساوایەتیم ئەستاندەوە. لەگەڵ گەلی خاڵۆزاکانم کە وەک بەرانی سوڵتان مەحموود بەرەڵڵا و تەرخان بوون و لە هیچ جێگایەک دەنگ نەدەدران و کەس بەرپەرچی نەدەدانەوە، گەلێکم بەدفەڕی و بزۆزی و دەس بزێوی کرد.

نەوەشێخ، ئەویش نەوەشێخی چل ساڵ لەوەی پێش ئەگەر کەس دەستی وەبەر نەیەنێ و بەرپەرچی نەداتەوە لە سەروبەندی بلووغدا چ دەمێنێ نەیکا؟

ئەو چوار ساڵە خۆشترین ساڵەکانی ژیانی منن. زۆر خۆشمان ڕادەبوارد. دەستەیەکی ٨ ـ ٩ کەسی هاوتەمەن بووین، هەموو خاڵۆزا و پوورزا بووین. هەر هەژارمان بێگانە لەگەڵ بوو کە لە خۆمان هەڵنەدەبوارد. ئەویش بۆ خۆی زۆر قسەخۆش و خوێن شیرین بوو و باوکیشی پیاوێکی زۆر ماقووڵ و لە خانەقا زۆر خۆشەویست بوو.

شاعیرێکی فارس دەڵێ:

مرد خردمند هنر پیشه را
عمر دو بایست در این روزگار
تا بیکی تجربه آموختن
با دگری تجربه بستن بکار

بۆ پیاوی خاوەن هونەر و زانا دوو جار ژیان پێویستە تا لە یەکیاندا تەجرەبە وەسەریەک بنێ و لەوی تریاندا تەجرەبەکەی لەکار بێنێ.

دەستی شکاو و ڕانی وردم، ئەوی ئێستای دەزانم ئەگەر ئەودەم دەمزانی کار لە جێگایەکی دیکە بوو و منیش شتێکیتر بووم. بەڕاستی خانەقا زانستگایەکی گەورە بوو و دەمتوانی زۆر شت فێر بم.

خانەقای ئەو سەردەمانە زۆر ئاوەدان بوو. خەڵک دەهات و دەڕۆیی و کەس هەقی بەسەر کەسەوە نەبوو. فەرق و جیاوازی زۆر کەم بوو. جارێکی دیکەشم گوتووە و دووپاتەی دەکەمەوە دەتگوت کەشتی نووحە. لە هەموو تۆو و تۆرە و ڕەگەزێکی لێ بوو، پەنای بێکەسان و لێقەوماوان و ئاواران بوو. پیاوچاک، خۆپارێز، دیندار، موسڵمان، مەلا، سەید، زانا، خوێندەوار، چەتە، دز، پیاوکوژ، نەزان، شێت، بێکارە، پەککەوتە، کوێر، شەل تەنانەت بێ دینیش لە بن میچێکدا کۆببونەوە و پێکەوە دەژیان و هەموو یەک

جیرەنانیـــان وەردەگرت. ئەفغانی، فارس، تورك، ئازەری و تەنانەت هیندیشـــی لێ بوون. کوردی هەموو ناوچەکانی کوردستانی لێ هەبوون. کە بەشێوەی جۆربەجۆر قسەیان دەکرد و هـــی وا هەبوون بەزەحمەت تێک دەگەیشـــتن. پیاوی گـــەورە و زانا بەناوبانگەکانی ئەو سەردەمەی موکریان وەک مامۆستا فەوزی، سەیفی قازی، پێشەوا قازی موحەمەد، حاجی مەلاموحەمەدی شـــەرەفکەندی، عەلیخانی ئەمیری بەتایبەتـــی ئاغا خوێندەوار و زاناکانی فەیزوڵلابەگـــی هاتوچۆی خانەقایان دەکرد و بەمانـــگ و دوو مانگ لەوێندەرێ دەمانەوە. مەلای گەورە گەورەی لێ بوون و دەرســـیان دەگوتەوە. پڕ بوو لە سوختە و موستەعیدی باش. کەسێک ویستبای بخوێنێ و شت فێر بێ جێگای خوێندن و شت فێربوون بوو. بەڵام من لە کیســـم چوو و ڕەفاقەتی خاڵۆزاکانم و فیز و هەوای نەوەشـــێخی نەیهێشت لەو هەلە کەڵکی پێویســـت وەرگرم. بێجگە لەوە لە ماوەی ئەو چوار ساڵەدا دووجار خراپ نەخۆش کەوتم و لە خوێندن بووم. جارێک کەوتوویم گرت و لە مردن گەڕامەوە. تەنانەت دەیانگوت ئاومان بۆ گەرم کردووی و کفنمان بۆ بڕیوی. جارێکی تر کوانێکی گەورەم لە لامل هات و شەش مانگ لەبەری کەوتم و پاشان عەمەلیان کرد و ماوەیەکی دووروودرێژ بناوبوێر بووم. ئەو کوانە بەجارێک هێز و بڕستی لێ بڕیم و هەرگیز وەک خۆم لێ نەهاتەوە. من بە منداڵی قەڵەو و پتەو و بەهێز و هەرەکەت بووم. کەم منداڵی هاوتەمەنی خۆم بەزۆرەوانی دەرۆستم دەهاتن. بەڵام کە ئەو کوانەم لێ هات ئیتر هێز و توانام لە کەمایەسی دا.

ئەودەمی لە سابڵاخ دەمخوێند هەژارم دەناسی، هاتوچۆی دوکانی بابی هەژارم دەکرد. مەلایەکی پیری زۆر قسەخۆش بوو. کە چوومە خانەقا یەکترمان گرتەوە و بووینە دۆست. جاروبار خۆمان لەگاڵتەوگەپ دەدۆزیەوە و شـــێعرمان دەخوێندەوە. هەموو شوێنەوارەکانی ســـەعدی و حافز و مەولەوی و کەلیم و ســـایب و شـــاعیرە بەرزەکانی فارسیمان پێکەوە دەخوێندەوە و هەر تێگیراوێیەکی هەشـــمان با ڕەهاکردنی هاسان بوو. خانەقا ئەدیبی زۆر گەورەی لێ بوون، لێمان دەپرســـینەوە. مەلا قادرێکی پیری لەرزی دەنگ نووســـاوی لێ بوو، هەر بەحاڵ مابوو. ئەگەر بڵێم ئەو مەلایە ئاســـاری سەعدی لە خودی سەعدی باشتر دەزانی پێم وایە موبالەغەم نەکردووە. کەیفی بەوە دەهات شێعرێکی سەعدی لێ بپرسیەوە، جا بەو دەنگە نوســـاو و لەرزە سەعاتێک بۆت شـــی بکاتەوە. خۆ شێخ موحەمەدی خاڵم چ ئەدیبێک بوو من ناتوانم تاریفی بکەم. ئەودەمی شەڕەشـــەقی ژیان وای لێ نەکردبووم ناوی خۆشـــم لەبیر بچێتەوە. هەر شێعرێکم خوێندباوە دەستبەجێ دەهاتە بەرم. هەزاران شـــێعری فارسیم لەبەر بوو. شێعری کوردیشمان هەرچی وەگیر کەوتبا لەگەڵ هەژار دەمان نووسیەوە و لەبەرمان دەکرد.

لە ئاخریدا من و هەژار بەتەواوی لە تاقمی کوڕە شێخەکان جوێ بووینەوە و شەووڕۆژ خەریکی شـێعر خوێندنەوە بووین. چەند چیرۆکی گەورە و چووکی وەک ئەسـکەندەرنامە و ئەمیر ئەرسـەلان و شـیرۆیە و حوسـێنی کوردمان پەیداکردن و خوێندمانەوە. شەوی سێشـەممو و جومعـەی وا هەبوو هەمـوو فەقێیەکانی خانەقا دەکەوتنـە لایەک و من و هەژاریش لەلایەک و شێعرێنمان دەکرد. بڕوا بکەن بۆڕمان دەدان.

ئەو هەموو شێعر خوێندنەوە و ڕەفاقەتی هەژار و هاتوچۆی مەجلیسی ئودەبای خانەقا زەوقی ئەدەبی لە مندا بەوجوود هێنا و تەنانەت شـێعری فارسیشـم دەگوت. بەڵام تەنیا لـەڕووم هەڵدەهات بۆ هەژاریان بخوێنمەوە. ئـەو خوداگرتووەش لەباتی ئەوەی بۆم چاک بکا و هانم بدا گاڵتەی پێ دەکردم. لەبیرمە جارێکی شـێعری شـاعیرێکی فارسـم دزیبو و لەناو شـێعری خـۆم ئاخنیبوو، بۆم خوێندەوە. گوتی وەڵـڵا ئەوانی خۆت زۆر خراپن، بەڵان هینەکەی ئیبنویەمین زۆر باشە. زۆر بەخۆمدا شکامەوە و دەستم لەو کارە ناڕەوایە هەڵگرت. خەریک بووم شـتێک بە شتێک بکەم کە بابم تێگەیشت ئەو ماوە عومرم بەزایە چـووە و لـە خانەقا نەمخوێنـدووە، ڕای گوێزتم بۆ کولیجە. ئەویـش ملکی خاڵم بوو و مامۆستا فەوزی لەوێ مەلایەتی دەکرد.

دەبێ بڵێم من دەسکردی فەوزیم. ئەو هەڵی وەشاندمەوە و تێکی هەڵشێلامو سەرلەنوێ دروسـتی کردمـەوە. ئەو دەرکی زانیـن و فێربوونی بۆ کردمەوە. ئـەو ڕێگای ژیانی پێ نیشـاندام. بێگومان ئەگەر نەچووبامە خزمەتی فەوزی و لەکن ئەو مامۆستایم نەخوێندبا ڕێبازی ژیانم ئەو ڕێبازە نەدەبوو کە گرتم و پێیدا ڕۆیشتم و ئێستاش بەرم نەداوە.

ئـەو تێی گەیاندم مـن ڕۆڵەی کوردم و کوردیش نەتەوەیەکـی بێ بەش و چارەڕەش زۆرلێکـراوە و دەبـێ ڕۆڵەکانی لەپێناوی ڕزگارکردنیدا فیـداکاری بکەن و لەخۆبوردوویی نیشـان بدەن. ئەو فێری کردم زەوقی ئەدەبیم چۆن تیف تیفە بدەم و مشـتوماڵی بکەم. ئەو فێری کردم چۆن بنووسم و چۆن شێعر بڵێم. ئەو فێری کردم وڵاتەکەم خۆش بوێ و پێـی هەڵبڵێم. ئەو حاڵـی کردم کوردی زمانێکی ڕەوان و بەربڵاو و دەوڵەمەندە و دەکرێ ئەدەبێکی گەورە و دنیاپەسندی هەبێ.

ئەو حاجی قادری کۆیی، نالی، کوردی، سـالیم، مەولەوی، حەریق، مەحوی، ئەدەب و وەفایی پێ ناسـاندم و شێعرەکانی ئەوانی بۆ شی کردمەوە. ئەو فێری ڕۆژنامەخوێندنەوە و ڕۆمان خوێندنەوەی کردم. ئەو دیوانی شـاعیرە شۆڕشگێڕەکانی فارسی بۆ پەیداکردم و هانی دام بیانخوێنمەوە و شتیان لێ فێربم. بەڵام سوێندی دام قەت بەفارسی شێعر نەڵێم

هەتا بۆم دەکرێ بەکوردی بنووسم.

ســاڵ و نیوێــک لە خزمەت ئەو خوێندم. بەیانان لەگــەڵ گزینگ دەکەوت، دەچوومە ماڵی مامۆستا و زۆر ڕۆژی وا هەبوو، تا بانگی نیوەڕۆی دەدا و مامۆستا هەڵدەستا بۆ نوێژ دەرســم دەخوێند و هیچمان ماندوو نەدەبووین. کەم وابوو لەســەر کتێب دەرسم پێ بڵێ، دوڕوگەوهەری نایابی لە دەریای قووڵ و بێ بنی زانستی خۆی دەردێنان و لە کۆشی منی هەژاری چاو لەدەســتی دەکردن. بەڕاستی مامۆستا و شاگرد نەبووین پیر و مورید بووین. من تا ڕادەی پەرســتن ئەوم خۆش دەویســت و ئەویش منی بەکوڕی خۆی دەزانی. ئەگەر ڕۆژێک نەمدیبا ئارەزووم دەکرد. جومعە و سێشەممۆمان نەبوو. ئەو لە پێگەیاندنمدا بەپەلە بوو، منیش تامی تێگەیشــتنم کردبوو و قەت لە خوێندن و خوێندنەوە و گوێ ڕاگرتن لە مامۆستا وەڕەز نەدەبووم.

پاش نیوەڕۆیانیش لەباتی مامۆســتا دەرســم بەکچ و کوڕە گچکەکانی خاڵم دەگوت، ئەویش دوو قازانجی هەبوو. هەم زانیاری خۆم بەرەوژوور دەچوو هەم زەحمەتی مامۆستام کەم دەکردەوە.

فــەوزی بەبڕوای مــن یەکێکە لــە گەورەپیاوانی مێژووی کوردســتان، کە داخەکەم شوێنەوارەکانی فەوتان و خۆشی لەبیر چۆتەوە. ئەو لاوە کوردانەی لە سەردەمی پاتشایەتی ڕەزاخانی پەهلەویدا کە بەتەقلیدی ئاتاتورک خەریک بوو گەلی کورد لە کوردستانی ئێراندا بتوێنێتەوە و یەکێک لەو ســێ کوچکە ئاورە بوو کە پەیمانی ســەعدآبادی پێک هێنابوو، ئازایانە کوردایەتیان دەکرد، یا ڕاســتەوخۆ شاگردی فەوزی بوون یا شاگردی شاگردەکانی ئەو. بەتایبەتی پێشەوا قازی موحەمەدی شەهید شانازی بەوەوە دەکرد کە شاگردی فەوزی بووە.

مــەلا ئەحمەدی فــەوزی یا مەلای ســولێمانی کێ بوو؟ چکارە بــوو؟ بۆ پەڕیوەی مەڵبەنــدی ئێمە ببوو؟ نازانم. من ئەودەمی ئەوەندەم مەبەســت نەبــوو ئەوانە بزانم. لە ڕووشم هەڵنەدەهات لێی بپرسم، بۆ خۆشی هیچ باسی خۆی بۆ نەکردووم. ئەوەندە دەزانم دەیانگوت خەڵکی شــاری ســولێمانییە و لە کوردســتانی عێراقەوە لەگەڵ شێخەلیسلامی گەورەدا کە لە پێش بابمدا شێخەلیســلامی موکریان بووە و هەر لە بنەماڵەی مەلا جامی بووە، هاتۆتە موکریان. پاش مردنی شێخەلیســلام ژنەکەی ئەوی مارە کردبۆوە و کچێکی لێ هەبوو کە بەجوانەمەرگی مرد. ژنێکی دیکەشــی هێنا و کچێکی تریشــی لەوی بوو. وا بزانم ماوە و مێردی کردووە. بۆ خۆی لە ســاڵی ١٣٢٢ _١٩٤٣ دا لە گوندی حاجی کەند

مرد و لە خانەقای شـێخی بورهان نێژراوە. کتێب و نووسـینەکانی وەگیر زاواکەی کەوتن کە هیوادارم نەفەوتابن. وەک بیسـتوومە پاش مردنی ١٤٠ تمەن دراو و دوو ماینی میرات لێ بەجێماوە.

فـەوزی زانایەکـی گەورە، ئەدیبێکی کەم وێنە، کوردێکی پـاک و بێباک بوو. بەڵام شاعیرێکی باش نەبوو. بیرێکی تیژ و وردی هەبوو، ئەمما تەبعەکەی ئەوەندە ڕەوان نەبوو بتوانێ بیخاتە ناو چوارچێوەی شێعری عەرووزییەوە. ئەو دەمیش شێعری سپی نەبووە باو. جاروبار شـێعری خۆی بۆ دەخوێندمەوە. بەڵام هیچ بەدڵم نەبوون. جارێکی قەسیدەیەکی درێژی فارسـی بۆ خوێندمەوە و نەشیگوت پێت چۆن بوو؟ گوتم باش نەبوو. وا دیار بوو خۆشـی زۆری خۆش نەدەویست پێکەنی و گوتی: هی خۆمە. بەڵام بۆ کەس وەک تۆ بیر و بڕوای خۆی دەرنابڕێ و بۆ هەرکەسـم خوێندۆتەوە گوتوویانە زۆر باشـە؟ گوتم قوربان لەسایەی تۆوە من وام لێ هاتووە شێعری باش و خراپ لێک بکەمەوە. ئەوجار قاقا پێکەنی و گوتی دیارە نەک هەر باش نین، بەڵکە خراپیشن و کاغەزەکەی ورد ورد کرد.

درۆ نەبێ لە خۆیم نەبیستووە، بەڵام بیستوومە زۆر دۆستی عاریف سایب بووە. ئەوەشم بیستووە چەند جار مەحموود جەودەت هاتۆتە موکریان و لە ماڵی ئەودا خۆی شاردۆتەوە و لەگەڵ خەڵک تەماسـی سیاسـی گرتووە، تەنانەت بیسـتوومە کۆمەڵەی ژینەوەشیان دروست کردووە. بەڵام هەر گوتەیە و زۆر جێگای متمانە نییە. مامۆستا غەزەلێکی حافزی تەخمیس کردبوو کە لەناو شێعرەکانیدا پەسندم کردبوو. ئەوەش بەندێک لەو تەخمیسەیە کە بەبڕوای من وەستایانەیە.

گهـی شـوی ز امیـران پادشـه محسـوب
گهـی وزیـر و بـدرگاه پادشـه محبـوب
گهـی شـوی بسـر دار ناگهـان مصلـوب
«بچشـم عقـل درایـن رهگـذار پـر آشـوب»
«جهـان و کار جهـان بـی ثبات و بی مِحل اسـت»

بێجگە لە فەوزی من لە کولیجە مامۆسـتایەکی دیکەشم هەبوو کە زۆری لێ فێربووم. سـەید عەبدوڵای سـەید مینە پیاوێکی یەکجار دزێو و ناشـیرین و زۆر ناقۆڵا و نالەبار و زۆر شـپرێو و ئاڵۆز بـوو. نەخوێندەوار بوو، بەڵام زۆر زانا و تێگەیشـتوو بوو. ڕەنگە

بڵێن نەخوێندەوار و زانا وەک کۆڵە و شـــاخدارە و چۆن شـــتی وا دەبێ؟ بەڵێ ئەو پیاوە نەیخوێندبوو، تەنانەت حەرفێکیشی نەدەناسی. بەڵام لە ئەدەبی فارسی و کوردیدا دەستێکی باڵای هەبوو. هەرچی جارێکی گوێ لێ بووبا دەهاتە بەری و قەتی لەبیر نەدەچۆوە. بەشی زۆری شانامەی فیردەوسی، خەمسەی نیزامی، مەسنەوی، غەزەلیاتی سەعدی و بەتایبەتی سەرتاســـەری دیوانی حافزی لەبەر بوو. خۆ باسی شێعری شاعیرەکانی کورد هەر ناکەم. کام شـــێعری هەرە گرانت لێ پرسیباوە وردترین مەعنای لێ دەداوە. لەبیرمە جارێک کۆنە مەلایێک ئەو شێعرە فارسییەی لێ پرسیمەوە.

آنچـه بـر مـن میـرود گـر بـر شـتر رفتـی ز غـم
میزدنـدی کافـران در جنـت المـاوا قـدم

من ئێستاش و ئەو دەمیش ئەو جۆرە شێعرانەم پێ خۆش نەبوون و نین، نەمزانی و مەلا گاڵتەی پێکردم. لە خاڵ عەولام پرسییەوە گوتی هەی لەمنت نەکەوێ، ئەوە ئیشارە بەو ئایەتەیە کافر هەنگێن دەچنە بەهەشت کە وشتر لە کونی دەرزییەوە بچێ. یانی ئەوەی لە شـــاعیر قەوماوە ئەگەر لە وشـــتر قەومابا وا باریک دەبوو لە کونی دەرزییەوە دەچوو و کافریش بە بەهەشت وەردەبوون.

بۆخۆشی شێعری دەگوت و بەخوێندەوارێک دەینووسینەوە. شێعرەکانی وەک شێعری شاعیرەکانی پێشوومان پڕ بوون لە وردەکاری شاعیرانە و وشەی بێگانە. بەڵام لە گۆرانی گوتندا بەندی وای دەگوتن سەربەســـەر گەوهەریان دێنا. وشەی ساکاری کوردی و قافیەی جوان و مانای وردیان هەبوو. ئەو دوو شێعرەی ئەوم لەبیر ماون.

جـــەفـــا و وەفـــا، ڕاســتی و درۆ
بوونـــە کـــردەوەی ئەمـــن و ئەتـــۆ
جەفـــا پیشـــەی تـــۆ وەفا پیشـــەی من
ئەمـــن ڕەپ و ڕاســـت ئەتـــۆ درۆزن

ســەڵت و ڕەبەن بوو، لە دیوەخانی خاڵم دەژیا. بەتەواوی مەعنای کەلیمە هونەرمەند بوو. گوێی نەدەدا ســەر و بەرگ و دەموچاوی، زۆر بەرزەفڕبوو، چاوی لە بەرات و خەڵات و شــاباش و دیاری نەبوو. دەنگی خۆش بــوو، بۆ خۆی و بۆ دڵی خۆی گۆرانی دەگوت. بۆخۆی وانی لێ نەبا، شــاش لەبەری پاڕاباوە متەقی لێ نەدەهات. چاک لەگەڵ من ڕێک کەوتبــوو. شــەوانە پێکەوە لە دیوەخــان دەماینەوە. من کتێبم بــۆ دەخوێندەوە و ئەو بەیتی بۆ دەگوتم. من لەو بەیتانەوە فێری وشــەی ڕەسەنی کوردی بووم. ئەگەر مامۆستا فەوزی شاعیرە بەرزەکانی کوردی پێناساندم و ئەدەبی فارسی فێرکردم، سەعید عەوڵاش فۆلکلۆری ئەدەبی کۆنی نەتەوەکەمی پێناســاندم و فێری وشــەی ڕەسەنی کوردی کردم. هاونشــینیی ســەعید عەوڵا تەئســیرێکی قووڵی لە ژیانی ئەدەبی مندا هەبوو و ئێستاش هەیەتی. ئەو پیاوە نەخوێندەوارە یەکێکە لە مامۆستا هەرە گەورە و بەنرخەکانی من.

با ئەوەش بڵێم من لە کولیجە بۆ یەکەم جار ئاشــق بووم، عیشــقێکی پڕ سۆز و کوڵ و ئەفلاتوونی، عیشقێکی پاک و خاوێن و ئاسمانی، عیشقێکی ساکار و منداڵانە و دوور لە هەوەس و هەوا. بەڵام ئەو عیشقە زۆری دەوام نەکرد. ئەو گڕوکفە زوو دامرکا و خۆڵەمێشی فەرامۆشــی دایپۆشی. گراویەکەم گاڵتەی بەهەستی پاکی من کرد. ئەو لە من بەئەزموونتر بوو، ئەو هەوەســباز بوو نە عاشــق. بەڵام هەرچی بوو ئەو گڕوکفەش تەئســیری لەسەر قریحەی شاعیرانەی من بوو.

ساڵی ١٣١٧ کە لاوێکی ١٧ ساڵە بووم. مامۆستاکەم لە کولیجە ڕۆیشت و منیش دەستم لە خوێندن هەڵگرت و چوومەوە ماڵێ و دەستم کرد بە کاروکاسبی. ئێستا ماڵمان لە گوندی شــیلان ئاوێ بوو، بابم ســامانەکەی جارانی نەمابوو. بەڵام هیمەتەکەی هەر مابوو. برا و ئامۆزاکانی لێ جوێ ببوونەوە و هەر گوندێکی بۆ مابۆوە. چاک خەریکی کاسبی بووم و زوو فێری کاری کشتۆکاڵ کرام. بەڕۆژ کارم دەکرد و بەشەو موتالا. هەرچەند کتێب و ڕۆژنامەم کڕیبا بابم دەســتی نەدەهێنام. زۆر شــەوی وابوو تا بەری بەیان نەدەنووســتم و تەماشام دەکــرد. بڕوام پێ بکەن ژوانی لەگەڵ کیژانم لەبەر خوێندنەوەی کتێب لەبیر چۆتەوە و لێم تۆراون و گلەییان لێ کردووم. ئەو ڕۆژەی پیاومان لە شــار دەهاتەوە و کتێب و ڕۆژنامەی بۆ دێنام نیوێکی ڕێگای بەپیرەوە دەچووم.

چاپەمەنی ئەو ســەردەمی ئێران پێشــکەوتوو نەبوو. چەند گــۆواری وێنەدار و جوان دەردەچــوون، کە لەلایان ســەفارەتی ئاڵمانــی نازییەوە یارمەتــی دەدران و بەقازانجی نازیسمیان دەنووسی. کتێبی سیاسی ئەودەمی هەموو لەبارەی هیتلەر و مۆسۆلینیدا بوون. ڕۆژنامەکانیــش تەبلیغاتیان بۆ ئاڵمان دەکــرد و بە بەژن و باڵای پەهلەوییان هەڵدەکوت.

تەنیـــا ڕۆژنامەیەک کە ئەودەمی شـــیرین بـــوو و تا ژیاش هەر شـــیرینتر بوو و نەحلەت لەو کەســـەی مراندی تەوفیق بوو. ئـــەو ڕۆژنامەیە ڕۆژانی پێنجشـــەممو دەردەچوو و لە هەموو ژمارەکەیدا دەینوســـی: «شەوی جومعە دوو شتت لەبیر نەچێ. دووهەم ڕۆژنامەی تەوفیق». من ڕەبەن بووم، دەنا ئەوی تریشم لەبیر دەچوو. بەڵام شەوی جومعە تەوفیقم نەدەچۆوە. ئەو چیرۆکانەی تەرجەمەی دەکران زیاتر پۆلیســـی بوون. چیرۆکنووســـی زۆر چاک هێشـــتا لە ئێران پەیدا نەببوو. بەڵام من بۆژۆم نەدەکرد و هەموو شتم دەخوێندەوە. هاتوچۆی مەهابادیشم دەکرد و دۆست و ئاشنای چاکم پەیدا کردبوون. جارێ ئەوە ئەرکێک بوو بابم پێی ئەســـپاردبووم هەرچەند جارێ چووبامە شـــار دەبوو بچمە مەحکەمەی قازی موحەمەد و دیوەخانی میرزا ڕەحمەتی شـــافیعی و ســـڵاوی بابمیان پێ بگەیەنم. ئەو دوو جێگایە قەوغاترین دیوەخانی مەهاباد بوون و خەڵکیان زۆر لێ دەبوو و وردە وردە چاو و گوێم دەکراوە و گەورەپیاوەکانی وڵاتم دەناســـین و ئەوانیش لەبەر خاتری بابم حورمەتیان دەگرتـــم. بێجگـــە لەو دوو جێگایە کە ئەگەر لەبەر قســـەی بابم نەبـــا هێندە نەدەچووم، جێگایەکی تریش هەبوو کە ناکرێ ناوی بێنم. ئەو جێگایە مەکۆی ئەو لاوانە بوو کە هەوای نیشتیمانپەروەرییان کەوتبووە ســـەر. زەبیحی و ڕەسولی میکاییلی قزڵجی و نانەوازادە و ئیلاهی و ســـەیدی و زۆر کەســـی ترم لەوێ ناسین. هەژاریش هەرچەند جاری هاتبا شاری بەماڵـــی ئێمەدا دەهات. ئەو ڕفیقانە کۆڕی ئەدەبی بچووکی کوردیان پێک دێنا و بەنهێنی شـــێعری کوردییان دەخوێندەوە. دەیان ناردە کوردســـتانی عێراق و هەرچی کتێبی لەوێ چاپکرابـــان بۆیان دەهات و دەیاندا بەمنیش. قەت نەمپرســـی کـــێ بۆتان دەنێرێ و کێ دەیانهێنێ؟ من کاڵەک خۆر بووم نە بیستان ڕن. چەند شاعیریش هەبوون شێعری خۆیان بەنهێنی بڵاو دەکردەوە. بەتایبەتی سەیفی قازی و... ئاگریان دەکردەوە.

ســـاڵی ١٣٢٠ (١٩٤١) من لاوێکی پێگەیشتوو بووم. لە کاروباری کشتوکاڵ و ئاژەڵداری کارامە ببووم و لە ئەدەبیاتی فارسی و کوردیشدا شارەزایی تەواوم پەیدا کردبوو. بۆخۆشم شێعرم دادەنا. دیوانێکی گەورەم دروست کردبوو. بابم ئەگەرچی بۆخۆی ئەهلی زەوق بوو و شـــێعری زۆر پێ خۆش بوو، زۆری پێ ناخۆش بوو من ببمە شـــاعیر. لەکن ئەو ببڕای ببڕای باســـی شـــاعیری خۆم نەدەکرد. دەفتەری شـــێعرەکانم وەک بێچووە پشیلە لە بابم دەشاردەوە.

ڕۆژێک خەریکی شێعر نووسینەوە بووم. کارێکم هاتە پێش وەدەرکەوتم و دەفتەرەکەم لەگۆڕێ بەجێ هێشت. ترسی وەم نەبوو بابم لەو وەختەدا بێتە دیوەخان. زۆرم پێ نەچوو کە هاتمەوە دەفتەرە ســـوور دیار نەبوو. پرسیارم کرد گوتیان بابت دەستی دایە و بردی،

لە پشتێن بەرەژێرم مرد. پێم وا نەبوو بەهاسانی نەجاتم دەبێ. زانیم خراپم لێ قەوماوە. شێعرەکانم پوختە نەبوون، لاسای شاعیرە کۆنەکانم کردبۆوە. هەموو جۆرە شێعرێکم دانابوو. تەنانەت لە فرهاوێشتندا لاسای شێخ ڕەزا و ئیرەج میرزای فارسیشم کردبۆوە. بۆیە هەقم بوو بترسم. گاڵتە نەبوو، من هەم شاعیر بووم و هەم ئیعترافم بەگوناه کردبوو، با بە خەیاڵیش بێ. منیش وەک شێخ ڕەزا بوختانم بەخۆم کردبوو و بابم شتی وای پێ قبووڵ نەدەکرا، بەڵام وا دیار بوو نەیخوێندبوونەوە. چوومەوە ژووری و گوتم ئەگەر کارەکە گەند بوو دایکم دەکەمە تکاکار. پرسیم گوتم کوا بابم؟ گوتیان بەتووڕەیی چووە متبەخ. خۆم وەپەنا دا، بەبۆڵەبۆڵ هاتەدەر و لەبەر خۆیەوە دەیگوت: خوێڕی کارم بۆ فێر بووە. شاعیری شاعیری! دەیەوێ لەبرسان بمرێ. خۆم بەمتبەخدا کرد، تەماشام کرد دەفتەرە سوور لەسەر کڵی تەندوور بۆتە قەقنەس.

ئەو دەمی زۆرم پەرۆش بوو. بەڵام پاشان گوتم دەستی خۆش بێ. چونکە بێگومان ئێستا مابان بۆخۆم دەمسووتاندن. ڕاستە هەموو مەوزوون بوون و قافیەیان هەبوو. بەڵام لاساکردنەوەی تەواوبوون و هەستی شاعیرانەی خۆمیان کەم تێدابوو. پاشانیش زۆری وام فڕێ داون.

بێجگە لە کاروکاسبی ڕۆژانە و موتاڵا و خوێندنەوەی شەوانە لە دێ سەرگەرمی دیکەشم بوون، سواری و تەقڵە و ڕمبازی و ڕاوە کەو و ڕاوە تاژی و ڕاوە تفەنگ.

بابم ئەسپی زۆر ڕەسەن و باشی هەبوون کە زۆری خۆش دەویستن و باشی ئاگا لێ بوون. من و کاکم هەمیشە ئەسپ و ماینی تایبەتی خۆمان هەبوون. هیچمان هەقمان نەبوو سواری ئەسپی ئەوی‌تر بین، دیارە کاکم سەرپشک بوو و ئەسپی باشتری بۆ خۆی هەڵدەبژارد. بەڵام لە دواییدا هەمیشە ئەسپی من باشتر دەردەچوون. چونکە لەوی هێدی‌تر بووم و کەمترم ماندوو دەکردن و لەوی بەمشوورتر بووم و چاکترم ئاگا لێ دەبوون و باشترم بەخێو دەکردن. زۆرجاریش گرنەی تێ دەهاڵاندم و ئەسپەکەی لێ دەستاندمەوە و یەکی دیکەی دەدامێ. بەڵام بابم بۆی تێهەڵدەهێنامەوە و ئەسپ و ماینەکانی‌تری دەدا بە من سواریان بم و تەعلیمیان بدەم. سوارێکی باش بووم و لاغم چاک دەعاملاندن. بەڵام قەت ڕاوکەری چاک نەبووم. نە تەماڵ و دیاردیم باش دەدیتەوە، نە شوێنم چاک دەگێڕا، نە داوم بەپەلە بۆ دەچەقا، نە تفەنگم باش دەنگاوت. دیارە بەتاپڕ کەم وابوو لە هەردی ببوێرم. بەڵام نەمدەگەیاندە ئەو تفەنگچیانەی لە هەوا دەیاندەبوارد.

ڕۆژانی جێژن و بووکهێنان و خەنەبەندان و کچ بەمێرددان داوەت و ڕەشبەڵەکمان

دەگرت. هەموو جارێ پیاوێکی ماقووڵ و ڕدێن سـپیمان دەنارد کن بابم و ئیجازەمان لێ وەردەگرت. هەموو جـارێ موخالەفەتی دەکرد. بەڵام هێندی لەبـەر دەپاڕاینەوە دەهاتە ڕەدایە و بەو شـەرتەی لە نەدیوی دیوەخانی ئێمە داوەت بگیرێ ئیزنی دەداین. بەڕاستی خـۆش بوو، کـچ و کوڕ و ژن و پیـاوی گوندەکەمان هەڵدەپەڕین. من ئەو ڕەسـمەم لە ڕەشبەڵەکی لادێدا زۆر پێ جوان بوو کە پیاو مەگەر ژن بۆخۆی بانگی کردبا، دەنا هەقی نەبوو بچێتە دەستی دۆیان. پیاو دەبوو هەمیشە لەپێشەوەڕا بچێتە نێو گەڕی داوەت، دەنا عەیب بوو. بەڵام دۆ دەبوو لە پاشـەوەڕا بێتە نـاو داوەت و هەڵبژاردن بەخۆی بوو. ئەو ڕەسمە دەگەڕێتەوە سەر ئەو زەمانەی کە ژن لە کوردەواریدا ئازادی پتر بووە.

بۆ شەوداوەت ئیجازەمان لە کەس وەرنەدەگرت. شەوی مانگە شەوی هاوین لە حەوشەی مەڕی کچ و کوڕی ئاوەدانی تێکەڵ دەبوون و داوەتیان دەگرت و هەمیشە لەدووی منیشیان دەنارد. زسـتانان لە ئاخەل و هۆڵاندا شـەوداوەتمان دەگرتن. جارجارە سۆفی شەیتان و شـۆفار خەبەری ئەو شـەوداوەتانەیان بە بابم ڕادەگەیاند. ئەویش لەپێشدا جنێوی بە من و دوایە بەچەند کوڕەجحێڵەی دێ دەدا و کەمێکی هەڕەشـە لێ دەکردین و دەبڕاوە. بەڵام بەقسـەی شەیتان و شـۆفار دەستمان لە شـەوداوەت هەڵنەدەگرت و جنێوی گەورانیش بەقەولی کوڕەجحێڵەکان خەڵات بوو.

زسـتانان بەشەو جۆرابێن و کاڵەمسـتێن و فەلەی بێدەنگ و کۆسەبازی و تەڕکی بن بەڕەیان لە مزگەوت دەکرد و بە ڕۆژ جگێن و ماتێن و مێشێن و هێلکەشکێن و شێروخەتیان دەکرد. من تا کتێبم وەگیر کەوتبایە لە دیوەخانی خۆمان وەدەر نەدەکەوتم و نەدەچوومە سەیری ئەوانە. بەڵام سەرە بەهاران هەموو ڕۆژێ دەچوومە تۆپێن.

لە مانگی خەرمانانی ١٣٢٠-١٩٤١ ڕۆژێکی سـەر خەرمانـان. کرێکارەکانمان خەریکی مالووسک زرینگاندنەوە و باڵەکەو بوون و منیش لەکنیان دانیشتبووم و ئەسپەکەم وەسەر کوێزر کردبوو. ئەودەمی فڕۆکە و ماشـێن زۆر کەم بوون و خەڵک پێی سەیر بوون. لە پڕ دوو فڕۆکەی ڕەشی زەلام پەیدا بوون. ئێمە تا وێستا فڕۆکەی ئەوەندە زلمان بە ئاسمانەوە نەدیبو. هەموو دەستیان لە کار هەڵگرت و تەماشای فڕۆکەکانیان دەکرد. دیمان فڕۆکەکان نیزیـک بوونەوە و نەوی بوون و کاغەزیان بەردانـەوە. هەموویان ڕایان کرد بزانن چییە؟ ژنێـک لەپێش هەمواندا گەڕاوە و کاغەزێکی دامێ و گوتی ها بەقوربانت دەبم بیخوێنەوە بزانە چییە و چێ تێدا نووسراوە؟

بڕوا بکەن وەختابوو لە خۆشـیان باڵ بگرم. ئەو کاغەزە بەیاننامێک بوو کە بە زمانی

کوردی نووســـرابو. چۆن ئەوە خەونە، یا ڕاســـتییە؟ لە دەوڵەتێکی گەورەی وەک یەکێتی سووییێتی بەزمانی کوردی بەیاننامە بڵاو بکاتەوە؟ بۆ من هەروا کەم نەبوو.

بۆ من کە شێت و شەیدای زمانی کوردی بووم ئەو پەڕە کاغەزە بەس بوو کە لە خۆشیان شاگەشـــکەم بکا. ئەو دەمی وا وردم لێک نەدابۆوە، بەڵام لە واقیعدا لە باری سیاســـییەوە ئەو کارەی دەوڵەتی شـــوورەوی ئەوپەڕی ئازادیخوازی تێدا بوو و نیشانەی ئەوەبوو کە ئەو دەوڵەتە ئیعتراف بەبوونی گەلانی جۆربەجۆری ئێران دەکا.

ئەو بەیاننامە بۆنی شـــەڕی لێدەهات. دیاربوو لەشـــکری ســـوور هاتبوو دەئێرانەوە. هەرچەند لە بەیاننامەکەدا دڵخۆشـــی خەڵکیان دابۆوە و هەڕەشە و شتی وای تێدا نەبوو، بەڵام ئێمە زۆر لە ڕووسان دەترساین. پیرەکان نەقڵی بەدفەڕی و بێڕەحمی و دەستوەشێنی لەشکری تەزاریان لە شەڕی یەکەمدا بۆ گێڕابووینەوە. لە سەرتاسەری ڕۆژگاری حکوومەتی پەهلەویدا ڕۆژنامەکانی ئێران هەر شـــتی خراپیان لە دژی شوورەوی نووسیبوو. باڵشویک لەو ســـەردەمەدا لە ئێران گەورەترین جنێو بوو. خۆ بەتایبەتی پاش ئەوەی شەڕ لەنێوان ئاڵمانـــی نازی و یەکێتی ســـوویێتیدا هەڵگیرســـا، چاپەمەنی ئێران هەموو نووســـینەکانی بەســـوودی ئاڵمان و بەزیانی شـــوورەوی بوو. ماوەیەک بوو شارەوانی مەهاباد ڕادیۆیەکی هێنابوو و بەرنامەکانی «بێرلەنی» بەزمانی فارســـی بڵاو دەکردەوە، کە سەرتاپا جنێو بە کۆمۆنیزم و باڵشـــوێزم بوو. بەڵام ئەوانە هیچی بۆ من لەو وەختەدا گرنگ نەبوون. گرنگ ئەوە بوو کورد میللەتێکە دەوڵەتان دەیناسن و بەیاننامە بەزمانی ئەو بڵاو دەکەنەوە.

نازانم چۆن خۆم گەیاندە ئەســـپەکەم و ســـواربووم و پێم پێوەنا و لەســـەر جڵەوان چوومەوە ماڵ، بەیاننامەکەم بۆ بابم خوێندەوە. بەڵام ئەو بەپێچەوانەی من ڕەنگی بزڕکا، شڵەژا و بەکاوەخۆ گوتی: ڕۆڵە قەوما، وا دیارە ڕووس هاتوونە دەئێرانەوە. شەڕ و کێشە پەیـــدا دەبێ، وڵات دەشـــێوێ. کوڕی خـــۆم تۆ نەتدیون و نایانناســـی. زۆر خراپن، زۆر پیاوکوژ و بێ بەزەیی و دەستڕەشن. من کوشتاری سابڵاخم بەچاوی خۆم دیوە و لە بیرمە چۆن خەڵکی بێ دەرەتان و لێقەوماویان بەشیران شەق شەق دەکرد. دەبێ زوو خۆمان خڕ کەینەوە و خۆ بگەیەنینە قایمە. خودا بمانپەرێزێ. ڕۆژی پیاوانە، بۆ ئەو ڕۆژە بوو دەمگوت فێری ســـواری و تفەنگ هاویشـــتن بن. بۆی مات بوو و دوو سێ جار لەبەر خۆیەوە گوتی: «هەرزن و برن چیایە مەزن». بابم هەقی بوو نیگەران بێ چونکە ئەو لەشـــکری تەزاری دیبو. ئەو کوشتاری بێ ڕەحمانەی ژەنەراڵە کۆنەپەرستەکانی ڕووسی لە کوردستاندا دیبو. ئـــەو وەکو زۆربـــەی ئێرانییەکان ئاگای لە ئاڵوگۆڕی پاش شۆڕشـــی ئۆکتۆبەر لە یەکێتی سووییێتیدا نەبوو. نەیدەزانی لەشکری سوور چۆن عاملاوە؟

بۆ ئێوارێ چەند پیاوی ماقووڵی مەهاباد پەیدا بوون. ئەوانیش دۆســت و هاوتەمەنی بابم بوون. شەڕی یەکەمیان وەبیر دەهات. زۆر لە بابم پتر نیگەران بوون. یەکیان گێڕایەوە و گوتی نۆ کەس لە بنەماڵەی ئێمە بەڕۆژێک بەدەستی سالداتی ڕووس کوژراون.

ئەو قســانە منیشی بڕێک نیگەران کردبوو. بەڵام لە خۆشی بەیاننامەکە هەر شاییم لە دڵــدا دەگەڕا. خەریکی خزمەتی میوانــەکان بووم. بەڵام هەر دەمە نادەمێک بەیاننامەکەم دەردێنا و دەمخوێندەوە و سەرلەنوێ لە تەنکەی گیرفانم دەناوە.

شــەو کاکم و پیاوەکانمان چوون و ژن و منداڵی ئەو میوانانە و خزمەکانیان لە شــار هێنادەر.

بەیانی دوو فڕۆکە هاتن و چەند نارنجۆکی بچووکیان بەشار دادا، ئەرتەشی شاهەنشاهی، ئەو ئەرتەشەی لە کوشتنی میللەتی ئێراندا لاسای داگیرکەرانی مەغوول و نازی دەکردەوە، تاوێکی بەربەرەکانی نەکرد و پێش ئەوەی لەشکری سوور بگاتە مەهاباد چەکی فڕێ دا و وەک تۆوی هەرزن بڵاو بوو. هەژار لەو بارەوە هەر ئەودەم چەند جوانی گوت:

«بەبڵاوبوونــی دوو پــەڕ ئاگاهــی»
«بوو بــڵاو ئەرتەشــی شەهەنشــاهی»

تفەنگــی بڕنۆیان دەدا بەنانێک. ئەویش ئەوی ئازایان، دەنا ئەوی ترســەنۆک بەرتیلی دەدا تفەنگەکەی لێ وەرگرن.

بەشــی زۆری خەڵکی مەهاباد ڕوویان لە گوندەکەی ئێمە کرد. بابم پێشوازێکی باشی لــێ کردن و هەرچی هەمان بوو لە ئیختیاری نان. عەمباری گەنمی کردەوە و ئاشــەکانی گوندەکەمانی دا بەخەڵک و هەرکەس هەرچەندی ئارد ویستبا دەیاندایە.

هەموو ڕۆژێ جاڕیان دەکێشا هەر کەس هەرچی پێویستە بێ لەڕوودامان و شەرم کردن داوا بــکا. خەڵکی مەهاباد ئەو پیاوەتییــەی بابمیان لەبیر نەچوو و تا ما زۆریان ئیحترام گرت.

چوار پێنج ڕۆژ کەس بەســەر کەســەوە نەبوو. لەپێشدا لەشــکری ئینگلیس گەیشتە سابڵاخ و دەستێکیان ڕە سەربازخانە خست و چەکی قورسیان برد. دوایە لەشکری سوور هــات. بەپێچەوانەی ئەوەی چاوەنۆڕی دەکرا نە کەســیان تاڵان کرد، نە ئازاریان بەکەس

گەیاند. ئەوەندە باش لەگەڵ خەڵک جووڵانەوە کە کەس بەلەشکری داگیرکەری نەدەزانین. نەقڵێکی خۆشـم وەبیرهاتەوە: لە زەمانی پەهلەویـدا کابرایەکی دز و چەتە و پیاوکوژ و خـراپ پەیدا بوو. بەتاقی تەنێ کەڵەگایی لە خەڵک دەکرد. کەتە پێنج تیرێکی کۆنی پێ بوو و لەو ناوەدا دەگەڕا و هەرچی وازی لێ با دەیکرد. پۆلیسی ئێران بۆی نەدەگیرا. بەڵام زانیبای چۆتە هەر ماڵێک خـاوەن ماڵەکەی دەگرت. کابرایەکی پیریان بەو تاوانە گرتبوو کە شەوێک «سۆغرە» یانی ئەو چەتە پیاوخراپە نانی لە ماڵی خواردبوو، دوو ساڵ بوو لە ورمـێ گیرابوو. کە هاتەوە پێوەی چووم و گوتم مامە چۆنت نەجات بوو؟ گوتی چووزانم، فریشتێکی سووری چاوشین هات و دەرکی لێ کردمەوە و گوتی بڕۆ.

لەشـکری تاران لە موکریان نەما. لەپێشدا عەشـیرەتەکان تا ڕادەیەک ئاڵۆزییان کرد و یەکتریان کوشـت. بەڵام وردە وردە وڵات ئارام بـۆوە و وەزعێکی لەبار بۆ جووڵانەوەی سیاسی پێک هات.

ئێمە یانی ئەو پۆلە لاوەی لە زەمانی پەهلەوییەوە یەکترمان گرتبوو و دۆستانە پێکەوە کارمان دەکـرد. مەیدانمان بۆ ئاوەڵا بۆوە و چالاکی خۆمان پەرە پێدا. دەماننارده عیراق ڕۆژنامە و گۆواری کوردییان بۆ دەهێناین و دەمانخوێندنەوە. من شـێعری خۆم و شـێعری شاعیرەکانی ترم بەخەت بۆ لاوەکان دەنووسینەوە و بڵاوم دەکردنەوە. دڵشادی ڕەسووڵی لە عیراقەوە هاتبۆوە. ئەو ئیملای کوردی لە هی ئێمە باشـتر بوو و خەتیشی خۆشتر بوو و زۆریشـی شـێعری بێکەس و پیرەمێرد و ئەحمەد موختاری جاف و حەمدی لەبەر بوون و بەخەت بڵاوی دەکردنەوە. گۆواری گەلاوێژ ڕۆڵێکی باشـی یاری کرد و لاوەکانمان فێری کـوردی خوێندنەوە بوون. هەلومـەرج بۆ پێکهاتنی حیزبێکی ناسیونالیسـتی کوردی لە مەهاباد پێک هاتبوو.

پـاش دامەزراندنی حیزبی تودەی ئێـران چاپەمەنییەکانی ئەو حیزبەش ئاڵوگۆڕێکی فیکرییان لەناو کۆمەڵی کوردەواریدا پێک هێنابوو. تەنانەت چەند کەسی کورد و ئەرمەنی تێکۆشـان لکی ئەو حیزبە لە موکریان دابمەزرێنن. بەڵام خەڵک پێشـوازی لێ نەکردن. حیزبێکیش بەناوی حیزبی ئازادی بە بەرنامەیەکی چەپییەوە سەری هەڵدا و نەژیا.

تـا ڕۆژی ٢٥ ی گەلاوێژی ١٣٢١، ١٦ی ئابی ١٩٤٢ کۆمەڵەی «ژ. ک» دامەزرا. ئەوانی ئەو کۆمەڵەیان دامەزراند دۆستانی پێشووی من بوون. من لەو سەروبەندیدا لە تەورێز بووم و لە ڕۆژی دامەزرانی کۆمەڵەدا حوزوورم نەبوو. کە هاتمەوە بەهۆی زەبیحی کە لەمێژ ساڵ بوو دۆسـت بووین بە کۆمەڵە ناسـێندرام. لە ماڵی یەکێک لە دۆستەکانی خۆم کە پاشان

زانیم ئەندامی ژمارە یەکی کۆمەڵەیە و بەڕاستی تێکۆشەرێکی بەجەرگ و ئازا و نەبەز و کۆڵنەدەر بوو، بەقورئان و بەئاڵای کوردستان و بەشەرەفی خۆم و بەشمشێر سوێندیان دام کە بەزمان و بەقەڵەم و بەئیشارە خەیانەت بەنەتەوەی کورد و ئەندامی کۆمەڵە نەکەم. ناوی نەهێنی حیزبیم «هێمن» بوو و ژمارەی ئەندامەتیم ٥٥. من هەقم نەبوو هیچ لەوان بپرسم. بەڵام ئەوان ئەوەندەیان مۆتمانە بە من بوو، پێم بڵێن هەژاریش ئەندامی کۆمەڵەیە و خۆت لەکن ئەو مەشارەوە ئەوەش بەو ڕادەگەیەنین.

بەو جۆرە من لە ژیانی کۆمەڵایەتی و سیاسی و ئەدەبیمدا پێم نایە قۆناخێکی نوێ.

ئەندامەتی کۆمەڵەی «ژ. ک» گۆڕانێکی سەیری بەسەر مندا هێنا. شەو و ڕۆژ لە بیری کۆمەڵەدا بووم کە ئەویش ئامانجی ڕزگارکردنی نەتەوەکەم بوو. هەموو ئاوات و ئارەزووی تایبەتی خۆم وەلا نا. ئیتر نەتەنیا دەستم لە شەوداوەت و هەڵپەڕین و ڕێبازگرتن و لەسەر سوانە وەستان هەڵگرت، بەڵکو وەک سۆفی تۆبەکار تووشی هەر کیژ و ژنێکی کورد دەهاتم سەرم دادەخست و چاوم لێ نەدەکرد. چونکە ئەوەشم بەخەیانەت دەزانی. بۆ خاتری کۆمەڵە من دەستم لە یارێک هەڵگرت کە بەگەورەترین مەحروومییەتی ژیانمی دەزانم و ڕابردنی زەمانیش لەبیری نەبردوومەوە و ناسۆری لە دڵمدا هەر ماوە.

لەو ساڵانەی دواییدا دۆستێکم کە باش لە شێعر بەتایبەتی لە سەبکی شاعیری من دەگا، گوتی: تۆ بۆ گوتووتە: ئاشقی چاوی کەژاڵ و گەردنی پڕ خاڵ نیم؟

گوتم کاکە من قەت درۆم لەگەڵ ئیحساسی دەروونی خۆم نەکردووە. ئەگەر تۆ دەتزانی من ئەو شێعرەم لە چ هەلومەرجێکدا گوتووە، بڕوات دەکرد هەستی دەروونی خۆم دەربڕیوە و بەڕاستی لەو کاتەدا من لە خەیاڵی چاوی کەژاڵ و گەردنی پڕ خاڵدا نەبووم.

«کۆمەڵە» بێجگە لەوەی کۆمەڵەیەکی سیاسی بوو کۆمەڵەیەکی کۆمەڵایەتی و ئەخلاقیش بوو. زۆربەی ئەندامانی کۆمەڵە بڕوایان بەو سوێندە هەبوو کە خواردبوویان و دەستیان لە ئاکاری درێو هەڵگرتبوو. دزی، خراپە و نێوان ناخۆشی لە کزی دابوو و دەتوانم بڵێم لە هێندێک جێگایان هەر نەما.

هێندی پێ نەچوو کۆمەڵە سەرانسەری کوردستانی ئێرانی تەنیەوە و پەلی هاویشت بۆ پارچەکانی تری کوردستان، بەتایبەتی لە کوردستانی عێراقدا لکی کۆمەڵە زۆر پەرەی گرت و بەهێزبوو.

ئەندامانی کۆمەڵە لە هەموو چین و توێژەکانی کۆمەڵی کوردەواری پێک هاتبوون و جیاوازی بیروباوەڕی سیاسی و فەلسەفییان هەبوو. ئەگەر چاوێک بەئۆرگانی کۆمەڵەدا

بخشێنن ئەو ڕاستییەتان بۆ دەردەکەوێ، کە من لێرەدا مەجالم نییە بۆتان شی بکەمەوە. بەڵام هەموو لەسەر شتێک ڕێک کەوتبوون. ئەویش ڕزگاری کوردستان بوو. ئەندامی کۆمەڵە خاوەنی هەر بیروبڕوایەک با و لە هەر چین و توێژێک بایە بۆ فەرمانی لای سەروو نەک ئامادە بەڵکە بەڕاستی فیدایی بوو.

داهاتی کۆمەڵە تەنیا و تەنیا مانگانەی ئەندامان و فرۆشی چاپەمەنییەکان و داهاتی تیئاتر و نومایشەکانی بوو. کەچی زۆر بەباشی بەڕێوە دەچوو. هۆی ئەوە بوو هەموو کەس بەوپەڕی دڵخۆشییەوە مانگانەی دەدا و چاپەمەنی کۆمەڵەی بەچەند هێندی نرخی دیاریکراو دەکڕی. من خۆم دیومە ژمارەی «نیشتمان»یان بە ٢٠٠ ئەوەندەی نرخەکەی کڕیوە، نیشتمان قەت دانەیەکی نەدەماوە. کۆمەڵە لەپێشدا کتێبێکی بچووکی شێعری بڵاو کردەوە بەناوی دیاری کۆمەڵەی «ژ. ک» کە شێعرە نیشتمانییەکانی حاجی قادر و مەلای گەورەی کۆیە و هەژار و شێخ ئەحمەدی حیسامی تێدا چاپکرابوون و دەسبەجێ تەواوبوو. دوایە گۆواری نیشتمانی وەک ئۆرگانی کۆمەڵە چاپ کرد.

یەکەم شێعری من لە ژمارەی دووی نیشتماندا بەناوی م. ش هێمن بڵاو کرایەوە و ئیتر بوومە ئەندامی دەستەی نووسەرانی ئەو گۆوارە و لە هەموو ژمارەکانیدا شێعر و وتارم بڵاو کردەوە.

زەبیحی سەرنووسەری نیشتمان بوو و بەڕاستی لە چاپکردنی ئەو گۆوارەدا زەحمەتی کێشا و وریایی نیشاندا. جگە لە زەبیحی و چەند کەسی باوەڕپێکراوی تر کەس دەستەی نووسەرانی نیشتمانی نەدەناسی و نەیدەزانی ئەو گۆوراە لە کوێ چاپ دەکرێ.

ئەندامی کۆمەڵە وەک ئەندامی حیزبێکی نەهێنی و بەدیسپلینی توند هەر ئەوەندەی دەزانی کە پێویست بوو بیزانێ.

لەبیرمە نیشتمانم بۆ بابم دەخوێندەوە. بەتایبەتی شێعرەکانی خۆم و دەیگوت کوڕە ئەو هێمنە کێیە؟ لەدڵی خۆمدا پێدەکەنیم، بەڵام نەدەکرا بڵێم ئەو کەسەیە کە تۆ دەفتەری شێعرەکانت لێ لە تەندووری بەکەمران هاویشت. کۆمەڵە گۆواری ئاواتیشی چاپ کرد و من لەویشدا نووسیم.

تیئاتری «دایکی نیشتمان» گەورەترین تەبلیغاتی بۆ کۆمەڵە کرد. ئەو تیئاترە کە زۆریش ساکار بوو و دەتوانم بڵێم لەباری هونەری و تەنانەت فیکرەوە ناتەواویش بوو. سێ چوار مانگ لە مەهاباد و شارەکانی تری موکریان لەسەر شانۆ مایەوە. کەم کەس هەبوو نەچووبێ و هەر کەسیش چووبا دەگریا و هەستی کوردایەتی دەبزووت. لە دێهاتی زۆر

دوورەدەستەوە خەڵک بۆ دیتنی ئەو نومایشە دەهاتن. بێجگە لە تەبلیغاتی سیاسی لەباری ماددیشەوە داهاتێکی زۆری هەبوو و کۆمەڵەی دەوڵەمەند کرد.

کۆمەڵــە هەر بــەو داهاتانە توانی چاپخانەیەکی دەســتی بکڕێ و لــە مەهاباد دای بمەزرێنێ.

تا زیاتر لە کۆمەڵەدا کارم دەکرد پلەی زانیاریشــم پتر دەچووە ســەر و لە پیاوی زانا و ئەدیبی وەک پێشــەوا قازی موحەمەد و کاکە ڕەحمانــی موهتەدی نیزیکتر دەبوومەوە و شــتیان لێ فێر دەبووم. هیــچ کام ئەو پیاوە گەورانەی کورد کــە لە پارچەکانی تری کوردســتانەوە دەهاتن لە من شاراوە نەبوون. هەمزە عەبدوڵڵا، مستەفا خۆشناوی شەهید و میرحاج و قودسی شەهید و زۆری ترم لەو تێکۆشەرانە دیتن و ئاڵوگۆڕی فیکریم لەگەڵ کردن. چاپەمەنییەکانی ئێران پێشــکەوتووانەتر بوون و شتی تازەیان تێدا بوو. بەتایبەتی چاپەمەنییەکانی حیزبی تودەی ئێران لە ڕوونکردنەوەی بیروڕای سیاسی مندا کاریان کرد. ڕەوابیتی فەرهەنگی ئێران و شــوورەوی لقی لە مەهابادیش دامەزرا. منیش یەکێک لەوانە بووم کە لەوێدا کارم دەکرد. هەرچەند بەداخەوە ئەو بنکە پێشــنیارەکانی منی جێبەجێ نەکرد و هیچی بە کوردی بڵاو نەکردەوە، بەڵام زۆر شتی بە نرخی بەفارسی بڵاو دەکردەوە و کەڵکم لێ وەردەگرتن. شــێعر و نووسراوی کوردی بەئازەری و ڕووسی تەرجەمە دەکران و ئەوەش دەســکەوتێکی باش بوو بۆ ئێمە. یەکێک لەو شــتانەی تەرجەمە کران و منیش لە تەرجەمەکردنیدا بەشــداربووم ئاڵەکۆکی هەژار بوو، کە لەلایان ئینســانێکی واقیعی و شاعیرێکی باشی ئازەربایجانی شوورەوی مامۆستا جەعفەر خەندانەوە بە ئازەری و بەشێعر تەرجەمەکرا.

شــەڕی ماڵ وێرانکەری دووەم بەتێکشــکانی فاشــیزم و نازیسم و شرت و گوم بوونی هیتلەر و کوژرانی مۆســۆلینی و گیران و لەناوچوونی شــەڕ هەڵایسێنەکان تەواوبوو. هیوا و هومێدی گەلانی ژێردەســت و زۆرلێکراو گەشەی پەیدا کرد. لەشکری هاوپەیمانەکان لە ئێران چوونەدەر. لە حاڵێکدا کە جوولانەوەی ڕزگاریخوازی گەلانی ئێران ڕۆژ بەڕۆژ پەرەی دەگرت. گەلی کورد یەکێک بوو لەو گەلانەی کە هیوای بەدواڕۆژی گەشــەداری خۆی دەم بەدەم پەرەگرتر دەبوو.

دەســتەیەک لە ڕووناکبیران و ئەندامانی کۆمەڵەی «ژ.ک» هاتنە سەر ئەو بڕوایە کە جێبەجێکردنی بەرنامەی کۆمەڵە لە هەلومەرجی ئێســتای جیهان و کوردستاندا ئیمکانی کەمە. بۆیە بەرنامەیەکی کورت و نوێیان کە لەگەڵ هەلومەرجی ئەو ســەردەمیدا دەگونجا

گەلاڵە کرد و لە ڕۆژی ٣ی خەزەڵوەری (١٣٢٤) ١٩٤٥ یەکەم کۆنگرەی حیزبی دیموکراتی کوردستان لە شاری مەهاباد گیرا و ئەو بەرنامە پەسندکرا و ڕێکخراوی حیزبی دیموکراتی کوردستان هەر لەسەر بناخەی ڕێکخراوی کۆمەڵەی «ژ. ک» دامەزرا و تەنیا لە کادری ڕابەریدا ئاڵوگۆڕێک پێکهات و پێشەوا قازی مەحەمەد کە ئەندامێکی سادەی کۆمەڵە بوو و ناوی نەهێنی «بینایی» بوو بەپێشەوای حیزب هەڵبژێردرا و سەرۆکی کۆمەڵە کە پیاوێکی زۆر تێکۆشەر و ئازا و پاک بوو لە کادری ڕابەریدا نەما. ئەم ئاڵوگۆڕە هیچ کاری نەکردە سەر ئەو پیاوە و لە ڕیزەکانی خوارەوەی حیزبدا درێژەی بەخەبات و کاری خۆی هەر دا و ڕەنجێکی زۆری کێشا.

لەکۆبوونەوەکانی کۆنگرەدا من بۆ یەکەم جار لە ژیانمدا لە بەرامبەر خەڵکدا شێعرم خوێندەوە. کاتێک بەڕێوبەری کۆبوونەوە گوتی: ئێستاش «ئاغای هێمن» شێعرتان بۆ دەخوێنێتەوە و من بۆ شێعر خوێندنەوە بەشەرمەوە چوومە سەر مینبەری مزگەوتی سووری مەهاباد، هەمووکەس تەنانەت پێشەواش واقی وڕما و لە خۆیان دەپرسی: چۆن هێمن شاعیر و نووسەری نیشتمان (سەید موحەمەد ئەمینی شێخەلیسلامی) بوو و ئێمە نەمان دەناسی؟ بابیشم کە ئەوەی بیستەوە لە گفتی خۆی پەشیمان بۆوە و گوتی هێمن شاعیرێکی باش نییە.

حیزبی دیموکراتی کوردستان کۆڕێکی بەناوی «هەیئەتی ڕەئیسەی میللی» هەڵبژارد کە منیش یەکێک بووم لە ئەندامەکانی. لە هەڵبژاردنی ناوخۆدا حاجی بابەشێخ کە پیرترین ئەندام بوو، بەسەرۆک و من کە لاوترین ئەندام بووم بەسکرتێر هەڵبژێردراین. چەند مانگ لەو کۆڕەدا کارم کرد. کارێکی گران بوو. هەر من بەتەنێ بەکارەکان ڕادەگەیشتم و حاجی بابەشێخی ڕەحمەتی هەر ئەوەندەی لەسەر بوو ئەوی من دەینووسم ئیمزای بکا. هەرچەند لەبارەی دەستەڵات و ناوبانگەوە کارێکی گرینگ بوو، بەڵام لەگەڵ زەوقی من ڕێک نەدەکەوت. بەتایبەتی بەڕێ چوون لەگەڵ حاجی بابەشێخی خۆبەزۆرگر و کەللەڕەق کارێکی هاسان نەبوو.

لێرەدا کە باسی حاجی بابەشێخ هاتە گۆڕێ دەمەوێ شتێکی مێژوویی ڕوون بکەمەوە. لە نووسراوی چەند پیاوی بێ خەبەردا دیومە و لە خەڵکێ ساکاریشم بیستووە تاوانی خەیانەت وەباڵ حاجی بابەشێخ دەدەن. من حاجی بابەشێخم خۆش نەدەویست. چونکە لەگەڵ ئەوەشدا دەیانگوت لە علوومی دینیدا زۆر شارەزایە و ڕیازیاتی کۆن زۆر دەزانێ، پیاوێکی زۆر کۆنەپەرست و کەللەڕەق و خۆپەرست و ناشارەزا بوو. بەڵام زۆر ڕاست و پاک و ئازا و بەبیروباوەڕ بوو. بەهیچ بارێک تاوانی خەیانەتی پێوە نانووسێ. لەکاتی وتووێژ

لەگــەڵ نوێنەرانی دەوڵەتی مەرکەزیدا دوور نییە فریوی خواردبێ و بەهەڵە چووبێ. بەڵام لە ڕێگای ڕاست لای نەداوە.

بڵاوە پێدانی گەمارۆی دەوری سەقز و سەردەشت و خوڕ خوڕە کە تاوانەکەی دەخەنە سەر حاجی بابەشێخ پێوەندی بەمەسەلەیەکی قووڵ و نەهێنی سیاسییەوە هەیە کە لێرەدا جێگای باس کردن نییە و با جارێ دەرخۆنەی لەسەر دابنێین و زۆر لە دەستەڵاتی حاجی بابەشــێخ بەرەژوورتر بوو. حاجی بابەشــێخ ئەوەندەی دەســتەڵات نەبوو فەرماندەیەکی دەوروبەری ئەم شــارانە بەقسەی بکەن و بکشێنەوە. خۆ ئەو هیچ مەسئولییەتی لەشکری نەبوو، لەشکری کوردستانیش وەک لەشکرێکی ڕەسمی بەقسەی فەرماندەکانی خۆی دەکرد نە بەقسەی سەرەک وەزیرێکی بێ دەستەڵاتی غەیرە نیزامی. هیوادارم بەم کورتە نووسینە خوێنەرەکانم ڕوون کردبێتەوە.

من وازم لە ســکرتێری هەیئەتی ڕەئیســەی میللی هێنا و لە کومیســیونی تەبلیغاتی حیزبدا دەســتم بەکارکرد. لە هەموو چاپەمەنییەکانی حیزبدا دەســتم بەنووسین کرد. لە ڕۆژنامەی کوردســتان و گۆواری هەڵاڵەدا شێعر و وتارم بڵاو دەکردنەوە و لە میتینگەکانی حیزبدا بەشــدار دەبووم. لە دەســتەیەکدا کە بــۆ دانانی کتێبی کــوردی بۆ فێرگەکانی کوردستان کاریان دەکرد، ئەندام بووم. ئەندامە ئەسڵیەکانی ئەو لیژنە وەک لەبیرم مابێ، زەبیحی و هەژار و برایمی نادری و دلشادی ڕەسولی و من بووین. پێشەوا بۆ خۆی و چەند مامۆســتای شــارەزاش یارمەتیان دەداین. هەرچەند هیچمان لەو کارەدا پسپۆڕ نەبووین، بــەڵام چونکە زۆر بەدڵســۆزییەوە کارمان دەکرد پێم وایە کتێبــەکان کە بەداخەوە چاپ نەکران خراپ نەبوون.

ڕۆژی بیســت و شەشی سەرماوەز ئاڵای کوردســتان لە مەهاباد هەڵکرا و ڕۆژی دووی ڕێبەندانی ١٣٢٤ کۆماری کوردســتان دامەزرا. من نامەوێ لەو بارەوە بدوێم چونکە زۆری باس کراوە و تەنیا دەڵێم من لەو ڕۆژە پیرۆزانەدا بەشداربووم و شێعرم خوێندەوە.

لــەو ماوەدا من و هەژار یەکماڵ بووین، شــەو و ڕۆژ پێکــەوە دەگەڕاین. ماوەیەکیش قزڵجیمــان لەگەڵ بوو. کاتی بێکاری و ســانەوەمان زۆر خــۆش ڕادەبوارد. من کە پایەی خوێندەواری و زانیاریم زۆر لەوان کەمتر بوو، لە هاونشینی ئەوان کەڵکم وەردەگرت و شت فێر دەبووم. چونکە من و هەژار بۆ هەموو جێگایەک پێکەوە بووین و لێک هەڵنەدەبڕاین، زۆر کــەس نەیاندەزانی کاممان هەژارە و کامــان هێمن و ئەگەر یەکمان بەتەنێ گەڕابایەن دەیانگوت کوا ئەوی تر؟

پـــاش دووی ڕێبەندان و پێکهاتنی کۆماری کوردســـتان کوردەکانـــی پارچەکانی تری کوردســـتان ڕوویـــان لە مەهاباد کرد و مـــن و هەژار لەگەڵ هەموو پیـــاوە بەناوبانگەکان پێوەندی دۆستایەتیمان دامەزراند. مامۆستا قانیعیشم ناسی و لە ئەزموونی ئەدەبی ئەویش کەڵکم وەرگرت. زۆرم بیرەوەری خۆش لە هاونشـــینی مامۆســـتا قانیع هەیە کە بەداخەوە لێرەدا مەجالی گێڕانەوەیان نییە.

دایکم لەمێژ بوو دەیویست ژنم بۆ بێنێ و تا نەمردووە من بەزاوایی ببینێ. بەڵام من ملم ڕانەدەکێشا و نەدەچوومە ژێر بار. خۆم بەخوێندەوار دەزانی و پێم وابوو هەق نییە دایک و بابم ژنم بۆ بێنن. بۆ خۆشم لە هەڵبژاردنی دەزگیراندا دڕدۆنگ بووم و هەتا گەورەتر دەبووم ئەو دڕدۆنگییە زیادی دەکرد. لەو ئاخیرانەدا هاتبوومە ســـەر ئەو خەیاڵە کە ئەســـڵەن ژن نەهێنـــم و بەڕەبەنی بمێنمەوە. هیچ کچێک تەبعی جوانی پەرســـتی منی ڕازی نەدەکرد و ڕەنگ بێ ئەگەر دایکم نەبووبا ئێســـتاش بوخچەی نەکراوە بووبام. بەڵام دایکم ئەو ساڵی پێی لێ لە کەوشان کردم و گوتی: ئیللا بیللا، پێت خۆش بێ و پێت ناخۆش بێ ژنت بۆ دێنم. لەولاشەوە هەژاری لێ دنە دابووم و شەو و ڕۆژ لەبن هەنگڵمدا بوو. هەژار بەتەمەن چی وا لە من گەورەتر نەبوو. بەڵام ســـارد و گەرمی ڕۆژگاری لە من زۆر پتر چێشـــتبوو. دوو جاری ژن هێنابوو وئەزموونی لەو بارەوە زۆر بوو. توندی و سەرەڕۆیی دایکم و نەرمە نەرمە و دنەدانی هەژار دڵیان نەرم کردم.

دایکم برازایەکی خۆی کە کچی پیاوێکی بەدەســـتەڵات و دەوڵەمەند بوو بۆ خواســـتم کە نە دیبووم و نە دەمناســـی. درۆ نەبێ جارێکی دووربەدوور لەبەر مانگادۆشین دیبووم. ئەویش ڕوخســـارم نەدیبوو. بەڵام دەمزانی کورتە باڵایە. ئەوەش سەیر بوو من ئەو خۆوێژە نەبووم کە گوتوویەتی: «ســـەد نەحلەت لە حاڵەتم هەر ئیی کورتم خۆش دەوێن» من لە ژندا ئەوی لە هەموو شت پتر سەرنجم ڕادەکێشێ بەژن و باڵای ڕێکوپێک و بەرزە. ئەوەشم بە دایکم گوت. گوتی: ڕۆڵە ئەو قســـانە چن؟ زێڕیـــش بچووکە. دایکم ژنێکی دنیادیدە و بەئەزموون و کارامە و زۆر بەدەستەڵات بوو. خزم و کەسوکار و دۆست و ئاشناشمان زۆر بـــوون، لەناو ئەو هەموانەدا ئەو برازایەی هەڵبژاردبوو. دیارە ئەو بەدوای کچی شـــۆخ و شـــەنگ و جوان و چەلەنگدا نەگەڕابوو. ئەو دەیویست بووکێکی ئاکارباش و ڕەفتارچاک و وریا و بەمشوور و ماڵداریکەری هەبێ.

شـــایی هێمن دەســـت پێکرا، هەژار هەڵبەزی، سەرچۆپی کێشـــا، دەستی دۆی ناسک و نازداری گوشـــی، چاوی لە کیژۆڵان داگرت و شـــەوانەش بەو قسە قۆڕانەی خۆی کۆڕی دیوەخانی وەپێکەنین دەخست. بەڵام هێمن نیگەران بوو، نیگەرانی دواڕۆژی خۆی و بیری

لەوە دەکردەوە چۆن لەگەڵ ژنێک کە هەڵبژاردەی دایکیەتی و بۆ خۆی نەیدیوە و نایناسێ، دەتوانێ ژیان بەرێتە سەر. نەیدەزانی تۆقی لەعنەتی بۆ دێنن یا فریشتەی ڕەحمەت.

ڕۆژی ٢٥ی خەزەڵوەری ١٣٢٥ بووکیان بۆ دابەزاندم. دیارە ئەو پەری ناسـک و نازدار و شۆخ و شەنگ و جوان وچەلەنگە نەبوو کە خەیاڵی شاعیرانەی من بەشوێنیدا دەگەڕا و هێشتاش تووشی نەبووە. بەڵام زۆر زوو توانی خۆی لە دڵی مندا جێ بکاتەوە و وا لە خۆی بکا کە لە قووڵایی دڵمەوە خۆشم بوێ و ببێ بەیاری هەمیشەیی و خەمڕەوێنی ڕۆژانی تاڵ و تفتی ژیانم. بیسـت و سێ ساڵ پێکەوە ژیاین و لە پەنا ئەودا هەستم بەسانەوە دەکرد. قەتی ئەوەندە دڵ نەشکاندم ڕۆژێک تا ئێوارێ لێی زیزبم و دەنگی لێ بگۆڕم. زۆر لە ژیانی ژن و مێردایەتیـم ڕازیم. ئیقرار دەکەم ژیانی خۆشـی ژن و مێردایەتیمان زیاتر ئەو پێکی هێنابوو. چونکە من دەزانم حەساس و تووڕە و تەنانەت بیانووگر و جینگنۆکەم، بەڵام ئەو هێدی و ئارام و ژیر بوو و بیانووی نەدەدا دەسـتم. تاقە کوڕێکمان بوو ناوی نا (سەلاح)، ئەوە ماوەیەکی زۆرە لە دیداریان بێ بەشم و دەردی دووری دەچێژم. یادیان بەخێر.

هێشتا مانگێک بەسەر شەوی زاوایەتیمدا ڕانەبردبوو و بەقسەی ئەوڕۆ مانگی هەنگوێنم تەواو نەکردبوو، کە بەداخەوە ئەوەی نەم دەویسـت رووبدا ڕووێدا و ئەوەی پێم خۆشبوو بمرم و نەیبینم دیتم. ڕیسـەکەمان لێ بۆوە خوری. هێلانەکەمان لێ شێوا و کۆمارەکەمان ڕووخا و دوژمن بەسەرماندا زاڵ بۆوە.

ماوەیەک بوو هەسـت بەمەترسی دەکرا. جەبهەی سەقز و سەردەشت قایمتر دەکران. چەنـد دەرەبەگی بەناوبانـگ و خاین ڕایان کردبوو بۆ عێراق و یەک دوو مەلا و شـێخی خوێڕیەپیاو دەسبەسـەر کرابوون. حکوومەتی ئازەربایجان لەشـکرێکی ساز و تەیاری بۆ پشـتیوانی پێشـمەرگە ناردبووە جەبهەی سـەقز، چونکە وا بەراورد کرابوو کە تەنیا لەو جەبهەڕا ترسی پەلاماری دوژمن هەیە. لەپێشداش چەند جار لەو جەبهەڕا دوژمن پەلاماری هێنابوو، بەڵام زۆر خراپ شکابوو و زەبری دەستی پێشمەرگەی کوردستانی چێشتبوو.

ئازەربایجـان حکوومەتێکـی گەورەتـر و بەهێزتر و زۆر تەیارتر و پـڕ چەکتر بوو لە کوردسـتان. خەتی دیفاعی ئازەربایجانیش زۆر قایمتر بوو. کەوابوو کەم کەس بەخەیاڵیدا دەهات لە ڕێگای ئازەربایجانەوە پەلامار بۆ سـەر جوولانەوەی ڕزگاریخوازی گەلانی ئێران بهێنرێ.

ماوەیەک بوو بۆ ئەوەی کارەکانی حیزبی باشـتر ڕابپەڕن پاش ئەوەی شەوانە پێشەوا کە زۆر شـەو تا درەنگ لە دەفتەری حیزبدا دەماوە دەچۆوە ماڵی خۆی، کادرێکی حیزبی

له دەفتەری حیزبدا دەماوه بۆ ئەوەی ڕاپۆرتی خوارەوه - ئەگەر پێویست بوو - بەپێشەوا ڕابگەیەنی و دەستوراتی پێشەوا بۆ خوارەوه بنێرێ. ئەو شەوی نۆرەی منی تازه زاوا بوو. له دەفتەری حیزب دانیشـــتبووم و خەریکی نووسینی مەقالەیەک بووم بۆ «کوردستان»، ئەفســـەرێکی بچووک بەڵام دۆســـتێکی گەورەی من و ئەندامێکی زۆر بەوەفای حیزب هاته ژوور. زۆرم پێ ناخۆش بوو که دەستی بۆ ڕادیۆکەی سەرمێزەکه برد. چونکه نووسینەکەی لێ تێک دەدام. بەڵام چم نەگوت و قەڵەمەکەم دانا. لەپڕ شـــتێکی وامان گوێ لێ بوو که وەختابوو پێمان بەعەرزەوه وشک بێ. ڕادیۆ تاران تەلگرافی پیرۆزبایی دوکتور جاوید وەزیری ناوخۆی ئازەربایجانی دەخوێندەوه که بەبۆنەی گەڕانەوەی ئەرتەشی شاهەنشاهی بۆ تارانی ناردبوو. دوایه خەبەری ڕاکردنی «موتەجاســـیرین»ی ڕاگەیاند. موتەجاســـیر و ماجەراجوو دوو ناو بوون که لەو شـــەوەڕا بەســـەر بەڕێوەبەرانی جووڵانەوەی ئازادیخوازی کوردستان و ئازەربایجاندا بڕان و ئێستاش دەزگای تەبلیغاتی ڕێژیم دووپاتەیان دەکاتەوه و دەیانهێنێتەوه کاوێژ.

دەســـبەجێ بەتیلفوون ئەو خەبەرەم بەپێشـــەوا ڕاگەیاند. گوتـــی بۆ خۆت وەره ئێره و بەئەوانـــی تریـــش ڕابگەیەنه بێنه ئێره. بەدوای ئەوانمدا نـــارد و بۆخۆم چووم بۆ ماڵی پێشەوا. سەدری قازی برای پێشەوا که نوێنەری مەجلیس بوو له تاران و بەڕواڵەت نەدەبوو لەو واقیعه بترسێ، له هەموو کەس پتر شڵەژابوو. ئەو دەسبەجێ گەڕاوه بۆ تاران و لەوێ گرتیان و هێنایانەوه مەهاباد.

ئازەربایجانی وا تەیار پڕ چەک بەلەشـــکری ساز و پەرداخ و فەرمانده لێزانەکانیەوه بۆ وا زوو تەســـلیم بوو؟ پێشـــەوەری کارامه و شۆڕشگێڕ و کۆنەپیاو و ئازا و ڕابەرەکانی‌تری ئازەربایجـــان بۆ وا بەپەله ڕایان کرد؟ پرســـیارێکه کەس بەتـــەواوی جوابی نەداوەتەوه و منیـــش جوابم بـــۆ نادرێتەوه بەڵام دڵنیام ئەگەر فیدایی دەســـتی کردباوه و ئەگەر فیرقه بەربەرەکانی بکردایه، لەشـــکری شرپوشـــپڕێوی تاران نه تەنیا پێی له تەورێز نەدەنا و ئەو هەموو کوشـــتاری نەدەکرد، بەڵکه تارانیش دەشـــێوا و لەوانەبوو له سەرتاسەری ئێراندا جووڵانەوەی ئازادیخوازی بەســـەر کۆنەپەرستیدا سەرکەوێ و تەنانەت نفووزی ئیمپریالیزم له ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاســـتدا زووتر بنەبڕبێ. بەڵام وەک زانایان گوتوویانه مێژوو ئەوەیه ڕوو دەدا نەک ئەوه که ئێمه دەمانەوێ.

بەڵێ کوتوپڕ تەورێز گیراوه و کوردســـتانیش له هەموو لاوه گەمارۆ درا. پاش ئەوەی ســـەدری قازی نازانم بۆچی بەرەو تاران گەڕایەوه ڕابەرانی حیزبی دیموکراتی کوردســـتان له ماڵی پێشـــەوا کۆبوونەوه و ئەو شـــەوی ڕووحیەی هەموو کەس دەتوانم بڵێم باش بوو.

شـــورای جەنگ بەسەرۆکایەتی حاجی بابەشێخ پێک هات و سورەت جەلسەی یەکەم ئیمزا کـــرا و قەراری بەربەرەکانی درا. بەڵام هێشــــتا مەرەکەبی بڕیارنامەکە وشـــک نەبێوە کە خەبەر هات یەکێک لە ئەندامەکانی ئەو شورایە ڕای کردووە.

بۆ بەیانی وەزع گۆڕا و بڕیاری بەربەرەکانی هەڵوەشـــاوە و بەپێشمەرگە دەستوور درا بێ دەســــتکردنەوە پاشەکشە بکا و ڕێگا بۆ ئەرتەش بەتاڵ بکا و خەڵک دەستێکی کەوتە ئەولای و یەکێکی کەوتە ئەملای.

پێشمەرگە لە جەبهەی سەقز و سەردەشتەوە بەڕێکوپێکی پاشەکشەی کرد. فیداییەکان کە فەرماندەکانیان ڕایان کردبوو وەک مەڕی بێشوان بڵاوبوون و عەشایر لێیان وەخۆکەوتن و هەموویان داپڵۆسین و نەیانهێشت تاقە فیشەکێک لەگەڵ خۆیان بەرنەوە، بەڵام نەوێرانە پێشـــمەرگە. تەنیا لەناو مەنگوڕان پێشـــی دەســـتەیەکیان گرت کە بەفەرماندەیی زێڕۆی دەگەڕانەوە، زێڕۆش کە بۆ خۆی شـــڕەخۆرێکی وەک ئەوان بوو، دەســـتی نەدا و بەگژیاندا هاتەوە و تەنانەت چەند گوندیشـــی تاڵان کرد و گەیشـــتەوە مەهاباد. ئەوانی فیداییەکانی ئازەربایجانیان ڕووت کرد کەســـیان نەکوشـــت. ئەوی من وەبیرم بێ لەو کارەساتەدا تەنیا پێشمەرگێکی کوردی عێراق شەهید کرا و هێندێکیشیان ناپیاوانە ڕووت کردن. فەرماندەی ئەرتەش بێ هیچ زەحمەت گەیشتە گوندی حەمامیان و پێشەوا لەوێ دیتی.

لەو ماوەدا من هەمیشە لەگەڵ پێشەوا بووم. دیارە لەگەڵی نەچوومە حەمامیان، بەڵام لە شـــاری بەجێم نەهێشت. دەمدیت پەشۆکابوو. بەڵام نەک لە ترسان، بەڵکە لە داخان و لەبەر ناهومێدی.

من لەمێژ بوو پێشەوام دەناسی و لە ڕۆژی تەنگانەدا دیبووم. بەدەست و تفەنگی خۆی پیاوێکی زۆر ئازا بوو. پێش دامەزراندنی کۆماری کوردستان چەند جار عەشایر هاتنە سەر مەهاباد و پێشەوا بۆخۆی لە یەکەم سەنگەردا بۆ دیفاع ئامادەبوو. ئەدی چۆن بوو ئەوجار تەســـلیم بوو؟ بۆخۆم لێم بیست گوتی لەسەرمانەوە ناچن و دەمانکوژن. بەڵام پێم خۆش نییە گەلەکەم بەجێ بێڵم و دەمەوێ لەناو ئەواندا بمرم.

ڕاســـتە کوردستان پاش گیرانەوەی ئازەربایجان و لەدەستدانی ئەو هاوپەیمانە بەهێزە لە هەموو لایەکەوە گەمارۆ درابوو، ڕاســـتە بەشـــێکی عەشایر گوێیان لە کڵاو پەڕاندبوو و چاوەنـــۆڕی خراپەیان لێ دەکرا، ڕاســـتە خەزێنەی کۆمار بەتـــاڵ و حەتاڵ بوو و هەمووی درابوو بەتووتن و هێشتا نەفرۆشرابۆوە و لە عەمباردا مابۆوە، ڕاستە لە هەموو یارمەتییەکی دەرەوە هیوابڕاو کرابوو، بەڵام من بەش بەحاڵی خۆم لەو بڕوایەدام ئەگەر دەســـتەوەکەری

کرابـــا و ئێمه ئەزموونی شۆڕشــگێڕمان هەبا مێژووی کۆماری مەهابـــاد بەو جۆره دوایی نەدەهات کە هات.

ڕۆژی ٢٦ی ســـەرماوەزی ١٣٢٥ - ١٩٤٦ ئەرتەشـــی شرۆشـــپرێوی شاهەنشاهی تەواو ساڵەوختێک پاش هەڵکردنی ئاڵای کوردستان شاری مەهابادی گرتەوە.

هێندێک له بەڕێوەبەران و کادرەکانی حیزب ڕایان کرد و خۆیان شاردەوه و هێندێکیش دانیشـــتن و چاوەنۆڕی گرتن بوون. من ئەو ڕۆژی له شـــار وەدەرکەوتم و چوومە خانەقای شـــێخی بورهان. لەوێ شـــێخ موحەمەدی خاڵم حەشـــاری دام و لەبن باڵی خۆی گرتم. له خانەقا بووم کە خەبەری گیرانی پێشـــەوا و ڕابەرانی حیزب و کۆمارم بیســـت. پیاوم وەدووی هەژار خســـت بیبینمەوه و پێکـــەوه تەگبیرێک بکەین. ئەویش بۆی دەرچووبوو و بۆم نەدۆزراوه.

نەخۆشی کەوتوویی له خانەقا هەبوو، زۆر کەس گرتبووی و چەند کەسیشی کوشتبوو. مـــن جارێکـــی تر هەر لـــەو خانەقایەدا ئەو نەخۆشـــییەم گرتبوو و زۆری لێ دەترســـام. گوتوویانه هەرچی بترسێ ناخەلسێ، هێنده پێ نەچوو گرتم و کەوتم. بەفرێکی یەکجار زۆر و ئەســـتوور کەوتبوو، هیچ دوکتۆرێک بەو بەفره نەدەگەیشـــته خانەقا. دوو مانگی ڕەبەق بۆی لەسەر ڕەقی پشتی کەوتم. ئەسپەک لەسەری دام و قسەی هاتەران پاتەرانم دەکرد. هەموو بەدەنم بەنوێنانەوه چوو و توێخی هاویشـــت. بەڵام ئەوجاریش له دەســـت ئیزرائیل ڕزگاریم هات.

کە له نەخۆشـــی هەستامەوه بەفریش کەم ببوو، ڕێگا کرابوونەوه. وایان بەمەسڵەحەت زانـــی بۆ ئەوەی کەمێک ژیوەڵه ببمەوه و گـــورد بگرمەوه بەدزی بچمەوه ماڵی خۆمان کە له شار نیزیک بوو و دەرمان و خواردنی باشتری لێ وەدەست دەکەوت. چاک لەبیرم نییه چەند ڕۆژان له ماڵێدا تەماڵم هەڵگرت و خۆم مەڵاس دا.

ڕۆژێک له ژوورێ دانیشتبووم و کتێبم دەخوێندەوه، لەپڕ لەناوێدا بوو بەشین و گابۆڕ. ناردم بزانم چییه؟ قاسید بەگریان و لەخۆدان هاتەوه و گوتی ئەوانەی له شاری هاتوونەوه دەڵێن دەوری شار گیراوه و نایەڵن کەس بچێته ناو شار یا وەدەرکەوێ و دەنگۆیه و دەڵێن پێشـــەوا شـــەهید کراوه. هێندەی پێ نەچوو قسەکە دڕا و مەعلووم بوو پێشەوا و سەدری قازی برای و سەیفی قازی ئامۆزای له چوارچرا لەدار دراون.

ئەو ڕووداوه دڵتەزێنه و ئەو کارەساته جەرگبڕه هەموو کوردێکی بەشەرەفی خەمناک و تازیەبار کرد. بەتایبەتی دڵی منی بەناسۆر ئەنگاوت. ناسۆرێک کە بۆته تیراوێ و ئێستاش

هەروەبن دەداتەوە و هەڵدەداتەوە و بێگومان سارێژ نابێ و لەگەڵم دێتە بن گڵ.

من پێشەوام لە دڵەوە خۆش دەویست. بەڕابەرێکی دڵسۆز و ژیرم دەزانی، بەکوردێکی پاک و چاکم دەناسی و بەموسلیحێکی یەکجار گەورە و مەزنم دەزانی. دەمزانی نەتەوەکەی خۆی چەند خۆش دەوێ و چەندی پێ خۆشە خزمەتی بکا. چەند بەئاواتەوە بوو کورد بگاتە ڕیزی نەتەوە بەختەوەرەکان. زۆرم هیوا پێ بوو گەلەکەمان بەپەلە بەرێتە پێش و لاتەکەمان زوو ئاوەدان بکاتەوە. لەو ماوە کورتەشدا دەزانین چەندی خزمەتی بەکەڵک کردن. بەڕاستی مەرگی پێشەوا نەک هەر بۆ نەتەوەی کورد بەڵکە بۆ جووڵانەوەی ئازادیخوازی و دژی ئیمپریالیستی سەرانسەری ئێران زیانێکی گەورە بوو. دەریایەک زانست و ئەدەب، دەریایەک فیکر و بیر، بەدەستی زۆردارێکی سەرەڕۆ و نەزان وشک کرا و لەناوچوو.

سێ ڕۆژ پاش شەهیدبوونی پێشەوا یانی ڕۆژی سێزدەبەدەر - قەلفرەم بۆ کرد و لەگەڵ پیاوێکی هەژار و هاواڵێکی زۆر بەنرخی حیزبی بەرەو کوردستانی عێراق وەڕێ کەوتین. بەدوو ڕۆژ و دانێک سنوورمان پەڕاند. لەوبەری جۆگەوە بازم دا ئەوبەری جۆگە بەڕواڵەت هیچ فەرقێکم نەهاتە پێش چاو. بەڵام لە واقیعدا سنووری سیاسی وڵاتێکم پەڕاندبوو و چووبوومە وڵاتێکی دیکە. گەیشتمە شاری قەڵادزە، وەنێو بازاڕ کەوتم و نەکەوتم بەبەرگ و لیباس پۆلیس ناسیمی و زانی لەو دیوڕا هاتووم. پیلیان گرتم و خەریک بوون تێکمەوە پێچن. بەڵام مەلایەک و حاجییەک بێ ئەوەی بمناسن باڵیان بەسەردا کێشام و نەجاتیان دام. نەقلەکە ڕاست لە من ڕووی دابوو لە ترسی ئاگر پەنام بۆ مار بردبوو. مەلا پێی خۆش بوو بمناسێ. منیش لەگەڵ ئەوەشدا پێم خۆش نەبوو کەس بمناسێ و ناوی خۆم بەکەس بڵێم خۆم پێ ناساند. دیاربوو مامۆستا منی لە دوورەوە دەناسی. ئەو شەوەی زۆری حورمەت گرتم و لە حوجرەی فەقێیان نووستم و بەیانی بۆخۆی وەپێشم کەوت و بردمی بۆ گوندی گردبوداغ. من بەهیوا بووم سۆراخی هەژار و زەبیحی و قزڵجی و دڵشاد بکەم و قسەی خۆمان بێ لە دڵی خۆمدا وام دانابوو یەک بگرینەوە و سەرلەنوێ دەست بەکاربینەوە. دیارە ئەو قسەم بەمامۆستا عەرز نەکردبوو، بەڵام پێم گوت دەمەوێ ئاواڵەکانم ببینمەوە. مامۆستا گوتی جارێ ڕووبار زۆرن و بوار نین و بێجگە لەوە ئەو کوردانەی ئێرە کە هاتبوونە ئێران هاتوونەوە و دانگەریزە دەکەنەوە بۆ لای شاران و پۆلیس ئامادەیی هەیە. جارێ ماوەیەک لێرە بە تا وڵات کەمێک ئارام دەبێتەوە. هاوڕێیەکەم ناردەوە و بۆ خۆم دەستم کرد بەخوێندن و سەرلەنوێ بوومەوە فەقێ؛ زۆر چاکم دەخوێند. هەم خۆم دەخافڵاند و وەڕەزی خۆم دەشکاند و هەم دەمویست ئەوی لە سووریم دۆڕاندووە

لە کایەی تێ هەڵبێنمەوە. هێشــتا لاو بووم و ئەگەر خوێندبام دەمتوانی شــتێک بکەم. بــەڵام خوێندنەکــەم زۆری نەخایاند. بیســـتم وەزعی ئێران ئارام بۆتەوە و دەســـتیان لە خەڵــک گرتن هەڵگرتووە و لێکم داوە پاش ئەوەی لێــرەش هەر قاچاغم و ناوێرم بگەڕێم بۆ ســەرێک لــە وڵاتی خۆمان نەدەمەوە؟ ئەگەر زانیــم دەحاوێمەوە ئەوە هەر لەوێ خۆم حەشــار دەدەم. بەتاقی تەنێ ڕووم لە کوێســـتانە خۆشەکانی کوردستان کرد بەنێو چادر و هۆبە و گوڵ و گوڵزاراندا گەڕام. شــەنگەبێری کێل گەردنم دین. لەو گەشـــت و گەڕانەدا بووم کە پارچە شــێعری بەهاری کوردستانم گوت، کە بۆخۆم ئێستاش زۆرم خۆشدەوێ و بەشاکاری دەزانم. ژاندارم و پۆلیس لە هیچ کوێ تووش نەبووم و بێ سەدەمە گەیشتمەوە گوندەکەی خۆمان.

ڕاوەســـتام تا شەو بەسەر دەســـتاندا هات و بەتاریکی چوومە ماڵێ. یەکسەر چوومە پشـــت دەرکی ژووری بابم. بۆ یەکەم جار لە ژیانمدا خۆم گرت. چونکە بابم خۆ لە خەڵک گرتن و گوێ لە قســـەی خەڵک هەڵخســـتنی زۆر پێ ناخۆش بوو. تەنانەت ژنی ماڵی ئێمە لە ترســـی بابم قەت نەیان دەوێرا شــەمۆڵە بگرنەوە کە ئەودەم لە لادێدا زۆر باو بوو. لە درزی دەرکەوە دیتم بابم بەحەواوە ڕاوەســـتاوە و لەگەڵ ئەو پیاوەی کە لەگەڵم هاتبوو بۆ کوردســـتانی عێراق قســـە دەکا و پێی دەڵێ ڕۆڵە پێم بڵێ لە کوێیە بۆخۆم پیاو دەنێرم. ئەویــش دەڵێ دوو ڕۆژی دی بۆخۆم دەچم و دەیهێنمەوە. قەولم پێداوە جێگا و شـــوێنی ئەو بەکـــەس نەڵێم. بابم کەمێک بەتووڕەیییەوە گوتی چۆن بەمنیش ناڵێی. گۆتی نەخێر بەتۆش ناڵێم، بەدایکیشی ناڵێم، قەولم پێداوە و قەولی خۆم دەبەمە سەر. ماندوویی ڕێگا و کوێرەوەری غەریبی و لێ قەوماویم لەبیر چۆوە و لە دڵی خۆمدا گوتم چۆن زەحمەتکێشانی کورد کوڕی وایان لێ پەیدا بووە؟

بەڵێ زۆر قارەمانی وا لە خەباتی ڕزگاریخوازی گەلەکەماندا هەن کە کە بەشــەرەفەوە ژیاون و بەشــەرەفەوە دەمرن و مێـــژووش لەبیریان دەکا. ئەو پیـــاوە، پیاوێکی هەژار و زەحمەتکێـــش و نەخوێندەوار بوو. لەســـەرەتای کۆمەڵەوە بەبڕوایەکـــی قایم و تەواوەوە هاتبـــووە نـــاو کۆڕی خەبات و بێ ئـــەوەی خۆی ڕانێ خزمەتی زۆر گـــەورەی کردبوون و کەســـیش باشی ناناسێ و منیش لێرەدا ناوێرم ناوی بەرم. چونکە نازانم ماوە یا نەماوە و دەشزانم ئەگەر مابێ تووشی دەردی سەر دەبێ.

چیـــدی خـــۆم پێ ڕانەگیرا و چوومە ژوورێ. دایکم و بابـــم و کابرا واقیان وڕما. دایکم ئامبـــازم بوو و تێروپڕی ماچ کردم. بەڵام بابم ئـــەو بابەی کە قەت ڕووی نەدامێ و لەبەر

هیچ کارەســـاتێک نەدەچۆما و بەمەتانەت و خۆڕاگری لە وڵاتدا ناوبانگی هەبوو و هەتا ما یەکمان جگەرەمان لەکن نەکێشا و بێئیجازە دانەنیشتین. خۆی پێ ڕانەگیرا و بەلووزەوەو فرمێسکی لە چاو هاتە خوار و هەتا ماوەیەک هیچ قسەی بۆ نەکرا. دوایە بۆ یەکەم جار و ئاخر جار لە ژیانمدا بەخێرهاتنی کردم و گوتی چاک بوو هاتیەوە. ئەوە لە دوام دەناردی عەفوی عمومی بۆ عەشیرەتان دەرچووە. ڕاستە ئێمە عەشیرەت نین. بەڵام خەڵکی گوندین و دەتوانین لەو دەرفەتە کەڵک وەرگرین. ماڵی دنیام زۆرە و ئێستا هەموو شت بە بەرتیل دەکرێ. جارێ ماوەیەک لە ماڵێ دانیشـــە و هاتوچۆی شـــار و باران مەکە تا بزانین دنیا چی لێ دێ.

لە ماڵێ دانیشـــتم و چ باس نەبوو وردە وردە خەڵکیان بەردا. منیش دەســـتم کردەوە بەجووت و گا و ئاژەڵدارییەکەی خۆم و هاتمەوە ســـەر حووللەمەرەســـێ. حیزبی تودەی ئێران بەئاشـــکرایی خەباتی دەکـــرد و ڕۆژ بەڕۆژ کۆمەڵانی خەڵکـــی ئێرانی زیاتر لێ کۆ دەبوونەوە. لە ڕۆژنامەکانی خۆیدا ئیمپریالیزم و کۆنەپەرســـتی بەتوندی دەکوتا و تیئۆری زانستی بڵاو دەکردەوە.

حیزبی دیموکراتی کوردستانیش کەم کەم بووژاوە و کادرە لاوەکانی دەستیان کردەوە بەخەبـــات. پیاو هەق بڵێ حیزبی تودە لەو ســـەردەمەدا لە بووژاندنەوەی حیزبدا ڕۆڵێکی باشـــی یاری کرد. تەنانەت لە پاراســـتنی ناوی حیزبدا. چونکە هێندێک لە لاوە ئازادیخواز و کـــەم ئەزموونـــەکان خەریک بوون ناوی حیزب بگۆڕن و بیکەنە کۆمەڵەی کۆمۆنیســـتی کوردستان و وەک بیستوومە بەڕێوەبەرانی حیزبی تودە مانیع بوون.

ژمارەیەک نیشـــتمان بڵاو بۆوە گەیشتە دەســـتم و هۆمێدم پەیداکرد کە خەباتەکەمان پەرە بگرێتەوە. هەرچەند ڕاپۆرتیان لێ دام کە لە نووســـینی ئەم گۆوارەدا دەســـتم هەیە و برێکیان ئەمبەر ئەوبەر پێکردم و بەخوای دەستێکیشـــیان بەیاڵ و بژیدا هێنام و پووڵ چایەکیان لێ ئەستاندم. بەڵام ئەوە چوو و ڕابرد نەمزانی لە کوێ چاپ کرا و هەر بەشێوە نووســـین نووســـەرەکانم ناســـین. ژمارەیەکیش ڕێگا دەرچوو و پێم گەیشـــت. یەکێک لە نووسەرەکانم دیت و بەڵێنی هاوکاریم پێدا، بەڵام بەداخەوە ئەویش تێداچوو.

لە ڕۆژی ١٥ی ڕێبەندانی ١٣٢٧ ناســـری فەخرارایی لە دانیشـــگای تاران شـــای وەبەر دەمانچان دا تۆزکاڵێکی دەم و لێو و پشـــت پووشاند. ئەو تاوانەیان هاویشتە سەر حیزبی تودە و ئیجازەی ڕەســـمی کارکردنی ئەو حیزبەیان هەڵوەشـــاندەوە و ڕابەرەکانیان گرتن و دەرکی ڕۆژنامەکانیان داخســـتن و لە سەرتاســـەری ئێراندا حکوومەتی نیزامی دامەزرا.

ئەوەش زەبرێک بوو کە بەنەخشـــەی ئیمپریالیزم و بەدەستی کۆنەپەرستی وەجوولانەوەی ڕزگاریخوازی ئێران کەوت.

بەڵام زۆری پێ نەچوو ڕۆژنامەکانی حیزبی تودە بەنهێنی دەرچوونەوە و رابەرانی حیزب توانیان لە زیندان ڕابکەن.

سەیر ئەوە بوو پاش ڕووخانی کۆماری مەهاباد من یەکەم جار دوو ڕۆژ پێش واقیعەی دانیشـــگا وێرابووم بەئاشکرایی بچمە مەهاباد و بەڕۆژی ڕووناک بگەڕێم کە ئەو ڕووداوە لە تاران قەوما و لە مەهابادیش دەستیان کردەوە بەخەڵک گرتن. ناچار منیش خۆم شاردەوە. لەو خۆشاردنەوەدا شێعرێکی زۆر باشم لەژێر عینوانی «ژوانی ئاغا»دا گوت کە بەداخەوە خۆم نەمماوە و تکا لەو کەسانە دەکەم کە هەیانە بیپارێزن و ئەگەر کرا بۆم بنێرن. ساڵی ١٣٢٧ ســـاڵێکی یەکجار تووش و شـــووم بوو. من بە عومری خۆم زســـتانی وا سەختم لە وڵاتی خۆمان نەدیبوو. پازدە ڕۆژی پایز مابوو بەفرێکی ئەســـتوور و وشک باری. یەک نوا لە هەموو جێگایەک لە میترێک پتر بوو. وشـــکەبەند و ســـەرما و سایێقەی بەدوادا هات و یەکسەر بوو بە ڕوو، بەفری دیکەشی بەسەردا بارین، ڕێ و بان گیران، قات و قڕی پەیدا بوو، ئاو وشـــک بوون و خەڵک ناچار بوو بەفر بتوێنێتەوە و بیخواتەوە. نەوت و ئاوردوو وەگیر نەدەکەوت. ئاژەڵ و ماڵات قڕانی کرد. ڕەپستە ڕزین و نەوەندە گنخان و گرانییەکی زۆر بەسامی بەدوادا هات.

من بۆخۆم لە ئەزموونی پیاوێکی دنیادیدە و کۆنساڵ کەڵکم وەرگرت و توانیم بەشێکی زۆر لە دەغڵودانی خۆمان لە ڕزین و زایەبوون ڕزگار بکەم.

بەهـــار درەنگ بوو، هەوا گەرم ببوو. بەڵام بەفر ئارەقیشـــی نەدەکرد. ڕۆژێک چوومە مزگەوت تەماشام کرد پیرەپیاوێک بەتەنێ لە تەنیشت سۆبە سارد و سڕەکە هەڵکورماوە. هەر منی دیت گوتی: منداڵی ئەو زەمانە ئێمەیان پێ خەرفاوە. گوتم مامەگیان چ قەوماوە؟ گوتی: بەســـەری تۆ ئەوە چەند ڕۆژە بەو هەتیوە گێژانەی خۆم دەڵێم بچن بەفری ســـەر ڕەپســـتەکەمان کون کون بکەن گوێشـــم نادەنێ. گوتم جا بۆ کون کونی بکەن؟ گوتی بۆ تۆش نازانی؟ گوتم نەوەڵڵا. گوتی بیلامانێ کە ساڵ درەنگ بوو هەرد گەرم دادێ و هەڵمێ دەکا. بەفریش نایەڵێ هەڵمەکە بێتەدەر و لەناو خۆیدا دەگەڕێتەوە و دەغڵەکە دەسووتێ. ئەگەر کون بکرێ هەڵمەکەی دێتەدەر و ناســـووتێ. قســـەی مامەپیرەم بەدڵیەوە نووسا، چەند ڕۆژان پیاوم هەڵگرتن و چوومە زک بەفر کون کردن.

هەوا خۆش بوو، بەڵام کارەکە زۆر گران بوو. بەفرەکە ئەوەندە ڕەق بوو بە لۆسە کون

نەدەکرا. بەڵام پاشـــان تێگەیشتم پەندی پێشـــینیان چەند ڕاستە کە گوتوویانە (دەستی ماندوو لەســـەر زگی تێرە). بەشـــی زۆری دەغڵی ئێمە ئەو ســـاڵی نەڕزی و نان و تۆوی خۆمان بوو.

ئەو ســـاڵی لە هیچ کوێ دەغڵ نەبوو. ئەو جووتبەندانەی زەوی ئاویژەمان بەدەستەوە بوو، هەرزن و گەنمەشـــامییان چاند و نێوەنانیان پەیدا کرد. منیش هەرزن و گەنمەشامی زۆرم چاند و بەرهەمێکی باشـــیان دا. بەڵام لە گوندەکەمان هیچ داهاتمان وەگیر نەکەوت، چونکە بۆخۆیان هیچیان نەبوو تا بەشی ئێمە بدەن.

بۆ زســـتانی داهاتوو گرانییەکی بەســـام سەرانســـەری ئێران بەتایبەتی کوردستان و ئازەربایجانی داگرت. دەغڵی فرۆشتن هەر نەبوو، هەشبا لە کڕین نەدەهات. هیچ شتێتریش دراوی نەدەکرد. دوو مەڕی داشـــتی پووتە گەنمێکی نەدەکرد. کەویژە گەنمیان بەجووتێک کەڵی خاوێ نەدەدا. هاواری سەروماڵ بوو، برا ئاوڕی وەسەر برا نەدەدا. بەڵام من نەمدی و نەمبیست لە کوردستان کەس ڕاستەوخۆ لەبرسان بمرێ، هەرزن و گەنمەشامی خۆڵاتی و گەنم و جۆ و خورمای عێراق هۆیان داوە.

لەگەڵ ئەوەشدا دەزگای تەبلیغاتی پادشایەتی ئێران لەو ساڵانەدا شەو و ڕۆژ و وەخت و بێ وەخت پەلاماری دەبردە سەر دەوڵەتی شوورەوی، ئەو دەوڵەتە وەک جیرانێکی باش و دڵســـۆز گەنمێکـــی زۆری دا بە ئێران. ئەویش چ گەنمێک بـــە ڕوحی پیاوی پێدەکەنی. بەهاتنی ئەو گەنمە خەتەر کەم بۆوە و قاتوقڕی لە شاران نەما.

دەوڵەت لە دابەشکردنی ئەو گەنمەدا دێهاتیشی لەبیر نەکردبوو و لە ڕووی شوناسنامە میقدارێکی گەنم بۆ هەر خێزانێک دانابوو. بەڵام دەبوو ئاغا بەقەرزی ســـەرخەرمان وەری بگرێ و ســـەنەد بدا، جا بەســـەر خەڵکی گوندەکەدا دابەشـــی بکا. ئاغاکان گەنمەکەیان بەزیادەوە وەرگرت و وەک پیاوی چاک لەپێش چاوی کاربەدەســـتانی دەوڵەت بەسووت و ســـەلەم خۆرەکانی شاریان فرۆشـــت و دراوەکەیان نەخد و پوخت لە تەنکەی گیرفان قایم کرد. ئەوان ئەنگڕان، سووت خۆری شار قازانجیان کرد، سمێڵی پیاوی دەوڵەت چەور کرا و ئەوی لەو ناوەدا هیچی پێ نەبڕا هەژار و نەداری لادێ بوو.

لـــە بەهاردا خەڵکی دێهاتی ئازەربایجان لە حاڵێکدا کە وەک خەزەڵی پاییز لەبرســـان هەڵدەوەرین و پیاو ئاگری بۆ تێ بەردەبوون بە کوردستان وەربوون.

گەلی کورد جارێکی دیکەش پیاوەتی و نان بدەیی و میوانداری خۆی نیشاندا.

هەر دەستەیەک ڕووی لە هەر ئاوەدانییەک دەکرد، خەڵکی ئەو ئاوەدانییە بەپیریانەوە

دەچـــوون و ڕەمێکیان تێر دەکــــردن. زۆر ماڵی وا هەبوون ئەو ڕەمــــە بۆ خۆیان هیچیان نەدەخوارد و دەیان دا بەو میوانە ڕەش و ڕووت و برسی و خوڕێنانە. ژاژ و پەنیر و لۆرک تایبەتی ئەوان بوو. ماڵی زۆر لەچەر و پیسکە نەبا ئەو ساڵی ڕزقی بۆ نەگیرا.

ئەگەر گەلی کورد بۆخۆی لە وەزعێکی وادا نەبوو بتوانێ میوانەکانی خۆی باش بەخێو بکا، کە بەهار کامل بوو نیشـــتمانەکەی، کوردســـتانی ڕەنگین و بژوێن باوەشی دایکانەی بۆ ئەو برســـی و ڕەشـــوڕووتانە، بۆ ئەو لاواز و لەجەرانە، بۆ ئەو لێقەوماو و دەربەدەرانە کردەوە. لە نواڵە زەنویرەکانیدا سفرەی نیعمەتی بەهەڵز و مەندوک و بیزا و کارگ و کوڕادە و زرەمەندی و ســـیوەڵووکە و وێنجە کێویلکە و کەنگر و ڕێواس و ئەســـپنک و ئاڵەکۆک و دۆری و ترشۆکە بۆ ڕازاندنەوە.

بەڵێ دیتم لە چەرخی بیســـتەمدا، لەو چەرخەدا کە ئینســـان ئەتۆمی شکاند، ڕاداری دروســـت کرد، تەنانەت مانگی داگیر کرد، ئینســـانیش وەک ئاژەڵ و وڵسات لە کێو و کەژ بلەوەڕێ. دەمدیتن بەگیاخواردن بایان دەکرد. بەڵام نەدەمردن.

ئەو مێگەلە شپرزە و سەرگەردان و بێ شوانە بەچیا سەرکەشەکانی کوردستانی ئێراندا هەڵکشا و گلۆپکی ئەو گیایانەی هەڵپساند و خۆی پێ تێر کرد و شۆڕبۆوە بۆ گەرمەسێری کوردســـتانی پڕ خێر و بەرەکەتی عێراق و وردە وردە دانگەرێزەی کرد تا بەســـەر خێر و خۆشـــیاندا کەوت. لەوێ کەوتە فەرعانە. دەغڵـــودان فەریکە ببوو، خانەخوێش هەر کورد بوو، بەدڵ بوو، بەبەزەیی بوو، ئینسان بوو و دڵسۆزانە میوانداری کرد و بەخێوی کرد.

من لەو ماوەی ئەو گرانییەدا پیاوەتی ئەوتۆم بەپیاوی نەدار و زەحمەتکێشـــەوە دیتن کە بەڕاستی مایەی شـــانازی ئینسانیەت بوون. بەڵام بەداخەوە کارەساتی زۆر دڵتەزێن و دیمەنی زۆر دزێویشم دیتن. من بەچاوی خۆم دیتم ئینسان لەبرسان مرد. من ئینسانم دیت لەبەر موحتاجی خەریک بوو نووری چاوی خۆی بەئارد سەودا بکا و هەروەها زۆر حەیوانی دووپێی وام دیتن بەڕواڵەت ئینســـان بوون کەچی لەو وەزعە نالەبارە بۆ ئاخنینی گیرفان یا دامرکاندنی هەوەسی خۆیان کەڵکیان وەرگرت.

ڕۆژێـــک لەبن دیوارێکی خـــوارو خێچ خۆم لەبەر بەرۆچکە هەڵخســـتبوو و چیلکەم لە هـــەردی دەوەژاند، هێشـــتا خاکەلێوە بوو وڵات نەخەملیبوو. بیـــرم لە حاڵی ئەو خەڵکە هەژارە دەکردەوە، چەند منداڵی دێ هاتنە لام یەکیان گوتی: فلانەکەس خەریکە ژن بێنێ. ئەو فلانە کەسە پیرەپیاوێکی دڵڕەش و کۆنەگزیرێکی بەدفەڕ بوو. کەس کچی نەدەدایە و بـــێژن مابۆوە. پێکەنیم و گوتم: ئای لەو درۆیە! منداڵ تێکڕا وەجواب هاتن، بەپەلەپەل و

سوێند و قوران خواردن گوتیان درۆ ناکەین. ئەوە خەریکە کچی ئەو کابرا حەجەمە بکڕێ و لە خۆی مارە بکا. ماشاڵلا جوانیشە.

- چی چی؟ بیکڕێ؟!

- بەڵێ، بەڵێ، بیکڕێ و لە خۆی مارە بکا.

وەک فیشەک لە جێی خۆم دەرپەڕیم و منداڵ کەوتنە شوێنم. کە چوومە حەوشەی کابرا، دیتم بۆخۆی لەسەر کورسییەک دانیشتووە و لاقی هاوێشتووە سەر لاق و هەروا بزەی سمێڵانی دێ. پیرەپیاوێکی کەڵەگەت و تەژە و وشک و ڕەق، بەڵام بەداروبار لەبن دیوار هەڵترووشکاوە و چوار منداڵی ڕەشووڕووت و کز و لەجەر لە دەوروبەری کەوتوون. کچێکی باڵابەرز و ئەسمەر و چاو و برۆ جوان، بەڵام لەڕولاوازیش پاڵی وەکۆڵەکەی بێلاکە داوە. چارەڕشی و نەگبەت لەو دیمەنە دەباری.

- ها کوێخا! ئەوە چییە؟

- قوربان چت لێ وەشارم ئەو کچەم لەو پیرە مەشەدییە کڕیوە.

- کڕیوتە؟ بەچەند؟

وەڵڵا قوربان بەگران، بەپووتێک ئارد. (زەردەخەنەیەکیشی بۆ کرد).

ئاگرم لە جەرگ بەربوو، مچوڕکێکم لەبەری پێوە هات و لە تۆقی سەرم دەرچوو، بەری چاوم تاریک بوو خەریک بووم بەگژ ئەو پیاوە دڵڕەشەدا بێم، بەڵام پیشم خواردەوە، خۆم ڕاگرت و لە مەشەدیم پرسی: ئەو کچە بۆ دەفرۆشی؟ ملی بەلاوە نا، هەناسێکی ساردی هەڵکێشا، ئاوی لە چاوی گەڕا و گوتی: دایکی دوو ڕۆژ پێش لە برسان مرد. بۆخۆشی کەنەفت بووە و هەربینا سلار بۆوە. دەستی بۆ لای منداڵەکان ڕاداشت و گوتی: ئەوانەش برسین. بۆیەی دەفرۆشم تا بۆخۆی لەبرسان نەمرێ و ئەوانەش بژێوی چەند ڕۆژێکیان هەبێ. سەربەسەر بەزێرم نەدەدا و ئێستا بەئاردی دەفرۆشم.

لە کچەکەم پرسی: تۆ بەو کارە ڕازی؟ مێرد بەو کابرایە دەکەی؟ فرمێسکی بەچاوە جوانەکاندا هاتە خوار، بەشەرمەوە گوتی: «نینم ئوشاقلار ئاچدلار». - چ بکەم منداڵەکان برسین - گوتم ئەگەر خێرۆمەندێک ئەوەندە ئارد بدا بە باوکت هێشتا حازری مێرد بەو کابرا پیرە بکەی؟ بە بێزارییەوە گوتی: «یوخ وەڵڵا» - نە بەخودا -.

لەو کەین و بەینەدا ژن و منداڵی ئاوەدانی ئاپۆرەیان لە دەوری من دابوو. لە قسەکانمان نەدەگەیشتن. نەقڵەکەم لەسەرڕا بۆ گێڕانەوە، ژنەکان تێکڕا گوتیان: ئەیەڕۆ، چ خێر بوو کافرستانییە؟ گزیرە پیرەیان تف باران کرد و هەموویان بەغار چوونەوە

ماڵی خۆیان. ئینسانییەت گەیشتە ئەوپەڕی، دەوڵەمەند و هەژار کەس بەدەستی بەتاڵ نەگەڕاوە. هەریەکە لە قەدەر خۆیان، نان، کولێرە، ئاردی گەنم، جۆ، گەنمەشامی، هەرزن، ماش، نۆک، نیسک، تەنانەت برینج و ڕۆن و جلکە کۆنیان لەگەڵ خۆیان هێنابوو.

زگی منداڵەکانیان تێر کرد و توورەکەی مەشەدییان ئاخنی. ئەو وەختە من لە خۆشیان گریام کە دیم منداڵە قۆشمەکانی دێ کە لەسەر دوو شایی میشێن و جگێن و شێر و خەت سەری یەکترییان دەشکاند، بەپەلەپەل و هەلەهەل زارکی کیسە پەڕۆکانیان دەکردەوە و هەرچی قەرەپووڵی هەیانبوو لە مستی پیرە مەشەدییان دەکرد و بۆخۆیان مافنگی دەمانەوە.

هەستی ئینسانی ئەو کیژە کوردانە ئاواتی شەیتانی ئەو دیوەزمە بلەوەزەی کردە بڵقی سەر ئاو کە قرمی لەو کچۆڵە بێ دەرەتانە خۆش کردبوو. باربووی ئەو ئینسانە ساکار و پاکانە چەند ئەوەندەی ئەو نرخە بوو کە ئەو گورگە پیرە دەیویست ئەو بەرخۆڵە بێ ئازارەی پێ بکڕێ چەند دڵخۆش بووم کە بەهەمووان نەمانهێشت لە گوندە خونچیلانەکەماندا ئینسان بە ئارد سەودا بکرێ.

تەنگانە بەریان کورتە. گرانی دوایی هات. قاتوقڕی تەواو بوو. خەڵک کەوتەوە سەر کار و کاسبی. بەڵام زۆر کەس لەبرسان مردن، زۆر پیاو لە پیاوەتی کەوتن، زۆر ماڵ لە ماڵ بوون، زۆر کەس لەسەر ساجی عەلی دانیشتن و زۆر ناکەس پێگەیشتن. زۆر گیرفان ئاخندران. زۆر کۆشک قوت بوونەوە و زۆر مافوورە ڕاخران و زۆر ماشێن کڕدران.

لە وڵاتێکی بێ سەرەوبەرەدا، لە ڕێژیمێکی کۆنی دەرەبەگایەتیدا هەمیشە بەڵای تەبیعەت زوڵم و زۆر و خراپە و دزی و دەسدرێژی پیاوخراپانیشی لەگەڵە.

ئەو ڕووداوە ناخۆشە زۆری کار کردە سەر هەستی ناسک و شاعیرانەی من و هەروەها زۆریشی تەئسیر کردە سەر وەزعی ئابووری و کۆمەڵایەتی و تەنانەت سیاسی کوردەواری. وەزعی خراپی ئابووری و کۆمەڵایەتی و سیاسی وڵات و نەداری و دەستکورتی زۆربەی خەڵک و زۆرداری کاربەدەستانی دەوڵەت و تاوان و خەیانەتی چینی دەستەڵاتدار بوو بەهۆی ڕاپەڕینێکی فیکری بێ وێنەی زەحمەتکێشانی کوردستان و هەست بەمەسئوولیەتکردنی ڕووناکبیرانی شۆڕشگێڕ و لەخۆبوردووی نەتەوەکەمان.

ئەو ڕاپەڕینە فیکرییە و ئەو هەست بەمەسئوولیەت کردنە بوون بەهۆی ئەوە کە چینی چەوساوە و توێژی ڕووناکبیری کورد زۆر لە جاران بەبڕواتر و ئامادەتر لە دەوروبەری حیزبی دیموکراتی کوردستاندا کۆ ببنەوە. پاش ڕووخانی کۆماری مەهاباد قەت وەک ساڵەکانی

٢٩ و ٣٠ و ٣١ و ٣٢ هەلومەرجی لەباری عەینی و زەینی بۆ خەباتی ڕزگاریخوازانەی گەلی کورد لە کوردستانی ئێران هەڵنەکەوتووە.

هەرچەند لەو ساڵانەدا حیزبی دیموکراتی کوردستان لەژێر تەئسیری حیزبی تودەی ئێراندا بوو و ئەوەندە بەرەو خەباتی چینایەتی دەڕۆیشت کە لە خەباتی نەتەوایەتیدا کەمتەرخەمی دەنواند و ئەوەندە بۆ ڕووخاندنی کۆنەپەرستی و دامەزراندنی دیموکراتی لە ئێراندا تێ دەکۆشا کە ئەستاندنی مافە ڕەواکانی گەلی کوردی لە پلەی دووەم دادەنا، بەڵام دیسان بەپشتیوانی چین و توێژە چەوساوەکانی گەلی کورد پشت ئەستوور بوو.

من هەرچەند بەپێی توانای خۆم لەو خەباتەدا بەشدار بووم. بەڵام لەبەر نەبوونی چاپەمەنی کوردی نەمتوانی هونەرەکەم وەک پێویست لە ڕێگای خزمەتی گەلەکەمدا لەکار بێنم. لەوکاتەدا کە ڕۆژنامەکانی فارسی بەنهێنی بڵاو دەبوونەوە و پۆلیس نەیدەتوانی بیان دۆزێتەوە، بێگومان دەشکرا چاپەمەنی کوردی بڵاو بێتەوە. بەڵام بەڕێوەبەرانی ئەو سەردەمی حیزب لەبەر بێ ئەزموونی ئەوەیان بەلاوە گرینگ نەبوو.

ئەودەمیش بڕوام وابوو و ئێستاش هەر لەسەر ئەو بڕوایەم کە دەبێ زەحمەتکێشانی کورد بەزمانی خۆیان بدوێنین و دەبێ ڕووناکبیرانی کورد بەزمانی ساکارترین ئینسانی کورد مەسایلی سیاسی و کۆمەلایەتی بنووسن و کۆمەڵانی گەلەکەیان ڕێنوێنی بکەن. بەڕاستی هەم لەباری خزمەتکردن بەزمان و ئەدەبی کوردی و هەم لە باری ڕووناک کردنەوەی بیروڕای سیاسی چینە چەوساوەکانی کوردستان هەلێکی گەورەمان لەدەست دا.

حیزب و ڕێکخراوە سیاسییەکانی ئێران بەتایبەتی حیزبی تودەی ئێران و جەبهەی میللی و پیاوە ئازادیخوازە سەربەخۆیەکان خەباتێکی ڕێکوپێکیان دەست پێکردبوو. ڕۆژنامەکان حەقایقیان ڕوون دەکردەوە و تاوانەکانی ڕیژیم و گەندەڵ فێڵی ئیمپریالیزمیان ئاشکرا دەکرد. کۆنەپەرستی لە مێژینەی ئێران ڕۆژ بەڕۆژ پاشەکشەی دەکرد و سەنگەرەکانی لێ دەستێندران. دەوڵەتەکانی دەستکردی ئیمپریالیزم و نوێنەری کۆنەپەرستی خۆیان نەدەگرت و یەک بەدووی یەکدا دەڕووخان. ڕەزمئارا ئەفسەری بەهێز و بەدەسەڵاتی ئەرتشی ئێران وەک ئاخرین تیری تەرکەشی کۆنەپەرستی هاتە سەر کار. بەڵام بێگومان ئەگەر نەشکوژرابا نەیدەتوانی بەری لافاوی بەتەوژمی خەباتی ئازادیخوازان بگرێ و قازانجی شیرکەتی نەوت بپارێزێ و دەستەڵاتی دەرباری کۆنەپەرست و سەر بەئیمپریالیزم بێنێتەوە سەر دەقی جاران و ئەویش هەر تێدا دەچوو و مێژووش ڕێگای خۆی هەر دەبڕێ.

خەباتی شێلگیر و بێ وچانی گەلانی ئێران نیشتمانپەروەری بەناوبانگ دوکتور

موســەدیقی هێنا ســەر کار. ئەو پیاوە بەجەرگ و نەبەزە خەباتــی گەلانی ئێرانی ژیرانە ڕابــەری کــرد و توند بەگژ ئیمپریالیزمدا چوو. ســەنگەرەکانی یەکیەک پێ بەتاڵ کرد تا بەجارێکی پشتی شکاند و نەوتی ئێرانی میللی کرد و دەستەڵاتی شوومی شیرکەتی نەوتی ئینگلیسی لەناو برد کە لەمێژساڵ بوو وەک دەوڵەتێکی گچکە و بەهێز لەناو دەوڵەتی بێ هێزی ئێراندا ڕەگی داکوتابوو.

بەبڕوای شەخســی من ئــەو پیاوە مەزنە هەڵەیەکی مێژوویی کــرد، ئەویش ئەوە بوو ئەوەنــدەی بەگژ دوژمنــی دەرەوەدا چوو بەگژ دوژمنی ناوخۆدا نەچوو. ئەو کەســەی لە ڕۆژی ٣٠ی پووشپەڕی ١٣٣١دا ئەو فیداکاری و گیانبازی و پشتیوانییەی لە گەلانی ئێران دیبو نەدەبوو بەسەر کۆنەپەرستییەوە بچێ و دەبوو ڕەگوڕیشەی دەربهێنێ. کۆنەپەرستی لە هەموو شــوێنێکی جیهاندا بۆ پاراســتنی دەســتەڵاتی خۆی دەســت لە هیچ تاوانێک ناگێڕێتەوە. بۆیە دەبێ ئازادیخوازانیش لە دەرفەتی ئەوتۆدا دەستی لێ نەپارێزن. دەیتوانی هەر لە ڕۆژەکانی پاش ٣٠ پووشپەڕی ١٣٣١دا شوێنەواری کۆنەپەرستی لە ئێراندا نەهێڵێ و ئەوەندەی بێهێز بکا کە نەتوانێ ڕاست بێتەوە و سەرلەنوێ وەک داردەستی ئیمپریالیزم بێتەوە سەر کار.

بەدرێژایی حکوومەتی دکتور موســەدیق کۆنەپەرســتی لە ئێرانــدا بەرەو کەم هێزی دەچوو و لە هێندێک جێگادا تەواو بێ دەســتەڵات ببوو. بەڵام بەداخەوە لە کوردســتاندا هەرچەند هێز و گوڕی جارانی نەبوو هێشتا بەتەواوی لێ نەکەوتبوو.

ئەرتەش بەپشــتیوانی دەرەبەگەکانی خۆولاتی زۆرجار بەرەنگاری خەباتی گەلی کورد دەبوو و زەبری لێدەوەشاند.

جووتیارەکانــی کوردســتانی ئێران لە ســاڵی ١٣٣١ ـ ١٩٥٢دا لــە دژی زوڵم و زۆر و چەوەســاندنەوەی دەرەبەگەکان ڕاپەڕین و بۆ یەکەم جار لە مێژووی کوردســتانی ئێراندا ناتەبایی چینایەتی گەیشتە ڕادەی تەقینەوە و چینی چەوساوەی وڵاتەکەمان بۆ ماوەیەکی کورت لە بەشێکی کوردستاندا توانی بەسەر چینی دەستەڵاتداردا زاڵ بێ.

جووتیارەکان هەر بەهێــزی خۆیان توانیان لە بەری فەیزوڵڵابەگیان و چۆمی بۆکان و چۆمی مەجیدخان و شــامات و بەشــێکی محاڵ بێ خوێنَ ڕێژی و ئازاردان و خراپە لەگەڵ کردن ئاغاکان لە گوندان دەربکەن و بەخاو و خێزانەوە لە شــاری بۆکانیان پەســتێون و لەوێشدا گەمارۆیان بدەن و بەپەلە خەریکی چەکداربوون بن.

بێگومان ئەگەر لەو ســەردەمەدا ڕابەرایەتی حیزبی دیموکراتی کوردســتان درۆشــمی

خەباتـــی چەکدارانـــەی هەڵبگرتبایە و ئەزموونی شۆڕشـــگێڕانەی هەبایـــە و جڵەوی ئەو ڕاپەڕینـــەی بەدەســـتەوە گرتبایە و چیـــن و توێژەکانی دیکەی بۆ یارمەتی و پشـــتیوانی جووتیاران هان دابایە، ئەو ڕاپەڕینە زۆر زوو دەبوو بەناوەندی شۆڕش. شۆڕشێکی ڕەسەن و بەرین، شۆڕشـــێکی سەرانسەری کوردســـتان و لەوانەبوو زۆر زوو بتوانێ مافە ڕەواکانی گەلی کورد لە چوارچێوەی ئێرانێکی دیموکراتدا بچەسپێنێ و جووتیارانی کوردستان ڕزگار بکا. داخی گرانم ئەو هەلە لەبارە و ئەو دەرفەتە باشە کەڵکی لێ وەرنەگیرا. بێ ئەزموونی خۆمان پتر لە هەموو هۆیەک شۆڕشـــی کوردستانی ئێرانی وەدواخست. چین و توێژەکانی دیکەی کوردســـتان یارمەتی ڕاپەڕینی جووتیارانی کوردســـتانیان نەدا و دەستیان لەسەر دەست دانا.

ســـەرتیپ موزەفـــەری فەرماندەی تیپی مەهاباد بەســـوپا و لەشـــکر و تانک تۆپەوە بەهـــاواری دەرەبەگەکانـــەوە چـــوو و ڕاپەڕینی جووتیاران و وەرزێرانـــی زۆر بێڕەحمانە و بەتوندی سەرکوت کرد.

دەرەبەگەکانی فەیزوڵڵابەگی و دێبوکری بەپشتیوانی ئەرتەش و یارمەتی قوڵەئاغاکانی محاڵ و شـــارۆێران لە وەرزێران وەخۆکەوتن. لێیـــان دان، دەریان کردن، تاڵانیان کردن و کوشتیانن و لاشەی دەیان وەرزێری شۆڕشگێڕ و تێکۆشەریان بە چۆمی بۆکان دادا.

حکوومەتی نیشتمانی موسەدیق نەیتوانی پێشی ئەو تاوان و جینایەتە ئاشکرایە بگرێ. حیزبـــی تودەی ئێران بەو هەموو هێزەی کە ئەو ســـەردەمی هەیبو نەیتوانی ئەو ڕاپەڕینە بپارێزێ و بچووکترین یارمەتی پێ بگەیەنێ.

جارێکی تر بەچاوی خۆم تێشـــکانی ڕەســـەنترین ڕاپەڕینی گەلەکەم دی. ئەگەر گوتم ڕەسەنترین ڕاپەڕین پێم وایە بەهەڵە نەچووم، چونکە ئەو ڕاپەڕینە لەناو زەحمەت کێشترین چینەکانی خەڵکی کـــوردەواری و لەخۆوە هەڵقوڵیبو. یەک دوو کەس نەبێ نوێنەری هیچ چین و توێژێکی کوردستان تەنانەت وردە بۆرژوازیشیان لەگەڵ نەبوو. ڕاستە بەشی زۆری ئەو وەرزێرانە ئەندامی بەوەفای حیزبی دیموکراتی کوردســـتان و دۆستی بەئیمانی حیزبی تـــودەی ئێران بوون. بەڵام بەداخـــەوە ڕابەرایەتی حیزبی دیموکراتی کوردســـتان درەنگ جووڵایەوە و نەیتوانی ئەو ڕاپەڕینە ڕەســـەنە بەچاکی بەڕێوەبـــەرێ. بێگومان ئەگەر ئەو ڕاپەڕینـــە باش ڕابەری کرابا لەو کاتەدا کە کۆنەپەرســـتی لەوپەڕی بێهێزیدا بوو زۆر زوو دەیتوانی هەموو کوردستان بتەنێتەوە و ببێتە سەرەتای شۆڕشێک کە پێم وایە درێژخایەن نەدەبوو.

لە ساڵی ١٣٣٢دا خەباتی گەلانی ئێران بەڕابەرایەتی موسەدیق سەرنجی دنیای بۆ لای خۆی ڕاکێشا و موسەدیق بەیەکەم شەخسی ساڵ ناسرا.

خەباتی حیزبی دیموکراتیش بارێکی لەبارتری بەخۆیەوە گرت و تا ڕادەیەکی زۆر پێشی چەپڕەوی منداڵانە کە ڕاست و ڕاست بەقازانجی کۆنەپەرستی تەواو دەبوو گیرا.

منیش پاش چەند ســاڵ تووشی لاوێکی ڕووناکبیر و تێکۆشەری کورد هاتم کە چونکە ئازادیخوازێکی شــێلگیر بوو بڕوای بەچارەســەرکردنی مەســەلەی نەتەوایەتی هەبوو و لە زمانی یەک دەگەیشتین.

من لەمێژ بوو هاوارم دەکرد، بابە ڕاســتە ڕۆژنامەکانی سەر بەحیزبی توودە ڕۆژنامەی چاک و بەکەڵکن (بەڕاســتیش وا بوون)، بەڵام دەردی ئێمە دەرمان ناکەن. بەشــی زۆری گەلەکەمان فارسی نازانێ و لە مەبەستی ڕۆژنامەکان ناگا و لەسەر مەساییل ڕوون نابێتەوە، بــەڵام بەداخـــەوە زۆرم گوێ نەدەدرایە و تەنانەت چەپڕەوی وامــان هەبوون کەلە عەینی نەخوێنـــدەواری و نەزانیدا گاڵتەیــان بەو جۆرە بیروبڕوایە دەکــرد و بەردیان لە ئەژنۆی خۆیان دەدا.

ئەو لاوە لە قسەم گەیشت، دەستەڵاتیشی زۆر بوو. بڕیارمان دا ڕۆژنامەی «کوردستان» ڕۆژنامەی حیزبی دیموکراتی کوردستان یادگار و خۆشەویستی پێشەوای نەمرمان سەرلەنوێ چاپ بکەینەوە و بەزمانی ســاکاری کوردی لەگەڵ زەحمەتکێشــانی گەلەکەمان بدوێین و لەســەر مەســاییل ڕوونیان بکەینـــەوە. خەریک بوو ئاواتی لەمێژینـــەی من بێتە دی، کە بەداخەوە کودێتای شــووم و ڕەشــی ٢٦ی گەلاوێژ بۆ ماوەیەکی دوور و درێژ لێکی جوێ کردینەوە و وەک بابردەڵە هەریەکەی بۆ لایەک هەڵداشتین.

ئەو لاوە تێکۆشەرە پاش چەند ساڵ ئاواتی منی هێنا دی و توانی ڕۆژنامەی کوردستان چاپ و بڵاو بکاتەوە. چوار ژمارەی ئەو ڕۆژنامەم پێگەیشت. بەڵام ژمارەی پێنجی هەرگیز نەگەیشتە دەستم، چونکە ئەو کەسەی ڕۆژنامەکەی بڵاو دەکردەوە بەخۆی و ڕۆژنامەکەیەوە گیرا و هەموو ژمارەکانی لەناو چوون. من ئەگەرچی زۆرم پێ خۆش بوو لەگەڵ ئەو ڕۆژنامە هاوکاری بکەم و شــتی بۆ بنووســم، هەلومەرجێکی نەهێنی ئەوتــۆ لەگۆڕێدا بوو کە پێ ڕانەگەیشتم هیچی بۆ بنووسم.

زۆر شــت لەســەر کودێتای ڕەش و شــوومی ٢٨ی گەلاوێژ نووســراوە و گوتراوە و دووپاتەکردنەوەیان لێرەدا بێجێیە. بەڵام چونکە ئەو کودێتایە تەئســیری ڕاســتەوخۆی لەســەر ژیانی من هەبووە و منیش یەکێکم لەو کەسانەی وەبەر پەلامار هاتم و زۆرم ڕەنج

و کوێرەوەری و ئازار دیت و گەلێکم زیانی ماڵی پێگەیشت و دەرد و سزام چێشت، ویستم هەروا بەسەریدا تێنەپەڕم.

لە ڕیفراندۆمی موسـەدیقدا هێزی کۆنەپەرسـتی و هێزی ئازادیخوازی زۆر باش ڕادەی دەستەڵاتیان دەرکەوت، بەتایبەتی لە کوردستاندا، بۆ نموونە لە شاری مەهاباد کە دەنگدان ئازاد بوو و وەک گوتم هێشـتا کۆنەپەرستی و ئەرتەش کەم تا کورتێک جووڵەیان مابوو، تەنیا دوو کەس بەقازانجی دەربار دەنگیان دا، ئەویش وەک شـاهیدێکی زیندوو ئاگام لێ هەیە لاوێکی زۆر پاک و چاک لە داخی چەپڕەوی ئەندامێکی بێکەڵکی حیزب دەنگی دا و پتر لە پێنج هەزار دەنگ بەقازانجی موسەدیق درا. بەوەڕا دیارە خەباتی دژی ئیمپریالیستی چەنـدی پەرە گرتبوو. خەڵک لەمێژبوو خەریک بوو جێژنی دامەزراندنی حیزبی دیموکراتی کوردسـتان بگرێ. کەچی خواوڕاسـتان لەڕۆژی ٢٥ی گەلاوێژی ١٣٣٢دا جێژنەکەیان بوو بەدوو جێژن. لەو ڕۆژەدا بوو کە شا لەبەر تەوژمی شەپۆلی تووڕەیی خەڵک خۆی نەگرت و ڕای کرد و بەرەو بەغدا هەڵات. لەوێش نەگیرساوە و هەی دێ بۆ ئیتاڵیا. بەڕاستی ڕۆژێکی خۆش بوو. دوکان و بازاڕ داخران و خەڵک ڕژانە ناو کووچە و خەیابان. بوو بەهوڕاکێشان و چەپڵەڕێـزان و سـەما و هەڵپەڕین. ژن و پیـاو و گەورە و بچووک لـەو زەماوەندەدا بەشـداربوون. کۆبوونەوەیەکی گەورەی حیزبی لە مەیدانی شار کرا. منیش پاش ڕووخانی کۆماری کوردسـتان بۆ یەکەم جار شێعرم بۆ خەڵک خوێندەوە. دیارە شێعرەکانم بەپەلە دروسـت کردبوو و لە باری هونەرییەوە زۆر باش نەبوون، بەڵام چونکە ئیلهامم لە خەڵک وەرگرتبـوو و بۆ خەڵک بوون، دوو سـەعات پێ نەچوو گـەورە و بچووک و ژن و پیاو و منداڵی شارەکەمان سەربەندی شێعرەکەمیان دەخوێندەوە و دەیانگوت (دەبڕۆ ئەی شاهی خائن بەغدا نیوەی ڕێیەت بێ).

سـێ ڕۆژان دەنگی دەهۆڵ و زوڕنا و تریقەی پێکەنین و ڕمبەی هەڵپەڕین لە مەهاباد نەبڕایەوە. بەڵام بەداخەوە ئەم کەیف و نەهەنگ و بەزم و زەماوەندە زۆری درێژی نەکێشا و ڕۆژی ٢٨ی گەلاوێژی ١٣٣٢ کودێتای شووم و ڕەش و دژی گەلی ـ دالیس ـ ئەشرەف ـ زاهیدی سـووک و هاسان سەرکەوت. زاهیدی ئەو ئەفسەرە فاشیست و کۆنەپەرستەی کە ڕۆژگارێک بەتاوانی جاسووسـی ئاڵمانی نازی لەلایەن ئینگلیس و ئەمریکاوە گیرا. ئێسـتا بەقازانجی ئەوان و دەرباری کۆنەپەرست ڕابەری کودێتای بەدەستەوە گرت و بەسەرکردەیی ژمارەیەکی کەم لە ئەفسـەرانی کۆنەپەرست و دەرکراوی ئەرتەش و دەستەیەک پیاوخراپ و کەتە و کۆشـە و بەپشـتیوانی ئیمپریالیزمی ئینگلیس و ئەمریـکا توانی جووڵانەوەی ئازادیخوازی پەرەگرتوو و بەربڵاوی ئێران سـەرکوت بکا و دەوڵەتی نیشـتمانی موسەدیق

بڕووخێنێ و دەســـتەڵات بداتەوە دەست کۆنەپەرستی و شای ڕاکردوو، شای بەزیو و شای خوێنڕێژ و پیاوکوژ بگەڕێنێتەوە سەر تەختی شوومی پاشایەتی و ڕۆژی ٢٨ی گەلاوێژ بکا بەسەرەتای سەردەمێکی ڕەش و شووم و خوێناوی مێژووی ئێران.

من بۆخۆم پێم وانەبوو کۆنەپەرستی بەهەڵاتنی شا لە ئێراندا بنەبڕ دەبێ و ئیمپریالیزمی جیهانی وا ســـووک و هاسان دەست لە خەزوبەز و خێروبێری ئێران هەڵدەگرێ، بەڵام قەت خەیاڵیشـــم نەکرد وا بەهاســـانی زاڵ بێتەوە. چونکە جووڵانەوەی ئازادیخوازی ئێران زۆر بەهێزتر لەوە دەهاتە پێش چاو.

من نامەوێ بچمە قووڵایی مەسەلەکەوە. بەڵام ئەوەندە دەڵێم ئەگەر ڕابەرانی جووڵانەوەی ئازادیخـــوازی لە تاران وەدەســـت دەهاتن و بەرەنگاری کودێتاچییـــەکان دەبوون، هەرگیز کۆنەپەرســـتی نەیدەتوانی بەسەر جووڵانەوەی ئازادیخوازیدا زاڵ بێ و شا بگەڕێتەوە ئێران وڵاتەکەمان بکاتە گۆمی خوێن و ئەو هەموو ئینسانە بەشەرەفە بکوژێ و ئەو هەموو خوێنە پاکانە بڕێژێ و ئەو هەموو خەیانەتە بەگەلانی ئێران بکا.

پاش نیوەڕۆی ڕۆژی ٢٨ی گەلاوێژ زۆر بەزەحمەت توانیم خۆم دەرباز بکەم و لە مەهاباد وەدەرکـــەوم و ملی چیا بگرم. ماوەیەکی زۆر بەکێوانەوە بووم، شـــەوانە خۆم لە گوندێک دەکوتا و نان و ئاوێکم دەخوارد و بەڕۆژ وەچیا دەکەوتم.

پۆلیس زۆر بەتوندی لێم دەگەڕا و هەڕەشـــەی کوشـــتنی لێ دەکردم. بەڵام شوێنی بۆ هەڵنەدەگیـــرام. ئەوەش لە ســـایەی یارمەتیدانی خەڵک بوو. هەمـــوو کەس ڕای دەگرتم، نانی دەدامێ، دەیشـــاردمەوە، تەنانەت ئەوانەی زۆر بەشاپەرست مەشهوور بوون بەڕاستی چاکەیـــان لەگەڵ کـــردم و زۆریان مەمنوونم. بەڵام بۆیە ناویـــان نابەم بۆخۆیان ڕەنگ بێ پێیان باش نەبێ.

پۆلیس کە دەستی وەمن ڕانەگەیشت کەوتە ئازاردانی بابم. ئەوە منی زۆر ناڕاحەت کرد. بابێکی پیر و موحتەرەم کە ماڵی پەناگای لێقەوماوان بوو، ئێســـتا لەسەر من سووکایەتی پێدەکرا. ئێستاش کە ئەوەم وەبیردێتەوە ناڕاحەت دەبم. بەوەشەوە ڕانەوەستان و گیشەی گوندەکەیان تێکڕا ســـووتاندین. وڵاتی ئێمە زۆر کوێستانە. ساڵی وا هەیە پێنج مانگ بەفر عەرز بەرنادا و حەیوان و ئاژەڵ لەســـەر ئاخۆر و دانگەیە. لەبەر ئەوە ناچارە گیا و وێنجە و کۆدە و گزرە تفاقێکی زۆر داخا. بەداخەوە لە قەدیمەوە عادەتێکی خراپ لە کوردەواریدا هەیە هەر کەس ڕقی لە یەکێک هەســـتا و بەئاشـــکرایی نەیوێرایە گیشـــەی دەسووتێنێ. پیاوەکانی پۆلیس بەدزی گیشـــەی گوندەکەی ئێمەیان کە بەسەر یەکەوە داندرابوون ئاگر

تێبەردا. بێگومان زەرەری ئەو سووتمانە لە سەد هەزار تمەن زیاتر بوو. ئێستاش کە وەبیرم دێتەوە خەڵکی هەژار و زەحمەتکێش و بێتاوان لە سۆنگەی مندا ئەو هەموو زیانەیان پێگەیشت و بەرهەمی شان و پیلیان بوو بەژیلەمۆ و ئاژەڵە بەستەزمانەکانیان بێ تفاق مانەوە، کزەم لە جەرگی دێ و لەکن ویجدانی خۆم شەرمەزار دەبمەوە و خۆم بەپشیلەی ڕەجەبە شێت دەزانم.

پاش ٢٨ی گەلاوێژ زۆر لە ئەندامانی حیزب ڕوویان لەنێو مەنگوڕان کرد. عەشیرەتی مەنگوڕ بەپانەوە، بەئاغا و ڕەعیەتەوە، بەنەدار و دەوڵەمەندەوە باوەشیان بۆ کردنەوە.

هەرچەند هێندێک لە تێکۆشەران پێشنیاری هەڵاییساندنی شۆڕشی چەکداریان دا و لە بیرمە کاغەزێکم بۆ هات کە چاوەنۆڕ بە بەو زووانە چەک بڵاو دەکەینەوە و شۆڕش دەست پێ دەکرێ، بەڵام چ باس نەبوو. بێگومان لەو وەختەدا کە عەشیرەتی مەنگوڕ لەو شوێنە سەخت و قایمەدا هاوکاری حیزبی دەکرد، دەس پێکردنی شۆڕشی چەکدارانە کارێکی محاڵ نەبوو. پێم وایە دەوڵەت هەستی بەوە کرد و گیراوەکانی بەردان و خەڵکی دامەزراندەوە. منیش پاش چوار مانگ دەربەدەری توانیم بچمەوەماڵی خۆم و دامەزرێمەوە. لەو ماوەدا بەڕاستی ڕەنج و کوێرەوەرییەکی زۆرم دی و هێز و توانام لەدەست دا.

ئەوەبوو بەسەرهاتی منداڵی و لاوی من. چونکە ڕەنج و کوێرەوەری ژیان لە ٣٠ ساڵیدا منی پیر کرد، سەروریشم بۆز بوو، ددانم شاش و واش بوون، چاوم حوکمی کەم بوو، هێز و توانام ڕۆژ بەڕۆژ لە کەمایەسی دا، هەموو شتم بەرەو نەمان چوو. بێجگە لە هەستی شاعیرانەم کە بەبڕوای خۆم تا ئێستاش هەر لە زێدەبییە و کەمی نەکردووە.

لە ساڵی سی و دووڕا هەمیشە لەژێر چاوەدێری پۆلیسدا بووم و پۆلێکم جاسووس لە دەوروبەری گەڕان.

ساڵی ١٣٣٨ ساڵێکی زۆر شووم بوو لە مێژووی ژیانی مندا. لەو ساڵەدا سازمانی ئەمنیەت گەورەترین زەبری لە حیزبی دیموکراتی کوردستان و جووڵانەوەی ئازادیخوازانەی گەلی کورد وەشاند، کە بێگومان لەو سەردەمیدا دەکرا بە بەهێزترین ڕێکخراوی سیاسی ڕێکوپێکی ئێرانی بزانی.

منیش لەو سەردەمەدا تووشی نەخۆشییەکی ڕووحی هاتم. ناهومێدییەکی ڕەش ئاسۆی ژیان و بیرکردنەوەی داگرتم. ئەو ناهومێدییە زۆر جار تا حاڵی خۆکوشتن پاڵی پێوەنام. نامەوێ ئەو تاوانە باوێژمە سەر ئەستۆی کەس. بەڵام ئەوەندە دەڵێم ناتەبایی و ناکۆکی ناو خێزان و بنەماڵەی خۆمان زۆری کار کردە سەر من. هەڵەی وام کردن کە نەدەبوو بەهیچ

نرخێک بیانکەم و بەسەر پەلی وادا کەوتم کە دەبوو خۆیان لێ بپارێزم. دوو ساڵی زۆر تاڵ و تفت و پڕ ڕەنج و کوێرەوەریم ڕابوارد و هەزارجار مەرگم بەئاوات خواست. بەڵام لەپڕ ئەو مژ و هەورە ڕەوی و گزنگی هیوا سەرلەنوێ لە ئاسۆی ژیانمدا ئەنگوت.

لاوێکی ڕووناکبیر و کوردێکی پاک و بەشەرەف کە بەداخەوە ناکرێ ناوی بەرم خۆی و ڕەفیقانی ئەو لەو ماوەدا زۆر لە هانام هاتن و زۆرم لەگەڵ ماندوو بوون. لە ساڵی ١٣٤٠دا سەرلەنوێ تێ هەڵچوومەوە و هاوکاری ئازادیخوازانم دەست پێکردەوە، دەستەیەک ڕەفیقی تازە و تێگەیشـــتوو و ڕووناکبیرم پەیداکردن، لەباری هونەریشـــەوە شێعرەکانم نەک هەر باشتر بوون، بەڵکە بەبڕوای خۆم تێیان پەڕاند.

لە ساڵی ١٣٤٤دا لاوێکی یەکجار خۆشەویست و خزمێکی زۆر نیزیکم کە لە دەرەوەی وڵات دەژیـــا و دەیخوێنـــد و هیوایەکی زۆرم پێ هەبوو مرد، ئەو ڕووداوە زۆری پەرێشـــان کردم.

هێندە پێ نەچوو لە سەفەردا بووم کە خەبەری جەرگبڕی مردنی بابمیان دامێ. ناتوانم شـــەرحی تەئسیری ئەو خەبەرە لەسەر هەستی خۆم بدەم. ئێستا کە ئەو دێڕانە دەنووسم بەزەحمەت فرمێســـکم بۆ ڕادەوەستن. ئەوەندە دەڵێم دەردی باب مردن دەردێکی گرانە و پیاو لە هەر تەمەنێکدا بابی بمرێ هەست بەهەتیوی دەکا.

دوو ســـاڵ پاش دایکیشـــم مرد. بابم پیاوێکی بەزیبک و زاکوون بوو. قەتی ڕوو نەدەدا منداڵەکانی. تەنانەت بەپیریش من جگەرەم لەکن نەدەکێشـــا. دایکم زۆر سەر و ڕووخۆش بوو و منی لە هەموو منداڵەکانی خۆشـــتر دەویســـت، کەچی پێم سەیرە مەرگی بابم زۆر پتری کار کردە سەر من و پتری پەرێشان کردم.

ساڵی ١٣٤٧ لە حاڵێکدا کە زۆر دەوڵەمەند و تێروپڕ بووم و ماڵ و دەوڵەتێکی زۆر لە پێویستی خۆم زیاتر هەبوو و پیر و کەنەفتیش بووبووم و دەمەویست گۆشەگیری بکەم و لەناو ژن و منداڵی خۆمدا بحەسێمەوە، زوڵم و زۆری ڕێژیم نیسبەت بەگەلی کورد گەیشتە ڕادەیەک کە بۆ هیچ ئینســـانێکی خاوەن شـــەرەف قبووڵ نەدەکرا. من چۆن چاوم بەرایی دەدا لاوانی تێکۆشـــەر و ڕووناکبیری کوردم هەر بەو تاوانە داوای مافی ڕەوای نەتەوایەتی خۆیان دەکرد، لە پێش چاو بکوژن و بەوەشـــەوە ڕانەوەســـتن تەرمـــی خوێناوی و کون کراویان بەشار و بازێڕاندا بەچەپڵەڕێزان بگێڕن و داوەت و سەمای لە دەوری بکەن؟ ناچار بەپیری ســـەری خۆم هەڵگرت و بەداری دەستی ڕووم لە وڵاتی غەریبایەتی کرد و دەستم لە ژن و منداڵ و کەســـوکار و یار و دیار هەڵگرت. ئەوە پێنج ســـاڵ و چەند مانگە ئاوارە

و دەربەدەر دەخولێمەوە و هەزار گوتەنی هەر شەوە میوانی خانەخوێیەکم و هەر ڕۆژە لە جێیەک. زۆرم کوێرەوەری و چەرمەسەری چێشتوە، زۆرم شەو و شەونخونی کێشاوە، زۆرم نەداری و ڕووتی دیوە. ئەگەر ژیانی ئەو چەند ساڵە بنووسم خۆی سەدان لاپەڕە کاغەزی بەش ناکا. بەڵام نەهێنی کاری ئیجازە نادا.

خوێنەوەری خۆشەویست هیوادارم توانیبم تا ڕادەیەک خۆم بە تۆ بناسێنم. دیارە تۆش چاوەنۆڕی ئەوە نی هەموو رازەکانی خۆم بۆ تۆ گێڕابێتەوە.

من ئینسـانم نە مەلاییکەم و نە پــەری، دەخۆم، دەنووم، شــاد دەبم، وەڕەز دەبم، دەگریم، پێدەکەنم، دەترسم، ناهومێد دەبم، داروبەرد نیم. لەو ماوە دوور و درێژەی ژیانمدا زۆر کاری چاکم کردووە و بەسەر خراپەشدا کەوتووم. تەنیا کارێکی خراپی کە دڵنیام قەتم نەکــردووە دزییە. ئەویش قەت ئەوەندە موحتاج نەبــووم مەجبوور بم دزی بکەم. بەچی مەعلووم ژیان ئەوەندەم موحتاج نەکا تووشی ئەو گوناهەش بم کە زۆرم پێ گەورەیە؟

نیوە شەوی سێی ڕێبەندانی ١٣٥٢، ٢٤ی ژانویەی ١٩٧٤ و یەکەمی موحەڕڕەمی ١٣٩٤ لە نووســینەوەی ئەو سەرگورشتە بوومەوە. ئێستا لە شارێکی دوور وڵات بەتاقی تەنێ لە ژوورێکی ڕەق و ڕووق دانیشــتووم. هەموو سامانم تەختێک و دەستێک نوێن و دوو دەست بەرگی کۆن و نوێ و چەند کراســی چڵکن و چەمەدانێک و ســاکێکی دەستی و چەند جلد کتێب و کۆڵێک کاغەزی بڵاوە و ئەسپێ لە گیرفانمدا سەوزەڵەتان عەرز دەکا. بەڵام زگتان پێم نەســووتێ. ئەو ژیانەم بۆخۆم هەڵبژاردووە و دەنا دۆستی وام هەن ئەگەر حەز بکەم پارووی لە زاری خۆیان دەردێنن و لە زاری منی دەنێن.

تا ئەو نوختەم دانا زیندوو بووم و پشووم دەهات و دەچوو و هیچ ڕەنگ مردن نەبووم. جا نازانم کەی سەر دەنێمەوە و کۆچی دوایی دەفەرمووم؟

لێرەشــدا دەمەوێ شتێک بڵێم، بەپێچەوانەی زۆر هونەرمەندی کورد من لە نەتەوەکەی خۆم ڕازیم. کەس تا ئێســتا بێ حورمەتی پێ نەکردووم. داوای دراو و ماڵیشــم لە کەس نەکردووە تا بزانم دەمداتێ یا نا. لە لێقەومانیشدا نانیان داومێ و ڕایان گرتووم.

شێعریشم تەنیا بۆ دەربڕینی ئیحساسی خۆم داناوە و هیچ هەقم نییە منەتیان بەسەردا بکەم. ئەوان پێیان ناخۆش بێ یا خۆش من کە شێعرم بۆ هات ناتوانم نەیڵێم.

«گەلێــک قســەم لــە دڵا بــوو، حیکایەتــم مابــوو
کەچــی لە بەختــی کەچم خامــە نووکی لێرە شــکا»

لەبەر شکانی نووکی خامە نییە کە لە گێڕانەوەی حیکایەتی خۆم واز دێنم. نا من وەک هەموو ئینسـانێکی کورد بەتایبەتی کوردێکی ئێرانی هێشـتا لە دنیایەکی پڕ لە ئەسراردا دەژیم و ناکرێ ڕازەکانی دەروونم هەڵڕێژم. تۆ بڵێی کورد بگاتە جێگایەک و منیش ئەوەندە بژیم هەرچی دەیزانم بینووسم و قازانجی لە زیان پتر بێ؟

ئینسانم.

ژیانم پێ خۆشە.

پێم خۆشـە لە شـاری ئاوەدان، لە شـەقامی پاک و خاوێن لەگەڵ خۆشەویستەکانم بگەڕێم. پێم خۆشـە لە ژووری گەرموگوڕ لەسـەر نوێنی نەرم وەرکەوم. پێم خۆشە سەر وەباسکێکی نەرم و نۆڵ بکەم. پێم خۆشە کام خۆراک خۆشە لەپێشم بێ، پێم خۆشە کام شـەراب چاکە لە جامما بێ. دەمەوێ سەما و هەڵپەڕینی نازداران تەماشا بکەم. دەمەوێ جوانترین باله ببینم، بۆ چاکترین ئۆپێرا گوێ ڕابگرم. دەمەوێ بەرزترین سەمفۆنیم بۆ لێ بدرێ. نامەوێ دەربەدەر و سەرگەردان بم، بەتەنێ بەکێو و شاخاندا بگەڕێم. لە ئەشکەوت و زەندۆڵان بخزێم، لەسەر بەردی ڕەق بنووم. قۆنداغی ڕەق و ساردی تفەنگ بکەمە سەرین. نانی وشـک و کەڕواوی بخۆم، ئاوی سـوێر و گەرم بخۆمەوە، پێم خۆش نییە لاقەفرتە و چەنگەکـرەی نیوەگیانان ببینم، خوێن و فرمێسـکم وەبەر چـاو بکەوێ، پێم خۆش نییە بەتەقەی تفەنگ و گرمەی تۆپ و هاڕەی تەیارە ڕابچەنم.

بەڵام چبکەم؟!

کوردم

کۆیلەم

ئەوانە هەموو و تەنانەت کوژران و کوشتنم پێ لە کۆیلە خۆشترە.

هێمن

٥٢/١١/٣

کوردم ئەمن

گەرچی تووشی ڕەنجەڕۆیی و حەسرەت و دەردم ئەمن
قەت لەدەس ئەم چەرخە سپڵە نابەزم، مەردم ئەمن
ئاشقی چاوی کەژاڵ و گەردنی پڕ خاڵ نیم
ئاشقی کێو و تەلان و بەندەن و بەردم ئەمن
گەر لەبرسان و لەبەر بێ بەرگی ئیمڕۆ ڕەق هەڵێم
نۆکەری بێگانە ناکەم تا لەسەر هەردم ئەمن
من لە زنجیر و تەناف و دار و بەند باکم نییە
لەت لەتم کەن، بمکوژن، هێشتا دەڵێم کوردم ئەمن

شیلان ئاوێ ۱۳۲۱ ـ ۱۹۴۲

***

وتوووێژی کچ و کوڕ

کاکــە گیان لاوی کوردی شـۆخ و شـەنگ
تـا کەنگێ دەبــێ وا بــێ هەسـت و دەنگ
دیلــی، ژێر دەسـتی، ئەسـیری، تـا کەی؟
ڕووتــی، نــەداری، فــەقیـری، تـا کــەی؟
لــە ژێـــــر زنجیـــر و کـۆتـــا دەناڵــی
مەگـــــەر دێوانــەی، شـێـتی، عەودالی؟
تێــفکــرە خــەڵکــی هــەمــوو ئـــازادە
هــەر تــۆ خەمناکــی هەمــوو کەس شـادە
وەرە مــەیـدانــی لـــــە ڕێــی نیشـتمان
بکــە قوربانــی ســەر و مـــــاڵ و گیــان

کوڕ:

دێــدە گیــان کچــی کـــوردی ژیکەڵــە
داوێنــی پاکـــــت دووریـــــێ لــە پەڵــە
(لینیــن) ڕاپـــەڕی ماڵــی چــار شـێوا
تــۆ هێشــتا حەپسـی لــە ژێــر چارشـێوا
کچــی هەمــوو کــــەس ئیمڕۆ سەربەسـتە

هـــەر هەقــی کچــی کــــوردە پێ پەســـتە
بپســێنە لـــە پـــێ تـــۆ زنجیـــر و کـــۆت
دێـــدە گیـــان بـــــدە یـــاری بـــرای خـــۆت
لـــە گـوێـــن (ژانـــدارک) هەســـتە وەک مەردان
دوژمـــن وەدەرنـــێ لـــە خاکـــــی کــــــوردان

١٩٤٢ - ١٣٢١

***

خاوەنی زێڕ

لەبار و قیت و قۆزە خاوەنی زێڕ
ئەگەر کووڕە و وەگەر گۆجە و شەل و گێڕ
بەژن باریک و شووش و شۆڕەلاوە
ئەگەر پیرێکی خوێن تاڵە و ورگ تێر
دەڵێن زانا و ئەدیب و خوێندەوارە
ئەگەر نەیخوێندبێ شەش پیت و دوو دێڕ
بەڵام زێڕت نەبێ سووکی ئەگەر تۆ
بدەی دەرسی هەزاری وەک شکسپیر

١٣٢٠ - ١٩٤١

***

دەڵێم و بێ باکم

هەچێکی بێتە سەر زارم
ئەمن دەڵێم و بێ باکم
ئەگەرچی بێکەس و زارم
ئەمن دەڵێم و بێ باکم

ئەوی ئاغا بێکارە
جەبوون و قەڵس و لاسارە
دزی و ڕێگرتنی کارە
ئەمن دەڵێم و بێ باکم

گەلی بێ فیکر و ئیدراکن
گەلێ بێ خێر و ناپاکن
توخواکەی کامەیان چاکن
ئەمن دەڵێم و بێ باکم

ئەوەندە گێژ و بێ هۆشن
حەیا و ناموسی دەفرۆشن
لەبۆ ئازادی ناکۆشن
ئەمن دەڵێم و بێ باکم

خـــودای ئاغاوەتـــــان قەنـــدە
لەبـــۆ قەنـــدن هەمـــوو بەندە
بەحاڵـــی وان دەکـــەن خـەندە
ئەمن دمێلێم و بێ باکم

نییانـــە بیـــری سەربـەستی
دەکەن فـەخرێ بـەژێردەستی
دەڕۆن هـــەروا بەرەو پـەستی
ئەمن دمێلێم و بێ باکم

لـــە تـــاڵان و بــــڕۆ ئـــازان
لە ڕێگرتـــن هـەمـــوو وریـــان
درۆ نـــاکـــەم بپرســـــە وان
ئەمن دمێلێم و بێ باکم

ئەوانەی ئێســـتە ســــەردارن
جـەفاجـــۆن و ســـتـەمکارن
غوڵامـــی پـــــوول و دینارن
ئەمن دمێلێم و بێ باکم

بەشـــەو تا ڕۆژ دەکـــەن تەکبیر
چ ملکێکـــی بکـــەن داگیـــر
چ داماوێـــک بکەن یەخسیـر
ئەمن دمێلێم و بێ باکم

لەبەر زوڵـــم و جـەفای وانـە
وەتـــــەن یەکبـــارە وێرانـــە
هـــەزار خۆزگــــەم بەبێگانـــە
ئەمن دمێلێم و بێ باکم

لــه شــەرم و شــوورەیی مــردم
بەخــۆم من چــۆن بڵێــم کوردم
کــه ئاغـــا ئابــڕووی بــردم
ئەمن دەیڵێم و بێ باکم
منــم لاوێکــی بـــێ پـــەروا
لــه کــەس باکــم نییــه بەخــوا
ئەگــەر ئاغــا لــه حەبســم کا
ئەمن دەیڵێم و بێ باکم

***

قەڵای نیشتمان

وەتــەن گیــان و ســەر وماڵــم فیــدای تــۆ
وەگیانـــی مـــن کــەوێ دەرد و بــەڵای تــۆ
لــە پێنــاوت دەنێــم ســەر تــا بزانـــی
منــم ڕۆڵێکـــی ئــازا و باوەفـــای تـــۆ
لــە بــۆ پاراســـتن و حیفـــزی ســنوورت
لــەباتــی (ماژینـــۆ) ســینگم قــەڵای تــۆ
دەبـــێ مـــن چـــۆن بژیـــم مەســـروور و دڵشـــاد
کـــــە دەتبینـــم لـــەدەس بێگانـــەدای تـــۆ
دەبـــێ کـــەی ســـەربەخۆ بـــی تـــۆ هـــەتا من
بـــە سەربەســـتی بکـــەم ســـەیر و ســـەفای تۆ؟
بەشـــینکە و گـــوڵ سەراســـەر ســـوور و شـــینە
چ جـــوانـــە دیمەنـــی کێـــو و چیـــای تـــۆ
لەگـــەڵ تـــۆ بـــۆ نـــەجـــاتـــی نیشـــتمانت
دەدەن (هێمـــن)! هـــەوڵ خۆشـــک و بـــرای تـــۆ

ئەمەگی گوڵان

هاتــــه دەر مانگـــــی یەکەمـــــی بەهـــار
مێلاقـــــه ســــــوورە لـــــە لێـــــوی جۆبـــار
هـــەروا کەمێـــک دوور وەنەوشـێک بــوو شـــین
وەنەوشـــێکی چــۆن؟ ملکــــەچ و سەرشـــــین
بــە وەنەوشــــەی گــــوت مێلاقــــە جارێک
لەمێـــــژە هەمــــە لــــە تـــۆ پرسـیارێک
ئەتــــــۆ کــــە پەلکــت وا ســـوور و گەشـــە
دەروونـــــــت بـــــۆچـــی خەڵـــــووزی ڕەشـــە؟

مێلاقە:

چـــــت لــــەوەی داوە دەس هەڵگــــرە لێم
ڕازی دەروونـــــــم بـــــۆ بــــــە تـــۆ بڵێـــم

وەنەوشە:

ســـوێـــــندت بــــۆ دەخــۆم هـــەتـا بمێنـــم
ئـــەو ڕازە لـــەکـــــن کـــــەس نەدرکـێنـــم

مێلاقە:

دەس هەڵناگری گوێ ڕاگرە بۆم
تاکو پێت بڵێم دەردی دڵی خۆم
ئەمن لە خاکی کوردی ڕواوم
بە ئاوی ساردی کانی دێراوم
بە شەوبای چیای بڵند و سەرکەش
ڕەنگی پەلکی من بووە سوور و گەش
چاکەی کوردانم لە چاوی دایە
لەناو گوڵاندا ئەوە ڕەوایە؟
کورد وا هەژارن من هەژار نەبم؟
ئەوان داخدارن من داخدار نەبم؟
دەروونم ڕەشە، جەرگم سووتاوە
وەتەنی کوردستان داگیر کراوە
لۆمەی من دەکەن وەنەوشە کەچی
بۆخۆت سەرشین و دژ و ملکەچی

وەنەوشە:

منیش بە دەردی تۆ گرفتارم
پەروەردەی خاکی کوردی هەژارم
کە تۆ هەناوت بۆ کورد بووە ڕەش
منیش بۆ کوردی سەرم نا لە هەش
بە ملی کەچم وەک کوردی دەچم
کە کورد ملکەچن منیش ملکەچم

شیلان ئاوێ - ١٣٢٢

بەهاری لادێ

بەهـــــارە، کاتـــی کارە، خۆشەویســـتم بۆچـــی بێـــم بـــۆ شـــار
ئەگـــــــەر مـــن بێمە شـــاری، کێ وەئەســـتۆ بگـــرێ کاروبار؟
ئەمـــــــــن کرمانجم و کرمانج کە هات فەســـڵی بەهار، وەک هار
دەبـــــــێ بخولێتـــەوە کێـــو و تـــەلان و بەنـــدەن و نیســـار
هەتـــــــا پەیـــدا بـــکا نـــان و نەبـــا بـــۆ خەڵکـــی شـــار، هاوار

***

لـــــــەوەی دواوە دەبـــێ قۆڵـــی هەتـــا ئانیشـــکی هەڵماڵـــێ
هەمـــــــوو ڕۆژێ هەتـــا ئێـــوارێ بچێتـــە جـــووت و جۆماڵـــێ
کـــــــە بوولێڵـــی شـــەوێ پەیـــدا بـــوو ئەنجـــا بێتـــەوە ماڵـــێ
بەبـــێ وەی کـــەس هەبـــێ بیشـــێلێ، یـــا خـــۆ پشـــتی داماڵێ
کـــە نانـــی خوارد و لێی نووســـت تـــا بەیـــان نابێ لە خـــەو بێدار

***

ئەوێســـتا کاکـــی جووتیـــاری بـــەکاری چابـــوک و مەزبـــووت
بەبـــــێ باکـــی، بەدڵپاکـــی، بەپێخواســـی بەســـینگی ڕووت
دەرێـــژێ ئاو، دەچێنـــێ تۆو، دەکا جێ شـــەتڵی پەیـــن و کووت
دەرێـــژێ ئارەقـــە، پەیـــدا بـــکا تـــا بـــۆ منداڵـــی قـــووت

پشـــوو نـــادا، وچـــان نـــادا، وەڕەز نابـــێ لـــە ئـــەرک و کار

***

هەموویـــان توندوتـــۆڵ و گورجوگـــۆڵ و چوســـت و چالاکـــن
هەموویـــان بـــێ فرۆفێـــــڵ و بـــــەکار و ســـادە و پاکن
لـــە لادێـــدا خـــراپ زۆر کـــەم دەبینـــی نێـــر و مـــێ چاکن
نـــە ئالـــوودە بـــە ئاڵکـــۆڵ و نـــە فێـــری بەنـــگ و تریاکن
دەبـــێ بێ دەرســـی ئەخـــلاق لێـــرە بخوێنێ کوڕێژگەی شـــار

***

بەتـــاڵ و تفـــت و ســـارد و گـــەرم و ناخۆشـــی ژیـــان ڕادێن
بەگـــژ تیـــن و بڵێســـە و بەفـــر و بـــاران و هـــەوردا دێـــن
پەنیـــر و ڕۆن و ماســـت و هێلکـــەت بـــۆ لـــە دێڕا دێـــن
خـــوری، مـــازوو، کەتیـــرە، دەغـــڵ و تووتن بەرهەمـــی لادێن
نمـــەک خـــوردەی دەســـی وەرزێـــرە شـــێخ و حاکم و ســـەردار

***

دەکێشـــن زەحمـــەت و ناخـــۆن وەکـــو وان نانـــی خۆڕایـــی
دەکـــــەن کار و دەڕێــــــژن ئـــارەق و ناژین بەڕیســـوایی
لـــە ســـەریاندا نییـــە پـــۆز و ئیفـــادە و فیـــزی ئاغایـــی
لـــە ســـایەی زەحمەت و ڕەنـــج و لـــە ســـایەی کار و ئازایی
بەســـەربەرزی دەژیـــن بـــۆ کۆمـــەڵ و گـــەل نابنە ســـەربار

***

نییـــە داوێـــــن و دەســـتی خەڵکـــی لادێ پیـــس و ئالوودە
لـــەدەس ناچـــــێ وەخـــت لێـــــرە بەخۆڕایـــی، بەبێهـــوودە
ئـــەوان وەک ئێـــوە ناژیـــن تەمبـــەڵ و بێـــــکار و ئاســـوودە
ئـــەوان وەک ئێـــوە ناخـــۆن شـــەربەت و شـــەکراو و پاڵـــوودە

لــه کــویٚ بیٚنن پڵاو و گۆشــت و خۆرشــت و فڕ و فیســار؟

***

ئــەوان وەک ئێــوە ناکــەن پۆکــەر و پاســۆر و ئــاس و نەرد
یەکێک ســەرگەرمی شــێوە ئێســتەکانە، یەک خەریکی وەرد
ئــەوەی تریــان خەریکــە هەڵدەوێژێــرێ لــە کێڵگــەی بەرد
یەکێــک ماڵــوو دەکا یــەک دادەچێنــێ تــازە شــیناوەرد
ئــەوی تــر هــەڵــدەپەرتێــوی لــک و پــۆپــی چڵووکی دار

***

دەبینــی یــەک ئــەوە مەشــغووڵی هەڵگێڕانــەوەی بانــە
ئــەوەی تــر دادەمەزرێنــێ پلووســک و چۆتــە گوێســوانە
یەکێــک کوتکی لــەدەس دایە، یەکێک بێڵی لەســەر شــانە
یەکێــک دەشــکێنێ بــەرد و یــەک خەریکی شــوورەهەڵدانە
بەڵــێ نابینــی کاکــی خــۆم لــە دێــدا کەســێ بێــکار

***

کچێــک پێیەتــی دوو گــۆزە بەلەنجــە دەچتە ســەر ئاویٚ
کچێکــی تــر شــەکۆی هەڵگرتــووە دەڕواتــە پــاراویٚ
ژنێــک چەنــد ماشــەری پێیــە، دەیانهێنێتــە بــەر تــاویٚ
ژنێکــی تــر بەدەســتاڕی دەهــاڕێ گەنمــی بــۆدراویٚ
بــەرەو مــاڵ بوونــەوە پۆلێــک و پۆلێــک دەچنەوە بــۆ بژار

***

عەزیــزم تــۆ وەرە ئێــرە کــە چــاو لــە جوانــی نابــێ تێــر
ببینــــە خــاو و گیابەنــــد و هەڵاڵــە و سوێســن و شــلێر
لەلایــەک زاوەمــــاک دەڕوا، لەلایەکــــی دەکــەن هاوێــر
لەلایــەک باســــکی هەڵماڵیــوە بێــری مــەڕ دراوە بێــر

دەبینــی دیمەنــی وا جــوان لەنــاو بــازاڕی پــڕ ئــازار؟

***

چ خۆشــە کاڕ و کــووڕی مەڕ، چ خۆشــە پڕمەکەی کەحلان
چ خۆشــە فیتــە فیَتی شــوان، چ خۆشــە نوحەکــەی گاوان
چ خۆشــە خرمەکــەی خڕخــاڵ و بــازن و ژێرچەنــەی کابان
چ خۆشــە نەغمەکــەی بلوێــر، چ خۆشــە لاوک و حەیــران
چ خۆشــە دەنگــی باللــۆرە، چ خۆشــە هــۆوەرەی جوتیــار

***

وەرە ئێــرە و مەپرســە تــۆ ئــەدی چارشــێو و ڕووبەنــد کوان؟
وەرە ئێــرە و ببینــە چــاوی مەســت و بــەژن و بــاڵای جــوان
وەرە ئێــــرە و ببینــــە وردە هەنــــگاوی بــەرەو جێــژوان
وەرە ئێــــرە و ببینــــە نــازی پێــری و دەســبزێوی شــوان
بچــۆ ناو ڕەشــبەڵەک بگوشــە دەســی دۆی ناســک و نازدار

شیلان ئاوێ - ١٣٢٢-١٩٤٣

***

تۆم هەر لەبیرە

لە شاییدا لە وەختی هەڵپەڕینا
لە خۆشیدا لە کاتی پێکەنینا
لەکۆڕی ماتەم و گریان و شینا
ئەمن ئەی نیشتمان تۆم هەر لەبیرە

بەشەو تاکو بەسەرما زاڵ دەبێ خەو
بەڕۆژ تاکو دووبارە دێتەوە شەو
لە کاتێکدا کە دەدوێنم ئەم و ئەو
ئەمن ئەی نیشتمان تۆم هەر لەبیرە

زەمانێکی کە دەچمە سەیری گوڵزار
لەگەڵ پۆلی ڕەفیقانی وەفادار
تەنانەت وەختی دەسبازی لەگەڵ یار
ئەمن ئەی نیشتمان تۆم هەر لەبیرە

لە کوێستانێ دەمی ڕاو و شکارێ
لە مەزرایە کە خۆم هەڵکرد لە کارێ

لـــــه جێژوانـــیَ كه دەكوشـــم مەمكـــی یاریَ
ئەمـــــن ئـــەی نیشـــتمان تـــۆم هــــەر لەبیره

دەكـــــــەم تەرخـــان لـــه ڕێـــــی تـــۆدا ژیانـــم
لـــــــه ســـــــەنگەردا بـــــەرەو ڕووی دوژمنـــانم
بـــــه خاكـــــی تـــــۆ دمـــی ئاویلكەدانـــم
ئەمـــن ئـــەی نیشـــتمان تـــۆم هــــەر لـــەبیـــره

شیلان ئاوی ١٣٢٣-١٩٤٤

***

کیژی لادێ

کیــژی لادێـــی نەشمیلی جــوان چــاک
بـــێ فرۆفێـــڵ و هێـــدی و داوێـــن پــاک
ئەتـــــۆ هــــەر زگمــــاک وەهـــا جوانی
تەوالێـــــت چییــە؟ نـــاوی نازانـــــی
نیتـــــە کراســـــی حەریــر و پۆپلیــن
گەوهـــەری پێچـــرای لەنـــاو خامی شــین
(پـــــۆدر) و (کرێـــــم) و ماتیکــــت نییــه
هــەر نەتبیســتـــووە (ئــۆدی کلــۆن) چییە؟
نەتکـــــرد ســــــووراو و ســـپیاو چون دووری
لــە شـــاری، کەچـــی هەر ســپی و ســووری
(فێـــــڕ)ت لــێ نـــەدا بســکەکەت لوولــە
ڕێژیمـــــت نەگـــرت بەژنـــت وەک توولـــە
لاجانگـــــت وەکـــــو گزنگـــــی تــاوێ
هــەر بۆخــۆی جوانـــە تیــف تیفــەی نــاوێ
کوڵمەکـــەت وەکـــو گوڵاڵـــەی گەشـــە
بـــێ ســـوورمەش چاوە مەســـتەکەت ڕەشـــە
وەکـــو فرمێســـکی ئاشـــق ڕوونــاکـــی

وەکو ئاونگی بەیانی پاکی
فێر نەبووی سیحر و گشتەک و نوشتوو
نەجگە گورگت هەیە نە مووروو
مایەی هومێدی کیژی چاوهەڵۆ!
نازانی مەکر و جامبازی و درۆ
چارشێوت نییە ڕوو ناگری لە کەس
ناموسی خۆتە پاسەوان و بەس
بە تاسکە تاسک و بەلەنجەولارت
بە بەژن و باڵای بەرز و لەبارت
بەدڵی سادە و بەهەستی پاکت
بەشەرم و حەیا و ئاکاری چاکت
منت کردووە شێت و وێتی خۆت
وەختە لە سوێیان گیانم دەرچێ بۆت

مەهاباد ـ ١٣٢٤

***

دواڕۆژی ڕووناک

لەمێژ بوو هەققی کورد دەخورا بەفیڕۆ
لەمێژبوو کوردبوو دەیکرد شین و ڕۆڕۆ
لە مەیدانی شەقێنی دوژمنیدا
سەری سەرداری کوردی بوو وەکو گۆ
بەدەوری لاشی نیوەگیانی ئەودا
هەزار گورگ و چەقەڵ دەیکرد ملۆمۆ
دەیانبەست بۆ کوتانی مەرج و پەیمان
هەناوی لێی دەهات بۆچڕووک و بۆسۆ
لە دێدا ئەمنیەی لێ ببووە مێمڵ
لە شاری (شارەبانی) لێ ببۆ سۆ
هەزار لاوی لە بەندیخانەدا مرد
هەزار پیاوی تەنافی خرایە ئەستۆ
کوڕی کوردی لە خۆێنی خۆی دەگەوزی
کچی کوردی سەری کردبوو وەئەژنۆ
ئەوەی سووکایەتی بوو کردی پێمان
نەدەکرا کەس بڵێ بۆ وا دەکەی بۆ؟
بڕا نێفەک، دڕا سەرپێچ و دەسماڵ

برا کیژ و درا کوڕ پاڵەپەستۆ
گوڵستان و زەمەندی کوردەواری
بەپێی دوژمن دەبوو پێشێل و بۆژۆ
دەیانکرد دەغَڵودانی ئێمە بەش بەش
دەیانکرد دانەوێڵەی ئێمە کۆکۆ
ئەوی گەنمی ڕەنێو دێنا بەزەحمەت
لە ماڵیدا نەبوو خۆی زمهەرێک جۆ
لە کیسەیدا نەبوو تاڵایی تووتن
ئەوی سازی دەکرد سیگاری (ئوشنۆ)
بەدوو گەز جاوەوە خەونی دەبینی
ئەوی عەمباری شای پڕ کرد لە پەمۆ
پەنیرو ڕۆنەکەی ئێمە بە زاری
ئەوان دەخورا، دەما بۆ ئێمە هەر دۆ
مریشک و قاز و باڕۆکە و مراوی
بەشی وان بوو، بەشی ئێمەش پەڕوپۆ
لە شارا تاکو (تابین) جەردە و دز
وڵاتیان کردبوو تاڵان و تاپۆ
هەموو سووک و چرووک و پەست و بەدخوو
هەموو ناپاک و نا ئینسان و نامۆ
لەبەر زوڵم و فشار و جەور و بێداد
چلۆن تێک چووبوو لێمان ڕایەڵ و پۆ
جلیتباز کەنگێ دەیوێرا بڵێ هەو
فەلەخوێ کوانێ دەیوێرا بڵێ هۆ
لە ژێر باری گرانی زوڵمی دوژمن
دەیانبرد مەزنەکانی گەورە نسکۆ

لەپڕ جووڵاوە خەڵک و تێکی ڕووخاند
بناخەی کۆشکی ئیستبدادی یارۆ
شکا بێگانە، پاڵاوتی لەترسان
کوڕی کورد، هاتەوە دیسان هەلی تۆ
مەوێستە، خۆت مەگنخێنە، مەترسە
لە فیشاڵ و لە بوختان و لە دەمگۆ
هەتا حیزبێکی دێموکراتی پێشڕەو
کە پێویستە لە دەوری کۆوەبی کۆ
لە سایەی حیزبی دێموکراتی خۆمان
لە باڵدار تێپەڕی ئەوڕۆکە پێڕۆ
دەسا خۆت هەڵکە ڕێ ببڕە بەگورجی
بڕۆ پێش بێوچان، لێ بخوڕە، باژۆ
نەما داخ و پەژارە و ماتەم و خەم
زەمانی هەڵپەڕین و بەزمە ئیمڕۆ
لە شایی ئێمەدا نابینی ئێستا
کچێکی دڵ بەخەم، لاوێکی بێ دۆ
دڕۆزن بۆی بزر بوو، هاتە مەیدان
کچی ئازا، کوڕی لێزان و هەقگۆ
توخوونی دوژمنی بەدکارە نابین
کە سووتاوە دەسی ئێمە بەپشکۆ
زمانی ئێمە گەر نازانێ دوژمن
دەبێ حاڵی بکەین ئەوجارَ بە برنۆ
لە پێشمان دایە دوارۆژێکی ڕووناک
ئیتر ناخوری هەقی ئێمە بەفیڕۆ

مەهاباد ـ ١٣٢٤

ڕۆژی شادی

ڕۆژی خۆشی و پێکەنین و داوەتە
هەی چ ڕۆژێکی بەقەدر و قیمەتە
جێژنی سەربەستی و دەمی ئازادییە
کاتی عەیش و نۆش و شایی و شادییە
بەرگی ڕەش ئیتر لەبەرمان دادڕا
بەندەکی دیلی و ئەسارەت هەڵبڕا
سەر بڵیندین چونکە وا ئاڵاکەمان
هەڵکراوە گەییییە ئەشقی ئاسمان
پەرچەمی سوور و سپی و سەوزی ئەمە
شادیهێنە لابەری دەرد و خەمە
سوورەکەی یانی ئەوەی بێتە بنم
خۆێن دەبێ بڕژێنێ بۆ پاراستنم
سپیەکەی یانی کەسێکە ڕوو سپی
هیچ شتێک نەیکردبێ مات و کپی
سەوزەکەی دێنێتە بەچاوان وڵات
ئەو دەمەی فەسڵی بەهاری جوانی هات
تیشکی ڕۆژی کورد لەژێر هەوری سیا

هاتـــــه دهر ئەنگاوتـــــی وا لووتکـــەی چیا
دوو گوڵـــــی گەنمیـــش دەڵێ هەر کشـــتوکاڵ
زۆر بکـــەن مشـــتی بکـــەن عەمبـــــار و چـــاڵ
پێـــــت دەڵـــێ نووکـــی قەڵـــەم؛ نووکـــی قەڵەم
زۆر لـــــــه شـــیر باشـــتر دەپارێـــزێ عەلەم

مەهاباد ـ ١٣٢٤

***

یادگاری شیرین

چاوەکەم! چاوی ڕەشی تۆ ئافەتی گیانی منە
گیانەکەم! برژانگی تیژت نووکە ڕمبی دوژمنە
شیری دەستی شێری ئالآیە بڕۆ ڕاکشاوەکەت
جەرگی لاوێکی هەژاری کوردی ورد پێ بنجنە
دیدەکەی بەخوماری تۆ تورکانە بەدمەستی دەکا
بۆیە مەیلی وا بەکێشە و فیتنە و خوێن ڕشتنە
بەژنەکەت سێدارەیە، کەزیەت تەنافە زوویە دەی
بیخە ئەستۆی من کە کوردم بەشی خنکاندنە
زامی جەرگی من بەفەرموودەی گراوی سواری کورد
مەلهەمی هەر ژەنگی گوارە و ئارەقی بەر گەردنە
ئارەزۆمە هیچ نەبێ جارێکی ماچ کەم زاری تۆ
ئارەزۆی من چووکە، ئەمما تا بفەرمووی شیرنە
دڵ بەگرمەی تۆپی گەورەی دوژمنیش ڕانەچڵەکێ
دادە خورپێ ئەم دڵە ئەمما بەخرمەی بازنە
خەڵکی دنیا ڕازی دڵداری بە بێتەل پێک دەڵێن
ڕاسپاردەی لاو و کیژی کوردە ئێستاکەش شنە
ڕۆژی بەختی هەر لە ژێر هەورێکی ڕەشدا لاوی کورد

تاکــو ڕوخســاری کچــی شــاری لــە پێــش چــاوان ونە
نایــەڵــێ گــۆشــەی برۆکــەت دەرکــەوێ چارشــێوەکەت
ئــەی لە دەس ئــەو چڵکــە هــەورە مانیعی مانــگ دیتنە
چۆن دەبێ سەربەســت گەلی ژێردەست کە کچ دابــەســتە بێ؟
بــەس نەبێ ئــەو کۆیلەتی و ئــەو کچ لە ژوور دابەســتنە؟!
دەرکــی داخســتووە لــە تــۆ بابــت کەچــی دەرکــی نییە
دەرکــە داخســتن لــە تــۆ دەرکــی هــۆمێــد داخســـتنە
داڕزینـــــە، مردنــــە، ئاخــــر هەتــا کــەی پێــت بڵێن
نابــێ بێتــە دەر لــە مــاڵ، مافــی ژیانــی کــوا؟ ژنــە
لادە چارشــێوی ڕەشــت بــا دەرکــەوێ کولمــەی گەشــت
چــون لــە قەرنــی بیســتەما زۆر عەیبــە ئــەو ڕوو گرتنە
کیــژی خەڵکــی بۆمــی ئاتۆمی دروســت کــرد و ئەتۆش
هــەر دەزانی ناوی (ئەســـــتێولک) و (دەرخــۆنــە) و (پنــە)
فێــری زانســت و هونــەر بــوو ئــەو لــە ســایەی خوێندنی
تــۆش تەشــیمان بــــۆ دەڕێســی یــادگاری شــیرنە
ئــەو بەئاســمانا فــڕی، دنیــا گــەڕا، چــووە بــن بەحــر
دەک نەمێنـــم کاری ئێـــوەش هــەر لــە ژوور دانیشـــتنە
کــوڕ بــەزێنــە ئــەو لە عیلــم و ئەو لــە کار و ســەنعەتا
گــۆڕەویشـــە ســەنعەتی تــۆ، پێــت خەنــی بــووم بیچنە
ئەو پنەچــە و ڕوویــەنــد و چارشــێوەی نــەدیوە نــەنکی تــۆ
ئــەو شـــڕ و شـــاڵاتە دیــاری دوژمنــی دڵ چڵکنــە
کیژی شـــێخ و کیـــژی حاجی و کیـــژێ ئاغــا ڕەنجەڕۆن
کیــژی ئـــازادە ئـــەوی ژینــی بــەنــووکی گاســـنە
شــەنگەبێری یــار و دەســـباری کــوڕی کــۆچــەر نەبــێ
چــۆن دەگاتــە جــێ هــەوار و هۆبــە ئــەو بارگــە و بنە؟

قەڵشــی دەســت و كوڵمــی ســووتاوی كچــی لادێ نەبێ
چــۆن دەگاتــە دەســتی دەســبڕ ئــەو هەمــوو تــا توونە؟
نیســك و نۆك و ماشــی ناو عەمباری ئاغــای مفتەخۆر
پاك لــە ســایەی ڕەســكەنەی زیــن و مرۆت و سوێسـنە
شــۆڕەژن بنكــۆڵ نــەكا بڕكــەی بەقرچــەی نیــوەڕۆ
چۆن لــە كاڵەك تێــر دەبێ ئــەو زگ زلە بێســتان ڕنــە؟
كــوا مــەتاعــی كــوردەواریمــان دەچــوو بــۆ هەنــدەران؟
گــــەر بەسەربەســتی نەژیبــا ئــەو كچــە مازووچنــە
بێــــر و هاوێــری لەگــەڵ كاكــی نەكردبا بن پشــك
چــۆن دەمانبــوو ئەو هەمــوو گۆشــت و پەنیــر و بەرگنە؟
دەســـــت و كەركیتــی كچــی نــازداری هەوشــاری نەبا
چـــــۆن دەڕازاوە بەقاڵــی شــــار و بــــازاڕی ســنە؟
بــا هــەزار (زێ) و (گادەر) و (لاوێنــی) ڕوونیشــمان هەبێ
تاكــو ژن ئــازاد نەبــێ، ســەرچاوەكەی ژیــن لیخنــە
كۆیلەتــی بــاوی نەمــاوە، كیژی كــوردی خۆشەویســت!
ڕاپــەڕە، هەســتە لــە خــەو، ئاخــر چ وەختــی خەوتنــە؟
دەركــە بشــكێنە، پەچــە بدڕێنــــە، ڕاكە مەدرەســــە
چــــاری دەردی كــوردەواری خوێندنــــە، هــــــەر خوێندنە
دایكــــی زانایــە كــــوڕی ئــازا دەنێرێتــە خەبــات
مــــن گوتــم تــۆش تێبگــــە (ناگاتــە دەریایــە زنــە)
گوارەكــەی زێــڕت بــەكار نایــە، لە گــوێ بگرە قســەم
لایقــی گوێــی تــۆ عەزیــزم شــێعری ســادەی (هێمنــە)

مەهاباد ـ ١٣٢٤

***

ڕێبەندان و شاعیر

ڕێبەندان! دیسان هاتیەوە سەرمان
ڕەقمان هەڵێنی دیسان لە سەرمان
بەسۆزەی زریان پیاوی دەکەی سڕ
بەکرێوە و باکوت ئاژەڵ دەکەی قڕ
ڕێ و بان دەبەستی بە بەفر هەموو
لەبەر پەساران هەڵدەنێی ڕنوو
پرووشە و مژ و کەڕەسیسەکەت
تەپ و تومان و هەوا پیسەکەت
پێیەوە هەزار ئازار و ئاهۆ
کۆخە و هەڵامەت، لەرز و چەق و چۆ
کە تۆ تەشریفی ناشەریف دێنی
دڵی گەلی کورد دادەخورپێنی
ماشین و ڕێگای ئیسفالتی نییە
بەو سارد و سۆڵە عیلاجی چییە
بە هەچەهەچی کەرێ، چۆن باری
لادێیی کوردی دەگاتە شاری؟
هەژار لێی دەبڕێ ئاوردوو و زمهەڕ

کـــورووژمــــەی دەکا فەقیــر، ماڵانگەڕ
ســەر دەنێنــــەوە پیـــــر و نـــۆجـــوان
بـــێ پەرســـــتار و بـــــێ داو و دەرمـــــان
بەخێــر نەهاتـــی مانگـــی مـــژ و تـــەم
دێنـــی بـــۆ ئێمـــە گەلێـــک دەرد و خـــەم

ڕێبەندان:

شـــاعیر مـــاڵ شـــێواو بـــۆ دڕ دامـــاوی؟
گێـــژی، خەوئاڵـــووی، شـــێتی خەرفـــاوی؟
بـــۆچـــی تـــۆ ئـــاگات لـــە دنیـــا نییە؟
بـــۆچـــی نازانـــی دەنگوبـــاس چییـــە؟
بۆ بـــە مـــن دەڵێی قســـەی ســـوێر و تاڵ؟
بۆچـــی نازانـــی بـــێ خەبـــەر ئـــەو ســـاڵ
زریانـــم هێنـــای بـــۆ کـــورد ئـــازادی
شـــەماڵم هێنـــــای بـــــۆ ئێـــــوە شـــادی
مـــــژی مـــــن هـــــات و مـــــژی هەژاری
ڕەوانـــد یەکجـــــاری لـــــە کـــــوردەواری
بەکەڕەسیســـــــە و پڕووشـــــــە و ســـــیخوار
ئاواتـــــی کۆنـــــی کـــــوردم هێنـــا خـــوار
لـــە ڕۆژی منـــدا کـــورد بـــەڕووســـووری
هەڵـــی بـــژاردووە ڕەئیـــــس جـــەمهـــووری
جـــا ئـــــەو جـــار بـــاوی کـــوردی دێتەوە
ئاســـــــووودە دەبـــــــێ، دەحەســـــــێتەوە

شاعیر:

گیانــــی شــاعیرت دەکــەم بــەقــوربــان
وا هاتــووی ئەوســاڵ مانگــی ڕێبەنــدان!
دەک بــەخێرهاتــــی قــەدەمــت پیــرۆز
بــەقوربانــت بـــێ جێژنەکــەی نــەورۆز
ڕۆژی تــۆ جێژنـــی گــەورەی کــوردانە
نــاوت دەرمـــانـــی ژان و دەردانــــە
ئەوســـاڵ بــەهــارە بــۆ ئێمــە زســتان
بمــرێ دوژمنــی کـــورد و کوردســتان

هەواری کرماویلە - ١٣٢٥

***

بژی دێموکڕات

مزگێنیم دەیە دەگەی بە ئاوات
کوردە لە سایەی حیزبی دێموکڕات
حیزبی دێموکڕات تۆ دەدا نەجات
پیادەی ئەو، شاهی دوژمن دەکا مات

بژی دێموکڕات بژی دێموکڕات

کوردە گیان! ئەورۆ چاو و دڵت ڕوون
لاوانی وڵات پاک ئامادە بوون
تەمای ویانە ڕاپەڕن، ببزوون
لێوی دوژمنی هەرزەگۆ بدروون

بژی دێموکڕات بژی دێموکڕات

پێکیان هێناوە لەشکرێکی چاک
لە لاوی ئازا و بەکار و چالاک
هومێدم وایە لاوانی خوێن پاک
بە خوێنی خۆیان بپارێزن خاک

بژی دێموکڕات بژی دێموکڕات

هەمــوو بــە جـــەرگ و ئـــازا و دلێــرن
هەمـــــوو بێ‌بـــاک و دڵپـــاک و مێـــرن
لەنـــاو ســـــەنگەردا لـــە وێنـــەی شـــێرن
نـــەتـــــەوی بێ‌شـــک پێیـــان ناوێـــرن

بــژی دێموکــڕات بــژی دێموکــڕات

پێشـــمەرگەی کـــوردی لـــە مەیدانـــی جەنـــگ
بەرگــــەی ناگــــرێ نە شــــێر نــە پڵەنگ
دوژمنــــــی ئێمــــە تــــازە بــــکا دەنــگ
ســینگی دەســمن بــە گوللـــەی تفەنــگ

بــژی دێموکــڕات بــژی دێموکــڕات

ڕۆژی بەرگـــــری و شـــەڕ و تەنگانـــە
پاڵەوانێکــــــە هـــــەر یــەک لـــەوانـــە
بــەکوێــــری چــاوی پیســــی بێگانە
ئەوڕۆکــــە ڕۆژی جێژنـــــی کوردانـــە

بــژی دێموکــڕات بــژی دێموکــڕات

مەهاباد، ڕەشەمەی ـ ١٣٢٤

***

ڕۆژی خۆشی

ڕۆژی جێژن و خۆشییە تێپەڕ بوو ڕۆژی دەرد و خەم
هات شنەی ڕەحمەت بەجارێک ڕای ڕفاند و بردی تەم
دێ لە هەر لایێکی قاقای پێکەنینی کیژ و کوڕ
دێ لە هەر سووچێکی نەغمەی ساز و تار و زیل و بەم
گەرچی زستانە بەفر داپۆشی ئەورۆ گشت وڵات
خاکی پاکی ئێمە خەملیوە وەکو باخی ئیرەم
جێژنی ئیستقلالی کوردستانە، ڕۆژی شادییە
جێژنە پیرۆزە لە لاوی هاووڵاتی خۆم دەکەم
نۆجوانان! دەی بەقوربانتان دەبم کارێ بکەن
بۆ تەرەققی کورد و بۆ پاراستنی خاک و عەلەم
بۆ نەجاتی نیشتمانی خۆشەویست کارێ بکەن
زوو دەری بێنن لە چەنگی دوژمن و دەستی ستەم
هەر کەسێ بۆ لای سنووری نیشتمانی ئێوە بێ
بیکوژن، وردی بکەن، بینێرنە مولکی عەدەم
لاوەکان! دڵپاکەکان! چالاکەکان! پێشمەرگەکان!
ئێوە شێری لێ بسوون و ئێمە پڕدەینە قەڵەم
هەر بەیەکگرتنتن لە دەستی بێگانە دێنینە دەرێ

خاکـــــی پاکـــــی کـــــوردەواری، نایەڵێـــن بۆ کـــەس ئەلەم
جێژنـــە پیـــرۆزە دەکـــەم لێـــــت و دەڵێـــــم خـــۆش بـــی، بـــژی
ئـــەی ڕەئیـــس جەمهـــووری کـــورد و پیـــاوی زانـــا و موحتـــەرەم
تـــۆم بەخـــوا ئەســـپارد و ئەســـــپاردم بـــە تـــۆ ئەی (پێشـــــەوا)
میللەتـــــی دڵپـــــاک و چـــاک و نیشـــــتمانە جوانـــەکەم

مەهاباد، ڕێبەندانی ـ ١٣٢٤

***

هەتاوی ئیقباڵ

ڕۆیی خەم هاتەوە هەنگامی سروور
جێژنەیە بەزمە زەماوەندە، سوور
تیشکی زێڕینی هەتاوی ئیقباڵ
لە کولاوکەی گەلی کورد هاتەوە ژوور
کوانێ؟ لەکوێیە؟ ببینێ بەزمم
بدڕێ دوژمنی خوێڕی مەغروور
سەربەخۆ بووین و لەژێر باری خەم
هاتە دەر میللەتی ئازاد و جەسوور
هەڵکراوە لە وڵاتی ئێمە
پەرچەمی بەرزی سپی و سەوز و سوور
خومی شێواوە، پەرێشانە، کزە
دوژمنی قین لتەزگی ڕق ئەستوور
کوڕی کورد حازرە بەخوێنی خۆی
لە هەموو لاوە بپارێزێ سنوور
کچەکەی حازرە فیشەکدانی
لە ملیدا بێ لەباتی بەرموور
تازە ناوێرێ بە خاکی کوردا

نەتـــــەوی ئێمـــــە بکا چیـدی عبوور
هــەر بــــەرز بێتــەوە ئـاڵای کــوردی
نیشــتمانی ببـــێ خـــۆش و مەعـــموور
بـــۆ فیـــداکاری لــە ڕێـــی میللەتدا
هەربــژی (قازی) ڕەئیســـــی جـەمـــــهوور

* * *

ڕەشەمە

دەک بەخێربێی قەدەمت خێرە چ خۆشی ڕەشەمە
تاکو تۆ هاتی نەما و تێپەڕی ڕۆژی ڕەشی مە
ئیستەکە کوردە هەموو بێ هەم و بێ دەرد و خەمە
شادە، ئازادە، دەکا گاڵتەوگەپ، کەیف و گەمە
نیشتمانی هەموو ڕازایەوە، باخی ئیرەمە

***

شین و ڕۆڕۆ بوو بەشی کورد و سەری نابوو لە هەش
چون لە ئازادی بڕێک نەیبو ئەویش بەهرە و بەش
کوردەواری هەموو داگرتبوو هەور و تەمی ڕەش
نەدەبینرا لە چ لا تیشکی گەلاوێژی گەش
بەشنەبایەکی ڕەحمەت ڕەوی ئەو هەور و تەمە

***

هاتە مەیدانی کوڕی کوردی وەکو فیلی دەمان
هەوڵی ئازادی دەدا ئەو بەهەموو وەخت و دەمان
دوژمنی کوردی ئەوەی دیت و تروسکایی نەمان
دەشکێنێتەوە با ئێستەکە ئاڵایەکەمان
سەر و ماڵ و کەس و کارم بەفیدای ئەو عەلەمە

***

لاوی کوردی لە هەموو لاوە وەکوو شێری ژیان

دێتە مەیدان و دەڵێ: من دەمەوێ مافی ژیان

تازە هەڵناخەڵەتێ ئەو، بەقسەی نەرم و نیان

دوژمنی میللەتی کوردی هەموو توورەن کە دییان

ئەو بەسەربەستی دەژی، دوژمنی زۆر و ستەمە

مەهاباد ـ ١٣٢٤

***

دایکی نیشتمان

لە کاتی نیوەشەودا بوو شەوێ دی
ژنێکی پیر ڕەشپۆشم لە خەو دی
بەپارێز چوومە پێش لێی و گوتم پێی
چکارەی دایە پیرە، پێم بڵێ کێی؟
لەبەر چی وا دژ و داماوی دایە؟!
چ قەوماوە کە وا شێواوی دایە؟!
چییە؟ چۆنە لەبەر تۆدا جلی ڕەش؟
سەر و شان و ملت بۆ ناوەتە هەش؟
گوتی نازانی ڕۆڵەی هیچ نەزانم
ئەمن کێم ڕۆڵە! دایکی نیشتمانم
لە تاوی ئێوەیە وا مات و گرژم
لە سوێی ئێوە دەسووتێم و دەبرژم
دەبینم ئێوە داما و هەژارن
کز و خەمبار و زار و لێو بەبارن
منیش بۆیە پەرێشان و پەشێوم
دەبینی باری خەم نیشتووە لە لێوم؟
نەخۆشن ئێوە، بۆیە من نەخۆشم

ئەسیرن ئێوە، بۆیە ڕەش دەپۆشم
بەقوربانت دەبم ئەی دایکی دڵسۆز
مەبە چیدیکە تۆ دڵتەنگ و ئاڵۆز
تەماشاکە کوڕی تۆ شادن ئێستا
هەموو سەربەستن و ئازادن ئێستا
دەزانم ڕۆڵە گیان خەڵکی مەهاباد
لەژێر دەستی کران ڕزگار و ئازاد
بەڵام ڕۆڵەم برای ئێوە لە سەقز
تەماشاتان دەکەن داما و سەرکز
چ شەرمە کاری ئێوە پێکەنین بێ
بەڵام کاری ئەوان گریان و شین بێ
ئەگەر پێت خۆشە جلکی ڕەش نەپۆشم
بکەن ئازاد کوڕانی دیم و خۆشم
لەبەر خۆت دارنە دایە جلی ڕەش
دڵت ڕوون بێتەوە کوڵمەت ببێ گەش
هەنیسکان بەس بدە چیدی مەکە شین
ببینە بەیرەقی سوور و سپی و شین
ببینە (پێشەوا)ی مەشهووری ئێمە
ببینە تۆ ڕەئیس جەمهووری ئێمە
ببینە هێزی پێشمەرگە و بزانە
کە نووکی نێزە شمشێری ئەوانە
لەژێر دەستی دەکا ڕزگار وَ ئازاد
تەواوی کوردەواری وەک مەهاباد

مەهاباد ـ ١٣٢٤/١١/١٢

نەورۆزی ڕزگاری

بە بەرگی سەوزە ڕازاوە قەد و لاپاڵ و شیو و دۆڵ
چرۆی دەرکردووە دار و ملی دا یەکتری گیا و گوڵ
بەسەر بەفری کەویدا کرد شەماڵی خاکەلێوە خۆڵ
ڕەفیقان ڕۆژی کوردانە، بەهارە، جێژنی نەورۆزە
بەدڵ لێتان دەکەم لەو ڕۆژەدا من جێژنە پیرۆزە

***

چلەی زستانی ناخۆش بوو تەزووی سەرمایە پیاوی سڕ
دەکرد و کووچە و کۆڵان لە بەفر و لیتە بووبوون پڕ
بەهار هات و دەخەملێ کێو و دەشت و بەندەن و لاخڕ
ڕەفیقان ڕۆژی کوردانە، بەهارە، جێژنی نەورۆزە
بەدڵ لێتان دەکەم لەو ڕۆژەدا من جێژنە پیرۆزە

***

بەسۆزەی بای بەیان لێوی کراوە خونچەیی خەندان
لەسەر چڵ بلبلی شەیدا لە خۆشی گوڵ دەڵێ بەندان
بەجێ هات ئارەزووی لاوان و گەرمە کۆڕی گۆوەندان
ڕەفیقان ڕۆژی کوردانە، بەهارە، جێژنی نەورۆزە
بەدڵ لێتان دەکەم لەو ڕۆژەدا من جێژنە پیرۆزە

***

لە خۆی داوە بەرەڵبێنە کچی کابانی گەردن کێل
بەناز و غەمزە دەڕوانێ، دەکا شینکەی نەرم پێشێل
لەگەڵ بۆنی وەنەوشە تێکەڵاون بۆنی عەتر و هێل
ڕەفیقان ڕۆژی کوردانە، بەهارە، جێژنی نەورۆزە
بەدڵ لێتان دەکەم لەو ڕۆژەدا من جێژنە پیرۆزە

***

سەری کوێستانی بەرزی کوردەواری تێی نەکەوتووە خاڵ
لە دەشت و بەرپەساران هەڵدراون چادر و ڕەشماڵ
نەما بێگانە تاکو جێژنەمان لێ تاڵ بکا ئەوساڵ
ڕەفیقان ڕۆژی کوردانە، بەهارە، جێژنی نەورۆزە
بەدڵ لێتان دەکەم لەو ڕۆژەدا من جێژنە پیرۆزە

***

حەساوە پیاوی ڕووتوقووت و بێ ئەنوا و بێ ئیروو
ژیاوە گیانلەبەر دیسان، لە کون هاتە دەرێ مێروو
لەسەر گوێسوانە دەخوێنن بەپۆل پاساری و سێروو
ڕەفیقان ڕۆژی کوردانە، بەهارە، جێژنی نەورۆزە
بەدڵ لێتان دەکەم لەو ڕۆژەدا من جێژنە پیرۆزە

***

لە دنیادا کەمە هاوتای بەهاری جوانی کوردستان
ئەویش ئەوساڵ کە لایێکی نەجاتی بوو لەژێر دەستان
لە خۆشی ئەم وڵاتە شاعیریش بۆتە هەزار دەستان
ڕەفیقان ڕۆژی کوردانە، بەهارە، جێژنی نەورۆزە
بەدڵ لێتان دەکەم لەو ڕۆژەدا من جێژنە پیرۆزە

تەورێز - ١٣٢٥/٢/٦

پێکەنینی گوڵ

کاتـــی کازیـــوە پێـــش گزنـــگ بولـــبوڵ
لـــە شـــەقەی باڵـــی دا هەتـــا کـــن گـــوڵ
گوتـــی ئـــەی نازەنینـــی عیشـــوە فرۆش!
کـــــەم کەمـــــە دیـــارە بـــێ وەفـــایی تۆش
بـــــۆ شـــــنەبا هـــەیەتـــی لـــێرە ڕێ؟
بـــــۆ پـــەپـــوولـــە بەدەورەتـــــا دەگـــەڕێ؟
چـــەپکی تـــۆ باغـــەوان دەکـــەن دەســـگێڕ
لـــــە خـــەیابـــان و کـــووچـــە و بـــاژێـــڕ
دەتـــفرۆشـــــن بـــــەقیمەتـــــی هـــــەرزان
دەتـــدەنـــە دەســـتی نـــاکـــەس و هـــــەرزان
بـــۆیە ســـووک و چـــرووکـــی نـــاو چەمەنـــی
لەوەتـــی بـــووی هەمیشـــە پـــێ دەکەنـــی
هەڵگـــــەڕاوە بەنـــاز و گـــــوڵ پێـــی گـــوت
شـــێت و شـــووری کە شـــرت و شۆمـــت شـــوت
وەکـــو تـــۆ ئـــاشـــقە پـــەپـــوولـــەی زار
بـــۆ بنـــە خۆڕایـــی ئـــەو بدەم ئـــازار
شـــنەبـا ڕێ نـــەدەم کـــە بـــۆ لای خۆم

کـــێ دەبـــا بـــۆ هەمـــوو وڵاتـــێ بـــۆم؟
گـــوڵ لەکـــن کـــەس نییە عەزیزم ســـووک
ســـەری زاوایە جێـــی و باوەشـــی بـــووک
مـــن کـــە نـــاگـــاتـــە هەفتەیەک تـــەمـــەنـــم
بـــۆچـــی بگریم و بـــۆچی پـــێ نـــەکـــەنـــم

مەهاباد ـ ١٣٢٥

***

بلوێری شوان

نیـــوەشــــــەوە، دنیـــا خامـــــۆش
دێتـــە گوێـــم ئاهەنگـــێکی خـــۆش
ئاهەنگـــێکـــی گیـــان پـــەروەرە
شـــــادی هێنـــە، خەفـــەت بـــەرە
ئاهـــــەنگێـــــکـــــی دڵنـــەوازە
تـــارە، ویۆڵـــۆنـــە؟ یا ســـــازە؟
نـــا... نـــا... ئاهەنگـــی بلوێـــرە
جـــــا وەرە گـــوێی بـــۆ ڕادێـــرە
هـــەزار خۆزگـــەم بـــەخـــۆت شوانە
کـــــە بـــەو مانـــگەشـــەوە جوانە
دانیشـــتووی لـــە ڕژد و هـــەڵـــدێر
پەنجـــە دەبـــزێـــوی `لـــە بلـــوێر
دەگـــــــەڵ تەبیعـــەت هاودەمـــی
شـــادی، بـــە کەیفی، بـــێ خـــەمی
ئاغـــاش بـــــە نۆکـــەر نـــاگری
وەک مـــن لــــــە داخـــا نامـــری
وەرە شــــوانە هەمـــوو شـــەوێ

نیــــوەشــــەوێ، کاتـــــی خـــــەوێ
لـــەو کێـــــو و نـــواڵە زەنــــوێرە
تـــــێ تـــــوورێنە لـــەو بـــــلوێرە
لەســــــەر ترۆپکـــــی ئەو کێــــوە
پەنجـــــە لـــــە بلوێـــــر بێزێــــوە
با کێـــــوەکـــە دەنـــــگ داتــــەوە
شـــاعـــیریش خـــــەو بیبـــــاتەوە

هەواری کرماویلە ـ ١٣٢٥

* * *

کورد و ئازەربایجانی

تێپەڕی ئەییامی دیلی ئێستە هەنگامی ژیانە
خۆی مەڵاس دا مامەڕێوی نۆبەتی شێری ژیانە
هەرچی پێت دەکرێ بکە ئەی دوژمنی خوێڕی و بزانە
باوی لاوی کورد و تافی گەنجی ئازەربایجانە
خۆی لە خوێناودا دەبینێ هەر کەسێک دوژمن بەوانە

***

با لە قوڕ نیشێ و لە هەش نێ دوژمنی وان پیل و شانی
چونکە ئەوڕۆ یەکتری گرت کورد و ئازەربایجانی
ئەوکی ئیستیعماریان گرت وەک بەڵاکەی ناگەهانی
تازە بەربوونی مەحاڵە تا نەدا یەکجاری گیانی
سوحبەتی پێ ناکرێ پەنجە بەهێزی ئەو دووانە

***

ئەو کەسەی چەندێک لەوەی پێش لێی دەدا لافی خودایی
نەیدەهێشت ئێمە هەمانبێ قەت لەگەڵ یەکتر برایی
کوانێ لەکوێیە ببینێ پۆلی پێشمەرگە و فیدایی؟
تێ بگا نای بێ لەدەست ئەو نۆجوانانە ڕەهایی
ئەو کوڕی سمکۆی دلێرە، ئەو نەوەی سەتتارخانە

***

لاوی ئــــازای کــوردەواری نێــره شـێـری کاتـــی جەنگە
گەنجــــی ئازەربایجانــــی وەک پڵەنـگـــی تیــژە چەنـگە
تێگەیشــتن نــۆکــەری بێــگانــە بــۆ وان عـــار و نــەنـگە
پەنجەیــان ئێســتا لەســەر شــیره، لەســـەر ماشــەی تفەنگــە
هـــەر بەئاســـــتەم بێتـــــە ڕوو بێـــگانە دەکرێتـــە نیشـــانە

***

کۆشــکی زۆرداری جمیــوه، هــەر نەمــاوە زوڵـم و بێــداد
وەک بەهەشــت خەمڵیــوه خاکــی پاکــی کوردســتانی ئــازاد
موڵکـــــی ئازەربایجانیــش بــۆتــەوە مەعـمـوور و ئــابـــاد
دوژمنــی بێـــگانــــە بتبینم هەمیشـــە پەســـت و نــاشـــاد
چـــۆن بـبویە باعیســـــی وێرانـــە ئـــەم دوو خاکـــە جـــوانە

***

کـــورد و ئـــازەربـــایجانـــی هـــــەردوو داوایـــان ڕەوایـــە
هـــــەر بـــژیـــن و پـــایەداربـــێ یەکـــیەتی ئـــەم دوو بـــرایە
میللەتـــــی ئێـــمـــە هومێــــــدی زۆر بـــەکاری پێشـــــەوایە
ئـــەو کـوڕە ئـازا و نـەبـەرد و مـــەردە بـــۆ مـــیللەت قـــەڵایە
دەک بمێنــــێ تــــا ئەبــەد ئــەو کـــوردە زانـــا و قارەمانـــە

تەوریز ـ ١٣٢٥/٢/٦

***

ڕۆژگاری ڕەش

ئەو ساڵ جێژنەمان تاڵە
دوژمنی زاڵم زاڵە
لاو جێیان سیاچاڵە
دەستی دۆیان بەتاڵە

***

گاڵتەوگەپ و پێکەنین
شەوداوەت و هەڵپەڕین
جێگای خۆیان دا بە شین
دیسان خەمیان دابەشین

***

پۆلی جوان نەشمیلان
دەستەی دەسماڵ تەنزیلان
ئەو ساڵ ناچن بۆ دیلان
نەنگە دیلان بۆ دیلان

***

بڕا نانی سەرخوانان
گرا لاوی گوێسوانان

کاڵ بۆوە پەنجەی جوانان
کوانێ گەمەی جێژوانان؟

***

وەپاش کەوت خەباتمان
داگیراوە وڵاتمان
تێپەڕی ڕۆژی هاتمان
ڕووخا کۆشکی ئاواتمان

***

نەهاتی و تەنگانەیە
باو باوی بێگانەیە
خەزری ئەو یەکانەیە
لێمان لە بەهانەیە

***

بووینەوە دیل و یەخسیر
وڵاتمان کرا داگیر
ڕاوکەر بوونەوە نێچیر
یووسف خرانە ناو بیر

***

حکومەت نیزامییە
تۆزێک ئازادی نییە
ئامانجی دوژمن چییە؟
قڕکردنی خەڵکییە

***

کە شەو داهات دیژبانی
لێمان دەچتە سەربانی

تفەنگی لەسەر شانی
بۆتە ڕۆستەمی سانی

***

دەڵێ فەرمووی فەرماندەر
لە شامەوە تا سەحەر
هەر کەس لە ماڵ هاتە دەر
(کلکش بکن پسر)

***

داخرا دەرکی ڕۆژنامە
شکاون نووکی خامە
کوردی نووسین حەرامە
دوژمن دەڵێ بێ تامە

***

دڕان کاغەز و دەفتەر
گیران شاعیر و نووسەر
کۆمەڵێک بوون دەربەدەر
کۆمەڵێکیش دەسبەسەر

***

خوێندن بەزمانی خۆمان
سووچ و تاوانە بۆمان
چاپخانە و بڵیندگۆمان
بوونە بەردی بن گۆمان

***

لەلایەک قات و قڕە
لەلایەک کوشت و بڕە

هەمـــوو کـــەس حاڵــی شـــڕە
دوژمـــــن نـــــان و دۆ بـــــڕە

***

ئـــاژان وەکـــــو ســــەگی هـــار
دەخـــــولێنــــەوە لــــە ناو شــــار
درۆزن و ڕیـــــــاکــــــــار
دز و جــــــەردە و بــــــەدکــــردار

***

بەرتیل خــــــۆر و گورگــەمێــش
وەک ســــەگی ســــەر خــۆڵەمــێش
چەنــــە ســــووک و دەم لــــەپــێش
بــــەفیشــــــاڵ و کێشــەکێـــش

***

ئەمنیــــــە وەک داڵ و قــــــــەل
بــڵاو بــــوونــــەوە نـــــاو گـــەل
کـــــێ ئــــازایــــە بڵــــێ لــــەل!
هەتــــا بیکـــەن شــێــــت و شـــەل

***

بــــۆخۆیــــان پــــێ ڕادەگــــــەن
خــــەڵکی لە کـــونــەڕەش دەکــــەن
تــــا پشـــــووی دێ لێــــــی دەدەن
بــــەقــــەمچــــــی وەک خــەرەزەن

***

لە پیــــاوی ئــــازا و ســــــەرکەش
لـــــە زەحـــــمەتکێشی بـــێ بــەش

ئاخنراوە کونەڕەش
نابینی کەسێ ڕووگەش

***

دەستیَان کرد بە ڕەشبگیر
ناپارێزن جوان و پیر
دێ زڕەی کۆت و زنجیر
هەر لێمان دەسوون شمشیر

***

پیاوی مازاد وماڵیات
دەسوورێنەوە دێهات
دەستێنن دەغڵ و داهات
لە کرمانج و ئاغاوات

***

ئاغا زانی ئەو جارە
ئەو قەندە ژەهری مارە
پێشبینی کاک هەژارە
ئێستا شەق بەخەروارە

***

قەندی بە زاری تاڵە
دەدا باجی پێنج ساڵە
چاو لێ پۆشین مەحاڵە
کار ئێستا بەگۆپاڵە

***

نۆشی گیانی بێ هەی گوڕ
گێژی، گەوجی، لەخۆگۆڕ

با هەر سەری بکا شۆڕ
بۆ دوژمنی مچ و مۆڕ

***

بەقەند و شەکر و کووتاڵ
بۆ ئێمەی دێنا ڕاماڵ
ئێستا کەوتووە وەک سپاڵ
لە گشت لا دەیدەن ڕەپاڵ

***

سواریان کردن پیادە
جامیان کردن بێ‌بادە
داریان کردن ئامادە
شەهید کران (بەگزادە)

***

لە سەقز و لە بۆکان
شین و شەپۆڕە و گریان
تێکۆشەر لە دار دران
قارەمان لەناو باران

***

لە چوارچرای مەهاباد
لە کانگای بیری ئازاد
دەستی ڕەشی ئیستبداد
چەقاندی داری بێداد

***

لە کاتی نیوەشەوا
لە جەنگەی شیرن خەوا

کرا کاری ناڕەوا
لە دار درا پێشەوا

***

ڕۆڵەی وەفاداری کورد
پێشەوای ئارام و ورد
بۆ کورد ژیا، بۆ کورد مرد
گیانی فیدای گەلی کرد

***

زانا بوو، کوردپەروەر بوو
پێشەوا بوو، ڕابەر بوو
هەر کورد نەبوو بەشەر بوو
خەمی خەڵکی لەبەر بوو

***

بۆیە دێوی ئیستیعمار
کۆنەپەرستی زۆردار
زاڵم، خوێنڕێژ، بەدکردار
بۆیان ئامادە کرد دار

***

ڕۆڵەی کوردی بلیمەت
نەترسا لە دار و پەت
پشتی نەکرد لە میللەت
وا دەبێ زیپک و هیممەت

***

بەڵام کوردە نابەزێ
بەو زەبرانە ناتەزێ

لــــه ڕقــــان لێـــــو دەگـــەزی
کـــه ســــوار بــوو دانـــابـــەزیٚ

***

داخــــــداره، خوێنـــــــی دیــوه
بێـــداره، خـــــۆی نـــاســـیوه
لـــــه دوژمـــــــن ڕاپــــەڕیوه
باســـکی لـــیٚ هـــەڵـماڵـــیوه

***

بـــەکـــــار و تــونـد و تــۆڵــه
خـــۆی ســـاز دەکا بـــۆ تــۆڵه
ورد دەکـــــا وەک پـــــرپــۆڵـــه
تـــــاج و تـــەختـــــی ئـــەو زۆڵه

***

کــــــوڕ و کــــــچ و پیـــاو و ژن
ئیســــــتا لێــــوان دەکـــــرۆژن
دەڕۆســـتـــیان نایـــه دوژمـــــــن
دەی ئـــەنـجـــــن، دەیـــکـــوژن

گردبداغ ـ ١٣٢٦

***

کچی مەهاباد

لەباری، نازەنینی، نەرم و نۆڵی، دڵتەڕی، شادی
لە چاوی بەد بەدوور بی ئەی کچی جوانی مەهابادی
لە جوانیدا، لە پاکیدا، نییە هاوتات و نازانم
فریشتەی ئاسمانی یانە پەروەردەی پەریزادی؟
سەری کوڵمت گەشە هەروەک گوڵی کوێستانی کوردستان
لەبەر بەژنت دەبێ سەر دانوێنی خەڵفی شمشادی
دڵی سەد عاشقت کردە نیشانەی تیری موژگانت
کچی کوردی! لە تیر ئاویتنا مەعلوومە ئوستادی
بە شمشیری دوو ئەبرۆت جەرگی خەڵکی لەت دەکەی دیارە
دەزانی چەک لەکار بێنی، کچیش بی تۆرمەی مادی
لەسوێیانت وەها دێوانە بووم چاوەمەستی خوێن شیرن
لە قەڕنی بیستەما ڕەنگە ڕەچاو کەم کاری فەرهادی
ئەوێستا تۆ لەوێ دیلی دەسی بێگانەی و ئەمنیش
لە دووری تۆ دەکێشم ڕەنج و دەرد و داخی بێمرادی
زەمانە (هێمن)ی تۆی وێڵی دەشت و چۆڵ و سەحرا کرد
فەرامۆشی مەفەرموو، جاروبارە هەر بکە یادی

شیوە ڕەزان ـ ١٣٢٦

بەهاری کوردستان

شەماڵ هات بەگاڵەگاڵ
هەور بوون گەواڵ گەواڵ
پشکووت گوڵی گەش و ئاڵ
بلبل کەوتە ناڵە ناڵ

***

بە لەنگێزە، بە باران
بە شنە بای بەهاران
توانەوە وەک جاران
کەوی بەفری نیساران

***

نەما مژ و سەرما و سۆڵ
نە سیخوار ما نە سەهۆڵ
تەرت و ڕژد و شیو و دۆڵ
لێی هاتە دەر گیا و گوڵ

***

دەشت و چیمەن ڕازاوە
کێو بەندەن نەخشاوە

زۆنــــگ و چـــێنکــه ژیـــاوه
گیـــا ســــــەری پێــــوه نـــــاوه

***

لـــــه هــــەوشین و گـــەده و لـــەند
لــه کـــوێستانی ده ســـــامــرەند
هـــەڵــز بیــزا و گـــیابـــەنــــد
تێک چـــــڕژا، بـــۆته زەمـــەنــد

***

مــــەنـــدۆک و خـــاو و کـــەما
لـــــه نـــــەرمان و ئـــەستـــەمـــا
بـــــەســروه هـــــاتنــــه ســـەمـــا
وەیشــــوومه و ســـــەرمـــا نـــەما

***

وێســــتـاوه زەنـــگـــوڵ زەنــــگوڵ
ئاونگ لـــەســـەر پـــەلکی گـــوڵ
لـــــەسەر چڵــــی ســــووره گـــــوڵ
بـــلبــــــل دەخــــوێنێ بـــە کــــوڵ

***

دیســــان لــــه چیـــا و لـــــه ڕازان
دێ ســیـــڕەی سەقـــر و بـــــازان
پێـــــم خـــۆشــترن له ســــــازان
لـــــــه ئـــاهـەنــگ و ئـــــاوازان

***

بـــــژوێنــــه هـــــــەمــــوو وڵات
زینــــــدوو بـــــۆتەوه مـــــاڵات

جەنگەی بانەمەڕێ هات
بەرەو کوێستان چوو خێڵات

***

دیسان هات وەکو جاران
هەوهەوی شۆڕەسواران
وڕەی جلیت و داران
خرمەی ناڵ و بزماران

***

هات خرینگەی زەنگ و قۆڕ
لوشمەلوشم و هۆڕە هۆڕ
هۆقە هۆق و بۆڕە بۆڕ
حیلەی جانوو ئەسپی تۆڕ

***

کار و کووری بزن و مەڕ
لرفە لرفی لۆک و نەڕ
کوڕژنی ئەسپی بەدفەڕ
گوێچکەی پیاوی دەکا کەڕ

***

وەنەوشەی جوانی خۆشبۆ
هاتە دەر لە لێوی جۆ
دار دەری کردووە چرۆ
کەروێشکەی کرد گەنم و جۆ

***

سوێسن و بەیبوون و شللێر
ڕواون لە جێگای زەنوێر

قەڵبەزی بەست ئاوهەڵدێر
شەپۆلان دەدا ئەستێر

***

بۆنی خۆشی هەڵاڵە
پیاو مەست دەکا لە نواڵە
وەک شەهیدە گوڵاڵە
لە خوێناوا شەلاڵە

***

گرمەی هەوری بەهاران
دێ بەیان و ئێواران
خوناوەی وردە باران
تەڕ دەکا گەڵای داران

***

ئەو ترۆپک و نشیوە
ئەو یاڵ و خڕ و شیوە
لەگوێن بەهەشت خەمڵیوە
کێ مەڵبەندی وای دیوە؟

***

تیرەگ و گەوە و لاپاڵ
پێی دادرا تارای ئاڵ
سەرچاوەی سارد و زوڵاڵ
هەڵقوڵی وەک زیوی قاڵ

***

هات لە ڕەوەز و زەردان
قاسپەی کەوی سەر بەردان

ورتەورتی هەوێردان
دێ لەناو شیناوەردان

***

لەکن کارژیلە و بەرخەل
لەکن بزن و مەڕی شەل
کە بۆیان هەڵکەوێ هەل
کچ و کوڕ دەکەن هەمزەل

***

کیژۆڵەی شۆخی جوان چاک
شۆڕەژنی داوێن پاک
ڕووهەڵماڵا و بێ باک
دەڕەتێنن زاو و ماک

***

فیتەی شوان، ئۆحەی گاوان
دێ لە مۆڵگە و دەراوان
دێتە گوێ لاوکی لاوان
بالۆرەی بەڵەک چاوان
منداڵ لە ڕژد و هەڵدێر
بەر دەدەنەوە تاوێر
شوانە لەسەر بەردەبێر
تێی تووڕاندووە لە بلوێر

***

مەڕ لە گۆشتا بووە سوور
خۆ هەڵداوێن شەک و کوور
گەماڵ دەکەن چەق و لوور

سەوەڕیان دەچێ بۆ دوور

***

کچی لەباری ڕەوەند
هەڵی کرد بەلەک و زەند
کەزی هۆنیەوە وەک بەند
کوڕان دەگرێ بە کەمەند

***

لەبەر دەرکی ڕەشماڵان
دەبینی چاو کەژاڵان
دڵان دەبەن بەتاڵان
کاس دەکەن کوڕ و کاڵان

***

لێوئاڵن، دەم بچووکن
خوێن شیرن، ڕەزا سووکن
کوڵمەیان وەک گوڵووکن
گەورە کچن، نۆبووکن
شل و مل و لەبارن
چاو بەکل، گوێ بەگوارن
دەسماڵ پووڵەکەدارن
شەدە و گێل گێلە لارن

***

ناسک نەرم و نۆڵن
خاوێنن، سپی و سۆڵن
بڵباسی و توند و تۆڵن
بەمژۆڵ جەرگان دەکوڵن

***

هەڵیان ماڵیوە باسک
باسکی قەڵەو و ناسک
کە دەکەن تاسکە تاسک
ڕەوەکترن لە ئاسک

***

کیژی مەرزینگ و سەکرن
بەلەنجەولار ڕادەبرن
ناز دەکەن، چاو دادەگرن
کوڕگەل دەبەریان دەمرن

***

کابانی قۆڵ بەبازن
شەنگەبێری کێل گەردن
لەنێو مەڕ دێن و دەچن
وەک پۆلی پۆڕان دەچن

***

سوێسن و وەنەوش و هەمین
کەژێ و خەندان و جەمین
خاسێ، کەوێ، خاتووزین
بەپۆل دەچنە مەڕدۆشین

***

زێڕن و کابان و مێرێ
دانیشتوون لەبەر بێرێ
ئەستی دەکا هاوێرێ
گوڵێ بەرخان دەژمێرێ

***

خــــونچە و گـــوڵووک و گـــەوەر
شـــەم و کـــــەژاڵ و دڵبـــەر
زیـــن وَ مـــــرۆت و ئەسمەر
لـــــە تـــاوڵـــی هـــاتوونە دەر

***

مـــــامـــز دایگرتـــووە شـــــیری
ناســـــک دەکـــــوشێ پـــــەنیری
نـــــاز دەشـــــێلێ هـــــەویری
کاڵـــــێ دەکـــــا نـــان تیـــری

***

ئـــامـــان چـــۆتـــە کـــولێنـــێ
پـــەری مـــــەشکەی دەژێنـــێ
بـــەســـێ لـــۆرکێ دەکـــولێنێ
خـــەیـــاڵ ئـــاوردووی دێنـــــێ

***

(هێمـــــــن) لـــــەســــــەرەخـــۆبە
نـــەکـــەی بچـــی بـــــۆ هۆبـــە
دەنـــــا دەشـــــــکێنی تـــــۆبە
ئـــــاور دەگـــری وەک ســـــۆبە

نێزە ـ خاکەلێوەی ـ ١٣٢٦

***

بابردەڵە

لەبەر ئازاری ژینی نالەباری
دەناڵێ بلبلێ شەیدا بەزاری
بەسۆز و داخەوە دەیگوت فەقیرم
پەڕوپۆم هەڵوەری، بێ وادە پیرم
مەلێکی فێری دارستان و لێڕ بێ
قەفەز پیری دەکا با شووی لە زێڕ بێ
تەلار و سەرسەرا و کۆشک چ دێنێ
کە کۆیلە وەرهەمێ تێدا هەڵێنێ
لەگەڵ کازیوە بۆی نەفەرِم چلاوچڵ
نەبینم گوڵ، چلۆن ئارام دەبێ دڵ
چ خۆشە عیشق و سەرمەستی، چ خۆشە
چ خۆشە ژین بەسەربەستی، چ خۆشە
چ تاڵە کۆیلەتی و دیلی، چ تاڵە
بەکەم بێ ژینی وا پڕ ئاه و ناڵە

***

من و کونجی قەفەز ئەی داد و بێداد
ئەمن دیلم، قەلیش سەربەست و ئازاد
لە سوێ هێلانەکەم لەت لەت بوو جەرگم
لە تاوی گوڵ نەمام، نیزیکە مەرگم

دەبێ چەند بەرد لە هێلانەم گرابێ؟
گوڵی سوورم چلۆن پەرپەر کرابێ؟
دەبێ چۆن فێر کرابێ باڵ بکا کل
لەبەر پلاری دوژمن بێچوە بلبل
دەسا ئەو ڕاوکەرە کوێر بێ لە چاوان
منی خستە قەفەز بێ سووچ و تاوان
چ ئینسافە ئەمن بەو دەنگی خۆشم
ئەسیر و دیل و زیندانی و خەمۆشم
بەڵام ئێستا قەلی ڕووڕەش لە گوڵزار
بە قارەقارڕ دەدا گوێی خەڵکی ئازار
گوتم ئەی بلبلی خەمگینی دڵمەند
مەناڵێنە لە دەس داو و لە دەس بەند
بزانە تۆ ئەوەی ئەهلی هونەر بێ
دەبێ یا دەسبەسەر یا دەربەدەر بێ
هونەرمەند و ژیانی خۆش محاڵە
هونەرمەند ڕەنجەڕۆیە، ژینی تاڵە
وریگە خۆشەکەت بۆ تۆ بەڵایە
ئەتۆ خۆش خوێنی حاڵت بۆیە وایە
ئەگەر نەتبا وریگە و دەنگی وا خۆش
بەرەڵلا بووی وەکو ئەو ڕووڕەشە تۆش
منیش ئەی بلبلی بەندی وەکو تۆم
وەها دوورم لە هێلانە و گوڵی خۆم
منیش وەک تۆ لەکیسم چوو گوڵی سوور
منیش هێلانەکەم لێ کراوە خاپوور
منیش بابردەلەی بەر گێژەڵووکەم

دەمێک لەو قوڵکە، تاوێک لەو چڵووکەم
منیش زۆرداری پرزەی لێ بڕیوم
منیش بەدکاری بواری لێ تەنیوم
منیش بێدادی شاباڵی شکاندم
بەناکامی لە خوێناوی تلاندم
منیش چونکە بڕێک خاوەن هونەر بووم
هەمیشە ڕەنجەڕۆ بووم، دەربەدەر بووم
هەزار گۆوەند و سەد پەندم بەسەرهات
لە ئامێزم نەگرتووە بووکی ئاوات
هەزار سوڕکەم لەبن هەنگڵ دراوە
دەمم گیراوە، چاوم بەستراوە
لە ئامێزی گەرم بێ بەش کراوم
وەکو تۆ تووشی ڕۆژی ڕەش کراوم
ژیانم پڕ لە ڕەنج و دەرد و داخە
ئەوە گیرساومەوە لەو کێو و شاخە
کەسێک نەی پرسی، نەیزانی چلۆنم
لە یادان چوومەوە، چیرۆکە کۆنم
بەشەو ژان و پەژارەم دێنە پاڵێ
بەڕۆژ ئۆقرەم نییە ساتێک لە ماڵێ
بەڵام هاودەردی ئازیزم هەتا هەم
وەکو تۆ دەردی دڵ ناکەم لە دەس خەم
ئەمن پێم خۆش نییە ئاودەنگی قەل بم
ئەمن پێم خۆش نییە بێزراوی گەل بم
هەتا دوژمن نەگەوزێنێ دەخوێنم
دەخوێنم بۆ گەلی خۆم، هەر دەخوێنم

فرمێسکی گەش

قــــەت لــــە دنیـــادا نـــەبـــوو بێجگـــە لە ناخۆشـــــی بەشـم
مــــات و دامـــــاو و پەشـــــێو و بێکــــــەس و چارەڕەشـــــم
ســـەردەمێـــــک ئـــــاوارە بـــووم و مـــــاوەیێکیـــش دەسبەســـەر
نەمدی ڕووی ئاســـوودەیی، هەر تووشـــــی گێـــرە و قەڕقەشـــم
دابـــــی کـــوردی وایـــە، کـــــەس لاگیـــری لێـــقەومـــاو نییە
بۆچـــــی ســـەرکۆنـــەی بکەم لێـــم زیزە یاری مـــەهوەشـــم؟
تیغـــی بـــێ مـــەیلـــــی و جـــەفای ئـــەو نازەنینـــە دڵـــڕەقە
جـــەرگی لـــەت کـــردم بـــــەجارێـــک ئـــەنجنیویە سینەشـــم
کوشـــــتمی و شــــــەش خانـــی ئومێـــدی لەمن گرتـــن حەریف
مـــــۆرە هـــــەڵداوێـــــم و بێهـــــوودە بەهیـــوای دووشەشـــم
نابینـــــی زەردە لـــــەســـەر لێـــــوی کــــەســـێ لـــەم شــــارەدا
گــــــەر خـــــەم و دەردی دڵـــــی خۆمیـــان بەســـەردا دابەشـم
خۆشەویســـتـــی گـــــۆشـــەکەی تەنیایـــی هــــــەر ئەژنۆکەمە
بــــۆیە ڕۆژ و شـــەو وەهـــــا گـــرتـــوومـــەتـــە نێـــو باوەشـــم
نایەڵـــێ دوژمـــــن بـــــەڕەنگـــــە زەردەکــــــەی مـــن پێکەنـــێ
تـــــا دەمی مـــردن ئەمن مەمنوونـــــی فرمێســـــکی گەشـــــم
شـــاعیرێکــــی ڕاســـت و یەکـــــــڕووم و فیـــداکار و نـــەبـــەز
کـــوردە موحتاجـــی محـــەک نیـــم زێـــڕی بـــێ غەلل و غەشـــم

شیلان ئاوێ - ١٣٢٧

گریانی نیوەشەو

شـــەوانە ئـــەو دەمانـــەی شـــەو دەگاتـــە کاتـــی نیـــوە شـــەو
خەڵک نووســـت و لە چـــاوی من کەســـــەر دیســـان ڕەواندی خەو
ســـکووتێکی بـــەســـام سەرتاســــەری ئـــەم دێیـــە دادەگرێ
دەڵێـــی هــــەر زینـــدەوارێکـــی هەیـــە لـــەو دێیـــەدا دەمـــرێ
لــــە هیـــچ لا خشـــپــــەیەک نایـــە، چـــرای ماڵێکی ناییســـێ
بـــەئـەســپایی لـــە مـــاڵ دێمە دەرێ دەخـــوشـــم وەکـــو نیســـێ
تـــەک و تـــەنیـــا بـــەئـــارامی دەچم بۆ گـــردەکەی بـــەر دێ
بـــەدڵتـــەنگی و کـــز و خـــەمناکی ڕادەکشـــێم لەســـەر بەردێ
دەکـــەم جـــا ســـەیری ئەســـتێـــران و هەڵـــدەمژم شـــنەی شـــەوبا
شـــەو و بێدەنگـــی چەند خۆشـــە، هەمیشـــە خۆزگە هـــەر شـــەو با
وەکـــو ئاواڵـــی چـــاک ئـــەســـتێرەکان گـــوێ ڕادەدێـــرن بۆم
هەتـــا بۆیان بـــەیـــان کەم مـــوو بـــەمـــوو ڕازی دەروونـــی خۆم
کـــوڵـــم هـــەڵـــدەســـتێ ئـــەو جـــــارە و لـــەبـــەر دەردم دەناڵێنم
هـــەتـــا ئـــاوری دڵـــم دەکـــوژێتـــەوە ئـــەســـرین دەبارێنـــم
شـــەوانە گـــــەر نەکـــــەم ئەو شـــیوەن و ناڵیـــن و گـــریانە
دەســـــووتێنی وجـــوودم ئاگـــری ئـــــەمَ جەرگـــــە بـــریانــە
بەڵـــێ گریانـــی نیـــوەی شـــــەو دەکا ناســـــۆری دڵ مـــەرهـــەم
کـــوڵ و کـــۆم دادەمـــرکێنێ و بەجـــێ دێڵـــێ دڵـــی من خەم

شیلان ئاوی - ١٣٢٧

ئارەزووی فڕین

ژین بەیخسیری و دیلی بێ کەڵکە
بۆیە لەمێژە لە ژینم تێرم
گوزەران بۆ من لەناو ئەم خەڵکە
سەختە، ناخۆشە، چۆنی ڕابوێرم

***

هێزم لێ بڕا تاکەی دەربەرم
لەناو مەینەت و دەردی سەرزەمین
ئەوە بەینێکە کەوتۆتە سەرم
بیری ئازادی و ئارەزووی فڕین

***

بەڵام داخەکەم نیمە باڵ و پەڕ
کە بفڕم، بڕۆم خۆم بدەم نەجات
بچمە شوێنێکی لێی نەبێ بەدفەڕ
لەباوەش بگرم نۆبووکی ئاوات

***

ئەی سروە باکەی بەیانی! وەرە
بە شنەشن و پشووی خۆت توندکە

لەسەر ئەو دونیا نەویەم لابەرە
هەتا دەتوانی ئەمن بڵندکە

***

نانا هەورەڕەش! ئەورۆ نەوی بە
لەو بەرزانەوە وەرە خوار
کەم کەمە وەرە ڕێکی زەوی بە
لەسەر پشتی خۆت ئەمن بکە سوار

***

ئەوجار هەستەوە بڕۆ بەرەو ژوور
مەوێستە هەتا تەشکی ئاسمان
بمبەرە نیزیک ئاسۆی جوان و سوور
نەجاتم بدە لە کاولی خەمان

شیلان ئاوی ـ ١٣٢٨

***

خونچەی سیس

دیتم لەناو دار و دەوەن
لەسەرچڵی سوورە گوڵێک
هەڵکورمابوو، دەیکرد شیوەن
بەری بەیانی بولبولێک
گوتم ئەی مەلی دڵسووتاو
چییە، بۆ دەناڵی بەتاو؟
کە ناڵینت بۆ ئەوەیە
گوڵت وا زوو هەڵوەریوە
ئەو ناڵینە بێ فایدەیە
بۆچی نازانی، نەتدیوە؟
گوڵ هەفتە ناباتە سەرێ
سیس دەبێت و هەڵدەوەرێ
وەڵامی دامەوە بولبول
بەشێنەیی، بەکاوەخۆ
گوتی ناناڵێنم بۆ گوڵ
کە سیس بووە، دەزانی بۆ؟
ئەو عومرێکی ڕابواردووە

پشــــكووتووە جـــا ســيس بووە
ناڵينـــی مـــن بـــۆ خـــونــچەیە
بـــۆ خـــونچـــە پـــەشێو حاڵـــم
ئـــەو داخـــە لە دڵمـــدا هــەیە
بـــۆیـــە هــەمیشـــە دەناڵـــــم
ئـــەو، پێـــش پشـــكووتن ســیس بووە
بـــەجـوانـــەمـەرگــی مـــــردووە

شیلان ئاوی ١٣٢٨

* * *

گۆمی خوێن

عــــەزیزم بــۆچـــی تـــۆراوی لـــــەخـــۆڕا؟
چ قـــەومـــاوە؟ دڵـــی تـــۆ بـــۆچی گـــۆڕا؟
ئـــەتـــۆ وا زوو لـــــەبیـــرت کـــــردم ئـــەمما
فـــەرامـــۆشـــت نەکـــەم شـــــەرتە لـــە گـــۆڕا

***

لـــە من ڕا خـــۆ خـــەتـــایـــەک ڕووی نـــەداوە
ئـــەدی بـــێ مـــەیلی بـــۆ ڕووی دا لـــە تـــۆ ڕا
ئـــــەسـیری کەزیەتـــە کـــۆتری دڵـــی مـــن
دەبـــێ حـــاڵـــی چ بـــێ کـــۆتـــر لـــە تـــۆڕا؟

***

ســــەر و مــــاڵ و کـــــەماڵ و بیر و هـــۆشـم
لـــە نــــەردی عیشـــــقی تـــۆدا پاکـــی دۆڕا

***

لـــە چـــاوم دێ بەخـــوڕ فرمێســکی خوێنیـــن
کـــەچی ئــــەم گـــۆمە خوێنـــــە هەڵنـەچۆڕا
مـــن و لاشـــەی پـــەپـــوولە مـــاینـــەوە و بـــەس
شــــەوی دووری، شــــەمیش تـــواوە لـــە کۆڕا

١٣٣٢

ئاواتی بەرز

لاگـــری ســـوڵحە تـــەواوی ڕەنجبـــەری وشـــیاری کـــورد
چاوەنـــۆڕی دەرفـــەتێکــــــە خەڵکـــــی لادێ و شـــاری کـــورد
کونـــدی شـــوومی شـــەڕ لـــە زەنـــدۆڵان خـــزی بـــەدزی و فـــزی
کۆتـــری ســـوڵح و ئاشـــتی نیشـــتووە لەســـەر دیـــواری کـــورد

***

دەســـتی دا دەســـتی بـــرای و هاتـــە نـــاو کـــۆڕی خەبـــات
کیـــژی نەشـــمیل و لەبـــار و شـــۆخ و گـــوێ بەگـــواری کـــورد
کـــورد گوتوویـــە ســـوار هەتاکـــو نەگلـــێ قـــەت نابـــێ بەســـوار
ئێســـتە چابـــوک ســـوارە، چونکـــە زۆر گلاوە ســـواری کـــورد

***

فێـــری زۆر دەرســـی بەکەڵـــک و باشـــی کردیـــن تێشـــکان
جـــا ببینـــە ڕاپەڕیـــن و شـــۆڕشـــی ئـــەم جـــاری کـــورد!
بەیت و بالـــۆرەی هـــەزار جـــار بـــۆ بـــڵـــێ کـــۆنـــەپـــەرســـت
تـــازە وێـــژینگێکـــــی نـــادا دیدەکـــەی بێـــداری کـــورد

***

ڕۆژ بـــــەڕۆژ قایمتـــــرە، مـــەحکـــەمتـــــرە، بـــڕوایەکـــەی
دەم بـــەدەم چاکتـــر دەبـــێ، باشـــتر دەبـــێ، ئـــاکاری کـــورد

بــــێ وچــان دەڕواتــە پێـــش و ڕێگـــــە دەبــڕێ بـــۆ هـــەدەف
زۆر لـــە ســـاڵان ڕوونتــــرە ئـــــەو ســـاڵەكە ئەفـــكاری كـــورد

* * *

كـــورد بەزینـــی بــــۆ نەبــــوو دەســـتی نـــەدا، بــا دوژمنیـــش
ڕانەوەســـــتابێ لـــە تـــــاڵان و بـــــڕۆ و كوشـــــتاری كـــورد
ئـــــەو لـــــە ئـــازار و شـــكنجەی قــەت نەبـــوو خافـــڵ، بـــەڵام
كـــــوردی كـــــردۆتە ســـماتە جـــەزرەبـــە و ئـــــازاری كـــورد

* * *

ســــەد هـــەزار بـــەرگێـــڕەوەی با بێتـــە ســــەر ڕێ، ئـــاخـــری
هـــەر دەگاتـــە مـــەنـــزڵـــی ئــاوات و خـــۆشــی بــاری كـــورد
مافـــــی كـــــوردی هــــەردەبـــێ بســــتێندەرێ بســــتێندەرێ
دوژمنـــــی كـــورد تـــێ گەیشــــتووە ناكـــرێ باشـاری كـــورد

* * *

وا گـــزینگـــــی دا بـــەیــــانـــی جـــوانـــی ئـــازادی بـــەشـــەر
ڕۆژی ڕوونـــاكـــە، نـــــەمــــاوە زوڵـمــــەتـــی شـــــەوگاری كـــورد
نایــــــەوێ یاریــــدەدان و كــــــۆمـــەكـــی نەســـڵی چــــوار
جووجەڵـــەی ئاغـــای (ترۆمـــن) وێـــی كـــەوت پلـــلاری كـــورد

* * *

هەركـــە تووشـــی بــــوو دەڵـــێ: (یانكـــی گۆهوم یانكـــی گۆهوم)
تـــازە دەســـــتی ئەجنـــەبـــی ناتوانـــێ بگــــرێ زاری كــــــورد
تووڕەیـــی خەڵكـــی كـــە دی وا كلكـــی گرتـــە نـــاو گەڵـــۆز
دوژمنـــی خوێــــــڕی، وەكـــــو ڕێـــوی لـــە ترســـی داری كـــورد

* * *

دێتــــە ســــەر ڕێبـــازی ڕاســـت و دێتــــە نـــاو كـــۆڕی خەبات
خـــوارەپێچـــەی لێ بـــڕاوە پیـــــاوی خێـــچ و خــــواری كـــورد

هێزی بێگانەی لەپشت خۆی دیبوو، بۆیە وای دەکرد
باری هێلکان نابزێوێ خاینی لاساری کورد

***

دانەنیشێ گەر لەسەر ئەو پەتک و سینگە بێگومان
تۆ لە ئەستۆیدا دەبینی پەتک و گوێلەوساری کورد
تێک دەدەن کۆشکی بلێندی مفتەخۆری زگ زەلام
پاڵە و جووتیاری برسی، کارگەری بێکاری کورد

***

دیوتە چۆن خۆی شاردەوە خوێڕیانە وەک ئاغایەکەی!
ئەو گزیرە بەدفەڕەی دەنگی دەدا بێگاری کورد
خۆی لەبەر لافاوی قینی توندی گەل ڕاناگرێ
دوژمنی وەحشی و دڕندە و زاڵم و زۆرداری کورد

***

دەچێتە سەر دارێ لە ڕۆژی ئینتیقام و تۆڵەدا
ئەو کەسەی کوشتی بەناهەق پێشەوا و سەرداری کورد
نایەڵن ئادار بەسەر پاداری ئەو دەربارەوە
چونکە دەیگوت نایەڵم ئاداری کورد، پاداری کورد

***

«پاش قڕانی مودەعی دەس پێ دەکەن تەعمیری موڵک»
دێتە دی ئاواتی بەرزی «ئەحمەدی موختاری کورد»
«ڕێگەیی ئاسن دەچێتە شاخی هەورامانەوە»
هەر کە کەوتە دەستی کوردی چارەنووس و کاری کورد

***

مەدرەسە و دانیشکەدە بۆ شار و لادێ دادەنێن
خوێندەواریێ تاکو ڕۆڵەی زیرەک و نازداری کورد

ئەو زمانە شیرنەی ئێمە پەرەی دەگرێتەوە
نادڕێ چیدی کتێب و دەفتەری ئەشعاری کورد

***

بێ برەو نابێ مەتاعی کوردەواریمان ئیتر
ڕەونەقی پەیدا دەکا ئەو جارەکە بازاڕی کورد
دادەمەزرێنن لە گشت شاری وڵات کارخانەیەک
تا بەدەستی خۆی ڕەنیو بێ بەرهەم و کرگاری کورد

***

بەر دەدەن گاجووتی لەڕ، سواری تەڕاکتۆران دەبن
دێتە دەر بوورە و بەیار و بەندەن و نیساری کورد
کشتوکاڵ و جووت و گامان دێتە سەر باری لەبار
پڕ دەبێ تێر و جەواڵ و مشت دەبێ عەمباری کورد

***

خەستەخانەشمان دەبێ، دوکتۆر و دەرمانیش فرە
ناکەوێ تازە لە کووچان خەستە و بیماری کورد
بەختیار و خوێندەوار و ساغ و تێر و پڕ دەبێ
دێتە دەر ماکەی نەهاتی و نەگبەتی و ئیدباری کورد

***

دەست لە ئەستۆی یەک دەکەن ئازاد و شاد و بەختەوەر
کیژ و کوڕ، لاو و گراوی، دڵبەر و دڵداری کورد
بۆنی ڕزگاریت لە شێعری دێ چ جوانت هۆندەوە
ئەی هەژار، ئەی شاعیری تێکۆشەری ناوداری کورد!

***

(کۆتری پیکاسۆ کە مژدەی هێمنی هێنا گوتی:)
مرد، بەسەرچوو، ڕۆژی ئیستیعباد و ئیستسماری کورد

ئەی مەلی خۆش خوێنی ئاوارە و تەرە و بێئاشیان
موژدە بێ زوو دێیەوە ناو میللەتی ڕزگاری کورد
بلبلە سەرمەستەکەی باخی موکریان ئەوچەلیش
تێر بخوێنە، دەنگ هەڵێنە تۆ لەناو گوڵزاری کورد
خۆشەویستی میللەتی خۆتی لەبیر چۆن دەچییەوە؟
چاوەڕێتە ئێستەکانە شاری بێ ئەغیاری کورد
ئەو ژیانەی بێ تۆ ڕای دەبوێری «هێمن» مردنە
بێکەسێکە پاشی تۆ و پاشی سەرەک کۆماری کورد

مەهاباد ـ ١٣٣٢

***

بەغدا نیوەی ڕێیەت بێ

خاین، خوێڕی، درۆزن، بەدفەڕ، شەڕانی، سەرشۆڕ!
پیاوکوژ، تاوانبار، ڕووڕەش، ناکەس، ملهوڕ، دیکتاتۆڕ!
خەڵکی ئێران بەدەس تۆ کرابوون زیندەبەگۆڕ
ئەوە تۆی لێت قەوماوە، دەریان پەڕاندووی، هەی گۆڕ
دەبڕۆ ئەی شاهی خاین بەغدا نیوەی ڕێیەت بێ

***

ئەی دوژمنی ئازادی، نۆکەری ئیستعمار!
بەدەس تۆ چوونە سەر دار مەزن، پێشەوا، سەردار
بەدەستووری بێگانە دەسووڕا چەرخی دەربار
زاڵ بوو بەسەر دەربارا پاڵە، جووتێر و کرێکار
دەبڕۆ ئەی شاهی خاین بەغدا نیوە ڕێیەت بێ

***

کەی سێبەری خودا بووی، ئەی سێبەری نەهاتی
لە سایەی تۆدا دیمان شەڕ و گرانی و قاتی
لە خزمەتی باوکی خۆتدا لە پیاوکوشتن ڕاهاتی
هەر کە خەڵک لێت ڕاسا، بۆی دەرچووی و هەڵاتی
دەبڕۆ ئەی شاهی خاین بەغدا نیوەی ڕێیەت بێ

***

پشـــتت لــه میللــەت کــردووە پــەنــات بــردووە بـــۆ دوژمـــن
بــەدرەقـــەی ڕێـگای تــۆ بــێ تــووک و نــزای پیـــاو و ژن
دوژمنــــی گــــەل هەمیشـــە بــــەمـــــەرەدی شـــا دەچـــن
هـــەر دیکتاتـــۆر تێدەشـــکێ، هـــــەر گـــەلن ڕزگـــار دەبـــن
دەبـــــرۆ ئـــەی شـاهی خایـــن بەغـــدا نیـــوەی ڕێیـــەت بـــێ

***

گزیـــری گـــوێ لەمســـت بـــووی تـــۆ بـــۆ شـــیرکەتی نەفتـــی
کلکـــــی ئاغـــــات کێشـــراوە بـــــۆیـــە هێنـــدە کـــەنـەفتـــی
پێمانـــەوە نـــووســـابووی، هـــــەروەکـــو قیـــــل و زەفتـــــی
نـــەکـــەی بگـــەڕێیـــەوە، حـــــالا کـــــە رفتـــــی... رەفتـــــی
دەبــــرۆ ئـــەی شـــاهی خایـــــن بەغـــدا نیـــوەی ڕێیـــەت بێ

مەهاباد ـ ١٣٣٣/٦/٢٦

***

موو ناپسێنم

ئەمن دەمگوت لە دنیا تا بمێنم
لەبەر کەس ئەستەمە سەر دانوێنم
کەچی ئێستا لە داوی بسکی تۆدا
گرفتارم گوڵم موو ناپسێنم

***

ژیانم پڕ لە ڕەنجە و نامرادی
بە هەڵکەوتیش نەهاتم تووشی شادی
دڵم هێند تەنگە هەر جێی تۆ دەبێ و بەس
ئەتۆش مەحکوومی حەپسی ئینفیرادی

***

قەرار بوو بێی لەگەڵ خۆت شادی بێنی
نەهاتی، گەرچی پێت دابووم بەڵێنی
لەناو کوردا نەبوو پەیمان شکاندن
لەکوێ فێر بووی گوڵم پەیمان شکێنی؟

***

ئەگەرچی ڕۆیی، قەت ناچی لە یادم
دەکەم یادت، بەیادی تۆوە شادم
کە بارگەت بۆ هەوار تێک نا عەزیزم

شـــكا ئەســـتوونـدەكی تاوڵـــی مـــرادم

***

شـــەوانە هاونشـــینی جامـــی بـــادەم
بـە بـــادە بـــا پـــەژارە و غـــەم بـــە بـــا دەم
کـــە دەســـتی ڕۆژگار بـــای دا ســـەری مـــن
ســـەری شووشـــەی شـــەراب وا چـــاکـــە بـادەم

***

تووڕەیی

ساقیا کوشتمی خەم و مەینەت
دەوەرە لەو شەرابە مەستم کە
نامەوێ جام و ساغەر و پیاڵە
بەشی خۆم بۆ لە لوێچی دەستم کە

***

وەرە ئەی نازەنین بەخێرا خۆت
گێژ و وێژم بکە بە بادە و مەی
با منی ڕەنجەڕۆ لە ژینمدا
هیچ نەبێ جارەکی بڵێم ئۆخەی

***

حاسڵی تێگەیشتن و زانین
چ بوو بۆ من جگە لە کوێرەوەری؟
سەردەمێکیش پەنا دەبەم بۆ مەی
تا بزانم چلۆنە بێ خەبەری

***

لەو وڵاتە کەسێک لە خەو ڕابێ
بەشی چارەڕەشی و خەم و شینە
تێگەیشتم عیلاجی دەردی من
مەستی و شێتی و نەزانینە

١٤٧

بۆسەی ڕۆژگار

نیمە ئاواڵێ لە گۆشەی بێکەسیدا غەم نەبێ
چاکە ئەو لێرەش وەفای هەر ماوە، سایەی کەم نەبێ
لاپەڕەی ژینم هەموو هەڵدەیتەوە تێیدا نییە
باسی فرمێسک و هەناسە و شیوەن و ماتەم نەبێ
ڕۆژگاری سپڵە بۆ من بۆسەیەکی نایەوە
نەمدی هەر تیرێکی دیهاوێ بەرەو سینەم نەبێ
ڕەنجی دووری دڵبەرم بۆ کوشتنی من کافییە
گەر لە دنیادا ئەمن هیچ مەینەتی دیکەم نەبێ
کوا دەزانێ چەند پەرێشان و پەشێوە حاڵی من؟
ئەو کەسەی گیرۆدەیی ئەگریجەو و پەرچەم نەبێ
ڕەمزی دڵداری لە زینێ فێر نەبوو یارم دەنا
کوا ئەوینداری وەفاداری وەکو من، مەم نەبێ؟
کیژی شاریمان لەخۆی وەرگرتووە چارشێوی ڕەش
داخەکەم نەمدی لەوێ مانگێکی دەورەی تەم نەبێ
شادی جارێکی بەمیوانی نەهاتۆتە دڵم
ڕەنگە خەڵوەتخانەیی خەم شوێنی نامەحرەم نەبێ
خۆم دەسووتێنم هەتا بەزمی خەڵک رۆشن بکەم
کێ لەڕێی خەڵکا وەکو شاعیر دەسووتێ شەم نەبێ

چارەنووسی شاعیر

بــەهــار بوو فــەســڵی زســتانم، ئــەگەر یــارم لەگــەڵ بــایــە
درۆیـــە گـــەر گـــوتـــوویـــانە بــەخــونچێــکی بــەهــار نــایە
لــە بارانــێ مــەپرســە تــا هــەور بگـــرێ بــەری ڕۆژێ
دەبــێ بگریــم هەتــا ڕووی تــۆ لــە ژێــر چارشــێوی ڕەشــدایە
هــەنــاســـەم لادەدا چارشـــێو و ڕووبــەنـــدی ڕەشـــت ئاخر
هـــەور هــەرچــەنــدە پــڕ بــێ کــوا حەریفــی قودرەتــی بایە؟
لــەژێـــر ســـایــەی بــرۆکــەتــدا حوکمرانــی دەکــا چاوت
لــە ســایەی دووخــی شمشــیرە کــە حاکــم حوکمــی ئیجرایــە
لەســەر بەفــرێ بــەکار نایــە وەکــو بیســتوومە داوی ڕەش
لەســەر کوڵمــەت ئــەدی بــۆ دڵگــرە ئــەو بســکە تاتایــە؟
هونــەر ناتوانــێ جوانــی تــۆ بەهیــچ شــێوێکی بنوێنــێ
لــە مەڕمــەڕ چــۆن دەتاشــرێ هەیکەلــی ئــەم بــەژن و باڵایە؟
بەڕیشــی بــۆزەوە ســوجدەی دەبــەم مــن بــۆ جەماڵــی تــۆ
ئــەدی بۆچــی دەیانگــوت دار کــە پیــر بــوو تــازە دانایــە؟
بــزەت نایێتــە ســـەر لێـــو و بـــەزەت نایـــە بەحاڵمـــدا
ئەگەرچـــی زۆر لە مێژســـاڵە لە دووت دەخشـــێم وەکو ســـایە
دەزانـــی بـــۆچـــی مـــن هێنـــدە پــەرێشــان و خــەفــەتبارم

لــــه بــازاڕی ژیـــان غەیـــری هونـــەر نیمـــە چ ســەرمایە
بــەتــوو تــووش تــووشی مــە کتەب بــۆ دەهاتم مــن کــە زانیبــام
خەفــەت، مەینــەت، کەســەر، حەســرەت، بەشــی ئینســانی زانایە
لــەگەڵ چارەڕەشـــی و دوورەبـــەشی و نـــەگبەت دەبـــێ هــەڵکــەم
لـــەمێژە چـــارەنووســـی شـــاعیرانی کـــــوردی هـــەر وایـــە

١٣٣٨

***

جۆلانە

چوومە لای دوکتۆر و گوتی
نەخۆشی دەردەکەت سەختە
گوتم: تۆ پێت وایە دەمرم؟
بەداخەوە، گوتی: وەختە

***

ئەو دڵەکوتەی گرتووتە
پیاوی بەهێزیش بیگری
بێتوو ئاگای لە خۆی نەبێ
هێندە پێ ناچێ دەمری

***

پێکەنیم و گوتم دوکتۆر!
نالێم زانا و شارەزا نی
بەڵام تۆ پزیشکی ویشکی
باری دڵداری نازانی

***

دڵەکوتەم نییە، دڵم
جێی کیژێکی خانومانە
منداڵە، ئۆقرەی ناگرێ
بۆم دروست کردووە جۆلانە

١٣٣٩

ماچی شیرین

بەمنداڵی لە لێوی ئاڵی تۆم ئەستاندووە ماچێ
بەپیریش لەززەتی ئەو ماچە شیرینەم لەبیر ناچێ
بەسەد دکتۆر و دەرمان و پەرستار ناکرێ چارەی
کەسێک تیری مژۆڵی ئەو کچە کوردەی لە دڵ ڕاچێ
دەکا گیرۆدەتر پیرانی دڵتەڕ ئەو کچە کوردەی
بچێتە مەکتەب و بسکی بەمۆدەی تازە هەڵپاچێ
خەم و دەردی زەمانە پیری کردم وشک و بێ زەوقم
کە شاعیر وشک و بێشۆر بوو لەناو خەڵکی دەبێ لاچێ
لە گۆشەی بێکەسیدا ئێستە وا دڵتەنگ و خەمبارم
نییە باکم ئەگەر ماڵم بەجارێکی بەقوڕدا چێ
بەشی کوردێکی زانا لەم وڵاتە مەینەت و دەردە
ئەوەی نەتویست بڵێ ڕەببی بەدەردی کوردی زانا چێ
لەناو بازاڕی ئەوڕۆکەی ئەدەبدا شێعری تۆ (هێمن)
وەکو پووڵی چرووکە، هیچ ڕەواجێکی نییە، ناچێ

تەوریز - ١٣٣٨

***

هێلانەی بەتاڵ

نییــــە باکـــــم ئــەگــەر زاڵـــم شــکاندوویەتی باڵـــی مـــن
ئــەوە ســەختە کــە وا ناگاتــە گوێــی کــەس ناڵەناڵــی مـــن
بەهـــــــار هـــات و تەبیعــەت حوکمـــی ئــازادی مەلانـــی دا
لەنـــاو کونجـــی قەفــەزدا دیـــارە چۆنـــە ئێســـتە حاڵـــی مـــن
لـــە گوڵـــزاری ورینگـــەی بلبلـــی سەرمەســـت و شــەیدا دێ
بــەڵام نـــایــە جـریوێکیـــش لـــە هێلانـــەی بەتاڵـــی مـــن
لەســــــەر ناچێتــــە دەر ســـاتێ خەیاڵـــی بســکی خـــاوی تـــۆ
ئەگەرچـــی تێگەیشـــتم چـــاوەکـــەم خـــاوە خــەیاڵـــی مـــن
ئــەرێ ئــەی ئاســکی ناســـک هەتـــا کـــەی دەســـتەمۆ نابـــێ؟
ئــەرێ پیرۆزەکـــەی خۆشـــفەڕ هەتـــا کـــەی نایــە ماڵـــی مـــن؟
گوتـــت: بـــۆت دێمــە جێژوانـــێ، هــەزار ســوێندت بەشــاڵم خوارد
لــە ئاهـــی عاشـــقانەی مـــن بترســـە، نــەک لــە شـــاڵی مـــن
کـــە ماڵـــت بـــێ کەماڵـــت بـــۆ چییـــە لـــەو شـــارە وێرانـــە
کــــە ماڵـــی دەوڵەمەنـــدی دی، گوڵـــم نەیویســـت کەماڵـــی من
ئەگـــەر دەیزانـــی مانـــای خۆشەویســـتی ئــەم کچــە کـــوردە
بەســـەد یاقـــووت و گەوهـــەر نەیـــدەدا فرمێســـکی ئاڵـــی مـــن
ڕەش و تـــــار و درێــــــژ و پـــڕ لـــە ئـــــازار و خــەم و دەردە
بەڵـــێ شــەوگاری دووری بـــوو سەراســـەر ژینـــی تاڵـــی مـــن

مەهاباد ـ ١٣٣٩

گلێنەی شاعیر

ئەگەر خەرمانی عومرم ئێستەکانە پاکی با بیبا
بەمەرگی تۆ مچوڕکیشم بەدڵدا نایە، با بیبا
هونەر گەر خۆی پەرێشانی نەبایە لەم وڵاتەیدا
بەشی من بۆ دەبوو چارەڕەشی و خانەخەرابی با
لەکوێ حاڵی من و تۆ وا دەبوو ئەی خۆپەرەست ئێستا
ئەگەر دنیا ئوسوول و قاعیدە و نەزم و حیسابی با
بەجامێ بادە تێر نابم، گەر مەیلت هەیە ساقی
گڵێنەی خۆم دەنێرمە خزمەتت، بۆم تێکە تا بیبا
وەبەر من نایەڵێ لێرەش مەی و ساقی جەنابی شێخ
دەنا لەولا شەراب و حۆری با هەر بۆ جەنابی با
هەموو عومری ئەبەد تێیدا نییە خۆشی دەمێک مەستی
خدر ئاوی حەیاتی بۆ چ بوو؟ فێری شەرابی با

١٣٤٠

***

گێژەڵووکەی خەزان

گێژەڵووکەی بەسام و توندی خەزان
کە پەلاماری دایە باخ و ڕەزان
دەشکێنێ نەمامی شلک و تەڕ
گوڵی بۆنخۆش و تەڕ دەکا پەڕپەڕ
ئەو گوڵەی باخی پێ دەڕازاوە
داخەکەم ئێستە هەڵپرووکاوە
هەروەها دەستی بێ بەزەی تەقدیر
نایەڵێ چووک و گەورە جوان و پیر
تازەلاوان لە خوێن دەگەوزێنێ
جەرگی دایکی هەژار دەبرژێنێ
زەبری توندی زەمانی بەدکردار
شاری کردینە شاری پڕ ئازار
هەرچی دەیبینی دەس بەئەژنۆیە
لە هەموو لاوە شین و ڕۆڕۆیە
بزە نابینی تۆ لەسەر لێوێ
چاوە فرمێسکی خوێن دەپاڵێوێ
سەربەقوڕ، مل بەکوینە گەورە و چووک
خەنە شۆرایەوە لە پەنجەی بووک

مەرگی ئەو سێ جەوانە بێ مرادە
ماتەمی خستە ئەو مەهابادە
گەرچی (یوسف) ئەسیری بەندی گڵە
ئێستە لەو (میسرە) هەر عەزیزی دڵە
گەرچی بۆخۆی خرایە چاڵی گۆڕ
شوێنەواری بەنرخی ماوە لە گۆڕ
خزمەتی خەڵکی زۆر بوو ئەو لاوە
جا چلۆن دادەمێنێ لەولاوە؟
گەر (سولەیمان) نەما لە کۆڕی خەبات
نەگەیشتووە بەئارەزوو و ئاوات
زیندووە تا ئەبەد لەناو خەڵکی
چونکە بۆ کۆمەڵێک هەبوو کەڵکی
خزمەتی عیلمی کردە پیشەی خۆی
خوێندەوار کۆڕی شین دەبەستن بۆی
ڕەنگە شاگردی کوردی وریا و ژیر
دەرسی ئەو لاوەیان بمێنێ لەبیر
کاکە (داوود) ئەگەر لە ڕێی ژیانا
گیانی شیرین و پاکی خۆی دانا
فێری کردین دەبێ لە کارکردن
نەبەزین تاکو سەردەمی مردن
یادی دوو پیاوی چاکی زەحمەتکێش
یانی کاکە عەزیز و مام دەروێش
خەڵکی ئەم شارە قەت لەبیر ناکەن
خەڵکی ئەم شارە ئۆگری چاکەن

مەهاباد ـ ١٥ی بەفرانباری ـ ١٣٤١

گوڵی هیوا

ئەختـــەر کچی کوردی چاومەســـت!
ئیلهام بەخشـــی شـــێعری پڕ هەســـت!
ئەی پێشـــمەرگەی میللەت پەرەســـت
کـــە دیتمـــی تفەنـــگ بەدەســـت
زانیم گوڵـــی هیـــوا پشـــــکووت
بەیانـــــی ئـــــازادی ئەنگـــــووت
ئەختـــەر پێشـــمەرگەی کۆڵنـــەدەر!
ئەختـــەر ئـــەی گوڵی نێو ســـەنگەر!
خوێنـــت دەتکێ لـــە دمـــی خەنجەر
دەگـــری بـــەری هێرشـــی ئەســـکەر
ســـێرەت گرت بەوچـــاوە جوانـــە
لـــە کەلـــەکـــەی ئـــەم بیـــژوانـــە
شـــەقت هەڵـــدا لـــە زێـــڕ و جـــل
تـــوورڕت داوە کلـــدان و کـــل
تونـــدت کـــردووە پشـــتێنی شـــل
فیشـــەکدانت کـــردۆتـــە مـــل
پســـاندت بازنـــــە و پاوانـــــە

دەستت دا تفەنگ پیاوانە
ناڕێژی چاو، سوور ناکەی لێو
شانە ناکەی بسکی پەشێو
یەکجاری فڕێت دا چارشێو
ئەوە ڕووت کردە چڕ و کێو
دەبڕی جەرگی دوژمنی زۆڵ
بەسەرنیزە نەک بە مژۆڵ

١٣٤٢

***

ڕاوە بەراز

تفەنگـــــی ڕاوێ ئەســـــتێنراوە یەکســــەر
بـەقـەولـــی کاک هەژار، بــێ ڕاوە ڕاوکــەر
مـــەفەرمـــوو ڕاو نـــەمـــا لـــەو شـــارە تـــازە
کـــە ســــــەیری ڕاوکـــــەران ڕاوە بـــــــەرازە
ئیتــــــر دەرچـــــوو بلێـــــن بـــاوی کـــوڕانە
نەخێـــر بـــاو بـــاوی (ســـۆنە) و (دوو کوڕانـــە)
قورینگ و (ڕەش بەشـــە) و (دوڕنا) و (هەڵەتانج)
نـــە ئاغايـــان لـەکـــن پيـــاوە نـــە کــرمانـــج
بەکەيفـــی خـــۆی لەســـەر ئـــەو ئـــاوە ڕوونـــە
دەکـــا گـــاڵتە و قـــومـــاری (پێ بـــەقـــوونـــە)
ســـەری چـــۆن لـــێ دەشـــێوێ ســـی لـــە قۆپی
کـــە ڕاوکـــەر چونکـــە بـــێ ڕاو مـــاوە تۆپـــی
(بنـــە) ڕووخـــان و (ســـيپە) چـــۆڵ و هـــۆلـــن
بـــڵاون ڕاوکـــــەر و بـــاڵنـــــدە پـــــۆلـــــن
ڕفـــانـــدوويـــە (قـــەلـــەســـابـــوونـــی) ســـابـــوون
کـــە هەســـتی کـــردووە لاگـــيريـــە قـــانـــوون
ئـــەوا (کـــەروێشـــکە)کـــەی ســـيخوار لـــەپشتە

قولەشینی بەهەشت و گورج و گشتە
لە لانا کەوتووە و نایێتە بیری
کە جاران شۆرەتی بوو سەنگەسیری
دەکا سمکۆڵ و چاوی هەر لە کۆیە
کە نێری تێگەیی پارێز درۆیە
ئیتر کەس ڕووی نەماوە بچتە کێوی
بەشێر گاڵتە دەکا ئەوڕۆکە ڕێوی
لەسەر بەردی دەخوێنێ (کەو) بەدەستە
دەڵێ ڕاوکەر ئەگەر پیاوی دە هەستە
لە چاوان هەڵوەرین فرمێسکی گوڕگوڕ
کە دێ و دەڕوا بەدەستە (چرگ) و (کوڕکوڕ)
هەوێردە و (زڕڕەکەو) دێنە ڕەپستە
بەڵام چ بکەم چەکم پلار و مستە
لە سوور کێلان دەنیشن پۆلەکۆتر
لە جاران زۆرتریش و سەربەخۆتر
(فەقێ ڕەحمانی) ئاواڵت چلۆنە
چلۆن بێ ڕاو دەژی کالیارە کۆنە؟
گەرم داهاتووە وەک پیرە لۆکی
لە سوێ ساچمەزەنی کۆنەڕەشۆکی
ئەوی زۆر تووڕە بێ (دەروێش کەریمە)
کە پیری ئێمەیە و پیاوی قەدیمە
گەلێکی دی هەرا و بەزم و تەق و تۆق
چرای ژینی نەبوو وەک ئێستە بێ شۆق
بزەی نایێتە سەر لێوی وەکو میر
ڕەبی بێ ڕاو نەبێ قەت ڕاوکەری پیر

وەکــو (ئەحمــەد) گوتی ئــەی پیری مەشــهوور
مەخــۆ خــەم بــۆ تفەنگــی عەهــدی تەیموور
ئــــەوەی چابــوو لــە شــانی ئێــوەدا بــوو
بەڕەحمــەت بــێ دەنــا بــۆ بســـتە چابــوو
دەبــێ حاڵــی چبــێ (کاخــدری) خۆمــان
کــوڕی کێــوان و ڕۆڵــەی بەنــد و چۆمــان
مــەگــەر نــۆکان بخــوات و بچتـــە ڕاوێ
دەنــا تـــازە دەوێـــرێ ســـاچمــە باوێ
ڕەبــی دوژمــن بــەحــاڵــی (بــەهمــەنی) بێ
لــە داخـــا ڕەنگـــە لــووتــی داژەنیبـــێ
کەســێکی بچتـــە لای و کـــەڵپــی بێشـــێ
وەهــا پــەرتـــە خلێنـــەی بــۆ دەکێشــی
جــەنــابــی (ئـــەردەلان) شـــێواوە حـــاڵی
وەکــو جیبــــی منــە ســاکی بــەتــاڵــی
ڕەئیســە گــەورەکــەی کــانــوونــی ڕاو بــوو
ئەویشــی چــوو لــە دەس دەســتە شــکاو بــوو
(رهــاکــرد اســـت او خــوی پــلنگی)
نــەمــاوە پــوز و فیــز و زەبـــر و زەنــگی
کــە ســایەی کــەم کــراوە ئــەو لە ســەرمان
لــەســەر کێ لــێ دەدا ئــەو جــارە فــەرمان؟
گــەلێکــی گۆشــتی کێوی خــوارد بــەمــفتە
لــە گۆشــت کەڵ ســاز بکا بــا ئێســتە کــفتە
یــەقیــن (مــەحمــوود) بــا نــادا ســمێڵی
ســمێڵ بــادانــی پــێ حــەیفــە بــەدێڵــی
کــە ڕاوکــەر بــێ تفەنــگ ئەڵبەتتــە دێڵــە

لە هەمووان دێلتریش (مەحموود سمێڵە)
دەڵێن دوکتۆر خەوی نایە شنەوانە
لە تاوی ڕاوی (مالۆس) و (یەکانە)
نییە هۆشی لە کەس وەریگرێ ویزیت
دەدا دەرمانی (تیفۆس) ۆ (برۆنشیت)
لەکن خانم یەقین نامێنی نازی
لە کووپەی ببڕێ قاورمەی بەرازی
بەشی ئێمەی نەدا لەو خەست و خۆڵە
مەسیحی گەورە ئەستاندوویە تۆڵە
(مەمی خان) چاکە هەر ماوە جەفەنگی
ئەوەش قازانج و سوودی بێ تفەنگی
بەڵام (میرزا حەسەن) کاری کراوە
تفەنگێکی کڕی و تەحویلی داوە
لە دەستی مفتی زادە کێ دەکا خێر
تفەنگی دایە، ڕاوی پێ نەکرد تێر
تفەنگی تازە هێنابوو حیجازی
بەڵام مەودای نەبوو بۆ تورکتازی
فەرۆفیکی ئەوە گرتی هەموومان
لە داخانی دەبوو بگرن هەموو مان
چلۆنە کەیفەکەت ڕەحمانی قازی
دەخۆی ئێستاش کەبابی جەرگی قازی
ئەوێستاش لێ دەنێی تۆ سەنگەسیران
دەنێری کاسە سفرە بۆ فەقیران
مەزەی وودکاتە هێشتا سینگی باڕی
نەوەڵلا هێندە برسی بەرد دەهاڕی

ئەوەت چاکە لە قەسسابخانە دوور نی
وەکو عەولای برات بۆ گۆشت زەروور نی
هەڵەم کرد لێم ببورە تاکو مابی
هەڵۆی و کاکە بۆ کوڵلارە نابی
ئەتۆ پەڕکووری توند و تیژ و دڕ بووی
ئەتۆ سوڵتانی شاخ و کێو و چڕ بووی
زەمانە داخەکەم باڵی شکاندی
لەناو داڵ و قەل و کوندی خزاندی
حەیف ئەی شاهەڵۆ بۆ باڵ و چەنگت
حەیف سەد حەیف بۆ دەست و تفەنگت
حەیف ئەی نابیغەی ڕاوی موکریان
کە باڵندە لەترسانت دەگریان
دەبینم ئێستەکانە چەک کراوی
دەترسم چاوی تۆ کوێرکەن مراوی
ڕەفیقان چاکە ئێوە خەڵکی شارین
وەکو من نین، بەشی زۆرتان ئیدارین
(بیحەمدیللا) هەتانە کار و بارێک
بەڕۆژ کار و بەشەو گاڵتە و قومارێک
ڕەفیقێک، خەمڕەوێنێک، ئاشنایەک
کتێبێک، تەختە نەردێک، سینەمایەک
بەلای ماڵی خەلیفەیدا گەڕانێک
لە خزمەت ئەرمەناکیش ئیستیکانێک
بەڵام من خەڵکی لادێم سەگ بەحاڵم
دڕ و داماو، کەنەفت و دەس بەتاڵم
پەرێشان و کزم بێ کاروبارم

بە بێ ڕاویش بەجارێک کوڵەوارم
کە زۆری بۆ دەهێنام دەرد و مەینەت
دەچوومە ڕاو و ئامێزی تەبیعەت
خودایە تازە چۆنی بگوزەرێنم
کە تەنیا تۆپەڕەش بوو خەمڕەوێنم
لە ژووریێ دادەنیشم هێندە، دەمرم
کە دەچمە دەشت و مەزرا سەکتە دەگرم
لە ناو داچێندراوی سەوز و شینم
هەزار جاش و کەر و گوێلک دەبینم
لە باغمدا هەیە سەد بزنە گڕوێ
بزن ئازاد کرابێ، ڕیشە دەڕوێ!
بەجوتیاری بڵێم چاکت نەکێلا
دەزانم دەسبەجێ ڕۆبۆتە تێلا
بەگاوانێ بڵێم زیانێ مەفەرموو
دەڵێ لاچۆ بڕۆ وەختێ بەسەرچوو
بەشوانی گەر بڵێم مەیکە لە مێشە
دەڵێ دیارە دەمت ئێستاش لەپێشە
لە ناو دێدا کە دەچمە بەربەرۆچکە
دەدەن دەورم منالێ سەر بەکۆچکە
ئەوەندە گوێ لەمست و توند و تۆڵن
ئەگەر زوو هەڵنەیەم چاوم دەکۆڵن
خەریک بووم ڕاگرم دوو گۆڵە تاجی
بەوان ڕاوێ بکەم بۆ ناعیلاجی
حیسابم کرد کە نیمە نانی خۆشم
بەبارانێ ڕزی ئەو ساڵ کڵۆشم

چەلان چابوو هەمان بوو تەختەدامە
بەڵام ئەو ساڵ لە دێ دامە حەرامە
ئەگەرچی زۆر لەمێژە دامە فێرم
بەڵام زەحمەت بەمام سۆفی بوێرم
چلۆن ئاغای بکەم ئێستا لە سۆفی
کە سۆفی تازە ئاغای هەڵگلۆفی
بڵێم ئاغا دەڵێ سندان، دڵەدەرد
دەوێری ناوی ئاغا بێنی نامەرد!
لە مەڵبەندێ کە ئازادی نەبێ پیاو
بە ساچمەزەن بچێتە کێوی بۆ ڕاو
سەگی تێ ڕی چ نرخێکی هەیە ژین
ستەم تا کەی، مەگەر ئێمە بەشەر نین

١٣٤١

شینی گۆران

هەر لە بۆتانەوە هەتا سۆران
هەموو سۆرانی شینە بۆ گۆران
هەر لە کوێستانەوە هەتا گەرمێن
یەخەمان دادڕاوە تا دامێن
لە جزیرە هەتاکو بەحری ڕەش
نییە کیژێ سەری نەنابێ لە هەش
لە دیاربەکرەوە هەتا ورمێ
سەر بەقوڕ، مل بەکوێنە نێر و مێ
هەر لە کەرکووکەوە هەتاکو سنە
شین و ڕۆڕۆ و فغانی پیاو و ژنە
لە مەریوانەوە هەتا زێبار
وەک زرێبارە چاوی کوردی هەژار
هەر لە زاخۆ هەتاکو کرماشان
پرسەیە، ماتەمە، بەخۆدادان
لە مەهاباد هەتا سلێمانی
ناڵە ناڵە لەباتی گۆرانی
هەر لە بیجارەوە هەتا شەمزین

کچ و کوڕ، لاو و پیری کورد شەمزین
لە شنۆوە هەتاکو سەنجابی
تووشی کوردێکی بێ کەسەر نابی
هەر لە هەولێرەوە هەتا پاوە
نەتەوەی کورد پەشێوە، تاساوە
جا چلۆن دڵ بەخەم نەبین، نەگرین
جا چلۆن کۆڕی شینی بۆ نەگرین
شاعیرێک بوو بەنرخ و بێ وێنە
بیری ڕۆشن بوو، چەشنی ئاوێنە
شاعیرێک بوو بەجەرگ و هەڵکەوتوو
پێشڕەوی گەل بوو نەک لە گەل کەوتوو
تاکی کەم بوو لە جوان پەرستیدا
وەکو مێو بوو وشە لە دەستیدا
هەستی پاک، مێشکی تازە، بیری نوێ
شێعری پڕ سۆز، قسەی بەتام و خوێ
دڵتەڕ و خۆش خەیاڵ و ناسک بین
بەهونەر، شارەزا، وشە ڕەنگین
پێم پەری شێعر و مۆسیقا تۆران
بۆیە بردیانەوە سەرێ گۆران
یا خودای جوانی تووڕە بوو لێمان
ئەو چرایەی ڕەوا نەدی پێمان
ڕۆژگار گەوهەری وەبن گڵ دا
داخی ئەو مایەوە لە ناو دڵدا
داخەکەم ئەو بلێسە دامرکا
کە خەریک بوو وڵاتی ڕوونتر کا

ڕۆیی گۆرانی خۆشەویست ڕۆیی
شین و ڕۆڕۆی گەلی نەبیست ڕۆیی
ڕۆیی بێ وەی گەلی بگا بەمراد
ڕۆیی بێ وەی ببینێ کورد ئازاد
ڕۆیی ئاواتی بردە بن گڵی ڕەش
ڕۆیی کورد ماوە بێ کەس و بێ بەش
حاجی، گۆران و پیرەمێرد مردن
«داخەکەم کوردی ئێمە هەر کوردن»
کوردن و تووشی ڕۆژی تەنگانەن
مەردن و دیلی دەستی بێگانەن

مەهاباد ـ ١٩٦٢

***

تەیلی ئەمان

قەڵەم سەرکێشە، بیریش مووقەڵێشە
بەڵام یارەبی ڕووی ڕەش بێ زەمانە
دڵی تەنگم لە دەستانی هەمیشە
مەکۆگەی مەینەت و دەرد و خەمانە
هەموو تیری بەڵای ئەو ڕۆژگارە
دەکا بۆ سینگی پڕ زامم کەمانە
برا و خزم و کەسوکارم بەجارێ
ئەوان لێم بوونەتە داسی ڕەمانە
لە ماڵی خۆم دەکەم بۆنی غەریبی
کە بێزارم لە هەرچێکی هەمانە
ئەوی خۆشم دەویست وەک گیانی شیرن
تەماشای بۆتە مشتەی ناو هەمانە
لەڕاس من دێڵەڕێوی ترسنۆکیش
وەها ڕاسا دەڵێی فیلی دەمانە
ئەوی دایم لە ژێر خەڵکا ژیاوە
لەسەر من پاڵەوان و قارەمانە
دەمی خۆشم لە ژینمدا نەدیوە

بخـــوازم تاكـــو خـــۆزگـــەم بـــەو دەمـــانـــە
گەمـــەی تۆشـــم بـــەلاوە ســـەهلە خوێـــڕی
گـــەلێكـــم پـــێ كـــراون لـــەو گـــەمـــانـــە
هـــەمـــە هیـــوا بـــەدوارِۆژێكـــی ڕوونـــاك
بـــەشـــی ئینســـانی بـــێ هیـــوا نەمانـــە
بـــەشـــیوەن چـــاری كاری ئێمـــە نایـــە
خـــەبـــات، كەڵكـــی نییە مامـــەخـــەمـــانـــە
لەبـــەر تـــۆ چارەنووســـی شـــووم و بـــەدفـــەڕ
ئـــەوی قـــەت لێـــی نـــەدەم تەپڵـــی ئەمانـــە

١٣٤٢

***

پەری شێعری

ئەی کچی جوان! کچی لەبار!
ئەی کچی زانا و خوێندەوار!
ئەی گوڵاڵەی نواڵی کوێستان!
مایەی شانازی کوردستان!
تیشکی هیوای دوارۆژی ڕوون!
سارێژکەری زامی دەروون!
گەلاوێژی بەشۆقی گەش!
ڕووناک کەرەوەی شەوی ڕەش!
بەهاری خێر و بێر و هات!
گزنگی بەیانی ئاوات!
شێعرت دەوێ لە منی پیر
لە منی پیری گۆشەگیر
لە شاعیری زەمان بڕاو
لە شاعیری دەفتەر دڕاو
لە شاعیری بەساڵا چوو
لە شاعیری وشک هەڵاتوو
شێعرێکی تەڕ، شێعرێکی خۆش

شێعرێک دڵان بێنێتە جۆش
شێعرێک دامرکێنێ دەروون
بە برینان بێنێ گۆشتە زوون
شێعرێک وەک خوناوەی باران
شێعرێک وەک سرتەی دڵداران
ناسکتر لە هەودای خەیاڵ
شیرنتر لە بزەی مناڵ
وەک ئارەقەی هەنیەی جوانان
وەک دڵەخورپەی جێ ژوانان
وەکو کەشم و نەشمی بووکێ
وەک ڕەنگ و بۆنی گوڵووکێ
بێ خەوش وەک ئاونگی گوڵ
پڕپڕ لە هەست و سۆز و کوڵ
لە ئاوی کانی ڕەوانتر
لە پەلکەزێڕینە جوانتر
شێعرێک وەک سێبەری بژانگ
وەکو خەرمانەی دەوری مانگ
ڕێکتر لە گەڕی ڕەشبەڵەک
خۆشتر لە خرمژنی کرمەک
لە کوشینی دەستی دۆ خۆشتر
لە مەکە و ئەیەڕۆ خۆشتر
وەک نیگای چاوی خەواڵوو
بە لەشاندا بێنێ تەزوو
وەک شەراب بگەڕێ لە خوێن
خەمڕەوێن بێ و نەشەبزوێن

شـــێعرێک وەکـــو دەریای بـــێ بـــن
گەرمتـــــر لـــــە باوەشـــــی ژن
شـــێعرێک ســـروودی شـــادی بێ
شـــێعرێک دەنگـــی ئـــازادی بێ
شـــێعرێک مزگێنـــی نەجـــات بـــێ
شـــەوچەڵەی کـــۆڕی خەبـــات بـــێ
شـــێعرێک ڕەق بـــێ، ڕق بـــێ، قین بێ
گـــڕ بـــێ، بڵێســـە بـــێ، تیـــن بـــێ
شـــێعرێک ســـەنگچنی سەنگەر بێ
شـــێعرێک بریقـــەی خەنجـــەر بـــێ
هێزێـــک بـــێ دوژمـــن بەزێـــن بـــێ
مســـتێک بـــێ گورچـــوو تەزێـــن بێ
بڵێســـەی گوڵلـــەی هـــەڵمەت بێ
شـــەپۆلی ڕقـــی میللـــەت بـــێ
شـــێعرێک نـــووســـتو ڕاپـــەڕێنێ
شـــێعرێک دوژمـــن داپـــەڕێنـــێ
بشـــکێنێ دەرکـــی باســـتیلان
ئـــازاد بـــکا کـــۆیلـــە و دیـــلان
هەڵبـــڕێ قـــەفـــی زەنـــجیـــران
چـــەک بداتـــە دەســـت یەخســـیران
بپـــەڕێنـــێ دەســـتی جـــەلـــلاد
بهـــاڕێ ســـاتـــۆری بێـــداد
نـــرکەی ســـینگی کرێـــکار بـــێ
ئـــاڵای شـــۆڕشـــی جـــووتیـــار بـــێ
هـــەروەک گـــڕی ئاگـــری نـــەورۆز

ڕەمزی ئازادی بێ و پیرۆز
هەزاران کاوەی زەحمەتکێش
پاڵ پێوە بنێ بەرەوپێش
شێعرێک هەم توند بێ و هەم ورد بێ
یانی شێعری ئەوڕۆی کورد بێ
بەڵام ئەی فریشتەی جوانی
ڕەنگ بێ ئەم نوکتە نەزانی
پەری شێعر وەک کچی جوان
بۆ پیاوی پیر نایەتە ژوان

مەهاباد ـ ١٣٤٢

ئاسۆری تەشەنا

وەرە مەیگێڕ دەمەوێ ئەوشۆ خەمی دڵ کەم کەم
لووزەوم بەردە سەرێ نامەوێ جورعەی کەم کەم
تەشەنا بۆتەوە ئاسۆری دەروونم دیسان
زامی کۆنە و بەمەیی کۆنی دەبێ مەڵهەم کەم
مشتومالّی دەوێ ئاوێنەیی ژەنگاوی خەیاڵ
مەست و گێژم کە، هەتا گاڵە بەجامی جەم کەم
ئێستە بۆ چاری خەمم گۆشەیی مەیخانەیە جێم
من کە ڕۆژێک دەمەویست میللەتەکەم بێ خەم کەم
تا ئەڕووخاوە، بەڵا پڕ بێ لە خۆشی و مەستی
تازە پێی ناوێ ئەمن هۆدەیی خۆم مەحکەم کەم
چۆن نەبەم بۆ مەی و مەیخانە پەنا تێ گەییوم
لەو وڵاتە هەموو شت زۆرە، بەنی ئادەم کەم
پیر و زورهانم و ئێستاش دڵەکەم هەر دەیەوێ
سەر و ماڵم بەفیدای خاڵ و خەت و پەرچەم کەم
داستانی مەم و زین کۆنە، کچێکم گەرەکە
شلکەڕانی بگوشم بۆنی لە سینگ و مەم کەم
من لە جوانی دەگەڕێم، تێپەڕە زستانی دزێو

کــچ کــه ڕووم نادەنــێ، بــا ســەیری گــوڵ و شــەونەم کــەم
شــەڕەبــایــه لــه چیاکــــان و هـــەوا تــووشــه دەنــا
وەکــو شــــێتان دەمەویســـت ڕوو لــه چیــای ئــەســتەم کەم

مەهاباد ـ ١٣٤٦

***

ڕەوە هەڵاتم

مــن لــە داخــی خزمــی خوێــڕی و ئاشــنای ئەحمــەق هەڵاتــم
مــن لــە ترســی زاق و زووقــی ئەمنیــەی چــاو زەق هەڵاتــم
کــوا بەخۆشــی خــۆم بەجــێ دێڵــم وڵاتــی خۆشەویســتم؟
مــن لــە ترســی زللــە و باتــووم و دار و شــەق هەڵاتــم
هــەر بــەپێیــان و بــەکۆمــەکۆمــە گەیمــە ئــەم وڵاتــە
ڕەنگــە پێــت وابــێ بەســواری مایەنــی گــوێ لــەق هەڵاتــم
(نۆکــەری بێگانــە ناکــەم) هاتــە جــێ فەرمایشــی خــۆم
وا لــە برســان و لەبــەر بــێ بەرگــی ئیمــڕۆ ڕەق هەڵاتــم

١٣٤٧

***

گەرمەشین

بۆ شەهیدێکی کە گەوزیوە لەنێو خوێن دەگریم
بۆ هەڤاڵێکی کە چوو بێ سەر و بێ شوێن دەگریم
بۆ هەموو پیر و جوانێکی لەسەر کوردستان
چوونە بن داری بەبێ وەی کە بشلوێن دەگریم
بۆ کوڕێکی نەبەزیوی کە لە سەنگەردا مرد
نەک بە سەرشۆڕی و بێ شەرمی لەسەر نوێن، دەگریم
ماچ دەکەم ئەو مەچەکانەی بە کەلەبچە دێشن
بۆو سەرانەی بەگرێی قەمچی دەگروێن دەگریم
گەنجی کوردی وەکو گەنجینە لە هەردی خستن
دوژمنم، تاکو نەزانم هەموو لە کوێن، دەگریم
شۆڕەژن سەبەقوڕ و گەورەکچیش مل بەکوێن
تا بمێنێ سەری بەقوڕ و ملی بەکوێن دەگریم
بۆ ژنێکی کە لەسەر تەرمی کوڕی تاقانەی
شین دەکا، جەرگ و دڵی لەت لەت و توێ توێن، دەگریم
دوور لە ئازادی لە زیندانی ڕەش و بۆگەندا
بۆ کەسانێکی دەژین چڵکن و دزوێن دەگریم
بووکی کۆست کەوتوو دەبینم لە پەژارەی زاوا
سەری کوڵمانی دەڵێی زەردەیی سەر سوێن، دەگریم

بۆ پەنا سیلە و بن گیشە و جێ ژوانی چۆڵ
بۆ گڕاوی و کوڕە حەیرانی کە لێک جوێن دەگریم
بۆ وڵاتێکی بە فرمێسک و بە خوێن دێرابێ
من کە سەیرانی دەر و دەشتی دەکەم، خوێن دەگریم
تا وەکو مولگە و پێشێلی سوپای دوژمن بێ
کێڵگە پڕ پیتەکەم و بەندەنی بژوێن، دەگریم
تا گوڵاڵەی گەشی بۆنخۆشی ترۆپکی کوێستان
بەگڕی مووشەکی بێگانە بپرووێن، دەگریم
بەسیەتی دووبەرەکی و ملهوڕی و لاساری
تا برایانە هەموو پێکەوە نەدوێن، دەگریم
دەمەوێ ڕێگەیی ڕزگاری تەخت بکرێ دەنا
تاکو نسکۆیە بەرن، تاکو هەڵەنگوێن، دەگریم
تا کرێکار و فەلا، ڕەنجبەر و ڕۆشنبیر
دەست لە یەک نەگرن و پیاوانە نەبزوێن دەگریم
تا لەژێر ڕەشبەڵەکی کیژ و کوڕی ڕق هەستاو
جەندەکی دوژمنی بەدکارە نەپەستوێن دەگریم
تاکو بۆ تۆڵەیی ئەو ڕۆڵە شەهیدانەی کورد
خەنجەری ڕۆڵەیی ئازا هەموو نەسوێن دەگریم
تا بەداسی دەسی ئەو پاڵە بەکارەی کوردی
دڕک و داڵی سەرەڕێ گشتی نەدروێن دەگریم
تاکو نەسڕێتەوە فرمێسکی هەتیوباری هەژار
تا هەتیو لێوی وەکو خونچە نەپشکوێن، دەگریم
تا بەدەستی پەری ئازادی لەسەر گۆڕی شەهید
گوڵە شلێرە لەگشت لایەکی نەڕوێن دەگریم

مەتەرێزی شەرەف

لێـــرەش لەنێـــو ئـــەو لێـــڕ و شـــاخ و بـــەردە
لێـــرەش لەگـــەڵ ئـــەو هـــەمـــوو داخ و دەردە
لێـــرەش لـــەنێـــو شـــۆڕشـــی خـــوێنـــاویـــدا
لێـــرەش لە ســـەرکـــەوتـــن و تـــەنگـــاویدا
لێـــرەش لـــەنێو زەبـــر و زەنـــگی زاڵـــمدا
لەنێـــو ســـاچمە و دووکـــەڵی نـــاپـــاڵمدا
لێـــرەش لەنێـــو گـــڕ و ئاگـــر و ئاســـندا
لـــە بـــەرامبەر تانـــک و تـــۆپـــی دوژمـــندا
لێـــرەش لـــەنێـــو دەریای ڕقی بێ بـــەستێن
لێـــرەش لـــەنێـــو کوڕانـــی تـــۆڵـــەئەستێن
لێـــرەش لـــەنێـــو شـــەپۆڵی خوێن و کـــەفدا
لێـــرەش لـــەنێـــو مـــەتـــەرێـــزی شـــەرەفدا
خـــۆشـــەویـــستم لـــەبیـــرم ناچـــی تـــاوێ
دەم فـــڕێنـــی باڵـــی خـــەیاڵـــم تـــا وێ
هەرچەنـــد دوورم، بـــەڵام خـــۆش بـــێ خەیاڵـــم
ئـــاوارە نیـــم وا دەزانـــم لـــە ماڵـــم

***

هەر بینا دیت ڕمی کۆشکی زۆرداری
گەیشتینە لووتکەی چیای ڕزگاری
ڕەوی تەمی خەم و مژی پەژارە
بووژانەوە ئەو هەتیوە هەژارە
کوتکی کاوە و هێزی پێشمەرگەی دڵسۆز
ڕۆژی ڕەشی کردە نەورۆزی پیرۆز
مێشکی پژا ئەژدەهاکی مێشکخۆر
جەللادەکەی ئەستۆی کەوتە بەر ساتۆر
گیرا، ڕووخا، خاپوور بوو قەڵای سەختی
وەبەر پێلاقان درا تاج و تەختی
هەترەشی چوو ئەرتەش لە ترسی لاوان
خوێڕی بەزین، هاتەوە ڕۆژی پیاوان
نەترەی نەما دوژمن لەبەر پێشمەرگەم
لەگشت لاوە هەڵات و نەیگرت بەرگەم
زۆردارت دی هەڵاوەسرا سەرەوبن
ئۆخژنی هات دڵی گەرمی بێوەژن
خوێنڕێژت دی گەوزی لەنێو خاک و خوێن
ڕازایەوە گڵکۆی شەهیدی بێ شوێن
توانەوە دەسبەند، کەلەپچە، زنجیر
کرانەوە دەرکی قەفەز لە یەخسیر
ئەستراوە فرمێسکی ڕۆڵە کوژراو
ئەستێنراوە تۆڵەی بێ کفن نێژراو
بزەی هاتێ لێوی لە خۆشی بێ بەش
جلکی گۆڕی سۆرانی شین، بەرگ ڕەش
لە شینگایان گەڕا گەڕی ڕەشبەڵەک

(شەم) و (شەمزین) گرتیانەوە دەستی یەک
گەڕانەوە ئاوارە بۆ جێژوانان
گرانەوە لە خەنە پەنجەی جوانان
جا ئەو کاتە بە هەتوانی ئازادی
سارێژ دەبێ برینی نامرادی

چیا - ١٣٤٧

***

شەنگەبێری

شەنگەبێری! ساڵی ساڵان لە کوێستانی، لەناو مەڕی
بۆ مەڕدۆشین هەڵت دەکرد ئەو باسکی سپی مەڕمەڕی
لەبەر هاڕەی گۆبەرۆک و گوارە و کرمەک و ژێرچەنە
نیوەڕۆیە لەبەر بێری کۆڕی مەڕی ڕادەپەڕی

***

کە ئێواران کەزیت دەکردن سێ بەنگێ و چاوت دەڕشت
بەو کەزی و چاوە نەرمانە بێ ڕەحمانە شوانت دەکوشت
شەنگەبیزا بەسروەبا سوژدەی دەبردە بەر بەژنت
ئاخر تۆش هەوای کوێستانی ئەو کوردستانەت هەڵدەمشت

***

چێشتەنگاوان لە دەراوان کە خۆت لێ دەکرد پێ خاوس
بە لەنجەولاری کیژانەت شەرمەزار دەبۆوە تاوس
ئاهەنگی ژین و شادی بوو بەیانی کە تێکەڵ دەبوو
شمشاڵی من، خرمەی بازن، گرم و هۆڕی مەشکەی گاوس

***

شەنگەبێری گراوی خۆم وێنووسی جەماڵ و جوانی؟
ئێستاش پاڵێنێ وەک جاران لە شوان و مێگەل دەڕوانی؟

وا مـــن پێشـــمەرگەم دەجـــەنگـــم بـــۆ وڵاتـــی لـــە تـــۆ شـــیرنتر
نـــــەم دەدا بـــەتـــەختـــــی شـــــایی دەنـــا بـــەردەبێـــری شـــوانی

***

ڕاســـتە تـــۆ جوانـــی، لەبـــاری، نـــازداری، شـــۆخی، نەشـــمیلی
کوڵمـــت گەشـــترن لـــە گـــوڵ و خاڵـــت ڕەشـــترن لـــە زیلـــی
جیـــابـــوونـــەوەت دەردە، بـــەڵام تـــۆش دەزانـــی تامـــی نییـــە
ژوان و شـــــەوڕاو و دڵـــــداری، ڕاز و نیـــــاز بـــە دیلـــــی

***

زۆری نـــەمـــاوە بێتـــــە بـــەر نەمامـــی هـــــەوڵ و خـــەبـــاتـــم
لـــە داگیرکـــەر پـــاک بێتـــــەوە خاکـــی پیـــرۆزی وڵاتـــــم
چەک دادەنێـــــم، گـــــۆچـــانەکـــەی جارانـــم هـــەڵـــدەگـــرمەوە
تـــۆ هـــەر بێـــری بە، مـــن هـــەر شـــوان، فریشـــتەی تاســـە و ئاواتم

چیا ١٣٤٧

***

ئامێزی ژن

جاران پەناگای شەوانم
ئامێزی ئاوەڵای ژن بوو
گەرمی و نەرمی ئەو ئامێزە
مایەی حەسانەوەی من بوو

***

دەردی ژیان، ڕەنجی خەبات
ماندووبوونی ڕۆژی ناخۆش
بەشەو لە ئامێزی ئەودا
هەمووم دەکردن فەرامۆش

***

نیگای چاوی، بزەی لێوی
برینی دەکردم سارێژ
برینی ئەو دڵەی دوژمن
بەتیر دەیکرد دابێژ دابێژ

***

نازی، تۆرانی، زیزبوونی
لاواندنەوەی، ئاشت بوونەوەی

هەموو لە جێـی خـۆی شـیرین بـوون
زۆر سـەختە لە بیـرچـوونـەوەی

***

بەڵـێ سـەختە، یەکجار سـەختە
دووری لـــە ژن، نـامــرادی
بـەڵام لـە ژن خـۆشـەویسـتتر
لـە لای مـن ئەتـۆی ئـازادی

١٣٤٩

***

شەپۆلی تۆڵە

کوردە ئەی کوردی لە خۆشی بێ بەش!
بەس نییە کۆیلەتی دێوەزمەی ڕەش؟
باژوێ ئەسپی هەوەسی خۆی هەروا
بتگری بتکوژی وا بێ پەروا؟
ئەو (قزل قەلعە) کە بۆتە (باستیل)
هەردەبێ پڕ بێ لە یەخسیر و دیل؟
تاکو کەی نەشکێ کەلەپچە و دەسبەند؟
زەجر و ئازار و شکەنجە تا چەند؟
خوێنی لاوانی بەبیر و بڕوا
هەر دەبێ بڕژێ، بەفیڕۆ بڕوا؟
هەڵوەرێ گەوهەری فرمێسکی هەتیو
دەربەدەر بێ کوڕی ئازا و نەبەزیو؟
بێوەژن تەڕ بێ بەگریان چاوی
کچ نەبینێتەوە شۆڕە لاوی؟

***

وەختی وەی هاتووە خۆت ڕاپسێنی
تۆڵە وەرگریەوە، هەق بستێنی

ڕاپەرە، هاتەوە دووبارە هەلت
سەر و ماڵت بکە قوربانی گەلت
کۆبەوە ڕێککەوە، لێک بەستە پشت
ڕاکە مەیدانی خەبات گورج و گشت
هاتەوە کاتی خەباتی شێلگیر
هەڵبڕە بەندەک و کۆت و زنجیر
کوڕبە، ئازابە، نەبەزبە، ڕۆڵە
گژبای ڕق بە، شەپۆلی تۆڵە
تووڕەبە، سووربەوە لێی وەک پۆلوو
ئاگری دە وەکو پووش و پووشوو

***

ئەو لە خوێن مژتنی تۆ تێر نابێ
تۆ دەبێ بۆ بەزەییت پێی دابێ
لە هەموو لایەکەوە پێی دادە
ڕاوی نێ، زوو لە وڵاتی ڕادە
دەس و خەنجەر کوتوپڕ ڕاکە سەری
وەدەری نێ وەدەری نێ وەدەری
هەڵمەتی بۆ بەرە وەک شێری دڕ
لەشکری لێ بکە دابڕدابڕ
کۆستەکی خەنجەری تۆ بترازێ
ئەو بەسەرنیزە کولەی نانازێ
ویزە گوللەی چەکی تۆی بێتە گوێ
ناپەڕێنێ لە سنووریشت سوێ
بیتەزێنە بە پەلاماری توند
بیبەزێنە لە چیا و شار و گوند

بەنـــدەن و دەشـــت و چــڕی لــێ بتەنــە
نەوەکـــو دەرچـــی پــڕی لــێ بتەنــە
مــەپرینگێــوە لــە ئــاگــر و ئــاســن
تێـــدەگـــەیَ چـــۆن بەگـــەلـت ناناســـن؟
تاکـــو شـــۆڕش نـــەکـــرێ تونـــد و تیـــژ
تاکـــو ســـەنـــگەر نـــەگـــرێ لاو و کیـــژ
نـــادرێ مافـــی گـــەلـــی کـــوردی دلێـــر
هەردەبـــی وا لـــە قەفـــەزدا بـــێ شـــێر
ئـــەو ڕق و قیـــن و بـــەگـــژداچـــوونـــە
تاقـــە ڕێـــگایـــەکـــی ڕزگـــاربـــوونە

١٩٤٩

***

ترۆپکی ڕزگاری

ڕێبوارێکم ئازا و بەزیبک و زاکوون
دەبڕم چۆڵ و چیا و پێدەشت و بێروون
بەرهەڵستم دەکەم هەپروون بەهەپروون
دەڕۆم بەرەو ئاسۆ، بەرەو ئاسۆی ڕوون
دەڕۆم دەڕۆم تا ترۆپکی ڕزگاریوون

***

کەند و کۆسپ هەنگاوم پێ ناکا شل
بێتە سەر ڕێم هەزاران گابەردی زل
بەهێزی شان و باهۆ پێی دەدەم تل
دەڕۆم بەرەو ئاسۆ، بەرەو ئاسۆی ڕوون
دەڕۆم دەڕۆم تا ترۆپکی ڕزگاریوون

***

پێم گرتەوە، دەرچووم لە دارەدارە
ڕێم گرتەوە ڕێگای (قازی) و (ئاوارە)
نامترسێنی گوللە، پەتک، سێدارە
دەڕۆم بەرەو ئاسۆ بەرەو ئاسۆی ڕوون
دەڕۆم دەڕۆم تا ترۆپکی ڕزگاریوون

***

بەو خوێنانەی لەو ڕێبازە ڕژاوە
گوڵی ئاڵی سەربەستی کورد ڕواوە
منیش بەدڵی پڕ لە هیوا و بڕواوە
دەڕۆم بەرەو ئاسۆ، بەرەو ئاسۆی ڕوون
دەڕۆم دەڕۆم تا ترۆپکی ڕزگاربوون

***

ڕۆڵەی کوردم فێری هەوراز و لێژم
تا زۆر بڕۆم زیاتر ئارەق بڕێژم
کورتتر دەبێ ڕێگای دوور و درێژم
دەڕۆم بەرەو ئاسۆ، بەرەو ئاسۆی ڕوون
دەڕۆم دەڕۆم تا ترۆپکی ڕزگاربوون

***

نارەومەوە لە داوەڵ و تارمایی
زۆرم دیوە بوولێڵ و تاریکایی
دێنم بەو شەوگارە ڕەشە دوایی
دەڕۆم بەرەو ئاسۆ، بەرەو ئاسۆی ڕوون
دەڕۆم دەڕۆم تا ترۆپکی ڕزگاربوون

***

من پەروەردەی بن سێبەری ئەشکەوتم
گەلێک جاران لە چاڵاوی ڕەش کەوتم
هاتمە دەرێ، هەدام نەدا، نەسرەوتم
دەڕۆم بەرەو ئاسۆ، بەرەو ئاسۆی ڕوون
دەڕۆم دەڕۆم تا ترۆپکی ڕزگاربوون

١٣٥٠

گاوو گەردوون

شەتەک درا لە دار دەرنگانی شەو
لاوێک لەسەر ڕزگاربوونی وەتەنی
وێڕای تەقەی دەسڕێژی دەستەی ئاگر
دێوەزمەی ڕەش دەیگوت و پێی دەکەنی:
جێژنی شایان گاو و گەردوونی دەوێ
خوێنی گەش و فرمێسکی ڕوونی دەوێ

***

هەڵوەری فرمێسکی دڵسۆزانی گەل
خوێنی شەهید ئاڵی کردەوە وڵات
بەڵام لەگەڵ شین و شەپۆڕ و گریان
بۆڵەبۆڵی دێوەزمەکە هەر دەهات:
جێژنی شایان گاو و گەردوونی دەوێ
خوێنی گەش و فرمێسکی ڕوونی دەوێ

***

گوللەی ستەم دابێژدابێژی دەکرد
سەری پڕ ئەوین و دڵی پڕ هەست
لە گۆڕستانی کۆنی پێرس پۆلیس

خوێن دەڕشـــاوە و دەیخوێند کوندی شــــوومی مەست:
جێژنـــی شـــایان گـــــاو و گــــەردوونـــی دەوێ
خـــوێنـــی گــەش و فرمێســکی ڕوونـــی دەوێ

١٣٥٠

***

شەو و شەیتان

ئەستێرە یەک یەک ڕاخوشین
ڕەش هەڵگەڕا ئاسمانی شین
هەورێک شۆڕابەی بەرداوە
دەڵێی لە قیرپیان وەرداوە
تاریکانە، شەوەزەنگە
وڵات بێ هەست و بێ دەنگە
گۆڕستانی خامۆشە شار
تێیدا نەماوە زیندەوار
نە ڕادەژێ گەڵای دارێک
نە دێ هەستی پێی ڕێبوارێک
هەرچی کۆڵان و شەقامە
دەڵێی کاولاشی بەسامە
دنیا دەریای بێ شەپۆڵە
لاو داماوە، جێژوان چۆڵە
پەردەی کۆشکان دادراوە
ڕۆچنەی کۆختانیش گیراوە
لە تالار و سەرسەرایان

بڕا ترووسکەی چرایان
شەمی سەرچاکیان لابردن
مردووش هێندەی دیکە مردن
دامرکا، بوو بە ژیلەمۆ
لە ناو ئاورگاندا پشکۆ
ژیان ڕووگرژە و مچ و مۆڕ
دێ بۆنی کفن تات و گۆڕ
شەو زرینگاوە، ڕاشکا
شەیتان سامی لە خوا شکا
کەڵپی خوێناوی گر کردن
فریشتەی پشوویڕ کردن
خەم و خەفەت دادەبێژێ
شادی و ئازادی دەنێژێ
داسی مەرگ و نەمان دەسوێ
هەوەڵ گەوزی داوێتە کوێ؟
دێن و دەچن بە ئەسپایی
لە چوار چرا چەند تارمایی
خێوی شەو و خودای شەڕن
بێچووە شەیتانی بەدفەڕن
ئاخ، دیسان سێدارە چەقی
کوردی چۆ بن لەسەر هەقی
لەپڕ دەنگێکی نێرانە
نرکەی کوڕانە و شێرانە
پەردەی بێدەنگی دادڕاند
خەواڵووی لە خەو ڕاپەڕاند

خەڵک هەمــوو ئەو دەنــگەی بیســت
دەیگوت (پێشــــەوای) خۆشەویســت:
کــە مــن مــردم کــورد نامــرێ
دەس لــە خــەبــات هەڵنــاگــرێ
هــاروژا وەکــو پــوورەی هــەنــگ
(مەهابــاد) گۆڕخانەی بــێ دەنــگ
لە دەوروبــــەری چــــوارچــــرا
هــەزاران ســـەر لـــە قــوڕ نــرا
کام نــــازداری شـــۆخ و جـــوانـــە
دای لە خـــەم لکـــی کـــۆڵــوانە
لــە چــاوی کیــژی مــل بەکوێــن
بـــەخوڕ دەهات فرمێســکی خــوێــن
شـــۆڕەلاو هاتــە کــۆڕی شـــین
ئەویـــش ســـۆرانی کــردن شــین
پیرەپیـــاو بانـــگ دەکـــا ڕۆڵە
لەبیـــر نـــەکــەن تــۆڵە، تــۆڵــە
تێکـــــڕا دەڵێـــن درشـــت و ورد:
کــورد نەمــرد، پێشـــەواش نــەمــرد
بــا تەرمیشـــی بخرێتـــــە گــڵ
چـــۆن یـــادی دەردەچـــێ لـــە دڵ؟

***

شــادبـــە ئەی پێشـــەوای نەمــر
هەتــن ڕۆڵــەی ئــازا و خــوێنگــر
بـــۆ فیـــداکاری ئامـــادەن
ڕێــگای ڕاســـتی تــۆ بــەرنــادەن

پەڕکـــووری ڕق ئەســـــتووره کـــورد
لەسـەر تـــۆڵەی تـــۆ ســـووره کـــورد
کـــــچ و کـــــوڕ و ژن و پیـــــاوی
دەکـــا خـــەبـــاتی خـــوێنـــاوی
تـــا مافـــــی ڕەوای دەســــتێنێ
ئاواتـــــی تـــۆ وەدی دێنـــــێ

١٣٥١/١/٨

***

سنوور

ئـەی ئـەو کەسـەی دەتپـەرستم و لێـم ونـی
تـۆ خـودا نی، تـۆ خۆشـەویسـتی منی

***

لـە ئاسـمان نی تـا وێـت ڕانـەگا دەسـتم
لـە قـاف نی کاڵـەی ئاسـنت بـۆ هـەڵبـەستم

***

تـۆی لـە مـن ون کـرد و منـی لـە تـۆ دوور
ئـەو بسـتۆکـەی دوژمـن نـاوی نـا سـنوور

بەفرانباری ـ ١٣٥١

ئارەق و تین

پێش ئەوەی گزنگی هەتاو
ترۆپکی چیا بنگێوێ
پێش ئەوەی شنەی بەیانی
بسکی بەرەزا ببزێوێ

***

پێش ئەوەی قاسپەی خاسەکەو
لە زەرد و ما دەنگ داتەوە
پێش ئەوەی بلبل بخوێنێ
خونچە دەمی بکاتەوە

***

پێش ئەوەی سیرەی هەڵۆیان
پەردەی بێدەنگی دادڕێ
پێش ئەوەی چوورە پۆپنەکی
بەرەو ڕووناکی هەڵفڕێ

***

پێش ئەوەی شەمی سەر چاکی
ئاخر فرمێسکی هەڵوەرێ

پێش ئەوەی گزەبای تووڕە
ژیلەمۆی پەپوولە بەڕێ

***

پێش ئەوەی لاوی بەختەوەر
دەم ڕاگوێزێ لەسەر خاڵان
پێش ئەوەی شەوگەڕی دڵتەڕ
وەڕەز بێ لە ماڵە و ماڵان

***

پێش ئەوەی بێری شل و مل
چاوی خەواڵووی هەڵبێنێ
پێش ئەوەی شوان مەڕی شەوێن
وەگێڕێ، بەردا دەسبێنێ

***

پێش ئەوەی پۆلی نەشمیلان
شل شل داگەڕێن بۆ کانی
پێش ئەوەی سەرکانی و دەراو
ژاوەی بێ لە پەری جوانی

***

پێش ئەوەی حاجی سەلەمخۆر
هەژارێک هەڵنێ بە تەماڵ
پێش ئەوەی ڕێچکە ببەستن
بۆ مزگەوتێ شان بەبەرماڵ

***

پێش ئەوەی دەروێشی چڵکن
پەنجەی خەلیفەی کوشیبێ

پێش ئەوەی شێخ وەک تارمایی
بەرەو خانەقا خوشیبێ

***

پێش ئەوەی گزیری بەدفەڕ
لە دیوەخان پاروو بادا
پێش ئەوەی خاتوونێک بەناز
پەردەی کۆشکی ئاغا لادا

***

من کاوی خۆم لە کار دیوە
من جەرگی زەویم دڕیوە
من شیلەگەم هەڵبڕیوە
من یەک سەریم ئاخنیوە

***

من ڕیزە سواڵەم داناوە
شەغرە وێنجەم پێوە داوە
من گاگێرەم تێر کراوە
یا خۆیانم وەرگێڕاوە
هاوین و پاییز و بەهار
هەتاو لێی نەداوم بێکار

***

من جووتیارم، من جووتیارم
من لەگەڵ هەتاو هاوکارم
من بە ئارەق و ئەو بە تین
دامان ڕشتووە بناخەی ژین
باسکی من و تیشکی ئەوی

بژیو دەستێنن لە زەوی
گەر جووتیار ئارەق نەڕێژێ
گەر هەتاو تیشک ناوێژێ
دانیشتووی ناو کۆشک و قەڵا
دەخۆن نانی گەڵا گەڵا؟

***

بەڵام حەیف ئێستاش لێرە
من برسیم و کەسێک تێرە
نە قەت ئارەقی ئەسڕیوە
نە قەت گەوزی هەڵبڕیوە
نە مەچەکی جەمام بووە
نە چۆڵەمەی لە جێ چووە
نە ئەنگوستی ڕاگیراوە
نە داسوو لە چاوی داوە
نە دڵی پێی دڕ دڕ بووە
نە بن هەنگڵی خڕ بووە
نە کەفی دەردا بە کڵۆ
نە پەنجەی دەری کرد دڵۆ
نە دەستی پاشبارەی ناسی
نە ساوێکی دا لە داسی
نە بەگەرما داهێزا
نە خەوی لە چاوَی زاوە
نە بەسەرمایە تەزیوە
نە لە کای پایز خزیوە
نە نووسەکەی پێوە نووسا

نــه لـــه‌بـــه‌ر بارانـــیّ خـــووســا
نــه زوقمـــــی به‌ســــه‌ردا بـــاری
نه لــــه قـــوڕدا كــــه‌وت بـــاری
نــه دی شـــه‌و و شــــه‌ونخـــوونی
نه چێشــــتی ده‌ردی نــه‌بـــوونـی

***

تــا كــه‌ی وا بـم، تــا كــه‌ی وا بـم
ده‌س بـــه‌تـــاڵ و ڕه‌نـــج به بــا بــم
تاكــه‌ی ڕه‌نجـی شـــان و پیلـــم
بـــۆ دوژمـــن بـیّ، بـــۆ مـــن دیلـم؟
نـــا نــــا، تـــازه ڕاپـــه‌ڕیـوم
نـــاتـــوانـم بــــده‌ن فـــریــــوم
ڕێبـــازی شـــــۆڕش بـــه‌رنـــاده‌م
مـــه‌ودا بــــه داگـــیركـــه‌ر نـــاده‌م
لــه شـــان و باهـــۆی خـــۆم ڕادی
هـــه‌ڵگــــرم ئـــاڵای ئـــازادی

***

فریشتەی پەرپەوە

سەرنجم گەر دەبڕمە بەژن و باڵات
کچی جوان! بۆچی ڕووگرژی چ قەیدی؟
منم ئەو شاعیرە جوانی پەرستە
کە چاوی من جگە لە جوانی نەیدی

***

بەمنداڵی کە پەروەردەی چیا بووم
کەوم دی، پۆڕ و سوێسکە و ئاسکم دی
بە لاوچاکی لە شاری کوردەواری
کچم دی، نازەنین و ناسکم دی

***

گەڕاوم چۆم و نواڵە و مێرگ و بژوێن
بەماه و زەردی ئەستەم هەڵگەڕاوم
تەماشای سوێسن و بەیبوون و شلێر
بە دینی جوانی ڕاهێناوە چاوم

***

لەبەر تاوێ لەسەر پشت ڕاکشاوم
لەدەم جۆگە لەسەر فەرشی وەنەوشان

لەسەر گوێسوانە کردم چاوەبڕکێن
لەگەڵ گەورەکچی بەردەرکی حەوشان

***

بەڕۆژی سارد و ساو دیومە بە زستان
ترووسکەی بەفری بەرتیشکی هەتاوێ
شەوی هاوین لەناو ئەستێرەکاندا
گەلاوێژم دەدی پرشنگی داوێ

***

لەناو گۆم و گەرمگ و چۆم و قۆپی
بەپۆڵم دین قورینگ و سی و هەڵەتانج
لەبەر بێر و لە هاویر و لە پاراو
گەلێکم دیوە کیژی شۆخی کرمانج

***

لەمەیدان دیومە نێسکەی ئەسپی خۆشبەز
لەگەڵ دەستوجلیتی شۆڕەسواران
گەڕی شاییم لەپێش چاوی گەڕاوە
لەرەی مەم، سووکە ڕەوتی گوێ بەگواران

***

خوڕینی شوور و بازی مامزم دی
شەپۆلی گۆم و کەف هەڵدانی تاوگە
بە مێرۆژ و سیاسووتی بەهارێ
گەلێک شەو ماومەوە تا ڕۆژ لە ڕاوگە

***

لەسەر دوندی چیای سەربەرزی هەڵگورد
ڕەوەی هەورم پێمدا بەدی کرد

تـەمـاشـای دیمـەنی سـەوزی وڵاتـم
منـی سـەرسام و شاگەشـکە و خەنـی کـرد

***

بـەهـەشـتە کـوردەواری من، بـەهـەشـتە
فریشـتەم مـن، فریشـتێکی پـەریـوە
بـە جوانـی تـۆ دەژیـم لـەم دوور وڵاتـە
وەرە لێـم مـەبـڕە ئـەو تەنیـا بژیـوە

***

بـەڵێ تـۆ کیـژی، نـازداری، لـەباری
منیـش پیرێکـی زورهـان و دزێـوم
بـەڵام شـیرنترە لـەو شـەکرەلێـوە
وشـەی کـوردی کـە هـەڵدەڕژێ لـە لێـوم

١٣٥١

***

کاروانی خەبات

زەردە پەڕی، سوور بوو ئاسۆ
خەریک بوو سێرە هەڵگیرێ
لەباتی قاسپە قاسپی کەو
دەهات قرمژنی شێست تیرێ

***

ئاوری بەردەدا لە بەندەن
گڕی خومپارە و بازووکا
کام گوڵ گەش بوو، کام گیا شلک
بەو بڵێسە هەڵدەپرووکا

***

داوەستا لەو خڕ و شیوە
دووکەڵ و بۆگەنی باڕووت
نەمامی ناسک و ساوا
بەدەسرێژ دەبوونە بزووت

***

دەیشێلا هەڵاڵە و سوێسن
ناڵچەی پۆتینی ژاندەرم

نێرکی بیزا و مەندۆکی تەڕ
دەپەڕین بە گوڵلەی گەرم

***

کێوی لە حەوت کێوان تەقین
هەڵۆ دای شەقەی باڵان
کەروێشک تەماڵی هەڵگرت
ڕێوی خوشی بۆ کەنداڵان

***

کۆترە شینکەی قەدی شاخی
لوور بوونەوە ناو ئەشکەوت
سوێسکە لە بن پنچک خزا
چۆلەکە لە جریوە کەوت

***

خۆی لە ڕەندۆڵان هەڵکێشا
لە ترسان مار بەپەلەپەل
لە پەڕ پەڕۆچکەی ئاسمانێ
دیاری دا تارمایی خەرتەل

***

هەر چوار تەنشتی گیرابوو
لە سەنگەرێکدا بەتەنێ
ئەو لاوەی بەڵێنی دابوو
هەتا مردن چەک دانەنێ

***

پشوو سوار و گەروو وشک
گەرم ببوو چەکی دەستی

بەڵام هێشـــتا نـــەلـــەرزی بـــوو
دڵی پـــڕ لـــە هیـــوا و هـــەســـتی

٭٭٭

هـــەرچـــەندە ئـــاڵقەی گـــەمـــارۆ
هـــەر وا دەهـــات تـــەنگتـــر دەبـــوو
ئەســتێـــرەی هیـــوای دەدرەوشـــی
تـــا وەخـــت درەنگتـــر دەبـــوو

٭٭٭

پەنـــدی کـــوردانـــەیە و کـــۆنـــە
کـــە شـــەو قـــەڵاتـــی مێرانـــە
هـــەروا تاریـــکان پەیـــدا بـــا
دڕی پـــێ دەدان شـــێرانـــە

٭٭٭

ڕووناکبیرێکـــی تـــا ئیمـــڕۆ
دەچـــوو بـــەرەو ئاســـۆی ڕوون
ئێســـتا هیوای بـــە بـــوولێـــڵ بـــوو
بـــۆ لـــە گـــەمـــارۆ دەربـــازبـــوون

٭٭٭

بڵێســـەی دا لـــوولەی چـــەکێـــک
تێـــک هەڵـــگلا لاوچاکـــی کـــورد
ئـــەفســـەر یـــەک بەخـــۆی قیژانـــدی
(بـــەپیـــش بـــەپیش گلـــوله خـــورد)

٭٭٭

لـــەبـــن پـــەســـیوان دەرپـــەڕیـــن
هێـــزی ڕەش و ئـــەهـــریمـــەنـــی

دێرا بەخوێنی شەهیدێک
(کوردستان) مێرگ و چیمەنی

***

دیسان خوێنی قارەمانێک
نەخشاندی ڕێگای ڕزگاری
دیسان لاپەڕەیەکی ڕەشتر
کەوتە سەر مێژووی زۆرداری

***

دوا نیگای بڕیە لای ئاسۆ
بەمۆلەق ڕاوەستا چاوی
شنەبای شەو هات ئەستڕی
وەک پەنجەی جوانێک جواناوی

***

لەناو خوێندا دەتلێنەوە
لاوی بەزیپک و بەسبات
بەڵام هەروا دەچێتە پێش
بێ وچان کاروانی خەبات

ڕێبەندانی - ١٣٥١

له بیرم مه‌که

وه‌هام بیستووه سه‌رده‌می پێشوو
له گه‌وره شارێک نازدارێک هه‌بوو
کچێکی قیت و قۆز و که‌ڵه‌گه‌ت
شاکاری ده‌ست و نه‌خشی ته‌بیعه‌ت
شۆخ و له‌بار و جوان و ڕه‌زا سووک
له‌ڕاست ڕووی ده‌چوو ئابڕووی گوڵووک
دڵته‌ڕ، مه‌شره‌ف خۆش، زار به‌پێکه‌نین
شل و مل، ئه‌سمه‌ر، ناسک، نازه‌نین
دیده‌کاڵ، لێوئاڵ، بسک سێ ڕه‌نگی
خاڵی سه‌ر کوڵمه‌ی ڕه‌شتر له زه‌نگی
مه‌مک خڕ و توند، سینه نه‌رم و پان
گه‌ردن درێژ و چه‌نه کورت و جوان
که‌ی گه‌زۆ شیرن وه‌کو ده‌می بوو
که‌نگێ به‌ڕه‌زا وه‌ک په‌رچه‌می بوو
مانگ له ئاست هه‌نیه‌ی شه‌رمه‌زار بۆوه
بڕۆی دی هیلال خۆی له‌بیر چۆوه
جه‌رگ ده‌بڕین تیری بڕژانگی

دڵگر بوو بسکی، لووس بوو، لاجانگی
زەندی گۆشتن و شووش و نەرم و نۆڵ
بەلەکی خڕ و پڕ و سپی و سۆڵ
چەنەگەی خڕی وەکو گۆی زێو بوو
بەرخەبەبەکەی وەک شەکرەسێو بوو
خەڵقی شۆڕەبی و مەندۆک و بیزا
لەبەر ئەو باڵا بەرزە دەفیزا
ناز و کریشمە و لەنجە و لارەکەی
پڕی کردبوو هەموو شارەکەی
جوانی وا کەم بوو لەسەر زەمینێ
کەم دایک کیژی وا جوان دەبینێ
لە شارا هەچی هەبوون کوڕ و کاڵ
لەدووی ئەو شۆخە ببوونە عەوداڵ
لێیان گرتبوو گوێسوانە و ڕێباز
کڕیار گەلێکە بۆ کڕینی ناز
وەک مانگی جێژن لێیان دەڕوانی
پێیان هەڵدەگوت بەستە و گۆرانی
بەڵام لە هەموان داوخوازتر لاوێک
بوو، کە نەدەژیا بەبێ ئەو تاوێک
گیرۆدەی کردبوو بەبسکی خاوی
دێوانەی کردبوو بەسیلەی چاوی
ئاوری ئاوری لە دڵ بەردابوو
نازی وەرهەمی پێ هەڵێنابوو
وەختابوو بمرێ بۆ ماچی لێوی
یا وەکو شێتان ڕوو بکاتە کێوی

نــــەیمـــابـــوو هـــــۆش و هـــــەدادان و خــــەو
ئـــۆقـــرەی بـــڕابـــوو بـــەڕۆژ و بـــــەشـــــەو
قســـــــەی دڵســــــــۆز و دۆســـــــتی نەدەبیســـت
لــــە دنیـــای ڕوونـــاک هـــەر ئـــەوی دەویســت
لــــە دڵـــی بەربیـــــوو ئاگـــــری بـــێ ئامـــــان
دەســــــــتی بـــەردابــــــوو لە مـــاڵ و ســـامـــان
شـــێت و شـــــەیـــــدا بوو، هـــۆشی نــەمــابــوو
ئاگـــــــای لە حاڵـــی خـــــۆشـــی نــــەمـــابـــوو
شـــــین وگـــــریـــان و ڕۆڕۆ بــــوو پیشــــــەی
هـــەر بیـــری ئـــەو بـــوو یـــادی هەمیشــــەی
نـــاهـــومێـــــد نــــەبـــوو دەســـــتی بەرنـــــەدا
تـــا ئـــــەو نــــازدارەی بــــۆ هاتـــــە ڕەدا
بـــــەهــــار بــــوو دیســـان خەملی وەک بەهەشــت
مێـــرگ و لاپـــاڵ و بـــــەنـــدەن و پێـــدەشـــــت
کانــــــی وەک دیـــــدەی ئـــاواران پـــڕ جــۆش
شـــنە وەک پشـــــــووی نـــــازداران بــۆنـــخۆش
گـــــۆڵ پشـــــــکووت، بلبـــل وەورینگـــــە کـــەوت
کـــــەو لـــەســـەر ڕەوەز هـــــەڵـــی گـــرت ڕەوت
مێـــــلاقـــە بــــــــادەی ئـــــاونگــــی دەمشــــــت
شــــــللێر فرمێســــکی شـــادی هـــەڵـــدەڕشــت
خـــــونچـــــە دایـــــــدڕی بــــــەرۆکـــــی کـــراس
لــــــە خیـــــز هـــاتـــە دەر چــــووزەڵـــە ڕێـــواس
بـــــــۆن و بــــــــەرامە و هــــــــەوای بـــــەهـــاری
عیشـــق و هـــــــەوەس و مــــەســـــتی لـــێ بـــاری
بـــــەهـــار کـــە بـــەزمـــی تـــەبیعـــەت گـــەرمـــە

دڵی نازداری بێ بەزەش نەرمە
بەڵێنی پێ دا کیژۆڵەی چاوجوان
لە دەری شاری بۆی بچێتە ژوان
لاوی دڵسووتاو گەیشت بەئاوات
کە ئەو نازدارەی بۆ لە ژوانێ هات
ئاوێزانی بوو، گرتی لە ئامێز
گووشی بەباهۆی مەردانەی بەهێز
ڕایمووسی لێوی شیرنتر لە قەند
لە دەستی هاڵاند کەزی وەک کەمەند
گووشی مەمکۆڵەی وەک زەردە لیمۆ
بڕا، لاکەوە، مەکە، ئەیەڕۆ
دەیانکرد یاری و دەسبازی و گەنگەڵ
یەکتریان دەگرت لە مێز و باخەڵ
درێژ دەبوون و هەڵدەستانەوە
لەناو شێنکەدا دەتلانەوە
لاوی تامەزرۆ، کیژی گەردن کێل
سوێسنە و بەیبوونیان دەکردن پێشێل
ڕێکتر دەکەوتن بۆ ئەم لا و ئەولا
قانەقەندیلەی یەکتریان دەدا
سێبەر شۆڕ ببوون، ئێوارە داهات
ئاخ لە خۆشیدا زوو ڕادەکا کات
هەرچەند لە دینی یەکتر تێر نەبوون
ناچار بوون هەستن بەرەوماڵ ببزوون
شل شل داگەڕان بۆ دەم ڕووباری
تا پێش تاریکان بچنەوە شاری

لەسەر کەندی چۆم ڕاوەستان تاویٚ
کچ دیتی لەناو نێرینەی ئاویٚ
چەپکە گوڵێکی وەکو پتی خوێن
گوتی ئای جوانە! ئەوە گوڵی کوێن؟
بریا هی من با ئەو گوڵە سوورە
حەیفە کەوتە ناو ئەو شیت و شۆڕە
هێشتا قسەکەی نەکردبوو تەواو
کە دڵداری شێت خۆی خستە ناو ئاو
بە پەلەقاژە گوڵی هێنا دەست
هاویشتی بۆ لای کیژی دیدەمەست
گوتی ئەی یاری ژیکەڵە و ژیرم
هانیٚ گوڵەکەت مەکە لە بیرم
گێژاو لوولی دا، شەپۆڵ نوقمی کرد
خوڕینی چۆمی کەلاکیشی برد
تۆماری ژینی کورتی پێچراوە
ئەو تەنیا ڕۆژە خۆشەی بۆ ماوە
ساردی کردەوە چۆمی سارد و سڕ
دڵی پڕ هەست و بڵێسە و گڕ
کە ئەوەی بینی کیژی شەنگ و شۆڕ
لەویٚ ڕانیشت و کردیە زیڕ و هۆڕ
قژی ڕنینەوە دای لە سینگی خۆی
بەرۆکی دڕی قوڕی پێوا بۆی
لەویٚ هێند گریا هەتا بوو شەلاڵ
بە دارەمەیت بردیانەوە ماڵ
هەتا ماوەیەک دژ و وەڕەز بوو

کەم کەم دڵداری پێشووی لەبیر چوو
یەکێکی تری گرت لە کوڕانی شاری
سەرلەنوێ دەستی کرد بە دڵداری
ژین ڕاناوەستێ، هەوەس نامرێ
دڵداری لەگەڵ مردوو ناکرێ
زیندوو پێویستی بەهاودەم هەیە
بۆ مردوو مردن، هەر ئەفسانەیە
تا خوێن ببزوێ، تەزووی بێ، هەوەس
بێ جووت دژوارە بۆ گشت کەس
کە ویستت دڵی جوانێک ڕابگری
دەبێ بۆی بژی، نابێ بۆی بمری
ژن پیاوی دەوێ، پیاو دەیەوێ ژن
هەزارانی واش بێ سەروشوێن بن
بۆ ژین پێویستە لەشی گەرم و گوڕ
نەک ئاڵا و کێل و گڵکۆ و بەرد و قوڕ
لە یەسکی ڕزیو وەرناگیرێ کاو
بێ کاو دژوارە ژینی ژن و پیاو
تێ نەگەیشتبوو دڵداری بێ هۆش
کە کچ زوو کوڕان دەکەن فەرامۆش
هیچ کەس بەو کارە ناڵێ ئازایی
خۆ بەکوشت بدا پیاو بەخۆڕایی
خۆی بەئاو دادا بۆ هەوەسێ چووک
پێی وابێ پاش ئەو کچ نابێ بەبووک
کەسێک دەیەوێ قەت نەکرێ لە بیر
ناوی لاپەڕەی مێژوو بکا داگیر

خـــەڵـــک بـــەمەردی و ئـــازایـــی و پیـــاوی
هـــەتـــا هـــەتـــایـــە هـــەر بـــەرن نـــاوی
بـــێ بـــەمـــایـــەی ســـەربـــەرزی کـــۆمـــەڵ
بـــۆی دروســـت بکـــەن پـــاش مـــردن کـــۆتـــەڵ
لـــە ڕیـــزی گـــەوران نـــاوی بنـــووســـرێ
ســـەت شـــێعری بـــاشـــی پـــێ هەڵبگوترێ
جێـــی شـــانازی بـــێ بـــۆ نـــەتـــەوەی خـــۆی
گـــۆڕی مـــەزار بـــێ، کڕنـــووش بـــەرن بـــۆی
خـــۆ فیـــدا بـــکا بـــۆ گـــەل و خاکـــی
نـــاوی نـــەمـــرە بـــەپـــاکی و چـــاکـــی

١٩٧٣/١٠/٦

***

یادم بکەن

لــەو دەمـــەیــدا پیـــاڵـــە دەدرێـــن لــە پیاڵـــە
لــەو دەمـــەیـــەدا لێوتـــان بـــە بـــادە ئاڵـــە
لــەو دەمـــەیــدا کـــۆڕی شـــادی دەبەســـتن
لــەو دەمـــــــەیـــدا ســـەرخـــۆش و مەســـتن
لــەو دەمـــــەیـــدا کـــە دەگـــرن بـــاز و دەوران
لــەو دەمـــــەیـــدا دەس دەگێـــــڕن لـــە بـــەروان
لــەو دەمـــــەیدا دەس لـــە بـــەژنـــان وەردێنـــن
لــەو دەمـــــەیـــدا بـــەرکـــۆژە دەتـــرازێنـــــن
لــەو دەمـــــەیدا گەڕی ڕەشـــبەڵەک گـــەرمـــە
لــەو دەمـــەیدا دەکوشـــن کام پـــەنجە نـــەرمـــە
لــەو دەمـــــەیـــدا دۆ دەکـــەونـــە خـــۆڕانـــان
لــەو دەمـــــەیدا کـــە دەکوشـــن گـــوڵمەی ڕانان
لــەو دەمـــــەیـــدا تـــامـــەزرۆن لـــە جێژوانـــان
لــەو دەمـــــەیـــدا بـــەخـــۆوە دەکۆشـــن جوانـــان
لــەو دەمـــــەیـــدا گـــڕ دەگـــرێ مەیل و تاســـە
لــەو دەمـــــەیـــدا تێـــک هەڵدەنگـــون هەناســـە
لــەو دەمـــــەیـــدا کـــە دەمـــژن شـــەکرە لێـــوان

لــەو دەمـــــــەیــدا نەبــێ لــەمپــەر و نێـــوان
لــەو دەمـــــــەیــدا پــۆڵــی بێریــان ڕادەبـــرن
لــەو دەمـــــــەیــدا کیـــژ چاوتـــان لـــێ دادەگرن
لــەو دەمـــــــەیَــدا گـــوێ هەڵدەخـــەن بـــۆ تارێ
لــەو دەمـــــــەیــدا (مامـلـــێ) دەڵـــێ قەتـــارێ
یـــادم بکـــــەن، یـــادی منـــــی دوور وڵات
یـــادی منـــی ڕێبـــواری ڕێـــگای خەبـــات
یـــادی منـــی بـــێ بـــەش لە خۆشـــی و شـــادی
یـــادی منـــی ســـــەوداســـــەری ئـــــازادی

١٩٧٣/١١/٢

***

دەسکەوتی خەبات

نــــە بلوێــرژەن دەتــووڕێنــێ لــــە بــلوێــر
نــــە شــۆڕەژن ورینگـــــەی دێ لــەبــەر بێــر
نــــە نــارەنــاری کیــژی مــەشــکەژێنــە
نــە سیــرەسیــری شـــمقاڕ و شـــــەهێنــە
نــە بــۆرە بــۆڕی مانــــگای تـــازە زاوە
نــە شــلقەشــلقی مـــەشــکەی نیـــوەژاوە
نــە فیتـــە فیتــی شــوان و کاڕەیـــی مــەڕ
نــە باللــۆرەی کچـــی چاوەمەســت و دڵتــەڕ
نــە ئۆحــە ئــۆحــەکــەی گاوانــی باســک
نــە بگــرە بــەردەکــەی کابانــی ناســک
نــە کۆڕەژنــی حــدوودی ســووکــە ســواران
نە خــرمــژنی هەیاســەی گــوێ بــەگــواران
نە قاڕەی ســی و چریکەی بــاز و پــەرکــوور
نــە دەنگــی ئاســمانی و شــادیی شــالــوور
نــە گرمەی هــەور و هــاژەی ڕێــژنــە بــاران
نــە ســروەی بــا و شــنەی ســوورە چنــاران
کــەوی کێــوی نە قاسپەی مــا نــە سیــرە

بەرەو گەرمێن فڕیوە زەردەزیڕە
لە هێلانەی خزی و بێ دەنگە سێروو
دەڵێی خۆشخوانی کوردە و نیەتی ئێروو
گوڵاڵە وَ سوێسنە و خار و کەنێرە
هەموو پرزەن، زەمان کردوونی گێرە
نەماوە ڕەنگ و بۆی بەیبوونی نواڵە
کرانە گزرە مێژوەرد و هەڵاڵە
پەڕیوە سوورگوڵ و پێ خوستە سونبوڵ
ڕزیوە نووسەکە و خاو بۆوە پێکوڵ
کرانە دەستەچیلە لاسکە گۆگەم
خەزانە و جوانی ناوێری بڵێ هەم
کەما و مەندۆک و هەڵز و لۆ پەڕیون
لە ترسی با لەناو قوولکە وپەسیون
لە باخ و چڕ ئەوی دار و درەختە
هەموو زەردن لە ترسی هێرشی شەختە
چەمەن کاڵ بۆتەوە ڕوخساری ئاڵی
لەسەر گۆنەی وەلاچوو دەنکە خاڵی
«گوڵ و حاجیلەکانی دەشتی هاموون»
بەجارێکی بەتاڵانی خەزان چوون
مەلای گوندە چیا، نەک شێخی ورگن
هەیەتی مێزەرێکی بۆر و چڵکن
کەوا سەوزی لەبەر داماڵدراوە
سیواک و تەیلەسانیشی نەماوە
چ بێ نازن، هەوارگەی خۆش و زەنوێر
چ نازن چیا و لاپاڵ و هەڵدێر

خەزانە بێ بەزە و ناخۆش و تووشە
مژە و زوقمە و کەڕەسیسە و پرووشە
لە کوێستانی نەماوە خێر و خۆشی
تەبیعەت هەر بینا کفنیشی پۆشی
ئیتر کەس ناگرێ داوێنی کێوان
لە جێیان باری خەم نیشتووە لە لێوان
بەڵام بنواڕە ئەورۆ شارەکەی کۆ
«قوبەی کشمیری دا بەر شەق وەکو گۆ»
ئەوا پڕ بوو لە خۆشی و کامەرانی
بەهاری شامە ئەییامی خەزانی
دەر و دیواری شادی لێ دەباری
خەزانی خۆشەویستە وەک بەهاری
قریوە و داوەت و چۆپی و سەمایە
گەپ و گاڵتە و زەماوەند و هەرایە
تریقە و پێکەنینە و چەپڵەڕێزان
هەموو بەشداری بەزمن خاو وخێزان
هەموو چاوێک گەشە، گشت کوڵمە سوورە
کەسەر لەو شارە بێ ئازارە دوورە
دەبینی تۆ ئەگەر چاوێک بگێڕی
کچی وەک دوڕ، کوڕی جوانتر لە زێڕی
کە دەچنە داوەتێ سەرمەست و دڵخۆش
فرێ دراوە پەچە و ڕووبەند و سەرپۆش
هەڵە هەڵکەوتووە بۆ کیژ و لاوان
نییە ئەورۆکە باخی سینە پاوان
چلۆن ئەورۆ نەبێتە ڕۆژی جێژن؟

چلۆن خەڵکی کوڵ و کۆیان نەڕێژن؟
لەلای ئازادیخواز و کوردی دڵسۆز
بەڕێزتر بۆ نەبێ ئەوڕۆ لە نەورۆز؟
کە پاش ئەو ڕەنج و دەرد و کفتوکۆیە
دەبینن کۆتەڵی (حاجی) لە کۆیە
دەبینن کۆتەڵی شاسواری کۆیە
کە ڕۆژێکی بەپێیان لێرە ڕۆیی
چلۆن بۆ سورمە نابێ خاکی شارێک
کە حاجی پێی لەسەر دانابێ جارێک

❊❊❊

ئەوە کۆتەڵ نییە ڕەمزی نەجاتە
ئەوە دەسکەوتی چەند ساڵەی خەباتە
ئەوە ڕووگەی هەموو کوردێکی پاکە
ئەوە جێگای نیازە، پیرە چاکە
بوتی ساحەب دڵانی دڵ بەسۆیە
کە ئەوڕۆ پێی دەنازێ شاری کۆیە

❊❊❊

سڵاو ئەی حاجی ئەی ڕۆڵەی زەمانە!
لە سایەی تۆوە هەرچێکی هەمانە
هەموو ژینت لە ڕێی گەلدا بەخت کرد
هەتا ڕێگای خەباتت بۆ تەخت کرد
گەلێکت دی غەریبی و تاڵ و سوێری
نەبوو ساتێ لە خزمەت خۆ ببوێری
بەگژ بێگانە و خۆمانەدا چووی
لەگژ دێوەزمە و دێوانەڕا چووی

نەترسای و نەخەجلای و نەلەرزی
چ مەشهووری، چ ڕووسووری، چ بەرزی
هەموو شاگردی تۆن شیرن کەلامان
لە تۆ فێر بوون خەبات قازی و مەلامان
بەدەنگی تۆ خەواڵوو ڕاپەڕیون
لە ترسی تۆیە دوژمن داپەڕیون
گەرای ئەفکاری تۆیە باڵی گرتن
کەوا ڕۆڵەی گەلت سەریاڵی گرتن
بەئازایی، بەزانایی، بەوردی
چەکت دا دەستی شۆڕشگێڕی کوردی
پەڕی دیوانەکەت گەنجە و خەزێنە
وشەی شیرینی تۆ دوژمن تەزێنە
هەموو پەندن قسەی سووک و دزێوت
وەکو باڵی پەری پاکە جنێوت
بەنرخە، تازەیە، بەرزە، بەهێزە
ئەوەی فەرمووت لە بارەی پیاوی دێزە
«ئەگەر کوردێک قسەی بابی نەزانی
موحەقەق دایکی حیزە و بابی زانی»
کە شێعری تۆ بزاوتی هەستی هەستان
هەموو سەوداسەری سەربەستی هەستان
لە کوردستان گەلێک شۆڕش بەرپا بوون
کوڕی کوردی بەگژ بێگانەدا چوون
لەمێژساڵە دەڕێژن ئارەق و خوێن
بەڵام داخی گرانم هێشتە لە کوێن؟
ئەوێستاش دەردەکورد نەکرا عیلاجی

ئـــەوێســـــتاش کـــوردی کۆیلە مـــاوە حاجـــی
گــــەلی کوردت نـــەبوو هێشـــــتا نـــەجاتـــی
بـــەخـــوێنـــی لاوەکان ســــــوورە وڵاتـــــی
ئـــەوێســـتاش دوژمنـــی لاســـار و بـــەدفـــەڕ
دەکـــووژێ کـــوردی بـــێ تـــاوان و لاشـــــەڕ
ئـــەوێســــــتاش هـــەر دەمـــانکەن تیـــرەبـــاران
دەنـــەخشـــێنن بـــەخوێـــن کـــۆڵانی شـــاران
ئـــەوێســــــتاش پـــڕپـــڕن زینـــــدان لـــە لاوان
بـــەغـــەیـــری وەی کـــە کوردن نیانـــە تـــاوان
ئـــەوێســــــتاش گـــۆڕ غەریـــب زۆرن وەکو تۆ
ئـــەوێســــــتاش بـــێ نەســـیب زۆرن وەکـــو تۆ
ئـــەوێســــــتاش بـــێ کـــەس و دوورە وەتەن هەن
ئـــەوێســــــتاش شـــاعیری پیـــر و ڕەبـــەن هەن
ئـــەوێســــــتاش شـــێعری وردی کـــوردی دەدڕن
زمانـــــی شـــاعیـــرانی چاکـــــــی دەبـــڕن

***

بـــــەڵام تـــــۆ دڵنیـــــابـــە پیـــــری زانـــا!
بناغێکـــــــی وەهـــــات بۆ کـــــوردی دانـــا
ئیتـــــر سەنگـــــەر بـــەتـــاڵکردن مـــەحـــاڵـــە
ئیتـــــر کورد و بـــەزین خـــــەون و خـــەیـــاڵـــە

بەرەبەیانی - ١٩٧٣/١١/٢٦

***

شەوگاری تەنیایی

هەتا نێڵەی نەیە ئاورگی دڵ، چەم پڕ لە نەم نابێ
هەتا نەم دانەبارێ تینی ئەم ئاورگە کەم نابێ
لەناو ئاورینگ و ئاونگا شەوم ڕادەبڕێ بێ هەمدەم
بەڵێ شەوگاری تەنیایی بەبێ فرمێسک و خەم نابێ
ستەمکاری منی دوور خستەوە لەو یارە شیرینەم
ئیتر من چۆن ڕقی زۆرم لە ئازار و ستەم نابێ؟
ئەوی سەربەرزە لەم وێرانەدا تووشی خەم و دەردە
چیای سەرکەش ببینە قەت سەری بێ هەور و تەم نابێ
لەناو دەریای خەیاڵم دیمەوە من گەوهەری نایاب
هەمە گەوهەر، ئیتر چاوم لە دینار و درەم نابێ
وەرە ناو باوەشی گەرم و گوڕ و پڕ تاسە و مەیلم
ڕەدیفیش تێک بچێ پێم خۆشە من دەستم لە مەم دابێ
وەرە با هەڵمژم ئەو لێوە شیرینە بە کەیفی خۆم
لەپاش ئەو تاڵییە با من دەمێک شەکرم لە دەم نابێ
پەلەت بێ، چاوەڕێتم، زوو وەرە، بەس خۆت بخافڵێنە
هەزار جار هێمنیش بم بۆ ویساڵت چۆن پەلەم نابێ؟

١٩٧٤/١/١٤

شەوی شاعیر

بابە تاهیرا! منیش دەڵێم وەک تۆ
«ئاخ لەدەس دیدە، وای لەچەنگی دڵ»
دڵی جوانی پەرست و چاوی هەوەس
شەو هەتا ڕۆژ بەمن دەدەن گینگڵ

***

کێ دەزانێ بەشەو لە من چ دەکا
ئەو خەیاڵە پەشێو و ئاڵۆزەم؟
کێ دەزانێ کە چیم بەسەر دێنێ
ئەو دڵە پڕ بڵێسە و سۆزەم؟

***

کێ دەزانێ چلۆن بەیان دادێ
لە منی شێت و شاعیری دڵتەڕ؟
کێ دەزانێ خەیاڵی بن لێفەم
چۆن بەسەر کەوشەنا دەکا شەوپەڕ؟

***

ئەرێ ئەی بەدری ئاسمانی جەمال
هیچ دەزانی چلۆنە حاڵی من؟

شەو هەتا ڕۆژ لە کونجی تەنیایی
وەک هیلال ئاوەڵایە باڵی من؟

***

گیانە! هێشتاکە دانەمرکاوە
ئاگری عیشقی توند و سەرکەشی من
لەشی گەرم و گوڕی دەوێ هەر شەو
بۆیە وا ئاوەڵایە باوەشی من

***

لێوی وشک و بەباری من دەیەوێ
هەڵمژێ لێوی گۆشتن و ئاڵت
دەستی سارد و تەزیوی من دەیەوێ
بیکوشێ مەمکی وەک بەهێی کاڵت

***

دەمەوێ بەو سمێڵە زوورانەم
ئارەقی سینگ و باخەڵت بسڕم
دەمەوێ بسکە نەرمەکەت بگرم
دەمەوێ چاو لە چاوەکەت ببڕم

***

دەمەوێ گوێم لە دەنگی نەرمت بێ
دەمەوێ هەست بکەم هەناسەی تۆ
دەمەوێ من بگەم بەکاوی دڵ
دەمەوێ دابمرکێ تاسەی تۆ

***

دەمەوێ هیممەت و هومێدی من
ئەتڵەسی ناهومێدی دابدڕێ

دەمەوێ پەنجەکەت بەئەسپایی
تۆزی غوربەت لە ڕوومەتم بسڕێ

***

ئەی هومێدَ ئەی ڕەفیقی دێرینەم
تۆ نەبی کێم هەیە منی بێکەس؟
گەر هەموولا لە من بهارووژێ
نابەزم تۆم لەگەڵ بمێنێ و بەس

***

تۆم هەبی ئەو شەوانە ڕادەبرن
تۆم هەبی دوایی دێ بەڕۆژی ڕەش
تۆم هەبی هەر دەگەم بەئامانجم
تۆم هەبی ئەو دەگرمەوە باوەش

١٩٧٤/١/٢٥

***

بناری هەڵگورد

له خەودا دیم لەسەر هەڵگورد
لەسەر چیای سەرکەشی کورد
ماندوو، خەستە، شەکەت، کەفت
لەسەر تەختێکی زێڕ کەفت
لەبن لێفەی ئەتڵەسی سوور
لەسەر دۆشەگێکی ئەستوور
بۆ حەسانەوە درێژ ببووم
بەبۆنی گوڵان گێژ ببووم
کەوی گرتبووی دەوروبەرم
غوڕڕەکەو بوو لەبن سەرم
شنە کاکۆڵی دەبزاوتم
گزنگ ڕوومەتی دەنگاوتم
له فریشتان بەرزتر بوو جێم
هەور دەڕموێن لەبەر پێم
هەوایەکەم هەڵدەمژی
کورد و کەودەری پێ دەژی
گەیبوومە پۆپەی ئاواتم

لێم دیار بوو هەموو وڵاتم
وڵاتی باب و باپیرم
جێی هەڵدانی خۆم و بیرم
وڵاتیَ جوان و دڵگرم
هەزار جاری دەبەر مرم
وڵاتی ڕەنگین و نەخشین
وڵاتی سوور و سپی و شین
خێری خودا، باخی بەهەشت
کوێستان و بەندەن و پێدەشت
تەلان، گەوە، بانوو، بستوو
کانی، زنە، رنوو، پزوو
مێرک، نواڵە، دەریا، ڕووبار
نەرمان، هەڵەموت، لێرەوار
ئاوهەڵدێر، خوڕێن، گۆمی مەند
کێڵگە، بەیار، بژوێن، زەمەند
جێ جێ کۆدە، جێ جێ ڕووتەن
جێ جێ چێنگ، جێ جێ ڕەقەن
جێ جێ ئاوگر، جێ جێ شۆنە
جێ جێ شوورە و قەڵاکۆنە
کوردستانی بەخێر و بێر
«پێی ڕوون دەبۆوە چاوی کوێر»

***

پۆلێکی پەری شل و مل
بەرمۆور و ملوانکە لە مل
برژانک درێژ و چاو بەکل

شان بەکۆڵوانە شەدە شل
ناسک و نازدار و شۆخ و شەنگ
تەنک و شلک و جوان و چەلەنگ
بەژن باریک و خڕ و پڕ
سەری کوڵمەیان دەیدا گڕ
نەشمیل، ڕەزا سووک، نازەنین
لەبەر دڵان و خوێن شیرین
چاویان مەست و پڕ شەرم بوو
بسکیان ئاوریشمی نەرم بوو
لەشیان بەتین و گەرم بوو
باسکیان سەرینی سەرم بوو

***

یەکێک خۆی لەباڵ دەخزاندم
یەک یەخەی بۆ دەترازاندم
یەک بەناز خۆی ڕێ دەخستم
یەک مەمکی دەنا لە مستم
یەک دەیشێلام ئارام ئارام
یەک قانە قەدیلەی دەدام
یەک بۆی دەگوتم گۆرانی
بەچریکەی خۆشی ئاسمانی
یەکێک سەمای بۆ دەکردم
یەک دەستی لەستۆ دەکردم
یەک بەبالۆران دەیدواندم
یەک بەسپایی ڕایدەژاندم

***

لەو خەوەدا هێشتا لاو بووم
هێشتا بەنموود و بەرچاو بووم
هێشتا مابوو گوڕ و هێزم
هێشتا هەمبوو باهۆی قەوی
ڕەوەکم دەکردن کەوی
لە جێژوانی خۆم ڕادەگرت
مێزم بەبزۆزاندا دەگرت
هێشتا پێم دەکرا دەسبازی
گراویم دەکردن ڕازی
هێشتا کەنفت و پیر نەبووم
«لە باڵ جواناندا تیر نەبووم»

***

دڵتەڕ و جوانی پەرست بووم
شاعیرێکی خاوەن هەست بووم
هێشتا دوور نەبووم لە هەڵگورد
کیژم دەهاتن لە شەوگورد
لەپڕ لەو خەوە ڕاچەنیم
بەحاڵی زارم پێکەنیم
لە نێو ماڵێکی بێ ژندا
لە بن لێفێکی چڵکندا
لەسەر تەختێکی ڕەق و تەق
سەرتاپام شەلالی ئارەق
پیر و کەنەفت و کەلەلا
هەموو لەشم هەلا هەلا
پشتم ڕەق و باسکم تەزیو

پێم نەدەکرا ئەم دیو ئەودیو
کز و گۆد و سڕ و بێ ناز
پێچم دەدا وەک مارانگاز
تازە کوا خەو دەمباتەوە؟!
هەستام وەبیرم هاتەوە
ئاوارەم و دوورە وەتەن
بێ تەماڵ و سەڵت و ڕەبەن
سەرم وڕە و گیانم دێشێ
کەس نییە نازم بکێشێ
چم کردووە بۆ وام بەسەر هات؟
بۆچی تەرە بووم لە وڵات؟
بۆ هێلانەم لێ شێواوە؟
ئەو هەموو ڕێگەم پێواوە؟
بۆ لە خۆشی دوورە بەشم؟
بۆ ئەوەندە چارەڕەشم؟
چییە گوناه و تاوانم
تەریدەم؟ جەردەی کاروانم؟
پیاوکوژم؟ ڕێگرم؟ دزم؟
بۆ دوورم لە کەس و خزم؟
تاوانم ئەوەیە کوردم
خەڵکی بناری هەڵگوردم
بەو هەوایە پەروەردە بووم
بۆیە تووشی ئەم دەردە بووم
کۆیلەتیم بەلاوە نەنگە
بۆیە وڵاتم پێ تەنگە

دەڵێم مافی خۆمم دەنێ
ڕەپێم دەنێ بۆ بەندەنێ
دەڵێم ئینسانم، بەشەرم
ئەو پسەندە دێنێ بەسەرم

***

بەڵام هەڵگوردە و نانەوێ
بەڵام کوردە و مافی دەوێ
هەزاری وەکو من بمرێ
دەست لە خەبات هەڵناگرێ
زۆر کەسی وەک من نەمێنێ
ئەو مافی ڕەوای دەستێنێ

٥٢/١٢/١

***

پەیامی ڕانەگەیەندراو

پەیامی من بەگوێی ئەم دڵبەرە نازدارە ڕاناگا
نەسیم بۆ سیم دەبینێ، شل دەبێ، بەم کارە ڕاناگا
گوتی سەبرت هەبێ دووبارە دێمەوە دیتنت ئەمما
لە کورتی دا تەمەن، وا دیارە بەو کارە ڕاناگا
وەکو پەروانە دەوری لێ دەدەن لاوانی خۆولاتی
گوڵی ئێرە بەژوانی بولبولی ئاوارە ڕاناگا
نەخۆش و دەردەدار و دڵ بریندارم، پەرستارێک
بەحاڵی ئەم دڵە پڕ ژان و پڕ ئازارە ڕاناگا
دەکەی ماچی دەم و لێوان ئەگەر هێز و گوڕێکت بێ
دەنا جوانێک بەدەردی عاشقی بێ چارە ڕاناگا
هەتا کۆمتر دەبێ پشتم پتر هەڵدەکشێ مینی ژوپ
ئیتر دەستم بەداوێنی کچی ئەم شارە ڕاناگا
دەبێ بولبول لە من فێربێ غەزەل خوێنی، بەڵام چبکەم
گرفتارم، چریکەم بەو گوڵ و گوڵزارە ڕاناگا

٢١-٣-١٣٥٣

وردەواڵە

دڵی شاعیر

دڵـــی شـــاعیر وەکـــو ئاوێنـــە دەچـێ
گـولـەکـەم! تـۆ دڵـەکـەم مـەشـکێنە
ڕاســـتە زۆر ناســـکە، ئەممـا کـە شـکا
وەکـــو خـــەنجـــەر دەبـــڕێ ئاوێنـــە

***

تەرجەمە لە ئەنوەرییەوە

هـــەر بەڵایـــەک لـــە ئاســـمانەوە بـێ
بـا لەوێشـــڕا نـەهاتبـێ بـــۆ مـــن
کـــە گـــەیشـــتە زەوی دەکـا پرســـیار
ئـەرێ لـە کوێیـە ماڵـی مـام هێمـن؟

بۆ چمن

ئـــەی خـــودای گـــەورە! خالیقـــی بـــێ چـــوون
ئـــەی ئـــــەوەی دات بەئێمـــــە زار و قـــــوون
یـــا ئـــــەوان بگـــــرە یـــا بکـــــە تێـــرم
تێـــــر نەبـــم بـــۆ چمـــــن ســـەر و ژێـــــرم

***

بۆ کچە کوردێک

کچـــــە کـــوردێکـــی نەشـــمیل و لەبـــاری
بـــــەوەی نییـــــە ماوەیێکـــــە چوویە شـــاری
ئەگـــــەر پێـــت خۆشـــــە هـــەروا بتپەرســـــتم
نەکـــــەی لادەی لـــــە دابـــــی کـــــوردەواری

***

پەری ئازادی

شـــینم گـــەلێـــک گێـــڕا و شـــادیـــم کـــەم دیـــوە
خـــۆشـــی دەڵێـــن هـــەیـــە، بـــەڵام نـــەمـــدیـــوە
هـــەڵـــوەدا بـــووم لـــە دووی پـــەری ئـــازادی
تـــووشـــی نـــەبـــووم نـــە لـــەودیـــو نـــە لـــەمـــدیـــوە

***

بۆ خانمی لازار

ژیـــانـــی دوویـــارە دەبـــەخشـــیەوە بـــەمـــردووی عیشـــقت
تـــۆ مـــەســیحا نـــەفـــەســی خـــۆزگـــە منیـــش لازار بـــام

دیلی دیل

ئەسیری بسکی ئاڵۆزی کچە کوردێکی نەشمیلم
تەماشا کەن چ سەیرێکە بەدەستی دیلەوە دیلم

***

شنە

شنە نەبزێوی سەری بسکی ڕەشی
کە لەسەر ڕوومەتی ئارامی گرت
گوێ مەدە ئەو قسە کۆنەی کە دەڵێ
لەشکری کافرە ئیسلامی گرت

***

بۆ ئاغای لبادی دارایی

بە لباد دەبڕێ سەری پیاوی لبادیە کوێرە
یاڕەبی کەس نەخەیە داوی لبادیە کوێرە
ئەی ئەوەی شاخ بەکەر و باڵ بەپشیلە نادەی
بۆچێ سۆمایی هەیە چاوی لبادیە کوێرە؟

***

ڕقی پیرۆز

دەمگرێ، ئەمما لەگرتووخانە ڕق ئەستوور ترم
لێم دەدا، ئەمما لەسەر داوا ڕەواکەم سوور ترم
دەمکوژێ، ئەمما بەگژ جەللادەکەم دا دێمەوە
کوردم و ناتوێمەوە، ناتوێمەوە، ناتوێمەوە

١٩٧٤/١٣٥٣

ناڵەی جودایی

پێشەکی

محەمەدی مەلا کەریم

وەنەبێ هەر کەســـێ پێشەکیی بۆ کاری کەسێکی تر نووسی، ئەوە وا بگەیەنێ خاوەن کارەکە کەسێکی نەناسراوە، یا هیچ نەبێ پێشەکی نووسەکە لەو ناسراوترە. ئەگەر وا بوایە، نە ئەبوو کەس پێشەکی بۆ کاری شاعیرێکی وەک کاک هێمن بنووسێ. ئەگینا کێ بێ لەناو کوردی ئەم عێراقەدا، ئەگەر هێمنیش نەناسێ، هیچ نەبێ شێعری نەخوێندبێتەوە یا ناوبانگی نەبیســـتبێ! ئەگەر تا پێنج شەش ساڵ لەمەوبەر تەنها کەم و بێشێکمان هێمنمان ناسیبێ یــا بڵێین ناویمان بەرگوێ کەوتبێ، ئەوا لەم ســـاڵانەی دواییدا کە لەلایەکەوە هێمن خۆی ڕاستەوخۆ ڕووبەڕووی خەڵکەکە بووەتەوە و لە لایەکی کەشەوە تەوژمی هەستی ئەدەبدۆستی و بەشداربوون لە کۆڕ و دیداری ئەدەبیدا، وەک بارانی پەڵە، دێبەری دڵ و دەروونی هەزاران لاوی تازە هەڵچووی ئەمڕۆ و، جێگای ئاوات و متمانەی سۆزمانی ئاوداوە، مەگەر ئەوەی بۆی ڕێ نەکەوتبێ و هەل مەودای نەدابێ، ئەگینا کەسێکی ئەوتۆ نەماوە، بەجۆرێ بەبینین، یا بەگوێ لێبوون، یا بەبەرهەم خوێندنەوە، لەگەڵ هێمن نەبووبێ بەئاشنا.

لەگەڵ ئەوەشـــدا کە هێمن ئەوەیە باســـم کرد، وا من بۆخۆمی ڕەوا ئەبینم پێشکەشی خوێندەوارانـــی بکەم و ڕێگای خۆم ئەدەم بەناوی پێشـــەکی نووســـینەوە بۆ ئەم کۆمەڵە شێعرەی ئەم چەند ساڵی دواییەی، لاپەڕە پێشووەکانی ئەم دەفتەرەی بەم چەند ڕستەیە ڕەش بکەمەوە.

بەر لە هەرچی، حەز ئەکەم ئەوەی چەند جار بە هێمن خۆیم وتووە بەئێوەشـــی بڵێم: لەناو ئەوانەدا کە پەخشـــانیش و شێعریش ئەنووســـن و من هەردوو جۆرە بەرهەمەکەیانم خوێندووەتەوە، لە عەرەبدا نەزار قەببانی و لە کورددا هێمن، من پەخشانیانم لە شێعریان لا دڵگیرترە. ئاواتم ئەوەبوو کاری سەرەکیی هێمن پەخشان نوسین بوایە لەجیاتیی شێعر وتن. ڕەنگبێ هێمن خۆی هێشـــتا بایەخی پەخشـــانی خۆی بەتـــەواوی نەزانێ... ئەگەر وایە دەســـا با بەچاوی مشتەری پێشەکی (تاریک و ڕوون) هـ کەی خۆی، پێشەکییەکەی بۆ (تحفەی مظفریە)، ســـەرەتاکەی بۆ (قەڵای دمدم)ەکەی عەرەبی شـــەمۆ کە مەلا شوکر هێناویەتە سەر دیالێکتی لای خۆمان، بخوێنێتەوە.

بـــەڵام، بـــا کەس وا نەزانێ من مەبەســـتم لەم ڕایـــەم ناڕەزاییبە لە شـــێعری هێمن، ڕاســـتەکەی هێمن شێعری ناسکی زۆرە کە لە دڵدا جێگای شایانی خۆی ئەگرێ. دەردەکە لە شـــێعری هێمندا نییە ئەوەندەی لـــەو دەورەدایە کە پاشـــکەوتوویی و نەخوێندەواریی کۆمەڵی کوردەواری خســـتوویەتە ئەستۆی شێعر و هێمنیش وەک شاعیری بەشێکی هەرە پاش خراوی کۆمەڵەیەکی پاشکەوتوو دەستەویەخەی وەستاوە.

مـــن لام وایە لە بناخەدا ئەرکی شـــێعر قســـەکردنە لەگەڵ سروشـــت، لەگەڵ جوانی، لەگەڵ ئافرەت، لەگەڵ دەروون، لەگەڵ هەســـتی بـــەرز و خاوێنی مرۆڤایەتی... ئەبێ لەم ڕێگایانەشـــەوە بـــۆ بابەتەکانی تری ژیـــان بچێ و ببێ بەچەکی خەبـــات... بەڵام لەگەڵ ئەوەیشدا ئەڵێی چی! مۆسیقاوییەتیی شێعر لە لایەکەوە و نەخوێندەواریی کۆمەڵ لەلایەکی کـــەوە و نەبوونی چەکێکی تری ڕاگەیاندنیش ســـەرباری هەمووی، لە هەموو کۆمەڵەیەکی پاشـــکەوتوو، بەوێنە لە کوردستانەکەی ئێمەشدا، شێعری کردووە بەداردەست و پێپیلکەی پیاوی ئایین بۆ خەڵک فێرە تارەتگرتن و دەستنوێژ شتن کردن... کردوویەتی بەکتێب بۆ مەلا بۆ نەحو و سەرف و مەنتیق و بەلاغە و تەجوید و فەرایز وتنەوە بەفەقێ... بەپەندی پێشـــینان بۆ قسەی نەستەق و فەلســـەفەی کۆمەڵایەتی بەخەڵک گەیاندن... بە ڕۆژنامە و بەیاننامـــەی نهێنی بۆ وریاکردنەوەی جەمـــاوەر و وروژاندنیان بۆ ناو کۆڕی خەبات... تەنانەت بەفەرهەنگیش بۆ فێرکردنی زمانی بێگانە بەمنداڵان.

کە ئەمە هەموو ئەرکی سەرشانی شۆڕەکچی ناو پەنجەرە و دوودەریی باڵەخانەی بەرزی شـــێعر بێ، ئیتر چۆن نایەتە خوارەوە بۆ کۆڕی ڕەنجکێشـــان، بۆ کوندە و گۆزەهەڵگرتنی ســـەر کانی... بۆ دروێنە و گێرە و کێشـــەی سەر دەغڵی بەرخۆری دوا بەهار و سەرەتای هاوین... بۆ گوڵۆچنیی ســـەر خەرمان لەگەڵ بێوەژنی کۆشـــێ هەتیو بەســـەراکەوتوو... بۆ گســـکدانی بن دارتوو و تووچنینەوەی ناو باخەکانـــی جارانی هەورامان... بۆ کۆڵەدار

هەڵگرتنی زســـتانان بەپێی پێخاوس و لەناو بەفرا... کە ئەمە ئەرکی سەرشـــانی شێعری کۆمەڵەی کوردەواری بێ، دیارە ئەبێ هێمنی شاعیر و دەیان کەسی وەک هێمنیش بەشێ لەم ئەرکەیان بکەوێتە ئەســـتۆ و شێعریان لەژێر ئەم بارە قورسەدا بناڵێنێ... پێڵاو پێ و پێ بکا، کۆڵی لاســـەنگ بێ... تایەکی باری قورس و ئەو تاکەی ســـووک بێ... دەرگای لە گرێژەنە بچێ!

شێعر ئەبوو تاوە بارانێک بێ پەڵە هەورێکی بەهار یا سەرپەڵە لەلاوە، بای ئیلهامەکەی لەگەڵ گرمە و برووسکەی دەروونی شاعیردا راپێچ بکا و پارچە زەویی دەروونی شاعیرەکەی پێ ئاوڕشـــێن بکا، تا نێرگسی تەڕ و پاراوی شـــێعرێکی پڕ هەست و عاتیفەی پێ بڕوێ، بۆ ئەوەی شـــێعرێکی ڕاســـتەقینە بێ، بشێ پێی بڵێن شـــێعر... ئەگینا ئەگەر وەک چۆن باخەوانێکی شارەوانییەکان، نەک باخەوانی ڕاستەقینە کە بە کۆڵ خۆڵی هێناوە و ڕەقەنی هەورامانـــی پێ کردووە بەتەلان و نەمامی تیا ناشـــتووە و پێ گەیاندووە، ســـۆندەیەکی لاســـتێک بگرێ بەدەســـتەوە و بەلووعەیەک بکاتەوە و بن دارێک ئـــاو بدا و چڵ و پۆپی تۆزاویی گوڵێک بشـــواتەوە، شـــاعیریش هەروا، هەر کاتێ پێویستی پێ بوو، دەس بەرێ بەلووعەی (بەهرە)ی بکاتەوە و پارچە شـــێعرێک بەبۆنەیەکەوە بنووســـێ، ئەوە بەپێودانی فەرهەنگی ڕاستەقینەی شێعر نەوتووە، بەڵکو کاسبی کردووە و قسەی ڕێک خستووە...

بۆیـــە، ئەگەر لە هەندێ شـــێعری هێمنیشـــدا لاوازییەک بەدی بکەیـــن، ئەبێ بزانین هێمـــن کوردەو کوردەواریش لە فێربوونی دەســـتنوێژگرتن و نوێژکردنەوە بیگرە تا ئەگاتە پێکەوەنانی کۆڕ و کۆمەڵی سیاســـی و بڵاوکردنەوەی هۆشـــیاریی نیشتمانی و نەتەوەیی و چینایەتـــی، هەمووی هەر لە شـــێعر ویســـتووە و ڕووی دەمی بۆ کردووەتە شـــێعر، یا هەر هیچ نەبێ شـــێعری بۆ هەموو ئەم مەبەســـتە دوور و درێژ و بەدەرەتانانە خستووەتە کار... هێمنیـــش لە گەڵی لەم ئەرکانەدا یەکێ بووە لەو شـــاعیرە کوردانەی بۆ کۆمەڵەی کوردەوارییان نووســـیوە. شۆڕە کچی شـــێعری لە پەنجەرە و دوودەریی بەرزی باڵەخانەی دووری لە پاڵە و ڕەنجبەرانی نەتەوە و وڵاتەکەیدا ڕانەگرتووە بۆ خۆی تا لەوێ لە ئامێزی گرێ و دەســـەملانێ بێ... لەگەڵ خۆی دایگرتووەتە خوارێ بۆ ناو خەڵک... بۆ بەشداری لە تاڵی و سوێری ژیاندا، تا ئەگەر ئەمڕۆش گوڵاڵە سوورەی ڕوومەتی ئەم لەبەر ئارەقەی ڕەنجکێشان بژاکێ، گوڵی ڕەنگاوڕەنگی شێعری کوردستانی سبەینێمان هەمیشە هەر گەش بێ و سیس بوون نەزانێ.

جـــا لە بارێکی نالەباری وەک ئـــەوەدا کە هێمن و هێمنەکانی هەمولایەکی وڵاتەکەمان شـــێعری تیا ئەڵێن، بەهرەمەندیی هونەرمەند لەوەدا دیاری ئەدا کە چەند ئەتوانێ ئەرکی

سەرشـــانی خۆی بەرامبەر بەهونەرەکـــەی و بەرامبەر بەکۆمەڵیش لەیەک کاتدا لە کارێکی هونەریدا بخاتە یەک و نەهێڵێ هیچ کامیان ببن بەکۆســـپ لە ڕێی ئەویاندا، یا هیچ نەبێ یەکێکیان ئەویان بکا بەژێر پێوە... من لام وایە لەم تاقیکردنەوە قورســـەدا هێمن لە زۆر بەشیدا گرەوی سەرکەوتنی بەباشی بردووەتەوە.

برادەرینە!

ئەزانـــم زۆرتان هێمنتـــان بەڕادەیەک خۆش ئەوێ ناتانەوێ بەهیچ کلۆجێک شـــتێکی لەبـــارەوە بنووســـرێ بۆنی ڕەخنەگرتنی لێوە بێ. بەڵام منیـــش هێمنم وەک ئێوە و بگرە زیاتریش خۆش ئەوێ. ســـەرەڕای شـــاعیرییەتییەکەی، من بۆیەشـــم خۆش ئەوێ چونکە ڕەمزی مەسەلەیەکە کە بەیەکێ لە پیرۆزترین مەسەلەکانی ئەم چەرخەی ئەزانم: مەسەلەی خەبات لەپێناوی ئازادیی نیشـــتمان و ســـەربەرزیی هاووڵاتی و ڕێز لێ گرتنی هەموو ئەو مافانـــەی ئادەمیزاددا کـــە ئەگەر یەکێکیانی لێ زەوت بکرێ وا ئەزانم بەشـــێکی گەورەی مرۆڤایەتییەکەی پێشێل کراوە.

بەڵام لەگەڵ ئەم خۆشەویستییەشـــمدا بۆ هێمن، هەرگیـــز لەو باوەڕەدا نیم و لام وایە ناشـــبم کە ئەبێ خۆشەویستی وا بگەیەنێ ئەو ڕەخنەیەی لە دڵتدایە بۆ خۆشەویستەکەتی دەرنەبڕی، نەوەک ئەوەندە لە پێویســـتییەکانی شارســـتانەتیی ئەم چەرخە دووربێ دڵی گەرد بگرێ لێت.

مانگەشەو

بەڵێنی ڕاگەیاندێ ڕاسپاردە
گوتی: بۆت دێتە بن ئەم پاردە، غاردە
لە جێژوانێ لەمێژە چاوەڕێتم،
نەهاتی، کیژی جوانی هەڵبژاردە!
تەزووی گەرمم بەلەشدا دێ، ئەگەرچی
تەزاندی شان و پیلم بەردی پاردە
وەرە با ڕەنگ و ڕوخسارت ببینم
بەمن چی تیشکی داوێ مانگی چاردە
گڕی ئەم ڕوومەتەی تۆ گەرم و جوانە
تریفەی مانگەشەو، جوانیش بێ، ساردە

١٩٧٤

***

ناڵەی جودایی

ساقییا! وا بادەوە، وا بادەوە
ڕوو لە لای من کە بەجامی بادەوە
موشتەری وەک من لە مەیخانێ کەمن
زوربەیان شاد و بەکەیف و بێ خەمن
مەی حەرامە بۆ سەهەندە و بێ خەمان
مەستی بێ خەم بۆچی بگرن ئێخەمان؟
ئەم شەرابە تاڵە دەرمانی خەمە
لێی حەرام بێ ئەو کەسەی دەردی کەمە
ئەم شەرابە ئاڵە بۆ بێ دەرد نییە
لێی حەرام بێ ئەو کەسەی ڕەنگ زەرد نییە
بۆ کەسێکە مەی: چزیلکی پێوە نێ
بۆچی ملهوڕ لێرە بینی پێوە نێ؟!
بۆ کەسێکە مەی: کە دەردی کارییە
بێ خەمێک بیخواتەوە، زۆردارییە
بۆ کەسێکە مەی: دڵی پڕ بێ لە داخ
بۆچی لێی بخواتەوە بەرزە دەماخ؟!
ئەو کەسەی بێ کەس نییە و خانە خەراب

دەک بەژاری ماری بێ بادە و شەراب!
ئەو کەسەی نەیچێشتووە دەردی ژیان،
ئەو کەسەی نەیدیوە ئێش و برک و ژان،
ئەو کەسەی نەکرا نیشانەی تیری خەم،
شانی دانەخزا لەبن باری ستەم،
ئەو کەسەی هەستی بەزۆرداری نەکرد،
تیخی زۆرداری برینداری نەکرد،
ئەو کەسەی دەستی لە ئەوکێ بەردرا،
ئەو کەسەی دوژمن لە ماڵی دەرکرا،
ئەو کەسەی نەیبینی هاتی دوژمنی،
نیری یەخسیریی لە ئەستۆ داڕنی،
ئەو کەسەی هێندە نەبوو زویر و زگار،
وا نەکەوتە بەر چەپۆکی ڕۆژگار،
ئەو کەسەی نەیهاڕی بەرداشی زەمان
ئەوکەسەی «زیرەی نەگەییە ئاسمان[1]»
ئەو کەسەی دووریی عەزیزانی نەدی،
تیر و تانەی بێ تەمیزانی نەدی،
تۆزی بەدبەختی لەسەر شانی نەنیشت،
لێی نەگیرا دەوروپشت و چوار تەنیشت،
ئەو کەسەی خواردی و لە بن سێبەر کەوت
شەو لەبۆ کەیفی لە ماڵێ دەرکەوت:
بۆ دەبێ بێت و بکا مەیخانە تەنگ؟!
شوێنی دیکە زۆرە بۆ گاڵتە و جەفەنگ...

***

ئەو کەسەی ڕاوی نەنێن لێرە و لەوێ،

ئەو کوڕەی ماچی کچانی دەس کەوێ،
ئەو کوڕەی هێشتا لە ژوانێ ڕێی هەیە،
سەیرە، زۆر سەیرە کە ئالوودەی مەیە،
ئەو کوڕەی ´دۆی داوەتی دەستی دەنێ،
بێتە ئێرە، چۆنە هەی دێی ناکەنێ!؟
ئەو کەسەی «دەستی لە مەمکان گیر ببێ[2]»
ئەو کەسەی «تفڵی دڵی بۆ ژێر ببێ[3]»
ئەو کوڕەی کیژێک بەرەو ڕووی پێکەنێ
ئەو کەسەی هەر سووکە ئاوڕێکی دەنێ
ئەو کەسەی پەنجۆڵە بکوشێ جارویار،
ئەو کەسەی دەستی بگاتە گەردنی یار،
ئەو کەسەی رامووسێ کوڵمی تاسولووس،
ئەو کەسەی تێی هەڵنەدابێ چارەنووس،
ئەو کەسەی بمژێ خوناوەی گەردەنێ،
کوفرە یەک قەترە شەرابی گەر دەنێ...

***

ئەو کەسەی ئاسوودەو و خۆش ڕابوارد،
قەت خەمی یەخسیر و کۆیلانی نەخوارد،
یەک لە ماڵێ چاوەڕێی بوو بێتەوە،
دەرکی نێومالێکی لێ بکرێتەوە،
خەمرەوێنێک گوێ بداتە ڕازی ئەو
نازەنینێتک بێ بکێشێ نازی ئەو،
بگرێ پەنجەی نەرم و نۆڵی ناسکێ،
بۆی کرابێتە سەرینێ، باسکێ،
هەیبێ هێز و گورد و تین و تار و گوڕ،

ڕۆژگـــاری ڕەش نـــەبــێ، بـــەختـــی مکـــوڕ،
ئـــەو کـــەســـە جێـــگای لـــە مـــەیخانـــە نییـــە.
ئـــەو کـــەســـە بـــادە و شـــــەرابی بـــۆ چییـــە؟!

***

ســـاقییـــا، وا وەرگـــــــەڕێ، وا وەرگـــــــەڕێ!
ڕوو لە لای من کـــە، مـــەچـــۆ بـــۆ ســـەرپەڕێ...
لـــەنگـــەرێ بگـــــرە، مـــەبـــە وا بـــەرزەفـــــڕ
بێنـــتە بـــۆ مـــن، بێنـــــە بۆ مـــــن، جامـــی پـــڕ
مـــەی حەڵاڵـــە بـــۆ منـــی وێـــرانـــەمـــاڵ
بـــۆ منـــی ســـەرگـــەشـــتەو و ڕووت و ڕەجـــاڵ
بــــــۆ منـــــی بـــابـــردەڵـــەی گـــردەنشـــین
بــــــۆ منـــــی دڵ پـــڕ لـــە نـــاســـۆر و بریـــن
بــــــۆ منــــی ئـــــاوارەو و دووره وەتـــــەن
بلبلـــــی بـــــێ بـــەش لـــە گوڵـــزار و چـــەمـــەن
پـــەڕ وەریـــوی، بـــــاڵ شـــکاوی، دەنـــگ بـــڕاو
بـــێ بـــژیـــوی، بـــــەش خـــــوراوی، دەرکـــراو
پیـــــری زورهـــانـــی، کـــەنفتـــــی، دەربـــــەدەر
دیـــــدە ســــووری، دڵ مـــەکۆی دەرد و کـــەســـەر
داتـــەپیـــوی، بـــێ پـــەســـیوی بـــێ قـــــەرار
بـــێ کـــەســـی، دەســـــتە شـــکاوی، کـــۆڵـــەوار
لێـــو بـــەبـــاری، دەردەداری، ڕەنجـــــــەڕۆ
شـــاعیـــری جـــوانی پـــەرستی دڵ بـــەســـۆ...

***

ســاقییا! بـــۆ کـــوێ دەچـــی، بـــۆ کـــوێ دەچی؟
تـــۆش لـــەبـــەر ئـــەو ملهـــوڕانـــە ملکـــەچی؟

تۆش بەڕەنگ و بۆی ئەوان خواردت فریو؟
چاوی تۆشی هەڵفریواند زێڕ و زیو؟
تۆش دەگۆڕیەوە دەگەڵ گەوهەر هونەر؟
کەنگێ گەوهەر جوانی کردن بەختەوەر!
زێڕ بەلایە، بێ وەفایە دەوڵەمەند
هەر هونەر نەمرە، هونەروەر مەرد و ڕەند
«چڵکی دەستە ماڵی دنیا»[٤] وەک دەڵێن
ماڵپەرست پەیمان شکێنە و بێ بەڵێن
قەدری جوانی کوا دەزانێ ماڵپەرست!
جوانپەرستە پیری خاوەن زەوق و هەست

***

نا مەچۆ، جوانێ مەچۆ، واوە مەچۆ؟
تۆ فریوی زێڕ و زیوی وان مەخۆ!
ئەو هەوەسبازانە جێی متمانە نین
هەر دەزانن گوڵ چنین و بەی ڕنین
وا وەرە، دەی وا وەرە، نێزیک بە لێم
بمدەیە مەی، بمدەیە مەی تا دەڵێم:
«مست مستم ساقیا، دستم بگیر!
تا نە افتادم ز پا دستم بگیر!»[٥]
جا کە سەرخۆش بووم بەدەنگێکی نەوی
بۆت دەڵێم ئەو شێعرە بەرزەی مەولەوی[٦]
«بشنو از نی چون حکایت میکند
از جدائیها شکایت میکند»
گوێم دەیە ئەی دیدە مەستی قیت و قۆز!
تا بناڵێنم وەکو بلوێر بەسۆز

نابێ قەت ناڵەی جودایی بێ ئەسەر
جا چ نەی بیکا چ پیاوی دەربەدەر
بۆیە ناڵەم تێکەڵی نەی کردووە
شیوەنێکم پێیە نەی نەیکردووە
لێم گەڕێ با دەربڕم سۆزی دەروون
لێم گەڕێ با هەڵوەرێنم ئەشکی ڕوون
شیوەنی من شیوەنی ئینسانییە
بانگی ئازادی و گرۆی یەکسانییە
شیوەنی من شینی کوردی بێ بەشە
ئەو گەلەی حاشا دەکەن لێی و هەشە
با لە زارم بێتەدەر پشکۆی شێعر
با فراوانتر بکەم ئاسۆی شێعر
پارچە گۆشتێکە دڵی من، ڕوو نییە
ناڵەناڵی من درەنگە، زوو نییە
دەردی دووری... دەردی دووری کوشتمی
دەردی وشیاری و سەبووری کوشتمی
یادی یاران و وڵاتم ڕۆژ و شەو
لێی حەرام کردم قەرار و خورد و خەو
خەمڕەوێنێک لێرە من ناکەم بەدی
چۆن پەنا بۆ مەی نەبەم، ساقی ئەدی!؟
نابینم خاک و وڵات و شاری خۆم
نابینم ناسیاو و دۆست و یاری خۆم
ڕوو لەهەر لایە دەکەم نامۆیە بۆم
نابینم جێژوان و کەونە لانی خۆم
ڕوو لەهەر لایێ دەکەم بێگانەیە

ژیـــن لــە نێـــو بێگــانـــەدا تـەنگـانـەیــە
شــــەو دەکێشـــم شـەونخـــوونی و بــێ خــەوی
ڕۆژ دەچێــــژم دەرد و داخـــــی بـــێ ئـــــەوی

***

چــۆن نەناڵــێ ئــەو دڵــەی پــڕ هەســتی مــن؟!
چــۆن لــە ئــەژنــۆ بینــەوە دوو دەســتی مــن؟!
چــۆن نــەناڵــێ ئــەو دڵــە ئەنگاوتــەیــە؟!
بــەرد لــە بــەردی بێتـــــەوە دەنگــی هــەیـــە
ژانــــی ناســـــۆری جــــودایـیـــــم چێشـــــتووە
هەرچــــی خــــۆشـــــم ویســـتووە جێـم هێشـــتووە
هەڵبـــــڕاوم مـــــن لــــە یـــــاری نــــازەنیـــن
دەرکـــــراوم مـــــن لـــــە خاکـــــی دڵ نشـــین
بــــوومــــە ئــــاوارە و پــــەرێــــوەی دوور وڵات
کەوتمـــــە نێـــــو وردە داوی ڕێـــــی نــــەجـــات
بـــەکرە شــــۆفــاری ئــەوی مـــووخــەی چنیـــم
زیــــی مـــــــەم و زینــــــان وڵاتــــی لــێ تەنیـــم
کـــەوتمــە نێــو چاڵــی دیلــی وەک (مــەمــێ)
(یایــە زیـــن) لــە کوێیـــــە هــاواری کـــەمـــێ!
کـــوا قـــەرە تاژدیـــن، چەکـــۆ و عرفۆ لــە کوێن؟!
بێنــە هانـــام وەک پڵینگـــی چەنـــگ بەخوێـــن
(لاس)ە شــــــۆڕێک بـــــووم غەنیمــــی دوژمـــــنان
ئێســـتە ئــەنگـــــاوم بـــەتیــری چڵکنــــان
وام بـــەتــەنیایــــــی لـــەنێـــو خــوێنــا شـــەلاڵ
کــــوانــێ عێـــل و، کـــوانێ خانـــزاد و خـــەزاڵ؟!
زۆر لـــــەمێـــژە نـــارە نــــاری منـــی نەبیســـت

هەروەکو (شەمزین)، (شەمیلە)ی خۆش ئەویست
وەک (سیامەند)ێ لە چۆڵ و بەندەنێ
جەرگی لەت کردم پەلی دارەبەنێ
شەتڵی جواناوم منی ساردە برین
کوا (خەج) تا بۆم بگێڕێ گەرمە شین؟!
مانگی «کانوونێ بەچلوان دەرکرام»[7]
وەک (برایم) لەو وڵاتە ڕاونرام
کوا (پەریخان) بەند و باوم بۆ بڵێ؟!
بۆ نەسووتێم نەبمە پۆلووی سەر کڵێ؟!
ئەو لە زۆزان، من لە ئارانێ دەژیم
کێ دەڵێ ئەمنیش (وەلی دێوانە) نیم؟!

***

کوردەواری، ئەی وڵاتە جوانەکەم!
ڕۆڵەکەم! خێزانەکەم! باوانەکەم!
ئەی ئەوانەی قەت لەبیرم ناچنەوە
ئێستە بمبینن ئەرێ دەمناسنەوە؟
ڕۆژگار هاڕیومی وەک ئەسپۆنی ورد
هێز و توانای لێ بڕیوم دەردە کورد
بوومە گەپچاڕ و دەکا گاڵتان بەمن
ئەو ڕمووزنەی زەندەقی چووبوو لە من

***

ئەی ڕەفیقان، ئەی عەزیزانی وڵات!
ئەی برای هاوسەنگەری جەرگەی خەبات!
گەر دەناڵێنم، ئەمن پەککەوتە نیم
تێ دەکۆشم بۆ وەسڵ تاکو دەژیم

کۆششی من زۆر بەجێیە و زۆر ڕەوا
چونکە قانوونی تەبیعەت وایە، وا:
«هر کسی کو دور ماند از اصل خویش
باز جوید روزگار وصل خویش»[٨]
ڕێگە دەبڕم، کوانێ هەنگاوم شلە
ڕاستە بێ هێزم، دەکەم ئەمما ملە
هەر دەپێوم کێو و شاخ و چۆڵ و دەشت
دێم بەرەو کوێستان بەرەو باخی بەهەشت
دێم بەرەو زیخ و چەو و کانیاوی خۆم
چۆن لەوانە وەردەگێڕم چاوی خۆم
دێم بەرەو ئەو دار و بەرد و بەندەنە
دێم بەرەو ئەو باخ و مێرگ و چیمەنە
دێم بەرەو زوورک و تەلان و کەند و لەند
دێم بەرەو بژوێن و زەنوێر و زەمەند
دێم بەرەو پاناوک و هەوراز و نشێو
دێم بەرەو ئەشکەوت و زەندۆڵ و پەسێو
دێم بەرەو بەفر و چلوورە و بەستەڵەک
دێم بەرەو شیخاڵ و ڕێچکە و ڕەشبەڵەک
دێم بەرەو لێڕ و چڕ و بەستێن و چۆم
دێم بەرەو هەڵدێر و گێژ و بەند و گۆم
دێم بەرەو هۆبە و هەواری باسەفا
دێم بەرەو لادێ، بەرەو کانگەی وەفا
دێم ببینم نیشتمان و زێدەکەم
دێم ببینم خزم و کاک و دیدەکەم
دێم و دەگرم بازی بێری شۆخ و شەنگ

دێـــم و دەگـــرم دەســـتی دۆی جـــوان و چـــەلـــەنگ
دێـــم گـــراویـــی خـــۆم لـــە بـــاوەش وەرگـــرم
دێـــم نەهێڵـــم بـــەرهـــەڵســـت و بـــەرگـــرم
دێـــم و هەڵـــدەمژم شـــنەی کـــوێســـتانی کـــورد
دێـــم و دەچمـــە شـــەوڕنی بێســـتانی کـــورد
دێـــم و دەشـــکێنم لـــەوێ جامـــی شـــەراب
ماچـــی شـــیرین نایـــەڵـــێ تامـــی شـــەراب
دێـــم و ناتـــرســـم لـــە پـــەرژینـــی بـــەزی
هـــەر پـــەری ســـەرکـــەوت و دێـــوەزمـــە بـــەزی
تـــا بمێنـــێ نـــووری چـــاو و هێـــزی پێـــم
دێـــم و دێـــم و دێـــم و دێـــم و دێـــم و دێـــم
دێـــم هـــەتـــا هەمبـــێ بـــڕســـت و بیـــر و هـــۆش
گەر گلاشـــم، کـــوردەواری و ئێـــوە خـــۆش!

(١و٢و٣و٤) لە فۆلکلۆر وەرگیراوە.

٥ نیوەی یەکەمی ئەم بەیتە هی شـــاعیرێکی هاوچەرخی فارس و، نیوەی دووەمی لە یەکەم مەثنویی مەولەویی بەڵخییە.

٦ مەولانا جەلالەددینی بەڵخی.

٧ لە بەیتی (برایمۆک) وەرگیراوە.

٨ شێعری مەولەویی بەڵخییە.

جوانی پەشێوش

گوتـــی: ئــەی بلبلــە سەرمەســتەکە بــۆ خامۆشـــی؟
گوتــم: ئــەی نۆگوڵــە خۆڕســکەکە کــوا دڵخۆشـــی؟
گوتـــی: ئــەی شــاعیرە گەشــبینەکە بــۆ ڕەشــبینی؟
گوتــم: ئــەی ناســکە تەڕپۆشــەکە بــۆ ڕەشپۆشـــی؟

١٩٧٤

* * *

تاوانی بێ هێزی

لە کۆ ئەسرین دەبارێنم لەبۆ کوردی پەراگەندە
لە گەرمێن غەرقی ئارەق بووم و چاوم هەر لە سامرەندە
منی زنجیر پسێن لێرە ئەسیری بسکی جوانێکم
زەمانە گەرچی ئاڵۆز و پەشێوە، «کەڵ بەموو بەندە»
گوتی: «ئێوارە بازاڕێ» وەرە ماچت دەمێ، نەمویست
هەڵۆی کوێستانی کوردستانم و ناژیم بەدەستەندە
دڵم سەد هێندی دیکانە بەناز بشکێنی، دەنگ ناکەم
چ سوودێکی هەیە، کێیە بپرسێ داد و گازندە!؟
جیهان و هەرچی خێر و خۆشییە بۆ هەڵبژاردانە
بەقانوونی تەبیعەت پاشەڕۆک خۆرە ئەوی گەندە
ئەگەر تاوانی بێ هێزی نییە بۆچی لە دنیادا
بەشی من ماتەم و شینە، بەشی خەڵکی زەماوەندە
بەمردووییش نیشانەی گوللەیە ئەو کەللە پڕ شۆرە
ئەوێستاش دەرسی سەربازی دەڵێ ئەو شاعیرە ڕەندە
سەری تەعزیم لەبەر تۆ دانەواندن فەخرە بۆ «هێمن»
بژی (حاجی) کە کێوی هیممەتت سەد هێندی ئەڵوەندە

١٩٧٤

ئێوارەی پایز

لە ئاسۆیەکی دوورە دەست
ئاوابوو زەردەی پایزی
دەتگوت بووکێکی بێ نازە
پەردە جێ دێڵێ بە زیزی

***

پەڵە هەورێکی چڵکنە
گرتی سووچێکی ئاسمان
گەڵای زەردی دارێک وەری
زریان بردی بەرەو نەمان

***

جووتێک کۆتری سەر بەکڵاوە
هەڵکورماون لە سوانەیەک
دیارە لەو دەوروبەرانە
پێیان شک دێ هێلانەیەک

***

پاساریی سەرداری کوڵان
فڕە و جیکەیان لێ بڕا
قەل فڕی... فڕی... تا ون بوو
هەر ڕووڕەشیی خۆی پێ بڕا

***

شەپۆلێک مۆسیقای بەسۆز
هات و ڕابورد بە بن گوێمدا
شوێنێکی بۆ خۆی کردەوە
لە ناخی دڵی تویّ توێمدا

***

ئاخر کۆڵی بۆ بردە ژوور
بارەرێکی درێژی ڕووت
دەرکی دووکانی گاڵەدا
مام حاجی و بەرەوماڵ بزووت

***

نازدارێکی چارشێو بەسەر
بەتەنیشتمدا تێپەڕی
بەغار هات و توند قیژاندی
ڕووتەڵەیەک بە بەدفەڕی

***

کەمێک ڕاوەستا جا ڕابورد
ئەو لاوەی جادەی دەپێوا
دیاربوو خێسێکی دابوویە
ئەو شۆخە لە بن چارشێوا

***

کیژێک خۆی لە ژوور کۆتاوە
دەرکی حەوشەکەی پێوەدا
ئیتر شوێنەواری جوانی
بەدی ناکەم لەم نێوەدا

***

تـا تاریـکان پـەیـدا دەبـێ
چـۆڵ و چـۆڵتـر دەبـێ جـادە
نـە دێتـە دەر کیـژی لـەبار
نـە ڕادەبـرێ لاوی سـادە

***

هـەوا بـوولێڵـە، ئـاو لێڵـە
گـوڵ سـیس بـووە، گـەڵا زەرد
تـەنـانـەت ڕەنـگـی گـۆڕاوە
ئـەم دیـوار و دار و بـەردە

***

تـەماشـای هـەر شـتێ دەکـەم
ڕەنگـی پایـزی گـرتـووە
جوانی خـۆی لـێ شـاردوومـەوە
دزێـوی ڕیـزی گـرتـووە

***

چـاوم لـە ئاسـمان بـڕی
دڵـم هێنـدەی دیکـە گیـرا
گـەلێک بیـرەوەریـی کـۆنـم
لـەپـڕ هاتنـەوە بـەبیـرا

***

ئـارام ئـارام بـەلـۆژە لـۆژ
ئـەوا بـەرەو مـاڵ بـوومـەوە
نـە کـەس لـە پێشـمدا دەڕوا
نـە کـەس دیـارە بـەدوومـەوە

***

نا نا نارۆم، مەلەی دەکەم
لەنێو دەریای مەندی خەیاڵ
داهێزاو و ڕووگرژ، تووڕە
دڵ پڕ تاسە، مێشک بەتاڵ

***

ئاخ، دیسان ڕووپەڕێک دڕا
لە ڕۆژ ئەژمێری تەمەنم!
ئاخ، دیسان شەو داهاتەوە
من هەروا دوورە وەتەنم!

***

ئاخ، دیسان چوومە ژێر باڵی
ڕەشی شەوگاری تەنیایی!
ئاخ، دەبێ دیسان بچێژم
ژەهراوی تاڵی جودایی!

***

ئاخ، دیسان دەبێ ڕابوێرم
لە ژوورێکی سارد و سڕدا!
دەگەڵ ئازار دەستەملان بم
تا بەیان لە نوێنی شڕدا!

***

دەڕۆم، دەترسم، دەلەرزم
لە پەلاماری مۆتەی شەو
داد لە دەس ئەم دڵەی بە خەم!
وای لە دەس ئەم چاوەی بێ خەو!

٭٭٭

دەڕۆم تـــا ســـەر پێکـــەوەنێـــم
دەگـــەڵ زام و دەرد و ئێشـــم
دەڕۆم تـــا شـــەوێـــکی پایـــز
مـــن شـــەونـــخوونـــی بکێشـــم

٭٭٭

دوور قـــاقـــایـــەکـــم گـــوێ لێ بـــوو
دەتـــگـــوت گـــوللـــەم پێـــوە دەنـــێ
چـــۆن بـــە ئێـــوارەی پایـــزیـــش
ئـــی وا هەیـــە پـــێ بکـــەنـــێ!

٭٭٭

خـــەیاڵـــم ببـــوو بـــە وشـــە
نـــەمـــزانـــی کـــەس بـــەدوامـــەوە
دەنـــگێکـــی لـــەرزۆک و نـــەرم
بەســـپایی جـــوابـــی دامـــەوە:

٭٭٭

«بـــەڵێ هـــەن و یـــەکجـــار زۆرن
بازرگانی فرمێســـک و خـــوێـــن
بـــەڵـــێ هـــەن و پـــێ دەکـــەنـــن
بـــە ســـەر بە هـــەش، بە مل بـــە کوێن

٭٭٭

بـــەڵـــێ هـــەن و پـــێ دەکـــەنـــن
بـــە مـــن، بـــە تۆ، بـــە هـــەزاران
بـــە داخـــی بـــاوک کـــوژراوان
بـــە هەنیســـکی هـــەتیـــویـــاران

***

بــــه نەزانـــی، بـــه نـــەخـــۆشـــی

بــە تـــاریـــکان، بە شـــــەوەزەنـــگ

بــە زنجیـــر، بـــە تـــەنـــاف، بـــە دار

بــە گـــرتووخانـــەی تـــەڕ و تـــەنگ

***

بــە بۆکـــوڕووز بـــە چـــڕە دووکـــەڵ

بــە هـــاڵاو، بـــەگـــڕ، بـــەئـــاگـــر

بــە تەم، بە مـــژ، بە هـــۆڕە، بە دۆک

بــە تـــۆفـــانـــی وڵات داگـــــر

***

بـــە بـــوومـــەلـــەرزە، ڕەشـــــەبا

بـــەســـــووتمان و زیـــــان و زەڕ

بـــە هـــەرچـــی خراپ و شـــــوومە

بەگشـــــت دەســــکری خـــوای شـــەڕ

***

بــە ناڵــە، بــە کــوڵ، بــە گریــان

بــە ســـینگ کوتـــان، بـــەڕوو ڕنیـــن

بــە بەرگـــی ڕەش، بـــە چاوی ســـوور

بــە گـــۆڕخانـــە، بـــەکۆڕی شـــین

***

بـــە کـــەلاوە، بـــە کـــونـــدەبـــوو

بـــە دیـــــواری هــــەرەس هێنـــــاو

بـــە داوێنـــــی تیتـــــۆڵ تیتـــۆڵ

بـــە ئانیشـــــکی پینـــــەکـــراو

***

بە نووکە نووکی بێوەژن
بە هانە هانی ماندووان
بە زێرەزیری منداڵان
بە نووزەی نیوە زیندووان

***

بە نەڕە نەڕی جەللادان
بە قرمە قرمی شەست تیران
بە ویڕە ویڕی قەمچییان
بە ئەشکەنجەی ڕووناکبیران

***

بە چڵکی یەخەی کرێکار
بە کەفی سەر شانی جووتێر
بە پەچە و ڕووبەند، بە خەنجەر
بە یەک نەبوونی مێ و نێر

***

بە قەڵەمی بەزیوی کول
بە زمانی لەبندا بڕاو
بە دەرکی داخراوی فێرگە
بە کتێب و دەفتەری دڕاو

***

لە قامووسی ئەوانەدا
بەزەیی مانای نەماوە
بێزیان لە بزە هەڵدەستێ
وازیان لە خوێن و زووخاوە

***

هەر دڵۆپی خوێنی لاوێ
بۆ وان یاقووتێکی سوورە
هەر تکەی فرمێسکی کیژێ
بۆ وان مرواریی بەرموورە

***

هەناسەی ساردی ئاواران
کۆشکی ئەوان گەرم دەکا
لەشی ڕەق و زگی برسی
جێ پارووبیان نەرم دەکا

***

سەرمایەی وان لەگەڕدا بێ،
با زۆر دەرک بەقوڕ گیرێ!
دۆلار لە برەو نەکەوێ
با کوڵەوار بێ داپیرێ!

***

دەبا خوین بێ و سەران بەرێ
چەرخی کارگەیان بگەڕێ
پێ دەکەنن، پێ دەکەنن
بە بلێسەی ئاگری شەڕێ»

***

گوتم: «کەوابوو، ئاشنا!
بەشی ئێمە لەنێو چوونە»
گوتی: « نا، نا، دوور بنوارە...
دوور بنوارە... ئاسۆ ڕوونە...»

بەرەو ئاسۆ

سۆفیی گۆشەی خانەقا بووم، ئێستە پیری مەیکەدەم
زاهیدی خەڵوەتنشین بووم، ئێستە مەست و مەیزەدەم
سەروی ئازادیش لەبار و دڵگەش و بەرزە، بەڵام
گیانەکەم من شێت و شەیدای لار و لەنجەی ئەم قەدەم
جیلوەیی جوانی لە هەرچیدا هەبێ خۆشم دەوێ
ڕۆژێ کوشتەی مینی ژوپ و ڕۆژێ گیرۆدەی شەدەم
هەر یەکەی بۆخۆی دەجووڵێنێتەوە هەستی دەروون
زەردەپەڕ، کاروانکوژە، تاریک و ڕوونی سوبحدەم
ئاسمانی ساو و دەریای مەند و تارمایی چیا
سێوی لاسوور و بەهێی زەرد و هەناری گوڵ بەدەم
کێ وەکو من سارد و گەرمی ڕۆژگاری چێشتووە؟
گا لە دەشتی گەرمەسێر و، گا لە کوێستانی گەدەم!
وەک شەپۆلی زێی خوڕەم ساتێ هەدادانم نییە
گێژ دەخۆم، پێچێ دەدەم، من ڕۆڵە کوردی ئەم سەدەم
ڕێگە سەخت و پڕ لە کەند و لەند و هەڵدێرە و گەوە
هەر دەبێ ببزووم، دەبێ بشکێم، وچانی لێ نەدەم
سێبەری مەرگم لە پێشدایە و بەرەو مەنزڵ دەڕۆم

ناخــی گــۆڕی تەنگــە جێــگام، هــەر تــل ئاســا بــێ قــەدەم
مــن بـــەرەو ئاســـۆ، بــەرەو ڕووناکـــی باڵـــم گـــرتـــووە
چــۆن بــەرەو تاریکـــی دەخشـــێم، پــاڵ وەشـــەیتانی دەدەم!
کانیـــی ڕوونـــم دی بەلێشـــاوی بەهـــار شـــلوێ نەبـــوو
بــەفــری گــەورەم دی چیـــای گــرت و بەتــاوێ بــۆ قــەدەم
ژینــی کورتــم دی پڕاوپــڕ بــوو لــە شــانازی و شــەرەف
عومــری زۆرم دی کــە دوایـــی هــات بــەڕیســوایی و نــەدەم
ئاگـــری ســـینەم بلێســـەی دێ و وڵات ڕۆشـــن دەکا
ئــەو دەمــەی خــۆم وەک دڵۆپێــک دەچمــە نێــو دەریــای عەدەم

١٩٧٥

***

جوان ناسوتێ

دیـــــم کچێکـــــی لــــەبـــاری لادێیـــــی
بـــــۆ نـــــوێــــژ ڕادەخـــــا بـــــەرەڵبێنـــــێ
گوتـــم: «ئــەی نازەنیـــــن کـــە ڕوخســـــارت
هــــەمـــوو باخـــــی بـــــەهـــاری خـــــوا دێنـــــێ
بـــــۆچـــی پێـــت وایـــە ئـــەو خـــودا گـــــەورە
هێنـــدە بـــێ ڕەحمـــــە تـــــۆش بســـووتێنێ؟!»

***

سازی ناساز

بلبلی باڵشکاوی وەختی گوڵم
هەر شەپۆڵان دەدا دڵی لە کوڵم
کوردی بەندیی بەیانی نەورۆزم
گڕی گرتووە دەروونی پڕ سۆزم
موغی بێ ئاگری شەوی یەلدام
چاوەڕێی چارەنووسی ناپەیدام
کەوی بێدەنگی نەوبەهارانم
گوڵی بێڕەنگی چاو لە بارانم
کونجی جێژوانی چۆڵ و خامۆشم
سێبەری نازەنینی ڕەشپۆشم
دەستی بەربووی کچی گەڕی شاییم
هەستی خنکاوی لاوی سەوداییم
کێلی گۆڕی شەهیدی گومناوم
تاکە داری کڕووزی بێ ئاوم
دەفتەری شێعری شاعیری ڕووتم
شەمی سەرگۆڕ و داری تابووتم
کونی گیراوی کۆنە شمشاڵم

خەونی ئاڵۆز و خاتیرەی تاڵم
ژیلەمۆی ئاگری بەیانانم
باوکی فرمێسکم و کوڕی ژانم
باڵە سووتاوەکانی پەروانەم
شووشە بادەی بەتاڵی مەیخانەم
چڵە ڕێحانی دوورە دێراوم
سازی ناسازی هەڵپەسێرراوم
تکە ئاونگی سەر گەڵای زەردم
خەستەو و دەردەداری چی دەردم
ئاخرین تیشکی خۆری پایزم
شاعیری پیری تووڕە و زیزم
چۆن دەتوانم بە تۆ بڵێم من چیم؟!
خۆم گومانم هەیە کە هەم یا نیم؟!

١٩٧٥

***

ماچی خودایی

وەرە یارم، وەرە ئەی تازە یارم!
وەرە ئەستێرەکەی شەوگاری تارم!
وەرە ئەی شاپەڕی باڵی خەیاڵم!
وەرە ئەی شەوچرای ڕووناکی ماڵم!
وەرە خاسەکەوی ڕام و کەویی من!
وەرە ئیلهامەکەی نیوە شەوی من!
وەرە ئۆخژنی سینەی پڕ گڕی من!
وەرە پیرۆزەکەی بەرزە فڕی من!
وەرە ئاونگی سەر پەلکی گوڵی سوور!
وەرە ئاورینگی گەرم و مەشخەڵی نوور!
وەرە ئەی ڕێژنە بارانی بەهاری!
وەرە شێعری تەڕی پڕ وردەکاری!
وەرە ئەی نەونەمامی باخی ژینم!
وەرە ئەی شاگوڵی مێرگی ئەوینم!
وەرە کاروانکوژەی کاتی بەیانیم!
وەرە بیرەوەری و ئاواتی جوانیم!
وەرە ئەی بوت هەتاکو بتپەرستم!

وەرە مەمكۆڵەكەت بگرم لە مستم!
وەرە ئەی (خەج)، وەرە ئەی (خاتووزین)م!
وەرە با بەژن و باڵاكەت ببینم!
وەرە با دامرێ ئاوات و تاسەم!
وەرە با بسكەكەت لادا هەناسەم!
وەرە با هەڵمژم ئەم لێوە گەرمە!
وەرە با هەڵگوشم ئەم ڕانە نەرمە!
وەرە جوانی، وەرە نازت بكێشم!
وەرە وەک دەستەگوڵ داتنێم لە پێشم!
وەرە با بەس بكەم ئەو باوە باوە!
وەرە با بێن بكەم ئەو بسكە خاوە!
وەرە با دەس لە باڵاكەت وەرێنم!
وەرە كوڵمەم لە كوڵمەی تۆ خشێنم!
وەرە سووربە لەسەر وادە و بەڵێنی!
وەرە كوردبە و مەكە پەیمان شكێنی!
وەرە گیانم فیدای چاوی ڕەشی تۆ!
وەرە با هەست بكەم گەرمی لەشی تۆ!
وەرە ماچم دەیە ماچی خودایی!
كە بێزارم لە ماچی سینەمایی!

١٩٧٦/١/١٢

***

دەستی تەزیو

حەیفە ئەو دەستە کە گوڵزاری دەنەخشاند، بشکێ
حەیفە ئەو دەستە کە دڵداری دەگەوزاند، بشکێ
حەیفە دەستێ کە بە لەرزی و بە تەزیوی دیسان
دوژمنی ملهوڕی زۆرداری دەلەرزاند، بشکێ

١٩٧٦

***

کوانێ؟

کوانێ ئەو پەنجە کە توندی دەگوشی مەمکی توند؟
کوانێ ئەو پێیە کە بۆ ژوانێ دەچوو گوندا و گوند؟
کوانی ئەو چاوە کە هەر جوانی دەبینی و چی دی
کوانی ئەو بیرە کە هەڵدەفڕی بەرەو بەرزی و دوند؟

***

جوانی بەس نییە

جـوان پەرســـتم، جوان پەرســـتم
بـەدیـــداری جـوانان مـەسـتم
کـــە دەبینـم کیـــژی تـەڕپـۆش
گشـــت خەمیٚ دەکـەم فـەرامـۆش
کـــە کیـــژی جـــوان دەبینـــم
ســــارێـــژ دەبنـــەوە برینـــم
کـــە دەبینـــم لـــەنجـــە و لاریٚ
هەســـت ناکـــەم بـــە چ ئـــازاریٚ
کــــە نـــــازداریٚ ڕادەبـــریٚ
دڵی ســـاردبـــۆوەم گـــڕ دەگـــریٚ
کـــە چـــاو لـــە چـــاویٚ دەبـــڕم
بـــە ئاســـمانێـــدا دەفـــــڕم
کە ڕێک دەکـوشم پـەنـجەی نـەرم
لـەشـــی ســـڕم دەبـیٚ گـەرم
بـــزەی شـــیرینی ســــەر لێـــویٚ
هـەســتی پیـــرانـەم دەبـــزێـــویٚ
نـــازی شـــۆخێکـــی نازەنیـــن

دەمباتە بەهەشتی بەرین
بیرم لە بەرم دەڕوێن
کەچی کچم هەر خۆش دەوێن
کچ ئاواتی پیرۆزمن
خۆشیی دڵی پڕ سۆزمن
کچ نووری دیدە و چاومن
بەندی جەرگ و هەناومن
کچ ڕووناکایی ژینمن
کچ هەتوانی برینمن

***

بەڵام ژین هەر هەوەس نییە
جوانیش بەتەنێ بەس نییە

***

پەرستاری ڕەشپۆش

پزیشـــکم شـــەرمەزار بـــۆوە کـــە نەیتوانـــی بـــکا چـــارم
دەبـــێ هیـــوام بە مـــان چەند بـــێ کـــە ڕەشپـــۆشـــە پـــەرســـتارم
دەڵێـــی چـــۆنـــی؟ چلـــۆنـــت تێگەیێنـــم دەرد و ئـــازارم
بەســـاغییش نەیتـــوانـــی هـــەســـتی مـــن دەربـــڕێ گوفتـــارم

١٩٧٦

چاویلکە

لەو دەمەی ڕا دڵم لێی داوە بۆ ژوان
من دێوانەی چاوی جوانم، چاوی جوان
گەرچی خەڵکی وڵاتی چاو جوانانم
چاوی جوانم نەدی تێر بەچاوانم
هەتا لاو بووم چاوی جوانم لێ ون بوو
پەچە و ڕووبەند و چارشێوم دوژمن بوو
ئێستا پیرم و کەوتوومەتە ئاویلکە
چاوی جوانم لێ ون دەکا چاویلکە

١٩٧٧/١/٢٠

***

خۆزگە

خــۆزگــە وەک خــۆر نەمدیبایــە شــەوی تار
خــۆزگــە تــاوێ ڕام نەبواردبایــە بــێ یــار
خــۆزگــە پیــری کەلــەلای نــەدەکــــردم
خــۆزگــە لــە یــەکــەم ژوانگــەدا دەمــردم

١٩٧٧

عیشق و ئازادی

ئەگەرچی شەو درەنگە ساقی بۆم تێکە کەمێکی تر
کەوا ئەمشەو سەری هەڵدا لە ناخمدا خەمێکی تر
لەبادە ئەم ژەمە تێرکە منی تینووی جگەرسووتاو
بەچی دیارە کە دەیبینم شەوێکی تر، ژەمێکی تر!
ئەوەندە دەردەدار و بێ پەرستارم کە پێم وایە:
لەسەر کێکی تەمەن هەڵناکرێ تازە شەمێکی تر
گەلێکم ڕۆژگاری تاڵ و شیرین ڕابوارد، ئاخۆ
مەرگ مەودا دەدا دیسان ببینم سەردەمێکی تر!
گەیشتمە سەر ترۆپکی ئارەزوو ڕۆژێ، کەچی ڕوانیم:
لە پێشمدایە زەرد و ماه و سەخت و ئەستەمێکی تر
هەتا چارشێو بەسەر تۆوە دەبینم نازەنینی کورد
بەسەر بیبیلەکەی چاوی منا دەکشێ تەمێکی تر
نەما (خانی) هەتا چیرۆکی عیشقی ئێمە داڕێژێ
دەنا هێشتا لە کوردستان دەژین (زین و مەم)ێکی تر
پەپوولەی خۆشەویستی من لە شوێنێ ناگرێ ئارام
دەنیشێ و باڵی دەبزێوێ لەسەر سینە و مەمێکی تر
هەزار هێندە پەرێشان و سیاچارە بژیم هێشتا

لەنێو دڵدا هەمە ئاواتی خاڵ و پەرچەمێکی تر
هەتاکو دواپشوو ڕێبواری ڕێگای عیشق و ئازادیم
ئەگەر بێجگە لە ناکامیش نەبینم بەرهەمێکی تر
کە فرمێسکم لەسەر ڕوخساری کیژی دڵشکاو بینی،
گوتم: یاخوا لەسەر سوور گوڵ نەبینم شەونمێکی تر
شەوێکی چاوەنوارت بووم، نەهاتی گیانەکەم، ویستت
منی دڵ ناسکی شاعیر بگێڕم ماتەمێکی تر
خەدر نیم بۆ تەمەن شێت بم بەکانیی ژینێ دانووسێم
ئەوەندەم ژین دەوێ تا دەم دەنێمە نێو دەمێکی تر
بەتۆ چارەی چلۆن دەکرێ دەروونی پڕ لە ناسۆرم
خەساری بۆ دەکەی دوکتۆری زانا مەرهەمێکی تر
بەهار و گوڵ، کچ و مانگەشەو، شێعری تەڕ و بادە
لەوەی زیاتر جەنابی شێخ گەرەکتە عالەمێکی تر

١٩٧٧

***

سووڕی دەوران

زەمانی زوو هەبوو میرێکی زۆردار
دزێو و دڵڕەق و خوێنڕێژ و لاسار
دڵی خۆش بوو بە ئازاری هەژاران
بەدەس ئەو چوون هەزاران و هەزاران
قسەی خۆشی دەگەڵ خەڵکی جوێن بوو
هەمیشە تیخی جەللادیی بەخوێن بوو
سەری زۆر لاوی جوانچاکی بڕیبوو
زگی زۆر پیاوی دڵپاکی دڕیبوو
ڕق و قینی لە نێو چاوان دەباری
دزی و سووتمان و کوشت و بڕ بوو کاری
بزەی هەرگیز نەبینرابوو لەسەر لێو
دەغەزری وەک یەکانە و بڕڕەکی کێو
دڕندەی هار و ماری بێ ڕەزا بوو
لە تالآن و بڕۆیە شارەزا بوو
لە ترسانی وڵات پڕ ترس و ڕەو بوو
ڕمووزنەی تاریکان و خێوی شەو بوو
گڕووگریان بەناوی ئەو دەکرد ژیر

لــــەوی تــــۆقیبــــوو هــــەم زارۆک و هــەم پیــر
مــەکۆی جــەردە و چــەتان بــوو دیــوەخــانــی
غــولاّم و نــۆکــەری بــوون نــانــی نــانــی
لــــەوی بێــزار بــــوو ئینســـانی بــەنـامــووس
تەشـــی ڕێس بـــوو لــە دەرکــی ئەو زمــان لــووس
دەیـــانکـــرد خــزمــەتــی وەک دیــل و بــەنــدە
هــەتیوچــە و سەرســـەری و ســـۆدرە و ســەهــەنــدە
لــە هــەق بێــــزار و دڵ بــەســـتەی ڕیــایــی
یــەکــەم تــۆچینــی کێڵگـــەی بــێ وەفــایــی
نــەیــاری چــاکــە و یــــاری خـــراپــە
خــەزێنــەی کـــون بــڕ و شــاری خــراپــە
پــەڕی قامــووســی ئــەویــان کــردبــوو داگیــر
وشــەی دار و تەنـــاف و کـــۆت و زنجیــر
بەڕاســـتی ملهــوڕێــک بـــوو دوژمنـــی گـــەل
لەبــەر ئـــەو نــەیــدەوێــرا کـــەس بڵــێ: لــەل
خــودا ڕازی بــوو لێــی، ئەممــا خــودای شــەڕ
لــە خەڵکــی بەربــوو وەک گورگــی نێــو مــەڕ

***

بــــەڵام کیژێکـــی بــوو ئــــەو گــەنــدە پیــــاوە
کـــە دەتگـــوت خوشــکی ئاونــگ و خــونــاوە
لــەبــاری، نـــازەنینـــی، کـــولمــە ئــاڵــی
نیــــگاری، دڵـــڕفێنـــــی، چـــاو کـــەژاڵی
بــەژن باریـــک و بــاڵابـــەرز و تــەڕپــۆش
یەســـک ســـووک و ڕەزا شـــیرین و ڕووخــۆش
هەنــی جــوانتـــر لــە مــانگـــی ئاسمانی

پەڕی ڕەشدالّی بوو ئەبرۆی کەمانی
بسک ڕەشتر لە ڕۆژی ژێر چەپۆکان
پەشێواوێ کە ژیری بۆ پەشۆکان
کەزی خاوتر لە خاوی لا نوالّە
لە شەرمی کولّمی سوور بۆوە گولاّلە
ئەوی تیری ئەوین جەرگی نەکۆلّێ
نەبوو ئاگای لە پێکانی مژۆلّێ
بزەی دەرمانی دەردی دەردەداران
وشەی وەک بەختەبارانی بەهاران
سەمای پەریان دەتگوت لار و لەنجەی
پەڕی گولّ دەییەشاندن دەست و پەنجەی
کوڕەی هەردی دەهێنا گۆی مەمانی
لەلای وەی تامی دەسبازیی دەزانی
هەمووشێوەی لە بابی خۆی جودا بوو
فریشتەی پاکیی و خێری خودا بوو
تەبیعەت ئەو کرەی وا ورد تەنیبوو
خودای جوانی لە خۆشیانی خەنیبوو
دەگەلّ ئەو جوانییە خاوەن شەرم بوو
دلّی زۆر نەرم و خوێنی زۆر گەرم بوو
دەبوو جێی ئەو بەرزتر با لە هەوران
کەچی دەژیا لە ژووری مالّی گەوران
دەبوو چەتری سەری بالّی هوما با
نەوەک ئاوا لە ڕووپۆشێ خزابا
دەبوو سواری قەلاّندۆشی هەلّۆ با
لە بەرزایی چیادا سەربەخۆ با

نەوەک لێی داخرابا دەرکی حەوشە
ژیابایە لە نێو ئەو غەور و خەوشە
دەبوو ژوانگەی لەکن ڕاوگەی کەوان با
نەوەک وا چاو لە دەستی دەرکەوان با
دەگەڵ پیروو بکا ڕاز و نیازێ
گەلاوێژی بەهاوڕازی بنازێ
بکا سەیرانی زەرد و ماه و ڕازان
لە خەو ڕابێ بەسیرەی سەقر و بازان
گزینگ بنگێوێ کوڵمەی ئاگرینی
شنە ببزێوێ بسکی پڕ لە چینی
دەگەڵ گوڵ پێکەنینێ فێنکی بەیانی
سەرانسەر پڕ لە خۆشی بێ ژیانی
دەگەڵ بولبول بڵێ حەیران و بەستە
خەڵک شەیدا بکا بەو شۆر و هەستە
دەبایە چێژی ئازادی بچێژێ
نەوەک فرمێسکی نامرادی بڕێژێ
بە ئاونگێ بشوا ڕوخساری پاکی
لە پاکان ون نەبێ دیداری پاکی
دەبوو بوکشن دەس و پەنجەی لە گۆوەند
«کوڕی، دیواندڕی»، بەند هەڵبڕێ، ڕەند
دەبوو جووتی ژیانی هەڵبژێرێ
نەوەک بابی بە سەوقاتی بنێرێ
قەفەس زیندانی تاوسی شۆخ و مەستە؟
کچی جوان و لەبار و دەرکی بەستە؟
کچی بێ بەش لەنێو بورج و قەلادا

دوڕە ئەمما لە دوڕ دورجی بەڵادا
دەبا هەر ئەتڵەس و دیبای لەبەر بێ
کچێک ڕوو بەستە و چارشێو بەسەربێ
بڵا پاژنەی لە زێڕبێ کەوشی جوانێ
کە دانرابێ لە دەرکی دەرکەوانێ
بەکاری چی دێ خشڵ و زێڕ و زێوەر
کچێکی نەشتە نێو خەڵک و جەماوەر
بەکاری نایە بەرگی جوان و مومتاز
کچێکی چاوی دووروابێ وەکو باز
لە ژاری تاڵترە خۆراکی چەوری
کچێک وەک ڕۆژ نەیێتە دەر لە هەوری
سیا چاڵی کچانە کۆشکی میران
هەزار خۆزگە بەکاولاشی فەقیران
بەقانوونی تەبیعەت نازی بێ جووت
ئەوی ئینسانە، جا دارایە یا ڕووت
کچی میر و گەدا دڵیان هەیە دڵ
دڵیش ناکا لە دڵداری و ئەوین سڵ
ڕەبەن تامی ژیانی چۆن دەزانێ
ئەگەر «پێ»شی بگاتە ئاسمانێ
کەسێک جووتی نەبوو خۆشیی نەبینی
بەهەشت ناوێنێ ڕۆژێ دێر نشینی
کەسێکی ژینی بێ ژوان ڕابوێرێ
هەموو ژانی جیهانی پێ دەوێرێ
ئەوین مایەی ژیان و بوون و مانە
ئەوین ڕایگرتووە دەوری زەمانە

ئەوین نەبوایە پێی ناوێ بخۆی سوێند
جیهان چۆڵ بوو پەپووش تێیدا نەدەخوێند
ژیانی بێ ئەوین دەشتی نەبوونە
لە سایەی عیشقە ئەم دنیایە ڕوونە
ژیانی بێ ئەوین گشتی زیانە
کچیش نەیخوارد فریوی ئەم ژیانە
وەدووی دڵ کەوت و پچڕی بەند و پێوەند
دڵی خۆی دا بەلاوێکی هونەرمەند
هونەرمەندێکی پاکی بەرزە ئاکار
کە جارجار ڕێی دەکەوتە ماڵی خوونکار
هونەرمەندێ کە هەر نەغمێکی تاری
گڕ و ئاورینگ و پشکۆی لێ دەباری
هونەرمەندێ کە دەنگی پڕ خورۆشی
بە بەندێ دەپەڕاند دەرد و نەخۆشی
هونەرمەندێ کە هەستی ئاگرین بوو
دەروونی پڕ لە ناسۆر و برین بوو
هونەرمەندێ کە سووتاوی ئەوین بوو
هەموو ئەندامی سۆز و تاو و تین بوو
هونەرمەندێ کە زادەی دەرد و خەم بوو
زەدەی دەستی ڕەشی دێوی ستەم بوو
هونەرمەندێ بەزگ برسی و بەچاو تێر
لە شەڕ بێزار و دۆستی ئاشتی و خێر
هونەرمەندێکی عەسری فیئوداڵی
دڵی پڕ بوو، بەڵام گیرفانی خاڵی
شەوانی بەزم و شایی و شەونشینی

له درزی پەرد یەکتریان دەبینی
کە تێک دەڵقا نیگای پڕ گفتوگۆیان
دەیاندرکاند بەسانی ڕازی خۆیان

***

کوڕیش سەوداسەری کیژی ئەمیر بوو
لە داوی خۆشەویستیدا ئەسیر بوو
ئەوین نابینێ بەینی قەوم و دینان
ئەوین نازانێ فەرقی توێژ و چینان
ئەوین دوو دڵ دەکا مەفتوونی یەکتر
لەکن ئەو وەک یەکن ئیسلام و گاور
ئەوین خاتوو زلێخای نەرم و هێدی
دەکاتە دیلی عەبدی زێڕ خریدی
ئەوینە شێخی سەنعانی غەریب زان
دەکاتە گاور و شوانی بەرازان

***

ئەگەر خاتوون گرفتاری ئەوین بوو
ئەوینی لاوەکە زیاتر بەتین بوو
گڕی گرتبوو دەروونی پڕ لە جۆشی
لە تاوانی نەمابوو هۆشی خۆشی
لە سوێی ئەو شۆخە ئۆقرەی لێ بڕابوو
لە ژیندا ژان و ئێشی پێ بڕابوو
ئەوینی ئەو دووانە دوور بەدوور بوو
کە دیواری قەڵای میری سنوور بوو
سنوور و شوورەو و تامان و پەرژین
لە تامەزرۆی ئەوینێ تاڵ دەکەن ژین

قەڵا سەخت و حەرەمخانە پڕاوپڕ
دەرک گاڵەدراو و دەرکەوان دڕ
مەگەر باڵدار بەسەر کۆشکا فڕیبا
مەگەر لێمشت دڵی شوورەی دڕیبا
مەگەر ڕۆژێکی بەزمی بایە خوونکار
کوڕیشیان بردبایە لێ بدا تار
لە درزی پەردە دیبای بەژنی یاری
لە سیحری تێپەڕاندبا سۆزی تاری

***

زەمان ڕابرد، پتر بوو هەستی دۆستی
بەڵێ هەستە کە میر نایەن دەرۆستی
لە دەوری هەستی کەس ناکێشرێ شوورە
خەیاڵیش شارەزای پشتی سنوورە

***

هەراسان بوو کچی میری بەجارێ
گوتی: «بەسیەتی با ڕاسپێرمە یارێ»
ژنێکی ڕاسپاردە کن هونەرمەند
«ئیتر ئەو بێ بەشی و سووتانە تا چەند؟!
خەمی دووری نەخۆین، هەرچی دەبێ، بێ!
دەبا بێ و بڕۆین، هەرچی دەبێ، بێ!
وەڕز بووم لەو ژیان و پنج و مۆرە
بە ئازادی بژیم تاوێکی زۆرە
هەموو زێڕ و جل و نۆشین و خواردن
فیدای تاوێ دەگەڵ ئەو ڕابواردن
هەتا کەی مەینەتی دووری بچێژین!

هەتا کەی بووکی ئاواتمان بنێژین!
هەتا کەنگێ خەیاڵ بگرینە باوەش!
بلەرزێنێ مچوڕکی بێ بەشی لەش!
هەتا کەی ئەو نەبینم تێر بەچاوان!
لەسەر من داخرابێ دەرکی باوان!
هەتا کەی داخرێ سینگ و بەرووی من!
هەتا کەی نەشکێ تاسە و ئارەزووی من!
دەبا بێ و ڕوو بکەینە دوور وڵاتان!
نەجاتم دا لە نێو شوورە و قەڵاتان!
ئەگەر مەردە، بەجەرگە، پاکە، سەرباز
دەبا بێ و من بکا لەوبەندە دەرباز!
نزا و پاڕانەوە و گریان و ناڵە
چ سوودێکی هەیە نووشتەی بە تاڵە
نەبێ باکی لە خوێڕیی دیوەخانان
بە پیاوان دێنەدەر گەوهەر لە کانان
بە زۆر بشکێ دەبێ دەرکی قەڵایە
دەنا ئەو دەرکە بۆ کێ ئاوەڵایە»

***

ئەوەی بیست لاوۆ گەشکەی گرت لە تاوان
گوتی: «ئامادە و سازم بە چاوان
دڵم ناوێ نەبێ قوربانی نازی
سەرم ناوێ نەبێتە بەردەبازی
ئەوا بۆی ئاوەڵایە باوەشی من
بەسە بۆمن کە ئەو بێتە بەشی من
لە ڕێی ئەودا بەخت کەم گەر ژیانم

بەسەربەرزی و بە شانازیی دەزانم
لە پێناوی ئەوا گەر بچمە سەردار
لە ژێر پێمدا دەبینم مەزن و سەردار»

***

شەوەزەنگی بە زەبری زێڕ و بەرتیل
کراوە دەرکی زیندان بۆ کچی دیل
کچە گۆڕیەوە کۆشک و تاج و تەختی
دەگەڵ ئازادی و ئازار و سەختی
بە جووت ڕۆیین دەگەڵ یاری وەفادار
بەرەو مولکی ئەوین و ژینی ساکار
سنووریان هەڵبوارد و چوونە شارێ
لەوێش فەرمانڕەوا بوو نابەکارێ
لەوێش میرێکی زاڵم کاربەدەس بوو
لەوێش بێ چاوڕوویەک داربەدەس بوو
لەوێش زیندان و بەندیخانە پڕ بوون
گزیر و پاسەوان شوێن گێڕ و دڕ بوون
لەوێش هەر سەربزێوی باسی سەر بوو
لەوێش دنیا بە کەیفی بێ هونەر بوو
لەوێش ناپیاوی بازاڕی گەرم بوو
لەوێش باو باوی پیاوی بێ شەرم بوو
لەوێش پیسکە و درۆزن کاری باش بوو
لەوێش مەردایەتی و پاکی لە پاش بوو
کوڕ و کیژی لەباری پاکی ساکار
لە ڕێی ژینا لەوێ بوونە کرێکار
لە بۆ نانێک و بۆ یەک تۆزە پێخۆر

یەکێکیان بو بە پاڵە و یەک بە جلشۆر
ئەگەرچی زۆر گران بو ئەو ژیانە
بەڵام کەیفی هەبوو بەزمی شەوانە
بەڕۆژ ئاوارە بۆ پێخۆر و نانی
بەشەو دەستەملان بوون تا بەیانی
لەشی ناسک کە ئازاری دەبینی
زمان دەیگوت ژیان چەند نازەنینی!
لەدنیادا نەبینرا نۆشی بێ نێش
کەسێک خۆشی دەوێ حازر بێ بۆ ئێش

***

ئەمیریان کرد کە لەو کارە خەبەردار
بە خۆی دادا وەکو ورچی بریندار
بەڕقدا چوو بە ناهەق خوێنی ڕشتن
گزیر و دەرکەوانی گرت و کوشتن
هەمیشە دەیگوت: «ئەی ئەو ئابڕوو چوونە
شتی وا نەیبووە وێنە و نموونە
کچی من بێ بە جووتی بۆرە پیاوێ،
دەکوژرێ، خۆی لە ماڵی کابە باوی!
دەبێ من چۆن بژیم و چۆن بمێنم!
لەنێو هاوشانی خۆمدا سەر هەڵێنم!
کچی من هەڵگرن، وەڵڵاهی جوانە!
کچی من بۆ کچی گاوان و شوانە!؟
لەنێو مسکێنی خۆم دەبمە پلیتە
نەکوژم ئەو هەتیوە و ئەم سەڵیتە
نەیانهێڵم دەبێ لەو سەرزەمینە

لە شانم دادڕم ئەو پینە شینە
وەکارخەم دەسەڵات و هێزی زۆرم
بە خوێنیٚ ئەو پەڵە و نەنگە وەشۆرم»

***

بەڕێی کردن گەلیٚ شەیتان و شۆفار
هەتا بیکەن لە حاڵی وان خەبەردار
تولەی شوێنگێڕی بەردانە مل و مۆ
وەکار کەوتن لە ڕاوێچکە و لە بابۆ
چ ناپیاون ئەوانەی سوودپەرستن
دژی خاوەن دڵی شەیدا دەوەستن
چ سپڵەن ئەو سەگانەی گورگەمێشن
کەلاک بۆ گورگی برسی ڕادەکێشن

***

گەڕان شۆفارەکان قوژبن بە قوژبن
وڵاتیان دا سەراسەر سەنگ و سووژن
گەڕان شار و گەڕان دێهات و هۆبە
هەموویان پشکنی نۆبە بە نۆبە
گەڕان کێو و چیا و ئەشکەوت و زەندۆڵ
گەڕان کادێن و کەندوو و ئاخور و هۆڵ
سەروشوێنیان نەبوو پەیدا لە هیچ کویٚ
کەسیٚ نەیدیبو دوو شەیدا لە هیچ کویٚ
بە میریان ڕاگەیاند وەک ڕۆژە ڕەوشەن:
کە «لێرە نین، پەڕاندوویانە کەوشەن»
گوتی: «پێتان دەدەم ئەمجارە فەرمان
بچن بۆ وڵاتی دوور و دەورووبەرمان

بڕۆن و ڕامەوەستن، هیچ مەترسن
هەواڵی ئەو دووانەم بۆ بپرسن
لەهەر کوێیە هەبن بیاندۆزنەوە بۆم
وەکو تاژیی بەکار بیانقۆزنەوە بۆم
«دەدەم پارە و خەڵاتی باش بە ئێوە
کە بۆم دەردەس کەن ئەو دوو سەربزێوە
لە بان هەوران بژین یا تەختی بەحران
لە داویان خەن بەفیڵ و فەند و مەکران
گوتوویانە کە خزمەتکاری چاکی
دەبێ وەک داڵ بکەی بۆنی کەلاکی
لە ئێوە کار و تێکۆشان، لە من ماڵ
دەتانهاڕم بەسەریانا نەبن زاڵ»

***

قەڵای میران بەدەس ناکەس دەنەخشێ
کە «دار هۆرەی لە خۆی بێ زوو دەقەڵشێ»
ئەگەر زێڕ و دراو دەوری نەبوویا
بلووری ژین دەبوو غەوری نەبوویا
ئەگەر پارە نەبوویا بیرەبڕوا
دەبوو زاڵم لە کوێ وا دەستی بڕوا؟
ئەگەر خوێڕی نەکا میللەت فرۆشی
لە خۆی نابینێ زاڵم خێر و خۆشی
ئەگەر ئەسپی غەرەز ناوێ قەڵەمباز
بگاتە جێی وەزیرێ ڕەنگە سەرباز
کە فیل و ڕوخ نەکەونە کلکەسووتە
مەلیک ماتە بەدەستی پیادە ڕووتە

بە من ئەو هێرش و زەبر و زوڵم و زۆرە
بەشی زۆری گوناهی مفتەخۆرە

***

بڵاوبوون خێڵی شۆفارانی بێ عار
لەدوای دوو ئاشقی لاوی فیداکار
گەڕان شار و وڵاتی دوور و نێزیک
دووان بە زمانی فورس و تورک و تاجیک
یەکێک بووە مارگر و یەک بو بەدەروێش
یەکێک بووە حافز و یەک بوو بە دەسکێش
یەکێک بووە لۆتی و یەک بوو بە چاوەش
یەکێک بۆە سواڵکەر و یەک بوو بە جاکەش
خەیابان و شەقام و ڕێگەیان گرت
هەموو جێیان تەنی، گشت جێگەیان گرت
کچ و کوڕ بێ خەبەر لەو تۆڕە داوە
خەریکی کاری خۆیان بوون لە لاوە
ئەگەرچی ڕووت و پێخواس بوون و برسی
بەڵام کەم نەیانمابوو مەترسی
بەسەربەستی ژیانی سەر حەسیری
بە قوربانی بێ تەخت و بەختی میری
چ خۆشە سەربڵندی و بێ نیازی
بە ئازادی بخۆی نان و پیازی!
دەڵێن یارێ گوتی جارێ بەیاری[1]
«گەڕیدەی شارەزای زۆر گوند و شاری
لەهەمووان خۆشتر و جوانتر چ جێیە؟
گوتی: «ئەو جێیە خۆشە یاری لێیە»

که دڵ خۆش بوو دڵۆ با دەربکا دەست
شەکەت بێ با لەش و ئاسودە بێ هەست
دەسێک بکرێ بەشەو لە ملی نیگارێ
بە ڕۆژ ماندوو ببێ با هەر لە کارێ
دەس و پەنجێک کە بوکشێ جووتە مەمکێ
جەمام نابێ بەکارێ تاکو نەشکێ
کە لێو بمژێ شەوانە لێوی دڵدار
بە ڕەنج کێشانی ڕۆژێ ناگرێ بار
کە شەو تێر ماچ و مووچ و گازە کوڵمە
چبوو سووتاو و تاوانگازە کوڵمە
کەسێکی چێژی ئازادی بچێژێ
لەوەی باکی نییە ئارەق بڕێژێ
بەبێ ڕایەخ شەوێ ئاسوودە دەنوێ
کرێکارێ کە یار پشتی بهەنوێ
بەبێ پێخەف شەوێ گەرموگوڕە لەش
کە یاری نازەنین بگرێ لە باوەش
کە شەو دایماڵێ پەنجەی یاری جوانی
بەڕۆژ با هەر جدەو بێ پیل و شانی
کە سۆزی عیشقی وان هەردەم پتر بوو
هەموو تاوێکی عومرێکی خدر بوو
لە نێو شۆفارەکاندا خواجەیەک بوو
عەجەب زیانی خورۆ و پیرە سەیەک بوو
ئەمیر بۆ پاسی نێو ماڵی کڕیبوو
نموونەی پیاو خراپی و دەم شڕی بوو
کە خۆی بێ بەش لە خۆشیی ژین کرابوو

هەموو دەرکی هومێدی داخرابوو
کە شەوقی عیشق و دڵداریی نەدیبوو
کە گەرمیی باوەشی یاری نەدیبوو
کە زیبک وَ غیرەتی مێریی نەدیبوو
کە خۆشیی پیاوەتی و نێریی نەدیبوو

***

دەروونی پڕ گریمانە و حەسەد بوو
هەتا حەز کەی بەخیل و شووم و بەد بوو
کە کوشتی پیاوەتیی ئەو دەستی تاوان
هەقی خۆی بوو ڕقی زۆر بێ لە پیاوان
کە وەک یەک بوون ژن و گاشە لەکن ئەو
نەبوو باکی بدا ئازاری ژن ئەو
چلۆن بڕوا ئەکەن ئینسانی بێ بەش
نەبێ بێ ڕەحم و بێ ئینساف ودڵڕەش
کە ئینسانێک وەکو حەیوان خەسیبێ
نییە سەیر گەر نموونەی ناکەسی بێ
بەئەمری میر ئەویش خۆی کردە سواڵکەر
گەڕا شار و وڵاتان ئەمسەر، ئەوسەر
هەتا ڕۆژێکی خواجەی دڵڕەقی پیر
لە ماڵێک دووربەدوور ناسی کچی میر
تەماشای کرد جلوبەرگی دڕاوە
سەر و پۆتڕاکی ئاڵۆز و بڵاوە
بەرۆکی ئاوەڵایە، سینگی ڕووتە
سەری ئەو کوڵمە ناسکەی تاوەسووتە
هەڵی ماڵیوە تا ئانیشکی بۆ کوڵ

دەڕێژێ ئارەقە زەنگوڵ بەزەنگوڵ
کەچی شادی لە نێو چاوان دەباری
کچێ میرە و شەرم ناکا لە کاری
سەری سووڕ مابوو ئەو کابرا نەزانە
چلۆن گۆڕاوە ئەم دەور و زەمانە
«تەماشای ئەم ژیان و ڕێ و شوێنە
ڕەسەن زادە و کوڵ و ئەسپۆن و سوێنە
بە دووی کارا گەڕان کووچە بە کووچە
لە بۆ خاتوونی وا تاوان و سووچە
بەشیر و شەکری پەروەردەکراوە
لە کۆشک و سەرسەرایاندا ژیاوە
هەمیشە خاوەنی کۆیلە و کەنیز بوو
جلوبەرگی هەتا حەز کەی تەمیز بوو
ئەوی دەستووری دابا جێ بە جێ بوو
لە خۆی زیاتر لە ژووری کۆشکێ کێ بوو!
دەیانکرد باوەشێنێ ئەمبەر، ئەوبەر
لە بن سێبەر کچێ نەشمیلی ئەسمەر
کەچێ ئێستا لەبەر سوورە هەتاوێ
پەڕۆ شۆری دەکا بۆ نان و ئاوێ
مەگەر باوکی پەکی کەوتووە لە تاڵان
کە ئەو ئێستا دەکا جل شۆری ماڵان
دەبێ خواردبێتی مێشکی گوێدرێژێ
دەنا بۆ نانی چۆن ئارەق دەڕێژێ
ئەوی بۆ ئەو کرا ، بۆ کێ کراوە؟
بەخوای وا دیارە نووشتەی لێ کراوە»

***

ئــەوەنــدە تــەســکە بیـــری گـــەنــدە پیـــاوان
دەکــەن فـــەرقــی کچــی میـــران و گـــاوان
دەڵێــن: کــەنگـەر و قـــومــاش نابن بــە وێڵــداش[٢]
قســەی کــەونــە پیاوانـــە و قســـەی بــاش
دەســـــەلمێنن بــە پیـــاوی گـــەوج و ســـادە
کە: ســوار هــەر ســوارە، پیــادەیــش هــەر پیـــادە[٣]
کچــی میـــران دەبــێ لیــران وەخـــۆ خـــەن
کچـــی گاوان دەبــێ پـــــووشــکان وەکــۆ کـــەن
کچــی میـــری دەبــێ خـــۆشــی ببینـــــێ
کچـــی شــوانــی بچێتـــــە نــان چنینـــێ

***

کچـــی میـــری دەبینـــی باش و ئــەفســـووس
کچــی میــر نــەیــدەبینـــی پیــرەجــاســـووس
دەمــــەو ئیـــوارە ڕزگـــار بــوو لــــە کـــاری
گـــڕاوە جـــا بـــــەرەو ئامێـــزی یــــاری
بــەڵام جاســـووســی پــەســتی شـــوومی ناپیاو
بــەدوای ئــەودا دەچــوو هــەنــگاو بــە هــەنــگاو
تــەمــاشـــای کــرد کــە لاوێکــی قـــووڕاوی
لــە ڕێگـــایــەی بــڕیــوە ســـیلە چـــاوی
کــە یـــاری دەرکـــەوت بـــێ تــرس و پارێـــز
بـــەرەو پیـــری فـــڕی گــرتــی لــە ئامێـــز
لــە هیــچ کــوێ دای نــەنـا تـا بــردیــە ژوور
ئیتــر ڕووی کــردە ئــەم ژوورە خــودای نــوور

***

هەڵی نا جێی ئەوان و وەک کرێوە
لە لاقانی وەرێنا هەر لەوێوە
تەرەختان و ڕکێفکوت کەوتە ڕێیە
لە خەڵکی وایە «کابرا ئاوی پێیە»[4]
لە سوێی ماڵ و دراوی باڵی گرتبوو
خەیاڵی موڵک و ماش و ماڵی گرتبوو
هەمیشە وایە کاری پیاوی نامەرد
کە سوودی خۆی دەکا تەنیا بەراوەرد
لە خۆی ڕازی بکا ئەو میری خوێنخۆر
دەروونی عاشقان با بێنێ ناسۆر
خەڵک تووشی بەڵایە بێ جەهەننەم
کە ئەو گیری کەوێ دینار و دەرهەم
هەتیو بار سووک نەبێ با باری قورسی
نەیێتە خوار جەنابی ئەو لە کورسی
بە کوچکێوە بدا جەرگی ژنی پیر
هەتا چەنگی لە جێگایەک ببێ گیر
بەوەی چی چیی بەسەردێ پیاوی بێ کەس
کە ئەو پارەی دەوێ و پارەی دەوێ بەس
بەوی چی ماڵی خەڵکی بێ خودان بێ
کە ماڵە جوانە کەی ئەو ئاوەدان بێ
بە کوشتن دا خەڵک ئۆردوو بە ئۆردوو
پەکی پێ ناکەوێ ویجدانی مردوو

***

بە تاڵووکە گەیشتە دەرکی میری
بە گورجی خۆی گەیاندە کن گزیری

گوتی : « زەحمەت نەبێ پێی ڕاگەیێنی
هەمە عەرزێک و عەرزێکی نهێنی
گرنگە عەرزەکەم ، ڕازێکە ڕەنگ بێ
هە تا زووتر خەبەردار بێ درەنگ بێ »

***

ئەوەندەی پێ نەچوو بردیانە کن میر
گوتی: « ئەی میری خاوەن راو و تەگبیر
لە زیادی بێ هەمیشە بەخت و هاتت
پتر بێ و هەر پتر بێ دەستەڵاتت
بەجێم هێناوە ئەرکی بەندەگیی خۆم
لە سایەی تۆوە خایەن بیندراوە
چییە فەرمانی گەورەم ، وەختی ڕاوە»
ئیتر نامەردە پاشەوپاش کشاوە
لە خۆشیان ڕەنگ و ڕووی میری گەشاوە
هەرای کرد: « کێ لەوێیە[٦] بێتە ژووری »
بە جارێ داوەرین چەند زرتە سووری
گوتی :«ئیوە کە خزمەتکاری خاسن
هەموو ئەو نۆکەرە باشەم بناسن
بکەن ئێستا سەراپا زێرووەشانی
خەڵاتی گەورەیی دادەن بە شانی»

***

وەکۆی کردن لە پاشان گەورە گەورە
هەموو دەستەونەزەر وەستان بەدەورە
چ گەورە گەورە؟ بەندە و گوێ لە مست بوون
بەرەو ڕووی ئەو تەواو بێدەنگ و هەست بوون

قسەپان و ڕەزاگران و دەغەڵکار
درۆزن، دووزمان، پەتیارە، بێعار
بەگژ خەڵکا دەچوون وەک نەڕڕە دێوی
کە ئەو دیار با دەبوونە دێڵە ڕێوی
کە ئەو دەیگوت: «ئەرێ چبکەین بەیانی؟»
کە ئەو دەیگوت: «گەورەمان بۆ خۆت دەزانی»
گوتی: «ئەی گەورە گەورەی بارەگای من
بڵێن ئێستا چییە تەگبیر و ڕای من؟
دەڵێن ئەو دوو کەسەی لێرە هەڵاتوون
لە پاتەختی وڵاتێ نیشتەجێ بوون
کە دۆستی خۆمە میری ئەو وڵاتە
ئەمیرێکی بەزیبک و دەستەڵاتە
دەڵێم چەند کەس لە ئێوە هەڵبژێرم
بچن، سەوقات و دیاریی بۆ بنێرم
بە نامە لێی بخوازم ڕانەوەستێ
دەس و پێی ئەو دوانەم بۆ ببەستێ
بە ڕێیان کاتەوە بۆ دەرکی ئێمە
من ئامادەم ئەویش گەر کاری پێمە»
گوتیان: «صەددەق! قسەی میری تەواوە»
گوتی: « ئیتر قسەم پێتان نەماوە»

***

شەوێکی ڕەش وەکو بەختی ئەسیران
وەکو دوارۆژی زۆردارو ئەمیران
نە مانگ دیار بوو نە ئەستێرەی گەش و جوان
ترووسکەی لێ بڕابوو ئاگری شوان

دەروونی پیاو خراپانە شەوەزەنگ
کە داخنرێ بە بوغز و کینە و ژەنگ
بەرەواڵەت کش، بەڵام پڕ کارەساتە
هەزاران ڕازی تێدا گەرچی ماتە
لە کۆشک و گرتووخانەی دەرکەبەستە
یەکێک مەستە، هەزاران زار و خەستە
لە لایە لاو دراونە بەر شکەنجە
لە لای دیکە سەمایە و لار و لەنجە
لە کونجێ بێوەژن دەگری و دەناڵێ
لە کۆشکی بادەگێڕە چاو کەژاڵێ
لە سووجێ باب لە سوێی ڕۆڵەی دەسووتێ
لە قەسرێکی دەڕقسێ نیوەڕووتێ
کچی بێ بەش لە ژووری ئەشکی دەسڕێ
کوڕی ئاغاش بەپارە جوانێ دەکڕێ
هەتیوی برسی چڵمی هەڵدەلووشێ
کوڕی شێخ ئارەقی نابڕێ لە شووشێ
لەلایە چارەڕەش کەوتووە لە کۆڵان
لەلایە پارە بەش دەکرێ بە کۆڵان
لەلایە جامی بادە پڕ کراوە
لەلایە داری ئیعدام هەڵخراوە
بەڵێ ڕاستە قەڵای مێرانە شەوگار
بەڵام تێیدا ونە تاوانی بەدکار

***

کچ و کوڕ نووستبوون بێ خەم لە کەپرێ
نەیانزانی کە دارۆغە دەیانگرێ

لە کـــوێ دڵـــداری پـــاکی چـــاکـــی ســـاکار
دەزانـــێ فێـــڵ و مـــەکـــری پیـــاوی زۆردار
لـــە چیـــن بێ یـــا لـــە ماچیـــن بـــێ دیـــارە
کـــە ئاغـــا دوژمنـــــی چینـــی هـــەژارە
لـــەلای خـــۆیـــان هـــەیـــانە غیـــرەت و ڕەگ
لـــەهەر شوێنـــێ هـــەبن تـــوخمـــی دەرەبـــەگ
لـــە چین کیـــژی ئـــەمیـــرێ هـــەڵبگیـــرێ
لـــە مـــاچین کـــەســـری شـــانە بۆ ئەمـــیرێ
لـــە میـــــران هـــەرکـــەسێکـــی دڵنیـــا بـــێ
لـــە ژینـــا تـــووشـــی خێـــر و خـــۆشـــی نابـــێ
نـــەیـــانـــزانـــی ئـــەوەی ئێـــرەش ئـــەمیـــرە
خـــەریکـــــی ڕاو و ڕووت و ڕەش بگیـــــرە
هـــــەتا لێیـــــان وەژوور کـــەوتن یـــەســـاوڵ
لە خـــەودا ســـواری ســـینگیـــان بوون نـــەخـــافـــڵ
نـــەیانهێشـــــت ڕاپـــەڕن، ببـــزوون، هـــەڵســـتن
دەس و پێیـــــان بـــە چـــۆڵـــەپێچـــە بـــەســـتن
کـــە دوایـــــی هـــات لـــەوی خانـــەبگیـــری
بەڕێیـــــان کـــردنـــەوە بـــۆ دەرکـــی میـــری

***

بـــەیـــان ئـــەنگـــووت و ســـۆفی تاکـــە تاکـــە
گـــوتیـــان هـــەســـتین بچینـــە نـــوێـــژێ، چاکـــە
بڵێنـــد بـــوو بانگـــدەری کـــوێـــرێ خـــەواڵـــوو
گـــوتـــی: «بانگـــی بەیانـــی درەنگـــە یـــا زوو
«دەبـــێ زوو بـــم هـــەتـــاکـــو نـــەبـــڕێ نـــانـــم
«بە بێ دەســـــتنوێژ بـــدەم بانگـــی بـــەیـــانـــم»

لە داركێشی وەژان كابانی نوێژكەر
گوتی: «كابرا دەهەستە جل بكە بەر
كە بارت زوو نەكەی بۆت نافرۆشێ
وەدەستت ناكەوێ پارە و قورۆشێ
كەمی ماوە لەبۆ جێژنی بەراتێ
كراسی نوێ نییە بۆ شانی فاتێ»
ژنی پاڵە گوتی: «هەستە بەسە خەو
خرابی بۆ نەنووستی، فیلە، ئەمشەو
پەلەت بێ زوو بكە كارێ و بزانە
مەلا فەرموو كونی ڕۆژی بەیانە»
بەڕەت بردن گەیشتە ژوورێ ئاغا
تخێڵ بوو جا لە نێو بەندی وەتاغا
گوتی: «خانم بشێلە پێ و دەستم
درەنگ هاتوومەوە، وا دیارە مەستم»
جەنابی شێخ بە خێزانی دەفەرموو:
«هەتیوێكی بنێرە خانەقا زوو
بڵێ شێخ نوێژی كرد و نووستەوە بۆی
خەلیفە نوێژی بۆ خەڵكی بكا خۆی»
خەلیفە پێ كەنی و زانی چ باسە
گوتی: «باوكم بەقوربانی بێ، خاسە»
وڵات ڕوون بوو، كتێبی دەستی دانا
خەریك بوو تازە بنوێ لاوی زانا
كە دایكی كردیە هاوار و فریاد
بەخۆیدا دا، گوتی: «ئەی داد و بێداد!
چبوو تاوانی ئەم جووتە فەقیرە

کــــە وایـــــان لێ بــکا ئــەم گــــورگــە پیـــرە
ئــەوە کـــــار بــوو کــە کــردی ئــەم یـــەکـــانە
پــــەژارەی خســـــتە شــــاری بـــەم بـــەیـــانــە
بــە قـــوربـــانــت دەبـــم بینایـــــی چـــاوان
قـــویـــوولـــی بـــۆ دەکـــەی تـــۆ ســـووچ و تـــاوان
خـــودایـــا بـــــەس بـــــدە دەســـــتی ئـــەمیـــری
خـــەراپـــــە، بـــەدفــــەڕە، بــۆ خـــۆت خـــەبیـــری
هــــەتـــا کـــەنگێ دەدەی تۆ بـــــەخـــت و هـــاتـــی
دەزانـــی چـــــەنـــد دڕە، نــــەحلــــەت لــــە زاتـــی!»
گـــــوتـــی: «دایـــە! چییــــە ئــــەم بۆڵــــە بۆڵـــە؟»
گـــــوتـــی: «هەســـتە، ســــەڵام لــێ ڕابـــوو، ڕۆڵە!
ئەمیـــر ئـــەمـــڕۆ لـــەداری دان بـــــەجـــووتــــــە
کچـــۆڵــەی خـــۆی و ئـــەو خـــۆش خوانـــە ڕووتـــە
لـــــە شـــــــاری کــــــەوتووە هـــــاوار و گــــــریان
دڵـــی گـــــــەورە و بچـــووکـــان بـــــۆتە بـــریـــــان»
ئـــــەوەی گـــوت کـــــەوتـــەوە ئــاه و نـــــزوولـــــە:
«خـــــودایـــا چەند بـــەدە ئـــەم میـــــرە خـــوولـــــە!
دڵـــی کـــــوو هـــات بکــــــوژێ ئـــەم گـــــوڵانــــــە!
لــــە یـــــەکتـــــــر کا بـــە ناهـــــەق ئـــەم دڵانـــــــە!
خودای گــــــەورە! بـــــەدەس خــــۆتـــە هـــەمـــوو کـــار
لـــــەســـــەرمـــان لابـــــەرە بـــێ دادیـــــی خــــوونـــکار
لـــــەســـــەر دڵـــــداری نــــــۆلاوان دەکـــــووژێ!»
کـــــوڕ و کیـــــژان لـــــەپێـــش چـــاوان دەکـــووژێ!»
گـــــوتـــی: «پاڕانـــــەوە بـــێ کـــــەڵکـــــە، دایـــــە!
نـــــوزوولـــــە قــــەت دەڕۆســـــــتی زوڵمـــــــی نــــایــــە

نەزانە تا کو خەڵکی ئەم وڵاتە
بەدەس میرانەوە ئەم دەستەڵاتە
دەئاژۆن، ڕادەدەن تا بلوێ بۆیان
هەموو کارێ دەکەن بۆ سوودی خۆیان
بپارێزن هەتا ئەم موڵک و ماڵە
وەبەر پێیان دەدەن مسکێن و پاڵە
ئەوان پێیان بڕێ دەسکەوت و قازانج
بەقوڕ گیرێ دەبا سەد ماڵە کرمانج
ژن و پیاو و کوڕ و کیژان دەکووژن
قسە توند و قەڵەم تیژان دەکووژن
هەتا خەڵکی لە یەکتر وا نەبانن
ئەوان سواریان دەبن، سواریش دەزانن
«هەتا میرزا حەکایەت خوانی میرە
مەپرسە دایە لەم گوشت و بگیرە
هەتا کیژی هەژاران مەشکەژێنە
لە ماڵی وان هەیە ئەم بێنە بێنە
هەتاکو هێزی ئەم خەڵکە نەجووڵێ
هەزار پاڕانەوەت دایە بە پووڵێ»
کە ژن زانی ئەویش ئینسانە وەک مێر
مەڕی میری ئیتر نایێتە سەر بێر
کە وریابوونەوە پاڵە و کرێکار
دەشێوێ ماڵی میر و مەزن و خوونکار
کە میرزا بوو بە ڕۆشنبیری تازە
هەزار ڕەحمەت لە گۆڕی بێ کچی میر
قسێکی کرد کە پەندە بۆ کوڕی ژێر

«به زۆر بشـــکی دەبـــێ دەرکـــی قـــەڵایـــە
دەنـــا ئـــەو دەرکـــە بـــۆ کـــێ ئـــاوەڵایـــە!
خـــەبـــات ڕزگار دەکا کـــۆیلـــە و ئەســـیران
لـــە ناخـــێ ڕادەکـــا مـــەزن و ئەمیـــران
بـــە ئـــەفســـانـــەی دەزانـــن ســـووڕی دەوران
غـــوڵام و ورکـــەخـــۆری دەرکـــی گـــەوران
بـــەڵام دەوران دەبـــێ ڕۆژێ بـــدا ســـووڕ
لـــەبەر گەوران نـــەبێ پشـــتی خـــەڵـک کـــووڕ
کـــە گـــۆپـــاڵـــی خـــەڵـک دەرهـــات لـــە خیزی
ئیتـــر نامێنـــێ میـــری گـــەورە فیـــزی»

١٩٧٨/٢/١

***

١. ئەم گوتەیە لەم دوو شێعرەی مەولەویی بەڵخی وەرگیراوە:

گفـت معشـوقی بـه عاشـق کای فتـی
تـو بەغربـت دیـدەای بـس شـهرها
پـس کدامیـن شـهر زانهـا بهتـر اسـت؟
گفـت آن شـهری کـه در وی دلبـر اسـت

٢و٣. لە فۆلکلۆر وەرگیراوە

٤. لە فۆلکلۆر وەرگیراوە. کینایەیە لە بەپەلە ڕۆیشتن

٥. جساران کەروێشک لە لاندا دۆزینەوە هونەر بوو. نۆکەرێک لە ڕاودا کەروێشکی دۆزیبایەوە دەیگوت نۆکەری ئاغای خۆم پێدەڵێن، هۆی... تەماڵە. لە هێندێ ناوچە پێیان دەگوت (دیاردی).

٦. میرەکان کە بانگی خزمەتکارەکانیان دەکرد ناویان نەدەبردن، هەر دەیانگوت: کێ لەوێیە؟

خاک

بــۆت نـــووســـــیوم بــۆت بنووســم ئەمـــن چیـــم؟
دونـــدی قـــەنـــدیـــل، گـــۆڕەپانـــی هەڵگـــورد نیـــم
بـــــەرەو بـــــەرزی دەچـــــم ئـــــەگـــەرچـــی وردم
خـــاکی بـــەرپێـــی تێکـــۆشـــــەرێکـــی کـــوردم

***

شەرابی خەست

جێـــژنی نـــەورۆزە، شـــەرابـــم خــــەســـتترە
تـــا نـــەڵێـــن بـــولبـــل لە شـــاعیر مــــەســـتترە
جـــوانی گوت شـــۆخـــی لەبـــاری بـــادەگێـــڕ:
« ئەو کـەســـەی ســـەرمـەستتـــرە، سـەربـەستترە»
«آنچنـــــانــرا آنچنـــــانتــر میکنــد»
شـــاعیری دەروەســــــت بـــەمەی دەروەســـــتترە
چیمـــەنی شـــێلا بەشـــــایی کیـــژی کـــورد
وەی دڵـــم لـــەو چیمـــەنــــە پــــێ پـــەســـــتترە
مـــن بڕســــــتم لــێ بـــڕا یـــا کیـــژی شـــار
زۆر لە کیـــژی دەشــــــتەکی بـــەیـــدەســـــتترە

١٩٧٨

***

خەوم نایە

بەیـــان ئـــەنگـــووت و شـــەو ڕابـــورد و مـــن هێشـــتا خـــەوم نایـــە
دەخوێنـــــن بـــولبـــول و قـــومـــری، بەڵام قاســـپەی کـــەوم نـــایـــە
خـــــەیـــاڵ دەمبـــــاتـــە جێـــــژوانـــی شـــەوانی لاوەتـــی، ئەمما
خـــــرینگـــەی بازنـــە و خـــڕخـــاڵ و بـــەرمـــووری ئـــەوم نایـــە

***

ڕێژنە

تۆ بەڵێنم پێ بدە تا من بەرەو ژوان ببمەوە
بمدەیە ماچێکی تەڕ لەم لێوە، با جوان ببمەوە
دەستی لەرزۆکم هەتا تێیدایە هێزی بەی گوشین
لێم گەڕێ تاوێ لە باخی سینە میوان ببمەوە
شەنگەبێری بسڕەوە فرمێسکی بێ شوانی ئیتر
ڕەنگە هێشتا لەو چیا و زۆزانە بۆ شوان ببمەوە
من گوڵی سەر گۆڕی ئاواتی لە مێژینەم بەڵام
ڕێژنێکم لێ بدا پێم وایە بۆ ڕوان ببمەوە
شێخی سەنعان بۆ کچی گاور لە ئیسلام وەرگەڕا
من خەریکم بۆ کچە شێخێ پەژیوان ببمەوە

١٩٧٨/٧/١٩

بارگەی یاران

بەهاری زەرد

بۆ لەیلا قاسم

هەمیشە دەرد دەبینم دەرد دەبینم
درۆی دوژمن، دەهۆی نامەرد دەبینم
مەگەر زەردایی ناکەن چاوەکانم
کە ڕەنگی نەوبەهاری زەرد دەبینم

***

بە سۆزەی با کە سکڵی دڵ گەشاوە
دەروون پڕ سۆز و فرمێسکم خوناوە
لە دووی لەیلا بە واوەیلا و شیوەن
دەڕۆم و پۆلی شینگێڕم بەدواوە

***

بزەی هاتێ گوتی: «ڕووناکە ئاسۆم
وەرە جەللاد پەتت باوێژە ئەستۆم
ئەوە پەت نییە مێداڵی ئیفتخارە
کە بوومە قارەمانی میللەتی خۆم

***

ئەوەی بیست شاعیر و گریا بەزاری
ئەگەرچی بەسترابوو لێو و زاری

گـــوتـــی: «لــــەیــلا هـــەمیشــە پـــایەداری
لــە ژێــر خاکـــا لــە پێــش چـاوان دیــاری

***

کــە تۆ تۆرای لــە چـاوان وەک خـــەوی مـــن
لە بســـکت ڕەشـــترە مانگـــەشـــەوی مـــن
بـــڕۆ مـــەجنون بــە لـــەیـلای خـــۆت مـــەنازە
کــە نــاوبــانگـــی پتــر ڕۆیی ئـــەوی مـــن

گۆڤاری سروە ژمارە ١ بەهاری ١٣٦٤ ـ ١٩٨٥

***

زینده به چاڵ

پڕ نەبێ جامی بەتاڵم تا کەی؟
نەشکێ باڵی خەیاڵم تا کەی؟
هاوسەر و دەستەملانی ژانم
گیانەکەم! نایەوە باڵم تا کەی؟
شەو لە تاریکی و بێدەنگیدا
ڕۆژەکەم! بۆ تۆ بناڵم تا کەی؟
هەر لە یادی سەری بسکت دابم
گیانە! ئاشوفتە بێ، حاڵم تا کەی؟
هەر منەتباری شەراب و مەی بم
حەسرەتی چاوی کەژاڵم تا کەی؟
هەر لە ماچی دەمەکەت بێ بەش بم؟
لێوی وشک و دەمی تاڵم تا کەی؟
هەوەسی گەستنی کوڵمەم تا چەند؟
ئارەزووی مشتنی خاڵم تا کەی؟
شینە میوانی شەوانی دووریم
شادی، ڕوو ناکەیە ماڵم تا کەی؟
من لە دووڕەنگی بەدڵ بێزارم

ڕەنگــــی زەرد، دیــدەیــی ئــاڵــم تا کــەی؟
مـــن وەکـــو هـــەنگـــێ هەڵاڵــەم مشـــتوون
ژینـــی نێـــو گـــەنـــد و هـــەڵاڵم تـــا کـــەی؟
مـــن بـــەشـــێلانی چـــەمـــەن ڕاهـــاتـــم
هاتــوچــۆی نێــو دڕ و داڵـــم تـــا کـــەی؟
بـــۆ ســـــەرینچـــاوە و کانیـــــاوی ڕوون
هـــەڵـــوەرێ ئـــەشـــکی زوڵاڵـــم تـــا کـــەی؟
مـــن هـــەڵـــۆ بـــــووم و چیـــا هێـــلانـــەم
ژێــر چــەپۆکـــی قـــەل و داڵـــم تـــا کـــەی؟
قـــەفـــەزی دژمنـــــی بـــەدخـــــووی دڵـــڕەق
هـــەڵـــوەرێنـــێ پـــەڕ و بـــاڵـــم تـــا کـــــەی؟
ســــــەرە نێــــــزەی ســــــتەم و زۆرداری
بنجنـــــێ ســــــینگی مـــەتـــاڵم تـــا کـــەی؟
گـــورگـــی بێـــدادی لـــە گیـــانـــم بـــەربـــووو
ئێشـــی جـــێ گـــــاز و قـــەپاڵـــم تـــا کـــەی؟
مـــــن پـــەلـــە قـــاژە و هـــاوارێ نـــەکـــەم
ئـــەو بڵـــێ زاڵـــم و زاڵـــم تـــا کـــــەی؟
کوتکـــی بێـــدادی هـــەر بکوتێ کاســـە ســـەرم
کـــــار نـــەکا دەســـت و زوخـــاڵـــم تـــا کـــەی؟
ئـــــەو کـــــە زاری ڕقـــــی دەرکێشـــــاوە
مـــن زمـــــان بـــەســـــتە و لاڵـــم تـــا کـــەی؟
پـــۆشـــتە و تێـــــر و پـــــڕ و خـــــۆش لـــەوەڕە
بـــرســـی و ڕووت و ڕەجاڵـــــم تـــا کـــــەی؟
تـــەم و مـــــژ، بـــەنـــدەن و دەشـــــتی گـــرتم
هـــەڵنەکا ســـروە شـــەمـــاڵـــم تـــا کـــەی؟

بەس نەبێ دەسبەسەری و دەربەدەری
نەچمەوە نێو کوڕ و کاڵم تا کەی؟
باخەوانانی جیهان پێم نالێن
بۆ وەری میوەیی کاڵم تا کەی؟
مانگ و مێریخی دەپێوێ ئینسان
منی کورد، زیندە بە چاڵم تا کەی؟
چاوەڕێی تیشکی هەتاوی هیوام
نەڕەوێ هەور و گەواڵم تا کەی؟

١٥ـ ١١ـ ١٩٧٦

لە پاشەڕۆک دا بڵاو کراوەتەوە

* * *

بەهار هەر دێ

لــــە گیــانــدانــا دەگــوڕێــنــم بــژی هــەر کــورد و کــوردســـتان
بــە گـــوڵلــەی دژمنانـــی گــەل دڵیشـــم بێتـــە ڕاوەســــتان
پشــــووی دواییـــم دەخــوێنــم بۆ گـــوڵ و گـــوڵـــزاری ئــەم خاکــە
لــە ســایــەی ئــەم گــوڵ و گــوڵــزارەیــە بــوومــە هــەزار دەســتان
دەزانــن زامــی دیلـی چــەنــد بــە ئێـــش و چەنـد بـە ئــازارە!
دەبـــێ رابێیـــن هــەتــا ئێــمەیــش دەگــەینە ڕیــزی ســەربــەســتان
خــەتــای خــۆمانــە تــا ئێســـتا کــە هــەروا کــۆیلــە و دیلیــن
ئــەوانــەی شــاد و ئــازادن کــەمــێ زووتــر لــە خــەو هــەســتان
نــەتانــدیــوە کــە ڕوویـــاری خـــوڕێـــن بــەردی دەقــەڵشـــێنێ
وەهـــاش هـــەر زۆرداری دەســـــووتێنـــێ گــڕی هــەســــتان
لــە مــەیــدانــی شــەڕانخێــوی خــەباتــی قــەڕنــی بیســـتەمدا
ســەرم ســووڕما کــە ئەســپی سووکەســواری کــوردی بــۆ وەســتان
وەڵامــــی دامـــــەوە پیــــرێکـــــی ئــــازادەی جهانــدیــــدە:
خــەتای ســواران نــەبــوو پێــش ســوارەکانمــان قــورس و ناوەســتان
هــومێــدێ بــەرمــەدەن ڕێگـــەی خــەبات بگرن بــڕۆنــە پێــش
تــەمــاشــای خــەڵکــی تێکــۆشــەر بــەدیکتاتۆری چــۆن وەســتان
هــەتــا کــەنگــێ ســیاچاڵی بــە ســامی دژمنـــی زاڵــم

پڕاوپڕ بێ لە ڕۆڵەی گەل جمەی بێ وا دەس بەستان؟
هەتا کەی ئەشکی خوێنینی کچە کوردی برا کوژراو
لە جێی بادە و لە بەزمی دژمنان بدرێتە دەس مەستان
مەترسن ڕۆڵەکانی قارەمانی گەل لە گیانبازی
لە کۆڕی ئەم خەباتە بێ وچانە تاقە یەک کەستان
سەهۆڵبەندانی بێدادی ئەگەرچی تووش و دژوارە
بەڵام لێم سوورە وەک ڕۆژێ بەهار هەر دێ لە دووی زستان
بە خەڵکی عالەمی سەلماندووە تاریخی ئازادی
دەبێ زاڵم لەبەر تێکۆشەران بەرداتەوە دەستان

١٩٧٧/١١/٩
لە پاشەرۆک دا بڵاو کراوەتەوە

***

ڕەوەز ورد نابێ

زەوی! ئێستاش لەڕووت هەڵدێ بدەی سوورڕ؟
نەڕووخای ئاسمانی پیری پشت کوورڕ؟
کە حاڵی زارمان ئاوا دەبینن؟
کە ماڵی زاڵمان ئاوا دەبینن
کە مەرگی کاوەکانی چاک دەبینن
کە جەرگی کیژەکان پڕ چاک دەبینن
کە کوڕی شین، بەهاری سوور دەبینن
«ئەمین»ی نا ئەمین مەئموور دەبینن
کە بووکی سووری بێ زاوا دەبینن
کڕووزی بێ گۆنای ساوا دەبینن
کە سۆمایی لە چاو باوکان بڕاوە
بەرۆکی پیرە دایکان دادڕاوە
کە گوندی شووم لە گوندی کورد دەخوێنێ
کە گەنجی کورد دەگەوزێنێ دەخوێنێ
کە تەختی بەختی کورد بێ خێو دەبینن
«سولەیمانی» ئەسیری دێو دەبینن
بناری لێژ و ناهەمواری هەڵگورد

دەبینـــــن بـــۆتە دەشـــــتی کـــەربـــــەلای کـــورد
بـــەنـــاهـــەق خـــوێنـــــــی تێکـــۆشـــەر دەڕێـــژن
شـــەهیـــدی بـــێ ســـــەر و بـــێ شـــوێن دەنێـــژن

***

بـــــەڵام با تـــێ بـــگا ئـــەو دوژمـــنەی پـــەســـت
ڕەوەز ورد ناکـــرێ هـــەرگیـــز بـــەداردەســـــت
دەبـــێ کـــونـــد هـــەر بـــــەرەو ویـــرانـــە بفـــڕێ
هـــەڵـــۆ لـــەو کێـــــوە ســـــەربـــەرزانـــە نـــەبـــڕێ

١٣٥٨/٠٢/٢٧

لە پاشەرۆک دا بڵاو کراوەتەوە

***

بەهاری ئاڵ

لــــە مێـــژە ئاواتـــــی منـــە
ببینـــــم وڵاتــــــی ســـــــنە
زێــدی کــۆن و ڕەســـــەنی کــورد
بــەدرێــژایی تــەمــەنی کـــــورد
ڕوانگـــەی هـــەزاران کارەســـــات
بنــــــە و مـــەتــەرێــزی خەبـــات
شــــوورەی ســـەختـــی بــەرەنگـــاری
پـــردەی وەختـــــی فیداکـــــاری
بــۆســـەی پێشـــمەرگەی کــۆڵنەدەر
گـــۆڕخانـــەی ســوپای داگیرکــەر
بچمـــە لانــی بـــەچکـــە شـــێران
قەڵاگــــــای تـــەنگانـــەی مێـران
جــێ پـــەیکانی تیـــر ئــەنگێــوان
جێـــــی پێکـــانـــی دەس بــزێـــوان
خاکـــــی نـــەتـــەوەی نـــەبـــەزم
هـــەر گـــوتـــوویـــە ئـــەزم ئـــەزم

***

تێر تێر بڕوانمە دیمەنی
لە خۆشیانی ببم خەنی
چاو بگێڕم لە ڕژد و لێژ
تا برینم ببن سارێژ
دانیشم لە بن دەوەنی
بڕوانمە مێرگ و چەمەنی
هەڵمژم هەوای زەنوێران
خۆ بدەمە بەر ئاوهەڵدیران
هەڵگەڕێم بە ڕاز و زەردان
بەردەمەوە جاڵە بەردان
لە بان ڕەوەزان بخوێنم
کەوی بەیان وەدەنگ بێنم
لەو ڕنوانە بکەم ڕەوت
دژمن بۆی نەکراون زەوت
لە مشارەیەک داگرم پێ
نەتەوەی کرد سەرەنگرێ
تۆزێ بەردێ بکەم بە کل
«کە گەردوون پێی نەداوە تل»
وەک گۆرانی هەورامان پیو
پێ بنێمە سەر «پێپیلکەی دێو»
دانووسێم بە کانیاوی ڕوون
ڕابکشێم لەسەر هەڵەسوون
چەپکێ وەنەوشە بچنم
دەسکێ سوێسنە بڕنم
خۆم لە تیشکێکی بکەم بەند

هەڵپسێنم چڵی گیا بەند
ئەشکەوتی نەچێ لە بیرم
پەناگا بوو بۆ باپیرم
بگرم گەوە و پێچ و خەمی
بچمە سەر دوندی ئەستەمی
لەسەر کێوی بەرزی ئارێز
کوردستان بگرمە ئامێز
بە جوانی ئەو خوڕسکاوە
ڕوون بنەوە ئەم دوو چاوە
ئەم چاوانەی گەلێ ماوە
لە سوێی کوردستان گریاوە
ئەم چاوانەی فرمێسکیان ڕشت
بۆ کوردێکی دوژمن دەیکوشت
ئەم چاوانەی داگیرساون
هێند لە شینگایان گریاون
چم پێ دەڵێن لێرە و لەوێ
من کوردستانم خۆش دەوێ
پێشم بڵێن ونی و دێوی
دەپەرەستم چڕ و کێوی
جا دەگەڕێمەوە پێ دەشت
بەلادێیاندا بکەم گەشت
ببینم دێم و بەراوی
بوورەی گاسن لێ نەدراوی
کێڵگەی بەڕێژەو و نەرمان
بەڵام بێ خۆیان و خەرمان

نە سەد، نە بناوان نە بەند
جۆگەی جۆماڵ نەکراوی مەند
ئەستێری پڕ بووەی بۆگەن
پڕ لە لیتە و سێ سوو و جەگەن
جوتیاری ئازا و توند و تۆڵ
گاجووتی لەڕ و گاسنی کۆڵ
برسی هەژار بێ دەرەتان
ڕەوش و ڕووت و بێ تۆو و نان
دەستی قەڵشیو پێ ڕاگیراو
گیرفانی دڕاو و بێ دراو
پاڵەی سواڵە هۆنی بەگورد
چەقڵی چاوی دژمنی کورد
خانووی کاول و ڕەش و برش
هەر نانی ڕەق و دۆی ترش
بۆی کرا درۆ و دەلەسە
کوا ڕێگاوبان و مەدرەسە؟
نەک مافی جووتیار نەدراوە
لادێمان خاپوور کراوە
سەرگەردان بون لەنێو تۆڕا
بەوەی نییە نێویان گۆڕا
بۆ زەحمەتکێشی قارەمان
نە دوکتۆر هەیە نە دەرمان
بێ بەهرەن لە خوێندەواری
خوێندەواری و کوردەواری؟

***

هەتا هێزی خەڵک بزووت
بوو بەمەشخەڵی گەش بزووت
خەڵکی تێکۆشەر خۆی دەرخست
بەگژ ئەرتەش داچوو بەمست
ڕاپەرینێک بوو بێ وێنە
وڵات دەتگوت، گۆمی خوێنە
دیکتاتۆر بۆ پاراستنی خۆی
کردی هەرچی کە دەکرا بۆی
بەدەستی ستەم و تاوان
ڕژا خوێنی شۆڕە لاوان
زۆرداری بۆ زۆر مانەوە
بەڕەق هاتە مەیدانەوە
بێ بەزەیی دەستی وەشاند
خوێنی ژن و پیاوی ڕژاند
زگی باوکی پیری سووتاند
ڕۆڵەی لەبەر دایک ڕفاند
ویستی خاکی پاکی ئێران
ئەوەندی دی بکا وێران
بەڵام خەڵکی لە گیان بێزار
دای نەنواند لەبەر زۆردار
لە تانک و تۆپ نەپرینگاوە
گوێی بە گوللە نەزرینگاوە
پێی داگرت، چەقی نەبەزی
تا داگیر کەر گورچووی تەزی

***

کوردیش بەشداری خەبات بوو
رۆڵەی رۆژی کارەسات بوو
لاوی گیانفیدای گیانفیدا
ئازایانە، شەهیدی دا
لە خەباتی خوێناویدا
لە هەرەتی تەنگاویدا
کوردستان هەر بوو بە قەڵا
دیتی هەزار دەرد و بەڵا
ئێستا دەڵێ خوێنی گەشم
بۆ شۆرش رشتوە کوا بەشم؟
دژی زۆرداری بووم، هەر وام
هەر دەمەوێ مافی رەوام
دەمەوێ بگەم بە نیاز
ناوم مەنێ جیاوازی خواز
کەچی پۆلێک کۆنەپەرەست
بۆ بێگانە بوونە داردەست
لە بەهاری ئازادیدا
لە کاتی خۆشی و شادیدا
خراپە کەوتەوە برەو
تەمایە رۆژ بکا بە شەو
سنەی جوانی خوێناوی کرد
درۆ و فێڵ و ناپیاوی کرد
ناپاک هاتەوە کایەوە
داوی بۆ خەڵک نایەوە
دەگرێ دەکوژێ دەبڕێ

شـەڕ دەفـــرۆشـێ زگ دەدڕێ
ژن و منـــدالّ نـاپـارێــزێ
لێمــان دەگـــرێ مـەتـەرێـزێ
ڕاوە ڕووتـــــە و خـانـەبگیـــر
گـرمەی تـۆپـەی و قرمەی شێست تیر
زەبــر و زەنگـــی خـۆی دەنـوێنێ
لاوان لـــە خـــوێـن دەگـەوزێنـــێ
کـــوردســـتان بـــەهـــاری ئـالّـە
جـا بەخوێـــن بێ یـا بــە گـولاّلە

١٠ـ ١ ـ ١٣٥٨

لە پاشەڕۆک دا بلاّو کراوەتەوە

***

فرمێسکی ڕونو

تو گوتت: «من عاشقی سەوداسەر و دینم دەوێ»
من گوتم: «تاکو بە ئاواتت بگەی دینم دەوێ»
هەڵکەوێ تاوێکی چاوێکی لە دیدارت بکەم
تا بزانی کوانێ بۆ جوانێ دڵ و دینم دەوێ؟
بزگوڕی ڕەش داپۆشێ ڕوومەتی گەش تا بەکەی؟
شاعیری گەشبینم و کوا ؟ چاوی ڕەشبینم دەوێ؟
ئەی پەریزادی مەهابادی! ئەتو ون بووی لە من
تۆم هەبێ لە کوێ پەریزادە و پەری چینم دەوێ
ڕووتم و یاقووت و ئاوریشمم لە بیر ناچێتەوە
لێوی سوور و ئاڵ و بسکی خاو و چین چینم دەوێ
تۆ نەدیوی بۆیە شەو چاوم لە ئاسمانێ بڕی
تۆ بەدی کەم گرشە گرشی مانگ و پەروینم دەوێ؟
تا وەکو ساقی ئەجەل نەمداتێ تاڵاوی نەمان
چاوە بڕکە، دەس بزێوی، ماچی شیرینم دەوێ
ژوانی بن سیلە و پەسیوی لاوەتی یادی بەخێر
بۆ ئەوەی پیرانە نەمرم یادی دێرینم دەوێ
کوانێ ئەو شەوگارە بێدەنگە لە ژوانگەی جێ هەوار؟

کچ ڕەوەک بوو من گوتم: هێدی بە! حەجمینم دەوێ
کوانێ ئەو ڕۆژەی کە سەرچۆپیم دەگرت بانگم دەکرد
دۆم دەوێ، دۆی قۆڵ بەبازن و پەنجە نەخشینم دەوێ؟
شاعیرم، جوانی پەرەستم، دڵتەرم، شێتم، لەشۆق
کێوی بژوێن، دیمەنی جوان و دەشتی ڕەنگینم دەوێ
من بە فرمێسکی ڕنووی کوێستانی کورد پەروەردە بووم
کولمی ئاڵ و چاوی کاڵ و سینگی بەفرینم دەوێ
خۆشەویستی من کچە کوردێکە پاک و نازەنین
باخەوانە پیرەم و باخی بەپەرژینم دەوێ
نامەوێ ڕوو بگرێ تا دەمرێ بە فێڵبازی و درۆ
یاری، نازداری، لەباری، دیاری شەرمینم دەوێ
من تەشی ڕێسێکی وەک شیرنی (وەفایی)م بۆ چییە؟
کیژی وریای چاوکراوەی فێرە زانینم دەوێ
بۆ دەبێ زێندین لە زیندانم بکا چونکە گوتم:
«ئەز مەمم، خەستەی خەمم، کوشتەی ئەمم زینم دەوێ؟
نایەڵن قەت چێژی ئازادی بچێژم من دەنا:
خوێنی شیرینم دەوێ کوا تەرمی خوێنینم دەوێ
بواری وەم نادەن لە نێو مێرگە (چەکۆ) هەڵتوتەکێم
چونکە پرسەی دایکی مل بە کوێن و سەر شینم دەوێ
نایەڵن ئاسوودە دانیشم لە لاپاڵی چیام
قاسپە قاسپی خاسەکەو، بێ گرمەیی مینم دەوێ؟
ئارەزوومە هەرچی ئینسانە بە ئازادی بژی
چۆن گەلی داماو و دیل و مات و خەمگینم دەوێ؟
نامەوێ خوێن بڕژێ یا بۆنی کەلاکی کۆن بکەم
ڕەنگی مێلاقە و گوڵاڵە و بۆنی نەسرینم دەوێ

هەڵپەڕین و پێکەنین دەبزێوی هەستی ناسکم
کوا دڵی پڕ ئێش و ئۆف و جەرگی بەبرینم دەوێ؟
دەرزی ئاژن بوو دڵم لە سوێی شەهیدانی نەمر
بەس نییە، مەودام بدەن تۆزکاڵێ تەسکینم دەوێ
جێی گەرم، پاڕووی نەرم خۆشە، بەڵام بۆ مافی خۆم
سێبەری ئەشکەوتی سارد و نوێنی بەردینم دەوێ
بۆ بەزاری مەزنیخوازی تاڵە وەک کەکرە و زەرەند
گەر بڵێم من پاسەوانی قەسری شیرینم دەوێ؟
دێوی شەڕ سمکۆڵ دەکا لێم و دەبوڵێنێ دەڵێ
بۆ لەسەردانی هەموو ئێوە تەورزینم دەوێ
بۆ فریشتەی داد بەسینەی پڕ لە کینە و داخەوە
هاتە کوردستان گوتی: ڕەجمی شەیاتینم دەوێ
سەقز و سەردەشت و سابڵاخ و سنەی کرد غەرقی خوێن
سێی تری ویستن گوتی: بۆ سفرە حەوسینم دەوێ
کەی ڕەوایە بمدەنە بەر گوللە یا ڕاوم بنێن؟
گەر گوتم کوردم لە کوردستانی خۆم ژینم دەوێ
کورد مەگەر کوندە کە هەر وێرانە بێ هێلانەکەی؟
نیشتمانی ئاوەدانی جوانی ڕەنگینم دەوێ
زۆر بە ئاواتم کە کوردستانەکەم بێ کێشە بێ
ئاشتیخوازم کوا وڵاتی پڕ ڕەق و قینم دەوێ؟
تا نەهێڵم شوێنەواری نالەباری پەهلەوی
نەگبەتی زۆردارەکان و خۆشیی مسکینم دەوێ
لاشەڕم، کوا بەدفەڕم ئەمما لەسەر مافی ڕەوام
دەست و چەک، ئیمان و هیوا و هەستی ئاورینم دەوێ؟
بۆ نەجاتی ئەم گەلە کۆیلە و هەژار و بێکەسە

گیانی پاک و بیری تیژ و ڕێگەی ناسینم دەوێ؟
بۆ بەگژداچوونی زۆرداری و هەژاری و ناهەقی
کارگەر و جووتێری ئاگا و مستی ئاسنینم دەوێ
سەخت و ناهەموارە ئەم ڕێگایە کوردی کوڵنەدەر
بۆ خەباتێکی درێژخایەن گوڕ و تینم دەوێ
دوای نەجات بۆ ئاوەدانی و خۆشی خاپوورە وڵات
کۆمەڵێکی چاک و پاک و ڕاست و وردبینم دەوێ
بۆ خەباتی هاوبەشی یەکسانی توندوتیژی گەل
لاوی کارامەی بەجەرگ و کیژی سەنگینم دەوێ
کیژ و کوڕ بگرن لە دەوری گۆڕی هێمن ڕەشبەڵەک
من کە شینگێڕی شەهیدانم لە کوێ شینم دەوێ

مەهاباد ٣ ـ ١٢ ـ ١٣٥٨
لە پاشەرۆک دا بڵاوکراوتەوە

***

خانەنشین

بولبولێک بووم لە ڕکەیدا بە بەهاری ڕەنگین
دوور لە گوڵزار و لە دیداری گوڵاڵە و نەسرین
کازیوە، بۆ لک و پۆپی گوڵی باغی دەفڕێم
پەڕ و پۆم پێوە نەما، ئێمە ئیتر هێزی فڕین
دەستی ئەو ڕاوکەرە بڕزێ کە بڕی باز و بڕست
سووری سوورگوڵ بدەم و ڕوو بکەمە مێرگی شین
من چریکەم هەموو سووچی چەمەنی پڕ کردبوو
ئێستە نایە لە گەرووم بێجگە لە ناڵەی خەمگین
من کە شینگێڕی هەموو سوورە گوڵی پەڕپەڕ بووم
ڕەنگە هەر دڕکی پەڕیو لێرە بکا بۆ من شین
من کە بۆ دیتنی گوڵ هێڵی سنوورم دەپەڕاند
هەر لەسەر هەق گوتنێ ڕووتە کرام خانەنشین
شاوەڕێخنە دەگەڕێ وا لە دەراوی چۆمەڵ
دینی دینی گوڵە ئەو بولبولی دڵ پڕ لە ئەوین
تازە دڵخەستە و پەڕ بەستە بێ دەستەم من
وەرە دەر ڕاوکەری دڵڕەق لە کەلێن و لە کەمین
تێپەڕێ هێندە بە ناخۆشی ئەگەر ژینی درێژ
خۆزگە سەد خۆزگە بەوانەی کەم و ئاسوودە دەژین

له چەپکێ گوڵ چەپکێ نێرگز دا بڵاو کراوەتەوە ـ شیلان ئاوێ ١٣٦٠

ئاپۆلۆی ماچ

بــە حیجــابــی ئیســلامییەوە دێــم جوانـــێ
ماڵــە بابــم ئــای لــەو خــەلــە و خــەرمانــە
نــەمــدیبــوو مانگــی چــاردە وا ڕوونــاک بێ
بــەســاوی پــاک لــەنێو جــەغــزی خــەرمانە

***

گونــاح نــەبوو، تێــم هــەڵڕووانی، نــەتــرســام
لــە چــەمــۆڵــە و جنێـــو و بــۆڵــە بــۆڵی
ئــەوی جــوان بوو لــە ڕووی ئــەودا بەدیــم کرد
هەنیـــە، کــولمــە، دیــدە، بــرۆ، مــژۆڵی

***

کــە دیــن نەبــی، دینــی دەگــۆڕێ بــۆ تــۆ
ئــەو تەرســایەی بــێ تــرس ڕایمووســی خاچ
کچــی شــەرمین بــەڕوو ســووووری دەنیشـێ
لەســەر ڕووی تــۆ شــەوێکیش ئاپۆلــۆی ماچ

ورمێ ٦٣/٤/٢
لە چەپکێ گوڵ چەپکێ نێرگز دا بڵاو کراوەتەوە

بارگەی یاران

دێــت و ڕادەبــرێ وەکــوو ســەروی ڕەوان مــن چیبکــەم؟
کــە بەقوربانــی نەکــەم ڕۆحــی ڕەوان مــن چیبکــەم؟
قــەدی ئــەو شــۆخە وەکــوو دووخ و خەدەنگــە ئەفســوس
پشــتەکەم کۆمــە وەکــو مالّــی کــەوان مــن چیبکەم؟
تــاز هەنــگاوی شــلم کوانــێ دەبــێ بــۆ شــەوڕاو
جوانــە زۆر جوانــە بەلّــێ ڕەوتــی کــەوان مــن چیبکەم؟
زەبــری ئاوزەنگــی بــڕا و شــــل بــووە دەســتی جلّــەوم
دێ دەنــا پــڕمــەیــی بــۆر و بــدەوان مــن چیبکــەم؟
ژوانــی خۆشــی هــەڕەتــی لاوەتــی دێتــە خــەونــم
کاتــی ئاویلکــە لەگــەڵ زینــدە خــەوان مــن چیبکەم؟
شــەو هەتــا ڕۆژێ لەبــەر ئێشــی لەشــم نالّــەم دێ
دیتــە گوێم دەنگی «گەلۆ» و «نیوەشــەو»ان من چیبکەم؟
بارگــەیــان تێکــەوە پێچــا و بــەڕێ بــوون یــاران
لــەدنــێ وا بــەتــەنــێ پاشــی ئــەواْن مــن چیبکــەم؟
ژیانــی مــن ئێســتە وەکــوو خــۆری دەمــی زەردەپــەڕە
پێــم نەمــا تین و گــوڕ و هێــز و تــەوان مــن چیبکەم؟
ســروە هــات گونچــە گوڵــی باخــە ئــەدەب پشــکووتن

باخـــەوانـــی گـــەرەکـــە تـــازە جـــەوان مـــن چیبکـــەم؟
ئـــاو نەبـــوو ئـــەو دەمـــی هێمـــن مەلەوانـــی کـــورد بـــوو
ئـــاو شـــوکور زۆرە وەرن زوو مەلـــەوان مـــن چیبکـــەم

١٣٦٤

لە چەپکێ گوڵ چەپکێ نێرگز دا بڵاو کراوەتەوە

***

تەوری جەور

دوژمنی کوردی نییە ئەفلەقی دڵڕەق بەتەنێ
ڕیشەیی خەڵکی عێراقی دەیەوێ هەڵبکەنێ
لە عێراق نازی شتێکی بەری چاوی بگرێ
هەر بە تەورێ دەبڕێ زاڵمە نەخل و دەوەنێ
عەرەب و کورد و تورک، ئەرمەنی و ئاشوری
دەگرێ، یا دەکوژێ، وەک بوتێ سوجدەی نەبەنێ
زێڕی چی؟ ئاسنی ژەنگاوی و تیژە سەددام
کۆنە ئاسۆری ئەون ئێستەکە دێنن تەشەنێ
کوشتی، سووتاندی و بردی لە جنوبی ئێران
وەک مەغوولێ کە لە خۆی ڕازی بکا ئەهریمەنێ
ئەوی ئەو کردی بەنامەردی دەگەڵ کوردستان
شەختە نەیکرد بە گوڵ و نەستەرەن و یاسەمەنێ
مووشەک و بۆمی لە دێ و شاری وڵاتی هەڵکرد
خەڵکی ئاوارە بوو بۆ دەشت و تەلان و دەمەنێ
گوللە داباری وەکو تەرزە لەسەر پیر و جوان
تەرزە کوانێ بەزمیی دێ بە گوڵ و گیای چەمەنێ؟
وا بڵاو بۆتەوە جەیشی بە پەلاماری بەجێ

تـازە کـۆ بێتـەوە دژوارە بـە بێـڵ و بـەشـەنێ
خـۆی بـە نێـرۆن و بـە چـەنگیـز و بـە هیتلێـر زانـی
نـەیـدەزانـی دەدرێ مشـتـی گـرانـی لـە چـەنـێ
دەسـتی بێگـانـە دنـەی دابـوو کـە خـۆی هـەڵـدێـرێ
کـەچـی ڕاچـوو لـە پـەڕەی جـەرگـی پـەلـی دارەبـەنێ
لـەوەتـەی هـەڵمـەتـی شـێرانـەیـی خـەڵکـی دیـوە
خـەوی تـۆراوە، بـەشـەو ڕادەپـەڕێ، ڕادەچـەنـێ
ماوەیەک مـەسـتی مـەیـی بـەرزەدەمـاخـی بـوو، بـەڵام
کاتـی وەی هـات لـە خـومـار بێتـەوە لـووت دابـژەنـێ
ئـەو کـە نەیهـات بـەزەیـی قـەت بـە هـەژار و بێکـەس
ڕۆژی تـەنگانـە ئـەوان چۆن دەبـێ دەسـتی نـەکـەنـێ؟
کەس نییـە جـەرگی بـە کـوچکێـوە نـەنـابێ سـەددام
چـۆن دەبـێ جەرگـی ئەویـش خەڵکی بـە کوچکێـوە نەنێ؟
چـۆن دەبـێ باکی نەبێ ئـەو لـە «أخ» و «أخـت»ی عەرەب
چـۆن نـەجـاتـی دێ لـەدەس مامـەڕەش و پـوورە نـەنێ؟
ئـەو کـەسـەی هانـی دەدا ئاگـری شـەڕ ڕۆشـن کا
ناچتـە هـانـای کـە کـەوت تێـر و پڕیـش، پـێ دەکـەنێ
تـازە ڕزگـاری لـە دەس خـەڵکـی عێـراق دژوارە
هێنـدە پێنـاچـێ، هـەمـوو دەورووبـەری لـێ دەتـەنـێ
چی لـەدەس نایـە ئـەگـەر خـەڵکـی عێـراق ئـەمڕۆکـە
ڕاپـەڕن، یەک بگـرن، دەس دەنـێ، ڕاماڵـی دەنـێ
ئـەمـەیـە ئاقیبـەتـی شـوومی لـەخـۆبایی بـوون
چارەنـووسـی ئـەمـەیـە دوژمنـی خـەڵـک و وەتـەنـێ

بەهاری ١٣٦٤

شینگێڕی

بەبۆنەی بوردمانکردنی شاری بانە لە لایەن
باڵەفڕەکانی عێراق لە١٥ی جۆزەردانی ١٩٨٤

بانە وێرانە جگەر بریانە
لەش سڕە، دڵ پڕە، چاو گریانە
بەم بەهارە گوڵی وێ پەڕ پەڕ بوون
وا بە دەردی خەزەڵی پایز چوون
جەرگی مێلاقە لە داخان ڕەش بوون
ئەشکی شللێرە وەرین و گەش بوون
پیر سولەیمان خەمی دیکە نابا
سیسە دار و دەوەنی ئاربابا
ئەوی شین ماوەتەوە شینگێڕە
هەر گەلایەکی هەزاران دێڕە
مێک و میراژی بە هاوکاریِ یەک
چوونە سەر خەڵکی هەژاری بێ چەک
زۆر بە ڕقتر لە قەراری جاران
بانە وێرانە، کرا بۆمباران

هەرچی خانوو بوو لە نزم و بەرزی
وەک دڵی عەسکەری بەعسی لەرزی
هەر بە زار خۆشە دەڵێن شەشسەد کەس
یا نەما، یا نە بەحاڵ ماویە نەفەس
مێشکە پڕاوە لە نێو خۆڵ و خاک
لەت و پەت بوو لەش و ئەندامی پاک
چۆلەمە، دیزەلە، ئەژنۆ دەرچوون
ماڵ نەما، یا نە ڕما، یا، سەرچوون
دەس پەڕی، مووره شکا سینەش چاک
ژنی پاک ڕۆیی، برا پیاوی چاک
باش بزانە گەلی دوڕناسی ورد
ئەوەیە، هەر هەقی ئەفلەق بۆ کورد
ئەوی هاوسەنگەر و پشت و پاڵمە
دیاری دا دیاری بڕەی ناپاڵمە
شەڕفرۆش بەعسییە ئەی ئێرانی
شەڕفرۆش چی گەرەکە؟ وێرانی
چ نەهاوەند بێ چ بانە و دزفوول
بەعسی وێرانگەرە ئێستا مەسئوول
شەڕفرۆش مووشەک و بۆمبێ داوێ
شەڕفرۆش ڕاحەتی ئێمەی ناوێ
زگی ناسووتێ بە حاڵی ئێمە
دڵی کوردە لە ڕقی ئەو کێمە
تێدەگا خەڵکی مەگەر مێشکی ڕزیو
چ دەکا بەعسی بە کوردی ئەو دیو
ئەم قەڵادزەی بە شەهید مەشهوورە

هەر بە ناپاڵمی بەعس خاپوورە
گەوزی لەم شارە لەنێو خوێن و خوڕ
بە سەدان پیر و منداڵ کیژ وکوڕ
گوندەکانی هەموو لێ ڕووخاندن
ڕەزەکانی هەموو لێ سووتاندن
کانییەکانی بەسمیت دارِشتن
یانی سەرچاوەی ژیانی ناشتن
دای لە سێدارە ئەوی بیناسم
چەند هەزاری وەکوو لەیلا قاسم
بەزەیی کوا لە دڵی بەردیدا
شومری ناگاتێ لە نامەردیدا
بە قسەی ئەو ئەوی خێرەسەر بێ
دەیکوژێ با کوڕی پێغەمبەر بێ

***

جێژوان

ئەو پەنجەیە وا لە بێ هێزی دەلەرزێ
کوشیویەتی مەمکۆڵەی بالابەرزێ
ئەو ددانەی ئێستێ نەماوە تاقی
گەستوویەتی زۆر جار چەنەگەی ساقی
ئەو چاوانەی سۆمایی لێ براوە
هێند لە جوانان داگیرا، داگیراوە
ئەو لێوەی وا ئێستێ باری گرتووە
کولمەی نەرم و نۆڵی یاری گرتووە
ئەو باهۆیەی زەمانە لێی بڕی هێز
کام کیژ جوانە گرتوویەتە نێو ئامێز
ئەو دڵەی وا ژوانی دەویست و جوانی
ئێستا پڕە لە غەم و لە نیگەرانی
ئەو پێیانەی شەرزەی کردووە کوتر و کوان
ماندوو نەبوو قەت لە هاتوچۆی جێ ژوان

١٣٤٧

لە چەپکێ گوڵ چەپکێ نێرگز دا بڵاو کراوەتەوە

دەسڕێژی للاوان

بڕۆ ڕێوی بەسیەتی چاو نەزێری
پەلاماریێ مەبە بۆ لانی شێری
گوتوویانە لە لانیێ دەرپەڕێ شێر
هەموو دژمن بەزێنە میێ و نێری
مەیە بۆ ئەم چیا نینۆک شکێنە
دزی سیرمە و گەرۆکی گەرمەسێری
بەتیکی سەخت و ئەستەم هەڵمەڕۆسکیێ
خەریکی شاخەوانان هەڵبدێری؟
ئەتۆ و ڕژد و رکە و هەڵدێر و تیرەگ
لە گیانی خۆ مەگەر بێزار و تێری؟
بچۆوە بن گڕاڵک و کەندەڵانت
ئەتۆ کەی فێری نێو سویسن و کنێری؟
بڕۆ کلکت بنێوە نێو گەڵۆزت
هەلاتن ئیشی خۆتە باشی فێری
لە پێش تۆشدا شەهەنشاهانی خوێنڕێژ
خەریک بوون پێی نەهێڵن خێر و بێری
لەمێژە فێرە کوردی پاکی لاشەڕ

بـەرەنـگاری، فیداکـاری، دلێـری
ئـەتـۆ هـەر قاتڵـی زارۆک و چـووکـی
بـە دیـل و پیـر و بـێ ئـەنـوا دەوێـری
دەنـا بـێ شـک لـەبـەر دەسـپێژی لاوان
دەبـێ وەک بارەکـەو هـەر خـۆت وەشـێری
حیسـابی کـاری خـۆت گەر بـاش دەزانی
لـە مافـی ئێمـە بۆچـی خـۆ دەبوێـری؟
کـە لێـت ڕووناکـە ناهـەمـوارە ڕێـگا
ئـەدی بـۆ ڕێ بـە ڕێـدار ناسـپێری
ئـەگـەر باڵـی هومـاش بـێ، سـێبەری تـۆ
کـە مافـی کـورد نـەدەی ناچیتـە ژێـری
عەداڵـەت گـەر هەبـێ پێویسـتە هەرکـەس
لـە ماڵـی خـۆی بـکا خـۆی چـاوەدێـری
چیـای زاگـرۆسـە زورگ و بـەردەڵانـە
فەلـەک نەیکـرد و نـاکا بـەردبـژێـری
بـە تانک و تـۆپ و مێکـی خـۆت مـەنازە
کە شـوان کـردی بـە سـەنگـەر بـەردەبێری
دەنێـری چـۆلـەکـە بـۆ ڕاوی باشـوو
کـە جـونـدی بۆ شـەڕی جـووتێـر دەنێـری
کـە ڕووناکبیـر قـەڵـەم ڕۆکا لـە چـاوت
کەڕولاڵـی نـەوەک هـەر کـوتـر و کـوێری
لـە بـوختـان و درۆت بێـزارە یـەکسـەر
لـە شـێخی خانـەقـا تـا پیـری دێـری
گەلی کـورد دەسـتی دا چـەک هاتە مەیدان
تـەماشـای گـەورە شـوان و شـەنگـەبێـری

که ترسابا له کوشتن تۆرەمەی کورد
له ئاسمانی ژیان ونبوو ستێری
فیدای کوڕی خەباتت بم کچی کورد
که گیانباز و فیداکار و بوێری
ئەتۆ سەربەرز و ڕووسوووری و بە خوێنت
گولاڵەی سووری ئازادی دەدێری
فیدای لوولەی تفەنگت بم کوڕی کورد
که دوژمن بەو تفەنگەت نابوێری
بە خەڵکی ڕاگەیاند دەست و تفەنگت
دژی زۆرداریی و داخوازی خێری
بژی پێشمەرگە ڕۆڵەی باوەفای کورد
که ناترسی له ڕەنج و تاڵ و سوێری
له ئاشتی خوازیی و سوڵحا نموونەی
له حەملە و هەڵمەتا بێ باک و مێری

١٣٤٢ - ١٩٦٣
له پاشەڕۆک دا بڵاو کراوەتەوە

چوارینە

بۆپۆستەری عومەر خاوەر

قـــارەمـــانـــی قادیســـــــــە نامـــــەردە
مـــرۆکـــوژە، دزە، ڕێگـــــــرە، جـــەردە
نەتبیســـتووە چی کـــرد لە کـــوردی ئـــەودیو
ئـــەو زۆردارە فاشیســـتەی مێشـــک ڕزیـــو

گۆڤاری سروە، ژمارە٢، بانەمەڕی١٣٦٧

***

گریانی ڕنوو

بۆ شەهیدانی کوردی تورکیا

ئـــەی دایکـــی شـــەهیدی کوردی
تـــــۆ وەکـــو چیــــای ئاگـــری
لەبـــەر تـــەوژم و بـــا و تـــۆفـــان
ســـەخـــت و ڕەق و پێـــداگـــری
لـــە ئاســـت ئـــەم داخ و دەردانـــە
بـــە هیممـــــەت و خـــۆڕاگـــری
ســــەرت ســـپی و بـــەفـــراوییـــە
دەروونـــــت کڵـــــی ئاگـــــری
کـــێ دەکا مـــــەنعـــی گریانـــــت
بـــۆ ڕونـــووی کوێســـتان ناگـــری؟

لە پاشەڕۆک دا بڵاو کراوەتەوە

***

چەند بەرهەمێکی بەرایی

کوردم و...

کوردم و داوای حقوقی پایەماڵی خۆم دەکەم
ماڵی خۆمە موڵکی کورد؛ داوایی ماڵی خۆم دەکەم
موڵکی کوردستان ئیرسی باب و باپیری منە
ئیدعای حەق و میراتی حەڵاڵی خۆم دەکەم
هەروەکو باران لە چاوم دێتە خوارێ ئەشکی خوێن
هەر زەمانێک بەرژەوندێکی لە حاڵی خۆم دەکەم
گەرچی لای ئاغا خەیاڵی خاوە میللیەت
من لەلام باشە هەتا ماوم خەیاڵی خۆم دەکەم
من لەدەس بێگانە قەت ناکەم شکایەت ئەی ڕەفیق
گەر شکایەت کەم لە چەنگی مام و خاڵی خۆم دەکەم
ناسیحا بەس پێم بڵێ فیکری مەحاڵە فیکری تۆ
نسحەتم ناوێ ئەمن فیکری مەحاڵی خۆم دەکەم
ڕۆژێ شێخم دیت و پێم گوت هەتبێ حیسی میللیەت
پێی گوتم من چیم لەوانە داوە سەواڵی خۆم دەکەم
من ئیتر ماهوت و شاڵی ئەجنەبی ناکەم لەبەر
ڕانکوچۆغەی خۆم لە بووزووی ڕەنگی شاڵی خۆم دەکەم
چیدیکە زەحمەت لە بۆ منداڵی خەڵکی ناکێشم

عیلـم و زانسـت و هـونەر فێری منـداڵـی خـۆم دەکـەم
یـا دەڕێـژم خوێنـی پاکـی خـۆم لەسـەر ئـەم مەقسـەدە
یانـە فیکرێکـی بـۆ بـرای ڕووت و ڕەجاڵـی خـۆم دەکـەم
چاوەدێـری ڕۆژی خۆشـی جێژنـی سـەربـەستیم ئـەمـن
گـەر مـودارا وا دەگـەڵ ئـەمـڕۆژی تاڵـی خـۆم دەکـەم

گۆڤاری نیشتمان، ژمارە٢، ساڵی یەکەم،خەزەڵوەری ١٣٢٢ـ ١٩٤٣

***

مەحکەمەی ئیستیقلال

«ئەم هەڵبەستەی ژێروو چەند دڵۆپە فرمێسکێکە کە لە شینی شەهیدانی ڕێگای سەربەخۆیی کورددا ڕژتوومە و پێم وایە هەموو کوردێک چ خوێن گەرم بێت چ خوێن سارد بە خوێندنەوەی شێعرەکان بێ ئیختیار فرمێسک دەڕێژێ و تووک و لەعنەت لەم مەحکەمە مەنحووسە (کە ترووسکەی هیوای کوردی کوژاندەوەو سەربەخۆیی کوردستانی وەدواخست، بێ سووچ و تاوان ئەمری هەڵواسینی جەنابی شێخ عەبدولقادر و هاوڕێکانی دەرکرد و لە شینی ئەواندانەتەوەی کوردی بۆ هەمیشە دەسوئەژنۆ دانا) دەکا»

دوێ شەوێ گریام هەتا ڕۆژ، پێت بڵێم بۆچی برا
مەحکەمەی مەنحووسی ئیستیقلال وەبیرم هاتەوە
ڕیزەیان بەستبوو لە پێش چاوی منا گشتی هەموو
ئەم شەهیدانەی کە خنکاون بە سەد ئاواتەوە
پاک بە کفنێکی لە خوێنا شەتڵ و لێوێکی بەبار
پاک بە ڕەنگێک و قیافێکی پەڕیوو و ماتەوە
هاتە گوێم لێکرا دەیانگوت ئێمە کوژراین بێ خەتا
میللەتی کورد تا بە کەنگی تۆڵەمان ناکاتەوە

من لــەســـەر لــوتکەی بڵیندی کێــو لە حــەق داوا دەکــەم
تــۆش بپاڕێــوە جەنابــی شــێخ لەســـەر ڕووی تاتـــەوە
بــەڵکــو ڕوحمێکـــی بــکا پێمـــان خــوداوەنــدی ڕەحیم
چیدیکــە ژێــر دەس نــەبین دیســان وەســەرمانخــاتەوە
(هێمنا) پێــت وانــەبــێ یــەزدانی بێ هــاواڵ و فــەرد
کــەیفــەری ئــەم زوڵــم و زۆرە، بــێ حیســاب ناداتەوە

گۆڤاری نیشتمان، ژمارە٢، ١٣٣٢ ـ ١٩٤٣

***

هەڵدەکەم

من کە بێدەنگم ئەوێستا چاوەنۆڕی هەل دەکەم
هەل کە بۆم هەڵکەوت ئەنجا باسکمی لێ هەڵدەکەم
زۆر بە ئومێدی خودا لەو خاکە پاکەی دەردەکەم
دوژمنە بێگانە ئاخر چۆن دەگەڵ وی هەڵدەکەم
نابی چیدی داری من بخوات و لێی سوار بێ حەریف
داری دامەی خۆم لەبۆ لای خانی ئاغا هەڵدەکەم
نایەڵم تاریکی چیدیکە ولاتم داگرێ
خوا مەدەدکار بێ چرای زانستی تێدا هەڵدەکەم
وەک جگێن وایە زەمان هەرکەس جگی خۆی تێدەخا
تا چەقی هەمووان بهینێ من جگی خۆم پەل دەکەم
نامەوێ من سەربڵندی خۆم و دایم کۆشش
بۆ بڵیندی و بەرزی و ئازادبوونی گەل دەکەم
قەت دەگەڵ بێگانەکان وەڵڵاهی دانوم ناکوڵێ
من کە شاهێنم چلۆن ئاخەر ڕەفیقیێ قەل دەکەم
هەرکەسێ دەربارەی ئەو قەومە بەد بدوێ برا
وا دەدەم مستێک لە زاری من ددانی کەل دەکەم
هەرکەسێ بۆلای سنوور و سەرحەدی خاکی وەتەن

بــێ، دەدەم بــەردێک لە لاقی دەســبەجــێ ئەو شــەل دەکــەم
هێنــدە فێڵاویــم کە دوژمــن وێم کــەوی تا هــەردوو گــوێ
قــوم دەبێ، چــونکە بە فێڵ ئــەو تــووشــی لیتە و زەل دەکەم
خۆش بــی بووزووی خۆم چ محتاجم بــە پــەشــمی خاریجــە
تاکــو جــاوی خــۆم هەبــی بــۆ جامەیــی مەلمــەل دەکەم
ســاردی و گــەرمی ڕۆژگــارم چێشــتووە بــەخــودا گەلێک
بــێ ئــەوەی محتاجی کــەس بم مشــکلی خۆم حــەل دەکەم
دوێ شــەوێ دایکــی وەتــەن «هێمــن» لەخەودا پێــی گوتم
ڕۆڵــە کردارت حیســابە، کــەنگــی گــوفتار حــەل دەکــەم

گۆڤاری کوردستان، ژمارە٢، ساڵی یەکەم،
٣٠ سەرماوەرز ١٣٢٤، دیسامبر ١٩٤٥

***

بەهاری زانین

ئەوا هات مانگی خۆشی خاکەلێوە
نەما سەرما و بووران و کرێوە
پەڵەک ڕەش کەوتە کوێستانی ولاتمان
بە با و باران و لەنگێزە و شڵێوە
لەکێو و کەژ گیا و گژ بەبارە
ئیتر دەرچوو مەڕومالات لە لێوە
لە لێوی جوگەلە مێلاقە ئەورۆ
لە گوین سەربازی سوور وێستا بە پێوە
نەوەک کاکۆڵی یارم بەڵکە سونبوڵ
وەکو ژاپۆن و ئەڵمانی پەشێوە
نەهەر دێوانە بۆ سەیر و تەماشا
ئەوێستا عاقڵ و زاناش لە کێوە
تەماشای مامی جووتێر کە لە دەشتا
بەدڵگەرمی خەریکی وەرد و شێوە
بەهارە گوڵ سەری هێنا دەرێ تۆش
هەڵستە کوردە چیدی سەر مەنێوە
هەموو قەومێک وەسەرکەوتووە لە هەوراز

بەشـی تۆ کوردە تا کـەی هـەر نشـێوە
بخـوێنە فێـری زانسـت و هـونـەر بە
لە لای کوللی کـەسـێ جاهیـل دزێـوە
وەرە فێـــری تـەمــەدون بــە عەزیـزم
هەتا خـەڵکـی نـەبێـژن کـوردە دێـوە
مەبـە مـەئیووس و ئـومێـدت قـەوی کـە
فـریشتەی جوانی سـەربـەستیت بـەڕێـوە
ئەوەنـدەت فـەرقـە ئازاد نیت وەکـو خـەڵک
دەنـــا فـەرقت نییە زمڕێک بـەشـێوە
ئـەوەش مـوژدەت دەمـێ هەر بـەو زووانە
دەبێ سـاز، هەڵپـەڕە جا تـۆش لە جێوە
هەتـا پێیێک لـە بێرلیـن بچنە پێشـێ
سوپاس سوور، دێتـە پێـش ئازادی ئێـوە
بژی مارشـال سـتالین پێشـەوای ڕووس
کـە ئـازادی لـەگێتـی دابـەشـێوە

گۆڤاری هەڵاڵە، ژمارە ١
ڕەشەمەی ١٣٢٤ـ ١٩٤٥

***

جێژنی ئازادی

نەوجەوانانی ژیر و وریای کورد
پیرەپیاوانی پیاو و ئازادی کورد
بێچوە شێرانی چاپک و بێباک
تازە لاوانی میللی و خوێنپاک
نەونەمامانی باغچەی ئاوات
کاربەدەستانی حیزبی دیموکرات
ئەی ئەوانەی چاو بە گریان بون
دڵ وداماو، کز و پەرێشان بوون
بۆ وەتەن ڕۆژ و شەو دەگریان زار
دیتو لەو ڕێیەدا هەزار ئازار
بەش بڕاو بوون لە خۆشی و شادی
دەرکرابوون لە باغی ئازادی
موژدەبێ لێو کە پاش گەلێک زەحمەت
پاشی زۆر ڕەنج و تاڵی، و مەینەت
پاشی تالان و جەنگ و دەربەدەری
پاشی کوشتار و شین و قوڕبەسەری
پاش وەی سەد مەزن، هەزار سەردار

لەسەر ئازادی ڕۆوینە سەردار
پاشی وەی سەد هەزار کوڕی لاوچاک
دەستی دوژمنان: لە خوێن و خاک
گەوزی بوو دایکی بۆی لە سینگی دا
بەزەیی هات بەحاڵی ئێمە خودا
یاریدەی داین و کردیە مەئموور
بۆ نەجاتدانی کوردی، هۆردووی سوور
میللەتی کوردی بێکەسی ڕزگار
کرد، لەژێر چەنگی دوژمنی زۆردار
کوردەواری بەجارێ ئازاد بوو
کوردی غەمگین بەکەیف و شاد بوو
ئاشکرا هەڵکراوە بەیرەقی کورد
هاتەوە دەستی لاوی کورد حەقی کورد
تێپەڕی ڕۆژی ڕەش نەما دەمی خەم
ڕۆژی کورد هاتەدەر لەژێر مژ و تەم
بۆمە ئەو ساڵەکە چلۆن زستان
خۆشترە زۆر، لە مانگی جۆزەردان
گەرچی ئێستا نەماوە گوڵ لە چەمەن
وەک گوڵە ڕوومەتی کوڕانی وەتەن
ئیستەکانە تەواوی میللەتی کورد
کچ و کوڕ پیاو و ژن درشت و ورد
بێ خەم و لێو بەخەندە و شادن
بۆچی چونکو ئەوێستە ئازادن
ئەی برایانی میللی و دڵسۆز
ڕۆژتان باش و جێژنەتان پیرۆز

ئـەوی ئاواتـــی ئێــوە بــو دیتــو

نیشـــتمان سەربـــەخـۆ و ئـــازاد بـــوو

بـەیـرەقـی جـوانی ئێمـــەیـە ئێســـتا

دەیشـــەکێنی لـــەهـــەر بڵیندێـک بـــا

کاری خـــۆمـــان بـــەدەســـتی خـــۆمانە

ئێســـــتە بـــا کـــوێـــر بێ چـــاوی بێگانە

تـــا هـــەزار ســــاڵی دیکـــە ئیســـتالین

هــــەربـــژی یـــارەبـــی: بڵێــــــن ئامین

چـــونکـــە دەربەســـت حـــەقـــی زەعیفانە

لاگـــــری دیــــل و بـــێنـــەوایـــانـــە

بـــۆ ئـــەوەی بێکەســـان بـــکا مەســـروور

پایەداربـــێ و بمێنـــێ هـــۆردووی ســـوور

پێشــــەوامان بـــژی لـــەبـــۆ خـــزمـــەت

کردنی، دیـــن و مـــەزهـــەب و میللـــەت

ڕەبی هـــەرکەس کـــە دوژمنی کـــوردبی

هـــەردوو چـــاوی دەرێ و ملـــی وردبـــی

بمرە (هێمـــن) کـــە تـــۆ لـــەســـەر زیادی

مایـــەوە، چـــونکــــو دیتـــت ئازادی

ڕۆژنامەی کوردستان، ژمارەی ١٢

٢٠ی ڕێبەندان ١٣٢٤، ٩ فوریە ١٩٤٦

دومەتەقەی دوو خوێنمژ!

سیراج ئۆغلوو:
یاخوا بەخێری سەرچاوەکانم
خوا دەوامت دا ئارامی گیانم
نوری سەعید:
خۆ بێ ئەزیەتی، ئەلحەمدلای چاکی
قەزا و بەڵا دوور بۆ وا خەمناکی
سیراج ئۆغلوو:
چۆن خەمناک نەبم زۆر پیس قەوماوە
دیسان کوردەکان زۆریان هێناوە
هەموویان داوای حەقی خۆ دەکەن
گەف و هەڕەشە لە من و تۆ دەکەن
دەڵێن ئەو خاکە خاکی کوردانە
نایەلێن چیدی بیخوا بێگانە
خۆ تۆش دەزانی کە کوردەواری
لە قیسمان بچی تووش دێین هەژاری
گەنم و جۆی ئەوە رزق و بژیومان
بەنەوتی ئەوە ڕووناکە دیومان
ئەو گەنمە نەبێ لە برسان دەمرین

ئـەو نـەوتە نەبـێ شـەوكـوێری دەگـرین
تـــەدبیـرێـک بکـــە هــەتاکــــو زووە
تــا هـــەل و فـــرســەت لـــەدەس نــەچووە

نوری سەعید:

لـــەمنــت نــەکــەوێ بــۆ دابــزڕکاوی
بــۆچـــی وەکـــو کەر لـــە قـــوڕێ مـــاوی
ئەتـــو لەکنـــە خـــۆت تورکـــی خوێنمـــژی
بـــەدفەڕ، شـــــەڕانی، ڕێگـــر، پیاوکـــوژی
تورکـــی لـــەوەی پێـــش وا خوێـــڕی نەبـــوون
وەک گورگـــی برســـی بـــە خشـــەوە دەچوون
هەر ئێـــوە نـــەبـــوون لـــە دەورەی کـــەمـــال
لاقـــی کـــوردانـــو دەگـــرت وەک گـــەماڵ
ژن و منـــداڵ و گـــەورەتـــان کـــوشـــتن
خـــوێنـــی ملیـــۆن و نیـــوێکـــو ڕشـــتن
ئێســـتایش نەچووە بچـــی وەخـــۆکـــەونـــەوە
گـــــەورە گـــەورانیـــــان لـــــەدار دەنـــــەوە
بیانگـــرن بیانکـــوژن بیانخـــەنـــە نێـــویـــەند
ئـــەفـــەنـــدم بـــەســـم ئـــەتۆ بـــدە پـــەنـــد

سیراج ئۆغلوو

منیـــش بـــەشـــی خـــۆم جـــەزرەبـــەم داون
بــــــەڵام داخـــــەکـــەم دانـــــەمرکـــــاون
کـــورد گیایـــەکـــە هـــەر چـــەنـــدی بیدروون
هـــەڵـــدەداتـــەوە دیســـان هـــەڵـــەســـوون
تـــەدبیـــرێکـــی دی بکـــە ئـــەفـــەنـــدی
یـــابـــا عـــەجـــایب بـــۆ وا دڵمـــەنـــدی

نوری سەعید:

بـــرا مـــام ئینگلیـــس ئاغـــای خـــۆمانـــە
هـــەتـــا ئـــەومـــان بی خـــەمـــی چیمـــانە
پـــەنـــای بۆ دەبـــەیـــن دەیـــانـــکا چـــارە
فـــریـــویـــان دەدا بـــە پـــوولـــول و پـــارە
بـــۆیان ســـاز دەکـــا سەد شــــێخ و مـــەلا
بـــەســـەریان دێنـــی ســـــەد دەرد و بـــەڵا
عـــەشـــیرەتەکان دینیتـــــە ژیـــــر بـــــار
بـــــەدرۆ و دەرەســـــە بـــە پـــوول و دینـــــار

سیراج ئۆغلوو:

عەجـــەب تەرتیبێـــک دەســـتت بـــە...
وەڵاتـــت پیـــس کـــرد هـــەســـتە لـــە کنـــم
بـــــاوی نـــــەمـــاوە کـــەڵـــەک و دەهـــۆ
کـــورد فـــریو ناخـــــوا ئـــەبـــەدی بـــەدرۆ
کوردی ئـــەو عـــەســـرە هێنـــدە شـــەیتانـــن
ئەمـــن و تـــوو و چـــەرچـــل بەکـــەر دەزانـــن
وا لا مـــەزهـــەبـــن کـــــوردی ئـــەو دەورە
نـــەشـــێخیان مـــاوە نـــە مـــەلای گـــــەورە
عـــەشـــیرەتـــەکان هـــەســـتان لـــە خـــەوێ
پشـــتیان لێـــک بـــەســـتـــووە ئازادیـــان دەوێ

نوری سەعید:

کـــەوابـــێ بـــرا ســـــەڵا لـــە خـــۆمـــان
مانگـــــامـــان مـــرد و بـــــــڕاوە دۆمـــان

گۆڤاری هاواری نیشتمان ژمارە ١
ساڵی یەکەم، خاکەلیوە ١٣٢٥، ٢٩ مارس ١٩٤٦

شینی ژنە کوردێک

١

هەی داد هەی بێداد هەی ڕۆ ڕۆڵە ڕۆ
هەی ڕۆڵە داخی گرانم بۆ تۆ
هەی کوێنم دەبەر ڕۆڵەی جەوانم
وەی قورڕم وەسەر مایەی ژیانم
دایکەکەت بمرێ ڕۆڵەی نازدارم
دەک نەژیم پاش تۆ شۆڕەسوارم
نەمێنم لە بۆ دەست و جلەوت
کوانێ؟ بۆ نایە ئەورۆ هەوهەوت
هەناوم ڕەش بێ بۆ قژی ڕەشت
جەرگم خرابێ بۆ کولمەی گەشت
حەیف بۆ چاوی وەکو بادامت
درێغ بۆ بەژنی وەک نەونەمامت
ڕۆڵە گیان ئەتو هێشتا جحێڵی
چ وەختی وەیە من بەجێ بیلی
هەی داد هەی بێداد هەی ڕۆ ڕۆڵە ڕۆ
بریا مردبام من لەباتی تۆ

٢

منـــی هـــەژاری پیـــری زگ ســــووتـــاو
چـــۆن پـــاش تـــۆ بژیـــم ئـــاخـــر شـــۆڕەلاو
کـــون کـــونە دڵـــم لـــەت لـــەتـــە جـــەرگـــم
بـــۆ تـــۆ تـــاقـــانـــەی جـــوانـــە مـــەرگـــم
شـــەرتـــە مـــن ســـەرم بـــۆ تـــۆ شـــین بکـــەم
هـــەتـــا بمێنـــم بـــۆ تـــۆ شـــــین بکـــــەم
گوڵـــە گەشـــەکەم بـــۆ ســـیس بـــووی وا زوو
بـــردت بـــۆ ژێـــر خـــاک هـــەزار ئـــارەزوو
بـــۆ بـــە جێـــت هێشـــتم بـــەدبـــەختـــت کـــردم
ڕۆیشـــتی بـــۆ کـــوێ بـــۆ چیـــت نـــەبـــردم
منـــــت بـــــە جـــێ هێشـــــت لـــــەو کەلاوەدا
بـــۆ خـــۆت ڕۆیشـــتی بـــۆ خـــزمـــەت خـــودا
هـــەی داد هـــەی بێـــداد هـــەی ڕۆ ڕۆڵـــە ڕۆ
دێ لـــە دەروونـــم لـــە ســـوێی تـــۆ بـــۆ ســـۆ

٣

دەزانـــــی بـــــۆ چـــــی ڕۆڵـــــەی نازەنیـــــن
دەبـــەســـتم لـــەســـەر گـــۆڕت کـــۆری شـــین
بـــۆیـــە نـــاگریـــم ئـــەی لاوی خـــوێنپـــاک
بـــە جوانـــەمـــەرگـــی تـــۆیان خســـت لـــە خاک
بـــۆیـــە دەگریم ئـــەو چـــەرخـــی چـــەپگـــەرد
مـــاوەی پێنـــــەدای وەکـــو پیـــاوی مـــــەرد
لەســـەر نیشـــــتمان خـــۆت بـــە کوشـــت بـــدەی

هاوخوێنەکانی خۆت ڕزگار بکەی
بەخێوم کردی ڕۆڵە وەک بەران
تا بۆ نیشتمان بتکەمە قوربان
کەچی تۆی کوشت و نەیهێشت ئاسمان
قوربانییێک بکەم من بۆ نیشتمان
هەی داد هەی بێداد هەی ڕۆ ڕۆڵە ڕۆ
من و نیشتمان بێ کەسین ئەورۆ

٤

لە خاک و خوێنا ئەگەر گەوزیبای
لەسەر ئازادی و سەربەستی: بە خودای
غەمم نەدەبووی بۆت نەدەگریام
چون مردنی وا زۆر خۆشە بەڵام
ڕۆڵە بە مەرگی تەبیعی مردن
ئەویش بۆ کوردان عەیبە لەکن من
حەیف گیانەکەم حیزانە مردی
حەیف وەک پیاوی ئازا نەمردی
حەیف ئەی گەنجی خاوێن وەکو گوڵ
مردی و ئارەزووی من نەبوو حاسڵ
ئۆف ڕۆڵە مردی نەگەییم بە مراد
ئۆف ڕۆڵە مردی و کورد نەبوون ئازاد
هەی داد هەی بێداد هەی ڕۆ ڕۆڵە ڕۆ
برینی جەرگم قەت ناکرێ پەرۆ

گۆڤاری هەڵاڵە، ژمارە٣،
ساڵی یەکەم، بانەمەڕی ١٣٢٥ ـ ١٩٤٦

کوردەگیان

لە غوڕابی خەوێدای دوژمنت بێداره کوردەگیان
هەڵستە لەم خەوە ئیمڕۆکە جەنگەی کاره کوردەگیان

نیشتمان ،ژمارە۷،۸،۹، بەهاری ۱۳۲۴ـ ۱۹۴۵

نامەیەکی هێمن بۆ هەژار

خۆشەویستەکەم پیرە هەژار

بۆیە پێت دەڵێم چونکە ئێستاکە شوکر هەر زەق و زیندووی (هەزاران منداڵە کوردت بەناوکراوە) ئەدی چیت لەو نەتەوە لێقەوماوە، داماوە دەوێ، هەرئەوەندەی لەدەست دێ. دەنا ئەگەر پێی کرابا کۆتەڵیشی بۆ دەڕازاندیەوە، بۆهەر گلەیی لە کورد دەکەی؟ ئەو شاعیرە عەرەب و فارسانەش کە ئێستا هێندەیان پێ هەڵدەڵێن مەگەر لە خزمەت خەلیفە یا بارەگای شا بووبن دەنا بە زیندی سەری فسیان پاک کردووە، ڕاستە سواڵ کیمیایە، بەڵام بۆ شاعیر نا. لەبەر چاوی خۆمان .. زۆری بە خوێڕی و پیریان هەڵکوت و لە برسان مرد. کێ من و تۆی ناچار کرد ببینە شاعیر؟ خۆمان ئەوەمان بە خۆمان کردووە. باوکی من کەمی بۆ من بە جێ هێشت؟ بۆ خۆم لەقوماری شیعردا دۆڕاندم.

باوکی تۆ پێی خوێندی ویستی بتکاتە مەلا (بەرخی بابم بۆ نەبوی؟) دەزانی ئەو فەقێ قادرەی تۆ ونت دەکرد ئەلان چەند دەوڵەمەندە؟ ئاواڵەکانی خۆمان کە بەقەد حەمە ئاشەوانیش لە عیلم و شەرع ناگەن، بە ڕیش و پەشم و کەوا و سیواکەوە، ئێ وایان هەیە میلیاردێرە.

من لە مێژە دەوەی گەییوم قەڵەم نانی پێ پەیدا نابێ. ئەو ساڵ لەو مڵکەی باوکم بۆی بە جێ هێشتووم، تەواو بێ کەم و زیاد بە قەد شوانێکم پێ گەییوە، بۆ خۆم شاهید بووم ئەمساڵ مەلایەک کە پێم وایە لەتەواوی عومریدا دوو پەڕی کاغەز نەتوانیوە بە چ زمانی

دنیایه ڕەش بکاتەوە، سـوێندی خوارد گوتی بەسەد هەزار تمەن نابمە پێشنوێژ. جگە لە سـەر فترە قەراری کرد میوە و تەڕەکاری و ماسـت و پەنیری لەسەر دێ بێ. بۆ خۆشت دەزانی سـەر قەڵەمانە (ئاشی پێ دەگەڕێ) دبڕۆ بابی بابم هەر (قانون) وەرگێڕە. لەبیرمە جارێکی (وردی) ڕەحمەتی ڕەخنەی لە (کۆڕ) دەگرت کە بۆ وەرگێڕانی (شەرەفنامە) زۆریان پـارە داوە بـە تۆ، خەڵکی زۆر لـێ بوو، گوتم کوڕینە و کچینە ئێوە شـاهیدبن من دوو ئەوەندەی کۆڕ داویە بە هەزار دەدەم بە مامۆستا بەو شەرتە بتوانێ شەرەفنامەی کوردی و فارسـی لە (سـەقافەی کوردی) بۆ ئێمە بخوێنێتەوە. ئێسـتایس حازرم حاسڵی ساڵی داهاتووم بدەم بەو مەلایە کە قانوونی عەرەبی و فارسی بتوانێ بێ غەڵەت بخوێنێتەو. تازە تۆ قوڕی بۆ مامۆسـتا (عەلا)ی ڕەحمەتـی دەپێوی کە خوا هەڵناگرێ لە هەموو کوردێکی باشتر حەقی قەڵەمی چەپرەکی وەرگرت.

بـا دەس لەوانە هەڵگرین، گۆواری ئەمجارەمان فیدای کتێبی دەرسـی بوو. چاپخانە وەگیر نەدەکەوتن. کەچی ڕمێنی یەکجار لەسـەرە. ڕۆژێ هەر پێمان دەکرێ کاغەزی کوڕ و کچە لاوەکان بخوێنینەوە. شـتی باشیشمان بۆ دێن. گەیوەتە زۆر جێگایان و سەرەنجی زۆرانی ڕاکیشاوە. ئەم ئەژمارەشمان ئەوە نێزیک بە تەواو بوونە، تۆ نەفەری حەوتەمی تا پێـرێ کە جەدوەلی حەلکراوی بـۆ ناردووینەوە، پیم وایە خوا یاربێ بۆ بەهارێ دەیکەینە مانگانە، چونکە جگە لەو هەمو نووسـینانەی بۆمان دێ شـتی درێژیش زۆر دەنوسن کە لـە ژمارەکەیدا ناحاوێتەوە و بۆ دوو ژمارەش نابێ. بەداخەوە کادرمان زۆر کەمە و هەموو شتێک دەبێ بۆ خۆمان جێبەجێ بکەین کە سەد دەردی تایبەتیشمان هەیە.

کتێبێکی پچووکی فارسی و یەکی باشی کوردیشمان هەیە کە خەریکین چاکیان بکەین و بۆ چاپیان بنێرین.

بەڕاسـتی (فەیزی زادە) شتێکی باشی کردووە و ئیزنیشـی داوە دەستی تێوەردەین، ئێمەیش بەدڵوداو خەریکین بەڵام کارمان هێندە زۆرە دەرۆست نایەن.

دوێنێ «از قضای رحمت» شێخ عەبدولقادری شەمزینی بەسەری کردبووینەوە. پێمان گوت ئێمە دراومان نییە، بەڵام ئەگەر تۆ دراومان بۆ لە مریدان بسـتێنی مەسنەوی (شێخ عوبەیدیللا) چاپ دەکەین. قەولی دا ئەوی پێی بکرێ بیکا. کاک (ساڵح مەحموود) فەرمووی من نوسخەیەکم لە لا هەیە ئەگەر لە لای ئێوەیە تەماسی دەگەڵ بگرە منیش لێرە سۆراخی دەکەوم. دەنا قازی نایدا.

هێمن

لە چەپکێ گوڵ چەپکێ نێرگز ـدا بڵاوکراوەتەوە

نامەیەکی هەژار بۆ هێمن

مام هێمن گیان سڵاو، دەم و لەوست دەلێسمەوە

تا ئێستا دووجار بەهەزار دەردی سەری تەلەفوونەکەتم گرتووە، هەردووک جار تەشریفی شەریفت لەوێ نەبووە. دەگەڵ کاک ئەحمەد شەوێکی تا زۆر درەنگ خەریکی دیوانی نالی بووین، خودا ئەویشی وەک ئێمە تێدا گێژ کردووە. بەڵام قسەی خۆمان بێ غەڵەت پەڵەتی تێدا هەن و جاری وایە لامان سەیر بوو ئەتۆ چۆن لەبیرت چووە چاکی کەی... بەهەرحاڵ بەتەمام گەشتێکی پێدا بکەم و نەقدێکی لەسەر بنووسم چونکە نالی تا لێی وەکوڵی لێی پەیدا دەبێ.

کاکە گیان، زۆرتان قەرزارم تکایە وردە حیســـابێک بکەن تا بۆتان بنێرم و قەرزداری نەمێنمەوە.

وەک ئێرانی دەڵێن: « بالاجازە» شیعرەکانتم تەخمیس کردووی بەڵام گاڵتەوگەپێکیان لێ پەیدا بووە ڕەنگە خوێندەواران زۆریان کەیف پێ بێ، جا بەقەوڵی کاک ئەحمەد، ئەگەر گیانی سپۆرتت هەبێ و لیمان قەڵس نەبی و چاپی بکەی خراپ نییە، ئیتر کەیفی خۆتە. ئەرێ تۆ دەنگ: نووسراوە (کرد در تاریخ همسایگان) دەترسم هەر ئەوەکەی (ناکام) بێ و بکرێتە فارسی، ئەگەر (کاک فاروق) بەشێکی دیکە لە تورکیەکەی (ئەولیاچەلەبی) کردبا بە کوردی یان فارســـی زۆرباش بوو. دەنا ئەوەم پی شـــت نییە، سەیاحەتنامەی چەلەبی پێنج جلدە زۆری باسی کورد تێدایە.

توخوا خۆتان هەڵکوشـــن تا زستان ماوه ژماره چوار دەرکەوێ چونکه بەهار بۆ باسی زســـتان نابێ. لەسەر دیوانی وەفایی که (شیرین تەشـــیەکەی) لێ دەرهاێژراوه و تەلاقی لەســـەر خوراوه که هی وەفایی نییه، زۆر دڵتەنگ بووم، هەموو دونیا بیســـتوویه که هی وەفاییه وئەمەش شـــاکاریەتی. دەئەگـــەر ئی ئەو نییه ئی کێیه؟ دەبـــوو پینەیەکی بۆ بدۆزنەوه که داپپۆشێ... دەبوایه تەنیا له جیی وشەی (ڕانی لووسی) که (موحارەبه دەگەڵ خودا) یه نوختە دانێن و چاپی بکەن.

ئەوا ئەمرۆکه ٦٤/١/٢٥ ه، کاک ئەحمەدی قازی له ماڵی ئێمەیه زۆر ســـەلام و عەرزی ئیخلاسی هەیه، سەلامی من و دایکی خانی بۆ دایەخانم، چاوی سەلاح ماچ دەکەم. ئەگەر خات نەســـرینی جەعفەریت دیت بەسەرتە پێی بڵێ مەرد و نامەردەکەی هەر ئەو داستانی خێر و شەڕیه که نیزامی له (حەوت پەیکەر) دا باسی دەکا، بەڵام فەرقەکەی هەر ئەوەیه کـــه قارەمانی داســـتانی نیزامی کوردێکی مـــەڕدار بووه و زۆریش خۆشـــتره لەم مەرد و نامەردە. بریا هەر ئەوی تەرجەمه بکردایه. زۆرم ڕست بمبەخشه.

برات هەژار ٦٤/١/٢٥

لەچەپکێ گوڵ چەپکێ نێرگز ـدا بڵاوکراوەتەوه

تەخمیسی بارگەی یاران

هەژار شێعری هێمنی تەخمیس کردووە

بارگەی یاران

١

بەربەرۆچکەش هەیە سەرمامە! شەوان من چبکەم؟
ئەم منداڵە کە بێ کراس و کەوان من چبکەم؟
دڵی بردووم کچەتیوی کەرەوان من چبکەم؟
دێت و ڕادەبرێ وەکو سەروی ڕەوان من چبکەم؟
کە بەقوربانی نەکەم ڕووحی ڕەوان من چبکەم؟

٢

من نە شەرقیم و نەغەربیم و نە ئەمریکی، نەڕووس
نە موسوڵمانی بەڕاستیم و نە جووم و نە مەجووس
پیر و زورهانم و خورپەی دێ دڵم بۆکچی لووس
قەدی ئەو شۆخە وەکو دووخ و خەدەنگە ئەفسووس
پشتەکەم کۆمە وەکوماڵی کەوان من چبکەم؟

٣

سەرە لەرزۆک و قوڵ و جۆکە سل و زگ پەنەماو

لاملم خواره، پشووم سواره، پرووش و کزەچاو
چوار پەلم مل بوو، لەشیشم بووەتە لانکە شکاو
تازە هەنگاوی شلم کوانێ دەبێ بۆ شەوڕاو؟!
جوانە زۆر جوانە بەڵێ ڕەوتی کەوان من چبکەم؟

۴

بەزگی برسی خەوم نایە هەرچەند وەربکەوم
ئارەزووم هەر ئەوەیە نانی گەرم بێتە خەوم
وەکی ڕەشکێکی ڕزیو پس پسە گش قەڵف و گەوم
زەبری ئاوزەنگی بڕا و شل بووە دەستی جڵەوم
دێ دەنا پرمەیی بۆر و بدەوان من چبکەم؟

۵

دم دمی چی؟ ئەوە دوێنێ بوو ئەمن زۆر کەونم
دایکە وای ڕەحمەتی ئەو سایە کوتابووی تەونم
وشک و ڕەق بوومەوە تازە دەگەڕێم بۆ شەونم
ژوانی خۆشی هەڕەتی لاوەتی دێتە خەونم
کاتی ئاویلکە دەگەڵ زیندەخەوان من چبکەم؟

۶

خەڵکی پێی وایە لەخۆشیانە هەرا و گاڵەم دێ
نا براکەم لە دەسی زاڵمەکان زاڵەم دێ
ورتەیی کۆنە برینانی دەم ئاواڵەم دێ
شەو هەتا ڕۆژی لەبەر ئێشی لەشم ناڵەم دێ
دێتە گوێم دەنگی گەلۆ و نیوەشەوان من چبکەم؟

٧

لــە چیایــان و لــە دەشــتیان و لــە لادێ و شــاران
هیــچ شــتێک ئێســتە نــەمــاوە وەکــو جــاری جــاران
دەوەرە ســەیــرێ بــەڕۆژی مــــژ و گـــۆپـاڵ بــاران
بارگــەیــان تێکــەوە پێچــا و بـــەرێ بـــوون یــاران
لــە دنـــێ وا بــەتــەنــێ پاشــی ئــەوان مــن چبکــەم؟

٨

دەچمــە لای هەرکەســێ بــۆ کارێ دەڵێــی کوێــر و کــەڕە
یــەک دەڵێ لاچــۆ لــەبــەر چاو ئــەوی تــر ئێــژی هــەڕە
ئــەوی بــۆم ماوتــەوە چــاوی تــەڕ و پێســـی گـــەڕە
ژیانــی مــن ئێســتە وەکــو خــۆری دەمــی زەردەپــەڕە
پێــم نەمــا تیــن و گــوڕ و هێــز و تــەوان مــن چبکــەم؟

٩

خۆم وەکــو زەڕنــەقــووتــە و زارۆڵــەکانیــش ڕووتــن
حەوتــی وام هــەن کە دەمی خواردنــێ وەک حــەو حــووتون
دوێنــێ ئێــوارێ لــە ســەربانێ هــەڵم خســت تــووتن
ســروە هــات خــونچــە گــوڵی باخــی ئــەدەب پشــکووتن
باخــەوانــی گــەرەکــە تــازە جــەوان مــن چبکــەم؟

١٠

خاڵــە بــاس یــادی بــەخێــر ئــەودەمــی دایکــی مردبــوو
هــەروەهــا وشــک و برینــگ نایــە قــەبــر نەیشــردبوو
دێیــەکــەی ئێمــە هەمــووی دێــم و تــەلان و گــرد بــوو

ئـــاو نـــەبـــوو ئـــەودەمـــی هێمـــن مـــەلـــەوانـــی کـــورد بوو
ئـــاو شـــوکـــور زۆرە وەرن زوو مـــەلـــەوان مـــن چبکـــەم؟

فەرهەنگۆک

ئا

ئادی: بەڵێ، ئەرێ

ئاران: گەرمیان، بەرانبەری زۆزانە

ئاژواندن: لێ خوڕین

ئاسۆگ: ئاسۆ، سوێ

ئاکار: ئەخلاق، ڕەوشت

ئاڵوودە: پیس، ئاڵوودەداوێن، داوێن پیس

ئاڵوودە: تێکەڵاو

ئامێز: باوەش، باخەڵ

ئاودەنگ: هاودەنگ، هاونشین

ئاور:ئاگر

ئاورگ: ئاگردان، وەجاخ، کوانوو

ئاورینگ: پریشکی ئاگر(بەتایبەتی پڕیشکێک کە لە ئاستی سووربووە بێتەوە

ئاونگ: شەونم

ئاوەڵا: ئاواڵە، کراوە

ئاویتن: هاویشتن

ئاویلکە: ئاوزەنگی، ئاوزنگ، هەنیسک، دوا پشووی ژیان

ئاویلکەدان: دواپشوودان، حاڵی سەرەمەرگ

ئۆخژن: هەست بە خۆشی کردن

ئۆگر: هۆگر

ئۆیە: پووڵەکە

ئەسپۆن: گیایە کە ڕیشەکەی وەک سابوون کەف دەکا. جاران لادێی هەژارەکان جلیان پێ ئەشوت

ئەستوندەگ: کۆڵەکەی رەشماڵ

ئەستەم: زۆر سەخت

ئەستێر: گوڵی دەستکرد، ئەستێرگ، ئەسێلک

ئەشک: فرمێسک

ئەنگاوتە: پێکراو

ئەنگران: زۆر قەڵەو بوون، زۆر دەوڵەمەند بوون

ئەوک: قورگ، گەروو

ئەوین: ئەڤین، عیشق، دڵداری

ئێخە: یەخە

ئێروو: تێر و پڕی، ئاسوودەیی، خۆش گوزەرانی

ب

بابردەڵە: لاواز، لەئەسڵدا واتە بابردوو

بابۆ: بۆن هەڵگرتنی مۆڵە

باڕ: بێچووی یەکساڵەی باڵندە

باز: ڕێگا، ڕێباز

باڵۆرە: ئاوازێکی تایبەتی گۆرانی کوردیە بە شێوەی گفتگۆ لە نێوان کیژ و کوڕدا

بانوو: بستوو، زینوو، زیندوو

بانەمەڕ: کاتی ڕۆیشتنی خێڵ بۆ هەوار

باوێ: بهاوێ

بڕڕەک: بەرازی نێر

بڕست: توانا

بڑانگ: برژانگ، مژۆڵ

بژوێن: شوێنی گیا و گوڵی زۆر بێ، لەوەڕگەی زەمەند

بژیو: مایەی ژیان، ئەوەی مرۆڤی پێ بژی

بستۆکە: کەلێکی بچووک، کێو یا بستوێکی بچووک

بستوو: بانو، زینوو، زیندوو

بستە: ئاسنێکە بەسەر ئاگراندا رادەهێڵدرێ

بسک: زولف

بلا: با، دەبا

بن پشک: خوشکی بچووک کە بۆ ژن بە ژن دیاری کرابێ

بنکۆڵ: کۆڵینی بن برکەی بێستان

بنە: ئەو جێگایەی کە کەوی ڕاوی تێدا دەشارنەوە

بوكشن: بگوشن، بووشێرن

بوولێڵ: تاریک و ڕوونی ئێوارە، بەرانبەری کازیوە

بۆدراو: چێشتێکە لە نیوە بریشکەی هاڕاو دروستی دەکەن

بۆرچین: مراوی مێ

بۆسە: کەمین، خۆ لە دوژمن داگرتن

بۆکڕووز: بۆنی سووتانی کوڵکە، خوری، موو

بەردەبێر: بەردێکە لە جیاتی کورسی لە کاتی مەڕدۆشیندا شوان لەسەری دادەنیشێ

بەرکۆژە: دوگمەی بەرۆک

بەرەڵبێن: بەربێنکە، بەرهەڵبێن، بەرڵبێنە، ئەو قوماشـــەی ژنان لە کاتی کارکردندا لە پشتێنەوە بەرەو خوار بەخۆیانەوەی دەگرن

بەرموو: ملوانکە، گەردەن بەند

بەڕۆچکە: بەرهەتاو، شوێنی هەتاوگر

بەڕەزا: گیایەک لە کوێستانان دەبێ

بەزە: بەزەیی

بەستە: داخراو، بەسراو

بەستێن: بەست، بەستوورە، کەناری دەریا و ڕووبار

بەسپایی: بەئەسپایی، بەهێواشی

بەرگن: لووا خوریی بەرخ

بەروو: بەرۆک، سینگ و باخەڵ

بەکرە شۆفارە: مەبەست لەبەکری مەرگەوەڕە

بەلەک: نێوانی ئەژنۆ و پێ

بەندەک: ئەو پەتەی مرۆڤی پێ دەبەستن

بەندەگی: بەندەیی

بەندەن: کێو و تەلان

بەیان ئەنگوتن: دەرکەوتنی سەرەتای بەیان

بەیبوون: گوڵێکی سپیی بۆن خۆشە

بەیدەست: ڕەوەک، ئەو ئاژەڵەی بە ئاسانی نەگیرێ، بۆ مرۆڤیش بەکاردێ

بێر: ڕیزکردنی مەڕ بۆ دۆشین

بێروون: بیابان

بێری: مەڕدۆش

بێزراو: لەبەرچاو کەوتوو، ناخۆشەویست

بێڵا: بەرهەیوان

بێوەی: بێ ئەوەی

بێن: بۆن

بیزا: گیایەکە کوێستانی، بڵندە و بۆنێو ژاژ و ترشیات بەکاردێ

پ

پاراو: تێرئاو

پاردە: دیواری وشکەبەرد (وشکەکەڵەک) کە لەدەوری کانی و شتی وای دەکێشن

پارێز: بەئەسپایی و بەدزی خۆ بۆ شتێک مەڵاس دان

پاشـــبارە: ئامرازی جووتە، دارێکە لە دەند و باســـکێش دەدرێ و دەستەکەوشەی تێ دەکوترێ بۆ ئەوی جووتیار دەستی پی بگرێ

پاناوک: تەختان و گۆڕایی لاقەدی چیا، پانکەشی پی دەگوترێ

پاشەڕۆک: پاشماوە، پاشخوانە

پالوودە: خواردەمەنییەکە لە نیشاستە دروست دەکرێ

پالێن: پاش نیوەڕۆ، دوای نیوەڕۆ

پاوان: قەدەغە

پرزە: پێخوست

پرزەبڕان: بێ بەش، بوون، پەککەوتن

پروین: هەڵپروین، وەرین، هەڵوەرین

پۆتڕاک: سەروپۆتڕاک، سەروپێچ، سەروگوێلاک

پۆلوو: پشکۆ

پەپوو: پەپوەسلێمانە

پرینگانەوە: سڵەمینەوە، ڕەوینەوە، مەپرینگێوە: مەڕەوێوە

پزوو: ڕەنوو بەفری بچووک

پلالر: دارێک کە بهاوێژرێ

پەراکەندە: پرژوبڵاو

پەرستار: هەمشیرە، ئافرەتی سەرپەرشتیکەری نەخۆش

پەرپەرۆچکە: پەرەکەی ئاسمان، بەرزترین جێ لە ئاسماندا

پەرەڕ: لای سەروو

پەرکوو: جوورە هەڵۆیەکی بچووکی دڕ و بەهێزە کە رەشە و سەربالّی سپییە

پەروا: باک، ترسان، سام

پەرێوە: ئاوارە، دەربەدەر، ئاوەکی، ئاوگەلە

پەژارە: خەم، کەسەر، خەفەت

پەستوان: پەستانەوە، توند داگرتن

پەسیو: حاشارگە، نەدیو، پەنا، جێگایەک کە خۆی تێدا بشاررێتەوە

پنـــج و مۆر: ئافرەت کە نەهێڵن لە ژوور بێتەدەر، ئەڵێن پنج و مۆر کراوە، لەبنەڕەتدا پنج بەوە ئەڵێن کە گۆزە ئەشـــکێ یا ئەقڵەشـــێ، بە قســـڵ و موو پینەی دەکەن وەک بیدرووینەوە

پێ بەقوونە: باڵدارێکە لە ئاودا دەژی و ناتوانێ بفڕێ

پێتروو: ئەستێرەی کۆ

پیل: لایەکی لەش لە شانەوە تا پەنجەی دەست

❊❊❊

ت

تات: بەردی پانو ساف و لووس

تاوگە: تاڤگە، ئاوهەڵدێر، سەروەشێن، سۆلاڤ،

تاوڵ: ڕەشماڵ، چادر، کۆن

تاوەسووت: هەرچی لەبەر هەتاو سووتابێ

تامان: تەیمان، پەرژین

تخێڵ: کەوتن لەبەر ناڕەحەتی و بێ هێزی یان لەبەر مەستی

ترەختان: ڕاکردنی لە غار توندتری ئەسپ و ماین

ترۆپک: ترۆپ، پۆپە، دوندی کێو، لووتکە

تفڵ: تڵف، مناڵ

تل ئاسا: تلاسا، تلاسابوون: خلیسکان، توو، توو: هەرگیز، قەت، بەهیچ جۆرێک

تۆ: تۆو، توو

تۆرەمە: نەسل، بەرە، تۆر، تۆرە

تووش: دژوار، سەخت، ناخۆش، بەدفەڕ

تووڵ: نەمام، خەڵف

توڵە: سەگی بچکۆلە (جۆرێکی تایبەتییە بۆ ڕاو بەکاری دێنن)

تەبایی: نێوان خۆشی، ڕێککەوتن

تەریدە: خراپە، تەریدە، ڕێگر

تەزوو: مچوڕک

تەشق: بەرزایی، پانایی، نێوەڕاست

تەشی ڕێس: ماستاوکەر و ڕیاباز و شان تەکێن

تەلان: هەرچی دەشتایی نەبێ

تەماڵ: دیاردە، دیاردی، دیتنەوەی کەروێشک لە لاندا

تەنێ: تەنیا

تیتۆڵ: پرزۆڵ

تیرەگ: یاڵ، تیلاک، تیلەگ

تیف تیفە: زۆر لووسکردن و جوانکردنی دەم و چاو

تێک دەڵقا: بەیەکدا دەچوو و یەکی دەگرتەوە

* * *

ج

جاكەش: قورومساخ

جدەو: سەقەتبوونی شان و قۆڵ، دەڵێن ئەو وڵاخە بارەكەی ئەوەندە قورس بوو جدەو بوو

جگەگورگ: میچەگورگ كە بۆ شیرینی و بەختەوەری هەڵی دەگرن

جمین: ڕووخان، ڕمان، هەرەسهێنان، جمیو: ڕووخاو، هەرەسبردوو

جواناو: ئارەقەی سەرەمەرگ

جۆم: قووڵایی بەرین و گەورەی قەدی چیا

جۆماڵ: پاككردنەوەی جۆگە

جەفەنگ: گەپ و گەمە و قسەی خۆش

جەمام: ئەستووربوون و ئێشانی مەچەك لەبەر كاری زۆر

جەندەك: كەلاك، تەرم، لەش

جێژوان: ژوانگە، شوێنی پێككەیشتن

***

چ

چارشێو: سەرپۆش، ڕووپۆش، ڕووبەند

چاک: پیر، شەخس، پیاوچاک، مەزار

چڕ: دارستانی پڕ، لێڕەوار

چڕگ: چرگ، باڵندەیەکی گەورەی کێوییە

چرووک: پووچ، بێ نرخ

چزیلک: چزڵیک، ئەو پارچە دووگەی لەسەر ئاگر هەڵچزابێ و چەورایی پێوە نەمابێ

چلوان: چلەکانی زستان

چڵووک: پۆپەی دار

چوڕە پۆپنکەی: جۆرە چۆلەکەیەکە بەیانان زوو دەست بە خوێندن دەکا

چەلەنگ: شۆخ و شەنگ، جوان، دەلال

چۆڵەپێچە: توند بەستن

چێنکە: ئەو شینایی تەرەزنەی کە هەمیشە شینە بە چیاوە

***

ح

حەرمخانە: ژوورە تایبەتییەکانی ژن و خێزانی پیاوی گەورە

حەوســـین: لەنێو بەشـــێکی زۆری خەڵکی ئێراندا باوە شـــەوی جێژنی نەورۆز حەوت خۆراک کە بە پیتی سین دەس پێ بکرێن دادەنێن

❋ ❋ ❋

خ

خاپوور: وێران، كاول، كەلاوە

خانە بگیری: لە ماڵدا گرتنی كەسێك

خانومان: جوان، لەبار، شۆخ و شەنگ، چەلەنگ

خاو: گیایەكی زۆر گەرمی كوێستانییە

خڕ: شیو، دۆڵ، دەرە

خرمژن: دەنگی خشڵ

خرینگە: دەنگی خشڵ

خرینگەی بازنە: زڕەی بازنە

خلێنە: ددانی گەورەی لا سەروو

خم: خوم، هەش، هەژ

خواجە: لێرەدا بەواتەی ئەو كۆیلانە بە كارهاتووە كە دەرەبەگ و كۆیلەدار دەیانخەساندن و لە ماڵەوە لە نێوان ژن و كچەكانیاندا كاریان پێ دەكردن

خودان: خاەون

خوول: غوول، گیاندارێكی ئەفسانەیی بەسامە

خووناوە: خوناوكە، وردەباران، نەرمەباران، بەواتەی ئارەقیش بەكاردەهێنرێ

خوونكار: حوكمران

خوڕێن: ئەو جێگایەی ئاوی بەخوڕ بڕوا

خومپارە: تۆپێكەی كە كەوانی دەڕوا

خۆرشت: شلە

خۆشخوان: دەنگخۆش

خوێنگر: خوێن داواکەر، خوێن ئەستێن، تۆڵەئەستێن

خۆشبەز: خۆشدەو، توندڕەو

خۆشخوێن: دەنگخۆش

خۆیان: کا و دەغلی وردکراو و لێک جیانەکراوە

خووساو: زوقم، سیخوار

خەرتەل: داڵ

خەسیبێ: خەسێنرابێ

خەڵف: نەمامی یەک ساڵە

خەنی: شاد، بەختیار، کامەران، ڕازی، دڵخۆش

خەوش: لەکە، غەور، خەش

خیز: زیخ

خێو: خودان، خاوەن

خێڵات: ڕەوەند، کۆچەر، ئەوکەسانەی دەچنە هەوار

***

د

دابا: بدایە

دابێژ: کون کون کردن

داپەڕاندن: سەربەرەوخوار ڕادان

داسوو: قەڵچخ، گوڵەگەنمی تازە لە بۆقە هاتووەدەر

دانگەڕێزە: داگەڕانەخوار

داروغە: حەســحەس، پۆلیس، ســەرۆکی ئەو کەسانەی ئێشکی شار دەکێشن، وەختی خۆی بەوانە وتراوە بە بازاڕدا گەڕاون بۆ ئاگاداربوون لە خەڵک نەوەکا ناڕەوایییەک بکەن

درزێو: ناشرین، کرێت، دژی جوان

داهێنراو: داهێزراو

داوەستان: مەیین، نەبزووتنی دووکەڵ و مژ و شتی وا

داوەڵ: بووکە سەماکەر

داوێ: دەهاوێ

دڕدۆنگ: بەشک، دوودڵ

دژوێن: ئەسپێون، چڵکنی و ئەسپێونی

دڵبەستە: ئەوەی دڵی بە شتێکدا چووبێ

دڵۆ: ئەو توێژەی دەستی ڕەنجدەر هەڵی دەدا بە هۆی کارکردنی زۆر

دورج: سندووقی بچکۆلەی شتی گرانبا

دوند: بەرزترین شوێن، لوتکە

دووروابێ: دوورابێ

دۆ: ئەو کیژەی لە شاییدا لەدەستی کوڕدا بێت

دۆک: ئافەتێکە لە شێوەی شێردا بەسەر گەڵای توونتنەوە پەیدا ئەبێ

دەروو: ڕێبازی تەنگ

دەڕۆست هاتن: پێ وێران

دەســـبێن: ڕستەیەکە شوان لە ئەســـتۆی مەڕی دەکا تا ئەگەر نووست و مەڕ وەرگەڕا پیێ بزانێ

دەستەمۆ: کەوی، ڕام

دەسکەنە: ڕنینەوە، دروێنەی بەدەست

دەسگر: دەسکرد

دەگروێن: لە پێست دەردێن

دەگۆوێن: بڵ دەبن

دەغەڵکار: ساختەچی

دەمان: تووڕە، یاخی، سەرکێش

دیبا: قوماشێکی گرانبایە

دین: دیتن

دێد: خوشکی گەورە

دێرنشینی: دانیشتن لە دێری عیساییاندا، مەبەست لە تەنیایی و دوورەپەرێزییە

＊＊＊

ڕ

ڕابوون: هەستان

ڕاز: شاخ

ڕاوێچکە: هاتوچوی بەپەلە و بەردەوام

ڕام: دەسەمۆ، کەوی

ڕامووسێ: ماچ بکا

ڕژد: سەختترین هەوراز، ڕکە، هەورازی کووڕ

ڕنوو: کەوی بەفر

ڕکێفکوت: ڕاکردنی زۆر توندی وڵاخ لەگەڵ ئاوزەنگیدان لە لاقەبرغەی

ڕەپسە: ئاوەنیا، بەراو

ڕەشداڵ: قاڵاو، قەلەڕەشە

ڕەمانە: ڕەفیسکە، دیوی پشتەوەی ئەژنۆ. داسی ڕەمانە داسێکی باوێژرێتە ڕەفیسکە

ڕەو: هەڵاتن، هێرش، پەلامار

ڕەوە: گەلە

ڕەوەز: کەڵەکەبەردی قەدباڵی شاخ

ڕەوەک: سرک، سڵ، ڕمۆک

ڕەند: نەترس، ئازا، جوانچاک

ڕێژنە: تاوە بارانی توند کە زۆر نەخایەنێ

ڕووان: ڕوانەوە، سەوەزبوونەوە

ڕوو: خار، هەردی زۆر ڕەق، بە بەفری زۆر بەستوویش دەڵێن

ڕووبەستە: ڕووداپۆشراو

ڕووپەڕ: پەڕە

ڕمووزن: شتێکی ئەفسانەیی ترسناک و بەسامە

ڕمووزنە: ڕمووزن

***

ز

زاکوون: ڕێکوپێک

زرتەسوور: زرتەبۆر، زەبەللاح

زریان: بۆرانی سەخت

زرێبار: دەریاچەیەکە لە مەریوان

زگار: پەرێشان، لێقەوماو، وەڕز، بێزار

زنە: تەڕنن، کانی زۆر بچووک

زورهان: زۆر پیر و کەنەفت

زوورک: گردی بچکۆلە بچکۆلە

زۆنگ: زەلکاو

زەڕ: زیان

زەرد: ماە، شاخی زۆر سەخت و بەردەڵان

زەردە: تیشکی خۆر لە کاتی ئەنگوتن و ئاوابووندا، بزە، زەردەخەنە

زەرەند: پیشەگایەکە پێی دەڵێن کاڵەکە مارانە زۆر تاڵە و کرمی ئاژەڵە

زەندۆڵ: کەلەبەری ناو تاشەبەرد، قلێشی گەورەی زەوی

زەنگوڵ: زەنگوڵ، تک،تک

زەنوێر: ناوچەی تەڕ و سازگاری کوێستان

زیبک: توانایی، هێز، بڕشـــت، دەڵێن فلانەکـــەس پیاوێکی بەزیبکە، واتە دەتوانێ کار بەڕێوەببا، کارامەیی

زێد: شوێنی لەدایکبوونی مرۆڤ

زیانی خورۆ: زیانبەخش و خراپە لێ وەشاوە

زێڕخڕید: بەپارە کڕاوە، مەبەست لە بەندەیە

زێڕوەشانکردن: زێڕ بەسەردا هەڵدان

زیز: زوێر، تۆراو

زیل: زۆر ڕەش

زیل و بەم: دوو دەنگی مۆسیقای بەرز و نەوی

***

ژ

ژاوه: پرپر

***

س

ساتۆر: ئەنجنی گەورە

ساغر: پیاڵەی شەراب

ساک: باوڵ یان جانتای دەستی

سامرەند: کوێستانێکە لە کوردستانی ئێران

سانی: هاسانی، ئاسانی

ساو: ساماڵ، ئاسمانی بێ هەور

ساوین: سوون و تیژکردنی داس

سایە: کەوای شۆڕ و ئاودامێنی ژنانە، سێبەر

سبات: خۆڕاگرتن، هونەرنواندن

سرتە: چپە

سروە: شنەبای نەرم

سەهەندە: خوێڕوو

سواڵە: چەپکە گەنمی دوورواوە

سوانە: گوێسوانە

سووتمان: ئاگرکەوتنەوە

سۆدرە: فیتنە، سەربەسۆدرە: فیتنە هەڵگیرسێن، هاوواتەی سەهەندەشە، دەڵێن فلان کەس سۆدرە و سەهەندەیە

سوڕکە: گاشە، خڕکە، بەردی ئاماڵ زل کە بهاوێژرێ

سۆرانی: فەقیانە، ئەنگوچک

سۆنگە: هۆ، ئەسباب

سویَ: ئارەزوو، تاسە، هەوەس، ئاسۆ، ئاسۆگ

سوێنە: دەفرێکە لە گڵ دروست دەکریَ و لە باتیی تەشت بەکاردیَ

سەر: سەرپۆتاک

سەرگەشتە: سەرلێشێواو

سەنگچن: وارش، پاردە، دیوارێک کە بەوشکەبەرد داندرابیَ

سیاچاڵ: چاڵی ڕەش، بەندیخانە

سیاسووت: کاتی ڕاوەکەوی سەرەتای بەهار

سێبەنگی: پرچ ئاڵقەکردن

سیخوار: زوقم، خوسار

سیرە: دەنگی هەڵۆ و سەقر و باز

سێرەگرتن: نیشانەگرتن

سێروو: ڕیشۆڵە

سیلە: گۆشە، سووچ، قولینچک

❋❋❋

ش

شرت و شۆ: زۆر ناوزڕاندن

شنە: سروەبای نەرم

شەلاڵ: ئەڵێن فلان کەس شەلاڵی خوێن بووە، واتە لە خوێندا نوقم بووە، یا فلان کەس شەلاڵی ئارەقە، واتە ئارەقێکی زۆری کردووە

شلوێ: لیخن، قوڕاو، گۆڕاو، لێڵ، ڕەنگ

شۆرابە: شۆڕبوونەوە

شۆفار: بەدکار، خەفیە

شۆنە: زەوی ئاونەگر

شوور: گاکێوی

شەتەک: توندبەستن، توندپێچان

شەک: کاوڕی یەکساڵە

شەکۆ: پێمەڕەی بچووک بۆ ئاوداشتنی جێگای لێژ بە ئاوی کەم

شەم: مۆم

شەم و شەمزین: دوو دڵداری مێژوویی لە فۆلکۆری کوردیدا شەم (کچ) و شەمزین (کوڕ) بەیتێکی خۆشیان لەسەرە

شەمزاو: تێکچوو، بزرکاو، شێواو

شەنگەبێری: ئافرەتی جوانی مەڕدۆش

بێری: مەڕدۆش

شەوبا: بای شەو

شەوپەڕ: فڕینی شەو، (بەتایبەتی فڕینی شەوانەی نێرەکەو لە جەنگەی مێ ڕۆژدا)

شەوڕن: ڕنینەوە بەشەو

شەوگورد: ژوانی شەوانە

شەوێن: لەوەڕاندنی مەڕ لە ئاخری شەودا

شێلگیر: سوور، پێداگری، وچان نەدان

شێلەگە: ئەو جێگایەی لە جۆگە ئاوی لێ دەشکێنن

شێو: کێلانی هەوەڵ، یەکەم کێلان

شیو: دۆڵی چکۆلە

***

غ

غەزرین: مانگرتن، بەتایبەتی مانگرتنی بەراز

غەنیم: دوژمن

غەور: ژەنگ، تەم، لێڵایی

* * *

ف

فیئودالّی: دەرەبەگایەتی

فێرگە: قوتابخانە

فێڕ: پرچ لوولکردن

***

ق

قرخەمەرەسی: بەزۆر ڕاکێشان، لە دوونەچوون

قرمژن: دەنگی تەقەی چەک

قورینگ: قوڵنگ

قوڵەشین: بە کەروێشک دەڵێن

قەدەم: ئەو هەڵمەی لە بەفری بەرهەتاوی گەرم هەڵدەستێ

قەڵەسابوونی: جوورە قەلێکی بۆر و ڕەش و دەنگ ناخۆشە

قەقنەس: باڵندەیەکی ئەفسانەیییە دەڵێن لە ئاگردا دەژی

❊❊❊

ک

کابە: کەعبە

کازیوە: تاریک و ڕوونی بەیانی

کاو: مراد، ئاوات، ئارەزوو، تاسە

کاولاش: ئاشی وێرانە، کینایەشە لە ماڵی هەژاران، لە خۆ بەکەم گرتندا ئەڵێن «ماڵی من بە کاولاشی خۆت بزانە»

کڵ: خەرمان و کۆمەڵی ئاگر

کل کردن: لادان

کڵۆش: دەغڵی وشک بوو

کوڕکوڕ: کەت، قەتی

کوڕەحەیران: یاری کچە حەیران

کوڕیژگە: کوڕی بچووک، لەبەر خۆشەویستی بە پیاو دەڵێن

کوڵ: جل شتن

کولێن: گەنجینەی نێو ڕەشماڵان

کوند: کوندەبەبوو

کوێن: تەختەی ڕەشماڵ کە لە مووی ڕەش تەنراوە. بەچەند کوێن تاوڵ و ڕەشماڵێکیان لێ دروســـت دەکرێ. نیشـــانەی ماتەمباری لە کوردەواریی کۆندا ئەوە بووە کوێن لە مل بکەن.

کۆ: پێروو، پەروین، کۆمەڵە ئەستێرەیەکە

کۆتەڵ: پەیکەر

کوچک: بەرد. ســـێ کوچکەیش لە بنەڕەتدا بەو سێ بەردە وتراوە کە ئاگریان لە نێودا

كراوەتەوە و مە نجڵیان لەسەر دانراوە. دڵ بە كوچكەوە دان كینایەیە لە دڵ سووتاندن

كۆچكە: كڵاوی ژنەبڵباسان و منداڵانی موكریان

كۆختە: كۆخ

كۆدە: زەوییەكی نەرمە كە گیای لێبدروێ، گیای نەبەستراو

كۆست: زاوا، كۆست كەوتوو: زاوامردوو، ماڵ وێران بوو

كۆستەك: بەندی تیغ لەكالان ڕاگرتنی خەنجەر

كۆلارە: باڵندەی جووجەڵەخۆر

كووت: سەماد، زبڵ، پەین

كوور: گیسكی یەكساڵەی نێر

كەحلان: ئەسپی ڕەسەن، حدوود، كەحێل

كەسەر: خەم، خەفەت، پەژارە

كەركیت: ئامرازێكە تەونی پێ دەكوتن

كەروێشكە: شەپۆڵی دەغل و گیا لەبەر با

كەڕەسیسە: پرووشە، پەلەتاتە، وردەبەفرێكی ڕۆژی زۆر سارد بباریێ

كەزی: پەلكە، پرچی هۆنراوەە،پرچ

كەشم و نەشم: ناز و عیشوە، لەنجەولار

كەكرە: گیایەكی یەكجار تاڵە

كەڵپ: كەڵبە، ددانی پێشوو

كەما: گیایەكی بڵێندی گەڵادەرزییە

كەمانە: تیرێك كە وەشتێك بكەوێ و بگەڕێتەوە

كەمرە: پشكەڵی پەستراو لە ئاغەڵدا كە بۆ ئاوردوو بە كاری دێنن

كەند و لەند: بەرز و نزم، دەڵێن: ئەم ڕێگایە كەند و لەندی زۆرە

كەنێرە: گیایەكی گەڵا سێ پەلكەیە و گوڵی زەرد دەكا

كەودەری: كەوێكی گەورەیە و لە نزیك بەفری نەبێ ناژی

كەوشەن: سنوور

كەونەلان: كۆنە لانە، شوێنی جاران، مەبەست جێژوانە

كەوی: كلێڵە،ڕنووبەفر، دەستەمۆ، ڕام، بەریار

گ

گاشه: بەردی گەورە

گاڵەدان: داخستن

گاووگەردوون: قوربانی، سەربڕینی حەیوان بۆ پێشوازی

گرانەوە:گیرانەوە

گراوی: دۆست، یار

گردەنشین: دوورەپەرێز و خۆ لەخەڵک بە دوورگر

گریمانە: گرێ

گڕووگر: منداڵی گرینۆکی بە بیانووی وڕک گر

گزرە: گیای گێرەکراو

گزیر: کاربەدەستی ئاغا

گزینگ: گزنگ، یەکەم تیشکی هەتاوی بەیانیان

گشتەک: بەنی بادراوی دوعا لێ خوێندراو

گلێنه: جامێک کە لە قوڕ دروستکرابێ

گۆپاڵ: گورز

گۆکەم: گیایەکی بەرزە گوڵی زەرد دەکا و بۆ ئاوردوو دەبێ

گوان: بڵ بوون

دەگوێن: بڵ دەبن

گورگەمێش: سەگێک کە هاوکاریی گورگ بکا

گوڵمەی ڕان: شلکەی ڕان، نەرمەی ڕان

گوڵووک: شاگوڵ، گوڵی هەرە گەورە و گەش

گوڵەشللێرە: گوڵێکی سوورە کە لەسەر گۆڕان دەنێژرێ

گۆد:گۆج، گێڕ

گۆشتە زوون: وەڕووهاتنی برین، چابوونەوەی برین

گوڵەتاجی: تاژیی نێر، نێرەتانجی

گووەند: شایی، چۆپی، داوەت، زەماوەند، هەڵپەڕین

گەرمک: ئاوێکی گەرم و مەند و تەنک کە زستانان نەیبەستێ و مراوی تێدا کۆببنەوە

گەدە: کوێستانێکی بەناوبانگی کوردستانی ڕۆژهەڵات

گەرمەشین: ماتەمێکی تێکڕایی، گریانێکی بە کوڵ

گەریدە: گەڕاڵ

گەماڵ: سەگ، کسۆک

گەوز: بڕی داس

گەواڵ گەواڵ: دەستە دەستە هاتنی هەور بە دوای یەکدا

گەوە: پێچی کێو، قۆرت، خوارەپێچە، لابەلا، بەر و نەوی لە قەدی کێودا

گێل گێلە: ئەو گوڵنگانەی ژن لە شەدەی دەپێچن

گیابەند: گیایەکی کوێستانی بۆنخۆشە

گیا سەری پێوەناوە: گیا لە هەڵدان و گەشەکردن دایە

گیشە:باقە و مەڵۆ گیای لەسەریەک دانراو

***

ل

لاپاڵ: قەدی كێو

لان: جێگای جانەوەری چوارپێ

لووربوونەوە: هێرش هێنان لە سەرەوە بۆ خوارێ

لوێچ: مشت، گوڵمە، مست

لۆدە: شتی وردی كۆكراوە كە درێژاودرێژبێ

لۆك: وشتری نێر

لووزەو: بە توند هەڵرژان

لەدوڕ: لەناو

لەنگێزە: با و بارانی توند و بەهێز

لێڕ: دارستانی چڕ، لێڕەوار، جەنگەڵ

لێمشت: لافاو، سێڵاو، لەهی

***

م

ماتیک: دەرمانی سوورکردنی لێو، وشەیەکی بیانییە

ماشە: پەلەپیتکە، ماشەی تفەنگ، پەلەپیتکەی تفەنگ

ماشەر: کەڵافەی گەورەی بەنی ڕێسراو

مافنگی: نابووت، ڕووت و قووت

ماک: مادە، ئەسڵ، ماکە

مالۆس: بەرازی مێ

ماڵوو: ئامرازی لووسکردنی و تەختکردنی زەوی دوای کێڵان

مامەخەمــە: قارەمانی چیرۆکی فۆلکلۆری، کەسـێک خەمی خەڵک بخوا و خەباتی بۆ نەکا

ماە: زەرد، شاخی زۆر سەخت

مچ و مۆڕ: ڕووگرژ

مشتە: چەرم کوتی پینەچی

ملە: ڕکابەری، دەڵێن ئەم ئەسپە ملە دەکا واتە پێش دەکەوێ

ملانە: زۆرانی، بەربەرەکانی، ملە، خەبات، ڕقەبەری

مژۆڵ: برژانگ، بژانگ

موغ: پێشەوای ئاییینی زەردەشتی

مووخ: مۆخ

مۆتە: مۆتەکە

مۆرە: زاری نەردێن و تاوڵە

مۆڵگە: شوێنی کۆمەڵبوونی ئاژەڵ

مەتەرێز: سەنگەر

مەشکەی گاوس: مەشکەی چەرمە مانگا

مەشکەژێن: ئافرەتی مەشکەهەژێن

مەلاس: خۆماتکردن

مەندۆک: گیایەکی کوێستانی جوان و تام و بۆن خۆشە

مەهوەش: وەک مانگ

مەیزەدە: ئەوەی مەی زۆری سەرخۆش کردبێ

مـــێ رۆژ: کاتی ڕاوی مێ کەو، ئـــەو کاتەیە کە مێ کەو لە نێرەکەو ون دەبێ و کورک دەبێ

مێری: مێردی، پیاوەتی

مێز: ئامێز، باوەش، باخەڵ

مێژوود: گیایەکی گوڵ شینە

مێشە: بێشە، دارستان

مێلاقە: گوڵێکی سووری پیاڵەییە کە نێوەکەی ڕەشە

***

ن

نارەنار: گۆرانی گوتن بەدەنگێکی کپ و خەمگین

ناسۆر: برین، زامی کون

نامۆ: غەریب

نابیسێ: ناسووتێ، ڕووناکی نادا

نسار: لای سێبەر لە چیا

نسکۆ: ڕەتبردنی توند، خراپ سەرسمدان

نمەک خوردە: نمەک کردوو

نواڵە: جێگای نەرمان و بژوێنی چیا

نووسەکە: دڕکێکە بەشتەوە دەنووسێ

نوشتوو: نوشتە

نەترە: ورە، هەترەش

نەتەوی: دوژمن، بەدخوا، نەتویست

نەڕ: وشتری تووکنی نێر

نەرد: تاوڵە، نەردێن

نەوەندە: ساردەکێڵ، دەغڵێکی پایزی درەنگ چێنرابێ

نێسکە: لەنجەولاری ئەسپ و تاژی

نێڵە: دەنگ و هاڵاوی بەتینی ئاگر

و

وڕێنگە: دەنگێکی نەرم و خۆش

وەتی: لەوەتی، لەوەتا

وەرد: دووبارە کێڵانەوەی زەوی پاش شێو

وەرهەم: نەخۆشییەکە لەبەر خەمی زۆر تووشی دەبن

وێت: پێت

وێرە: دەنگی هاوێشتنی بەرد و دار

ویزە: دەنگی گوللە

***

هـ

هات: بەخت، شانس، هێنان

هارووژان: وورووژان، هارووژا، وورووژا

هاوێر: لێک جیاکردنەوەی بەرخ و مەڕ

هۆبە: شوێنێک کە چەند ڕەشماڵی لێ کۆببێتەوە

هەترەش: ورە، نەترە، زەهلە

هەتوان: دەرمان، مەڵهەم

هەدادان: ئارام گرتن، ئۆقرەگرتن

هەرزە: سووک، جلف، پەنتی

هەرزەگۆ: ئەوکەسەی قسەی سووک و هەرزە بکا

هەزاردەستان: بولبول، بلبل، شالوور

هەش: خوم، خم، سەربەهەش، ماتەمبار

هەڵپەرتاوتن: لک بڕینی درەخت

هەڵز: گیایەکی کوێستانییە بۆ خواردن و دەرمان بەکاردێ

هەڵکورمان: خۆماتکردنی باڵندە لە کاتی حەسانەوە یا کورکبووندا بەمەجاز، بەکەسێ دەوترێ بەوڕەزی هەڵترووشکابێ

هەڵکورمان: ماتبوونی باڵندە

هەڵەتانج: باڵندەیەکی ئاوی ســوور و سپی لە قاز بچووکتر و لە مراوی گەورەتر و زۆر جوانە

هەڵەمووت: کێوی زۆر سەخت، هەزار بە هەزار

هەمزەل: دایمەسۆن

هەنی: تەختی نێوچاوان

هەنیە: ناوچاوان، نێوچاوان، ئەنی، تۆیل

هەوێردە: باڵندەیەکی بچووکی زۆر قەڵەوە لەناو شیناوەرد و هەرداندا دەژی

هەی دێ: دەنگدان، دەرکردن

* * *

ی

یاڵ: پاڵ، لاملەی کێو
یەساوڵ: یاساوڵ، پاسەوان
یەڵدا: درێژترین شەوی ساڵ
یەکانە: بڕەک: بەرازی نێر
یەکسەری: ڕەشکەی گەورە

***

هەواری خاڵی

کتێبی دووەم:

سەرجەم نووسراوەکانی هێمن

هێمن، شاعیر و مرۆڤ

لەم کوردســـتانە گەورە و گرانەدا، کە دوژمنان بە چەقۆی سیاســەت وایان بەســەر خۆیاندا بەشبەش کردووە کە هەر پارچەی بە قەدەر چنگێکی نووقاوی ماوەتەوە، دەیان ساڵە پیاوانی لێهاتووی دەیانەوێت ئەو چنگانە لێکبکەنەوە تا ببنەوە بە دەستێکی کامڵی لەبار و خێر و بیریان بەسەر لە پیدا داچوڕێتەوە سەرلەشی وشکی خەڵکانی تریشەوە، ئا لەم کوردستانەدا گەلێک مێرخاس و ئازا و شاعیر و زانای وا هەڵکەوتوون کە بە ئەندازەی سەختی چیاکانی خۆی و ڕقی دوژمنانی خۆشەویستیان لە دڵدا بووە، گۆرانییان نەک تەنیا بۆ نەواڵە و زەنوێر و تاڤگە و گوڵ و زەماوەند و سروشــتی وڵاتی خۆیان وتووە، بەڵکوو بەردەوام درووديان بۆ دەریا و بیابان و ســرووديان بۆ سەربەستی خەڵکانی تریش وتووە، ئەو ســنووربەندە فەرهەنگی و کلتووریە دزێوەی کە نەیاران بە مەبەســتی چەقبەســتن و شــێواندنی ڕووی ڕاســتەقینەی ئەدەب و مێژوو و ســەرجەم کلتــوور و ئایندەمانیان ڕەخساندووە ئێمە خۆمان لێی نەبان کردوە، هیچ کەناڵ و بوارێکی ژیانیان نیە جێ دەستی ئەفراندنی کوردێکی پیوەنەبێت، تەنانەت لەسەر تەختی گیانەڵانیشدا خوێنی بەهانا چوونی خۆمانمان داونەتێ، ئەگەرچی پاشـــان نە قەدرزانیان لێ کردووین نە شەرمی خوێنەکەیان بە ڕووەوە ماوە! ئەمە تەنیا باسی ئەدەب و هونەر نیە، بەڵکوو باسی ئەو سەردەمانەیشە کە باهۆزی سیاســەت و ڕووداوە ســەختە جیهانیەکان لە بۆسەی ون کردن و نشوستیاندا بــوون، کە چی ئێمە بووینەتە قەڵا و ســەنگەر و پشــکۆی نێوکوانــووی خەفەکراویان،

مێژوویی کۆن و نوێی ئێمە و خۆێشیان شایەتی دەیان نموونەی لەم بابەتانەن، ئەوەندەی ئێمە بۆخەڵکیمان کردووە، ئەوەندەی سەری خۆمان بۆفەرهەنگ و ئەدەب و چارەنووسی کەسانی‌تر ئێشاندووە و قوربانی ماڵ و گیانمان بۆداون هەرگیز بۆ خۆمان نەکردووە، تەنانەت تێماندا هەڵکەوتووە کە لە بێ بڕوایی بە خۆ و هەستی بچووکیەوە حاشای لە رەگەز و بنەچەی کردووە و وەک هەتیوی لانە شێواو بەسەر خوانی بێگاناندا دابەش بووە و بۆتە یەکێک لەوان، ئەمە ترازیدیترین خەتای مێژووی ئێمەیە.

لە نێو ئەم قەدەرە نەگریسەدا، کە دوژمنانمان بازووبەندی کۆیلایەتی لە قۆڵ بەستووین و گیانی هەست بە بچکۆلەیی خۆیشمان بڕستی لێبڕیوین و لە زۆر شوێندا زمانی دایکی لە بیر بردووینەتەوە، کەسانێک هەڵکەوتوون وەک گەلاوێژی دەم ئاسۆ لەو تاریکستانەدا جریوەی ڕێنمایی بۆ پێکردووین و وەک عاشقە ئەفسانەییەکان بەرەو ئەو خەونانەی بردووین کە ئاوێزی تریفەی مانگ و بەهەشتی ئازادی و ئارامی سەرزەوی بوون، عەشقی وڵات و ڕووناکی کردووین لە بواری ڕووناکبیری و ئەدەبماندا جوانی و سیحرێکی هێند دەگمەنیان بە زمان و موسیقایەکی ئەوەندە بەلەزیان بە گیان بەخشیوین کە تا سەر ئێسک خۆشەویستی خاک و خەڵک و نەتەوەیان پێبەخشیوین.

هێمن‌ی شاعیری گەڵ و جوانی و خۆشەویستی و خەبات یەکێکە لەو سەرقافڵەچیانە. ئەو تەنیا شاعرێکی داهێنەری سەردەمی خۆی نیە، بەڵکوو فیداکارو شۆڕشگێڕ و مرۆڤ و سەوداسەی دنیای ئەفراندن و عاشقێکی سەردەستەی سروشت و جوانیشە، بڕیاری خۆشەویستی کوردی لە دڵەوە داوە و بە کوڵ فرمێسکی شادی بۆ سەرکەوتنەکانی ڕشتوە. لە ناو جەرگەی شکستەکانیدا مرۆڤی خۆگر و بە شیعرە حەماسیەکانی هانی بەرەنگاری و هەستانەوەی نوێی داوە. هەر لە سەرتای تەمەنیەوە تێکەڵی سیاسەتی کوردی بووە و شیعرەکانیشی لەبەری ئەو درەختەن.

ساڵی ١٩٤٢ کە لە خۆرهەڵاتی کوردستاندا ژ.ک دامەزرا، هێمن بە تاسەوە پێشوازی لێکرد و بە پەرۆشەوە بووە ئەندامیکی هەرە چالاکی کۆمەڵە، ئەوسا هێمن لاوێکی تەمەن بیست ساڵ بوو. ئەمە یەکەمجاری بوو بچێتە ناو ڕێکخراوەیەکی سیاسیەوە، بە تایبەت حیزبێکی نەتەوەیی کورد کە هەموو خەونە خۆشەکانی و ئومێد بە ئایندەی ڕزگاری لەسەر بنیات نابێت، بۆیە بە کۆڵ و دڵەوە دەرگای لەسەر گەلێک لە خولیای تایبەتی و ئارزووە شەخسیەکانی خۆی داخست و گشتی بەخشیە ئەو ئاواتانەی کە حیزبەکەی بوی بەدی دێنێت، ئەوەتا خۆی لە (لە کوێوە بۆ کوێ)ی پێشەکی دیوانی تاریک و ڕووندا دەنووسێت:

(ئەندامەتی کۆمەڵەی ژ.ک گۆڕانێکی سەیری بەسەر مندا هێنا، شەو و ڕۆژ لە بیری کۆمەڵەدا بووم، کە ئەویش ئامانجی ڕزگار کردنی نەتەوەکەم بوو، هەموو ئاوات و ئارەزووی تایبەتی خۆم وەلانا، ئیتر نەک تەنیا دەستم لە شەوداوەت و هەڵپەڕین و ڕێباز گرتن و لەسەر سوانە وەستان هەڵگرت، بەڵکوو وەک سۆفی تۆبەکار تووشی هەر کیژ و ژنێکی کورد دەهاتم سەرم دادەخست و چاوم لێ نەدەکرد، چونکە ئەمەشم بە خیانەت دەزانی، بۆ خاتری کۆمەڵە من دەستم لە یارێک هەڵگرت کە بە گەورەترین مەحروومیەتی ژیانمی دەزانم و ڕابردنی زەمانیش لە بیری نەبردوومەوە و ناسۆری لە دڵمدا هەر ماوە)

لە گۆڤاری (نیشتمان)دا کە ئۆرگانی حیزب بوو هێمن زۆر چالاکانە کاری دەکرد و شیعر و نووسینی بڵاو دەکردەوە،پاشان بووە ئەندامی دەستەی نووسەرانی گۆڤارەکە. لە هەموو چالاکیە ڕووناکبیری و چاپەمەنیەکانی حیزبدا هێمن سوارچاک بوو.

لە ساڵی ١٩٤٥ دا کە یەکەم کۆماری کورد لە مەهاباد دامەزرا شەهید قازی محەمەد بووە ڕابەری، هێمن هەر دەنگی دلێری شیعری و نووسەری باڵادەستی ئەو کۆمارە کۆرپەیە بوو، هەر لەبەر ئەو ناوداریەی بوو کە قازی شەهید ناوی شاعیری میللەتی پێبەخشی. ئەو کۆمارە تاقانەیە کە خەونی دەیان ساڵەی کورد بوو هێند لە دڵی هێمن خۆشەویست و شکۆدار بوو کە زۆربەی شیعر سروودی ئاوازەی بۆ ئەو ڕسکا و دەیویست بەو زەخیرانەی مێشکی زۆر زۆر باڵای پێبکات و لە خەمی برەخسێنێت. کە دوژمنە دوور و نزیکەکانی کوردیش دوای تنیا ساڵێکی تەمەن چەقۆی بێ ئابروویی و نامەردیان لە گەردنی نا و پیلانی ساختە سیاسەتی بە مەرام نەگەیشتنی کوردیان پیادە کرد و داخێکی هەرە گەورەیان لە دڵی نیشتمان پەروەر و شۆڕشگێڕەکاندا نا، ئیتر هێمن دنیای لەبەر چاو تەڵخ و زرینگەی پیاڵە و ئاهەنگی گۆرانی لێبوونە چەمەر. سێدارەکانی مەیدانی چوارچرا کە بۆقازی و هاوڕێکانی هەڵخران ئەمەندەیان کار لە هێمن کرد کە وەکخۆی دەڵێت: (دڵی منی بە ناسۆر ئەنگاوت، ناسۆرێک کە بۆتە تێراوێ و ئێستایش هەر وەبن دەداتەوە و هەڵدەداتەوە و بێ گومانم سارێژ نابێت و لەگەڵم دێتە بن گڵ) چونکە هێمن لە دڵەوە قازی خۆشدەویست و بەڕابەری ژیر و کوردی چاک و نەتەوە پەروەری دادەنا.

ئەم کارەساتە جگەربڕە سەری هێمنی بەرەو تاراوگە پێهەڵگرت . کۆستە گەورەکەی لە دڵ ئاخنی و بەرەو ماڵێکی هەتیوو کۆست کەوتووتر، بۆلای کەسانێکی لە خۆی دڵشکاوتر، بەرەو باشووری کوردستان هەڵفڕی، بەڵام ئەو ڕاستیەی دەزانی کە لە هەر جێگایەکی کوردستاندا، لە ناو دڵی هەر کوردێکی مەینەتباردا ئەو خانەخوێ و سەردەستەیە. بۆیە بۆ

ماوەیەک لەم هێلانەی دوای شەڕی جیهانی دووهەمدا کە برسیەتی و نەبوونی و ماندوویەتی تا سەر ئێسک کاری لێکردبوو حەسایەوە، ترسی ژاندارم و سیخوڕانی ڕژیمی شاهەنشاهی لەســەر ڕەویــەوە، چونکە خوڵکی ئەم دیو هاودەرد و پشــتوانی بــوون. بەڵام خولیا و خەونەکانی هێمن هەر لە بڵێسەدا بوون. ئەو دەیزانی وڵاتی داگیرکراو وەک مرۆڤی زیندانی وایە، هەســت دەکات و چی لەدەســت نایەت، ئەگری و کەسی بە فریادا ناگات، تەماشای زنجیرەکانی پێوپلی دەکات و توانای پساندیانی نیە، بە کورت ئەمەندە لە گەمارۆدایە کە بێجگە لەوەی خەم و ئازارەکانی بکاتە شیعر و پەیام چی تری لەدەست نایەت.

دوای ماوەیەک کە باری لای خۆیان ئارام و ترسی گرتن و تۆقاندنی نابێت دەگەڕێتەوە و بە کشــت و کاڵ کردنەوە خۆی ســەرقاڵ دەکات. بەڵام نە واز لە شــیعر دێنێت و نە سەنگەری کوردایەتی چۆڵ دەکات.

ســاڵی ١٩٥٢ کە شۆڕشــی گەلی ئێران بە سەرۆکایەتی دکتۆر موسەدق لە دژی شا و هاوپەیمانەکانی هەڵگیرســا، کوردستان کڵپەی ســەندەوە و لە شارەکانیا بووە ئاهەنگ و شادی سەرکەوتن، هێمن لە شاری مەهابادا بووەوە بە شاعیرە شۆڕشگێڕ و دەرکەوتوەکەی جاران و هەزاران کەس شــیعری (دەبڕۆ ئەی شــاهی خائین بەغــدا نیوەی ڕێیەت بێ)ی بۆدەسەندەوە. کە دوژمنانی گەل و دەوڵەتە ئیمپریالیزمەکانی دۆستی شا پیلانی شکستی شۆڕشــیان دانا و شــایان گێڕایــەوە ئێران ئیتر هێمن بە ناچــاری ڕووی لە چیا و ڕێگای سەختەکان کردەوە و لە ناو خەڵکانی گوند و کون و ئەشکەوتاندا خۆی حەشاردا. ماڵ و منداڵی تووشــی گێرمە و کێشە و ناڕەحەتیەکی زۆر هاتن و هەر لە دوای ئەو کارەساتەوە ئیتر باوک و دایکی مردن و خۆی و ژنەکەی و سەلاحی کوڕی مانەوە.

لە کۆتایی سالانی شەستا، دوای ئەوەی بزووتنەوەی ئازادیخوازانەی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردســتاندا پەرەی ســەند و ڕژیمی شــایش بە ئاگر و ئاســن لە ڕوویا وەستا و گەلێک تێکۆشــەری شــەهیدیان لە بەندیخانەکانی توند کرد، ئیتر هێمن خۆی بۆ نەگیرا و لەگەڵ کۆمەڵێک لە ڕابەرانی حیزبی دیمۆکرات و تێکۆشــەرانی ڕێگای کوردایەتی هاتنە باوەشــی باشــووری کوردســتان و دەوامیان بە خەباتی خۆیان دا، پاشان لە سلێمانی و شارەکانی تردا نیشتەجێ بوون.

من لە دوای هەرەســی ســاڵی ١٩٧٥ی، شۆڕشــی کوردەوە مامۆستا هێمنم بە چاکی ناســی، چ لە بەغدا و چ لە سلێمانی دەمبینی، چونکە منیش ئەوەندەم تامی ئەو شکستە لــە دەمیدا تاڵ بوو کە مەگەر ڕووخانی کۆمارەکەی مەهاباد ئەوەی بە هێمن چێشــتبێت،

منیـــش برینداری‌ێکی تازەی چەقۆی ئـــەو دوژمنانە بووم کە هێمنیان تاراندبوو، گەلێک جار بەدەم ســـکالا و بادەی تاڵەوە شـــەومان بە ڕۆژ دەگەیاند، لە نیوەشـــەوی درەنگدا ئێمە دەکەوتینە وړینگە وړینگی ماملێ و و بەدەم (منیش مەحکوومی حەبســـی ئینفرادی)یەوە خەمی خەستمان هەڵدەڕشت، خەمی ئەوسای ئێمەی تازە کۆست کەوتوو تا سەر ئێسک و بە خەستی نائومێدیەکانی ناو چاوی بێوورە و پرشنگە پڕ لە درەوشاوەکانی خەبات گێڕان بوو، هێمن بەردەوام بەدەم هەناســـەی پڕ لە دووکەڵیەوە دەیوت «ئێوە دەتانەوێت مامڵێم لە بیر بەرنەوە» ئەو ساڵانە هاوخەم زۆر بون، بەڵام زیاتر لەگەڵ شێرکۆ بێکەس و حەمەی حەمە باقی و هاشـــمی کەریمی و کەریم شێخانی و سەباحی غالب و چەند برادەرێکی دی سەرمان بەسەر کوانووە ڕووخاوەکەدا دەژەند و وێڵی دوای (گۆدۆ)یەک بووین کە بێگومان بووین هەردەگات.

مام هێمن زۆر جار فرمێسکی لە چاوان بە قەتیس دەوەستا. یان دڵۆپەکان هوروژمیان دەهێنا و دادەکەوتن، یادگارەکانی زیندووتر دەبوونەوە، ئێمەی لە خۆیدا و خۆی لە ئێمەدا دەبینی. کورد لە کوێ بێت باری شکســـت و خەمەکانی بە کۆڵیوەیە و شاری یادگارەکانی پـــی ئاوەدان دەکاتەوە، بـــە داخەوە ئەمە مێژووی ئێمەیە، لە هەر ســـوچێکدا خیانەتێک کروشکەی کردووە و لە ژێر هەر بنچکێکدا دەیان شکست و هەرەسی مەڵاسن. ئەو وڵاتەی بە بەهەشتی ناوزەد دەکەن بێجگە لە بۆکرووزی هەناوی وێرانی گوند و شاری، دەربەدەری و لە ســـێدارەدانی خودانەکـــەی، کیمیاباران و ئەنفالکردنی خەڵکەکـــەی چ بۆنێکی‌تر بە هەناســـان دەدات؟ بۆ کرووزی ئەم دووکەڵە لە ســـنگی هەر کوردێکی ئێرە و ئەوێدا کە هەســـتی کوردایەتی بـــەردەوام کێنگڵی پی‌بدات و خەوی لە چـــاو بتارێنێت. هێمن لەوانە بوو کە ئەم هەســـتە گەرای لە گیان و خوێنا دانابوو، مەی‌نۆشـــی بۆ ئەوە بوو خەمەکانی خەســـترین و برینەکانی زیاتر بێنەوە ســـوێ، بادەی بە پیرۆز دەزانی، چونکە هاودەم و دۆستی خەمەکانی بوو!

بـــۆ کـــەســـێکە مـــەی کـــە دەردی کاری‌یـــە
بـــێ خـــەمێـــک بیخـــواتـــەوە زۆرداری‌یـــە
بـــۆ کەســـێکە مـــەی دڵـــی پـــڕ بـــێ لـــە داخ
بـــۆ چـــی لێـــی بخواتـــەوە بـــەرزە دەمـــاخ

کە (ناڵەی جودایی) و (مەتەڕێزی شـــەرەف) و(شـــەنگە بێریمـــان) لا دەخوێندەوە

ئۆخژنـــی دەهاتـــن و ئارەزووی ئازادیەکەی باڵی دەگرت و ســنوورەکانی دەشــکاند پێی دەوتین: «من لێرە هەست بە ١٩٧٦ ناکەم، وادەزانم لە مەهابادم.»

ســاڵی ١٩٧٦ یەکیەتی نووسەرانی کورد/ لقی ســلێمانی لە هۆڵی یانەی مامۆستایان کۆڕێکی شــیعر خوێندنەوەمان بۆ هێمن ساز دا. ئەوسا نووسەران لە گوڕوتینێکی سەرنج ڕاکێشــدا بوون، دەیان ویست ڕەنگی شکست زەدەیی خەڵک و باری گڵاوی سیاسی کورد بە ئەدەبی بەرگری قەرەبوو بکەن، بێ دەنگی چیا لە شاردا بتەقێننەوە، چالاکیە ئەدەبی و ڕووناکبیریەکانی نووســەران سەرشــاری ورە و هەســتانەوەی پڕ لە ئیرادە بوون، چ بە خوێندنــەوەی شــیعر و چیرۆک چ لــە کۆڕ و چ لە بڵاوکراوکاندا بە ڕاشــکاوی پلاریان لە بەعس و پیاوە بوودەڵەکانی ناو سیاسەتی کوردی و هەڵخەڵەتاوەکانی فێڵی ڕژێم دەگرت، بانگەشەی لە دایک بوونێکی نوێ و گەش بینیەکی بابەتیانەی تریان دەکرد.

لــەو کــۆڕەدا کە ســەدان کەس لە ناو هۆڵەکە خــزا بوون یان لەبــەر بێجێگایی بە پێوەوەســتابوون هێمن شــیعری خوێندەوە، ئامادە بووان تەنیا کەسانی ئەدیب و ئەدەب دۆســتانە نەبوون بەڵکوو خەڵکانێکی سیاسی و شۆڕشــگێڕ و نیشتمان پەروەریش بوون کە دەیانویســت لە ڕێگای شــیعرە بڵندەکانی هێمنەوە چاو و دڵیان ڕووناکتر بێتەوە کە پاریزگای ئەو ســای ســلێمانی و پیاوی متمانە پێکراوی دەوڵەت هاتە هۆڵەکە هیچی بۆ نەکرا، زۆر بە ساردی پیشوازی لێکرا، کەچی کە هێمن هات لەبەر چەپڵەرێزان هۆڵەکە بە لەرزە کەوتبوو، کۆڕەکە شاعیری گەورە- کامەران موکری دەگێڕا و لە ژێر فشاری داواکردنی خەڵکێدا شیعرێکی خۆیشی خوێندەوە.

کۆتایی کۆڕەکە بە هوڕاو خۆپێشــاندانی خەڵکەکە شــکایەوە، بەدەم سروودی «ڕێی خەباتمان چەند سەخت و دووربێ» لە هۆڵەکە هاتینە دەرێ، کەس لەبەر ئەو حەماسەتە پڕەدا خۆی بۆ نەدەگیرا، تەنانەت هەبوو دەگریا و فرمێســکی شــادی و دڵخۆشــیەکەی بەســەر ڕوویەوە دەدرەوشایەوە، یەکێک بوو لەو کۆڕانەی ئۆخژنی دایە دەروونی خەڵکانی مەرد و چاو داگیرکەرانی ســوور و دڵی شۆفارەکانی کەیلی ڕق کرد، پیاوانی ڕژێم کەوتنە چاودێری کۆڕەکان و نووسەرە بە هەڵویستەکان، هێمنیش لەو چاوسوور کردنەوەیە دەرباز نەبوو، داوایان لێکرد جاری دی کۆڕ لە کوردستاندا نەگرێ و زوویش بگەڕێتەوە پایتەختی زیندانەکەی خۆیان.

هێمن لای خەڵکی کوردســتان سونبولی موقاوەمەت و شاعیری ئازادیخواز و ئاوارەبوو، چامەی ناڵەی جودابیەکەی ئەگەرچی بە ڕواڵەت وەک شــیعرێکی ڕۆمانسی و سۆزی تاکە

کەسێک خۆ دەنوێنێت، بەڵام لە گەوهەردا سکاڵا و ئازار و بڵێسەی ئینسانێکی کوردە کە مل بە کوێن و ڕوو لە ئاسـۆیە، هاواری گەلێکە نوقمی بەدبەختی وسەری گێژی یاریەکانی سیاسەتی دنیایە بەڵام نەمردووە و گیانێکی بە بزاوت و زیندووە. لەو شیعرەدا چەند زیانی تایبەتی هێمن ئەبینرێت ئەوەندیش ڕەنج و ئەمێدەکانی نەتەوەکەی بەرجستە ئەبن!

بـــۆیــە ناڵـــەم تێکـــەڵـــی نـــەی کـــردووە
شـــێوەنێکـــــم پێ‌یـــە نـــــەی نـــەیکـــردووە
لێـــم گـــــەڕێ بـــا دەربـــــرم سـوزی دەروون
لێم گـــەڕێ بـــا هــەڵــوەڕێنم ئەشــکی روون
شـــــیوەنی مـــن شـــــیوەنی ئینســـــانی‌یە
بانگـــــی ئـــازادی و گـــروێ یـــەکســـانیە
شـــیوەنی من شـینی کـــوردی بێ بـــەشـــە
ئـــەو گەلەی حاشـــا دەکـــەن لێی و هـــەشــە

هێمنی مرۆڤ و شـــاعیر و شۆڕشـــگێڕ زۆر لەوە زیاترە کە بە چەند ووشـــەیەکی لەم بابەتە هەقی ڕەوای خۆی بدرێتێ، شیعرەکانی شایستەی دەیان لێکۆڵینەوە و هەڵسەنگانی زانســـتی و ئەکادیمین، خوێندنەوەیەکی بابەتیانە و ســـەردەمانەی گەرەکە کە پسپۆڕێکی بواری ڕەخنە و توێژینەوەی لێ‌بێتەدەســـت، هێمن وەک خۆی هەڵوێســـتی وەک شـــیعر و ئەدەبی.

(بنکەی ئەدەبی و ڕووناکبیری گەلاوێژ) بە شانازییەوە لە پرۆژەی چاپ کردنی کتێبیدا ئـــەم بەرهەمەی کردە تۆبەرە و پشکێشـــی ئەدیـــب و خۆشەویســـتەکانی هێمنی نەمری دەکات، (چەپکێ گوڵ، چەپکێ نێرگز) ڕەنگاڵەیەکی ئەدەبی یاداشتنامە، شیعر، پەخشان و چیرۆکی جوانی هێمنن، لە ژیانیدا و لە دوو تۆێی کتێبێکدا بە چاوی نەیدیتن، بەڵام چاو لـــە ڕێیە، ئەمە یادگاری دوای مەرگیەتی کە بەریز کاک (ســـەلاح)ی کوڕی مام هێمن کۆێ کردوونوتەوە، قەرزێکە لەسەر هەر دام و دەزگا و بنکە و مەڵبەندێکی ڕووناکبیری کوردی کە چاوی خوێنەرانی پێ‌بگەشێنێتەوە. بنکەکەمان ئەم دەست پێشخەریەی بە ئەرکی زۆێ زانـــی، ئەم کارە لە چوارچێوەی ئەو دەیان خولیا و ئارەزوو ڕووناکبیری و ئەدەبیانە دایە

که له پێشـــماندایه و بەخت یار و کورد بەرقەرار بێت به ئەنجامیان دەگەیەنین، ئەمە بەر کوڵە، بەڵام بەرکوڵێکی ناوازە.

درووود بۆ گیانی نەمری هێمنی خەباتگێڕ و شـــاعیری گەورەی کوردایەتی و جوانی و سروشت.

ڕەووف بێگەرد

سەرۆکی بنکەی ئەدەبی و ڕووناکبیری گەلاوێژ

سلێمانی، ئابی ١٩٩٧

شاعیری گەل

ئەورۆ هەرکەس لە ئەدەبی کوردی شارەزا بێ ناوی هێمنی بیستووە. شیعرەکانی خوێندۆتەوە و بێگومان دەزانێ کە هێمن یەکێک لە شاعیرە هەرەبەرزەکانی کوردی سەردەمی ئێمەیە؛ بەڵام شیعری هێمن هەر لە سەرەتاوە لە چوارچێوەی ئەدیب و نووسەران دەرچووە؛ لە ناو کۆمەڵانی خەڵکی کوردستاندا بڵاوبۆتەوە و هەر لە سەرەتاشەوە لە دڵی هەموو کوردێکی دلسۆز و نیشتمانپەروەر کاریگەر بووە و ئەوانی بەرەو خەبات لە پێناوی ڕزگاری گەلی کوردا هان داوە. هێمن لە سەرەتاوە شاعیری گەلە و هەر بە شاعیری گەلیش ماوەتەوە. سی ساڵ زیاترە هەزاران خەباتکەری کورد پێکەوە لەگەڵ هێمنی شاعیر هاوار دەکەن:

گەرچی تووشی ڕەنجەڕۆیی و حەسرەت و دەردم ئەمن
قەت لەدەس ئەم چەرخە سپڵە نابەزم مەردم ئەمن
من لە زەنجیر و تەناف و دار و بەند باکم نیە
لەتلەتم کەن، بمکوژن، هێشتا دەڵێم کوردم ئەمن

هێمن عاشقی کێو و تەلان و بەندەن و بەردی کوردستانە. نیشتمانی، تەبیعەتی ولاتەکەی

باش دەناسێ و لەگەڵی پەروەردە بووە. لە «بەهاری لادێ» «بەهاری کوردستان»، «شەنگەبیری»، «فریشتەی پەپوە» و زۆر شعیری تریشدا نیشانی دەدا کە لە ناسین و ناساندنی تەبیعەتی کوردستان و جوانیەکانیدا چەندە شارەزا و مامۆستایە. جێگای سەرسوڕمانیش نیە هێمن لەگەڵ تەبیعەت گەورە بووە لە تەبیعەت ئیلهامی وەرگرتووە. کەسێک تەبیعەتی کوردستانی دیتبی و نەک هەر دیتبێ بەڵکوو لەگەڵی تێکەڵاو بووبێ، هێمن بە ناهەق نازانێ کە دەڵێ:

بەهەشتە کوردەواری من بەهەشتە

هێمن لە شیعری خۆیدا زۆر جار باسی زۆرلیکراوی نەتەوەی دەکا، لە مافی خوراوی گەل دیفاع دەکا، ئارەزووی ئەوەیە کورد هەرچی زووتر لە ستەمی نەتەوایەتی رزگار بێ، بوونی ئەو ستەمە بەسەر چاوەی زۆر بەدبەختی و کوێرەوەری و بێبەشی دەزانێ. لە «دواڕۆژی رووناک»دا دەڵێ:

لەمێژ بوو هەقی کورد دەخورا بە فیڕۆ
لەمێژ بوو کورد بوو دەیکرد شین و ڕۆڕۆ
لە مەیدانی شەقێنی دوژمنیدا
سەری سەرداری کوردی بوو وەکوو گۆ

هێمن بە تایبەتی زۆر پەرۆشی ئەوەیە کە لە کوردستانی ئێران زمانەکەی ئازادی پەرەئەستاندنی نیە، ئەدەبەکەی بڵاوناکرێتەوە، فەرهەنگەکەی پێشێل دەکرێ. لە «ڕۆژگاری ڕەش»دا دەڵێ:

داخرا دەرکی ڕۆژنامە
شکاون نووکی خامە
کوردی نووسین حەرامە
دوژمن دەڵێ بێتامە

دڕان کاغـــەز و دەفتـــــەر
گیران شـــاعیر و نـــووســـەر

هێمـــن نەتەوەکەی خۆی خـــۆش دەوێ؟ لەوەش زیاتر نەتەوەی خۆی دەپەرەســـتێ، بەڵام ڕقیشـــی لە هیچ نەتەوەیەکی‌تر نیە. لە هەموو دیوانی هێمن‌دا شـــیعرێک کە باســـی نەتەوەیەکی‌تـــر بە خراپە بـــکا یا کورد لە نەتەوەیەکی‌تر بە بەرزتـــر دابنێ بەدی ناکرێ؛ دیاردەیەک کە بە داخەوە لە دیوانی زۆر شاعیری کورددا بەرچاو دەکەوێ. نەک هەر ئەوە، بەڵکوو بە شەردۆستی یەکێک لە سروشتە تایبەتیەکانی شیعری هێمنە.

هێمن زۆر جار باســـی پیشەوا قازی دەکا و لە شـــیعرەکانی‌ڕا دیارە کە چەند ئە ڕۆڵە بەنرخ و هەڵکەوتووەی گەلی کوردی خۆش ویستووە. پیشەوای خۆش‌دەوێ چونکە:

زانـــا بـــوو، کـــوردپـــەروەر بـــوو
پێشـــــەوا بـــوو، ڕابـــــەر بـــــوو

بەڵام بۆیەش پێشەوا بە مەزن دەزانێ چونکە:

هــــەر کـــــورد نــــەبوو، بــەشـــەر بـــوو
خـــەمـــی خـــەڵکـــی لــــەبــــەر بــــوو

هێمن گەلانی‌تری ئێرانی بە دۆستی گەلی کورد دەزانێ و لە خەبات و تێکۆشاندا بە برا و هاواڵیان دادەنێ. لە «کورد و ئازەربایجانی»دا دەڵێ:

کـــورد و ئـــازەربـــایجانـــی هـــەر دوو داوایـــــان ڕەوایــــە
هـــەر بـــژیـــن و پایـــەدار بـــی یــــە کیــەتی ئـــەم دوو بـــرایـــە

هێمن دیســـان لە ســـەرتاوە لە ناو نەتەوەی خۆشـــیدا هەموو چین و توێژێکی بە یەک چاو تەماشا نەکردووە و ناکا. لە شیعری بە ناوبانگی خۆیدا «دەیڵێم و بێباکم» دەڵێ:

ئــــەوی ئاغــــا بــیٚ بیـــــكارە
جــەبــوون و قــەڵــس و لاســـارە
دزی و ڕێگـــــرتنــــــی كــــارە
ئــەمــن دەیڵێـــــم و بێبـــاكــم
لـــە شـــــەرم و شــــوورەیی مــردم
بــە خــۆم من چــۆن بڵێــم كـــوردم
كــە ئاغــا ئابـــــرووی بـــــردم
ئەمــــــن دەیڵێـــــم و بێباكـــــم

لە «ئارەق و تین»دا زۆر بە جوانی و بە زمانی سادەی جووتیاران باسی نرخی كاری جوتیار بۆ كۆمەڵ دەكا و چەوســانەوەی جووتیاری نیشان داوە و دەریدەبریٚ كە ئینسانی زەحمەتكێش لە لای زۆر خۆشەویستە:

مـــن جــووتیـــارم، مـــن جــووتیارم
مـــن لــەگــەڵ هاوتــا هـــاوكارم
مـــن بــە ئــارەق و ئــەو بــە تیــن
دامانــــڕشــتوە بناغـــــەی ژیــــن
باســـــكی مــــن و تیشــــكی ئەوی
بــــژیــــو دەســـــتێنن لــــــە زەوی
گــــەر جووتیـــار ئــارەق نەڕێــژیٚ
گــــەر هـــەتــاو تیـشــك ناوێژیٚ
دانیشـــتوی نــاو كۆشـــك و قـــەڵا
دەخــــۆن نانــــــی گــــەڵاگـــەڵا؟!

لەشـــیعرەكانیڕا بە هاسانی دەردەكەویٚ كە هێمن لە ژیانی زەحمەتكێشانی كوردستان

بە تایبەتی جووتیاران لە نزیکەوە شـارەزایە. لەوەش زیاتر خۆی تا ڕادەیەک لەم ژیانەدا بەشدارە. خۆی دەڵێ: «چاک خەریکی کاسبی بووم زۆر زوو فێری کشتوکاڵ بووم.»

فەلسـەفەی ژیانی هێمن ئەوە نیە کە دانیشێ و لە دوورەوە تەماسای ژیان و خەباتی گەل بکا و بۆ خۆی و یان بۆ گەل شیعر بڵێ. هێمن ئەو ئەسڵەی قەبووڵ کردووە کە ئەرکی شـیعری شاعیری گەلێکی زۆرلێکراو و تەنیا لێکدانەوە و خستنە ناو هۆنراوەی تەبیعەت و جوانی نیە. شـاعیر لە پێشدا ئینسانە، ئینسانێکە کە هەستی ناسکە و زوو دەجوڵێتەوە. چۆن شـاعیر بە مانای ڕاسـتی ئەم وشـەیە، دەتوانێ بەرامبەر بە هەژاری و کوێرەوەری و بێبەشـی گەلەکەی بێ لایەن بێ؟ لە نێوان ڕاسـتی و درۆدا، لە نێـوان ئاهورامەزدا و ئەهریمەندا، لە نێوان هەق و ناهەقدا ڕاستی هەڵنەبژێرێ، بە گژ ئەهریمەندا نەچێ و دیفاع لە هەق نەکا؟ بۆیە هێمن تەماشـاچی نیە و ناتوانێ تەماشـاچی بمێنێتەوە. بە هەموو هێزی خۆیەوە بە شـیعر و بە نووسـین هەنگاوی ناوەتە ناو مەیدانی خەبات و تا سـەر بەرەو ئاسـۆی رون، تا ترۆپکی ڕزگار بوون یاریدەی گەلی خۆی دەدا. هێمنی شـاعیر لە هێمنی خەباتکەر جیا ناکرێتەوە.

بـزانـە تـۆ ئـەوەی ئـەهلـی هـونـەر بـێ
دەبـێ یـا دەس‌بـەسـەر یـا دەربـەدەر بـێ
هـونەرمەنـد و ژیانـی خـۆش مـەحـاڵـە
هـونەرمەنـد ڕەنجـەڕۆیـە، ژینـی تـاڵـە
منیـش بابـردەڵـەی بـەر گێـژەڵـووکـەم
دەمێک لـەو قـولکە، تاوێـک لـەو چڵـووکـەم
منیـش زۆرداری پـرزەی لـێ بـڕیـوم
منیـش بـەدکاری بـواری لـێ تـەنیـوم

یا لە «فرمێسکی گەش»دا کە بە قسەی خۆی لەو پەڕی تەنگانە لیقەوماندا گوتوویە، دەڵێ:

کــوشــتمی و شــەش خانــی ئومێدی لــە من گرتــن حــەریف
مــۆرە هــەڵداوێــم و بیهــوودە بــە تــەمــای دووشــەشــم

هێندێ شــیعری تریش وەک «گریانی نیوەشەو» و «ئارەزووی فرین» هەر نیشانەی نائومێدی شــاعیر و ڕاکردنی لە ڕاســت ژیانی تاڵە. لە ســاڵی ١٣٢٥وە هەتا ساڵی ١٣٣٠ سەردەمی پاشکشەی جووڵانەوەی گەلی کورد و هەموو گەلانی ئێرانە. لە ساڵی١٣٣٢ دا کە ئاسۆی خەبات ڕوونتر بووە، هێمن لە «ئاواتی بەرز»دا جارێکیتر دێتەوە مەیدانی خەبات. هیوای بە خەباتی گەل زیاتر دەبێ و دەیەوێ بە شیعری خۆی لەم خەباتەدا بەشدار بێ:

فێــری زۆر دەرســـــی بــەکــەڵک و باشــی کــردین تێشــکان
جــا ببینـــــە ڕاپــەڕیــن و شۆرشــی ئــەم جــاری کـــورد
وا گـــزینگیـــدا بـــەیانـــی جـــوانـــی ئـــازادی بــە شـــــەر
ڕۆژی ڕووناکــە، نــەمــاوە، زوڵمـــەتی شــــەوگاری کــورد
ئــەو زمانــە شــیرنەی ئێمـــە پــــەرەی دەگــــرێتــــەوە
نــادرێ چیـــدی کتێــب و دەفتــەری ئەشــعاری کــورد

قۆناغێکی نوێ لە ژیانی گەل و شــاعیردا دەست پێدەکاتەوە. ماوەی پاشەکشە دوایی دێ و گەلی کورد خۆی بۆخەبات دواڕۆژ ئامادە دەکا. نفووزی حیزبی دێموکراتی کوردستان کە بە نهێنی تێدەکۆشێ، ڕۆژبەڕۆژ لە ناو کۆمەڵانی کوردستاندا زیاتر دەبێ. بەرەو هەوراز ڕۆیشــتنی جووڵانەوە هەتا ڕۆژەکانی گەلاوێــژی ١٣٣٢ درێژەی هەیە، لە ٢٥ی گەلاوێژەوە هەتا ڕۆژی شــوومی کودیتای ٢٨ی گەلاوێژ خەڵک لە شاری مەهاباد حوکمداری دەکا. لە ڕۆژی ٢٥ی گەلاوێــژدا خەڵکی مەهاباد بە درشــت و وردەوە هەمــوو لەگەڵ هێمن کە بۆ یەکەمجار پاش چەند ســاڵ لە کۆبوونەوەیەکی چەن هەزار کەســیدا شیعر دەخوێنێتەوە، هاوار دەکەن:

بــڕۆ ئـــەی شــاهی خائـــن! بەغـــدا نیــوەی ڕێیــەت بــێ

ئەو سەردەمە، سەردەمی نیوە دیموکراسیش زۆر ناخایەنێ. دەورانی ڕەشی پاش کودیتا دەست پێدەکا و هێمنی شاعیر جارێکیتر تووشی نائومێدی دەبێ و لە «تووڕەیی»دا دەڵێ:

لەو وڵاتە کەسێک لە خەو ڕابێ
بەشی چارەڕەشی و خەم و سینە
تێگەییشتم عیلاجی دەردی من
مەستی و شێتی و نەزانینە

یا لە «چارەنووسی شاعیر»دا دەڵێ:

دەزانی بۆچی من هێندە پەریشان و خەفەتبارم
لەگەڵ بازاڕی ژیان غەیری هونەر نیمە چ سەرمایە
لەگەڵ چارەڕەشی و دوورەبەشی و نەگبەت دەبێ هەڵکەم
لە مێژە چارەنووسی شاعیرانی کوردی هەر وایە

تاقی کردنەوەی سالانی درێژی خەبات بە هێمنی سەلماندووە کە خەبات دوور و درێژە، هەوراز و نشێوی هەیە، سەرکەوتن و شکستی تێدایە؛ بەڵام هێمن کۆڵنەدەرە:

ڕۆڵەی کوردم فێری هەوراز و لێژم
تا زۆر بڕۆم، زیاتر ئارەق بڕێژم
کورتتر دەبێ ڕێگای دوور و درێژم
دەڕۆم بەرەو ئاسۆ، بەرەو ئاسۆی ڕوون
دەڕۆم دەڕۆم تا ترۆپکی ڕزگار بوون
من پەروەردەی بن سێبەری ئەشکەوتم
گەلێک جاران لە چاڵاوی ڕەش کەوتم

هاتمە دەرێ، هەدام نەدا، نەسرەوتم
دەڕۆم بەرەو ئاسۆ، بەرەو ئاسۆ ڕوون
دەڕۆم دەڕۆم تا ترۆپکی ڕزگار بوون

هەوراز و نشێوی ژیان و خەباتی گەل لە شێعرەکانی هێمن‌دا زۆر جوان دیارە. لەو کاتەوە کە دەستی بە شێعر گوتن کردووە هەتا ئەمڕۆ، شێعری هێمن ئاوێنەی قۆناخەکانی خەباتی گەلی کوردە. لە ساڵی ١٣٢٤ (١٩٤٥)را هێمن بە پێشوازی پێکهاتنی حیزبی دێموکراتی کوردستانەوە دەچێ و دەڵێ:

لە سایەی حیزبی دێموکراتی خۆمان
لە باڵدار تێپەڕی ئەوڕۆکە پێڕۆ
نەما داخ و پەژارە و ماتەم و خەم
زەمانی هەلپەڕین و بەزمە ئێمڕۆ

لە ڕێبەندانی ساڵی ١٣٢٤دا کۆماری مەهاباد دامەزرا هێمن «ئەوساڵ بەهارە بۆ ئێمە زستان» یا لە «ڕۆژی خۆشی»دا دەڵێ:

گەرچی زستانە بەفر داپۆشی ئەوڕۆ گشت وڵات
خاکی پاکی ئێمە خەملیوە وەکوو باخی ئیرەم

بەڵام کۆماری مەهاباد تەمەنی کەمتر لە ساڵێک بوو. جووڵانەوەی گەلی کورد لە ئێران هەر وەک جووڵانەوەی سەرانسەری ئێران تووشی شکست بوو. هێمن لە «ڕۆژگاری ڕەش»دا تووشی نائومێدی دەبێ، وەک کۆمەڵانی خەڵکی کوردستان کە تووشی نائومێدی ببوون:

بــەفیــرۆ چــووخــەباتمان
داگیـــــراوە وڵاتمـــــان
تێپــــەڕی ڕۆژی هاتمـــان
ڕووخـــا کـــۆشکی ئاواتمان
لە پیاوی ئازا و ســەرکــەش
لە زەحمـــەتکێشـــی بێبـــەش
ئاخنـــــراوە کـــونـــە ڕەش
نابینی کەســێ ڕوو گـــەش

بەتایبەتی شـــەهید بوونی قازی، هێمنی داخدار کردووە. هەم دۆســـت و مامۆســـتای لەدەست داوە و هەم پێشەوا و سەرکۆمار.

لـــەچـــوارچرای مـــەهـــاباد
لـــە کانـــگای بیـــری ئازاد
دەســـتی ڕەشـــی ئیســـتیبداد
چـــەقانـــدی داری بێـــداد
لـــەکـــاتی نیـــوەشـــەوا
لـــە جەنگـــەی شـــیرین خـــەوا
کـــرا کـــاری نـــاڕەوا
لـــە دار درا پێشـــــەوا

هەر لەو ســاڵەدا هێمن لەبەر خەباتی رابردووی خۆی تووشـــی دەردی سەر دەبێ و بۆ ماوەیەک وڵات بە جێ دێڵێ. دیارە وەزعی سیاســـی تەئسیری کردۆتە سەر شێعری هێمن. لە «بابردەڵە»دا دەڵێ:

منیش ئەی بلبلی بەندی وەکوو تۆم
وەها دوورم لە هێلانە و گوڵی خۆم
منیش وەک تۆ لە کیسم چووگوڵی سوور
منیش هێلانەکەم لێکراوە خاپوور
منیش بابردەڵەی بەر گێژەڵووکەم
دەمێک لەو قوڵکە، تاوێک لەو چڵووکەم

ئەو تووڕەیی و ڕەشی چارەنووسی شاعیر لە شێعرەکانی تریشدا هەر بەر چار دەکەوێ و هەتا ساڵی ۱۳٤۰ (۱۹۵۹) هەر بەردەوامە. لە «لە گلێنەی شاعیر»دا دەڵێ:

ئەگەر خەرمانی عومرم ئێستەکانێ پاکی با بیبا
بە مەرگی تۆ مچوڕکیشم بە دڵدا نایە با بیبا
هەموو عومری ئەبەد تێیدا نییە خۆشی دەمێک مەستی
خدر ئاوی حەیاتی بۆ چبوو؟ فێری شەرابی با

لە «ناسۆری تەشەنا»دا ڕاکردن لە ژیانی واقیعی، لەو حەقیقەتە تاڵەی کە شاعیر تووشی بووە و نایەوێ قبووڵی بکا، بە تەواوی دیارە. هێزی ئەوەی نییە ژیان بگۆڕێ، ڕێگای نییە خۆی دوور بخاتەوە، دەیەوێ ڕا بکا و بە یارمەتی مەی ڕوو لە دنیایەکی خەیاڵی دەکا:

چۆن نەبەم بۆ مەی و مەیخانە پەنا، تێگەیوم
لەو وڵاتە هەموو شت زۆرە، بەنی ئادەم کەم
شەڕەبایە لە چیاکان و هەوا تووشە دەنا
وەکوو شەیتان دەمەویست ڕوو لە چیای ئەستەم کەم

ســاڵەکانی ٤٧ ـ ١٣٤٦ کە ڕاپەڕینی چەکداری لە کوردستانی ئێران بەرپا دەبێ هێمن خۆی تێیدا بەشــدار نییە، بەڵام لەگەڵ ئەو ڕاپەڕینە دەژی. هیوای بە خەباتی گەل زۆرە، باوەڕی بەهێزترە. بۆ شــەهیدانی ئەو ڕاپەڕینە دەگری، بەڵام شــێعرەکانی پڕە لە هیوا و ئاوات بۆ ســەرکەوتن. نیشتمانپەروەران بۆ تێکۆشــان هان دەدا. هێمن بیەوێ و نەیەوێ، دیسان و ئەو جارە بۆ هەمیشە لەناو مەیدانی خەباتدایە:

بـــۆ شــەهیــدێکی کە گــەوزیــوە لــەنێو خــوێــن دەگـــریم
بــۆ هــەڤاڵێکــی کــە چــوو بێ‌ســەر و بــێ‌شوێن دەگــریم
تــا بــە دەســتی پــەری ئــازادی لەســەر گــۆڕی شــەهید
گــوڵــە شــللێرە لــە گشـــت لایــەکــی نەڕوێــن دەگـــریم

شــێعرەکانی هێمن ئیتر بۆنی ناهومێدی لێنایە. چەند ساڵە قۆناخێکی دی لە خەباتی گەلی کورد لە کوردســـتانی ئێران دەســـتی پێکردووە. قۆناخێک کــە جێی هیوای گەلی کوردە. هێمنیش شــاعیری وەفاداری گەلی کورد، هەم لە پێکهێنانی هەم لە دەربڕینی ئەو هیوایەدا بەشدارە. لە «مەتەرێزی شەرەف»، «شەنگەبێری»، «ئامێزی ژن»، «ترۆپکی رزگاری»، «شەپۆلی تۆڵە»، «شەو و شەیتان»، «گا و گەردوون»، «کاروانی خەبات» و لە «دەسکەوتی خەبات»دا شێعری کۆمەڵایەتی و شۆڕشگێڕی چ لە باری ناوەڕۆک و چ لەباری شــێوەوە گەیاندۆتە پلەیەکی بەرزی ئەوتۆ کە کەمتر شاعیری کورد گەیاندوویەتی. هێمن ئامادەیە بۆ بەجێ گەیاندنی ئەم هیوایە خۆشی بەخت بکا:

خــۆم دەســـووتێنـــم هەتـــا بەزمـــی خـــەڵـــک ڕۆشـــن بکـــەم
کـــێ لە ڕێـــی خەڵـــکا وەکو شـــاعیر دەســـووتێ، شـــەم نەبـــێ؟

لە ســـەرەتادا شێعرەکانی هێمن لە ژێر تەئسیری دوو رەوتی ئەدەبی دایە. وەک هەموو شــێعری شاعیرانی کوردی سەردەمی ســـی ـ چل ساڵ لەمەوبەر تەئسیری ئەدەبی فارسی لەم شــێعرانەدا دیارە. زۆربەی شــێعرەکانی شــێعری عەروزین، وەزن و قافیەیان لەگەڵ

دەســـتووری شێعری فارسی ڕێک دەکەوێ. لە لایەکیتریشەوە شیعری شاعیرە کوردەکانی بەناوبانگ وەک «نالی» کە خۆی لە ژێر تەئسـیری شـێعری کلاسـیکی فارسیدا بووە، تەئسـیری کردۆتە سەر شێعرەکانی هێمن. بۆیە لە سـەرەتادا هێمن شێعرەکانی شێوەی غەزەڵ و قەسـیدە و جارجاریش مەسـنەوی و دووبەیتی و هیتریان هەیە. هێمن ئێستاش هەر جار ـ جار دەگەڕێتەوە سەر ئەو شێوە کلاسیکە و هێندێ لە شێعرە تازەکانیشی هەر بەم چەشنە گوتراون. وەک «ئاواتی بەرز»، «گلێنەی شاعیر»، «دەسکەوتی خەبات» و هتد. لەم شـێوە شێعر گوتنەدا هێمن دەستێکی باڵای هەیە. شێعرەکانی ڕەوانن، بە زمان جوان و بە مانا دەوڵەمەن.

پاش ماوەیەکی سـەرەتایی شـیعر کوتن، هێمن بەرەبەرە دەگەڕێتەوە سـەر شێوەی ئەدەبـی ڕەسـەنی کوردی. خـۆی لە قافیە و وەزنی شـیعری کلاسـیکی رزگار دەکا و شـیعرەکانی لە بەستەی کوردی دەچن، لەو بەسـتەیەی کە شاعیر هەموو ڕۆژێ لە لادێ دەیبیسێ؛ بەستەیەک کە چوارچێوەی بۆ داڕشتنی شیعری کوردی لەبارترە و زمانی کوردی لە تەنگ و چەڵەمە رزگار دەکا و وەک چۆمێکی خرۆشـانی لێدەکا کە بۆ لای دەریای بێ سنوور دەڕوا.

جار ـ جار کە ئینسان شیعری هێمن دەخوێنێتەوە، گۆرانی وەبیر دێتەوە. وا دیارە کە بە هەڵبژاردنی ئەم شێوە شیعر گوتنەدا «گۆران» لەسەر هێمن بێ تەئسیر نەبووبێ. لەم شـیعرانەدایە کە هێمن دەگاتە ترۆپکی ئەدەبی کوردی و بە راسـتی ئەدەبی کوردی پێش دەخا.

هێمن شاعیرێکی ریئالیسـتە، ریئالیزمی رەخنەگرانە لە ناوەڕۆکی شیعرەکانی هێمندا بە تەواوی بەرچاو دەکەوێ. هێمن بارە هەرە گرینگ و ئەساسـیەکانی تەبیعەت و ژیان و ئادەمیزاد بە چاوێکی رەخنەگرانەی شـاعیرانە بـاس دەکا و کۆمەڵ بۆ بەرەوپێش چوون هان دەدا. هێمن زۆرجار لە هێندێ شـیعری خۆیـدا لە ناتورالیزم نزیک دەبێتەوە، ئەوەی کە دەیبینێ باسی دەکا و بە چاوی رەخنە سەیری تەبیعەت یان کۆمەڵ ناکا. هەروا بزانە دەیەوێ تابلۆیەکی تەبیعەت بکێشێ و بیخاتە بەرچاومان. بەڵام شیعری وای کەمە؛ وادیارە خۆشی ئاگای لێیە کە لە ریئالیزم دوور کەوتووەتەوە، زوو ناتورالیزم بەردەدا و دەگەڕێتەوە سەر ریئالیزم کە سەبکی بنەڕەتی ناوەڕۆکی شیعرەکانیەتی. ئەو ناتورالیزمە بە تایبەتی لە «بەهاری کوردستان» و «لەبیرم مەکە» و چەند شیعریتردا خۆی دەنوێنێ.

ژن لە شـیعری هێمندا ڕۆڵێکی زۆر گرینگی هەیە. جوانی ژن ئیلهامدەری شـاعیرە. سەرانسـەری دیوانی هێمن ئەو راسـتییە دەر دەخا کە وێڕای تەبیعەت و ژیان و خەباتی

گەل، ژنە کە هێمن بۆ شیعر گوتنهان دەدا. شیعرەکانی هێمن لە سەر ژن نموونەی شیعری بەرزی کوردین. لە «کیژی لادێ»دا بە کچی کورد هەڵدەڵێ:

لاجانگت وەکوو گزنگی تاوێ
هەر بۆ خۆی جوانە، تیف تیفەی ناوێ
کوڵمەکەت وەکوو گوڵاڵەی گەشە
بێ سورمەش چاوە مەستەکەت ڕەشە
وەکوو فرمێسکی ئاشق روونا کی
وەکوو ئاونگی بەیانی پاکی

ئەو تابلۆیەی کە لە «بیرم مرکە»دا لە ژنی دەکێشێ، بەڕاستی جوان و نایابە، هەروەها لە «پەری شیعر» و لە «شەنگەبێری» و زۆر شیعری تردا هێمن مامۆستایی خۆی لە هۆنراوەدانان بۆ ژندا دەسەلمێنێ.

بەڵام ژن، بۆ هێمن تەنیا سەرچاوەی ئیلهام نیە. هێمن بۆ رزگاری ژنی کورد خەبات دەکا. لە «یادگاری شیرین»دا دەڵێ:

لادە چارشێوی رەشت بە دەرکەوێ کوڵمی گەشت
چون لە قەڕنی بیستەما زۆر عەیبە ئەو رووگرتنە

هێمن دەیەوێ ژن بەرلە هەموو شتێک خاوەنی مافی ئینسانی خۆی بێ و زۆرجار دژی زۆرداری و بێحورمەتی سەبارەت بە ژن دەنگی خۆی هەڵدێنێ. هێمن ژنی خۆشدەوێ، دەیپەرەستێ و نرخی هەموو جوانیەکانی ئەو دەستکردە نایابەی تەبیعەت دەزانێ؛ بەڵام لە لای هێمن خەبات بۆ رزگاری گەل، بۆ ئازادی کۆمەڵانی خەڵک لە ژن خۆشەویستترە. لە «ئامێزی ژن»دا دەڵێ:

بەڵێ سەختە یەکجار سەختە، دووری لە ژن، نامرادی
بەڵام لە ژن خۆشەویستتر لەلای من ئەتۆی ئازادی!

زمانـــی هێمـــن زمانی کوردی پەتی و جوانە. نە پڕە لە وشـــەی بێگانە و نە وشـــەی دەســـتکردی تێدایە. زمانەکەی زمانی کۆمەڵانی خەڵکی کوردستانە. بەڵام هێمن کە خۆی خەڵکی موکریانە، تەعەســـوبی بـــەکار نەهێناوە و بە زاراوەی موکریانی شـــیعر ناڵێ. بە تایبەتی لەم چەند ساڵەی دواییدا زمانی هێمن نموونەی بەرزی زمانی ئەدەبی کوردییە و بێگومان لە پێکهێنانی زمانی پەسەندکراو(ستاندارد)ی کوردیدا تەئسیری هەبووە.

زمانی هێمن سادە و پەتی و ڕەوانە، هەم ئەدیب و نووسەری کورد پێی خۆشە و هەم نەخوێندەواری کورد لێی حاڵی دەبێ:

هـــەزار خـــۆزگـــەم بـــە خـــۆت شـــوانە
کـــە بـــەو مانگـــەشـــەوە جـــوانـــە
دانیشـــتووی لـــە ڕژد و هـــەڵـــدێـــر
پـــەنجـــە دەبـــزوێ لـــە بلـــوێـــر
لـــەگـــەڵ تـــەبیعـــەت هـــاودەمـــی
شـــادی، بـــەکـــەیفـــی، بێخـــەمـــی

«بەهاری کوردســـتان» فەرهەنگێکی بچووکی زمانی کوردییە، بە تایبەتی بۆ ئەوانەی هەر لە شار ژیاون و لە زۆر باری ژیانی لادێ ئاگادار نین، تابلۆیەکی ڕاستەقینە بە زمانێکی دەوڵەمەند و بێهاوتا دەخاتە پێش چاو. ئەو شیعرە و چەند شیعری تر کە باسی تەبیعەت و ژیانی لادێ دەکەن، بۆ شارســـتانی ئەوەندە وشـــەی نەبیســـتراویان تێدایە کە زۆرجار خوێنەر ســـەری سووڕ دەمێنێ و ناچار دەڵێ زمانی کوردی چەند دەوڵەمەندە و بەداخەوە خزمەتی نەکراوە. لە دیوانی وەک هێمندا شـــیعرە وەک «بەهاری کوردســـتان» بەڕاستی فەرهەنگێکی دەوڵەمەندی زمانی کوردییە. شیعری هێمن لە تەشبیهی جوان ئاخنراوە:

خـــۆشەویســـتی گـــۆشـــەکـــەی تـــەنیایی هەر ئـــەژنۆکـــەمـــە
بۆیـــە ڕۆژ و شـــەو وەهـــا گـــرتـــوومـــەتـــە نێـــو باوەشـــم

لە «شەنگەبێری»دا ئەنجامی شیعرەکەی ئەمەیە:

زۆری نەماوە بێتە بەر، نەمامی هەوڵ و خەباتم
لە داگیرکەر پاک بێتەوە خاکی پیرۆزی وڵاتم
چەک دادەنێم، گۆچانەکەی جارانم هەڵدەگرمەوە
تۆ هەر بیری بە، من هەر شوان، فریشتەی تاسە و ئاواتم

هێندێ شیعری هێمن گەیشتووەتە پلەی هەرەبەرزی ئەدەبی کوردی کە یەکێک لەوانە «کاروانی خەبات»ە. بڕوانە چۆن باسی شەهیدبوونی رووناکبیرێکی خەباتکەر دەکا:

هەر چوار تەنشتی گیراوە
لە سەنگەرێکدا بە تەنێ
ئەو لاوەی بەڵێنی دابوو
هەتا مردن چەک دانەنێ
رووناکبیرێکی تا ئەمڕۆ
دەچوو بەرەو ئاسۆگی روون
هێشتا هیوای بە بوولێڵ بوو
بۆ لە گەمارۆ دەرباز بوون

بەڕاستی ئەوەی هێمن لەسەر گۆران دەیڵێ لەسەر خۆیشی راستە: «تاکی لە جوانی پەرەستیدا کەمە و وشە لە دەستیدا وەک مێوە، دڵتەڕە و خۆش خەیاڵە و ناسک بینە، بە هونەرە و شارەزا و وشە رەنگینە»

هیوام ئەوەیە کە: هێمن ساڵانی درێژ لەناو گەلی کورددا، لە ریزی خەباتکەرانی رێگای ئازادی گەلی کوردا، تێکۆشانی خۆی لە پێناوی رزگاری گەلەکەمان، لە پێناوی پێش خستنی زمان و ئەدەبی کوردی، هەر درێژە پێ بدا.

دڵنیام کە لە دوارۆژدا هێمن زۆرجار پەری شیعر دێنێتە ژوانی خۆی و دیوانێکیترمان

پێشکەش دەکا کە شیعری کوردی جوانی تێدا بێ:

شـــــیعرێک وەک خـــوناوەی بـــاران
شـــیعرێکَ وەک ســــرتەی دڵـــداران
شـــیعرێک وەکـــوو دەریـــای بـــێ بن
گـــەرمتـــــــر لـــە باوەشـــــــی ژن
شیعرێک ســــروودی شـــادی بـــێ
شـــیعرێک دەنگـــی ئـــازادی بـــێ

به هیوای ئەو رۆژە
عبدوالرحمان قاسملو

شێرەژن

شــــارەکەمان، شارە بچووک و تووک لێکراوەکەمان ســــەقز یەکێکە لەو شارە کاولانەی کوردســــتان کە لە مێژووی تاریک و پڕ کارەســــاتی خوێناوی خۆیدا گەلێک جار تووشــــی پەلاماری دڕندانەی دوژمن و تالآن و بڕۆ و کوشــــت و کوشتار و هەڵات هەڵات و سووتمان، خاپــــوور کران و چۆل بوون بووە. ڕووی خۆشــــی کەمتر بە خۆیــــەوە دیوە دەتوانم بڵێم هەر نەیدیوە. بەڵی شــــەقز شــــارێکی تووک لێکراوە. تەنانەت پاش تێکچوونی حکوومەتی ڕەزاخان پاش فەوتانی ئەو قازاخە چەکمەڕەقە و ئەو دیکتاتۆرە خوێنمژە کە خەڵکی ئێران پشوویەکی هاتەوە بەر و ئاهێکی خۆشی لە دڵی گەڕا دیسان سەقز شوومترین و ڕەشترین ڕۆژانی تاریخی ڕابوارد.

ئەڕتەشی شاهەنشاهی پەهلەوی کە دەیانگوت ئاسمانی بە سەرنێزەوە ڕادەگرێ و زەوی لە بەر پێیدا دەلەرزێ لە ڕاســـت ســـپای هاوپەیماناندا بەری فوویەکی نەگرت.دەســـتی بۆ چەک نەچوو،تاوێکی بەربەرەکانی نەکرد،وەک تۆوی هەرزن بڵاو بوو، وەک بڵقی ســـەرئاو پووچـــاوە. چەک فڕێدان. بەجلـــی ژنانەوە ڕاکردن و خۆ لە تەویلـــەی ئاغا و دەرەبەگان ئاوێتـــن، تاکتیکی ئەو فەرماندە لـــووت بەرزانە بوو کە خەڵکیان بە دیل و کۆیلەی خۆیان دەزانی و لە سەردەمی دەسەڵاتی بیست ساڵەی ڕەزاخاندا کاریان زگ دڕین و گیرفان بڕین و هەژار چەوساندنەوە و دارا ڕووتاندنەوە بوو. بەلام ئەو قارەمانانەی کە لە لێقەومانەکەی شەهریوەر دا دەمانچە و شمشیرەکانیان بە چارشێوێکی ژنان دەدا و چەکمە بریقەدارەکانیان بە کەڵاشـــێکی کرچ و کۆن دەگۆڕییەوە و باقیشیان دەداوە و خۆیان دەشاردەوە و لە بەر

دەستی خەڵک، خەڵکی تووڕە و داخ لە دڵ هەڵدەهاتن،نازانم چۆن بوو پاش ماوەیەکی کەم سەروســەکوتیان لە سەقز پەیدا بۆوە؟ نە حەیا و نە شەرم، وەک نە بایان پێدا هاتبێ نە بۆران، بە بەرگی بە زەرق و بەرقەوە، بە سەردووشــی مەنگوڵەدارەوە، بە چەکمەی ڕەش و خرینگە خرینگی مامزانەوە وەک ڕۆمێل لە خەیابانەکانی سەقز دا بە گەڕان و خۆ بادان و قەمچی هەڵسووڕاندن و پۆز لێدان.

بێجگەلە ڕۆمێلەکانی خۆ وڵاتی و خۆماڵی قیافەی نامۆ و ســەیر ســەیریش وەبەرچاو دەهاتن. ئەفسەری سوورە زرتە و قەڵەو و درێژ و زەلام، سەربازی ڕەشی،لاوازی مردەلۆخە، وا دیــار بوو بێگانـــەن، هێندێکیان لەو بەری دەریاوە بۆ پاراســـتنی خۆیان هاتوونە ئێرە ئەوانی دیکەش لەئاســیای دوورەوە ڕست کراون و بە زۆری زۆردار هێنراونە ئەم وڵاتە کە لە پێناوی سوودی «ساحێب» دا ببنە قۆچی قوربان.

من ئەو دەمی نا کە مێرمنداڵێکی چاو نەکراوە بووم، بەڵکە ئێستاش کە هەزار پەند و گۆڵمەزم بە سەر هاتووە و زۆرم چەرمەسەری و کوێرەوەری و دەربەدەری دیوە هیچ سەرم لە زاراوەی لەشکری دەر ناچێ. بەڵام لە بیرمە ئەو کەسانەی لەو سەردەمە دا سەریان لە سیاسەت دەخورا و دەمیان لە شتی وا وەردەدا دەیانگوت:

وەزعی ســتراتێژیکی سەقز ئەوە هەڵدەگرێ. دەیانگوت هۆی گرینگی چارەڕەشی ئێمە هەڵکەوتنی جوغڕافیایی ئەم شارەیە. دەیانگوت سەقز دەروازەی کرماشان و قەسری شیرین و تەنانەت ئەو دیوی ســنووری ئێرانە کە کانگا نەوتەکانی دەربەســت لەدەستی ساحێب دان. دەیانگوت شەپۆلی تووڕەیی و بیری دژی ئیمپریالیستی خەڵکی ئێران و جووڵانەوەی ئازادیخوازانەی گەلانی ئەم وڵاتە نەترەی ئیمپریالیســمی بردووە و مەترســی گەورەی بۆ ئیستیعمار پەیدا کردووە. زۆر شتی دیکەیان دەگوت کە من سەرم لێ دەرنەدەچوو و تێی نەدەگەیشتم.دەیانگوت هەر بۆیەش ئیستیعمار ناچار بووە ئەم ئەرتەشەی بە دەستی خۆی تەفر و تونای کردبوو ســەرلەنوێ زیندوو بکاتەوە و گەورەکانی بکاتە نۆکەری خۆی و لە سەقز مۆڵیان بداتەوە. چونکە مردووی خۆیەتی و بە دەستی خۆی ناشتوویەتی و دەزانێ چییە و تێی ڕانابینێ دەس بکاتەوە، ئەم ســوورفلانەی هێناوە نەخشەی بۆ بکێشن و ئەم دیلانەی هێناوە پشتی بگرن و خەریکە بە هەموو هێزی خۆی ئەم دەروانە، بپارێزێ.

لەو ســەروبەندانە دا کە ئێمــەی خەڵکی لێقەوماوی هەژاری ســەقز لە ژێر جەزرەبە و ئەشــکەنجەی ئەرتەشــی شاهەنشــاهی و ئاغاکانیدا لە ئاویلکەی گیان کێشاندا بووین، جووڵانەوەی ئازادیخوازی لە سەرانســەری ئێراندا برەوی ئەســتاندبوو بەتایبەتی فیرقەی

دێمۆکراتی ئازەربایجان ڕۆژ بە ڕۆژ زنجیری کۆیلەتی لە دەس و پێی گەلەکەی دەپساند و بەن کەڵەوەی نیری دیلی هەڵدەبڕی و حیزبی دێمۆکراتی کوردســـتان ئاڵاهەڵگری خەباتی گەلەکەمان،بە ڕابەری ڕۆڵەی بلیمەت و هەڵکەوتی کورد پێشـــەوای خۆشەویســـت قازیی موحەمەدی نەمر، تەنگی بە ئیستیعمار هەڵچنیبوو و ڕەگوڕیشەی لە هەموو لایەک دا کوتا بوو و، لک و پۆپی بۆ هەموو مەڵبەندێکی کوردستان هاویشتبوو.

ڕێکخراوی حیزبی شـــارەکەی ئێمەش سەرەڕای ئەو هەموو کەند و کۆسپەی لە پێشدا بوو،لە ژێر چاوەدێری توندی شـــا و ئیستیعمار دا ئازایانە خەباتی دەکرد و ژیرانە چالاکی دەنوانـــد و پەیوەندی نهێنـــی و بەردەوامی دەگەڵ مەرکەزی حیزب لە مەهاباد نەدەپچڕا و پەیکەکانی حیزب بە شـــەو و نیوەشەو هەر لە هاتوچۆ دا بوون، بەیاننامە و ڕۆژنامەکانی حیزب بە نێو خەڵکدا بڵاو دەکرانەوە.

پاش ئەوەی حیزبی دێمۆکراتی کوردســـتان بە یەکجاری ســـەرکەوت و کاربەدەستانی تارانـــی لە موکریان و ئەولاتریش دەرپەڕاند و جمهووری کوردســـتان دامەزرا،هێزی گەل و پێشـــمەرگە گەمارۆی سەقزی دا ئیتر حکوومەتی تاران بە جارێکی زراوی تۆقی و حەزیای برینداری ئیســـتیعمار بە تەواوی ئاوڕووژا و گەزارەی دەرکێشـــا و ژەهری پیسی خۆی بە سەر ئێمە دا ڕژاند.ڕۆژ نەبوو پۆلێک لاو نەگیرێن، نەخرێنە بەندیخانەوە یا بەڕێ نەکرێن بۆ پشتی جەبهە.شەو نەبوو دەستەیەکی دیکە خۆ ڕزگار نەکەن و پەنا نەبەن بۆ کوردستانی ڕزگارکراو کە ئامێزی بۆ هەموو کوردێکی نیشـــتمانپەروەر و هەموو ئازادیخوازێکی جیهان ئاواڵا بوو،لەو لاشەوە ئەو دەرەبەگ و خاین و خۆفرۆشانەی کە حیزب دەرتانی خەیانەت و خراپەی لێ گرتبوون و ماوەی نەدەدان خوێنی مسکین و هەژاران چیدی بمژن و ئێسکیان بکرووســـنەوە بە پەلە پرووزە خۆیان لە ئامێزی شاهەنشـــا دەهاویشت. ئەم حەمەڕەزایەی ئەمڕۆ بێ شـــەرمانە دەڵێ من شـــای پێخواسانم و بەردی دڵسۆزی بۆ جووتیار و کرێکارلە ســـینگ دەدا.ئێستاش ئەو دەرەبەگانەی ئەو ســـەردەمی خەیانەتیان بە گەل و نیشتمانی خۆیان کرد بە زەبری نووکی نێزە دەکاتە نوێنەر و سەناتۆر.

بە کورتی ســـەقز بوو بە کەشـــتی نووح و لە هەموو تۆ و تەرەمەیەکی تێ خزا.چونکە تەویلەش نەمابوو جاشی تێ بکرێ ئاغاوەتەکانیان وەک گا و گۆل بە سەر خەڵکدا بڕی و بەزۆری لە ماڵان دایان مەزراندن. خاوەن ماڵ ناچار بوو لەو قات و قڕ و گرانییە بەسامەی کە لە کاتی شەڕ لە هەموو جێگایەک بە تایبەتی لە سەقز دا هەبوو لە زاری ژن و منداڵی خۆی بگرێتەوە و گا و گۆلی شـــا دابەســـتێ. ئەگەر ئاغا بەرچایی ڕۆنی کەرە و هێلکە و هەنگوین و مرەبا و نیوەڕۆژی چڵاوکەباب و شـــێوی شەوانەی گۆشت و فرووج و قەلەموون

ئەبوایە و شەو چەلەشی لێ بڕابا خاوەن ماڵ پێشمەرگە یا بە قەولی ئەوان «موتەجاسیر» بوو. دەسبەجێ ڕاپۆرتی لێ دەدرا و دەیانبردە دیژبان و تێر و تەسەل دەیان کوتا و سەر و گوێلاکیان دەشکاند و زۆر جاریش بێ سەروشوێن دەچوو.

لەو سەردەمیدا کە لە سایەی خەباتی حیزبێکی شۆڕشگێڕ و ئازادیخواز و زانایی و دڵسۆزیی پێشەوا و ڕابەرێکی بلیمەت بەشێکی کوردستان هەر لە بەستێنی ئاراسەوە تا نیزیکترین گوندی سەقز ئازاد ببوو و گەلەکەمان لەو پەڕی خۆشی و ئازادی و سەربەرزیدا دەژیا و وەک دەڵێن «گورگ و مەڕ پێکەوە ئاویان دەخواردەوە» حاڵی خەڵکی شارەکەی ئێمە لە حاڵی کۆیلەکان گەلێک ناخۆشتر بوو. بۆیە من سەقزم نێو ناوە شاری تووک لێکراو. ڕۆژ نەبوو دیژبان، کاسب لە دووکان نەهێنێتە خوارێ وەبەر شەپانی نەدا یا گزیری ئاغا کەشیدە لە ئەستۆی چەند حاجی نەکا و ئاتەگی چەند مەلا نەبڕێ. خۆ ئەوەی ڕاوێژکاران و کارناسانی بێگانە دەیانکرد ئەگەر لە ڕووم هاتبا بیگێڕمەوە مچوڕک بە لەشی هەموو ئینسانێکی خاوەن شەرەف و بە نامووس دا دەهات.

ئیستیعمار هەمیشە لە شارەکەی ئێمەوە نەخشەی ڕووخاندنی جەمهووری دێمۆکڕاتیکی کوردستانی دەکێشا. چەند جار ئەرتەشی شاهەنشاهی شنکڵی لە خۆی دا و هێرشی بردە سەر سەنگەری ئازادی و بەرەنگاری پێشمەرگەی کورد بوو.بەڵام دیتمان چۆن بە شڕ و وڕی گەڕایەوە وڕقی خۆی بە ئێمەی بێ چەک و بێ دەرەتان ڕشت.

داخی بە جەرگەم گەندەڵ فێڵی ئیمپریالیزم کاری خۆی کرد و شای خایین کوتوپڕ هێرشی هێنا سەر حکوومەتی ئازەربایجان وپاش ساڵێک تەورێزی قارەمان داگیر کراوە و سێڵاوی خوێنی تێدا جاری بوو.مەهاباد قیبلەی ئاواتی نەتەوەی کورد، لە هەر چوارلاوە ئابڵۆقە درا و بێ پشتیوان ماوە. جا ئەمجار ئەرتەشی شاهەنشاهی لە سەقزەوە بەرەو مەهاباد کەوتە ڕێ.ئەوەی نەدەبوو ببێ، بوو. کۆمارە خۆشەویستەکەمان ڕووخا، پێشەوا مەزنەکەمان بە خۆی و هاوڕێیەکانیەوە گیران. پێتان سەیر نەبێ ئەودەمیش یەکەم زەربەتی جەرگبڕ وەشارەکەمان کەوت و هەوڵ ڕیزی سێدارە لە سەقزی بێ فەڕ چەقی.

بەیانییەکی ساردی زستانی سەقز بوو،کاتێ خەڵک لە ماڵ وەدەرکەوتن چ ببینن؟! کافر نەبینێ، یازدە سێدارە چەقیبوو، یازدە ڕۆڵەی نەبەز، یازدە قارەمانی کۆڵنەدەر، یازدە پیاوی تێکۆشەری کوردیان پێوە هەڵاوەسرا بوون. بەشی زۆری ئەم شەهیدانە لە عەشیرەتی پێشکەوتوو و نیشتمانپەروەری بەگزادەی فەیزوڵابەگی بوون کە مێژوو شاهیدە ئەم عەشیرەتە لە پێکهێنانی حیزبی دێمۆکڕاتی کوردستان و دامەزراندنی کۆماری

کوردستاندا چ نەخشێکی گەورە و بەرچاوی هەبووە. لە نێو ئەم شەهیدانە دا ئەحمەدخانی فاروقــی مەزنــی بەگزادان و دوو برا نۆجوانەکەی دەبینران کە هێندە لە مێژ نەبوو بە فێڵ گیرابوون و بە تاوانی کوردایەتی بێ موحاکەمە و لێپرسینەوە حوکمی ئێعدامیان درابوو.

ئەفسەرێک کە ئەو حوکمەی پێ ڕاگەیاندوون لە زۆر جێیان و بۆ زۆر کەسی گێڕاوەتەوە:

نیوەشــەو بۆ خۆم و چەنــد گرووبان لەو ژوورەی ئەو ســێ برایانەیان تێدا بەند کرد بوو وەژوور کەوتم، چرایان دایســا تەماشام کرد ئەحمەدخان ئانیشکی داوەتەوە و سیغار دەکێشێ و براکانی لە خوارەوە بە ئەدەب لە سەر چۆک دانیشتوون.سام گرتمی، بە مینگە مینگ حوکمەکەم پێ ڕاگەیاندن.پێم سەیر بوو هیچیان نەبزرکان، هیچیان ڕەنگیان نەگۆڕا و ڕانەچەنین. ئەحمەد خان بە شێنەیی سیغارەکەی کووژاندەوە و گوتی:

«مــن بیرم لــەوە کردبووەوە، ئــەم ڕۆژەم لە پێش چاو بوو و دەمزانی لەســەر ئەم بیروڕایەی هەمە تووشــی شــتی وا دێم. بەڵێ، من کوردم، دێمۆکراتــم، ئازادیخوازم، من دژی ڕێژیمی بۆگەنی پاشــایەتیم و دژی دەسەڵات شوومی بێگانەم و چارەنووسی پیاوێکی وەک من لە ئێرانی ئێســتا دا هەر ئەوەیە. هیچ چاوەنۆڕی بەزەییم لەو ڕێژیمە نەکردووە و ناکەم. بەڵام شایەکەی ئێوە کە لافی کۆمەڵناسی لێ دەدا، دەبوو ئەوەندەی زانیبایە ئێمە عەشیرەتین و لە نێو عەشیرەتاندا تاوان هەر ئی مەزن و برا گەورەیە چونکە برای بچووک بە پێی ڕێوشوێنی عەشیرەتی ناچارە وەدوای براگەورە بکەوێ و لە قسەی نەچێتە دەر، لە بەر ئەوە نەدەبوو حوکمی وا زۆردارانە و بێ ڕەحمانە و ناپیاوانە لە سەر براکانم بدا.»

هێشتا ئەحمەد خان قسەی مابوو بیکا کە عەوڵاخان وەجواب هات و گوتی:

« کاکە گیان! کاکی بەڕێز و بەرزم! مایەی ســەربەرزی بنەماڵەکەمان! زۆر جێی داخە کە لە ئاخری ژیانمدا قســە لە قســەی برا گەورەی خۆمدا بکەم و ئەم ڕاســتییە بدرکێنم کە ئێمە زۆر لەپێش جەنابتدا ئەم بیرو بڕاوەیەمان پەســند کردبوو وچووبووینە نێو ڕیزی حیزبــەوە. ئەگەر خودای نەکردە تۆش نەچووبایەی نێو ڕیزی حیزبەوە و ئەم بیروبڕوایەت قبووڵ نەکردبایە و ڕێبازی شەرەف و کوردایەتی و ئازادیخوازیت نەگرتبایە و بۆ پاراستنی موڵک و ماڵ و شــتی وا پشــتت لە نەتەوەکەت کردبایە ئێمە لە ڕەســمی عەشیرەتیمان هەڵــدەدا و قەت شــوێنت نەدەکەوتین. بەڵکوو پێم وایە یەکــەم لوولەی تفەنگ، تفەنگی پێشمەرگەی کوردستان کە بەرەو سینگی تۆ ڕادێرابایە لوولەی تفەنگی براکانت دەبوو.»

حەمە خان کە تائێستا بێدەنگ بوو گوتی:

« ئەرێ ئەم کەند و کۆژەی بۆ چییە؟ هەســتن هەر ســێکمان بڕۆین، بەرەو شەرەف،

بەرەو شانازی، بەرەو مەرگی پیاوانە، یان باشتر بڵێم بەرەو ژیانی ئەبەدی».

ئەحمەدخان هەستا لاچاوی براکانی ڕامووسی و ئەوانیش دەستی ئەویان ماچ کرد و کەوتنە ڕێ.

تا ئێرە لە زمانی ئەو ئەفسەرە بیستراوە کە خۆشی کورد بووە.بەڵام لە بن دار دا زۆر کەس ئاگای لە ئازایەتی و پیاوەتی و نەترسیی ئەوان بووە و شیعاری کوردانە و ئازادیخوازانەی ئەم سێ برا قارەمانانەی بیستووە.

کاتێک ئەم هەواڵەدڵتەزێن و جەرگبڕە بۆ «زێڕوەشان» خانمی دایکی شەهیدەکان کە لە سەر بەرماڵ خەریکی نوێژ و دۆعا بوو دەبەن، لە پێشدا عاتیفەی دایکەتی تینی دەدا و بە نینۆک هەر دوو لا ڕوومەتە قەڵەوەکانی وا دەڕنێ کە خوێن لووزەو دەبەستێ. بەڵام زوو دێتەوە سەرخۆ و کوڵی دەنیشێتەوە و زۆر بە ویقار و ئارامی بەرەو مەیدانی ئێعدام دەکەوێتە ڕێ. لەو ئاپۆرە نیزیک دەبێتەوە کە بە خەم و پەژارە و گریانەوە کۆ بوونەوە.خەڵکەکە بە دیتنی ئەم خانمە بەڕێزە و ئەم دایکە دڵسووتاوە کە بە دەستی شا قەت کەسی نەماوە و وەجاغی کوێربۆتەوە لە گابۆڕ دەدەن.بەڵام ئەو ئاگری،نێوچاوانی گرژ دەکاو لێوی دەکرۆژێ و سەربەستانە دەچێتە پێش. ڕێی بۆ دەکەنەوە تا دەگاتە ئەو ئەفسەر و سەربازانەی کە لە دەورەی سێدارەکان کێشک دەکێشن. ئەوانیش بێ ئیختییار دڕ دەدەن. دەگاتە بن داری کوڕەکانی کەمێک لەژێڵڵا تێیان دەفکرێ و دەڵێ:

« دەک ڕۆڵە ڕووتان سپی بێ وەک ڕووی دایکی خۆتان سپی کردووە. من بۆتان ناگریم، قوڕتان بۆ ناپێوم، شینتان بۆ ناگێڕم. چونکە ئێوە پیاوانە ژیان و پیاوانە چوونە سەر سێدارە. ئێوە لە سەر دزی و پیاوکوژی و خەیانەت و جاشەتی نەکوژراون. ئێوە لە ڕێگای ئازادی مە دا، لە سەر کوردایەتی، لە سەر ئابڕوو و شەڕەف و لە پێناوی ڕزگاری ئەم گەلە زۆرلێکراوە شەهید کراون و هەرگیز بە مردووتان نازانم.»

لەو حاڵەتە دا فەرماندە مچ و مۆڕەکەی سەقزیش تەریق دەبێتەوە ولێی دەچێتە پێش و سەرەخۆشی لێ دەکا، شێرە ژن بێ ئەوەی سپاسی بکا پێ دەکەنێ و دەڵێ:

« داخوا ئەم شۆڕە سوارانە دانابەزن؟»

گۆیا ئەمری شاهەنشا وا بوو سێ ڕۆژ تەرمی شەهیدەکان بە هەڵاوەسراوی بمێنێتەوە بەڵام فەرماندە وا لە بەرامبەر ئەم غیرەتەی شێرەژن دا شەرمەزار دەبێتەوە دەستوور دەدا تەرمەکان داگرن. «زێڕوەشان خانم» کوڕەکانی ماچ دەکا و لەو خوێنەی بە ڕوومەتیدا دێتە خوار لە کوڵمەیان هەڵدەسوێ،مەلایەک لەوێندەرێ دەبێ و دەڵێ: «خانم بۆ وا

دەکەی؟» جوابی دەداتەوە: « مامۆســـتا! کوڕێکی لە من بووبێ و شـــیری منی خواردبێ و لە کۆشـــی من دا پەروەردە بووبێ دەزانم لە مردن ناترسێ... بەڵام خۆت دەزانی پیاوی بـــێ گیان ڕەنگی دەپەڕێ. بۆیە کوڵمەیان ســـوور دەکەم تـــا دوژمنان بیرنەکەنەوە کوڕی زێڕووەشان لە مردن ترساون!».

١- ساڵی ١٣٥٠/ ١٩٧١ بە بۆنەی ٢٥ ساڵەی کوشتارەکەی سەقز ئەم داستانە لە کۆڕی یەکێتی نووسەرانی کورد لە بەغدا خوێندراوەتەوە و لە ژمارە ٢ی گۆڤاری «نووسەری کورد» دا چاپ کراوە.

٢- خەلیل خانی باوکی ئەم شـــەهیدانە ســـۆفییێکی بە ناوبانگ بووە، ڕەنگە داســـتانی حوسێنی حەلاجی بۆ خێزانەکەی گێڕابێتەوە،خوێن تێ هەڵســـوونی ڕوومەتی شـــەهیدەکان لە داستانی حوسێن دەچێ.

هێمن

یەکەم ڕۆژنامەی کوردی

کەم مێژوونووسی ئێرانی هەیە ددانی خێری پێدا هێنابین، شتێکی وێچووی لەبارەماندا نووسیبێ، کەم یا زۆر سەروسەکوتی نەکوتابین، سەیرە، بەراستی سەیرە، لەوەتی مێژوو نووسراوەتەوە ئێمە وەکەس نەڕژاوین، هەڵمان نەکوتاوەتە سەر ملک و ماشی کەس، دەستمان بەکڵاوی خۆمانەوە گرتووە با نەیبا. هەر دوژمن گەمارۆی ئێمەی داوە، هەر نەتەوەی تر پەلاماری بۆ ئێمە هێناوە، هەر بێگانە بەگژ ئێمەدا هاتووە، هەر زۆردار ویستوویەتی بمانگرێ، بمانکوژێ، بمانکوتێ، تالانمان بکا، خاو و خێزانمان وەدەشتێ بخا و ماڵ و حاڵمان لێ تێکوپێک بدا و ژیانمان بشێوێنێ. هەمیشە هەر داگیرکەران هێرشیان هێناوەتە سەر نیشتمان و زێدەکەمان و ویستوویانە وڵاتی باب و باپیرمان لێ داگیر بکەن. ئێمە ئەگەر دەستەوەکەریمان کردووە، ئەگە بۆ بەربەرەکانی ڕاپەڕیوین، ئەگەر داومانەتە چیا، ئەگەر ڕۆبووینە چەک، پێشی زۆردارمان گرتووە، بەگژ داگیرکەر داهاتووینەوە، تەنیا و تەنیا بۆ پاراستنی گیان و ماڵ و ناموسی خۆمان بووە.

جا جاری وا بووە قوربانیی زۆرمان داوە، خوێنمان بەلێشاو ڕژاوە، لەشمان بەکەڵەکە لە مەیدانێ بەجێ ماوە و منارە لە سەری شەهیدانمان دروست کراوە. جاری واش بووە بەدەستمانەوە هاتووە بەرسینگەمان لە دوژمن بڕیوەتەوە، دامان پەلۆسیوە، دابڕ دابڕمان تێ خستووە، تەنانەت جوقەوارمان لێ بڕیوە، بەڵام لە هەموو حاڵێکدا هەق هەر بەلای ئێمەوە بووە. چونکە بەرگریمان کردووە، لە بناری چیا سەخت و هەزار بەهەزارەکانی

خۆماندا وەدەست هاتووین. بەرگریش مافی ڕەوای هەموو زیندەوارێکی سەر ئەم جیهانەیە و بەتاوان نازمێردرێ. کەچی مێژووی زۆرداران بخوێننەوە، تەماشا بکەن، هەر ئێمە تاوانبار و گوناهکارین، هەر ئێمە پیاوخراپ و بەدناوین. بۆ؟ چونکە بێ هێز وبێ دەستەڵاتین. چونکە قەڵەم بەدەس دوژمنانەوە بووە. مێژوونووسەکانی بێگانە کە زۆربەیان بەنانی زۆرداران چاویان پشکوتووە و بەورکەی داگیرکەران بەخێوکراون پێیان لە ڕاستی خستووە و واقیعیان شاردۆتەوە. هەزاران جنێوی سەر بەکوڵکەیان پێداوین و قسەی سارد و سووکیان لە پارسەنگ ناوین و تووک و لەعنەتیان لێ کردووین، کە بۆچی دەستمان لەسەر دەست دانەناوە تا خاوەن شکۆیان بەهاسانی بمانکوژن؟ بۆچی چاومان دانەیەشتووە تا بەکەیفی خۆیان دەستدرێژی بۆ ماڵ و گیان و نامووسمان بکەن؟ بۆ وەدەست هاتووین؟ بۆ بەرگریمان کردووە و بۆ بەجارێکی نەتواوینەوە؟ سەرانسەری کتێبی ئەو مێژوونووسانە پڕن لە هێرشی ناڕەوا بۆ سەر نەتەوەی زۆرلێکراو و بەشخوراوی کورد. بەڵام لە لابەلای لاپەڕەکانی ئەم کتێبە پڕ لە تەوس و پلار و لاتاوانەشدا جاروبار دەتوانین ترووسکایی ڕاستی بدۆزینەوە.

بۆ نموونە لە نیوەی دووهەمی چەرخی بیستەمدا لە ساڵی ١٣٥٠ی هەتاوی ١٩٧١ی زاینیدا کتێبێک بەناوی «اوضاع ایران در جنگ اول یا تاریخ رضائیه» نووسراوی (محمد تمدن) بڵاوبۆتەوە کە بەڕاستی پەڵەی شەرمە بەداوێنی زانستەوە. ئەم کتێبە کە کابرایەکی ئازەری بە فارسییەکی نارێک و نالەبار و پڕ لە غەڵەت و پەڵەت نووسیویەتی، پڕە لە جنێو و قسەی سووک و گاڵتەکردن بەگەلی کورد لە کوردستانی ئێران کردووە و وەک گوتوویانە «کارێکی پێ کردووین با بەدەواری شڕی ناکا». بەتایبەتی هێرشی وای بردۆتە سەر شەهیدی ڕێگای ڕزگاری گەلی کورد، قارەمانی کۆڵنەدەر سمایل ئاغای سمکۆ کە قەت ئەسکەندەر بەگی تورکمان خاوەنی «عالم آرای عباسی» نەیبردۆتە سەر ئەمیرخانی برادۆست، خانی لەپ زێڕین. بەڵام دەکرێ مێژوونووسێکی ورد و وریای کورد زۆر ڕاستی وا کە نووسەر بەراوەژووی نیشان داون لە لابەلای ئەم کتێبەدا بدۆزینەوە. بۆ نموونە ئەم نووسەرە باسی یەکەم ڕۆژنامەی کوردی دەکا کە پەنجا و چوار ساڵ لەوەی پێش (١٣٤٠ی کۆچی) لە کوردستانی ئێران بڵاوبۆتەوە وئێمە زۆرمان لەسەر نەدەزانی، کلێشەی ڕۆژنامەکەشی چاپ کردووە. من لێرەدا دەمەوێ ئەوەی ئەم کابرایە لەسەر دەرچوونی ئەم ڕۆژنامە نووسیویەتی بکەمە کوردی. لە لاپەڕەی ٣٦٩ لەژێر عینوانی «سمیتقۆ و روزنامە کردی»دا نووسیویەتی:

ڕۆژێک شێخ عەبدوڵڵا «لەو پیاوە تێگەیشتووەکانی سمیتقۆ لە خزمانی سەید تەها»

هاتە لای من و لەنێو قسـاندا گوتی: ئاغا «یانی سمیتقۆ» دەیەوێ لە ورمێ ڕۆژنامەیەک بـڵاو بکرێتەوە، ئایا بەڕای تۆ بەچ ئەندازە و تیراژێک دەتوانین ڕۆژنامەیەک لەو شـارەدا بڵاوبکەینەوە؟ کە هەم سەنگین بێ و هەم جوان و سەرنج ڕاکێش؟

نووسەر لە جوابی شێخ عەبدوڵڵادا وای گوت:

«بەداخەوە پیتەکانی چاپخانەی ئێمە زۆر کەمن، بەشـی چاپی ڕۆژنامە ناکەن. شێخ عەبدوڵڵا کە ئەم وەڵامەی بیست، بەتوندی گۆڕا و حاڵی شێوا. منیش ترسام و لە هەڵەی خۆم گەیشتم و گوتم:

ئەگەر وێـڕای کرێکارانی دەزگای خۆمان تێ بکۆشـین لەوانەیە کـەم و کورییەکانی نەهێڵین و بتوانین ڕۆژنامەکە بڵاوبکەینەوە. بەڵام دەبێ زۆر زەحمەت بکێشـین تا ئامرازی پێویست ئامادە بکەین».

لێرەدا ڕەنگ و ڕووی شێخ عەبدوڵڵا کرایەوە و هیچ جوابی نەداوە. ئەگەرچی ئەو بەڵێنی دا کە هەقدەسـتی کاربەدەسـت و کرێکارانی چاپخانەکە بدا، نەدەکرا لەو ڕۆژیدا پشت بە بەڵێنی کوردەکان ببەسـترێ. چونکە سەرپێچی لە فەرماندە سـمیتقۆ لەو هەلومەرجیدا گاڵتـە بەگیانی خۆکردن بوو. پاش ئەوەی چەند ڕۆژێـک لەو بارەدا بیرم کردەوە، عەقلم بە هیچ کوێ ڕانەگەیشـت. ناچار کتێبخانە و چاپخانەکەی خۆم داخسـت، شەوێ دەگەڵ نۆکەرێکم و چەند بەڵەدی دیکە لە شـاری وەدەر کەوتم). لێرەدا نووسـەر باسی ڕاکردنی خۆی دەکا و پێوەندی بەئێمەوە نییە و لە ئاخری لاپەڕەی ٧٣٠ دا دەست پێ دەکاتەوە:

بەڵێ پاش ڕاکردن و ئاوارەبوونی بەناچاری من، سمیتقۆ دەستووری دابوو کە کتێبخانە و چاپخانەکەم داگیر بکەن. مەلا محەممەدی تورجانی ناوێکیشی مەئموور کردبوو ڕۆژنامەی کـوردی چاپ و بڵاو بکاتەوە و ئاغای مەلا موحەممـەدی تورجانیش نەیکردبووە ناپیاوی بەشـێکی لە کتێبە بەنرخەکانی کتێبخانەی من هەڵگرتبوو و بردبوویەوەماڵە خۆی. هەر بەوەندەوە ڕانەوەستابوو، ناوی چاپخانەکەشـی گۆڕیبوو. تابلۆی چاپخانەی «تمدن»ی فڕێ دابوو و تابلۆی چاپخانەی «غیرەت»ی هەڵاوەسیبوو. ڕۆژنامەیەکیان بەزمانی فارسی و کوردی بڵاوکردبۆوە کە حەوتووی جارێک دەردەچوو. ناوی «ڕۆژی کورد شەوی عەجەم» بووە کە دوایە بۆتە «ڕۆژی کورد» و ئاخری بۆتە «کورد».

نووسـەر چەند لاپەڕەی دیکەی بەباسی شەڕ و کێشـە و کارەساتەکانی نێوخۆی ئەو سەردەمی ئێران ڕەش کردۆتەوە و دیسان بای داوەتەوە سەر باسی سمکۆ و نووسیویەتی:

«خەڵک کە بە هیوا بوون هێزی دەوڵەتی سـمیتقۆ ڕام و بەردەست بکا، کە خەبەری

ڕاپەڕینـــی (لاهووتی) و کوژرانی (خالۆ قوربان) و ڕاکــردن و بڵاوبوونی چریکەکانی ئەو و هاتنی ســەید تەهایان بیســت بەجارێکی ناهومێد بوون. لەو لاشەوە کوردەکان بەو زاڵ بوونانە ئازاتر و باو خۆشتر و لەخۆباییتر دەبوون.

ئەمجار سمیتقۆ بێجگە لە بڵاوکردنەوەی ڕۆژنامەی کوردی «کورد» لە ورمێ ڕێکخراوێکی بۆ وەرگرتنی گومرگیش دروســت کردبوو، لەهەر شــتێکی کە خەڵک لە ورمێڕا دەیانبردە شارەکانی تر (مراغە ـ خۆ ـ تەورێز) گومرگی دەستاند و پەتەی چاپی بەکوردی دەدانێ. کوژرانی خالۆ قوربان لە ڕۆژنامەی کوردەکان، کە بەناوی کورد چاپ کراوە و بڵاوبۆتەوە، بەڵگەی بەنرخی تێدا هەن، ئێمەش لێرەدا بڵاوی دەکەینەوە.

نووسەر ئەسڵی پاشکۆی فارسی ڕۆژنامەکەی لە لاپەڕەی ٣٨٠ دا چاپ کردووە.

ئەوەتا منیش دەیکەمە کوردی.

کارەساتی کوژرانی خالۆ قوربان

لە پاشکۆی ژمارە دووی ڕۆژنامەی «کورد» چاپی ورمێ «هەواڵنووسی ئێمە دەنووسێ: کوژرانی خالۆ قوربان و شــکانی لەشــکرەکەی بۆ ئاگاداری خوێنەرانی خۆشەویست ڕوون دەکەمەوە. ڕۆژی ٢٨ ی ڕەمەزانی ١٣٤٠ لە کاتێکدا کە لەشــکری کورد لەژێر فەرماندەیی «ســەید تەها ئەفەندی» لە دەوروپشــتی گوندی «قوزلو»ی خاکی هەوشــار خۆی بۆ پەلاماربردنە ســەر «ســایین قەڵا» ساز دەکرد، خەبەری دەســتدرێژی «خالۆ قوربان» لە «میاندواو»ەوە بۆ «شــارەوێران» و «ســابڵاغ» بەهۆی دوو سواری سەرداری موکری گەیشــت. هەر دەســبەجێ ڕوو لە ســابڵاغ کراوە. شــەوی ٢٩ ی ڕەمەزان لە «بۆکان» مانەوە، بەیانی زوو ڕۆیشــتن. دوو ساعەتی ڕۆژ مابوو مەزنی عەشیرەتەکان لە دەوروبەری گوندی «دەرمان» دەگەڵ ســەید تەها ئەفەندی کۆڕی ڕاوێژ و وتووێژیان گرت، نەخشەی پەلاماربردنە سەر خالۆ قوربانیان کێشا، ئاوایان دانا:

«جانگیر بەگ» لە عێلی هەرکی، «ئەسکەندەر خان» لە خەڵکی برادۆست «هەمزاغا» لە عێلی مامەش «ئەمیر ئەسعەد»ی دێبۆکری و «سالار سەعید» لە خەتی «لاچین»ەوە بچن. بڕیاریان دا لە جەنگەی بوولێڵی بانگی شــێواندا، لە ســاعەتی دیاریکراودا، لە سێ لاوە پەلامار بەرن و تەقە دەســت پێ بکرێ. «ئەمیرولعەشــایر» و «ئەمیر ئەسعەد» و «ســالار ســەعید» بەپێی بڕیاری گشتی لە تاریک و ڕوونی بەیانی ٢٩ ی ڕەمەزاندا لەسەر

کێوی «زاوا و بووک»ڕا لەشکری خالۆ قوربانیان کە لەسەر تەپکی «داشا مەجید» لەنێو سەنگەراندا دامەزرابوون، دایە بەردەسترێژ. لە هەردووک لاوە شەڕ دەست پێ کرا.

سوارانی کورد نەیانهێشت شەڕەکە درێژەی بکێشێ، لەسەر جڵەوان ڕکێف کوت هەڵیان کوتا سەر لەشکری عەجەمان، خۆیان دەپاڵ هاوێشتن، بەلوولەی تفەنگان وە دەریان نان. هێندێک بەدیل گیران. هێندێک کوژران و ســوارەکانی ئەمیر ئەســەعد «متراليوز»ێکیان وەدەست کەوت. ئەسپ و یەستر و تفەنگێکی زۆریش گیرا. ئەمیرولعەشایر، ئەمیر ئەسعەد، سالار ســەعید لەپاش ئەوەی لە کوشــتن و بەدیلگرتنی ســەربازەکانی «داشا مەجید» بوونەوە، چەند سوارێکیان بەدووی سەربازە ڕاکردووەکاندا نارد. بۆ خۆشیان پەلاماریان دا قۆڵێکی دیکەی لەشکەری خالۆ قوربان کە لەسەر کێوی «خەزایی» بوون. ئەوانیش پاش تەقەیەکی کەم سەنگەریان بەتاڵ کرد و هەڵاتن.

هێندێکیان وەبەرهاتن کوژران و هێندێکیش بەدیل گیران. لەوێش ئەســپ و تفەنگێکی زۆر وەدەست کەوت. سوارەکانی سالار سەعید متراليوزێکیان گرت. دەگەڵ کوو شکەستەی لەشــکری ئەو دوو شــوێنە وا بەشــپرزەیی گەینەوە ئیندرقاش ترس لەنێو لەشکری خالۆ قوربان کەوت و پاک هەڵاتن. ئاغایانی مەنگوڕ و هەرکی و زەرزا جڵدانە لێیان وەخۆکەوتن و ئازایانە دایان گژانێ. لەو شــەڕەدا خالۆ قوربان و چەند ئەفســەر و ســەرباز کوژران. زۆریش بەدیل گیران. پیاوەکانی ســەید تەها ئەفەندی ٣ تۆپ، ســوارەی مەنگوڕی تۆپێک و ســوارەکانی هەرکی ٢ تۆپی گەورە و متراليوزێک و ئەسباب و تفەنگێکی زۆریان بەتاڵان گرت. هێندێک دەڵێن ســوارەی ئەحمەدی گوڵاوی ئاغای مەنگوڕ و هێندێک دەڵێن ئەحمەد خانی هەرکی خالۆ قوربانی کوشتوە.

شکســتەی لەشــکری خالۆ قوربان زۆربەیــان گەڕانەوە بۆ وڵاتی خۆیان و دووســەد کەســێکیش چوونە تەورێز. کۆلۆنێل «نصراللــه خــان» فەرماندەی ژاندارمیش لە «صاين قلعە»وە بەرەو موکری وەڕێکەوت، بەتەواوی لەو ڕووداوە بێ خەبەر بوو. بۆ ئەوەی دەگەڵ خالــۆ قوربــان یەک بگرنەوە زۆر بەفیــزەوە بۆ لای بوکان هات. ئەمیر ئەســەعد کە ئەو خەبەرەی بیســت زۆر بەپەلە خۆی گەیاندە «ئەمیر ئاباد»ی تەنیشت بۆکان. کۆلۆنێل کە دەگاتە بۆکانێ و خەبەری کوژرانی خالۆ قوربان و شکان و بڵاوبوونی لەشکرەکەی دەزانێ، فیزماڵکی دەداتێ، بۆکان بەجێ دێڵێ، بۆ «ساين قەڵا» دەگەڕێتەوە. سوارەکانی بەگزادە و سەرداری موکری وەدوویان دەکەون، ئەمیر ئەسعەد و ئاغاکانی دیکەی دێبۆکری بەڕکێف کوت خۆ دەگەیەننە یارمەتی سورانی موکری و بەگزادە. ئۆردووی ژاندارمری لە کێوی پشت

گوندی «ئاڵبلاغ» گەمارۆ دەدەن. زۆران دەکوژن و بەدیل دەگرن دەســـکەوتیش گەلێکە. لەو پەلامارەدا «ســـوڵتان عبدالحمیدخان» ئەفسەری ژاندارمری کوژراوە. کۆلۆنێل دەگەڵ پاشماوەی لەشکەرەکەی شەوانە لە کێو دێتە خوارێ و بەلارێدا هەڵدێ. ئاغایانی بەگزادەی فەیزوڵـــڵا بەگی تۆپێکی گەورەیـــان گرت و ناردیان بۆ «چهریق». بەڕاســـتی ئازایەتی و لەخۆ بوردنی گشـــت ئاغایانی موکری بۆ جێبەجێ کردنی ئەرکی نیشـــتمانی و نەتەوایەتی جێگای سوپاســـە. هیوادارم لەڕێگای هەق ناسییەوە ئەوەی لەو ڕۆژنامە تاقەکەماندا چاپی بفەرموون. ع. ش».

دیـــارە ئاغای «تمدن» ئەم باســـەی بۆیـــە نەهێناوەتە گۆڕێ گۆشـــەیەک لە مێژووی ڕۆژنامەگەری گەلی کورد لە کوردســـتانی ئێران ڕووناک بکاتەوە، بەڵکو مەبەستی شتێکی دیکەیە و ویســـتوویەتی ڕق و قینی تایبەتی خۆی بەرامبەر بەســـەرکردایەتی ڕاپەڕینی ئەو ســـەردەمی گەلی کورد دەربڕێ و بۆمان بگێڕێتەوە کە چۆن چاپخانەکەی لێ موســـادەرە کراوە. جا بۆیە هیچ نەینووســـیوە ئەو ڕۆژنامەیە چەند لاپەڕە بووە، ئەندازەی چەند بووە، کەی دەرچووە، کەنگێ پەکی کەوتووە و لەســـەریەک چەند ژمارەی بڵاوبۆتەوە. بەداخەوە ئەم کلێشـــەش کە چاپکراوە، دەگەڵ ئەوەشـــدا کە ســـاڵ و مانگ و ڕۆژی دیارە، ژمارەی بەســـەرەوە نییە. ئێمەش جـــارێ هیچ بەڵگەیەکی ترمان بەدەســـتەوە نییە. مەگەر لەبەر خۆمانەوە بێ بەڵگە لێکی دەینەوە و کەمێک لە ڕاستی نیزیک بینەوە.

ئەگەر قســـەی ئەم نووسەرە بەڕێزە ڕاست بێ و ئەو ڕۆژنامە سێ جار ناوگۆڕی کردبێ. ئەوە دەردەکەوێ کە ئەو ڕۆژنامە لانی کەم دەبێ سێ ژمارەی لێ دەرچووبێ. ئەم ژمارەش کە کلێشـــەکەیمان لەبەرچاوە لە ڕۆژی ١٢ ی شـــەوالی ١٣٤٠ دا بـــڵاو کراوەتەوە. ئەگەر دڵنیابیـــن هەموو جارێ لە ڕۆژێکی دیاریکراو لە حەوتوودا چاپ کرابێ، ئەوە دەبێ ژمارەی یەکەمی لە ڕۆژی (٢٧، ٢٨)ی ڕەمەزان و ژمارەی دووهەمی لە ڕۆژی ٥ ی شەوال و ژمارەی سێهەمی لە ١٢ ی ئەم مانگەدا بڵاو بووبێتەوە. بەڵام من بۆ خۆم بەچەند دەلیل لەو حیساب و لێکدانەوەیە دڕدۆنگم:

١ ـ هەرچەنـــد مـــن بۆ خۆم نەمدیوە، بـــەڵام لە گەورە پیاوانی ئـــەو دیو و ئەم دیوم بیســـتووە کە مامۆســـتا مەلا موحەممەدی تورجانی یا قزڵجی زانایەکی گەورە و ئەدیبێکی شـــارەزای کورد بووە. هیچ وێ ناچێ ناوێکی وا نالەبار «ڕۆژی کورد ـ شـــەوی عەجەم»ی بۆڕۆژنامەکەی هەڵبژاردبێ، با زۆریشـــی ڕق لە عەجەم بووبێ. لێرەدا دەمەوێ ئەو نووکتە ڕووناک بکەمـــەوە کە کوردی ئێران بەتایبەتی خەڵکی موکریـــان، کە گوتیان «عەجەم» مەبەســـتیان کاربەدەســـتی دەوڵەتە نەک ڕەشـــوڕووتی میللەت. دوور نییە یەکەم ژمارەی

ڕۆژنامەکە «ڕۆژی کورد» بووبێ، دوایە ناوی گۆڕیبێ و بووبێ بە «کورد».

٢ ـ نووسەر بەڕاشکاوی دەقی ڕیپۆرتاژی کوژرانی خالۆ قوربانی لە پاشکۆی فارسی ژمارە دووی ڕۆژنامەی «کورد» ڕاستەوخۆ نەقل کردووە. لە ڕیپۆرتاژەکەدا نووسراوە شەڕی دەوری شاری سابڵاخ لە ڕۆژی ٢٩ ی ڕەمەزاندا کراوە و خالۆ قوربان لەو ڕۆژەدا کوژراوە. هەروەها هەر لەو ڕیپۆرتاژەدا هاتووە کە یەکێک لە سەرکردەکانی شەڕی دەوری سابڵاخ (ئەمیر ئەسعەد) خۆی گەیاندۆتە شەڕی کێوی ئاڵبلاغ. ڕێگای نێوان سابڵاخ و ئاڵبلاغ بۆ لەشکری هیچ نەبێ دوو ڕۆژی دەوێ، کەوابوو دیارە شەڕی کێوی ئاڵبلاغ لە ڕۆژەکانی هەوەڵی مانگی شەوالدا ڕووی داوە. بەینی ئاڵبلاغ و ورمێش بۆ پەیکی سوار چوار ڕۆژ دەبێ. بۆیە وام لێک داوەتەوە کە ئەم ڕیپۆرتاژە بۆ ڕۆژی ٥ ی شەوال نەگەیوەتە ورمێ و لە ژمارەی دووهەمدا کە بەحیسابی سەرەوەمان دەبێ لە ٥ ی شەوالدا بڵاو بووبێتەوە، چاپ نەکراوە. مەگەر وای دانێین کە لە نێوان سابڵاخ و ورمێدا خەتی تەلگراف بووبێ و ئەم ڕیپۆرتاژە بە تەلەگراف ناردرابێ، کە ئەویش جێی گومانە، یان پاشکۆیەکە لە پاشان چاپ کرابێ.

٣ ـ نەک هەر ئەو سەردەمی بەڵکو بەداخەوە ئێستاش ئەم شوێنە ماوە کە کورد سەروبەندی جێژنان دەست لە ڕەش و سپی نادا و لێی ڕادەوەستێ بۆ پاش جێژن. مەگەر پێمان وابێ مەلا محەممەدی تورجانی زادە ئەم ڕۆژنامەی وەک جێژنانەیەکی بەنرخ پێشکەشی نەتەوەکەی کردبێ.

بەهەر حاڵ پاش ئەم لێکدانانەوە دەگەینە ئەم ڕاستییە کە ڕۆژنامەی کوردی چاپی ورمێ لە ئاخر و ئۆخری ڕەمەزان یان لە هەوەڵ ڕۆژەکانی شەواڵی ١٣٤٠ی کۆچیدا بڵاو بۆتەوە. بەڵام جێی داخە کە نازانین چەند ژمارەی لێ دەرچووە و چۆن و بۆچی و کەنگێ پەکی کەوتووە[1].

---

١ ـ سەرنج: نووسەر لە سەرتاسەری کتێبەکەیدا، ناوی (سمکۆ) بە (سمیتقۆ) دەبا.

ڕوونکردنەوەی هەندێک لەو ناوانەی لەم وتارەدا هاتوون:

ئاڵبلاغ: گوندێکە لە نێوان سەقز و بۆکاندا.

ئەمیر ئاباد: گوندێکە لەلای ڕۆژئاوای نیزیکی بۆکان.

ئەمیر ئەسعەد: عەلی ئاغای عەلی یار سەرۆکی عەشیرەتی دیبۆکری.

ئەمیرولعەشایر: قەرەنی ئاغای مامەش سەرۆکی عەشیرەتی مامەش.

ئیندر قاش: گوندێکی زۆر گەورەیە لە شیمالی شاری مەهاباد، نیزیک بە فەخرەقا.

خالۆ قوربان: یەکێک لە کوردە ئازادیخوازەکانی گێلان بوو کە دەگەڵ کوچک خانی جەنگەڵی لە ڕاپەڕینی جەنگەڵدا هاوکاری دەکرد، دوایە بای داوە و لای دا و بوو بە پیاوی دەوڵەتی ئێران.

خەزایی: کێوێکە لە شیمالی شاری مەهاباد هەڵکەوتووە.

داشا مەجید: تەپکێکە لە ڕۆژهەڵاتی شاری مەهاباد.

دەرمان: گوندێکە لە ڕۆژهەڵاتی شاری مەهاباد.

زاوا بووک: کێوێکی بەرز و سەختە لە ڕۆژهەڵاتی شاری مەهاباد.

سالار سەعید: عەلی بەگی حەیدەری برای شاعیری ناودار عەبدوڵڵا بەگ (ئەدەب).

سەرداری موکری: عەلی خان کوڕی محەمەد حسین خانی شەهید.

سوارەی ئەحمەدی کوڵاوی ئاغای: ئاغایەکی بەناوبانگی عەشیرەتی مەنگوڕ.

شاروێران: ناوچەیەکی گەورە و پڕ پیت و بەرەکەتە لە دەوروبەری مەهاباد. کەلاوەکانی دریاز پاتەختی موکریان لەو ناوچەدایە.

«صاین قلعە» ساین قەڵا: شارێکە لەبەری هەوشار.

فەیزوڵڵابەگی: عەشیرەتێکی بەناوبانگە کەوتۆتە نێوان سەقز و بۆکان.

لاچین: گوندێکە لە ڕۆژهەڵاتی نێزیکی مەهاباد.

لاهووتی: شاعیری بەناوبانگ و شۆڕشگێڕی ئێران.

هەمزاغا: برای قەرەنی ئاغای مامەش (ئەمیرولعەشایر).

نامەیەکی ئەدەبی

برای زۆر بەڕێز و خۆشەویستم کاک محەممەد مەلا کەریم!

دیارییە بەنرخەکەت گەیشت.ماڵت ئاوەدان بێ وەک ماڵی وێرانی منت ئاوەدان کردەوە. دەســتت نەڕزێ وەک ئۆخژنت خســتە نێو دڵ و دەروونی ئاگرینــم. هەر خۆش بی وەک خۆشیت هێناوە بۆ لای من.

لەمێژ بوو ماڵەکەم چۆڵ و هۆڵ و بێ هەستوخوســت بــوو، وەک مەکۆی دزان چرای لێ نەدایسا. وەک دەروونی تاوانباران تاریک و تنووک بوو و وەک بسکی نازداران ئاڵۆز و پەشێو. کەس سەرانسوێی نەدەکردم. کەس دەرکی لێ نەدەکرمەوە ئەگەر میوانێکم هاتبا، خەم بوو؛ پەژارە و کەسەر و دەرد و ژان و ئازار و خەفەتیشی بەدواوە بوون. هەموو شەوم شــامی غەریبان بوو و هەموو ڕۆژ بەرەبەیانی لەداردان. بەڵام لە سایەی ڕەنجی زانایانە و بەفیڕۆ نەچووی تۆوە دیسان شادی بەماڵم وەربۆتەوە. خەم بۆی دەرچووە و دیزەی ڕەشم لە دوو شــکاندووە. میوانم هاتوون. شیرینی شۆخ و شەنگ، شیرینی دەلال و چەلەنگ کە بەنازەوە لەســەر تەختی زێڕ دانیشتووە و خودای جوانی ڕەبیر دێنێتەوە. شەکەر دەبینم، شــەکەری دڵڕفێن و تۆبە شکێن جامێ شەرابی یاقووتی لەسەر دەستە و مەیگێڕی کۆڕی دڵدارانە. ســاز و ئاوازی «باربــود»ی هونەرمەندی پەنجە ڕەنگین لــە ماڵەکەمدا دەنگ دەداتەوە، کیژە جوان و نەشــمیلانەکانی ئەرمەنی و گورجی لە دەســتمدا هەڵدەپەڕن و پێ دەکەنن. شــاپووری زانا سەرگوزشتە و چیرۆکی کۆنم بۆ دەگێڕێتەوە. دەنگی کوڵنگی

فەرهادی بێ موراد لە گوێمدا دەزرینگێتەوە. نەخش و نیگاری (تاق وەسان) شوێنەواری کۆنی وڵاتەکەم وەک پەردەی سینەما بەپێش چاومدا هاتوچۆ دەکەن. شەودێز لەبەر دەرکم نێسکە و سمکۆڵ دەکا و دەگورێنێ. بەڵام خوسرەوی بەپشتەوە نییە تا جلیت و تەقڵە و ڕمبازی بکا. ئاخر خوسرەوان ئێمەمانان ناخوێننەوە و ڕوو لە ماڵە هەژاران ناکەن. نیزامی و خانا بەسەر و سیمای ئاسمانی و شاعیرانەوە لەلای سەرووم دانیشتوون و شێعری تەڕ و ناسکم بۆ دەخوێننەوە، ئەمەیان بەفارسی دەڵێ:

پریدختی، پری بگذار ماهی
بزیر، مقنعه صاحب کلاهی
شب افروزی چو مهتاب جوانی
سیه چشمی چو آب زندگانی
کشیده قامتی چون نخل سیمین
دو زنگی بر سر نخلش رطب چین
ز بس کاورد یاد آن نوش لب را
دهان پر آب شکر شد رطب را
به مروارید دندانهای چون نور
صدف را آب دندان داده از دور

ئەویان بەکوردییەکەی خۆمان دەڵێ:

قامەتش قیام قیامەت خێزن
خەرامەش ئاشووب ڕووی ڕەستاخێزن
پێشانیش پڕشنگ نوور جێش مەخێزۆ
حوسنش بووم قورس قەمەر مەبێزۆ
مۆژەش چون خەدەنگ شەهابی ئەنجوم
ئەر بگنۆ وە سەنگ تا پەرمە بۆ گوم

بەڵێ لە دەریای بێ لێوار و کەنار و پڕ شـەپۆلی شـێعر مەلە دەکەم و لە گوڵزاری ڕەنگاوڕەنگی ئەدەبدا گوڵ دەچنم، هەر باسـی جوان و ئەوین و دڵداری دەبیسـم. دەڵێی تەمەنم لە نوێ نووسراوەتەوە و هاتوومەتەوە سەر حەدی چاردە ساڵە.

کاکی خۆم:

ئەو بەزم و ڕەزمە، ئەو خۆشی و شادییە هەموو شیرین و خوسرەوەکەی خانای قوبادی بۆ منی هێناون. جا چۆن سوپاسـت نەکەم و ڕێزت لێ نەگرم؟ کە ڕەنج و تێکۆشـانی تۆ بۆتە مایەی خۆشـی و شادی من. بەڕاستی بەساغکردنەوە و لەچاپدانی ئەم کتێبە نایابە کتێبخانەی ماڵانت ڕازاندەوە و ئەدەبی کوردیت بووژاندەوە.

ڕاسـت بڵێم من خانام نەدەناسـی زۆر زوو چەند پارچە شـێعرم خوێندبۆوە و تێی نەگەیشتبووم. بیستبووم خەسرەو و شیرینی نیزامی وەرگێڕاوە و باشیشی وەرگێڕاوە.

بەڵام بڕوام نەدەکرد. چونکە یەک دوو شاکاری ئەدەبی فارسیم دیون کراونە کوردی و دەزانم چەند ناشیانە و بێ دەسەڵاتانە وەرگێڕدراون. دەترسام ئەوەش هەر وابێ. هەرچەن دەمزانـی «ئەوڕەنـگ» چاپی کردووە، هیچ هەوڵێکم بۆ پەیداکردنـی نەدەدا. بەتایبەتی لە شـێوەی گۆرانیشـدا زۆر کۆڵم و بەزەحمەت تێی دەگەم. بەڵام پاش ئەوەی شیرین و خوسـرەوت بۆ ناردم زۆر شتم بۆ روون بۆوە و تێ گەیشتم خانا چ نەهەنگێکە لە دەریای شـێعر و ئەدەبدا و لەخـۆی ڕادیوە بچتە مەیدانی نیزامی گەنجەوی کە بەخوای شـێعری فارسی ناسراوە و ناوبانگی جیهانی هەیە. شاعیرێکی فارس گوتوویەتی:

در شـعر سـه کـس پیمبراننـد
هـر چنـد کـه «لانبـی بعـدی»
وصـاف و قصیـده و غـزل را
فردوسـی و انـوری و سـعدی

کابرایەک لێی پرسیوە:

«ئەدی بۆ ناوی نیزامیت نەهێناوە؟»

گوتوویەتی:

«باوکم من باسی پێغەمبەرانم کردووە و هەقم بەسەر خواوە نییە».

خانای ئێمە چۆتە مەیدانی ئەو کەڵە شـــاعیرە. لەوەتی شـــیرین و خوســـرەوی خانام وەگیـــر کەوتووە. خەوم لە خۆم حەرام کردووە و خەریکی خوێندنەوەی ئەو خەســـرەو و شـــیرینەی نیزامیم. ڕاستە شـــێوەی گۆرانی بۆ منی موکریانی گرانە. بەڵام بەیارمەتی ئەم فەرهەنگەی تۆ بۆت کردووە و بەکۆمەگی ئەو وشـــە فارســـی و عەرەبییانەی خۆی بەکاری هێناون و بەیاریدەی خوســـرەو و شیرینەکەی نیزامی هیچ نەبێ تا ڕادەیەک لە مەفهوومی شـــێعرەکانی دەگەم و چێـــژی لێ دەکەم. ڕەنگە وەک خەریکم لە داهاتوودا باشـــتری لێ ڕابێم. جارێ ناتوانم بەتەواوی ڕای خۆم دەرببڕم. بەڵام لەم ماوە کورتەدا ئەوەندەم بۆڕوون بۆتەوە ناهەقت نەبووە ناوی شاکارت لێناوە. بەڕاستی خانا کەڵە شاعیرێکی مەزنی کوردە و کتێبەکەشـــی شـــاکارێکی ئەدەبی بەرز و نایابە. پێوەم ئەگەر مەرگ بەرببینگم نەگرێ و ڕۆژگار برستم لێ نەبڕێ، شێعر بەشێعری شیرین خوسرەوی خانا و نیزامی لەبەریەک ڕانێم و بەراوردیان کەم و ئەگەر لە توانامدا بوو شـــتێکیان لەسەر بنووسم. ئێستا ئەوەندەم بۆ ڕوون بۆتەوە خانا خوسرەو و شـــیرینی نیزامی ڕاستەوڕاست وەرنەگێڕاوە. بەڵکو ئازادانە چیرۆکەکـــەی کردۆتە کوردی. بەڵام زۆر لە ئەســـڵەکە دوور نەبۆتەوە. نەک نەمدیوە هیچ لە چیرۆکەکە بپەڕێنێ. بەڵکو هەســـتم کردووە لەجێ جێیان هەناسەی درێژتر بووە و پتر لەســـەر مەبەست ڕۆییوە. جا لە کوێدا ســـەرکەوتووە و لە کوێدا سەرنەکەوتووە پێویستی بەلێکۆڵینەوەی زیاتر هەیە.

دیـــارە فەرق لەنێوان دانان و وەرگێڕاندا زۆرە. هەرچەند دەزانین چیرۆکی شـــیرین و خوســـرەو زادەی خەیاڵی نیزامی نییە و لە پێشیشدا گوتراوە. نیزامی سەرچاوەی وەک شـــانامەی فیردەوسی لە دەسدا بووە و ســـوودی لێ وەرگرتووە. بەڵام دیسان ئەو دانەرە و خانـــا وەرگێـــڕ، و دەبێ ئەو فەرقەمان لەپێش چاو بێ. ئەوەندەی بەتێگەیشـــتنی خۆم بـــەراوردم کردوون، لەباری نێوەڕۆکەوە خانام لـــە بەرامبەر نیزامیدا بەداماو نەدیوە، بەڵام زمانی نیزامیم پێ ڕەوانتر و شـــاعیرانەترە. ڕەنگبێ بڵێی لە فارسییەکە باشتر ڕاهاتووی، ڕاســـتە من خوسرەو و شـــیرینی نیزامیم زۆر جار خوێندۆتەوە و تەنانەت شێعری نیزامیم بەدەرس خوێندووە و ئی خانام بۆیەکەم جار دیوە و زۆر شـــارەزای زبانەکەی نیم. ئەمما هێندێک وشـــەی عەرەبی خەتیبانە و ناشـــاعیرانەم لە شێعری خانادا دیون کە لە شێعری نیزامیدا بەدی ناکرێن.

من وەرگرتنی وشە بۆ دەربڕینی مەبەست لە زمانی دەر و جیرانان ئێستاش بەشوورەیی نازانم، چ دەگا بەسەردەمی خانا. نیزامی بۆ کەمی کۆمەگ لە وشەی عەرەبی وەرگرتووە؟

بەڵام هێندێک وشە لە هەموو زمانانددا هەن کە وشەی شێعر نین، لەو وشانە تەک و تووک کەوتوونە نێو شێعری خانا وەک ئەم شێعرە:

چـۆن بــە حوکــم ڕات «لااحصــی» صیفات
جـــەنــاب ئــەقــدەس «جاعــل الظلمــات»

لە شێعری خوارتردا وشەی عەرەبی زۆر بەکار هێناون. بەڵام وشەکانی وشەی شێعرین و مۆسیقایان تێدایە و شێعرەکانیان دزێو نەکردووە.

ســـیمای وێنـــەی شـــەمع تـــەجـەلــلای کــۆی طوور
مـــدە ڕەوشـــا بــەلــوطــف خــوداوەنــد جــە نـــوور

ئەم کێشەی نیزامی بۆ هۆندنەوەی شیرین و خوسرەو هەڵی بژاردووە کەمێک لە کێشی شـــێعرەکانی خانا گرانترە. دەتوانی بڵێی ئەوە بەڵگەی بێ هێزی نییە. خانا بەئانقەســـت کێشی خۆماڵی هەڵبژاردووە. ئەمما من ئیقناع نابم. چونکە دەزانم شێعری خانا ئەوەندەش خۆماڵی نییە و لە دیوانی شـــاعیرەکانی فارسدا نموونەی هەیە و ڕوون نییە کاممان لەوی دی فێربووین. حافیزی شیرازی دەڵێ:

گــر تیــغ بــارد از کــوی آن مــاه
گــردن نهادیــم الحکــم للــه

کێشی شێعری نیزامیش ئەوەندە بۆ شاعیرانی کورد ئەویش بۆ شاعیرانی گۆران نامۆ و بێگانە نییە. چونکە یەکەم شـــاعیری ناسراوی کورد کە بەشێوەی گۆرانی شێعری گوتووە «بابەتاهیر عوریان» چوارینەکانی لەســـەر ئەم کێشە داناون. بەلای منەوە خانا لە خۆی ڕانەدیوە خۆی لە قەرەی ئەم کێشـــە بدا. ئەم لەخۆڕانەدیتنە لەباری ڕواڵەتەوە کەمێک لە نرخی کارەکەی کەم کردۆتەوە. چەند خۆش بوو هەر لەســـەر کێشـــی نیزامی بایە. شتێک کە ســـەرنجی منی ڕاکێشا و ڕەنگبێ سەرنجی هەموو شێعرناسێکیش ڕاکێشێ، ئەمەیە: کە

خانا زۆر شاعیرانەتر و ئاشقانەتر دەستی بەکتێبەکەی کردووە و موناجاتەکەی تەڕتر و پڕ سۆزترە لە ئی نیزامی:

بەنام ئەوَ کەس شیرینی ئەرمەن
پەیدا کرد (فەرهاد) پەیشی بێ کوکەن
هەر سوب تا ئیوار نەپای بێستوون
تەقەی قولْنگش یاوا بە گەردوون
نەراش چەندین جەور، چەند جەفا بەردش
ئاخر بەناکام ئەڕوا سپەردش
تعالی جە صونع پەروەردگاریش
جە کاری شیرین شیرین کرداریش

کاکە گیان!

دیسان سوپاست دەکەم کە ئەم گەنجینە دارماڵەت بۆ ناردووم و بە مرواری و گەوهەرانت خەنی کردووم. بەڕاستی ڕەنجێکی زۆرت کێشاوە و کارێکی تەواوت لەسەرکردووە. یا من نەمدیوە یا تا ئێستا کتێبی هیچ شاعیرێکی کورد ئەوەندەی کار لەسەر نەکراوە. پێشەکیت بۆ نووسیوە. هەرچەندە بەبڕوای من کورتە و دەکرا پتری لەسەر بنووسی. ئەم جۆرە پێشەکی نووسینانە لەمێژە لە ئەدەبیاتی فارسدا بۆتە باو و ڕەنگبێ ئەوانیش لە ئەدەبیاتی ڕۆژئاوایان وەرگرتبێ. لە هێندێک بۆچوونیشدا ڕەنگە زێدەڕەویت کردبێ. بۆ نموونە هەر بەوەندەی باسی مۆسیقا لە شێعری خانادا هەیە مەرج نییە بیر بکەینەوە کە ئەو مۆسیقای زانیوە. چونکە باسی مۆسیقا لە شێعری نیزامیشدا هەیە و وێدەچێ لەوی وەرگرتبێ.

ڕەخنەیەکی ترم ئەمەیە سەرباسەکانت هەر بەفارسی هێشتوونەوە، دیارە مەبەستت ئەوە بووە ڕێز بۆ تێکستەکە دابنێی. بەڵام ئەو کەسەی ئەو سەرباسانەی نووسیوە فارسی باش نەزانیوە و هەڵەیان تێدان. براگیان! خۆ تۆ فارسی دەزانی تۆ خواکەی «تولْدشدن» تەعبیرێکی فارسانەیە؟

دیارە هەر دوو نوسخەی تێکستەکەت لەدەستدا بوون و زۆریش ئەمانەتت ڕەچاو کردووە. دەبوو کاتێک تووشی ناوی شوێن و مرۆڤان دەبووی چاوێکت بە خوسرەو و

شـــیرینەکەی نیزامیدا گێڕابایە تا هەڵەکانی تێکستەکانت ڕاست کردبایەوە. من کە تووشی ئەم شـــێعرەی خوارەوە هاتم سڵەمیمەوە. چونکە پێم سەیر بوو شاعیرێکی بەرزی خاوەن دەســـەڵاتی وەک خانا لە خۆڕا و بێ ئەوەی پێویســـت بێ قافیەی شـــایگان لەکاربێنێ و شێعرەکەی پێ دزێو بکا:

هـــەر جـە خـــوررەم کـــو تـــا سـەرای بـەغـــدا
نـــەقـش گـــوڵ کـەفتـــەن چـــون طـــوورەی طـوغـــرا

چوومە سەر خوسرەو و شیرینەکەی نیزامی تەماشام کرد لەوێدا وا هاتووە:

زجـــرم کـــوه تـا میـــدان بغـرا
کشـــیده خط گـــل طُغـــرا به طُغـــرا

گومـــان لەوەدا نییە «خـــوڕڕەم» و «بەغدا» هەڵەی ئەو کەســـەن کـە کتێبەکەی نووسیوەتەوە نەک هەڵەی شاعیر. ئەمجار ترسام و تووشی هەر ناوێکی گومان لێکراو ببام سەیرێکی فارسییەکەم دەکرد. دیارە ئی دیکەشی تێدان وەک (مهستان) لەباتی (کهستان) کە دەزانی مانانیان تەواو دژی یەکترە.

فەرهەنگەکەی کارێکی باشە و گەلێک یارمەتی خوێنەر دەدا وشە فارسییەکانت ناتوانم بڵێـــم زۆر باش بەڵام بـــاش مانا لێداوەتەوە. لە دواییـــدا پیرۆزبایی ئەم کارە گرنگەت لێ دەکەم و هیوادارم خزمەتی گەورەتر بەئەدەبی نەتەوەکەمان بکەی.

برات هێمن، ١٩٧٦/١/١٢

ئەركی بەیان لە هەلومەرجی ئێستادا

پاش برانەوەی شەڕی یەکەمی جیهانی، پاش لەبەریەک هەڵوەشانی دەوڵەتی عوسمانی کەمالیستەکانی تورکیا بە هەلەهەل و پەلەپەل تێ دەکۆشان خەڵکی وڵاتەکەیان فێری ڕێوشوێنی ئەوروپایی بکەن. توند بەگژ ڕێوشوێنی کۆندا چوون. جلوبەرگی نەتەوایەتییان لە هەموو گەلانی ئەم وڵاتە قەدەغە کرد. خەریک بوون وشەی بێگانە، بەتایبەتی عەرەبی لە زمانەکەیان وەدەرنێن، خەتیان گۆڕی.

کاریکاتۆرێکی ئەو سەردەمیم دیوە کارێکی هونەرمەندانەی زۆر سەیرە. کاریکاتۆریست، زەلامێکی تورکی کێشاوە، پیتەکانی (ص، ض، ط، ظ، ث، ذ)ی لە تێرێکی خستوون، سەریان لە تێرەکە دەرهێناوە، لە وشترێکی ناون، بە تێڵا لە وشتر ڕاساوە و تێی ڕاخوڕیوە «گێدن عربستانە!»

هونەرمەند هونەری نواندووە، هەستی خۆی دەربڕیوە، خەڵکی وەپێکەنین خستووە. بەڵام ئایا کارەکە وا بە هاسانی براوە؟ هەر کەس چ بڕ ئاگای لە نووسینی ئێستای تورکی بێ، ناچارە جواب بداتەوە «نەخێر».

ڕاستە خەتیان کردە لاتین و ئەم پیتانەشیان ناردەوە عەرەبستان. بەڵام هەرگیز نەیانتوانی ئەو وشانەی لەم پیتانە دروست دەکرێن لە زمانی خۆیان دەرباوێژن. پاش ماوەیەک هەڵسووڕ، داسووڕی شێتانە و تەپوتۆزی منداڵانە هاتنەوە سەر ڕەوتەکەی جارانیان. ئێستا نووسەرانی تورک بەزمانێکی تێکەڵاو دەنووسن. بۆ نموونە ئەم چەند

دێڕانە لە تازەترین ڕۆژنامەکانی تورکی دەرهێناون:

«اجتماعی عدالت تامین یاسایش ساغلام محیط یاراتماق ایچون عموم خلق کتلەلری متحدا چالیشمار ایدلار».

یا:

«سنین عشقی منی مجنون ایتدی. مشرق و مغربی سیراتیدم آخر داسنی سوییدم عزیزم». قسەی خۆمان بێ، دار و بەرد گوێی کەڕبێ، دوور لە ڕووی کەمالیستەکانی خۆپەرست ئەم دێڕانە بەتورکییێکی زۆر پەتی نەنووسراون! بەڵێ شاعیر و نووسەرەکانی تورک بەم زمانە تێکەڵاوە دەنووسن و ئی واشیان هەیە ناوبانگیان بە دنیادا بڵاو بۆتەوە و نووسینەکانیان بە زمانی زیندووی جیهان وەرگێڕدراون.

پان ئێرانیستی واش لە ئێران پەیدا بوون کە دەیانویست، بە فارسی پەتی بنووسن. ئەوانیش بڕێکیان تەپوتۆز کرد، بەم لاو ئەولادا هەڵسووڕان و گێچەڵیان نایەوە. بەڵام فارس گوتەنی: کسی تره برایشان خرد نکرد. «کەس بە ڕیەی نەپێوان»، کەس گوێی نەدانێ، کەس لاسای نەکردنەوە. کەم کەس وێرای ئابڕووی خۆی بەرێ و ڕێبازی سەعدی و حافیز و نیزامی و مەولەوی بەربدا و وەشوێن چەند کەسی شێت و شووری بێ مایە و سەرلێشێواو بکەوێ، خۆیان پێ ڕانەگیرا و وەک بڵقی سەر ئاو پووچانەوە و ناویان لەنێو ناواندا نەما.

بیستوومە ئەفسەرێکی سیاسی ڕاپۆرتێکی زۆر گرنگی بەخەیاڵی خۆی بەفارسی (سره) بۆ دوکتۆر موسەدیق نووسیوە، موسەدیق هەرچی خەریک بووە تێی نەگەیشتووە، لە پەراوێزی ڕاپۆرتەکەدا نووسیویەتی: «خواهشمندم کاملا عربی بنویسید».

ئێستا شاعیر و نووسەری فارسی وا هەن بەم زمانە تێکەڵاوە شاکارە ئەدەبییەکانی بێگانە دەکەنە فارسی و بۆخۆشیان شاکاری تازە و نوێ و پڕ نرخ و جوانی دەخوڵقێنن و نووسەری وەک: هیدایەت، عەلەوی، چوبک، ئەفغانی، ساعیدی و سەمەدیان لێ پەیدا دەبێ، شاعیری وەک بەهار، شەهریار، نیما، پەروین، سیمین و فروغ و شاملوو و نادر پوور و سوپهری کەلێنی شاعیرە گەورەکانی پێشوویان پڕ دەکەنەوە. بۆ ئەوەی بزانن فارسی ئەمڕۆ چۆن دەنووسرێ چاوێک بەم چەند دێڕانەی خوارەوەدا بخشێنن کە لە تازەترین ڕۆژنامەکان دەرهاتوون: «تفکیک و تقسیم اراضی کشاورزی ممنوع اعلام شد».

«مالیات خرید و فروش در اراضی بایر خارج از محدوده شهری بطور تصاعدی دریافت میشود. معاملات شرطی و رهنی زمین برای اخذ وام ساختمان یا فعالیت صنعتی از موسسات دولتی مجاز بلامانع اعلام شد».

ئەو کەسانەی عەرەبی دەزانن بەهاسانی دەتوانن وشە عەرەبییەکان لەنێو ئەم دێڕانەدا بدۆزنەوە. بەڵام ئەگەر فارسی نەزانن لە مانای ڕستەکان ناگەن. چونکە لەسەر ڕێزمانی فارسی داڕێژراون و وشە عەرەبییەکانیان لەنێو خۆدا جۆش داوە.

ئازەربایجانی، ئەفغانی، پاکستانی، تاجیک، ئۆزبەکستانی و بلووچیش هەر وا تێکەڵاو دەنووسن. عەرەبیش کورد گوتەنی «بازە دەشگری و بەریش دەدا ئەگەر دەبەخشێ وەریش دەگرێ». زۆر تەبیعییە هەموو گەلی دنیا دەبێ ببەخشێ و وەربگرێ و تا بژی و نەمرێ.

لەم نێوەدا تەنیا ئێمەین وەک کەڵی کۆتانێ لە مەیدان چەقیوین، چاومان لە هەوا بڕیوە، فیزمان ناهێنێ لە کەس وەربگرین و ئاگاشمان لێ نییە چۆنمان لێ وەردەگرن. نازانم ئەم فیز و هەوایە، ئەم بەرزە دەماخییە و ئەم لەخۆبایی بوونە، لە کام پلەمان هەڵدەدێرێ، نازانم کەی سەرەنگرێ دەبین؟ نازانم چمان بەسەردێ نازانم بەم حاڵە دەگەینە کوێ؟ هەر ئەوەندە دەزانم زیانمان زۆر لێ دەکەوێ و زۆر شتی جوانمان لە کیس دەچێ.

مێژووی ڕۆژنامەنووسی ئێمە زۆر لە گەلانی دەوروبەرمان بەجێ نەماوە، «کوردستان» یەکەم ڕۆژنامەی کوردی کە لە ساڵی ١٨٩٨ ـ ١٩٠٢دا بڵاو بۆتەوە فەرقێکی ئەوتۆی دەگەڵ ڕۆژنامەکانی گەلانی هاوسێ و دەوروبەرماندا نییە. لە سەرەتای ڕۆژنامەنووسییەوە ڕۆژنامەنووسەکانی ئێمەش وەک ڕۆژنامەکانی تورک و فارسیان نووسیوە و پێیان شوورەیی نەبووە وشەی بێگانە لەکاربێنن.

ڕۆژنامەکانی سەردەمی شێخ مەحموودی نەمر کە لە سایەی ڕەنج و تێکۆشانی لاوی ڕۆژنامەنووسی زرینگ و پیتۆڵی کورد کاک جەمال خەزنەدارەوە سەرلەنوێ ژیاونەوە و ئێستا لەبەر دەستماندان، ئەو ڕاستییە بەتەواوی ڕوون دەکەنەوە.

پیرەمێردی نەمر ڕۆژنامەنووسی هەرە گەورە و شاعیری بەناوبانگی کورد لە «ژین و ژیان»دا ئارام و لەسەرەخۆ گۆڕانێکی باشی بەسەر نووسینی کوردی داهێنا. ئاگایانە و وشیارانە خەریکی بژارکردن و خاوێنکردنەوەی زمانەکەمان بوو وەستایانە وشەی عەرەبی و فارسی و تورکی لێ هەڵاوارد و وشەی ساکار و ڕەسەنی کوردی لەباتی ئەوان بەکارهێنا.

گەلاوێژ، گەلاوێژی گەش و بەرز، بە پرشنگی ڕوون و جوانی ئاسمانی ئەدەب و ڕۆژنامەنووسی کوردی ڕۆشن کردەوە، خەواڵووی ڕاپەڕاندن و شۆڕشێکی پیرۆزی ئەدەبی هەڵگیرساند. ڕێبازێکی ڕاست و ڕەوانی گرتەپێش، نووسەر و شاعیری پێگەیاندن و بەخەڵکی ناساندن و وەک درەختێکی بەبەر و سێبەر ڕەگاژۆی کرد و وەچەی وەک «نیشتمان» و «کوردستان» و «هەڵاڵە» و ڕۆژنامەکانی دیکەی سەردەمی کۆماری

کوردستان لە مەهابادێ دەرکردن.

ناڵێم ئەویش زۆر تەواو بوو، ناڵێم کەموکوڕی نەبوو، ناڵێم کە ئەویش شتی بێ تامی تێدا چاپ نەدەکرا. بەڵام دەتوانم بڵێم ئەگەر ئەو ئەستێرە گەشە وا زوو ئاوا نەدەبوو تووشی ئەو شەوەزەنگە نەدەبووین کە سەرەدەری تێدا ناکرێ.

بەداخەوە ئەو تەپ و تۆزەی کە پاش شەڕی یەکەم لە تورکیا و ئێران هەستا و لەو وڵاتانە خۆی نەگرت. پاش شەڕی دووەم ڕووی لە کوردستانی عێراق کرد، ڕووی لەو پارچەی نیشتمانەکەمان کرد کە تا ڕادەیەک دەرەتانی کوردی نووسینی لێ هەبوو. لەوێدا وەستا، نەڕەوی، نەڕەوی و مەیی تا ڕۆژی ڕووناکی لێ کردینە شەوەزەنگ. شەوە زەنگێکی تاریک و تنووک و ئەنگوست لەچاو.

پیاوی بێ مایە و لەخۆبایی دەرفەتیان هێنا و قەڵەمیان فڕێ دا و ڕۆیبوونە (بنووس) و (پێنووس) و (کتێب)یان دڕاند و (پەرتووک)یان بۆ لەبن هەنگڵ ناین. کاغەزەیان بەدەم بادا دا و (تیانووس)یان خستە بەردەس. شێعریان بەدرۆ و هەڵبەست زانی و هەزار ناوی سەیر و سەمەرەیان لە شاعیری کڵۆڵ و چارەڕەش نا، تا ئاخرەکەی بەهەستیاری برای بیستیاری ئامۆزای هەقی کەمتیار دەرچوو. قافیەیان بەتەنگی زانی و (سەروا)یان پێ بەراوەڵاتر بوو. لە قانوون دەرچوون و یاسای چەنگیزخانی مەغوولیان بۆ خۆیان بەڕاست زانی. چونکە پۆلیس خزمەتی خەڵکی نەدەکرد (حەیتە ...)یان بۆ ڕاژەی گەل هەڵبژارد. ئیمزایان نەخوێندراوە و (واژوو)ی پیرۆزیان لێ دا.

هەرکەس لەبەر خۆیەوە دەستی کرد بەوشە داتاشین و هەرچی بەقەڵەمی چەپرەکی داهات نووسی. بێ ئەوەی هەست بە بەرپرسی مێژوویی بکا. بەتایبەتی پاش ئەوەی رادیۆی کوردی لە ئێران و عێراق دامەزران، سەرلێشێواوی پتری پەرەگرت، نووسەری بەرنامەی کوردی ناچارە تەرجەمەی دەقاودەق بکا. ناچارە ئەوەی بۆی دەنووسن موو بەموو بیکا بەکوردی. بۆیە شتێکی لێ دەردەچێ کە کەس نازانێ چییە؟ من بەش بەحاڵی خۆم وەبیرم نایە جارێکیش گوێم دابێتە دەنگوباسی ئەم ڕادیۆیانە چونکە هەر چۆنێک بێ لە فارسی و عەرەبی و تەنانەت تورکی باشتر تێ دەگەم تا ئەم زمانەی پێی دەڵێن: کوردی!!!

هەرچەند لەم ساڵانەی دوایی خەڵک وشیار بۆتەوە و تەنووری نەزانانی لە خۆبایی دامرکاوە و بازاڕی بێ چاوڕوویی ئەوان لە برەو کەوتووە و ئێتر نووسەرە لاوە خاوەن بەهرەکان بەشوورەیی دەزانن ڕەوتی مامۆستایانی نەزان هەڵگرن و ئەم وشە نارەسەنە دزێوانە لەکاربێنن. بەڵام داخی گرانم هێشتا بەتەواوی فڕێ نەدراون و جاروبار لەلایەک سەر هەڵدەدەنەوە. ڕاستیان گوتووە، بەردێک شێتێک لە چاڵاوی باوێ بەسەد ئاقڵ نایەتەدەر.

لەمێژ بوو بەئاواتەوە بووم شێعرێکی نوێی خۆش بخوێنمەوە، دەزانن ماوەیەکە شێعری شاعیرە لاوەکانمان ئەوەندە وێک دەچن کە پیاو تەنیا بەئیمزای شاعیر لێکیان دەکاتەوە. زۆربەیان بە (ئازیزەکەم) (دڵدارەکەم!) (خۆشەویستەکەم!) دەس پێدەکەن و ئەم وشە ناسک و جوانانە ئەوەندە دووپاتە کراونەوە، پیاو چ چێژی خۆشیان لێ ناکا. تا ماوەیەک لەمەوپێش وا بزانم لە (هاوکاری)دا بوو شێعرێکم خوێندەوە هەرچەند هەر لەسەر ئەم تاقە کێشە بوو کە ئێستا باوە و بۆتە (بەیتی بلە و نابڕێتەوە) و ئەگەرچی دیار بوو، شاعیر لاوە، بە پەلەیە، کەم ئەزموونە، بەڵام شێعرێکی جوان و ساکار و پڕ لە سۆز و هەست بوو. هەر دێڕێکم دەخوێندەوە هەزار ئافەرینم بۆ شاعیر دەنارد، ڕۆڵەم! چاوم! کەسی مامی! و شتی وام لە زاری دەردەپەڕین.

دەمگوت: ئۆخەی ئەگەر شاعیری وامان هەن کە ڕستەی «پێمان خاوس بێ» دەکەنە قافیە، ئی واشمان هەن کە مایەی هیوای دوارۆژن. لەپڕ وەک گۆزێک ئاوی ساردم پێدا بکەن ڕاچەنیم، تێکڕا بووم، نەشەکەم شکا. خاوبوومەوە. نازانم ئەم شاعیرە خۆشەویستە چۆنی بێز هاتبوو وشەی داتاشراوی ناشیرینی ئێسکگرانی وەک «پەرتووک» بخاتە نێو شێعرەکەیەوە؟

نازانم بۆ بیر ناکەینەوە، ئێمەمانان کە خۆمان دەکوژین زامی ڕەش دەکەین، ئاوی چاومان ڕۆ دەڕژێ تا شێعرێکی بەکوردی دەڵێین. بۆچی ناوبانگمان لە چوارچێوەی شارەکەمان دەرناچێ. بەڵام ئەحمەدی خانی، کە پێویستمان بە قاموسی عەرەبی و کوردی و فارسی هەیە تا بتوانین شێعرە گران و قووڵ و جوانەکانی ساغ بکەینەوە تا ئێستا مەم و زینەکەی بەچەند زمانی زیندووی جیهان تەرجەمەکراوە؟

ئەگەر هێندێک کەسی نەخوێندەواری ساویلکە، بەڵام پاک و بێ فێڵ، هەستی توندی نەتەوایەتی و بیروڕای چەوت و نەزانانەی سیاسی، تووشی هەڵەی کردن و ئەم تەپوتۆزەیان بەرپاکرد. پیاوی فێڵاوی و خۆپەرست و تەنانەت ناپاکی وا هەبوون کە زانیمان فارسی زانی باش لە کوردستانی عێراق کەم بوون. لە فەرهەنگە کۆنەکانی فارسی گەڕان و وشەی سواو و لەکارکەوتە و فەرامۆشکاری فارسییان لەنێو قاموسە کۆنەکاندا دۆزییەوە و نابەجێ لەکاریان هێنان.

دیارە من پێم وا نییە ئەگەر نووسەرێکی ئێمە لەکاتی پێویستدا بۆ دەربڕینی مەبەست وشەی بێگانە لەکاربێنێ قیامەت ڕادەبێ، دنیا بەقوڕ دەگیرێ، پردی سیرات دەپسێ و ڕووگە وەردەگەڕێ. بەڵام خۆ فریودان و خەڵک فریودان بە گوناهێکی گەورە و تاوانێکی خراپ دەزانم.

ئێمە نابێ گوێ بدەینە شۆوینستەکانی فارس کە دەڵێن کوردی شێوەیەکی فارسییە، بۆ خۆمان دەزانین زمانەکەمان زمانێکی سەربەخۆیە و ناترسین و نایشارینەوە کە خزمایەتی دەتەک فارسیشدا هەیە. زۆر باش دەتوانین وشەی فارسی وەربگرین وەک ئەوان کە لە وەرگرتنی وشەی کوردی و هیچ زمانێکی دیکە سڵ ناکەن. بەڵام هەق نییە لەباتی وشەی مەزن و گەورە، زەلام، زل، وشەی «بزرگ»ی فارسی بنووسین. یا لەجیاتی، جوان، چەلەنگ ، دەلال و شەنگی خۆمان. وشەی «قەشەنگ» لە کاربێنین کە تورک و فارس کێشەیان لەسەر هەیە.

جگە لەوە ئەگەر پێویست بێ وشە وەربگرین، بۆ چی واز لەو وشانە بێنین کە لە مێژە تێکەڵی کوردی بوون و لە کوردەواریدا بوونە باو و وشەی نامۆ بکەینە باو. لێتان دەپرسم. دنیا، قەڵەم و غەزەلی عەرەبی، زیاتر بوونە کوردی یا گێتی، خامە و چامەی فارسی، سەیر ئەوەیە فارسەکان بۆ خۆیان پتر، وشە عەرەبییەکان دەکاردێنن بەبڕاوی من فرێدانی ئەو وشانەی لە کۆنەوە تێکەڵی کوردی بوون و نەخوێندەوار دەیانزانی کارێکی خۆڕاییە. ڕەنگە بەکوردێکی نەخوێندەوار بڵێی سەماوەر ڕووسییە و تەمانە ئینگلیزییە تێر و پڕ پێبکەنێ. کام کوردی نەخوێندەوار دەزانێ پێنووس و بنووس و خامە بەقەڵەم دەگوترێ و پەرتووک کتێبی مەلایە؟ خۆ باسی تەرخان و قاچاغ و ئاغا و خان و خانم و بیگ و بیگمی مەغوولی هەر نەکەین باشترە.

وشەی وا هەن ڕاستە زۆر بەڕەسەن کوردی نین. بەڵامماڵی کوردن چونکە نەخوێندەوار دەیانزانێ و لێیان حاڵی دەبێ و بشمانەوێ لەبیریان ناچێتەوە.

بەڵای لە وشە داتاشینی نەزانانە کوشندەتر، ڕستە داڕشتنی هەڵەیە، ئەوەیان پتر جێگای مەترسییە. چونکە ڕێزمانەکەمان دەشێوێنێ. بژار کردنی وشەی ناڕەسەن گران نییە بەڵام هێنانەوە سەرەخۆی ڕێزمانی شێواو، ئەستەمە، دژوار بەڵکو ترسناکە.

دیارە ئەدەبی خۆمان ئەوەندەی خزمەت نەکراوە و پەرەی نەگرتووە کە هەستی فێربوونی ڕووناکبیر و خوێندەوارانی کوردی عێراق ڕازی بکا. ناچارن لە ڕێگای زمانی عەرەبییەوە فێربن و زانستیان بەرەو ژوور بەرن بیانەوێ یا نەیانەوێ دەکەونە ژێر تەئسیری زمانی عەرەبییەوە. بۆیە کاتێک دەنووسن ڕستەکان وەک عەرەبی دادەڕێژن. یا باشتر بڵێم بەعەرەبی بیردەکەنەوە و بەکوردی دەنووسن. ڕستەی وا دەبینم هەموو وشەکانی کوردی ڕەسەنن کەچی تێی ناگەم. چونکە لەسەر ڕێزمانی زمانی عەرەبی داڕژاوە. ئەویش زۆر لە ڕێزمانی کوردی دوورە. لەم ڕستانەی خوارەوە وردبنەوە کە هەموویانم لە وتارە پەسندکراوەکانی ئەم گۆوارە دەرهێناون، کارتان بەوە نەبێ کێ نووسیونی بزانن ڕاست

نووسراون یا ناڕاست:

«وە کاتێک مرۆڤ جێگایەک بۆ خۆی دەگرێ لەناو ئەو جیهانە زەمانییەوە».

«لەبەر ئەوە سەرنەکەوتوون لە هیچ شتێکا لەم بارەیەوە».

«لەو کاتەوە مرۆڤ توانی لە دوورەوە بەکاروباری خۆی هەڵسێ».

«بەخێرایی بوونی مرۆڤ دەرچوو لە دەور و پشتی ئاژەڵی».

«کەڵکی چییە ئەو هەموو باسکردنە لەسەر زمانە».

زۆر ڕستەی لەوانەش شێواوترم دیون کە ئەگەر ڕیزم کردبان جێگایان زۆر دەگرت. تەنانەت وتارێکم هەر لەم گۆڕارە خۆشەویستەدا خوێندۆتەوە کە بەشی هەرە زۆری پاراگرافەکانی بە (وە) دەس پێ دەکەن کە بە هیچ جۆرێک دەگەڵ ڕێزمانی کوردی ناگونجێ.

تا ئێستا هەر زامم دەسنیشان کردوون و دەرمانم بۆ نەدۆزینەوە. بەڕاستی ئەگەر دەرمانێک بۆ ئەم دەردانە نەدۆزینەوە. هەر وا دێن وەبن دەدەن و تەشەنەی دەکەن و دەبنە تێراوی و بەهەزار شەخس و شێخ و پیر چارە ناکرێن.

بەبڕوای من نووسەری ئەمڕۆی کورد دوو ئەرکی لەسەر شانە و دەبێ هەر دووکی لە پێش چاو بێ. یەک نووسینی شتی چاک و پاک و جوان و بەکەڵک. دوو پاراستنی ڕێزمان و بووژاندنەوەی و بژارکردن و پەرەپێدانی زمانی کوردی. دیارە کەسانێکی بەزمانە زیندوو و خزمەت پێکراوەکان، کە قامووسی گەورەیان هەیە دەنووسن ئەرکی دووەمیان لەسەر شان نییە. بۆ بەجێگەیاندنی ئەرکی یەکەم من وەرگێڕانم پێ باشترە. بەتەرجەمە هەم شاکارە ئەدەبییەکانی جیهان دەکەینە کوردی و هەم مەیدانی بەرفراوانترمان لەبەر دەس دایە و دەرفەتمان هەیە خزمەتی زمانەکەمان بکەین و بیری خەڵک ڕووناک بکەینەوە. بۆ بەجێگەیاندنی ئەرکی دووەم دەبێ بەهەموو هێزمانەوە تێ بکۆشین ڕێزمانەکەمان بپارێزین، وشەی ڕەسەنی کوردی بەکاربێنین، وشەی داتاشراو فڕێ بدەین. لەبەر خۆمانەوە وشە دانەتاشین. لە شێوەی شار و نیشتمانی خۆماندا گیر نەخۆین، لەهەر شێوەیەکی کوردیدا وشەی جوانتر و سووکترمان وەپێش چاو هات هەڵی بژێرین. لەبیرمان بێ وشەی کوردی هەتا کورتتر بێ خۆماڵیترە. بۆ ئەوەی ڕستەکانمان کورت بن هەتا دەتوانین (واوی عطف) کەمتر بەدوای یەکدا ڕیز بکەین. لەکاتی پێویستدا لە بەکارهێنانی وشەی بێگانە نەترسین. لە نووسیندا بەپەلە نەبین کەم بنووسین و باش بنووسین. هەرچی نووسیمان بەجارێک و دووجار لە کۆڵی نەبینەوە. چەند جار دەس تێ وەردەین لەپێش ئەوەی نووسین بۆ چاپ بنێرین، پێمان شوورەیی نەبێ بەچەند کەسی لێزان و پسپۆری نیشان بدەین. ڕەخنە و

تێبینی دۆستانەی ئەوان قبووڵ بکەین. خۆپەرەست و بەفیز و بەرچاوتەنگ نەبین، لە خەڵک فێر بین و بۆ خەڵک بنووسین. ئەوەی بۆ چاپمان نارد ئەگەر دەسکاری باش کرا ئاگر نەگرین. ئەگەر جارێک بڵاو نەکرایەوە ناهومێد نەبین، چاومان نەچێتە پشت سەرمان، بەڕقدا نەچین و دەس لە تێکۆشان و نووسین هەڵنەگرین. ئەرکی سەرشانی هەموومانە بۆ بووژاندنەوەی ئەدەب و خزمەتی زمانی کوردی تێ بکۆشین.

بەڵام ئەرکی بەیان لە هەلومەرجی ئێستادا چییە؟

١ - تێ بکۆشین پاک و خاوێن و بێ غەڵەت چاپ بکرێ.

٢ - کورتە چیرۆکی باش و وتاری بەکەڵک و چاکی ئەدەبی و کۆمەڵایەتی و زانستی و مێژوویی و ڕەخنەی بێ غەرەز و دۆستانە بڵاوکاتەوە.

٣ - زانایان هان بدا شتی باش لە زمانەکانی بێگانەوە وەرگێڕنە سەر کوردی.

٤ - وتاری هیچ نووسەرێک بۆ خاتری جێ و پایە و ناوبانگ و دۆستایەتی بڵاو نەکاتەوە. خوێنەر ڕازیکردن باشترە لە تۆراندن و دڵ یەشاندنی گەورە پیاوێکی شتی باش یا کوردی ڕەوان نانووسی، خزمەتی گەل لە خزمەتی تاقە کەسێک چاکترە.

٥ - پاراستنی زمانی کوردی لە هەموو حاڵێکدا لەبەرچاوبێ و بەگرنگی بزانێ.

٦ - هەموو وتارێکی سەرلەنوێ بەئیملایەکی یەکدەست بنووسێتەوە جا بیاننێرێتە ژێر چاپ و خەڵکی لە پاشاگەردانیی ڕێنووسی کوردی ڕزگار بکا.

٧ - لە لاپەڕەی دوایی هەر ژمارەیەکدا چەند شت هەڵبژێرێ و داوا لە زانایان بکا تەرجەمەی بکەن و باشترینیان چاپ بکا. هەروەها هێندێک مەوزوعی خۆمانە بەگرێو دابنێ تا نووسەرەکان لەسەری بنووسن و جوانتریان هەڵبژێرێ.

لە هەمووان گرنگتر ئەوەیە دەستەیەک لە زمانزانەکان پێک بێنێ، ئەگەر بکرێ خەڵکی ناوچە جۆربەجۆرەکانی کوردستان بن، تا ئەم نووسراوانەی دەستەی نووسەران لەباری نێوەڕۆکەوە پەسندیان کردوون لەباری زمانەوە تەماشا بکەن و ئەگەر پێویست بوو دەسکاری بکەن. پێم وایە ئەم کارانە زۆر گران نەبن. بەڵام زۆر بەسوود دەبن. بێگومان ئەگەر نووسەرەکانمان بزانن نووسینەکانیان ئاوا لە بێژینگ دەدرێن و تەتەڵە دەکرێن، بەسەرنجەوە دەنووسن.

مامۆستای شاعیرانی موکریان

وەک ئاگام لێ بێ بەســەرهاتی ئەم شــاعیرە مەزنە لەلایەن لاوێکی زانا و ئەدەبدۆست و لێزانەوە بەدوور و درێژی نووســراوە و شــێعرەکانی بەوردی شی کراونەتەوە و نەخشی بەرچــاوی ئەم گەورە پیاوە لە ئەدەب و سیاســەتی نیوەی یەکەمی چەرخی بیســتەمدا، بەتەواوی ڕوون کراوەتەوە. با ئەم نووســراوەش جارێ چاپ نەکرابێ و بڵاو نەبووبێتەوە. من لەخۆم ڕانەدی لەم بارەدا بۆ خاتری دوو شــت چ بنووســم. یەک نەمویست ڕەنجی ئەو بەفیڕۆ بدەم، دوو، من لەو بابەتە نووســینەدا شارەزانیم. لەم بڕوایەدام هەر کارێک دەبێ پسپۆڕی خۆی بیکا.

هەتاو هەروا لەبن هەوردا نابێ، کورد هەر وا بەبێ بەشــی و چارەڕەشــی و لێقەوماوی ناژی. ئەویش هەر وا بەنەناســیاوی نامێنێتەوە ڕۆژێک هەر دێ دیوان و بەسەرهاتی چاپ بکرێ و لەنێو نەتەوەکەیدا باشــتر بناسرێ و تەنانەت پەیکەریشی بۆ دروست بکرێ. هەر ئەوەندەم ویست چەند نموونە لە شێعرەکانی بخەمە پێش چاوی خوێنەران.

بەشــانازییەوە دەڵێــم من بەمێرمنداڵــی و لاوەتی زۆر جار ئەم شــاعیرە مەزنەم لە نیزیکەوە دیوە. لە قســە خۆش و جوان و بەتامەکانی، لە شــێعرە بەرزەکانی لە پەند و ئامۆژگارییە بەنرخ و بەسوود و دڵسۆزییەکانی گەلێکم کەلک وەرگرتووە.

بەش بەحاڵی خۆم و پێم واشــە بەهەڵە نەچووم. ئەم شاعیرە بەمامۆستای شاعیرانی نیوەی یەکەمی ئەم چەرخەی کوردستانی ئێران و بەتایبەتی مەڵبەندی موکریان دەزانم.

شـــاعیرەکانی پێش ئێمەی موکریان وەک شێخ ئەحمەدی سریلاوا و دوکتۆر شەوقی و خاڵەمین و ســـەید کامیل، ئەگەر نەشڵێن بیری نەتەوایەتی لەوی فێر بوون و جووتیاریان لەوی وەرگرتووە. ئێمەش شـــاعیرەکانی پاش ئەوان وەک هەژار و عەتری گڵۆڵانی و هێمن پەیڕەوی ئەوانمان کردووە و دیارە شـــاعیرەکانی لاویش وەک سوارە و هاوار و مەحموودی و مەلا غەفوور، ئەم ڕێڕەوەیان بەرنەداوە.

ئەبولحەسەنی سەیفی قازی کوڕی میرزا قاسمی قازی براچوکەی میرزا فەتتاح و قازی عەلی و مامی پێشـــەوا قازی موحەمەدی نەمر و ســـەدری قازی شـــەهید و باوکی حەمە حوســـین خانی نەبەز و تێکۆشـــەر بوو. گـــەورە پیاوێکی زانـــا و ڕووناکبیر و خوێندەوار و کارامـــە و بەئەزموونی موکریـــان بووە. زیاتر خەریکی کاری سیاســـی و کۆمەڵایەتی و کشتوکاڵ و مڵکداری بوو. سووفی و دڵتەڕ بوو، شاعیری پیشەی هەمیشەیی نەبوو. کەچی لە ڕیزی شـــاعیرە هەرە بەرزەکانی کورد دەژمێردرێ، جگە لە زەوقی شاعیری، کۆمەڵناس و مێژووزان بوو.

لە شـــێعری دڵداریدا کە کەمی بەدەســـتەوە هەن، شـــاگردی قوتابخانەی شاعیری بێ وێنەی، پایە بەرزی، هەڵکەوتـــەی کورد (نالی) بووە. ئەگەرچی غەزەلە تەڕ و پاراوەکانی ناگەنە غەزەلی نالی بەڵام بەڕاشکاوی دەتوانم بڵێم شاگردێکی باشی ئەم قوتابخانەیە و زۆر کەمتر لە شـــاعیرەکانی دیکەی لاسایی کردنەوەی لە شێعردا هەیە، پێشینیان گوتوویانە: «لە شـــێر ترسان عەیب نییە» شـــاگردی باشی نالی بوونیش پایەکی کەم نییە. نالی لەو ئەســـتێرە پڕشـــنگدارانەیە کە هەر بەچەند چەرخ جارێک ئاسمانی ئەدەبی گەلێک ڕووناک دەکەنـــەوە و نموونەیان لەنێو هەموو گەلێکدا هەیە. مەرج نییە هەموو کەس وەک من بیر بکاتەوە. ئەمما منیش بۆم هەیە بڵێم هەرچەند پاش نالی گەلی ئێمە شاعیری زۆر بەرزی هەبوون. بەڵام هێشتا لەنێو کورددا شاعیرێک هەڵنەکەوتووە جێی نالی پڕ بکاتەوە، مەگەر دایکی نیشـــتمان لەداڕۆژدا ڕۆڵەیەکی وا شـــیرین و نـــازدار و بلیمەتێکی وا گەورە و بێ وێنە لە ئامێزی خۆیدا پەروەردە بکا. بەڵام شـــاگردی باشی نالی بوون هونەرە. سەیفیش بەشاگردێکی گەورەی نالی دەناسم کە قوتابخانەکەی بەهۆی حەریق لە موکریاندا بۆتە باو. سەیف هاودەم و دۆست و شاگردی حەریق بووە.

سەیفی قازی لە شـــێعری نیشتمانی و شۆڕشگێڕانەشـــدا یەکەم شاگردی قوتابخانەی شاعیری نەمر فەیلەسووفی زانا و ڕووناکبیری کورد حاجی قادری کۆیی بووە. لە مەڵبەندی موکریان شاعیرێک ناناسین پێش ئەو شێعری نیشتمانی، ئەویش ئەوەندە حەماسی دانابێ.

سـەیفی قازی خۆی قوتابخانەیەکی نوێـی لە ئەدەبی کوردیـدا کردۆتەوە. بەیەکەم شاعیری کوردستانی دەناسین کە بای داوەتەوە سەر ئەدەبی فۆلکلۆری کوردی و بەزمانی زەحمەتکێشان و ڕەنجبەرانی لادێ شێعری گوتووە. تێکۆشاوە تەعبیری ناسک و ڕەسەنی کوردانە لە شـێعری سـاکار و ڕەوان و جوانی خۆیدا بگونجێنێ. وشەی پەتی و ڕەسەنی کوردی لە کاربێنی و زمانەکەمان بەچەشـنێکی وەستایانە و شارەزایانە بژار بکا و وشەی بێگانە و نامۆی لێ دەرباوێژێ و بەشایەدی هەموو زمانناسێک لەم کارە بەنرخ و بەکەلکەدا زۆر سەرکەوتووە.

ئەم شـاعیرە بەرزە بڕوای وا بو و بڕوایەکی ڕاسـتیش بوو، کە دەبێ وشـەی پەتی و ڕەسـەن لە دێ و لە نەخوێندەوار فێرببین و کێشـی شـێعر لە فۆلکلۆری کۆن وەرگرین و تەعبیـر و ئەزموونی کوردانە بەکاربێنین. بەڵام دەیگوت ئەم وشـە بێگانانەی لە کۆنەوە لـە کوردیدا جێگای خۆیان گرتـووە و نەخوێندەوار تێیان دەگا تازە بوونە کوردی و هەق نییە بیانگۆڕین یا وەدەریان نێین. ئەو دوژمنی بێ ئامانی وشـە داتاشـینی ناشیانە بوو و ئەو ناشـیانەی لە خۆوە نەزانانە، وشە دادەتاشن بە دوژمنی زمانی کوردی دەناسی. لەم ئاخرانەدا کە هێشـتا مابوو و وشە داتاشین ببووە باو. بۆ ئەوەی تووڕەی بکەی بەس بوو کە وشەیەکی داتاشراوی نارەسەنی نیشان بدەی و بۆ ئەوەی خەنی بکەی دیسان بەس بوو وشـەیەکی ڕەسـەنی کوردی بۆ بدۆزیەوە. تەنیا ڕەخنەیەکی لەباری زمانەوە لێی دەگیرێ ئەوەیە کە هەر لە لەهجەی موکریاندا زۆر شارەزا بوو و لەبەر نەبوونی قامووسێکی کوردی کەمتر ئاگای لە وشە جوان و ڕەسەنەکانی شێوەکانی دیکەی کوردی بوو.

قوتابخانەی سەیفی قازی لە کوردستانی ئێران بەتایبەتی لە موکریاندا شاعیری ئەوتۆی پێگەیاندن کە زۆریان بەمامۆسـتای گەورە ناسـراون و لە مامۆسـتاکەیان تێ پەڕاندووە. بەڵام هەقی مامۆسـتایی بەسـەریانەوە هەیە، چونکە ئەگەر ئەو ئەم ڕێچکەی نەشکاندبان دیارە هەر لەسـەر ڕێبازی وەفایی و ئەدەب و حەیدەری و ئەو جۆرە شاعیرانە دەڕۆیشتن کە لەباری زمانەوە پڕن لە وشـە و تەعبیری بێگانە. دیارە کارم بە پلەوپایەی شـاعیرانی هاوچەرخی ئەو نەداوە بەڵکو مەبەستم ئەوەیە ئەوان بۆ بووژاندنەوەی زمانەکەمان هەوڵێکی ئەوتۆیان نەداوە.

بەڵام سـەیفی قازی بەخۆی و شـاگردەکانیەوە لە ژیاندنـەوە و بووژاندنەوەی زمانی کوردیدا نەخشێکی دیار و بەرچاویان هەیە.

تـا ڕادیـۆ چەپرەکەکانی کوردی بەوەرگێڕانی ناپوخت و دزێو و وشـە داتاشـەکانی

شارنشـــین و خۆپەرەســـت، بە داتاشینی وشـــەی ناشـــیرین و ناڵەبار و ناڕەسەن زمانی کوردییان وا شـــپرێو و شپرزە نەکردبوو. قوتابخانەی ســـەیف خزمەتی بەکەلکی بەزمانی کوردی کرد. وێســـتاش لە موکریاندا شـــاعیر و نووســـەری وا هەن ڕێبـــازی ئەویان هەر بەرنەداوە و پەرەیان پێ داوە.

ئەوەش چەند نموونە لە جۆرەکانی شـــێعری ئەم شاعیرە کە پێم وایە ناتەواوییان تێدا هەیـــە. بەڵام لە دوور وڵات هەر ئەوەندەم بۆ پەیدا بوو بەهیوای ڕۆژێک کە دیوانی تەواوی چاپ بکرێ.

کوردینە

کـــوردینـــە! تـــا کـــەی ئێمـــە لـــە شـــاخان میســـالی دێـــو
بێیـــــن و بچیـــــن و بـــۆمـــە نـــەبـــێ قـــەت خـــودان و خێـــو
خـــەڵکـــی هەمـــوو لـــە شـــار و لـــە باخـــانـــە کەیفخـــۆش
ئێمـــــە بـــڵاو و بـــێ ســـــەرە ماویـــن لـــە دەشـــت و کێـــو
بـــۆ وانـــە هـــەرچـــی جوانـــە، لە جـــێ، دێ لـــە ژن، لە ماڵ
هـــەر شـــاخ و داخـــە بۆمـــە کـــوڕی ڕەش، کچـــی دزێـــو
بـــۆ ئاســـمان دەڕۆن و لـــە بـــەحـــرا دەکـــەن ســـەفـــەر
هـــەر هـــەردە نیشـــتەگاهی مـــە، ســـەنعاتـــە وەرد و شـــێو
ڕەشـــماڵـــە مـــاڵ و کـــەشـــک و پەنیـــرە مـــەتاعـــی مـــە
قەســـر و ســـەرایی خەڵکـــی دێیـــە پـــڕ لـــە زێـــڕ و زێـــو
هـــەر میللـــەتێـــک لـــەلاوە هـــەقی خـــۆی بـــەدەســـــتەوە
کـــوردێـــک کـــە ســـەر هـــەڵێنێ دەڵێـــن بـــۆتە ســـەربزێـــو
بـــۆ چمانـــە مـــاڵ و ســـەر کـــە لەســـەر ســـەرەوەری نەچـــێ
کـــوڕ نابـــێ قـــەت بترســـێ لـــە زینـــدان و دار و چێـــو
گـــــوردانـــی کـــوردەکان بـــەخـــودا ڕۆژی غیـــرەتـــە
دەســـــدەنە خـــەنجـــەران و پیـــاوانـــە وەرنـــە نێـــو

سەرچوونی تەخت ڕۆینی سەرداری پێ دەوێ
خۆشیمە لەو شەهادەتی شێخانە نێو بە نێو
فیکریێ لە حاڵی خۆکەن و بگرین بەحاڵی خۆ
شاهان بەمەحوی ئێمە دەبەستن گرێ و گرێو
ئەو ژینی بەو زەلالەتە بۆچمانە چاوەکەم!
بمرین لە ڕێی نەجاتی وەتەن با بەنێر و مێو
تا کەی لە باخی خەڵکی بەزیزی و بەملکەچی
خۆشە لە باخی ملکی چینی هەنار و سێو
هەرچی دەبێ بلا ببێ حەق هەر حەق «حەسەن»
نینە لە ڕێی وەتەن خەمی دەرکردن و جنێو

ئەمە نموونەی شێعری نیشتمانی و شۆڕشگێڕانەیەتی وا دیارە شینی بۆ شەهیدانی کوردستانی تورکیا گێڕاوە. جگە لەوەی زۆر پڕ سۆزە، زۆریش هاندەرە. ئاشکرایە وەک پیاوێکی سیاسی و پسپۆڕ لە گرێکوێرەی مەسەلەی کورد گەیشتووە و ئاگای لە فێڵ و دەهۆی دوژمنان بووە، بەو حاڵەوە نەتەوەکەی بۆ خەبات هان داوە. ئامۆژگارییەکانی لە بنەماڵەی نیشتمانپەروەری خۆیدا پتر کاریگەر بووە. وەک دەزانن جگە لە دوو برازا و کوڕێک، چەند خزمی زۆر نیزیکی لە عەشیرەتی بەگزادەی فەیزوڵڵابەگی لەپێناوی ڕزگاری کوردستاندا چوونە سەردار و بوونە قۆچی قوربانیی ئازادیی گەلی کورد. ئەمەش نموونە شێعری ئاشقانە و دڵداری سەیفە و دیارنییە کەی گوتراوە، شێعرناس دەزانێ چەن وردەکاری شاعیرانەی تێدا بەکار هاتووە و وشەی چەن ڕەسەن و جوانی کوردی تێدایە و قافیەیەکی هەڵبژاردووە وەک قافیەی شێعرە نیشتمانییەکەی ڕەنگبێ پێش ئەو هیچ شاعیرێکی کورد خۆی لێ نەدابن.

داوەڵی دڵ

دایــــم دڵـــــم بــەنــاڵــە و زاری و فیغـــــان دەڵـــــێ:
خــــۆش بــەو شــــەوە کــە ڕۆژی ڕوخــی دڵبــەرم هــەڵــێ
زولفـــــت وەلادە ڕووت بنـــــوێنـــــە بـــا دەفعـــەیـــە
شـــــەو ڕابــرێ، ســـــتارە نـــــەمێنـــــێ، قـــەمـــەر هەڵـێ
تفڵـــــی دڵـــم گـــڕووی شـــــەکـــەری لێـــوی گـــرتووە
بـــەو زولفـــی میروەحـــەت مەکـــە مەنعـــم لـــە شـــەهدی لێـــو
تفڵێکـــــــە دڵ زەعیـــــــف و دەتـــرســـــێ لـــە داوەڵـــــێ
ئەو قافیـــەت بـــەســــانی دڵــی مـــوددەعـــی حـــەســـەن
تـــەنگە، درەنگـــە، مـــەیلی بـــەجـــەنگە، هـــەڵــێ، مـــەڵـــێ

شـــاکاری هەرە بەناوبانگی سەیفی قازی بەڵکو یەکێک لە شاکارەکانی شێعری کوردی پارچە شـــێعری زســـتانە، بەشی زۆری کوردستان زۆزان و ســـارد و بەفرگرە، کەچی کەم شـــاعیری کورد دەناسین وەســـفی زستانی کردبێ. مامۆستا لەم شـــێعرەدا تابلۆیەکی لە زستان و لە ژیانی لادێ نشین و ئاژەڵدار و زەحمەتکێشانی کورد کێشاوە کە بێگومان بێ وێنەیە. جگە لەوە بەزمانێکی سادە و ڕەوان و لادێیانە گوتراوە و فەرهەنگۆکێکە لە وشەی ڕەســـەن و پاکی کوردی، پڕە لە ئامۆژگاریی سیاســـی و کۆمەڵایەتی و تەنانەت ئابووری بۆ زەحمەتکێشـــان و دێنشـــینانی کورد. وردبوونەوە لەم شـــێعرە بۆمان ڕوون دەکاتەوە، شـــاعیر چەن ڕووناکبیر و ئازادیخواز و کۆمەڵناس و گەلپەروەر بووە. سەیر ئەوەیە سەیف خۆی لە چینی تەسەل و دەوڵەمەند بوو و لە کشتوکاڵ و مڵکداری و دار چەقاندن و ماڵ بەخێوکردندا ناوبانگی ئێستاش هەیە و شوێنەوارەکانی هەر ماون، کەچی دەبینین شارەزای

ژیانی چینە هەرە هەژارەکانی ئەو سەردەمی کوردستان بووە و دڵی بۆیان سووتاوە و شینی دەگەڵ گێراون. ئەم شێعرە وەک بۆ خۆی ئیشارەی کردووە لە ساڵی ١٣١٢ی هەتاویدا گوتراوە کە زستانێکی زۆر درێژە و سەخت و قڕانێکی گەورە بووە و زۆر ماڵ لە ماڵ کەوتوون و زۆر دەوڵەمەند بێڵیان لە بن میچ چەقاندووە. شێعرەکەی وەک نامەیەک بۆ دۆستی خۆشەویستی عەزیز ئاغای عەبباسی کە ئەویش ئەهلی زەوق و حاڵ و سۆفی و دڵتەڕ بووە نووسیوە:

زستان

ئازیز ئارەزووت زۆری بۆ هێنام
فرمێسکم سوور بوو زەردی ڕووی لێنام
دیسان بەئاوری دووریت کەوتمە گیر
دنیام لێ ساردبوو بوو بەزەمهەریر
تا ناهومێد بووم لە هاتنی زووت
جەرگم بووە پولوو هەناسەم بزووت
هەوا بۆ حاڵم وەک شێتان دەگری
بەتەرزە و بەفر و باران و هەوری
هەردیش لەبۆ من هێندەی قوڕ پێوا
بەهاری دەگەڵ زستان لێ شێوا
گیا وگوڵی مێرگان بۆم سیس و زەرد بوون
بۆ شینی کەوان کەویان هاودەرد بوون
شینی بەهارە ئاسمان هەر دەگری
هەوریش ناڵە ناڵ ڕووی خۆی دەپچڕی

بزن و مەڕ ڕووتن وەک سوورە ساقە
یەک دانوو دەیکوشت یەک بەلەباقە
لەبەر بێ هێزی لە ترسی سەرما
پشتینیان بەستن هەمووی جل کرا
با لە کێو و چۆڵ خۆڵ وەسەر دەکا
گریانی کێوان بەحران پڕ دەکا
داری مێشە و باخ بەفر داپۆشین
پاک دەڵێی مردوون کفنیان پۆشین
کەوی کوێستانێ لە قاسپە کەوتن
بێهۆش بوون یاخو خەویان لێ کەوتن
جریوە و زریوەی چوڕە و چۆلەکە
نایە و نەیانما هێلانە و هێلکە
لەگلەگ گەل کەوت، نەما تەق تەقی
سێرووش لە سیرە و فیتنە و چەق چەقی
پاک پەشیمانن لە بۆ گەرمێنێ
بۆ دەهاتنەوە عەمرو نەمێنێ
قاز لە شەتاوان قاڕەی لێ بڕا
دوڕنای چۆماوان زوڕنای لێ دڕا
لە درزی ئەرزی هەوێردە دامان
بێ هۆش بوونەوە سڕبوون لە سەرمان
وشک بوو دووپشک ئەو خواری ناڕاست
مشک کونی خۆی بەئاوات دەخواست
بۆق کە دەی قڕاند دەویی کردەوە
کەریش زەرینی لەبیر بردەوە
مار پاپۆکەی خوارد خۆڵی وەڕووی کرد

ژووشـــک ئـــارەزووی کەولێکـــی مـــووی کرد
لاڵ بـــم نابینـــم لـــە چیـــا و لـــە ڕازان
ســـــیرەی هـــەڵـــــۆ یان چریکـــەی بـــازان
لەبـــن بـــەردان مـــان هـــەر ســـەر مازەڵـــە
لـــە بـــاخ و باخچـــــان قـــــەل و قشــــقـــەڵـــە
پـــووشـــی داپـــۆشـــی داڵدەی پـــاک بـــڕی
کـــەروێشـــک ڕیشـــەی پـــاک کـــرد و بڕی
بـــەفـــری بـــێ وادە ڕەشـــانگـــی بـــڕی
ڕەشـــانگ و ســـپی پاکیـــان ســـەر بـــڕی
ســـەر بـــڕا گاشـــین پـــاش مانـــگا بـــۆرە
لــــەباتـــی گـــاڕان ڕۆیــــی گـــابـــۆرە
ڕۆژ هـــەتا شـــەوێ گەورە و بچـــووکیـــان
خێـــزانـــی ماڵـــێ گـــەورە کـــچ بـــووکیـــان
خـــەریکـــن لـــە بـــاخ فریـــزوو دەردێنـــن
وەک شـــەونـــەمـــی گـــوڵ ئـــارەق دەڕژێنـــن
ئـــارەق لـــە هـــەنیـــان بـــەڕێـــز بـــژمێـــرە
کـــێ دی لـــە ئاســـمان بـــەڕۆژ ئەســـتێرە
لـــە دەوری ســـەریان دەســـرۆکەی هـــەوری
وەک مانگـــی چـــاردە لەنێـــوان هـــەوری
کەوتـــە ســـەر پیـــلان دەســـرۆکەی نوێـــژێ
کـــەژە هـــەوری گـــرت لـــە دەوری ڕۆژێ
دەســـــماڵی ملیـــــان پشــــتێنی شـــــلیان
چنـــــار و لاولاو چـــــاوی بـــــە کلیـــــان
زولفیـــان لەدوویـــان وەک ڕەشـــمار دەخشـــان
ڕەش بـــوون وەک شـــەوە بـــەڕۆژ دەدرەوشـــان

بەلەرزە دەچنە فریزوو ڕنین
گریان کاریانە لە جێی پێکەنین
بۆ چنینەوە کەڵەکەی دەکەن
پۆلی کەوانن کە چینەی دەکەن
پاچ و پێمەڕە و بێڵ لەسەر شاندا
وەک فەوجی حازر لەژێر فەرماندا
هێندە لاوازە مەڕ و ماڵاتیان
قوربانی ناکرێ نادرێ زەکاتیان
گا لەبەر لەڕی هەڵناگری نیری
نە مەڕ ماستی ما، نە مانگا شیری
لۆک چەمبەری بوو، ماین مشمشە
گا گوێ ڕەپەی گرت گامێش خشخشە
کەڵ و گامێشیان بوونە چەکچەکی
وشتریان عەینی بێچووی لەگلەکی
نایە فیتووی شوان لەسەر شەوینێ
مێگەلی چێشتاو لە کوێ دەنوێنێ؟
کوان شەنگەبێری لە هۆبە و بانان
شلّقەی مەشکەیان بەری بەیانان؟
قۆڵیان هەڵدەکەن دەڵێی بلوورە
سینگیان دەردەخەن پارچەیەک نوورە
دەرزی بەرۆکیان کە دێن دەرێنن
مانگ لە ئاسمانێ بۆ زەوی دێنن
زولفان لابەلا دەکەن بەلادا
ڕۆژ هەوری لەسەر ڕووی خۆی وەلادا
قەد و بالایان وێنە نەمامان

کـــێ دی نـــەمامـــان بگـــرن شـــەمـــامـــان؟
کـــوێریـــم نابینـــم خێـــل بـــەرەو خـــواران
تـــەقڵـــە و ڕمبـــازی و هەو هـــەوی ســـواران
کوا «پیـــرووت ئاغا» ســـەرخێڵـــی کـــوردان؟
لـــە «قـــوڵەســـەنی» ڕا بچێتـــە کـــوێســـتان
لـــە کوێیە «تاغـــی» ئـەو چـــادری جـــوانی؟
تیـــپ تیپ میوانـــی ســـەر ســـفرە و خـــوانی
کـــوانـــێ ســـەید ســـەمەد ئەو مەردی ڕەشـــید
بـــۆ «مایـــن بڵاغـــی» بچـــێ بـەتـــەمهیـــد
دێهـــات لێکـــی دەی چـــادر و هـــۆبـــانـــی
گیـــر ناکـــەوێ ڕۆن بـــۆ چـــەورەســـانی
وەگیـــر ناکـــــەوێ، ماســـت بـــۆ هـــەوێنـــی
دۆی هـــەڵگێـــڕیـــەوە یـــا بیکـــــوڵێنـــی
پـــەنیـــر بووە ئیکســـیر شـــیر ئـــاوی حـــەیات
هەر وەک ئەســـکـــەنـدەر کـــەوتینە زوڵمـــات
شـــەمـــاڵ و زریـــان دایـــم شـــــەڕیانـــە
ئاغـــاوات شـــڕن کـــرمانـــج قـــڕیانـــە
زســـتانی ئـــەمســـاڵ دیـــارە پێنـــج مانگـــە
کـــا و گیـــا و مـــەڕ، بـــڕا لـــە دانگـــە
تـــەویلـــە و هـــۆڵ و هـــەیوان هـــەڵـــوەشـــان
پـــووش و قامیـــش و ئـــاڵاش دەرکشـــان
دران بـەگـــاڕان وەک وێنجـــەی ئـــوخشـــان
خـــرانـــە بـەرمـــەڕ لـــە دانگـــە و حـەوشـــان
کـــرمانـــج دەوڵـــەتـــی پـــڕ و پاتـــاڵ بـــوو
کۆچـــی دێ بەدێـــی بەمانـــگ و ســـاڵ بوو

ئـەویش لە دەس چـوو هێنـدە کـۆچ مـەکەن
کای سـەر و نوێ کـەن جووتـی زۆر بکـەن
حاسـڵی عـومـر و لـە زۆر و کـەمـی
داتان بەکـا و گیـا لـەنێـو عـەجـەمـی
ڕێـی کاکێشـانی وەک کـەهکـەشـانە
قـەتـاری وشـتر وەک ئـەسـتێرانـە
کـای زەرد و ڕزیـو وەک لیـرەی سـوورە
وێنجەی ڕەش و شـین پێسـتی سـەمـوورە
قیمـەتـی کایـە وەک کـارەبـایـە
بـۆتـە قـووتـی ڕووح وێنجەی سـەحرایـە
بـاخـان دابنێـن داران بنێـژن
نـەجیـب و ئـەسـڵ و کۆن و لـەمێـژن
حـەیفە میللـەتێ شـەش هـەزار سـاڵ بـێ
نـۆکـەری مـاڵان ڕووت و ڕەجـاڵ بـێ
نـۆکـەری مـاڵان عەیبـە لـە بـۆ مـە
کـۆڵان هەڵگریـن بـە کۆمـە کۆمـە
چیـدی دوژمنـان بەخـۆ خـۆش مەکـەن
بـۆ بـووزوو و کەپەنـک باڵا پـۆش مەکەن
تاکـەی لـە دەرکـان کـز و دامـاو بیـن
بـێ مـەزن و گـەورە و سـەر بـێ کڵاو بین
هـەر کـەس ئـارەزووی ماڵانـی هـەبـێ
وەجاغـی کـوێـر بـێ منداڵـی نـەبـێ
ئـەو بـەدبـەختیەی لە کـورد ڕووی دابـوو
لـەبـەر نـەخوێنـدن کـۆزیان سـاوابـوو
واجبـە خـوێنـدن بـۆ دنیـا و دینـی

پێغەمبەر فەرمووی بۆچوونە چینی
بەکوتە و شانامان میللەت دەمێنن
بەمیر و مەزنان شان دەشەکێنن
دەردی دڵ دەکەم کورت و کرمانجی
حەسەن کرمانجی چت لە دیلمانجی؟

***

خوسرەو جوانەگا بۆری مردار بوو
خواردنی فەیزوو و گەڵای بندار بوو
دەگەڵ خونچە گیان شینیان دەگێڕا
ساڵح و قادریان دەسەر دەگێڕا
کەرە بۆزیشیان لەسەر وەستایە
کوڵی گریانیان لە ئەوکی دایە
تازە ماڵانی تۆ داخوا چۆنن
ئەوانیش خەریک فەریزوو و کا کۆنن
دڵت تەنگ نەبێ تفاقت هەبێ
ئەوی تۆی نەبێ یاخوا هەر نەبێ
عومەر و عوسمان بووبەکری نازدار
بەناز گەورەبن ها نامە چوار یار
جێژنی قوربانە خۆم قوربان دەکەم
خۆم بەقوربانی عەزیز گیان دەکەم
تاریخ هەزار و سێ سەد و دوازدە
بیستی فەروەردین داد و بێدادە

***

حاجی قادری کۆیی

ژیان ناپسـێتەوە، تەبیعەت ئەستێور نابێ، ڕۆژ و مانگ و ساڵ و چەرخ بەدووی یەکدا ڕێچکـە دەبەسـتن. زۆر ئەحمەد، چاو دەکەنەوە، دەگەنـێ، ژن دێنن و دەبنە باوک. زۆر فاتـێ بەخۆدا دێن، بەبووک دەچن و زگ دەکەن. زۆر قادر لەدایک دەبن، پەڕەوازە دەبن، پیـر دەبن و دەمرن. بەڵام کەم قادر بە حاجی قـادری کۆیی دەبن، بوونە حاجی قادری کۆیی هەروا سووک و هاسان نییە. بەخۆ هەڵمساندن، با فیشکردن و لە خۆباییبوون پێک نایە، بەچەند دێر نووسـین، چەند قسە کردن و چەند شێعر گوتن تەواو نابێ. فیداکاری، گیانبازی و لەخۆبووردنی دەوێ. دەس لەخۆ بەردان دەگەڵ سوێری و تاڵی ڕاهاتن دەگەڵ سەختی و بەرەنگاربوونی دەوێ. پێویستی بەچاوی نەترس و کۆڵنەدان و نەبەزین هەیە.

حاجی قادر مەلایەکی زانا و شـاعیرێکی ناسک خەیاڵ بووە. ئەگەر نیشتمانپەروەرێکی وا دڵسۆز و ڕاست و تێکۆشەرێکی وا گەرم و گوڕ و ئازادیخوازێکی وا کۆڵنەدەر و نەبەزیش نەبوویایە و لە گۆشەی مزگەوتێک یا کونجی خانەقایەک دەرسی گوتباوە و نوێژ و تاعەتی خـۆی کردبایـە و چەند غەزەلێکی کوردی لەپـاش بەجێمایە. دیسـان ڕەنگ بوو لەنێو نەتەوەکەی خۆی ناوبانگی بکردبایە. ـ بۆ ئی وامان کەمن ـ بەڵام خۆشەویسـتیی حاجی هەر لەبەر زانایی و شاعیری نییە. حاجی کوردێکی پاک، تێکۆشەرێکی چاک، ڕەخنەگرێکی ئازا و بێ باک بووە. نەترساوە، نەبەزیوە، ناهومێد نەبووە، ماندوویی نەزانیوە، هەڵپەرست نەبووە، ئیمانی تەواوی بەم شێعرە بەرزەی خۆی بووە کە دەڵێ:

مـــەرگ و ژین میســـــلی ســــێبەر و تـــاوە
ئــەوی باقـــــی بمێنـــــێ هــەر نـــــاوە

حاجی لە قووڵایی دڵەوە نەتەوەکەی خۆشویســـتووە و نیشـــتمانەکەی پەرســـتووە. شارەزای مێژوو و جوغرافیای وڵاتەکەی بووە و بەتەواوی هەستی بەبێ بەشی و چارەڕەشی نەتەوەی زۆرلێکراوی کورد کردووە. دەسەوەستان و تەوەزەل و ترسەنۆک نەبووە، گەڕێدە و کارامە و ئازابووە و هێز و توانای خۆی بۆ ئازادیی نەتەوەکەی تەرخان کردووە.

حاجی لەنێو خەڵکدا ژیاوە، کۆمەڵی خۆی باش ناســیوە، کەم و کوڕییەکانی بەچاوی خۆی دیوە، لە دەرد و ئازارەکانی گەیشــتووە و نەک هەر دەرمانی بۆ دۆزیوەتەوە بەڵکو زانایانە و ئازایانە باسکی لە تیمارکردن و چارکردنی هەڵکردووە.

حاجــی لەو ڕێــگا پڕ خەتەرەدا، بەرەو ئەو ئامانجە بەرزە ڕۆیشـــتووە. هەموو ڕەنج و کوێرەوەری و تاڵ و ســـوێری و گیروگرفتێکی بەگیان و دڵ قبووڵ کردووە. نە وەستاوە و نە وچانی داوە و نە ترســـاوە و نە ســـارد بۆتەوە. گاڵتەی بەمەرگ کردووە و لە داوەڵێک نەپرینگاوەتەوە و لەبەر هیچ ڕووداوێک چۆکی دانەداوە.

حاجی بەگزادە و شێخزادە نەبووە، بەشیر و شەکر پەروەردە نەکراوە، لەسەر دۆشەگی پـــەڕی قوو پێ نەگەیشـــتووە، بەهەژاری و نەداری و بەهەتیوی و هەناسەســـاردی گەورە بووە. بەپێخاوســـی و لینگ ڕووتی وەدووی خوێندن و فێربوون و خۆ پێگەیاندن کەوتووە و دەڵێ:

بـــەبیـــرت دێ زەمانێـــک چـــووینـــە باڵـــەک
بـــەپێخاوســـی نە کـــەوشـــم بـــوو نـــە کاڵەک

حاجی ئینسانێکی واقیعی، ڕابەرێکی زانا و مەزن و ڕووناکبیرێکی شۆڕشگێڕ و بەجەرگ بووە، ئەو ویســـتوویەتی شۆڕشێکی قووڵی سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئابووری و فەرهەنگی لە کوردســـتان بەرپا بکا. نەتەوەکەی لە ژێر دەستی و کۆیلەتی، لە هەژاری و نەداری، لە نەزانی و نەخوێندەواری نەجات بدا. ئەو ویستوویەتی بۆ بەجێگەیاندنی ئەو ئامانجەی خۆی لە هێز و توانای هەموو توێژ و چینەکانی کۆمەڵ کەڵک وەربگرێ.

حاجی بڕوای تەواوی بەمافی دیاریکردنی چارەنووسی گەلان هەبووە و کاتێکی دیویەتی کورد لەو مافە ڕەوایە بێ بەشە هاواری لێ بڵیند بووە:

هەر کـــوردە لـــە بـــەینـــی کـــوللـــی میللەت
بـــێ بـــەهـــرە لـــە خـــوێنـــدن و کیتـــابـــەت

یا:

میللـــەتـــی بـــێ کتێـــب و بـــێ نـــووســـین
غـــەیـــری کـــوردان نییە لـــە ڕووی زەمـــین

هۆی ئەم بێ بەشییەی زانیوە و ڕێگای نیشان داوە. چونکە تێگەییوە کە بەشی هەرە زۆری لێقەومانی گەلی کورد نەبوونی یەکێتییە. وای گوتووە:

تـــا ڕێک نـــەکـــەون قـــەبیلـــی ئـــەکراد
هـــــەر وا دەبنـــــە خـــــرابـــە ئـــابـــاد
ئـــەنـــواعی میللەل لـــە گـــەورە تا چـــووک
خـــەمڵیـــوە مـــەمالیکـــی وەکـــــو بـــووک
هەر کـــوردن ئـــەگـــەرچـــی پاکی مـــەردن
پامـــاڵـــی زەمـــانـــە مـــەحـــوی کـــردن

حاجی ویستوویەتی پێ بەپێی شۆڕشی سیاسی و جووڵانەوەی ڕزگاریخوازی، شۆڕشی کۆمەڵایەتیش دەس پێ بکرێ. کۆت و زنجیرەکان بپسێنن، ڕێوشوێنە کۆن و ڕزیوەکان لە نێـــو بچن. لە زەمانێکدا کە ژن یانـــی نیوێکی کۆمەڵی کوردەواری وەک پیواز لەبن حەوت توێکڵدا شـــاردراوەتەوە، لە ســـەردەمێکدا کە ژن وەکوو کۆیلە و ئێخسیر چاو لێکراوە. لە حاڵێکدا کە ئەندەرونی شێخ و ئاغا و بەگەکان بەتەقلیدی «بابی عالی» پڕ بووە لە ناسک

و نازداری زێڕ خرید حاجی ڕووناکبیر چ بڵێ باشە؟

بـــۆچـــی فـــەرمـــوویـــەتی نـــەبی ئـــەمین
اطلـــب العَلـــم و لـــو بالصیـــن
نێـــر و مـــێ لـــەم حەدیســـە فەرقـــی چییـــە؟
گەر مـــەلا نـــەهـــی فـــەرموو دینـــی نییـــە

حاجـــی بێ باک و ئازا، حاجی گەلپەرســـت و نیشـــتمانپەروەر، حاجی تێکۆشـــەر و لەخۆبـــوردوو هەر بەوەندە ڕانەوەســـتاوە. بەتوندی و تووڕەیی، بەبێ پەروا و ســـڵکردن، ئازایانە و بێ باکانە بەڕاشـــکاوی لە چەرخی نۆزدەدا و پلاری وای لە شـــێخ و خەلیفەی درۆزن و دەســـبڕ و سۆفی و دەروێشـــی بێکارە و خوێڕی و ڕەممالْ و مارگری تەوەزەل و مفتەخۆر گرتوون، کە ڕەنگبێ دوو پاتەکردنەوەیان لە بەشی سێهەمی قەڕنی بیستەمدا بۆ ڕووناکبیرێکی کورد لە زۆر شوێنی کوردستاندا بەگران تەواو بێ وەک:

خانـــەقـــا و شـــێخ و تـــەکیەکان یـــەکســـەر
پێـــم بڵێـــن نـــەفعیـــان چییـــە ئاخـــر؟
غـــەیـــری تـــەعلیمـــی تـــەمبەڵـــی کـــردن
جـــەمعـــی ئـــەملاک و خـــەزنـــە کـــۆکـــردن

یا:

وشـــکە ســـۆفـــی بڵێ بـــەشـــێخی تـــەڕەس
بـــا بـــەســـەرما نـــەیـــە میســـالی هـــەرەس
کـــەر نـــەبـــێ کام مـــونـــەووەری خـــەڵـــەتان
بـــەن گـــرێ دان و تـــا بـــڕینـــو نـــەفـــەس؟

ئەم شـــاعیرە ڕاستگۆیە بەڕوونی لە فەلسەفەی ژیان دواوە و تەوژمی مادیياتی لەسەر

بیروبڕوای ئینسان بەڕاست زانیوە و ئەم پەندی پێشینیانی باش وەرگرتووە: «زگی برسی لە خواش ناترسێ» و وەستایانە تەعبیرێکی دیکە خستوویەتە ناو شێعری خۆیەوە:

سـۆفی وەک خەستەبوو لـە زیکـری هەنـاو
سـەد نـوێـژی دەدا بـەکاسـەیـە ئـاو
شـیعە وەک تـەشـنە بـوو لـەسـینە زەدەن
بـەدە قـەتـرەی دەدا حـوسـێن و حـەسـەن

یا:

خـواردن و سـەتری عـەورەت و سـوکنا
بـاعیسـی ژینـە بـۆ گـەدا و پاشـا
حاڵـەتی وایـە چی لـەسـەر خـاکـە
غەیـری عیسـا دەڵێـن لـە ئەفلاکـە

حاجی وێڕای نیشـاندانی ڕێگای شۆڕشـی سیاسـی و کۆمەڵایەتی، ڕێگای شۆڕشـی ئابووریشـی وەک پسپۆڕێکی شارەزا زۆر ژیرانە بەنەتەوە پاشـکەوتووەکەی نیشان داوە ڕەنگە ئەم فیکرەی لەم شـێعرەی خوارەوەدا هەیە لـە قەرنی نۆزدەدا بەبیری کەم زانای ڕۆژهەڵاتدا هاتبێ:

لـە بـەینـی میللەتـی خـۆتـان بـەیاری
بکـەن تـەقسـیمی شـاخ و داروبـاری

یا:

ئـەمـەش تـەنیا نییـە سـووچ و خـەتـاتـان
لـە کـەسـبیش خـافڵـن میسـلی مـەلاتـان

یا:

لــە بەغــدا بــۆچــی خورمــا بێــت و لیمــوون
لــەبــۆ دەرمــان لــە ماڵ بــێ ڕۆنــی زەیتــوون
لــە ئێــوە کامتــان بــوو؟ یــەک دوو جارێــک
بکاتــە کیســەیــەک یــاخــو خــەرارێــک
دوو پێــی لێــدا لــە کــۆلا میســلی دۆشــاو
وەکــو ڕۆن ڕۆنــی زەیتــوون بێتــە ســەر ئــاو
وەیــا پێــی نێــژراوە چــەنــد نــەمــامێــک
لە نارنــج و تــورنــج و چــەنــد مــەقامێــک
بزانــن شــین دەبــێ؟ نابــێ؟ بــەبــەر دێ؟
لــە جێــگای ساردوگەرمی چــی بەســەر دێ؟

***

بــــەراو دێمــــی ئێـــــوە کیمیـــایــە
دوڕ و گــــەوهــەر، گــەز و مــازووی چیــایە؟
مــــەعادیــن خاتری تــۆ بــێ لــــەگــەڵ کان
گــــەنمتــان زێــڕە، حــەتتــا زیــــوە، زیــوان
ڕەژووی پاپــۆڕ و خــۆی و نــەوت و گۆگــرد
لــە کێــوی ئێــوەدا کــۆیــە وەکــوو گــرد

حاجی بڕوایەکی تەواوی بەشۆڕشی فەرهەنگی هەبووە و دەردی نەزانی و نەخوێندەواری بەدەردێکی کوشــندە زانیوە. تەنانەت خوێندنی کۆنیشــی بەدڵ نەبــووە و ڕەخنەی لێ گرتووە:

عولــەمامــان بــەقەولــی بــێ ســەر و پــا

پاکـــی خنـــکا لـــە بـــەحـــری وشـــکی هـــەوا
ســـەنعـــەتێ فێـــرنـــەبوون لـــەپاش تـــەحسیل
ســـەیری چـــۆن بـــۆ مـــوناهـــی بـــوونە دەلیل

یا:

ئـــەی خـــەریکـــی ڕمـــووز و ڕاز و نیـــاز
ئاوروپـــا فـــەننـــی گـــەیـــوەتـــە ئیعجـــاز
قـــوللـــەی ئیڤلـــــی لـــە ئـــەفلاکـــە
عـــەکسی ئەو گـــەردیشـــی لـــەژێر خـاکـە

حاجی زۆر بە درێژی و ڕوونی باسی زانستی تازە و سەنعەتی نوێ دەکا و بۆ نموونەی زاڵبوونی نوێ بەسەرکۆندا دەڵێ:

بـــەقســـەی مـــوخبیـــر و ومـــوئـــەرخی کـــۆن
میللەتـــی چینـــە چـــوار ســـــەد میلیـــۆن
ســـەربـــەســـەر میللـــەتی هـــەمـــوو ژاپـــۆن
زۆر بـــەزەحمـــەت دەگـــاتـــە چـــل میلیـــۆن
ئەهلـــی ژاپۆن لە ســـایەی ســـەنعـــەتی چاک
ســـەیری چۆن چینـــی گـــرت و کـــردیە خاک

لەم شـــێعرانەوە دەردەکەوێ حاجی هەر خەریکی خوێندنـــەوەی کتێبە پەڕ زەردەکان نەبووە و زۆر خەریکی پێگەیاندنی خۆی بووە و لە ئەستەمبووڵ ڕۆژنامە و گۆوار و چاپەمەنی ئەو سەردەمی باش خوێندۆتەوە و ئاگای لە وەزعی جیهان و دەنگوباسی هەندەران بووە. ئەمەش نیســـبەت بەمەلای قەڕنی نۆزدەی کوردەوە شتێکی سەیرە. بەداخەوە ئێستاش لە کوردستان مەلای وا ماون کە ڕادیۆیان نەچۆتە ماڵ. هەر لەو ساڵانەی دواییدا دیتمان مەلای وای کورد هەیە کە چوونە سەر مانگی «ئاپۆلۆ»ی بەدرۆ دەزانی.

حاجی ئەوەندەی میللەتەکەی خۆش دەویٚ وەک باوکێک لە ڕۆڵەی شیرین تووڕە دەبیٚ و قســەی ســووک لە پارسەنگی ئەو کەســانە دەنیٚ کە منداڵی خۆیان نانێرنە مەکتەب و باسی بێگانەکان دەکا کە منداڵی خۆیان لەبەر خوێندن دەنێن تا لە ئەنجامدا ببنە گەورەی کوردان:

ئێســتەکــە ئامــیرانی کــوردســتان
هــەر لــە بــۆتــانــەوە هــەتــا بابان
ئــەو هــەتیوانی مــەکتــەبن یــەکســەر
کوردەکــان باردەکــەن وەکــوو ماکەر

حاجی تەوس و پلار دەگرێتە ئەو زانایانەی کە کوردن و بەزمانی کوردی نانووســن و ئەم میساله بەجیٚ و جوان و کەمێک توند و تیژەیان بۆ دەهێنێتەوە:

وەک مــریشــکیٚ کە ئــەقڵــی نەیهێنــیٚ
بێتــوو جــووجکــەی مــراوی هــەڵبێنــیٚ
وەک بگاتە کــەناری جــۆگــەلــەیــەک
نایــەتە شــوێنی بمری جــووجــەلــەیــەک
جێــی ئــەمــی وشــکە، جێی ئــەوی ئاوە
تێــــدەگا، قـــوون دڕانــی پــیٚ مــاوە

حاجی ئەو شایەر و بەیت بێژانەی کە شێعر و بەیتی کوردیان داناوە زۆر خۆشویستوون و ڕێزی لیٚ ناون و پێی هەڵگوتوون:

دوو عــەلیــن شــاعیرن وەکــو حەســان
بــەردەشــان و حــەریرە مــەســکەنیان

ئەو هێرشی بردۆتە سەر ئەو خوێندەوارە کۆنەپەرستانەی نەخوێندەوارە هونەرمەندەکانیان لەپێش چاو سووکە:

ئێستە مەعلوومە بۆ هەموو میللەت
ئەی مەلای دەرس و موفتی ئوممەت
ئێمە بێ غیرەتین و بێ عارین
ئەوی نەیخوێندووە لەمە عارین

بەمەڕا دیارە حاجی چەند نرخی بۆ ئەدەبی فۆلکلۆری کوردی داناوە. حاجی ناوی زۆر شاعیر و خۆشخوانی کوردی بەنەمری لە دیوانەکەیدا هێشتوونە، کە داخی گرانم بەشی زۆریان شوێنەوارەکانیان فەوتان و ناویشیان لە بیر چوونەوە.

حاجی قادری هونەری زانیوە و لە نێوان بەرهەمی هونەرمەند و ژیانی تایبەتی ئەودا فەرقی داناوە و دەڵێ:

مەلکەقۆڕ و حیماری با بەدناویش بن
شێعریان جوانە بەس نییە کوردن
گەرچی بەدناون و گەلێ وردن

حاجی نەمر لە نامەیەکدا کە بۆ دۆستە خۆشەویستەکەی، «جەلی زادە»ی نووسیوە باسی میکرۆب دەکا. ئەوە لە زەمانێک دایە کە دەرمانی دەردی منداڵە نەخۆشەکانی کورد بەڵغەم و تفی شێخ و تۆز و خۆڵ و داروبەردی سەر چاک و کوتەشالی سەید بووە.

حاجی قادر لە قووڵایی دڵیەوە ئیمانی بە دێموکراسی هەبووە. باسی دێموکراسی لە وڵاتە پێشکەوتووەکاندا دەکا و دیارە ئەوپەڕی ئاواتی ئەمە بووە ڕۆژێک ڕێژیمێکی ئەوتۆ لە وڵاتە پاشکەوتووەکەی ئەو، دابمەزرێ:

لە تەگبیری ئوموری ملکی خۆیان
شەریکن پینەدۆز و شوان و گاوان

لە جـۆشـین و خـرۆشـین پـوورە هـەنگن
بـەمـن چـی کافـرن یاخـۆ فـەرەنگـن

وا دیارە حاجی لەبارەی سۆسیالیزمدا شتی زانیوە. ئەوە بۆ من گەلێک جێی ڕامان و بیرکردنەوەیە. ئایا نووسینەکانی (مارکس) و (ئینگلس) و هاوبیرەکانی ئەوان لەو سەردەمەدا بەزمانی عەرەبی و تورکی و فارسی کە حاجی لەو سێیانەدا شارەزا بووە تەرجەمە کراون؟ یا حاجی بەپیری فێری زمانی دیکەش بووە. هیچ کام لەم دوو شکانە دوور نین. چونکە ئەستەمبووڵ لەو کاتەدا ناوەندی ڕۆشنبیری ڕۆژهەڵات بووە. ئەم شێعرانەی خوارەوە تەماشاکەن تا ئێوەش وەک من بکەونە دوودڵییەوە:

وەکـو بیسـتوومـە بـۆ دەفعـی مـەسـائب
وەهـای تـەگبیـر کـرد ئـەو فکری سـائیب
هـەمـوو گـەورەی ویلایـەت ببنـە ئەحباب
وەکـو شەخسـێکی واحیـد بـن لەهـەر بـاب
هـەموویـان ببنـە یـەک تەعلیـم و نووسین
وە یـەک بـەرگ و زمـان و ڕەسـم و ئایین

ئایا ئەم کەسانەی حاجی بەشاعیرێکی ناسیونالیستی توند دەناسن هیچ بۆنی سۆسیالیستی لەو شێعرانە، ناکەن؟ گوتم حاجی قادر زۆر وریا بیرتیژ و دووربین بووە دووری بیرکردۆتەوە و باش لە مەسائیل گەییوە. فکری زۆر لەپێش خەڵکی ساکاردا بووە. ئێستا بۆ سەلماندنی قسەکەم دەبێ گەلێک بگەڕێمەوە دواوە و لاپەڕێک لە مێژووی خوێناوی نەتەوەکەمان هەڵبدەمەوە.

وەک دەزانین لە ساڵەکانی ١٩١٤ ـ ١٩١٨ دا ناتەبایی نێوان ئیمپریالیستەکان شەڕێکی جیهانی گەورە و ماڵ وێرانکەری هەڵگیرساند. پریشکی ئاگری بێ ئامانی شەڕ کەوتە کوردستانی خۆشەویستیش و وڵاتەکەمان بوو بە مەیدانی شەڕی نێوان تەزاریزمی ڕووسا و داگیرکەری عوسمانی لەلایەکەوە و ئیمپریالیزمی فێڵاوی ئینگلیس و عوسمانی لەلایەکی ترەوە.

عوســـمانییەکان کە دۆســـت و هاوپەیمانی ئیمپریالیزمی ئاڵمان بوون، بەئاشکرایی بۆ قازانجی ئەوان بەشەڕدەهاتن. ئەو شەڕەیان ناو نابوو «خەزا» و بەبیانووی دینەوە شێخ و مەلا و مەزنەکانی کوردستانیان فریو دا و کردە نۆکەری بێ جیرە و مواجیبی خۆیان. لەو شەڕەدا وڵاتەکەمان سووتا و خاپوورکرا. نەتەوەکەمان قڕ بوو و لەبرسان مرد و گەورەترین زیانی مێژووییمان پێگەیشت.

تەنیا لە موکریان چەند کەس بەرابەری ســـەرداری موکری و شـــێخ بابا نەچوونە ژێر باری پڕوپاگەندا و درۆ و دەلەســـەی عوسمانی، سەرداری موکری «حەمە حوسێن خان» کە نیســـبەت بەزەمانی خۆی پیاوێکی ئاگا و سیاســـی و خوێندەوار بووە. لە مەســـەلەکە گەیشـــتووە و زانیویەتی «شـــەڕ لەســـەر لێفەی مەلایە» نەک لەســـەر دینی ئیســـلام و ویســـتوویەتی ئەوەندەی بۆی دەکرێ نەتەوەکەی بێ لایەن بهێڵێتەوە. بەڵام ئاڵاهەڵگرانی ئیســـلام و خەزاکەرەکانی عوسمانی ئەو و شێخ بابا و حەمەخانی بانی و سەیفەدین خانی سەقزیان بەو تاوانە ئیعدام کرد.

جـــا بزانین حاجی نەمەر، حاجی زانا و پێشـــکەوتوو کە لەو ســـەردەمەدا ئێســـک و پرووسکیشی ڕزیون چەند لەوەی پێشدا لە فێڵ و تەڵەکە و خراپەی خەلیفەکانی عوسمانی گەیشتووە کە دەڵێ:

نـــەمـــە کـــەر میـــزە دەڵێـــن واریســـی شـــەرعی نـــەبـــەوین
هـــەموو عـــەبدی ســـەنـــەمن باســـی مـــەکە گـــەورەکـــەیان

یا:

تـــا لـــەژێر بـــەنـــدی ڕۆمیـــان نـــەگرن
زەحمەتـــە قـــەدری بەیتـــی مـــن بگـــرن

یا:

ڕوومـــی وکـــو گرێـــی مـــوون کـــەس پشـــتیان پێ نەبەســـتی
کـــەوتوونـــە داوی خۆیـــان پـــەژمـــوردە مـــان و حـــەیـــران

گەورە گەورەکانی ئەو سـەردەمی کورد قەدری بەیتی حاجییان نەزانی و دیمان چۆن لەژێر باری ڕوومیان مردن. دیارە مەبەسـت لە گەورە گەورەکان، شـێخ و مەلا و خان و ئاغا و بەگ و پاشـاکانی کوردە. چونکە نابێ لەبیرمان بچێ کە لەو سەردەمیدا کۆمەڵانی خەڵک چ ڕۆڵیان نەبووە.

حاجی ئـەو هەموو بێ ئاگایی و کەمتەرخەمییەی دیوە. لـە نەزانی و نەخوێندەواری و دواکەوتەیـی نەتەوەکـەی گەییوە، کەچـی ناهومێد نەبووە و بەهیـوا بووە ڕۆژێک لە شـێعرەکانی بگەن، خەبات بکەن و ڕزگار ببن و قەدری ئەو بزانن. خەمی ئەوەی بووە کە ئەو ڕۆژە بەچاوی خۆی نابینێ:

حـەسـرەتم هـەر ئـەوە لـە دنیادا
حاجـی دەمـرێ بـەدەورەتـان ئاگا

ئەو چاوەنۆڕی هیچ پاداشتێکی مادی نەبووە و بەڕاستی لە پێناوی گەیشتن بە ئامانجی پیرۆز و ئاواتی بەرزی خۆیدا وازی لە هەموو خۆشییێکی جیهان هێناوە و لەو بارەدا دەڵێ:

مـن لـە دڵسـۆزی ئـەم قسـانە دەکـەم
ومر نـە، پەشـمە لـەلام، هـەمـوو عالـەم

حاجی زانیویەتی نەتەوەی کورد، با پاشـکەوتووش بێ، با لە کاروانی شارسـتانیش بەجـێ مابێ، تەوژمـی مێژوو پاڵی هەر پێوە دەنێ و بەرەو پێشـی دەبا. جا ئەو دەمی خەڵک لە قسەی حاجی دەگا:

ئـەم قسـەی ئێسـتە عەیبـی لـێ دەگـرن
ئـەو دەمـەش دێ زەمانـێ بـۆی دەمـرن
ئـەم بـەئـەو ئـەو بـەئـەم دەڵـێ کاکـە
سـەیری قانـوونـی حاجـی چـەن چاکـە
هـەر چلـۆنـێ ئیشـارەتی فـەرمـوو

وەک کەرامەت هەمووی وەها دەرچوو

بەڕاستی حاجی لەو زەمانیدا قانوونێکی نوێی هێناوەتە کایەوە و خۆشی نرخی کاری خۆی زانیوە و تێگەیشتووە شێعرەکانی لە کوردستاندا شۆڕش بەرپا دەکەن:

حاجییە و شێعرەکانی وەک کاوە
ڕۆژێ دێتن دڕەفشی هەڵداوە

دیسان لە جێگایەکی دیکە بەبەیانێکی شاعیرانە و جوان دەڵێ:

ئیتفاقی دڵبەرێکی بێ کەدەر
حاجی ئەنواعی لیباسی کردە بەر
بێ جیاز و مارەیی دەیدا بەشوو
لەو هەموو کوردانە داخوازی نەبوو
عاقیبەت دەیخوازن و ئەمما دەمی
پیر بووە نازێ، کەل و کۆمە دەمی

حاجی عیشقی گەل و نیشتمانی لێ بۆتە سەودا و بەهیچ جۆرێ خۆی بۆ زەوت نەکراوە و نەیتوانیوە بێدەنگ دانیشێ و قسەی چاکی هەر بۆ کردوون و تا مردن وازی نەهێناوە:

بەسە حاجی دووسەد هەزار دەفعە
پێم گوتی: ئەم قسانە بێ نەفعە
چاکە هەر چۆنی تۆ دەڵێی وایە
تێبگە ئەم قسانە خۆڕایە
قوڕی کام جێ بکەم بەسەر خۆمدا

ئـــەوە لێـم بــۆتــە عیللــەتــی ســەودا
بــەقســەی چــاکــە دەســـتیان دەگـــرم
تــەرخــی ناکــەم بــەلــۆمــە تــا دەمــرم

حاجی زۆر باشـی زانیوە کە چوارچێوەی نەزم بۆ دەربڕینی بیروڕای سیاسی و تیۆری فەلسەفی تەنگەبەرە. یەکەم شێعر لەبەر دەکرێ و دەپارێزرێ و کەمتر لەنێو دەچێ. دووەم حاجی ویستوویەتی زووتر کورد پێ بگەیەنێ. جارێ هەر ئەم وەسیلە بووە. زۆر ئاشکرایە لەو ســەردەمیدا ئیمکانی ئەوە نەبووە هیچ کتێبێکی فەلسـەفی و سیاسی بەکوردی بڵاو بکرێتــەوە و لەچاپ بدرێ و خەڵک بیخوێننەوە. بۆیە حاجیش لە ئاخری تەمەنیدا بڕیاری داوە هەر بەکوردی بنووسێ و ئەگەر چەند دێرە شێعری فارسی هەیە ئی هەڕەتی لاوەتی و فەقیایەتی ئەون. بەچی دیارە ئەم ئینسانە خاوەن بیرە، بیروڕای فەلسەفی و سیاسی خۆی نەنووسیبێ. بەڵام پاش حاجی چ میراتێکی ئەومان پێ گەیشتووە و دەس کەوتووە؟

حاجی وەک بەهەتیوی و هەناسە ساردی گەورە بوو و پێ گەیشت هەر وا بەهەژاری و نەداری و بێکەسی لە وڵاتی غەریبایەتی سەری نایەوە و تەنانەت نازانین لەکوێ نێژراوە و گۆڕەکەی پێ نازانین. بەڵام تێکۆشەران و ڕووناکبیرانی ئێستای کورد بەمامۆستای شێعری شۆڕشگێڕانەی دەزانن.

عەلی ئاشو

هێشــتا لاو نا، مێر منداڵ بووم، لە کۆنە بەیازێکدا پارچە شێعرێکی فارسیم خوێندەوە و لەبەرم کرد، ئێســتاش لەبیرم ماوە، چونکە بەدڵمەوە نووســاوە، ئەگەرچی بەداخەوە، نازانم شاعیرەکەی کێیە؟ ڕاستە ئەم پارچە شێعرە لەچاو سەنعەتی شێعرییەوە زۆر پوخت نییە و شــاعیری سەنعەتکار هیچ کاتێک «جســـت» و «گفت» ناکاتە قافیە و «افغان» و «شــتابان» بەقافیەی «شــایگان» دەزانێ، بۆ خۆشــم ئەگەرچی وەک جاری دیکەش گوتوومە و دەڵێم قافیە لە شێعردا مەرج نییە، بەڵام کێش مەرجە و ئەوە کە شێعر لە نەسر هەڵداوێرێ. پێم وایە ئەم شــاعیرانەی، شێعری عەرووزی دەڵێن دەبێ بەتەواوی ڕیعایەتی قافیــە و ڕەدیف بکەن. ئەمما ئەم پارچــە لە باری نێوەڕۆکەوە گەلێک پڕ و دەوڵەمەند و بەهێز و هەستبزوێن و کورتە:

شنیدســتم کــه مجنــون دل افــگار
چــو شــد از مــردن لیلــی خبـَردار
گریبــان چــاک زد بــا آه و افغــان
بــــه ســـوی تربت لیلی شتابان
در آنجــا کودکــی دیــد ایســتاده

بـه هرجـا چشـم عبـرت برگشـاده
سـراغ قبـر لیلـی را از او جسـت
همـانِ کـودک بخندید و بـدو گفت
کـه ای مجنون تو را گر عشـق بودی
زمـن کـی ایـن تمنـا می نمـودی؟
میـان قبرهـا را جسـتجو کـن
ز هـر خاکـی کفـی بـردار و بو کن
ز هر خاکی که بوی عشـق برخاسـت
یقیـن دان تربـت لیلی در آنجاسـت

بەناوبانگترین چیرۆکی دڵداری لە ڕۆژهەڵاتدا داستانی لەیلی و مەجنوونە، کەم شاعیری عـەرەب، فارس، تورک و کورد دەبینی کە یادی ئەم گـراوی و دڵدارانەی نەکردبێ. کەم کـەس هەیە قەیسـی عامیری کە بەمەجنـوون ناوی دەرکردووە، نەناسـێ و نەزانێ ئەو لاوە عەرەبە ئاشـقی کچە عەرەبێـک بووە، باوکی کچەکە کە لە عێلێکی بەدەسـەڵات و زۆردار و دەوڵەمەنـد بووە، کیژەکەی نەداوە بەمەجنوون و داویەتی بەپیاوێکی وەک خۆی دەوڵەمەند. قەیس لە سوێیان شێت بووە، خێڵ و هۆبەی بەجێ هێشتووە ڕووی لە چۆل و بێروونان کردووە و لە ئینسـانان بێزار بووە و خووی بەگیانداران و دڕندە و وەحشییەکان گرتووە و شێعری بەگراوییەکەی خۆی هەڵگوتووە.

داسـتانی لەیلـی و مەجنوون بۆتە هەوێنی شـێعری زۆربەی شـاعیرانی ڕۆژهەڵات و لــە ڕێگای ئەدەبی شـەرقییەوە چۆتە نێـو ئەدەبی غەربییەوە. بەبڕوای ئەدەبدۆسـت و شێعرناسـان مامۆستای مەزنی ئەدەبی فارسـی نیزامی گەنجەوی گۆی هونەری لە هەموو کەس ڕفاندووە و گرەوی بردۆتەوە و ئەو داستانەی لە گشت شاعیران باشتر داڕشتووە.

قەومییەتی نیزامی تا ئێسـتا بۆ کەس ساغ نەبۆتەوە و کێشەی لەسەرە. فارس دەڵێ فارسـە و بەڵگەی بەدەسـتەوە: «پنج گنج» و شوێنەوارەکانی دیکەی نیزامی وەباڵی بۆ دەکێشـن. تورک دەڵێ بەم دەلیلەی کە گۆڕی پیرۆزی دەنێو ئێمەدایە و لە شـێعرەکانی ڕا دەردەکەوێ ئافاق خانمی ژنی لە جنسـی ئێمەیە دیارە تورکە، هەر بۆیەش گومبەزمان لەسەر دروست کردووە و ڕازاندوومانەتەوە. کوردی دۆ نەدیوی هەژاریش دەڵێ خوشکەزای خۆمە و ئەم شێعرەش بەبەڵگە دێنێتەوە:

چـون مــادر مــن رئیســەء کُـرد
مــادر صفتانــه پیــش مــن مــرد

درێژدادڕی دەکا و دەڵێ ئەم پەندی پێشــینیان ڕاستە کە گوتوویانە: «خاڵان خوارزا مەزن کرد، مامان برازا بزر کرد». نیزامی لەژێر سێبەری خاڵۆ عومەریدا، پەروەردە بووە و پێگەییوە کەوابوو کوردە. منیش دەڵێم کابرا گوتەنی هیچیان پیاوی درۆیە نین. هەرسێک دەلیلیان هەیە و کەیخوداییان لەنێوان دەکەم و دەڵێم:

نیزامی لــەوەی مەزنترە لە چوارچێــوەی تەنگی نەتەوایەتیــدا بگونجێ و پەیوەندی بەمرۆڤایەتییەوە هەیە: هونەرەکەی مایەی شــانازی ئینســانییەتە و بەشاعیرێکی مەزن و پیاوێکی گەورەی بناسن و کێشەی لەسەر مەکەن.

نیزامی بۆ خۆشی هەستی نەتەوایەتی و بەرچاوتەنگی بەشێعرەکانییەوە دیار نییە. بەو هەموو شــوێنەوارە جوانە فارســییەوە منەت لەسەر فارس ناکا و ناڵێ: «عجم زندە کردم بدین پارســی». ئەوینی بەتینی ژنەکەی کە دیارە چەندی خۆش ویستووە و پاش مردنی چ شــینێکی بۆ گێڕاوە بەرەو «پان تورکیزمی» نەبردووە. ناز و نەوازیشــی دایکی و نان و نمەک و جلوبەرگ و پەروەردەکردنی خاڵی نەیکردۆتە کوردێکی ڕووت. ڕەنگە هەرســێک زمانی زانیبن. شێعرەکانی شاهیدن کە نەک هەر فارسی زانیوە بەڵکو لە ڕیزی گەورەترین شــاعیرانی فارســیدایە. ئەدی بە چ زمانێک دەگەڵ ئافاق خانم دواوە؟ دەزانین تورک زۆر بەزەحمــەت فێری کوردی و فارســی و زمانی دیکە دەبن، ئەو ژنە خۆشەویستەشــی خۆ کەڕ و لاڵ نەبووە، دواندن و لاواندنەوە و نازکێشــانی ویســتووە. ئەم چیرۆکانەی دایکی بەمنداڵی بۆی گوتوون بەئاشــکرایی لە شــێعرەکانیدا ڕەنگی داوەتەوە وەک لەم شێعرەدا دەردەکەوێ:

کُـردی خرکـی بــه کعبــه گـمَ کـرد
خــر بــاز جســت و اشــتلم کـرد

کەوابوو کوردیشی زانیوە.

خانی شــاعیری مەزنی ئێمەش داســتانی بەناوبانگ و دڕامی کەم وێنەی مەم و زینی

لەسەر ئوسوولی نیزامی دارِشتووە، شێعرەکانی لەسەر کێشی لەیلی و مەجنوونەکەی ئەون و دیارە لەژێر تەئسیری نیزامیدا بووە. بەڵام جیاوازییەکی زۆر لە نێوان ئەم دوو داستانەدا هەیە. لە باری ڕواڵەت و شـێوەدا، نیزامی لە پێشـترە، هەرچەنـدە نەزمی خانی چەپی دەبەر نەزمی نیزامیدا نییە، کێش و قافیەی هەردووکیان تا دەسـتی لەسـەر دابنێی سوار و ڕەوان و پاراوە. ئەمما زمانی نیزامی لە زمانی خانی سـوارتر و لێک و لووسـتر و لەبەر دڵانترە. بەداخەوە کوردییەکەی خانی وشەی عەرەبی ڕەقی نامۆی وای تێدان کە قامووسی فێروزابادیـش نەیگرتوون. ئەوەش هەروا بێ بنۆس و عیللەت نییە. خانی لە سـەردەمی دەسەڵاتی بنەماڵەی سەفەویدا ژیاوە و هەموو فارسی زانێک دەزانێ لەو سەردەمەدا زمانی فارسـی تووشی چ پاشەکشـە و تەنگانەیەک بووە و دیارە زمانی کوردیشی دەگەڵ خۆی بـەرەو هەڵدێر بردووە. دەنـا زمانی کوردی ئەوەندەش هەژار و کەم وشـە نییە، هێندە قەرزداری زمانی دیکە بێ.

بـەڵام لەباری نێوەرۆکەوە بێ تەعەسـووب، دەڵێم: «خانی لە پێشـترە» ئەوەش لە خۆڕا ناڵێم. قارەمانی چیرۆکی لەیلی و مەجنوونی نیزامی هەردووک عەرەب بوون. ئەویش هەرچەند زۆر زانا بووە، تەبیعییە نەیتوانیوە وەک عەرەبێک شارەزای ڕێوشوێن و چلۆنایەتی ژیـان و فەرهەنگی عەرەبی بێ. خانی چیرۆکە نایابەکەی لە بەیتێکی کوردی وەرگرتووە و قارەمانی کوردی هەڵبژاردووە. بۆیە هەتا پێی کراوە خۆی لە ئەفسـانە پاراستووە و بەرەو واقیع چووە. تەنانەت ئەگەر بەوردی سـەرنج بدەنـە درامی مەم و زین بۆتان دەردەکەوێ لـەزۆر جێگایان کە هاتـووە لە واقیع دووربێتەوە لە ئەسـتۆی خـۆی دارِنیوە و دەڵێ: «بیسـتوومە، بۆیان گێڕامەوە و یا خەونیان دیـوە». خانی هەژارپەروەری و دیفاع لە بێ دەسەڵات و چەوساوانی گەیاندۆتە ڕادەیەک کە هێندێک کەسی دیارە نەزانی هێناوەتە سەر ئەم بڕوایە کە ئەو سێ سەد و پەنجا ساڵ پێشتر بیروباوەڕی چەپی بووە!!!

خانـی وێدەچی خەریک بووبـێ وەک نیزامی پێنج گەنج بنووسـێ. جا توانیویەتی و شوێنەوارەکانی جگە لە مەم و زین بزر بوون و لەنێو چوون، بۆمان روون نییە. هەر ئەوەندە دەتوانم بڵێم ئەو کە لە چل و چوار ساڵیدا مەم و زینی تەواو کردووە، دەبێ پێش ئەو، بەم دڵە پڕ هەستە و بەو تەبعە ڕەوانەوە، شتی دیکەشی نووسیبێ، نەوبەهار بەشی ئەوەندەی مەحتەل نەکردووە تا چل و چوار سـاڵی هەر ئەو دوو شـوێنەوارەی بێ. چل و چوار ساڵ تەمەنێکی نێونجییە، ئەگەر پتر ژیا بێ کە هیچ ڕوون نییە پاشـانیش دەبێ شتێکی دی لە پاش بەجێ مابێ. ئەمما چمان بەدەسـتەوە نییە دیسـان وەک، کوردێک شوکرانە بژێرم، ئەوەندەشمان لەدەسدا هەیە.

بێگومـــان خانی لـــە نیزامی فێر بووە کە لـــە دوایی مەم و زیندا ســـاڵی تەواوکردنی کتێبەکەی و تەمەنی خۆی بکاتە شێعر و بڵێ:

لـــەورا کـــو دەمـــا ژ غەیـــب فـــەک بـــوو
تاریـــخ هـــەزار و شێســـت و یـــەک بـــوو
ئیســـال گـــەهشـــتە چـــل و چـــاران
وی پیشـــــــرەوێ گـــونـــاهـــــــکاران

پێم وایە مامۆســـتای خوالێخۆشبوو سەججادی کە پاش مردووان هەر ڕەحمەت باشە، خراپ لەم دوو شێعرە گەییوە بەبۆچوونی من، خانی لە ١٠٦١ دا مەم و زینی تەواو کردووە و ئەودەمیش خۆی چل و چوار ساڵی تەمەن بووە. ئەو کەسانەی بەگوتره شت نانووسن و کەمێکی بیر لێ دەکەنەوە و مێژوو دەخوێننەوە دەزانن ئەو سەردەمە ڕەشترین سەردەمی مێژووی کوردە. چونکە سەردەمی کێشە و شەڕی نێوان دوو دەوڵەتی بەدەسەڵات و زۆردار و لەکنەخۆ مســـوڵمانی ئەو کاتە بووە. شـــەڕی بەینی سەفەوی و عوسمانییەکان زیاتر لە کوردســـتان و لەسەر زگی کوردی بەستەزمان و لێقەماو کراوە. زوڵم و زۆری ستەمکاران و لێقەوماوان و بێ هێز و بێ دەســـەڵات لەو ســـەردەمەدا هەستی نەتەوایەتی خانی بزاوتووە کە لە دیباچەی مەم و زینەکەیدا دەری بڕیوە و دەڵێ:

ئەز مامـــــە د حیکمـــەتـــا خـــۆیدا
کـــــورمانـــج د دەولـــــەتا دنێـــــدا
ئایـــا بـــە چ وەجهـــی مانـــە مەحرووم
بیلجوملـــە ژ بـــۆ چ بوونـــە مەحکووم

هەســـتی نەتەوایەتی خانی هەســـتی کوێری ناسیونالیســـتی نییە. هەستی ئینسانی شـــاعیرێکی حەسساس و بەشەردۆستە کە نەتەوەکەی خۆی خۆش ویستووە و بەمەحرووم و مەحکوومی دیوە و زگی پێی ســـووتاوە و دیفاعی لێ کردووە. خانی ئینســـانی خۆش ویستووە و ستەم و ناحەقی ئەم هەستەی تێدا بزواندووە کە لە بەدبەختترین و مەزلوومترین

ئینسانی کورد پشتیوانی بکا.

نیزامی و خانی وەک دوو شاعیری موسڵمان لە پێشەکی کتێبەکانیاندا حەمدی بینایی چاوان و ئاودێری دێمەکاران، خودای مەزنیان کردووە و بەخۆشەویستیی خودا و پێغەمبەری گەورە و نازدار و پیاوچاکیان هەڵگوتووە و هەر دووک لەو باسەدا سەرکەوتوون.

بەڵام کە وەک شـاعیرەکانی پێشـوو هاتوونە سـەر باسـی میر و مەزنان، بەتەواوی لێک جـوێ بوونەوە، نیزامی پێی هەڵگوتوون یا ئەوپەڕی گلەیی لێ کردوون، بەڵام خانی بەئازایەتی کوتاونی و تاوانی کوێرەوەری و چەرمەسـەری هەژارانی بۆ دەرەتانی خستۆتە ئەستۆی ئەوان.

لە باقی مەبەسـتەکانی پەراوێزی داسـتانەکەیدا خانی وەک عاریفێکی لێزان و دڵسۆز دواوە و ئەوەنـدە بەخشـندە و بەڕەحم بووە کە تەنانەت بەکـرە مەرگەوەڕی بەدفەڕی، پاش کوژران و بوون بەچەقڵی مەم و زینان، بەخشـیوە و بەخەونی پیاوچاکێک کردوویە بەدەرکەوانی دەرکی کۆشـکی بەهەشتی مەم و زینان. ڕەنگە خوێنەر وەڕەز بووبێ و پێی وابێ زۆرم درێژدادڕی کردووە. بەڵام من پێم وایە زۆرم مێشکی خۆم کوشیوە تا ئەم باسە کورت بکەمەوە و بچمە سەر باسی عەلی ئاشق. ڕاست بێ یا ئەفسانە «دەگێڕنەوە زەمانی زوو لە ئاوەدانییەکی ئەم کوردسـتانەدا لاوێک ژیاوە کە ناوی عەلی بووە. عەلی گیرۆدەی داوی ئەوینی کچی مەلای ئاوەدانی بووە. مەلازادەی شـۆخ و شـەنگیش دڵی بەعەلییەوە بووە. ئەوینی ئەو کوڕ و کچە وەک ئەوینی لەیلی و مەجنوون و مەم و زین، ئەوینێکی پاک و خاوێن و ئاسـمانی و دوور لە هەوا و هەوەس بووە. خوازبێنیکەری ناردوونە سەر کیژی مەلا. بەڵام شـۆفار و ڕیاباز و دووزمان کە هەمیشـە بوون و وا زووش بنەبڕ نابن، چوون دەکەڵیشـەی مامۆستاوە و نەیانهێشتووە کچەکەی بداتێ و پێیان سەلماندووە مەلازادە بۆ بۆرە پیاو نابێ.

کوڕی سەوداسەر وەک قەیسی عامیری لە سوێی گراوییەکەی کە بەداخەوە ناوی نازانین شـێت و دین دەبێ و ئاوەدانی بەجێ دێڵێ و دەس رەکێوان دەدا. نەمبیسـتووە دەگەڵ کێویان ببێتە هاودەم. بەڵام شەو و ڕۆژ بەشاخاندا گەڕاوە و بەیت و باو و لاوک و حەیرانی کوردانەی بەیارەکەی هەڵگوتووە.

جێـی داخە لەوانە چمان وەدەس نەکەوتوون. بە چەقالە، بەڵاڵووکە کێویلکە، گێوژ و کرۆسک و گیا و گوڵی کوێستانان ژیاوە، جاروبار شوان و گاوان و ڕەوکەوان نانی ڕەقیان بەخێـرا خۆیان داوەتێ، چەند وا ماوەتەوە ڕوون نییە. کچە مەلاش هەموو حەڵاڵی دونیای

لە خۆی حەرام کردووە و قەت لە ژوور نەهاتۆتە دەر و کەسی نەدواندووە و شەو و ڕۆژ گریاوە.

مەلای موسڵمانی کورد زگی پێیان سووتاوە و بەزەیی پێدا هاتوون و کچەکەی بەزۆرەملێ نەداوە بەکوڕی ئاغا یا کوڕە مەلایەکی وەک خۆی، یا بازرگانێکی دەوڵەمەندی شار، بۆ خۆی وەبەندەنان کەوتووە و عەلی کە ئیتر بە عەلی ئاشق ناوبانگی ڕۆییوە و بەهەزار زەحمەت دۆزیویەتەوە، دڵخۆشی داوەتەوە و بەڵێنی داوەتێ چیدی بەقسەی دووزمان و شۆفاران نەکا و کچەکەی بداتێ.

عەلی ئاشق هاتۆتە ئاوەدانی، مەلا نوشتەی بۆ نووسیوە، دایکی سەری دەپڵاو و گۆشتی گرتووە، دەستە براکانی دەوریان داوە و قسەی خۆشیان بۆ کردووە تا ژیوەڵە بۆتەوە و هۆشی هاتۆتە سەرەخۆ. مەلاش بۆ خۆی کچەکەی لێ مارە کردووە و بەجلوبەرگ و جیازی خۆی بۆی سوار کردووە. سواری کورد ڕمبازێنیان لە پێش کردووە، تەقڵەیان داکوتاوە و جلیتیان هاویشتووە. دەستە خوشکەکانی سەمایان لەپێش کردووە، دایکی زاوا و پیرێژنەکان ئاوێنەیان بەرەو ڕووی ڕاگرتووە، بەربووک سواری ئەسپی بارگە بووە، خزم و کەسوکاری پیاوی عەلی لە سەربانەوە شاباشیان بەسەردا هەڵاویشتووە، منداڵ تێک وەرووکاتوون و شاباش و نوغڵ و نەباتیان کۆکردۆتەوە، بووکیان لەسەر کورسی دابەزاندووە. دوو برازا پیلیان گرتووە و بەرەو پەردوویان بردووە. لەو حاڵەدا عەلی لەبەر بێلایە ڕاوەستاوە و دەستی لە بناگۆی ناوە و ئەم بەندانەی پێ هەڵگوتوون:

مەجلیسی ئاشقان گیراوە
ساقی لەنێو ڕاوەستاوە
پیاڵەی عیشق نۆش کراوە
بەخێر هاتی پەریزادە
بەخێرهاتی
بەسەر چاوی دەمن هاتی
بەچیم زانی کە تۆ هاتی
بەدەنگی تۆق و خرخاڵان
عەلی عاشق!

ئەگەر عیشــــقت زمانـــی بــێ
ســەد جار عــومرت زوو فانــی بــێ
حــەیفــە ئیخــلاس پــەنهانی بــێ
مــەلازادە بـــەخێـــر هـــاتی!
مـــوتریب! لێ دە بینـــای ســازت
بەختـــت ســووتێ لـــە بـــۆ نازت
جووتـــێ ســـاقی گـــوارە زێـــڕن
مەی لـــە مـــەیخانـــان دەگێـــڕن
ئاشـــقان لـــەڕێ وەردەگێــــڕن
قـــوربانـــت بـــم ئـــەی بـــای وادە
تـــارا لـــەســـەر لـــەیلـــم لادە
بـــــەدەســـــتووری حاکـــــم زادە
مـــەجنـــوون یەکـــی دەردەدار بـــوو
بـــەتیری عیشـــق گرفتـــار بـــوو
چونکـــە لەیلـــی وەفـــادار بـــوو
مـــەجنـــوونەکـــەی لـــە کێـــوانم
دایـــم دڵ پـــــڕ لـــــە هیجرانـــم
بـــۆ خاڵـــی لـــەیل پـــەرێشـــانم
خۆزگـــەی بەفەرهـــادی چینـــێ
خەریکـــە لە ســـەنگ تاشـــینێ
ئـــەویش بـــۆ عیشـــقی شـــیرینێ
قـــوربانـــت بـــم شـــەمـــاڵ وەرە
ئـــەو کاغـــەزەم لـــەبـــۆ بـــەرە
بیـــــدە بـــــەدەســـتی دڵبـــەرە
ســـاقیـــم دەوێ شـــەراب بێنـــێ

عـــەکسی خـــۆی تێـــدا بنـــوێنێ
ئیننـــالیـــلای لـــێ بخـــوێنێ
بـــەو چـــاوە گیانـــم دەســـتێنێ

کە دەگاتە ئێرە شادی مەرگ دەبێ و گیانی پاکی بەخودا دەسپێرێ و لەبەر دەرکی پەردوو دەکەوێ.

ئەوە بوو سەرگوزشـــتەی عەلی ئاشق مەجروومی کوردەواری. لە بەیتەکانی کوردیدا زیاتر گراوی شـــینی بۆ کورە حەیران گێڕاوە، وەک شـــینی زین بۆ مەم، شـــینی خانزاد و خەزاڵ بۆ لاس، شـــینی خەج بۆ ســـیامەند، شـــینی سنجان و ئایشـــە گوڵ بۆ سواری خۆیان لێرەدا شـــینی کچە مەلا بۆ عەلی دیار نییە. دەزانن دەبوو چ شـــینێکی بۆ بگێڕێ؟ بەئاواتەوەم کە دەنگ خۆشە کوردەکان ئەم بەندانە وێڕای ئاهەنگی شمشاڵێکی مەحزوون بڵێن و شـــاعیرە لاوەکانمان ئەم چیرۆکە بکەنە داســـتانێکی شێعری درێژ. بۆ سەرچاوەی داستانی مەم و زین و لەیلی و مەجنوونی نیزامی هەر بەیتێکی وا نەبووە؟

زۆر زانیش بەهەڵە دەچێ

وتارەکەی مامۆستای مەزن و زانای کورد تۆفیق وەهبی بەڕێزم لە گۆواری پەروەردە و زانســـتدا وەبەرچاوکەوت و سەرنجی ڕاکێشام. پاش یەک دوو جار خوێندنەوە و چەند جار پێداچوونەوە هەر چۆنێک بوو شتێکم لێ هەڵکڕاند.

خودا مامۆستای گەورەمان ڕاوەستاو و پایە بەرزتر بکا. خۆی ڕێچکەی بۆ شکاندووین و فێـــری کردووین ڕەخنە بگریـــن و لە هەڵەی زمان نەبووریـــن. کەوابوو ئەگەر کوردێکی ســـاکاریش ڕەخنەی لە مامۆســـتایەکی زۆرزان گرت. نە بەردی بەکابە داداوە، نە کوفری چوار ئیمامانی کردووە و نە دەبێ سەنگەســـار بکرێ. چونکە جاری وایە زۆرزانیش بەهەڵە دەچێ.

پاش شـــێو و وەردانەوەی پوخت و وردی وتارەکەی مامۆســـتا هاتمە سەر ئەم بڕوایە کە ماشـــاڵڵا، هەزار ماشـــاڵڵا ماموستا لەو دوور وڵاتە وا لە (زانســـتی) خۆیدا سووتاوە و هەڵچـــزاوە و ئەوەندە توند لەبـــەر ڕاچووە کە بێ ئەوەی خۆی هەســـت بکا وەک هەموو ئینســـانێک تووشـــی هەڵە دەبێ، دیارە هەڵەی پیاوی وا بەناوبانگ و جێ گەورەش وەک هەڵەی ئیمەمانان نییە و زیانی گەورە دەگەیەنێ.

لا حیاء فی الدین، پەرژینێکی قایم بێ، وتارەکەی مامۆستام زۆر شپرزە و شپرێو هاتە بەرچاو، ڕەنگە دەریای بێ بەســـتێنی زانستی مامۆســـتا وا شەپۆلان بدا کە ئەدەبی تێدا نوقم بووبێ و مامۆســـتا هێندە زمانی بێگانە فێربووبێ کە کووردییە ساکارەکەی خۆمانی

لەبیـــر نەمابێ. یا ئەوەیان پتر وێدەچێ، زمانـــی زانا و زمانەوانان لەگەڵ هی بۆرە پیاو و کەڕەکرمانجان فەرق و جیاوازییەکی زۆری هەبێ.

من وام لێک دابۆوە کە مامۆستا لە کاتی نووسینی ئەم وتارەدا بەفارسی بیرکردۆتەوە و بەکوردی نووســـیویەتی. چونکە شێوەی دارشـــتنی ڕستەکانی زیاتر وەک فارسی دەچن تا کوردی. بەڵام کوردێکی ئینگلیزی زانی خوێندەوار دەیگوت نا مامۆستا بەئینگلیزی بیر دەکاتەوە و بەکوردی دەنووسێ.

جا هەر چۆنێک بێ قســـەی من بێ یا هی ئەو مامۆســـتا بەفارســـی بیـــر بکاتەوە یا بەئینگلیزی ئەم ڕاســـتییە ناگۆڕێ کە ڕســـتەکانی وتارە بەنرخەکەی ماموســـتا زۆربەیان کوردانە دانەڕێژراون و تامی کوردی نادەن دەڵێن نا، فەرموون یەز دوورە گەز نیزیکە ئەم عیبارەتە ســـەرلەنوێ بخوێننەوە و حوکمی لەسەر بدەن. «لەبەرئەوە دان نەنان بەهەڵەی زمانیـــدا پاش ئەوە پێ زانـــرا گوناهێکە لێ نەبووردنی». جارێ بـــا کارمان بەوە نەدابێ ڕســـتەکە مەبەست بەدەستەوەنادا و (دان نەنان) مانای ئیعتراف نەکردن و پێ لێ نەنانە. نەک چاو لێ پۆشین و خۆ گێلکردن کە وادیارە مەبەستی ماموستابووە. من دەڵێم ڕستەکە کوردانە دانەڕێژراوە و چاکی ســـەر نەگیراوە. «گوناهێکە لێ نەبووردنی» وشەکانی هەموو کوردین، بەڵام هەر کەس کەمێک فارسی بزانێ تێدەگا مامۆستا «گناهیست نەبخشودنی» فارسی لە مێشکیدا دارشتووە و گوناهێکە لێ نەبووردنی بەقەڵەمدا هاتووە. دەنا بۆ خاتری خودا کوردی چۆن وا دەنووسرێ؟ وتارە بەنرخەکەی مامۆستا بەداخەوە وشەی کلک و گوێ بڕاو و ڕستەی شێواوی تری تێدا هەن. بەڵام ناکرێ لەسەر یەک یەکی ئەوان بدوێم. کورد گوتوویەتی «چ کەوێژێک چ مەویژێک؟»

شـــتێکی ترم بەلاوە ســـەیربوو ئەویش ئەوەیە مامۆســـتا کە بەکوردی زانێکی گەورە ناوبانگـــی ڕۆییوە. چۆنـــە لەم وتارەدا بێ ئـــەوەی دامابێ و ناچار بێ وشـــەی بێگانەی بەکارهێناوە. بۆ نموونە لە باتی نەتەوە کە کوردییەکی ڕەســـەنە قەومی عەرەبی و لەباتی نێوان مەیانی فارسی نووسیوە.

دیارە من لەو کەســـانە نیم پێم وایە نووســـەری کورد هەقـــی نییە لە کاتی ناچاری و پێویستیدا وشەی بێگانە بەکاربێنێ و هەر کە وشەیەکی بێگانەم لەناو نووسراوێکی کوردیدا ڕەچـــاو کرد، پێم وابێ ئاســـمان کۆڵەکـــەی پەڕیوە و قیبلە کەچ بـــووە و پردی قیامەت پساوە.

بەڵام بەو حاڵەوە بەهەقی خۆمی دەزانم ڕەخنە لە مامۆستا تۆفیق وەهبی بگرم، چونکە

ئەو لەو کەسانەبوو کە ڕێچکەی پەتی نووسینی تەخت کرد.

من لە سەردەمێکدا خەریکی کوردی فێربوون بووم کە پرشنگی گەلاوێژی گەش خەریک بوو وردە وردە ئاسۆی لێڵ و تەماوی زمانەکەمان، ڕوون و ڕوونتر بکاتەوە و فۆلکلۆری ئەدەبیمان ببووژێنێتەوە و ئەدەبەکەمان بەرەو پێش بەرێ و بەردی بناخەی زمانی یەکگرتووی کوردی دابمەزرێنێ.

کوردی ساکار دەڵێ گوناهێکە بۆ لێ بووردن نابێ، گوناهێکە لێ بووردنی نییە، گوناهێکە ناکرێ لێی خۆش بی. بەبڕوای من ئەو کەسانەی ڕستە لەسەر شێوەی زمانی بێگانە دادەڕێژن پتر زیان دەگەیەنن لەو کەسانەی وشەی بێگانە لە کاردێنن. بەداخەوە دەبێ بڵێم کە ئەم مەترسییە هەرەشە لە زمانەکەمان دەکا و زۆریشی پەرە گرتووە.

مامۆستای بەڕێز، دیسان نووسیویەتی «من بەم چەند وشە پێشەکییە ویستم زەمین ئامادە بکەم بۆ ئەوە کە گلەیی نەکرێ لێم کە دەس بدەمە کۆڵینەوە لە...»

من جوتیاری کوردم دیبوو زەمین ئامادە بکا بۆ چاندنی توور و گێزەر و چەقاندنی تووتن و تەماتە. بەڵام لە زانای کوردم نەبیستبوو زەمین ئامادە بکا، بۆیە سەرم لێ شێوا و لە دڵی خۆمدا گوتم: خودایا زەمین ئامادە بکەم لێرەد چ مانەیەکی هەیە؟ خودا ڕاوەستاوی بکا مامۆستا لە داوێنی وتارەکەدا مانای لێ دابۆوە.

زەمین ئامادە بکەم: حازر کردن «نەمردین و ئەم جۆرە مانا لێ دانەوەشمان دی» تێگەیشتم مەبەستی مامۆستا دەبێ «زەمینە»ی فارسی بێ کە زۆر جار لە کوردیدا بەکاردەهێندرێ. بەڵام خوا هەقە ئێستاش نەمزانیوە مامۆستا بۆ وەک بەیتاڵی تەڕدەست باسکی لێ هەڵماڵیوە و کلکی پەڕاندووە و نەرگزەی بڕیوە و نژدی کردووە؟

بەڵام هەر لەو کاتەدا مامۆستا و هاوکارەکانی لە دەنگی گێتی تازەدا خەریک بوون فێری کوردی پەتی نووسینمان بکەن. هەر ئەو پەلە پەلە و کوردی پەتی نووسینە بوو بەجارێک ڕایەڵ و پۆی تێکداین و سەری لێ شێواندین و شاعیر و نووسەرە لاوەکانمانی بەهەڵە برد، تا گەیشتە جێگایەک شاعیر ببێ بەهەستیار و شێعر ببێ بەهەڵبەست و قافیە ببێ بەسەروا و خزمەت ببێ بەڕاژە و ئیمزا ببێ بەواژوو و ئێستاش هەر نەبڕێتەوە و تۆزی هەر بکا.

مامۆستا ئەو دەمی ئێمەی فێر دەکرد کە بەهیچ جۆر توخونی وشەی عەرەبی نەکەوین و وامان لێ هات هەرچی عەرەبی نەبوو بەکووردیمان زانی و ئەو خۆ لە عەرەبی پاراستنە سەدان وشەی دزێوی بێگانەی خستە زمانەکەمانەوە کە ئێستا بۆمان لەگێژەو نادرێن.

کەچی ئێستا خۆی لەباتی وشەی کوردی ڕەسەن و کۆن وشەی عەرەبی بەکاردێنێ، ڕەنگە مامۆستا بڵێ ئەم وشانەی من لەکاریان دێنم زۆر سواون و بوونە کوردی. بەڵام منیش عەرزی دەکەم بۆچی وشەی دنیا نەسواو بوو؟ نەببوو بەکوردی؟ هەموو پرپپیرێژنێک نەیدەزانی؟ ئەی بۆ (گێتی) فارسیَت لە جێ دانا؟

با بێینە سەر ڕایەکەی مامۆستا لەسەر پەروەردە و زانست، ئەگەر پێویست بێ، (التربیه و المعرفه) ڕاست و ڕاست بکەینە کوردی ئەوە ڕایەکەی مامۆستا ڕاستە نە پەروەردە (التربیه)یە و نە زانست (المعرفه)یە. بەڵام بەداخەوە ئەزیش پێشنیارەکەی ئەوم پێ ڕاست نییە. چونکە نە پەروەریشت بەکوردی دەزانم و نە شناسایی.

پەروەریش ناوە چاوگەیەکی فارسییە. ئەم ناوە چاوگانەی کە (ش) دەبێتە پاشگریان لە فارسیدا یەکجار زۆرن و تایبەتی ئەم زمانەن. دیارە هاتوونەتە ناو کوردیشەوە، بەڵام زۆر بەهاسانی دەناسرێنەوە، بڕواناکەم بەو هاسانییەش کە مامۆستا فەرموویەتی بتوانین بیانکەینە کوردی. یانی بەلابردنی ژێر و زیادکردنی (ت) شکڵیان بگۆڕین.

بەڵا لە درۆیەدا من نازانم بەختیاری چۆنیان لەکار دێنن. بەڵام ئەوە چەند ساڵە لە کوردستانی ئێران و عێراقدا وشەی شۆڕیش بۆتە بنێشتە خۆشکە و لە کەسم نەبیستووە بڵێ شۆڕشت. ئەگەر مامۆستا وەک زمانەوانێک ئەم کارەی پێ ڕەوایە کە زمانی گەلێکی تر بڕووتێنێتەوە و زمانی خۆمانی پێ بڕازێنێتەوە لە چی ڕاوەستاوە هەموو ئەم ناوچاوگانە وەبەر دەستوورەکەی خۆی بخا کوردی دەوڵەمەند بکا و فارسی لەسەر ساجی عەلی دابنێ. دەنا ئەم کلک پەڕاندن و کلک لێ نانە بێ سوودە. جا ئەو دەمی مامۆستا دەتوانێ لەباتی پەروەرشت و شناسایی، ئاموزشت و پەروەرشت پێشنیار بکا. هەم خۆی بحەسێنێتەوە و هەم ئێمە. مامۆستا دەزانێ لە ئێراندا (آموزش و پرورش) ئەوە چەند ساڵە جێگای (تعلیم و تربیت)ی گرتۆتەوە ئەگەر دەستوورەکەی مامۆستا ڕاست بێ فەرقێک لە نێوان آموزش، گنجایش آلایش، گرایش و پرورش دا نییە.

لە کوردستانی ئێراندا نەک هەر لە ئەڕدەڵان بەڵکوو لە زۆر شوێنان وشەی شناسایی بەکاردەهێنن. بەڵام ئەوە بەڵگە نییە بۆ کوردی بوونی ئەم وشەیە. لە کوردستانی عێراقیش بەشی زۆر ئیش بەکار دێنن لەباتی کار، بەڵام ئیش هەر تورکییە.

مامۆستا نووسیویەتی «وشەی زانست لە پاش جەنگی گێتیگری یەکەمەوە بڵاوبۆتەوە لە ناوماندا. بێ ئەوەی لەکوێوە هاتووە و بەپێی کام مادە دروست بووە، ئێمە ئێستا پەیمان بەوە بردووە کە شکلی زانست غەڵەتێکی دەستوورییە. ئەم وشە غەڵەتە، هەبێ

و نەبێ لەلایەن کەسێکەوە ھاوێژراوەتە زمانەکەمانەوە کە ھەرچەندە ئاگادار نەبووە لە فۆنۆلۆژی کورد و فارسی، زۆر بەپەرۆش بووە بۆ بڵاوکردنەوەی کوردی پەتی لە سلێمانیدا ئەو کەسە یا فەیلی بووە، یا کەلھوڕی یا لەکی»

منیش ئەوەندەی لێ زیاد دەکەم و دەڵێم: ئەو کابرایە ھەم زۆر گەڕیدە بووە و ھەم زۆر بەدەستەڵات چونکە ئەو وشەی ھەر لە سلێمانیدا نەکردۆتە باو و بەشێکی زۆری کوردستانی پێ گرتۆتەوە.

دەگێڕنەوە دەڵێن حەریق شاعیری بێ بەش و چارەڕەشی کورد، جارێک دەردی دڵی دەکرد و دەیگوت: بۆ پاروەنانێک ھەموو گوندێکی کوردستان گەڕاوم بەڵام نازانم سەرم بەھەموو ماڵێکدا کردووە یا نا؟ منیش وەک حەریق گەڕیدەم و ھەر لە پشت تەپی تەنیشت مەھابادەوە تا دەرگەزنی نیزیکی سلێمانیم دیوە و تەماشا دەکەم ئەو کابرایەش دێ بوێری نەکردووە و بەزەبری کوتک وشەی زانستی بەسەر ھەموو دانیشتوانی ئەو مەڵبەندە فراوانە دابڕیوە. بەڵام زۆر پێش شەڕی یەکەم ڕاست یا غەڵەت زانست بەمانای عیلم بەشێکی زۆری لە کوردستان تەنیوەتەوە. بەڵام زانست پێم وایە جگە لە مامۆستا بەزمانی کەسدا نەھاتووە منیش نازانم زانست بەپێی کام مادەی دەستووری دروست کراوە بەڵام ھەرچی کێشام و پێوام ھەر سێ نوختەی لە زانشت کەمتر بوو. نازانم بۆ ئەوەیان غەڵەتە و ئەوەیان ڕاست.

١٩٧٣/٥/٣٠

ئەرکی نەتەوایەتی ئیمرۆی شاعیر و نووسەرەکانمان

لە خەباتی ڕزگاریخوازانەی گەلاندا هەمیشە شاعیر و نووسەری ڕووناکبیر و پێشڕەو نەخشێکی گرنگ و بەرچاویان هەبووە و ئەرکێکی مەزن و پیرۆزیان بەجێ گەیاندووە.

یەکەم هاواری ڕزگاری نەتەوەکەمان لە گەرووی شاعیرێکی مەزن و هەڵکەوتوو هاتۆتە دەر و لە چیا بەرز و سەرکەشەکانی کوردستاندا دەنگی داوەتەوە و باپیرە خەونالووەکانی ئێمەی لە خەو ڕاپەڕاندوون و شیری پێ سوون و ناردوونی بۆ کۆڕی خەباتی ڕزگاریخوازی.

ئێستاش پاش ڕابردنی گەلێک مانگ و ساڵ دەنگی نێر و دلێری (خانی) وەک وەحی ئاسمانی لە گوێی تێکۆشەرانی نەبەزی نەتەوەی کورددا دەزرنگێتەوە و ئەو دەنگە زوڵاڵەیە ناهێڵێ وەنەوز و وێژینگ بدەن و خەو بیانباتەوە و لە کاروانی خەبات بەجێ بمێنن.

خەباتی گەلی کورد لە کوردستانی ئێراندا ئێمڕۆ پێی ناوەتە قۆناخێکی نوێ. خەباتی گەلەکەمان خەباتێکە عادلانە و ڕەوا بۆ ئەستاندنی مافی نەتەوایەتی پێشێلکراوی خۆی. خەباتێکە لە دژی دیکتاتۆری و سەرەڕۆیی ڕژێمی کۆنەپەرستی پاشایەتی و بەشێکە لە خەباتی دژی ئیمپریالیستی و ئازادیخوازی گەلانی جیهان. گەلی ئێمە تێدەکۆشێ بۆ پێکهێنانی ئێرانێکی سەربەخۆ و دیموکراتیک بۆ کوردستانێکی ئازاد و خودمختار لە چوارچێوەی سنووری ئێراندا. گەلی ئێمە وێڕای گەلانی تری ئێران خەبات دەکا بۆ ڕووخاندنی دیکتاتۆری و تاراندنی ئیمپریالیزم لە وڵاتەکەمان.

ئەرکی شاعیر و نووسەرە پێشکەوتووەکانیشمان لە هەلومەرجی ئیمڕۆدا پشتیوانی

کـــردن و هاندانی تێکۆشـــەرانی ئەم قۆناخەی خەباتەکەمانـــە. ئەرکێکی گەورە و گرنگە، ئەرکێکی پیرۆز و خاوێنە و ئەرکێکی سووک و هاسانیش نییە.

شـــاعیر و نووسەرە نیشـــتمانپەروەرەکانمان لە قۆناخی ئیمڕۆدا بۆ بەجێگەیاندنی ئەم ئەرکە پیرۆزە دەبێ لەناو خەڵکدا بژین، لە کۆمەڵانی زەحمەتکێش و چەوســـاوەی خەڵک جوێ نەبنەوە. لە پێشەوە ئاگاداری وەزعی ژیان و بەرێچوون و خەباتی ئەوان بن و هەست بەئێش و ژان و ئازاریان بکەن. لە ژیانی ڕۆژانەی ئەوان ئیلهام وەربگرن و لەگەڵ تەجرەبە و زانستی خۆیان تێکەڵی بکەن و بیکەنە مایە بۆ نووسراو و شێعر.

شـــاعیر و نووسەری کورد دەبێ ئیمڕۆ قەڵەمی بەقازانجی زۆربەی گەلەکەمان بگەڕێ و بەزمانێک بنووسێ جوتیار و کاسبکار تێ بگا. دەبێ زمانی شوان و گاوان و سەپان بزانێ، دەبێ بۆ زەحمەتکێشان بنووسن و ئەوان هان بدا بۆ خەبات. نووسین و شێعری ئەوڕۆمان تا ساکارتر و بێ گرێ و گۆلتر بێ، زیاتر خزمەت دەکا.

شـــاعیر و نووسەری ئیمڕۆمان دەبێ شـــوێنەواری شاعیر و نووسەرە پێشکەوتووەکانی جیهـــان موتاڵا بکەن و شـــتی تازە و نوێ فێربن و لـــە تەجرەبەی ئەوان کەڵک وەرگرن و بەرگی کوردی تەواوی لەبەر بکەن. شاعیر و نووسەری ئیمڕۆیان دەبێ لە دژی ڕێوشوێنی کۆن و ناپەســـەند خەبـــات بکەن و لە کردەوەی دزێو ڕەخنەبگرن و ڕێگای ڕاســـتی ژیان بەخەڵک نیشان بدەن.

شاعیر و نووسەری کوردستان نابێ ئەوەندە بەرزەفڕ بن کە خەڵک نەیانگاتێ و لەژێرڕا تێیان هەڵبڕوانێ و لە قســـەیان نەگا. لەبیریان نەچێ ڕۆڵەی ئەم گەلەن، لە باوەشـــی ئەو چیا و کەژەدا پەروەزەبوون و دەبێ پاداشتیان بدەنەوە، پاداشتێکی مەعنەوی و بەکەڵک، پاداشتێکی جوان و ساکار، پاداشتێکی بەنرخ و بێ پێچ و پەنا.

بەداخەوە ئێستاش لە کوردستانی ئێراندا نووسینی کوردی تاوانێکی گەورەیە و بۆیەش ئەرکی گرنگ و گەورەی ئەدەبی لە ئەســـتۆی شـــاعیرەکانە. شێعر هاسانتر دەستاودەست دەکا، زووتر لەبەر دەکرێ و چاکتر بڵاو دەکرێتەوە و کەمتر بەڵگە دەداتە دەست دوژمن. ناڵێین ئەرکی شـــاعیرە پێشـــکەوتووەکانمان لە هەلومەرجی ئێستادا کە دیکتاتۆری باڵی ڕەشی بەسەر وڵاتەکەماندا کێشاوە، کارێکی هاسان و بێ مەترسییە. بەڵام هەر ئەو قسەی شـــاعیری گەورە و ئازادیخوازی تورک (نازم حیکمەت) وەبیر دێنینەوە کە دەڵێ: «ئەگەر من نەســـووتێم، ئەگەر تۆ نەسووتێی، ئەگەر ئێمە نەســـووتێین چۆن ڕووناکی لە تاریکی پەیدا دەبێ».

شـــاعیرە نیشـــتمانپەروەرەکانمان دەزانن گەلەکەمان ئیمڕۆ لە هەمیشە پتر پێویستی بەورینگەی خەمڕەوێن و ئاسمانی ئەوان هەیە. هەستی نیشتمانپەروەری و ئەرکی نەتەوایەتی و ئینسانی ناچاریان دەکا لە سزا و ئازار نەترسن و بێدەنگ دانەنیشن.

ڕۆژنامەی کوردستان، ژمارە ۳۰، سەرماوەزی ۱۹۷۳۱۳۵۲

وەڵامێکی دۆستانە

دۆستێکی زانا و ورد و خۆشەویستم کارتێکی بۆ ناردووم و نووسیویەتی:
«ئەم غەزەلە جوانەی بەم شێعرە تەڕ و ناسکە دەس پێدەکا ئی کام شاعیری کوردە؟

هێنــــدە بێــزاری کـــە زانیـــــومـــە بــەزاری نایــەوە
دوور لـــە باڵاکەت ســـەرینــــی ناهـــومێدیـــم نایـــەوە

من هێندە بەهۆش و گۆش نیم هەر شـــێعرێکی لێم بپرســـنەوە بزانم ئی کێیە؟ بەڵام بەهەڵکەوت خاوەنی ئەم شێعرە دەناسم و تەنانەت دەزانم بە چ بۆنەیەکەوە گوتراوە.

چونکە ڕەنگبێ زۆر کەسی تریش بێ نەزانن ئی کێیە؟ بەم وتارە جوابی دۆستەکەم داوە تا هەم ئەو وەڵامی خۆی پێ بگا و هەم خوێنەرانیش کەڵکی لێ وەربگرن.

ئەم غەزەلە بەهەڵە لە دیوانی نالیدا چاپ کراوە، بەڵام ئی ئەم شـــاعیرە بەرز و ناسک خەیاڵ و نەمرە نییە. بەڵکو ئی شاعیری ڕەنجەڕۆ و چارەڕەش مەلا ساڵحی حەریقە.

دیارە شـــاعیری ســـەر بەنەتەوە بێ بەش و زۆر لێکراوەکان بەختەوەر و کامڕەوا نابن. هیچ شـــاعیرێکی کورد ناناســـین ژیانێکی خۆش و باشـــی ڕابواردبێ. بـــەڵام لە هەمووان چارەڕەشـــتر، لێقەوماوتر و هەژارتر حەریق بووە. ئەم شاعیرە مەزنە کە ئەگەر دیوانەکەی

بەڕێکوپێکی کۆکرابایەوە دەمانزانی یەکێک لە شاعیرە هەرە باشەکانی کوردە، ژیانێکی زۆر تاڵ و تفت و پڕ لە کوێرەوەری ڕابواردووە، لە تەواوی ژیانیدا ئاهی خۆشی لە دڵی نەگەڕاوە. لە ساڵەکانی دوایی تەمەنیدا کوێر و کۆڵەوار و گردەنشین بووە و کەم بەختی پاش مردنیش یەخەی بەرنەداوە و بەنەناسراوی ماوەتەوە. بەشی زۆری شێعرەکانی فەوتان و ئەگەر نەفەوتابن هیچ نەبێ چاپ نەکراون، ئەوی چاپیش کراون ئاداریان بەسەر پادارەوە نییە.

چەند ساڵ لەوەی پێش لاوێکی بەزەوق و شێعردۆست و زانا بەشی زۆری شێعرەکانی حەریقی کۆکردبۆوە، دەتوانم بڵێم ڕێکوپێک بوون و یەکێک لە شاگردەکانی هەرە زانای حەریقیش کە هێشتا مابوو یارمەتی دابوو منیش تەماشام کرد و لێی ڕازی بووم و حەریقیشم ناسی و پێم وابوو، باشترین شاگردی نالییە وەک بزانم نەیتوانی چاپی بکا، بەڵکو لەنێویش چووە. حەریق نەک هەر باشترین شاگردی نالی بووە، بەڵکو قوتابخانەی نالی بردۆتە موکریان و شاگردی باشی لەو مەڵبەندەی کوردستان پێ گەیاندوون، ئەدەب، سەید ڕەشید، عەلی بەگی حەیدەری و سەیفی قازی کە خۆی خاوەنی قوتابخانەیەکی شێعرییە، هەموو شاگردی حەریق بوون. دەڵێن مشت نموونەی خەرواره ئەوە لە خوارەوە چەن شێعری بەنموونە دێنەوە. جا دەچمە سەر باسەکەی خۆم:

چاوەکەم! دوێنێ لە گوڵشەن گوڵ بەعیشوە خۆی نواند
نەک نمەک گیر بم، بەمەرگی تۆ قەسەم هەر نەم دواند

یا:

ستوونی قامەتی ڕاگرتووە بۆ خێوەتی دینم
خودا بۆ توولی عومری، ئەو تەناف و دارە نەپسێنی

یا:

بەڵەک بوو کێو و سەحرا وەک دەڵەک خۆی دزیەوە زستان
زەیستان چۆن بەری خست ئیتفاقەن هێزی پێی نابێ

حەریق هەر لە هەڕەتی لاوەتی و فەقیایەتیدا سۆزی سۆفیگەری لە دڵدا هەبووە، کاتێ شاکارە بێ وێنەکەی نالی بڵاو بۆتەوە کە دەڵێ:

عیشــقت کــە مەجــازی بــێ خواهیــش مەکــە ئیلــلا کــچ
شــیرین کــچ و لــەیــلا کــچ، ســەلما کــچ و عــەزرا کــچ
فەرقــی کــچ و کــوڕ ڕەوشــەن، وەک فەرقــی مەهــ و میهرە
ئــەم فەرقــی شــەو و ڕۆژە وەک فەرقــە لــە کــوڕ تــا کچ
مەهــ مەهــ لــە مەهــی ســادە یەعنــی لــە قەمــەر لادە
هــەم شــەمس و ســووڕەییا کــچ، هــەم زوهرەیــی زەهــرا کچ
بیبینــە گــوڵــی ژاڵــە، هــەم بــێ بــەرە هــەم تاڵــە
قــەد ســەر و ســنەوبــەر کــوڕ، چــاو نێرگســی شــەهلا کچ
کــوڕ وەک گــوڵــی گوڵــزارە، ئەممــا ســەمــەری خــارە
وەک هــەنگــی چــزووداره هــەنگــوێنــی موســەففا کــچ
کــچ پەرچەمــی چین چینــە دوو مــەمکی لــەســەر ســینە
وەک شــانەیی هــەنگوینــە بــۆ لــەززەتــی دونیــا کــچ
جــەز لــی ســەمەر و ســایە، بــۆ ســەولــەتی ئەعــدا کــوڕ
نەخلــی ســەمــەری مایــە بــۆ دەوڵــەتــی دونیــا کــچ
کــوڕ زیبــی دەبســـتانە کــچ شـــەمعی شــەبســتانە
بــۆ بــەزمی تــەماشــا کوڕ بۆ خــەڵــوەتــی تــەنهــا کچ
مــوو ســەنبــوولی ئاشــوفتە دوڕ دانــەیــی نــا ســوفتە
دەم خونچەیــی نــەشــکــوفتە تــێ فکــرە کــوڕە یــا کچ
کــوڕ ئاییـنەیــی حــوســنی تــا وەک کچــە مــەنــزوورە
گــرتــی کــە غــوبــاری مــوو چینــی کــوڕ و مینــا کچ
کــوڕ تــازە و تــەڕ مــادام ســادە، وەکــو خــوشــکی بــێ
ئەممــا کــە ڕوا ســەبزە دیبــا کــوڕ و زیبــا کــچ

بۆ شــــەربــەت و شـــیرینی فینجانە لــەســەر ســـینی
هــەم تــوحفەیــی تــوففاحی شــەم عــەنبــەری بــۆیا کچ
هــەم گــوڵبونــی بــێ خــارە هــەم مــەزرەعــی ئــەزهــارە
هــەم مــەخــزەنــی ئەســــرارە ئــەســبابی مــوهــەییا کچ
جــەننــەت پــری ویلــدانــە خادیــم هــەمــوو غیلمانــە
خانــم کــە تیــان، حۆریــن یەکســەر هەمــوو حەســنا کــچ
گەر ئــەشــرەفی مــەحبووبە یــووســف کوڕی یــەعقــوویە
کــچ بــوو بــەخریــداری یــەعنــی کــە زولــەیخــا کــچ
ســەددیقی عەزیــز هــەروەک یوســف کــە نەبــی بــوو کــوڕ
ســەددیقەیی مــەعســوومــە وەک دایکی مــەســیحا کچ
بابێکــی هەیــە دونیــا بــۆ عیشــقی مەجــازی و بــەس
(نالــی) چییــە؟ ئــەو بابــە ئــادەم کــوڕ و حــەووا کــچ

فەقێ ســاڵحی لاو جوابی داوەتەوە جوابێکی وشــکە ســۆفییانە کە تەنیا ڕەبەنێکی دێرنشــین دەتوانێ جوابە جەنگی ئەم شــێعرەی نالی بکا کە لەسەر بناخەیەکی زانستی ڕەوان شناســی داندراوە و فەلسەفەیەکی قووڵی تێدا گونجاوە. جگە لە هونەر و سەنعەتی شێعریەکەی کە گەیاندوویەتە ئەوپەڕی.

من جوابی فەقێ ساڵح بەدرۆ و فریو نازانم. بەڵکە بەناشیانە و لاوانەی تێدەگەم. مرۆڤ لە ســەردەمی لاوەتی و بێ ئەزموونیدا زۆر پابەندی بیروبڕوای خۆیەتی با بیروبڕواکەشــی دەگەڵ ئەقڵ و زانست و فەلسەفە زۆر یەک نەگرنەوە. وا دیارە حەریق لەکاتی جوابە جەنگی نالیدا زۆر لاو و بێ ئەزموون بووە و بەتەواوی بڕوای بەم قسانە هەبووە کە کردوونی. بەڵام گوتوویانە، شانامە ئاخرەکەی خۆشە. ئەو فەقێ ساڵحە بەگژ ماموستایەکی زانا و خاوەن ئەزموونی وەک نالی دا هاتۆتەوە و گوتوویەتی:

عیشــــقت کــە حــەقیقــی بــێ، تالیــب مەبــە ئیلــلا کــوڕ
هــەم حەزرەتــی لــەولا کــوڕ هــەم یوســفی ئــــەولا کــوڕ

عیشقێ کــە بـــەقـــووەت بـــێ، مایـــل بـــەمـــورووەت بـــێ
نـــەمدیـــوە کـــە تالیـــب بـــێ، ئیلـــلا کـــە تـــەلـــەب کا کـــوڕ
ســەد حەیفــە کــە تــۆ نالــی بــەم پیرییـــە منـــداڵـــی
«بـــەم تـــەرزە لـــە عیشـــق ئەدوێـــی زیبـــا کـــچ و دیبـــا کـــوڕ»

بەم بیروبڕوای وشــکە ســۆفیانەوە خوێندنی تەواوکردووە و چۆتە خانەقای شــێخی بورهان و بۆتە سالیک. سالیک لە خانەقا بەو کەسانەیان دەگوت کە بۆ هەمیشە لە خانەقا دادەنیشــن و خەریکی تاعەت و ســلووک کێشان بوون و دەســتیان لە دنیا هەڵدەگرت و ژنیان نەدەهێنا و بەڕەبەنی دەمانەوە. تەنانەت ئی وا هەبوون کە دەســتیان لێ ژن و ماڵ و کەسوکاری خۆیان هەڵدەگرت و بۆ هەمیشە یا بۆ ماوەیەکی درێژ لە خانەقا دەمانەوە.

بۆ کەسێکی وەک حەریق کە تەبیعیترین هەستی ئینسانی بەعەیب داناوە و خۆشەویستی کچــی بۆ پیاوێکی وەک نالی بەکاری منداڵانە ئەژماردووە جێگەی لەوەی باشــتر کە قەت چاوی بەچاوی کچ نەکەوێ ، باشتر چۆن وەگیرکەوتووە؟ حەریق لە خانەقا ماوەتەوە، لەکن شێخ ماقوول بووە، خەڵک ڕێزی لێ گرتووە، تا بۆتە مامۆستای تایبەتی کوڕە شێخەکان. بەڵام هەوەســی پیاوانە و تەبعی شــاعیرانەی حەریق ئۆقرەی لێ بڕیوە، نەیتوانیوە وەک ســەید ڕەشــید، مام وســێن، مەلا حوســێن، مام جەعفەر، یار مەمەد، کاکی شفەڵی و مەحموود دۆشــاو و دەیانیتر تا مردن بەڕەبەنی بژی و بێ ژن و هاوســەر هەڵکا. بەدزی شــێخ ژنی هێناوە و ماڵی پێکەوە ناوە. دوو زمان لە هەموو دەور و زەماناندا هەن. ئەم خەبەرە بەگوێی شێخ گەیشتووە و حەریقی لە خانەقا دەرکردووە.

سەرەتای چارەڕەشی حەریق بەتایبەتی لە باری مادییەوە لێرەوە دەس پێدەکا، لەسەر کــچ تووشــی کوێرەوەری و دەربەدەری هاتووە، عیشــقی مەجازی ئەگــەر بۆ هیچ کەس موجازاتــی نەبووبــێ، بۆ ئەو هەیبووە. لە زمانی خۆی دەگێڕنــەوە کە: «بۆ پەیداکردنی پاروە نانێک هەموو شــار و گوندێکی کوردستان گەڕاوم جا نازانم سەرم بەهەموو ماڵێکدا کردووە یا نا؟».

پاش ماوەیەک دەربەدەری، پێش نوێژی مزگەوتی حاجی حەسەنیان، کە ئەو دەمی لە قەراغ شاری سابڵاخ و مزگەوتی هەژاران بووە داوەتێ. مزگەوتی نێوبراو چ مەلای زانای پێ ڕازی نەبوون. ئێستاش هەر کۆڵکە مەلایەکی پێشنوێژی کوێرە دێیەکی بدەنێ، پێشنوێژی ئەم مزگەوتە ناکا.

سەرەڕای ئەم هەموو سووکایەتی پێکردنە حەریق هەر سۆفی بووە و عەقیدەی بەشێخی بورهان هەر ماوە و نەگۆڕاوە. بۆیە ئەم غەزەلەی داناوە و بۆ سەید ڕەشیدی دۆستی گیانی بەگیانی و شاگردی خۆی و دەمڕاستی شێخی ناردووە. سەید ڕەشیدیش لە هەلێکی لەباردا بۆ شـێخی خوێندۆتەوە، شـێخ بەزەیی بەحەریقدا هاتووە و بەخشیویەتی. بەڵام هەرگیز جێی خۆی نەگرتۆتەوە. ئەوەش غەزەلەکەیە:

هێنـــدە بێـــزاری کــە زانیـــومــە بــەزاری نایـــەوە
دوور لـــە باڵاکـــەت ســـەرینی ناهــومێدیـم نایـەوە
بـــۆ پیاڵـــەی مەیلـی لەیلـی قەلبـی مەجنـوون قابیلـە
شۆڕشـی شـــیرین لە ناڵـــەی کـــۆهکــەن فامایــەوە
بولبولێکــی خــۆش نــەوا بــووم، بــۆ نــەوای دەوری گوڵت
کــێ وەکــو هــود هــود حیکایاتــی ســەبای گێڕایــەوە؟
بــۆ کەنــاری ســەوزەیی دەوری گوڵــی ڕووت شـین دەکەم
خاکــی کــۆی عیشــقم بەبێژنگــی ســەرم بێژایــەوە
کــەوتــە نێو خەرمانــی عومرم ئاگــری توولــی ئــەمــەل
ســەد کــەڕەت بارانــی وەعــزی لێــدرا نــەکــوژایــەوە
تیری مــوژگان، شــیری ئەبرۆ، تــاق و جــووت دەنوێنێ پێم
تــا بــزانــم ڕووحــی شــیرینەت چلــۆن کێشــایەوە
جێــی نــەزەر بــوو حاشــیەی زولفت لەســەر ئایەتــی ڕووت
زۆر مـــوتـــاڵام کــرد، وەکــو دەور و تــەســەلسـول مایەوە
تاقــی میحرابــی بــرۆت جێــی نــازە بــۆ ئەهلــی نیــاز
ســۆفی پێی وابــوو کەچە، هێنــدە کەر بوو خــۆی گێڕایەوە
شــەمعی خوویان پرتەوێکی شەمســی ڕووی تــۆی لێ کەوت
هێنــد حەیــا و شــەرمی بەخۆیــا هــات بەجــارێ توایــەوە

گـــوڵبژێـــرێکـــی زەریفـــم کـــرد لـــەنێـــو باخـــی خەیاڵ
خۆزگـــە مەردێکـــی «ڕەشـــید» بـــۆ شـــێخی بخـوێندایـــەوە[1]

هیوادارم دۆســـتەکەم لێی ڕوون بێتەوە ئەم شـــێعرە ئی حەریقە و بەهەڵە ئاوەکی نێو دیوانی نالی بووە. دیارە بۆ کەســـێکی زۆر شـــارەزای شێعری نالی نەبێ هەڵەکە زۆر زەق نایەتە بەرچاو چونکە وەک گوتم حەریق شاگردێکی زۆر باشی قوتابخانەی نالی بووە. بەڵام بەداخـــەوە دەبێ بڵێم غەڵەتێکی زۆر گەورە و دزێو لە ئاخر شـــێعری غەزەلەکەدا کراوە: «ئەکل و شوربێکی زۆریفم کرد لەنێو باخی خەیاڵ» بەڕاستی دەبێ پیاو چەن بێ زەوق بێ تا تووشی هەڵەی وابێ، ئەرێ ئەکل و شوربی نێو باخی خەیاڵ دەبێ چ تامێکی هەبێ[2].

---

١ ـ من کچی حەریقم دیبوو کە پیرێژنێکی گۆج و ئیفلیج بوو. لە دیوی ژنانی خانەقا دەژیا و هەموو بەتایبەتی شێخ مەحموودی کوڕی شێخ و سەید ڕەشید زۆریان ڕێز لێ دەگرت و پێیان دەگوت دێدە.

٢ ـ جارێک حەریق هەجوی یەکێک لە کوڕەکانی شێخ عوسمانی تەوێڵەی کردووە، ئاغایەک بەناوی (اعظـام الملک) لەسەر ئەوە ڕیشی تاشیوە. حەریق شکایەتی بردۆتە کن قازی عەلی مەلای وڵات، بەڕابەری قازی خەریک بوون ئاغاکەی تەمێ کەن. لەو کاتەدا کوڕە کوردێک لە قەباغکەندی کچە ئەرمەنێکی هەڵگرتووە کە باوکی پیاوی ڕووسی تەزاری بووە. ئەم کارە بچووکە زۆر گەورە بۆتەوە و خەریک بووە شەڕی عوسمانی و ڕووس و دەوڵەتە مەسیحییەکانی لێ پەیدا ببێ. ساڵی کچی کابرایەک لە حەریق دەپرسێ ئەرێ مەسەلەی ڕیشکەت چی لێ بەسەرهات؟ حەریق دەڵێ: بابەلێ ڕیشی من لە هینەکەی کچە ئەرمەنیدا ون بوو.

ئەزموونی شاعیریم

بەڕاستی نازانم چۆن هەستی گڕگرتووی دەروونی خۆم دەرببڕم، نازانم بە چ زمانێک شوکرانەی چاکەی ئێوەی خۆشەویست ببژێرم. زمان و قەڵەم لە دەربڕین و نووسینی ئەو لوتفەتان لاڵ و کۆڵن.

ئەگەر لەبیرتان بێ لە بەشی سەرەتای دیوانەکەم «لە کوێوە بۆ کوێ»دا وام نووسیوە:

«لێرەشدا دەمەوێ شتێک بڵێم بەپێچەوانەی زۆر هونەرمەندی کورد، من لە نەتەوەکەی خۆم ڕازیم کەس تا ئێستا بێ حورمەتی پێ نەکردووم. داوای دراو و ماڵیشم لە کەس نەکردووە تا بزانم دەمداتێ یا نا؟ لە لێقەومانیشدا نانیان داومێ و ڕایان گرتووم، شێعریشم تەنیا بۆ دەربڕینی ئیحساسی خۆم داناوە و هیچ هەقم نییە منەتیان بەسەردا بکەم.»

لە قووڵایی دڵمەوە بڕوام بەو قسەیە هەیە «کاتێک گەرای شێعرێک لە مێشکمدا دەگووڕێ و ڕووداوێکی جیهان سەرنجم ڕادەکێشێ، کاتێک مەسەلەیەکی ژیان هەستی دەروونم دەهاڕووژێنێ، من بەپەلەم هەرچی زووترە ئەوە هەستە دەرببڕم، خۆم لەو تەنگەژە و گێژاوە ڕزگار بکەم و بحەسێمەوە، کەوابوو چ هەقم هەیە منەت لەسەر خەڵک بکەم و بڵێم شێعرم بۆ داناون».

لە ڕێگەی شێعر و نووسینەوە وەک تاکێک لە کۆمەڵ تەنیا توانیومە ئەرکێکی سەرشانم

بەجێ بگەیەنم و لەباتی ئەوەی بەزمانی خوێندنم کە فارسی بووە، بەزمانی زگماکیم نووسیوە و ئەوەندەی لە دەستم هاتووە خزمەتی زمان و ئەدەبی کوردیم کردووە. ئەوەش ئەرکی نەتەوایەتی خۆمە و ئەگەر بەجێم نەگایاندبا، لەکن ویژدانی خۆم شەرمەزار و ڕووزەرد دەبووم و دیسان هەقم نییە خەڵک منەتبار بکەم و چاوەنۆڕی پاداش بم. کەچی هەست دەکەم و دەبینم زۆر لە ڕادەی پێویست، زیاتر لەلایەن ڕۆڵەکانی گەلەکەمەوە ڕێزم لێ دەگیرێ هەر ئەم کۆڕە گەورە نیشانەی ئەوپەڕی ڕێزگرتنی ڕۆڵە پاکەکانی کوردە لە خزمەتکارانی بچووکی گەلەکەمان و دەبێتە هۆی پتر هاندانی ئەوان بۆ فیداکاری و گیانبازی پتر لە ڕێگای ئامانجی پیرۆزدا. لە (لە کوێوە بۆ کوێ)دا کەمێک ژیان و بەسەرهاتی تاڵ و پڕ لە کوێرەوەری خۆمم بۆ گێڕاونەتەوە.

دیارە لە بنی کوولەکەم نەداوە و لێفەم لەسەر هەتیوان هەڵنەداوەتەوە و ئەسکوێم لە مەنجەڵ نەگێڕاوە. زۆر نهێنی گرنگ و ڕازی نەگوتراو هەر وا بەسەرمۆری لە سنگمدا ماونەتەوە و دەیانبەمە ژێر گڵ. ئەگەر ڕۆڵەی گەلێکی لێقەوماو نەبوومایە و لە کۆمەڵێکی دواکەوتەدا بەڕێ نەچووبام. زۆرم لەو ڕازانەم دەدرکاند.

بەهیوام ئەگەر مەرگ بەربینگم نەگرێ و ڕۆژگار دەرفەتم بدا (کە کوێوە بۆ کوێ) بکەم بە کتێبێکی سەر بەخۆ و پەردە لەسەر ئەو ڕازانەوە هەڵدەمەوە کە زیان و قازانجیان تەنیا بۆ خۆم دەگەڕێتەوە.

بەبیرم نایە بەمنداڵی قەت بیرم لەوەی کردبێتەوە کە بەگەورەیی ببمە شاعیر و نووسەر و ئەدیب، پێم خۆش بوو ببمە دوکتۆر و ئەفسەر و شتی وا.

تا لە قوتابخانەی سەرەتایی بووم فەرقێکم لە نێوان دەرسەکانمدا نەدەکرد و لە ئینشا و ئیملا و حیسابدا دەرجەی وەک یەکەم دەهێناوە. بەڵام کە باوکم هاتە سەر ئەم ڕایە ئەگەر لە قوتابخانەی نوێدا بخوێنم بۆ دینەکەم زەرەرە دەبێ بچمە حوجرەی فەقێیان و ببمە مەلا و جێی باب و باپیرانم بگرمەوە و کەوای ئاودامێن لەبەر بکەم، مێزەری سپی ببەستم و سەڵتە و جوببە بپۆشم. گۆڕانێکی فیکرم بەسەردا هات کە باری ژیانیشمی گۆڕی.

نازانم ئەو زوڵمەی باوکم لێی کردم و نەیهێشت بەئارەزووی خۆم بخوێنم و پێی بگەم و بمکا بەمەندیل بەسەر و عەبا بەشان وای بەسەر هێناوم، یا هاودەمی و هاونیشانی لەگەڵ ئەو مەلا و فەقێیانەی شێعری موتەنەببی و سەعدی و نالییان وەک ئاو لەبەر بوو. بەڵام نەیەندەزانی حەوت جار حەوت حەوت دەکاتە چەند؟ بەرەو دنیای شێعر و ئەدەبی بردم.

بەکورتی بۆم ناچێتەوە سەریەک، بۆچی کە چوومە حوجرەی فەقێیان بەجارێک گۆڕام و ئاشـقە شێعر بووم و لەباتی تەسریفی زەنگانی و عوامیلی گورگانی دەستم بەخوێندنەوەی شێعری خاقانی و قائانی کرد؟ بەڵام فەرقی شێعری باش و خراپم نەدەکرد. هەر شێعرێک کێشی سوارتر و قافیەی گرانتر بایە بەباشترم دەزانی.

قەدیم لە وڵاتی ئێمە کە منداڵیان لەبەر خوێندن دەنا لە پێشدا گوڵستانیان پێ دەگوت (دیارە هەر تەقەی لەسەری دەهات) و هیچی لێ تێ نەدەگەیشت. بەڵام من کاتێک دەستم بەخوێندنی ئەم کتێبە بەنرخە کرد، تەواوێک گەورە ببووم و پلەی خوێندەواریشم تا ڕادەیەک بەرەو ژوور چووبوو مامۆستاکەشم زۆر باشی دەزانی و خۆی پێوە ماندوو دەکردم. خوێندنی گوڵستان و بۆستان دەرکی ئەدەبی فارسییان لێ کردمەوە.

لە شازدە حەڤدە ساڵیدا دەستم بەشێعر دانان کرد، چونکە زیاتر لەژێر تەئسیری شێعری فارسیدا بووم، بەفارسیم شێعر دەگوت، شێعرەکانم کێش و قافیەی تەواویان هەبوو، وشەی شاعیرانەشیان تێدا دەبینرا. بەڵام لاسایی کردنەوەی شێعری شاعیرانی پێشوو بوون و هەست و عاتیفەی خۆمیان تێدا نەبوو.

بەمنداڵی ناوبانگی چەند شاعیری کوردی وەک نالی و کوردی و سالم و وەفایی و شێخ ڕەزام بیستبوو. بەڵام نایشارمەوە شێعری کوردیم زۆر پێ خۆش نەبوو و گاڵتەشم بەفۆلکلۆری ئەدەبی دەکرد. چونکە تا ئەو حەلە هەر لە شار و لە حوجرەی فەقێیان بووم. ئەوانەش هەر گاڵتەیان بەگوتەی نەخوێندەوار دەکرد.

ڕووداوێک گۆڕینێکی سەیری بەسەردا هێنام. تووشی زانا و ئەدیبێکی گەورە هاتم، مامۆستا ئەحمەدی فەوزی یا مەلای سلێمانی خەڵکی ئەم شارە خۆشەویستە بوو، بەم ئاووهەوا خاوێنە پەروەردە ببوو. نازانم چۆن ئاوارەی وڵاتی ئێمە ببوو. لە کتێبەکەمدا نووسیومە:

«دەبێ بڵێم من دەسکردی فەوزیم ئەو هەڵی وشاندمەوە و تێکی هەڵشێلام و سەرلەنوێ دروستی کردمەوە، ئەو دەرکی زانین و فێربوونی بۆ کردمەوە. ئەو ڕێگای ژیانی پێ نیشان دام. بێگومان ئەگەر نەچووبامە خزمەت فەوزی و لەکن ئەو مامۆستایەم نەخوێندبا ڕێبازی ژیانم ئەو ڕێبازە نەدەبوو کە گرتم و پێیدا ڕۆیشتم و ئێستاش بەرم نەداوە. ئەو فێری کردم زەوقی ئەدەبیم چۆن تیف تیفە بدەم و مشتومالی بکەم، ئەو فێری کردم چۆن بنووسم و چۆن شێعر بڵێم، ئەو فێری کردم وڵاتەکەم خۆش بوێ و پێی هەڵبڵێم. ئەو حاڵیی کردم، کوردی زمانێکی ڕەوان و بەربڵاو و دەوڵەمەندە و دەکرێ ئەدەبێکی گەورە و دنیای

پەسندی بێ، ئەو حاجی قادری کۆیی، نالی، کوردی، سالم، مەولەوی، حەریق، مەحوی و ئەدەب و وەفایی پێ ناســـاندم و شـــێعرەکانی ئەوانی بۆ شی کردمەوە. ئەو فێری ڕۆژنامە خوێندنەوە و ڕۆمان خوێندنەوەی کردم، ئەو دیوانی شـــاعیرە شۆڕشـــگێڕەکانی فارسی بۆ پەیدا کردم و هانی دام بیانخوێنمەوە و شتیان لێ فێربم. بەڵام سوێندی دام قەت بەفارسی شێعر نەڵێم، منیش ئەو سوێندەم نەشکاند».

هەر لەو سەروبەندەدا کە لە خزمەت فەوزی دەمخوێند مامۆستایەکی دیکەشم هەبوو کە وشـــەی ڕەسەنی کوردی فێر دەکردم و بەیت و باوی فۆلکلۆری بۆ دەگوتم. سەید عەوڵای من لە دەروێش عەبدوڵڵای مامۆســـتا (گۆران) - کە ئەویشم دیبوو هونەرمەندتر بوو، بەڵام من شاگردێکی ناسوپاس بووم و نەمتوانیوە شێعری بۆ بڵێم.

لە تەمەنی بیست ساڵییەوە بووم بەشاعیر زیاتر هەست و عاتیفەی خۆم دەخستە نێو شـــێعرەوە. بەڵام هێشتا دەستم لە گرانترین و بێ سوودترین جۆری شێعر، واتە تەخمیس شـــێعری شاعیرە مەزنەکان هەڵنەگرتبوو. ڕۆژێک ئاواڵێکم گوتی دەزانی ئەو تەخمیسانەی تـــۆ وەک چی دەچـــن؟ گوتم نا، گوتی: «وەک ئەوەیە نانی خۆت لەســـەر خوانی خەڵک بخۆی». ئەو ڕەخنەیە وشـــیاری کردمەوە و دەســـتم لەو کارە بێســـوودە هەڵگرت و ئەو تەخمیسانەی کردبوومن نەمهێشتن هەرچەند هێندێکیان ناوبانگیان پەیدا کردبوو.

یەک شـــێعرم لە گۆڤاری گەلاوێژدا بەناوێکی موســـتەعارەوە بڵاوکردەوە. شـــێعرێکی سیاســـی ڕێکوپێک و ڕەوانە. ئەودەمی زۆرم شایی بەخۆ بوو کە شێعرم لە گۆڤاراندا چاپ دەکرێ. کەچی ئێســـتا خۆم لێ بێ حیســـاب کردووە و نامەوێ کەس بزانێ ئەو شـــێعرە هی منە. جارێک مامۆســـتایەک دەیفەرموو سەرگروشـــتە و نموونەی شێعری شەش هەزار شاعیری کوردم (الی ماشاالله) کۆکردۆتەوە و خەریکم چاپی بکەم. ئەو بەشەی کتێبەکەی پێ نیشـــان دام کە لە بارەی شێعری شـــاعیرەکانی موکریانەوە دواوە. دیتم شێعرەکەمی بەتەواوی وەرگرتووە و چەند دێرێکیشـــی لەســـەر بیری بەرز و زمانـــی پاراو و خەبات و تێکۆشـــانی شاعیر نووســـیوە. بەڵام مێژووی لەدایکبوون و مردنی شـــاعیری نەنووسیوە بەمامۆستام نەگوت ئەوە منم. تا شەش هەزارەکەی نەبێ بە (٥٩٩٩)!!!

دووەم شێعرم لە ژمارە ٢ ی نیشتماندا نیزیکەی ٣٣ ساڵ پێش چاپ کراوە و لەلاپەڕەی ٥٢ ی تاریک و ڕووندا چاپ کراوەتەوە تەنیا شـــتێک لە شـــێعرەکانی ئێستامی هەڵداوێرێ

ئەویش خۆ هەڵکێشـانێکی لاوانە و ڕۆشـنبیرانەیە. بەکچە کوردێک دەڵێم وەک ژاندارکی فرانسەوی ڕابەڕە. ویستوومە بەخەڵک نیشاندەم کە ئاگام لە مێژوی ڕۆژئاواش هەیە. دەنا هێنانی ناوی ژاندارک لێرەدا هیچ جێگای نییە.

هەرچەند لە شـێعرەکانی پێشـوومدا سۆزی شـاعیرانە و خەمناکە تا ڕادەیەک بەدی دەکرێ، بەڵام ئەو سـۆزە لەپاش سـاڵی ١٩٤٧ کە توندترین زەبرم لێ درا و گەورەترین موسیبەتم بەسەرهات لەتیفتر و گەرمتر و شاعیرانەتر کەوتە نێو شێعرمەوە، لە (بابردەڵە) دا کە ئەو ساڵی لە وڵاتی غەریبایەتی گوتوومە وا دەگەڵ بلبل دەدوێم:

منیـش ئـەی بلبلـی شـەیدا وەکـو تـۆم
وەهـا دوورم لـە هێلانـە و گـوڵـی خـۆم
منیش وەک تۆ لـە کیسم چـوو گـوڵی سـوور
منیـش هێلانـەکـەم لـێ کـراوە خاپـوور
منیـش بابـردەڵـەی بـەر گێـزەڵـووکـەم
دەمێـک لـەو قولکـە، تـاوێ لـەو چلۆکـەم
لـە ئامێـزی گـەرم بـێ بـەش کـراوم
وەکـو تـۆ تـووشـی ڕۆژی ڕەش کـراوم
ژیانـم پـڕ لـە ڕەنـج و دەرد و داخـە
ئـەوە گیـرسـامـەوە لـەو کێـو و شـاخە
کـەسـێک ناپـرسـێ، نـازانـێ چلـۆنم
لـە یـادان چـوومـەوە چیـرۆکـە کـۆنـم

ئەم سـۆزە لە زۆربەی شـێعرەکانی پاش ئەو سـاڵەمدا هەیە و هەر بەتینتر بووە. لە فرمێسـکی گەش، گریانی نیوەشەو، بۆسەی ڕۆژگار، تەپڵی ئەماندا بەرەو ژوور چووە. لە شـەوگاری تەنیایی و شەوی شاعیردا بەجۆشترە. لەو شێعرانەی پاش تاریک و ڕووندا، لە ناڵەی جودایی و ئێوارەی پایز و سازی ناسازدا گڕی گرتووە. لە فرمێسکی گەشدا دەڵێم:

خۆشەویستی گۆشەیی تەنیایی هەر ئەژنۆکەمە
بۆیە ڕۆژ و شەو وەها گرتوومەتە نێو باوەشم
نابینی زەردە لەسەر لێوی کەسێ لەم شارەدا
گەر خەم و دەردی دڵی خۆمیان بەسەردا دابەشم

لە گریانی نیوەشەودا:

شەوانە گەر نەکەم ئەم شیوەن و ناڵین و گریانە
دەسووتێنێ وجودم ئاگری ئەم جەرگە بریانە

لە خونچەی سیسدا کە شێعرێکی ڕەمزییە و لە شینی شەهیدێکی لاودا گوتراوە دەڵێم:

ناڵینی من بۆ خونچەیە
بۆ خونچە پەشێوە حاڵم
ئەم داخە لە دڵمدا هەیە
بۆیە هەمیشە دەناڵم
ئەو پێش پشکوتن سیس بووە
بەجوانە مەرگی مردووە

لە بۆسەی ڕۆژگاردا دەڵێم:

نیمە ئاواڵێ لە گۆشەی بێکەسیدا خەم نەبێ
چاکە ئەو لێرەش وەفای هەر ماوە سایەی کەم نەبێ
لاپەڕەی ژینم هەموو هەڵدەمیتەوە تێیدا نییە
باسی فرمێسک و هەناسە و شیوەن و ماتەم نەبێ

لە هێلانەی بەتاڵدا:

نییە باکم ئەگەر ڕاوچی شکاندوویەتی باڵی من
ئەمە سەختە کەوا ناگاتە گوێی کەسناڵە ناڵی من

شێعری وام هەن ئەم سۆزەشیان تێدا نییە و بۆ خۆشم لێیان ڕازیم:

من کە ناگاتە هەفتەیەک تەمەنم
بۆچی بگریم و بۆچی پێ نەکەنم؟

***

وەبەر من ناهێڵێ لێرە، مەی و ساقی جەنابی شێخ
دەنا لەولا، شەراب و حۆری با هەر بۆ جەنابی با
هەموو عومری ئەبەد تێدا نییە خۆشی دەمێ مەستی
خدر ئاوی حەیاتی بۆ چ بوو فێری شەرابی با

***

بەمنداڵی لە لێوی ئاڵی تۆم ئەستاندووە ماچێ
بەپیریش لەززەتی ئەو ماچە شیرینەم لەبیر ناچێ

***

پیر و زورهانم و ئێستاش دڵەکەم هەر دەیەوێ
سەر و ماڵم بەفیدای خاڵ و خەت و پەرچەم کەم
داستانی مەم و زین کۆنە کچێکم گەرەکە
شلکە ڕانی بگووشم بۆنی لە سینە و مەمەم کەم

***

شـــێعرێک وەک ســێبەری بـژانگ
وەکــو خـــەرمانـــەی دەوری مانـــگ
ڕێکتـــر لــە گــەڕی ڕەشــبەڵەک
خــۆشــتر لە خــرمژنی کــرمــەک
وەک شــەراب بگـــەڕێ لــە خـــوێن
خــەمرەوێــن بــێ و نــەشــە بــزوێن
شــێعرێک وەکو دەریـــای بــێ بـــن
گـــەرمتــر لــە باوەشــــی ژن

***

هــەتـا کــۆمتر دەبێ پشــتم، پتــر هــەڵــدەکشــێ مینی ژۆپ
ئیتــر دەســـــتم بـــەداوێنـــی کچـــی ئــەم شـــارە ڕا نـــاگا

من لەمێژە غرووری ئەدەبیم لە خۆمدا کوشتووە و هیچ بەماک و عەیبی نازانم یارمەتی فیکری لە ئاواڵ و دۆستانی خۆم وەربگرم، هەمیشە شێعر و نووسینەکەم بەدۆستانی لێزانم نیشان دەدەم و ڕەخنە و تێبینی بەجێ بەوپەڕی سوپاسەوە قبووڵ دەکەم. لەم ساڵانەی دواییدا بەتایبەتی زۆرم کەڵک لە هاوکاری دۆستانی شارەزام وەرگرتووە.

تا لە دێ دەژیام شــێعرەکانم بــۆ لادێییە نەخوێنــدەوارەکان دەخوێندەوە تا لەباری زمانەوەی لێیان دڵنیابم.

یەکێک لە تایبەتییەکانی شێعری من ئەمەیە کە نەرم و ڕەق و سۆزی ئەوین و فیکری سیاســی تێکەڵ دەکەم لە «شــەنگەبێری»، «مەتەرێزی شــەرەف»، «ئامێزی ژن» و «پەری شــێعر» و «یادم بکەن» و «بناری هەڵگورد» و تەنانەت «شەوگاری تەنهایی» و «ناڵەی جودایی»دا ئەم کارەم کردووە، جا نازانم تا کوێ سەرکەوتووم!!!

مەسەلەی زمانیش بەگرنگ دەگرم و تێ دەکۆشم کام وشە ڕەسەنە بەکاری بێنم. ئەوەی بەئەرکی سەرشــانی خۆم و هەموو ئەدیبێکی کــورد دەزانم، بەداخەوە من جگە لە زمانی

کوردی و فارسی چ زمانی دیکە نازانم. شارەزاییم لە ئەدەبی دەوڵەمەندی فارسیدا کەم نییە، کاتی خۆی زۆرم شیعری شاعیرەکانی فارس خوێندۆتەوە و کەڵکم لێ وەرگرتوون، شیعری شاعیرەکانی خۆشمان دەخوێنمەوە و کارم لێ دەکەن. پێم خۆشە شیعرێک بخوێنمەوە کە هەم ڕواڵەتی جوان بێ و هەم ناوەڕۆک. بەڵام ئەگەر هەر لایەکیشی جوان بێ چێژی لێ دەکەم. وەک ئەم شیعرەی (نالی) کە هەم ڕواڵەتی جوانە و هەم ناوەڕۆک:

دەورانییە وەک هێلەگی سەودا سەری گێژم
بۆیە بەدەقیقی مەسەلە هەرچی دەبێژم
هەر پەرچەم و پیشانییە فیکری شەو و ڕۆژم
هەر گەردەن و زولفە ئەمەلی دوور و درێژم

یا ئەم شیعرەی شێخ ڕەزا کە هەر ڕواڵەتی هەیە و قسەی خۆشە:

خواستی لێی ماچێ (ڕەزا)، زاڵمە نەیدایە گوتی:
ئەی خوا لەم کوڕە شێخزادەیە چەند بێ ئەدەبە

بۆ خۆم هەمیشە خەریکم شیعرێک دابنێم هەر دوو دیوی جوان بێ، جاری وایە توانیومە تا ڕادەیەک سەرکەوم و جاری واش هەیە بەلایەکیان ڕازی بووم.

ناتوانم لە پێشدا نەخشە بۆ شیعر بکێشم. کاتێک ئیلهام لە شتێک وەردەگرم و(گۆران) کوتەنی مەستم دەکا و دەمەوێ بیخەمە چوارچێوەی شیعرێکەوە، ئەمە من نیم چوارچێوە هەڵدەبژێرم. بەڵکو خەیاڵەکەیە کە چوارچێوە و قالبی لەبار بۆ خۆی دەدۆزێتەوە. من قسەم بێ کێش با زۆر جوان و قووڵیش بێ بەشیعر نازانم. شیعر دەبێ کێشی هەبێ تا لە پەخشان جودا بکرێتەوە، جا قافیەی هەبێ یا نا هەر بەشیعر دەژمێردرێ.

ڕاستە قافیە شاعیری بێ دەسەڵات و کەم بین دەخاتە تەنگانەوە و دەبێتە بەرهەڵستی دەربڕینی هەست و بیری، بەڵام هەر قافیەش یارمەتی شاعیری خاوەن بەهرە و بەدەسەڵات دەدا بۆ دەربڕینی هەستی دەروونی بەوشەی جوانتر و شیرنتر. بەکارهێنانی تاقە کێشێک لە پایەی شاعیر کەم ناکاتەوە، بەڵام خوێنەر ماندوو دەکا.

هیچ گومان لە پایەبەرزی مەولەوی ڕۆمی و مەولەوی تاوەگۆزیدا نییە. کەچی من بەش بەحاڵــی خۆم هەم لە خوێندنەوەی مەســنەوی و هەم لە خوێندنــەوەی دیوانی مەولەوی ماندوو دەبم.

دیوانی شاعیران وەک باخچەی گوڵانن. گوڵی باخچە تا ڕەنگاوڕەنگتر بن تەماشاکەران زیاتر ڕازی دەکەن. منیش وەک مامۆســتا (گۆران)ی پایەبەرز پێم وایە کێشــە خۆماڵی و فۆلکلۆرییــەکان، کە لە باوک و باپیرانەوە بۆمان بەجێ ماون باشــتر دەگەڵ تەبیعەتی زمانەکەمــان ڕێک دەکەون. هەر لە منداڵییەوە گوێم بەلایەلایەی دایکی کورد کە لەســەر ئەم کێشانەیە ڕاهاتووە و زمانم بە (هەلوور، بەلوور تەکامە) پشکوتووە کە ئێستاش نازانم مانای چییە؟

لە ســەرەتای شاعیریشمەوە شێعرم لەسەر کێشــی خۆماڵی داناوە (ئەمەگی گوڵان)، (بلوێری شــوان)، (ڕۆژگاری ڕەش)، (بەهاری کوردســتان) لە شــێعرە کۆنەکانی منن، بەڵام وەک خۆم بەوەزنی عەرووزییەوە نەبەســتۆتەوە لە کێشــە فۆلکلۆریەکانیشدا گیرم نەخواردووە.

گومانم لەوەدا نییە ئەگەر (شەنگەبێری)م لەسەر وەزنی عەرووزی دابنایە ئەم چێژەی نەدەبوو و ئەگەر (گەرمەشــین)م لەسەر کێشی مەســنەوی مەولەوی نەگوتبایە عالەمێکم دەگــەڵ خۆم نەدەهێنا گریان و ناڵە. بەکورتی من بڕیارم نەداوە کە لە کام قالبدا شــێعر بگونجێنم لە شێعر دەگەڕێم خۆی قالب بۆ خۆی بدۆزێتەوە و ئارامی تێدا بگرێ.

ڕەنگە هیچ شــاعیرێکی کورد بەزیندوویی سەری بەئەندازەی منی لەسەر نەنووسرابێ، پێم وایە ئەگەر دەزگای (هاوکاری) بێزار نەبووبا و بڵاوی نەکردبایەوە کە هیچی تر لەسەر تاریک و ڕوون چاپ ناکا، تا ئێســتاش نووســین درێژەی دەبــوو. زۆریان پێ هەڵگوتم، مەمنوونیــان کردم، بەڵام خــۆم لێ نەگۆڕا. جنێو! بەڵێ جنێویــان پێدام، بەڵام نائومێد نەبووم.

زۆر شــت لە ڕەخنەکان فێربووم، بەڵام شــتی سەیریشــم هاتە بەرچاو. ڕەخنەگرێک نووســیبووی لە دنیای تەکنیکدا ئیتر شــێعری درێژ باوی نەماوە و بێ ڕەحمانە هەرچی شێعری درێژم هەبوو بەهیچی دانابوو. ڕەنگە ڕاست بێ و لە وڵاتە سەرمایەدارەکاندا کە دراو هەموو شــتێکە کەم کەس وەختی هەبێ نەک شێعری درێژ بەڵکو هەر شێعر بخوێنێتەوە. بەڵام لە وڵاتە پێشکەوتووەکاندا کە وەختی کار دیاری کراوە و ساڵ بەساڵ لە دوایی دەدا وەخت بۆ خوێندنەوەی شــێعری درێژ زۆرە. لە وڵاتەکانی دنیای سێهەمیشــدا کام شێعری

من زۆر درێژە وەختی دەستێک دۆمینە ناگرێ، سەیر ئەوەیە لەو سەروبەندەدا نامەیەکم لەلایەن دۆستێکەوە پێ گەیشت کە لە وڵاتێکی هەرە بۆرژوازیدا دەژی و هەم دەخوێنێ و هەم کار دەکا. نازانم ڕاستی کردبوو یا نا، سوێندی خواردبوو کە سێ جاری تاریک و ڕوون خوێندووتەوە. چونکە خەڵکی لادێیە زیاتر ئەو شێعرانەی بەدڵ بووە کە لەسەر ژیانی لادێ گوتراون. (ئارەق و تین)ی بەباشترین شێعری من دانابوو. نووسیبووی تا ئێستا شێعری وەک ئەم شێعرانەم نەخوێندۆتەوە:

من جووتیارم من جووتیارم
من دەگەڵ هەتاو هاوکارم
من بەئارەق و ئەو بەتین
دامان ڕشتووە بناخەی ژین
باسکی من و تیشکی ئەوی
بژیو دەستێنین لە زەوی
گەر جووتیار ئارەق نەڕێژێ
گەر هەتاو تیشک ناوێژێ
دانیشتووی نێو کۆشک و قەڵا
دەخۆن نانی گەڵا گەڵا؟

ئارەق و تین شێعرێکی ئاماڵ درێژی منە. کە ڕەخنەگری ئێرە بەتاوانی درێژ بوون ڕەتی کردۆتەوە و لاوێکی کوردیش کە لە وڵاتی ئیمپریالیستیدا دەژی بەباشترین شێعری دەزانێ. کارم بەوە نەداوە قسەی کامیان ڕاستە، دەگەڵ ڕەخنەگری ئێرەم، شێعر تا کورت بێ باشترە، بەڵام ئایا کورتی و درێژی شێعر بەدەستی شاعیرە؟ بێگومان نا. شاعیر دەبێ کوڵ و کۆی هەستی خۆی بڕێژێ، جا ئەو کوڵ و کۆیەی زۆر بۆ دەڕژێ یا درەنگ، بەدەس خۆی نییە.

سی و پێنج ساڵێک لەمەوبەر دەستی کچە کوردێکم لە کەلەبچەدا دی کە لە دڵی خۆمدا خۆشم دەویست بێدادی و ئەوین هانیان دام ئەم ڕووداوە بخەمە چوارچێوەی شێعرەوە. خۆم لام وابوو بەهەزار دێر شێعر ناتوانم هەستی خۆم دەربیبڕم. کەچی ئەم گڕە بەتینەی

دەروونم بەتاقە شێعرێک دامرکا:

ئەسیری بســکی ئاڵۆزی کچە کــوردێکی نــەشمیلم
تەماشــاکەن چ ســەیرێکە بــەدەســتی دیلەوە دیلم

بــەڵام ئێســـتاش ناڵەی جودابیم بــەو درێژییەوە پێ ناتــەواوە و دەزانم کوڵ و کۆی دەروونی خۆم نەڕشتووە.

ئیلهامی شێعر بۆ من وەخت و ناوەختی نییە، جاری وایە بەڕێدا دەڕۆم یا سواری پاس بووم و شێعرم بۆ دێ زۆر جار لەنێو جێدا شێعرم بۆ هاتووە کە نەمتوانیوە بینووسمەوە و لەبیرم چۆتەوە بەڵام زیاتری شێعرم لە تاریکی و بێدەنگی نیوەشەودا خوڵقاون.

مرۆڤ هەرچەند بژی و هەرچەند فێربێ هێشـــتا کەم فێر بووە و زۆر شـــتی نەزانیوە. وردبوونەوە لە شــێعری شاعیرێکی باشی کوێر ئەزموونێکی بەنرخی فێر کردم. لە شێعری ئەو شــاعیرەدا وەســفی نەرمی سنگ و گەرمی هەناسە و بۆنی بســک و شیرینی ماچ و ناســکی لێو و تەنگی دەمی یارەکەی کراوە. بەڵام باسی چاوی کاڵ و لێوی ئاڵ و کوڵمی ســوور و کەزی ڕەش نەکراوە. وەسفی شنەی با، هاژەی باران، بۆنی گوڵ و ڕەقی بەرد و تامی میوە هەیە ئەمما باسی شەپۆلی ڕووبار، بەرزی چیا، گەشی گوڵاڵە و زەردی خەزان نییە زۆر بەهاسانی لێرەدا دەردەکەوێ کە شاعیری واقعیی ناتوانێ ئەوی هەستی پێ نەکا بیکاتە شێعر.

(گــۆران)ی مەزنی خۆمان وەســفێکی چیاکانی هەورامانی کــردووە لە ترۆپکە هەرە بەرزەکانــی ئەم چیایانە بەرزترە، بەڵام کانی بەر تریفەی مانگەشــەوی پێ لە دەریای بێ سنوور جوانترە.

لامارتین وەســفێکی دەریاچە دەکا کە بێگومان ـ بەزمانی فەرانسە ـ دیارە لە شەپۆلی دەریــا بەتەوژمترە، کەچی کانی بەر تریفەی مانگەشــەوی بەبەرچاودا نایە. هەردوو لاش هەقی خۆیانە نە ئەم لە لێواری دەریا ژیاوە و نە ئەو لە بناری چیا. شاعیر هەر لەو شتانە ئیلهام وەردەگرێ کە لە دەوروبەری هەن، دەیانبینی یا هەســتیان پێ دەکا و لە نێوانیاندا دەژی.

ئەزموونی شــاعیریش لە شــێعریدا زۆر دیارە. ئەم ڕۆژانە من خەریکی بەراوردکردنی شــیرین و خوسرەوی خانای قوبادی (خسرو شیرین)ی نیزامیم یا ڕاستەکەی بڵێم خەریکم

لەژێر سـێبەری فارسـییەکەدا شـێوەی کوردی گۆران بزانم. لە وەسفی شەوێکی مەستی خوسرەودا بۆم دەرکەوت کە خانای کوردی دۆ نەدیو تا ئەو دەمەی ئەو شێعرەی گوتووە قەت دەمی لە شـەراب نەداوە و شـێخی نیزامی هاونشینی شا و شازادایان زۆر جار لەبەر مەستی و سەرخۆشی بەکۆڵ بردۆتەوە ماڵ.

زۆرم سـەر یەشاندن. زۆرم «من، من» بەزاردا هات کە قسەی نەزان و خۆپەرستانە. بەڵام ئەگەر نەزانیش بم خۆپەرست نیم و باسەکە ئەوەی هەڵدەگرت. هیوادارم لێم ببوورن. دیسان لە کانگای دڵمەوە سوپاستان دەکەم و خۆشیتان بەئاوات دەخوازم.

ئاسۆگە

نووسەرانی بەڕێزی ڕۆژنامەی خۆشەویستی پاشکۆی عێراق!

بەداخـــەوە نەمتوانی زوو داخوازی ئێـــوە بدەمەوە. هیوای لێبوردنم هەیە. من ئەوەندە بەفیـــز نیم وەڵامی داخوازی دۆســـتان وە دوابخەم. بەڵام لەبەر دەردەداری و لەش بەباری قەڵەمم ڕۆناوە، کاغەزم ڕامووســـیوە و ماڵ ئاواییم لە دنیای ئەدەب و هونەر کردووە. زۆر شێعر و نووسینی ناتەواوم هەن کە جارێ وازم لێ هێناون.

کچ و کوڕە خۆشەویستەکانی کورد زۆر نامەی جوان و پڕ سۆزم بۆ دەنووسن کە ناتوانم جوابیان بۆ بنووســـمەوە، دەترسم وا بزانن من لە بورجی عاجدا دەژیم و فیزم ناهێنێ دوو دێڕیان بۆ بنووســـم. کەچی من خۆم دەناســـم و دەزانم زۆر لەوەی بچووکتر و کەمترم کە ڕۆڵە پاکەکانی نەتەوەکەم ڕێزم لێ دەگرن. بەڵام بێ برســـتی و کەم برشـــتی پووزەردی ئەوانم دەکا.

ویســـتووتانە بیرەوەرییەکی خۆمتان بۆ بنووسم. بەڵام تا ئێستا کام کەسی ڕۆژهەڵاتی لە خۆی ڕادیوە بیرەوەرییەکانی خۆی وەک (ڕۆســـۆ) بنووسێ، تا من بوێرم. هەرچەند لام وایە ئەویش ئیعترافاتی تەواوی نەکردووە. چونکە ژیانی هەموو کەس دەمی وای تێدا هەیە کە ڕووی نایە بۆ نیزیکانی خۆی بگێڕێتەوە تەنانەت دەیەوێ لەبیر خۆشی بەرێتەوە.

من ژیانێکی پڕ کوێرەوەری و سەختم ڕابواردووە ئەلئان نامەوێ بەبیرەوەی تاڵ و تفت بتانکەمە شەریکی خەمی خۆم لە شێعرێکمدا نووسیومە:

«شـینم گـەلـێ گێڕا خـۆشـیم کـەم دیـوە
شـادی دەڵێـن هـەیـە، بـەڵام نـەمـدیـوە
هـەڵـوەدا بـووم لـە دووی پـەری ئـازادی
تـووشـی نـەبـوم نـە لـەودیو نـە لـەم دیوە»

لە (لە کوێوە بۆ کوێ)دا تا ڕادەیەک خۆم بەخەڵک ناساندووە. با بیرەوەری ئەوەتان بۆ بگێڕمەوە. چۆن هاتمە سەر ئەوەیەی بەسەرهاتی خۆم بنووسم. هێشتا وا پیر و کەنفت و کەلەلا نەبووبووم و ڕەنگی مردووانم لەسەر نەنیشتبوو. جارێک کابرایەک کە نموونەی نووسینم دیبوو و دەمزانی ئەم گومبەزە چ شەخسێکی تێدا؟ هاتە لام و کاغەز و قەڵەمی دەرهێنا و خۆی ئامادەکرد پرسی:

«ناوت چییە؟ باوک و باپیرەکانت ناویان چی بووە؟ کەی و لە کوێ لەدایک بووی؟»
زانیم ئەم کابرایە دەیەوێ لەسەر کەوڵی من نانێ بخوا؟ پێ کەنیم و گوتم:

«مامۆستا! ئەدی بۆ نافەرمووی کەی کۆچی دوایی دەکەی؟»

ئەوە هانی دام سەرگورشتەیەکی کورت و پڕ پێچ و پەنای خۆم نووسی. شەوێک دۆستێکی زۆر خۆشەویستم گوتی: «هێمن! نەحلەتی خوات لێ بێ ئەگەر (لە کوێوە بۆ کوێ) تەواو نەکەی» گوتم برا: «من لەتۆ باشتر دەزانم چەن بۆشایی لە نووسینەکەمدا هەیە، بەڵام وەزعی سیاسی و کۆمەڵایەتی لەوەی زیاتری هەڵنەدەگرت. ئێستاش لەبەر کەم هێزی کارم بۆ ناکرێ. ناهومێد نیم. بەڵکو دەتوانم زۆر شتی دیکەی لێ زیاد بکەم بەڵام دڵنیام قەت تەواو نابێ».

با ئەوەشتان بۆ بنووسم ئەم ڕۆژانە دەسنووسێکم دی بەسەرهاتی چەند شاعیری کلۆڵی کوردی نووسیبوو. هێندێکیان دەناسم و دەزانم درۆی چۆنی بۆ هەڵبەستوون. منیشی بەسەر کردبۆوە. بڕوام پێ بکەن ئەم نووسەرە بەڕێزە هەرگیز منی لە نزیکەوە نەدیوە و نامناسی. کەچی نووسیویەتی «هێمن لە زمانی عەرەبیدا زۆر شارەزایە». ئەوانەی دەمناسن دەزانن من عەرەبی هەر نازانم. بیرم کردەوە بەزیندی سەری ئاوام لەبارەیدا بنووسن دەبێ کە لاقم درێژ بۆوە چ بنووسن؟

هەلم بۆ هەڵکەوتووە وەڵامی ڕەخنەگرێکی ورد و باش بدەمەوە کە گوتی: پاشماوەی گیانی چینایەتی لێت نەگەڕاوە لە پێشەکی تاریک و ڕووندا ناوی ژنەکەت بنووسی.

ڕەخنەیەکی یەکجار ورد و بەجێ بوو کورد گووتەیەتی: «خوویەکی بگری بەشیری تەرخی ناکەی بەپیری» ئێستاش نەچووە بچێ ژنەکەم ناوی «ئایشە»یە یادی بەخێر.

١٩٧٧/١٠/٢١

کورد بۆ گشتی شاعیره!

ئەم جیهانگەڕ، ڕۆژهەڵاتناس، جوغرافیـــازان، مێژوونووس و تەنانەت فەرماندە دڵڕەق و خوێن خۆرانە و دیپلۆماتە فێڵەزان و چاونەزێرانەی بۆ هەر مەبەســـتێکی زانستی و هەر کارێکی لەشکری و سیاسی ڕێیان کەوتۆتە خاپووره وڵاتی کوردستان، ئەم مەڵبەندە سەیر و سەمەرەی جیهان و کوردی لێقەوماو، زۆرلێکراو و پاشکەوتوویان دیوە و ناسیوە و چاک و خراپ، ڕاســـت یا درۆ، دوژمنانە یا دۆســـتانە شتێکیان لەسەر نووسیوە و هەموو لەسەر ئەم دیاردەیە یەکدەنگن کە «کورد گشتی شاعیره».

من ناوێرم وا بەڕاشـــکاوی ڕای خۆم دەرببڕم و وشـــەی گشت بەکاربێنم، بەڵام دەوێرم وەباڵیان بۆ بکێشم و بڵێم ڕاست دەکەن و کەم کورد هەیە شتێکی بەناوی شێعر نەگوتبێ تا خەڵک پێی نەبێژن «شەندە لە مەندە کەمترە».

نابـــێ وا بەســـاکاری بڕوانینە ئەم دیاردەیە. ڕەنگبێ هـــەروا بەخۆڕایی نەبێ کە کورد ئەوەندە شێعر دۆستە. ئەم دیاردەیە پەیوەندی دەگەڵ مەڵبەندی ژیان و چلۆنایەتی باری ئابووری، سیاسی و کۆمەڵایەتی و فەرهەنگی دانیشتووانی کوردستاندا هەیە.

ڕاســـتە کوردستان گەرمەســـێری قاقڕ و کڕاڵ و ڕووتەن و دشـــتی بەیتوون و بیڕوون و کاکـــی بەکاکی، بێ ئاو و کەم باران و دزێویشـــی هەیە. بەڵام بەشـــی هەرە زۆری ئەم مەڵبەندە، جوان و دڵگر و هەست بزوێنە. چیا سەربەرز و گەردنکێشەکانی کوردستان کە

دوندیان دە جەرگی ئاسمان چەقیوە، سەرنجی هەموو ڕێبوارێک بۆ لای خۆیان ڕادەکێشن، ئـــەم کەڵە پیاوانەی لە گیانی خۆیان ببوورن و بەچنگە کرکە بگەنە ترۆپکی ئەم چیایانە، گەواڵـــە هەوران لەژێر پێـــی خۆیاندا بەدی دەکەن. هەوای ســـازگار و بێ خەوش و ئاوی زوڵاڵ و ســـارد و ڕوونی ئەم کوێستان و کەویانە، نواڵە زەنوێرەکان وا دەخەملێنێ، گوڵە جوانەکان وا دەپشـــکوێنێ و گیاوگژی مێرگە بژوێنەکان وا تێک دەچرژێنێ کە باشـــترین شاعیریش لە وەسفی ئەواندا دادەمێنێ. خۆ باسی هۆبە و هەواری باسەفا، شمشاڵی شوان بگرە و بەردەی کابانی نازدار و شـــەنگەبێری کێل گەردن لە داوێنی کوێستان، کوا بەزمان و قەڵەم تەواو دەبێ، ســـیرەی ســـەقر و هەڵۆ، قاسپەی کەوی کوڕادە خواردوو، وریںگەی بولبولی سەرمەست، جریوەی چوڕە و چۆلەکە، مۆسیقایەکە کە کوێرانیش لە بەزمی بەهار بێ بەش ناکا، لێڕ و جەنگەڵی کوردستان بەو هەموو زوڵمەی لێی دەکرێ هێشتا فێنکایی دڵانە، کێڵگە و دەشـــت و کانیاو و ڕووبار و زێ و زناوی ئەم وڵاتە وشکەسۆفیش دەخاتە گۆرانی چ دەگا بەشەوگەڕی دڵتەڕی سەوداسەری دەنگ خۆش.

زارۆکی کورد دەگەڵ هاوێژرا ســـەر پشتی لانک و بەدەسرازە پێچرا و سەرسینگەی پێ دادرا، گوێـــی بەئاهەنگی بلاوێنی لایی لایی دایکی زەحمەتکێش و هەژاری کورد ڕادێ. کە گیانی لە چەنگ نەخۆشی منداڵانە کە بۆ خۆتان دەزانن چۆن کۆرپان لەبەر دایکان دەڕفێنن ڕزگار بـــوو، زمانی بە «حلوور بلوور تەکامـــە» ڕادێ کە گەورەتر بوو چ کچ بێ و چ کوڕ لەنێو زبڵ و زاڵ و پەین و پاڵ «حیلانە» دەکا و دەڵێ: «ئەمن و تۆ منداڵین، بەجووتەی دەسماڵین، لەنێو پەین و پاڵین» هەر دەستی داری گرت، دەچێتە بەر دەسلەوەڕ، بزن و مەڕی شەل و نەخۆش و ئەم بەر ئەوبەر شەڕە بالۆرە دەکا.

کـــەم کچی وا هەیە کە گەیشـــتە دەورووبەری خۆناســـین بچێتە بەر ئـــاژەڵ، هەرچەند بوختانـــێ ناکەم بەچاوی خۆم دیومە قەیری کچ نەک هەر بەڕۆژی ڕوون بەڵکو بەشـــەوی تاریک چۆتە بەر مەڕ و شێوەخوار و شەوێنی داوە و ئاخری مەڕی باوکی لەچەری لەسەر حەوشـــە بەجێ هێشتووە و ڕەدواکەوتووە. بەڵام شـــتی وا کەم هەڵدەکەوێ. وەنەبێ کچ کە نەچووە بەر ماڵات بحەســـێتەوە، نەخێر شـــیاکە ڕشتن، حەوشە ماڵین، تەپاڵە کردن، لێژەدەوە لێدان و دەوەڵان دانان کاری هەرە ســـووکنی، دەســـکەنە، کێشە، گێرە، خۆیان ماڵین، باڵەکەو و گێژەو دەگەڵ باب و برایان دەکا. مەڕ و بزن و مانگا دۆشـــین و پەنیر کوشین و لۆرک و شیرێژ کوڵاندنەوە و مەشکە ژاندنیش دەگەڵ دایک و خوشکان فێر دەبێ. هێشـــتا ئەستێرە بەئاسمانەوە هەن هەڵدەستێ و ماستی جمک لە مەشکەی گاوس دەکا و وەبەر گوڕمانی دەدا و بەو حاڵەوە دەس لە شێعر هەڵناگرێ و پێی هەڵدەڵێ:

مــەشــکە بژێنە بــەیــانــە
شــەدە ڕەشـــمان میــوانــە
قــەدری لــەســەر چاوانــە
مــەشــکە ســوورێم نــەژاوە
وەکـــــەف و ڕۆن گــەڕاوە
کابانـــم لــــێ تـــۆراوە
مــەشکەم مــەشکەی مانگایــە
لــۆلــەپ لــە دار خــورمایە
شڵقەی گــەییە بــەغــدایــە
مەشــکەم مەشکەی گاڕەشی
هــەڵمان دا لــە گاگــەشــی
مــەشکەم مــەشکەی لە بڵیندی
لــە دەرکـــی دەوڵــەمــەندی
لـــە خرینگـــەی بازیبەنــدی

ئەم شــێعرانە و زۆر لەوانەش جوانتر دەڵێ تا مەشکە دەژێ و بەرەمەشکە ڕۆ دەکرێ، ئەم کیژە مەشـــکەژێنە دەگاتێ، باوکی یا ژن بەژنەی پێ دەکا و یا شـــیربایی وەردەگرێ، نۆشـــی گیانی نەبێ، ڕەنگبێ بۆ یەکەم جار شـــەوی خەنەبەندان دەستەخوشکان خاوێنی بکەنـــەوە و چڵـــک و چەپـــەری لە لاق و لەتـــەر و مەچەک و زەندی داماڵـــن و بەقەولی خۆیان بیڕازێننەوە و تارای ســـووری پێ دادەن و کە بووکنی هاتن بیبەن. دیســـان شێعر سەرهەڵدەداتەوە و شایەر دەڵێ:

نایەتــە دەر نایــەتــە دەر، بــووک یاخییــە و نایـــەتـــە دەر
لـــە چیمەنان، لــە چیمەنان، بـــووک یاخییـــە و نایـــەتە دەر
دایکـــی بووکێـــم دەکورکێنێ، بووک یاخییـــە و نایـــەتە دەر

مانگی هەنگوین و شتی وا کە لە شاران ئێستا باوە لە لادێ نییە، بووک ئەوپەڕی سێ ڕۆژان لە کاروباری ماڵێ مەعاف دەکرێ، دووبارە، سەوەی ڕیخ ڕشتن، لۆلەپ و دوژەنگی مەشکە، وێژینگی گێژەو لە خزمەتی دان، سەرباری ئەوە پرتە و بۆڵەی خەسوو، تەوس و لاتاوی دش و چەمۆڵەی هێوەرَ ژنیشی دێتە سەر، دیسان بووکی تازە پەنا دەباتەوە بۆ شێعر کە پێویست ناکا نموونەیان بێنمەوە.

هێندی پێ ناچێ ئەویش دەبێتە دایک و بەمنداڵەکەی هەڵدەڵێ، بەپێی تەمەنی ناوی دەگۆڕێ: دێد، خات، یای، پوور، دایکە و نەنەی پێ دەگوترێ. ئەو کچۆڵەی حێلانەی دەکرد و شێعری بەپێکەنینەوە دەگوت کە کوڕیان بەئیجباری گرت دەردی دڵی خۆی بەشێعر دەکا و دەڵێ:

هەڵنەگری هەی هەڵنەگری لە پەهلەوی زوڵم و زۆر
ڕەببی شاپوور شای بمرێ هێنامە ئەحمەدی کوڕ

یا:

کوڕم گەورە کرد بەقەندی شاری
ڕەزا شا بردی لە بۆ ئیجباری

تەنانەت کە زۆر پیر بوو لە شینگایاندا شینگێڕی دەکا و بەشێعر بەمردوو هەڵدەڵێ: خەڵکی بەتاڵانی دەچۆوە، مەڕە، بەرانە، یەختەیە، شەکە، ئەمن بەتاڵانم چۆتەوە بەژنی باریک و قەدی زراو و چاوی دەبەڵەکە.

کەوابوو ژنی کورد دەگەڵ شێعر دەژی تا گڵەبانی چاوی دەکرێ. هەروەها ئەم کوڕەی کە بەمنداڵی دەگەڵ کیژەکە حێلانە و شەڕە بالۆرەی دەکرد کە دەستی پاشبارەی گرت و توانی هۆگانێک وەسەرەوە بدا دەکەوێتە زەحمەت کێشان. بەدەنگی بەرزی خۆی و باوک و باپیری گاڕەش و گابەش بەنەقیزە تێیان دەوەژێنێ و دەڵێ: بارە، خەتە، هەڵێنە هۆ وەرە بەقوربانت بم، کە گای وچان دا دەنگی خۆش بێ یا ناخۆش گۆرانی دەڵێ:

بــــریــــا دەرزی بــــام تیــــژ و تــــەنــــک بــــام
دەروەزەوانــــی ســــینگ و مــــەمــــک بــــام

هەواکەی دەگۆڕێ و دەبێژێ:

هــــەڵــــم گرن ئــــەویــــەر ئــــەویــــەر
بمبەنــــە ماڵــــە بــــاب نــــۆکــــەر
شــــینم بــــۆ بکەن شــــەدە بەســــەر

دەیکاتە ئایشیلێ مامان و دەڵێ:

بــــە هــــەوران بــــەهــــاره
دەیخــــوێنــــن کــــۆلاره
یارکــــۆڵــــەم لــــێ دیــــاره

چەند نوکتەیەک لەبارەی مێژووی ئەدەبی کوردییەوە

ڕۆژێکی هەرە گەرمی هاوینی مەهاباد بوو، دەگەڵ کۆنە دۆستێکی خۆشەویست، قسە خۆش، خوێن شیرین، ڕەزا سووک و ئەدەبدۆست و لێزانم دانیشتبووین، کەس ئاگای لە دڵی کەس نییە. منیش نەمدەزانی ئەم دۆستەم کە ماوەیەک بوو، یەکتریمان نەدیبوو چەند بەدیداری من شاد بوو. بەڵام بەدیتنی ئەو، دڵم فێنک بۆوە، کوڵ وکۆی دەروونم دامرکا و خەم و پەژارەی چەندساڵی تەمەنم ڕەوی.

لە ژوورە گەرمەکەمدا کە هەرگیز پانکە و کوولێری بەخۆرە نەدیوە، لە تەنیشت یەک دانیشتین و گەرمی قسان بووین، قسەمان لە گرانی، کۆپین، لە کەسادی بازاڕ، لە نەفرۆشانی هێندێک شت و لە ڕمێن و برەوی شتەکانی دیکە نکرد. باسی ئەنگڕان و هەڵمسان و دەوڵەمەندبوونی بەعزە کەسێک و داماڵان و هەژاری و نەداری بەعزێکی ترمان بەزاریدا نەهات. تەنانەت لە جووت و گا، جۆگە و جۆماڵ، بەند و بناوان، باخەوانی و شوانی و گاوانی کە تا ڕادەیەک سەرمان لێ دەردەچوو نەدواین.

ماوە تەنگ بوو، ڕۆژ درەنگ بوو، دەبوو زوو لێک جوێ بینەوە. بۆ بیستنی ئەو چەشنە قسانەی لەسەرەوە باسمان کرد ماوە زۆرە، ڕوو لە هەر شوێن و ماڵێک بکەی باس هەر ئەو باسەیە.

دەسمان کرد بەباسی ئەدەبی. چ بکەین هەردووکمان ئاشق بووین، نەخۆش بووین، نا نا گێل و گێژ بووین! کەسێک وەک ئێمە نەخۆش و ئاشق و گێژ و گێل نەبێ، دەزانێ

شـــێعر و شاعیری و ئەدەبدۆستی لە کوردەواریدا بەهیچ دەور و زەمانان نەبۆتە نان و ئاو. بەتایبەتی بۆ ئەو دوو کەســـە جگە لە ئاوارەیی و دەربەدەری و چەرمەســـەری چ سوود و قازانجی نەبووە.

با فیش و درۆ و دەلەســـە نەکەین، ئێمە ئێستاش مێژووی ئەدەبییەکی ئەوتۆمان نییە جێـــی متمانە بێ. بۆ نموونە نالی شـــاعیری گەورەی کـــورد ڕەنگبێ دیوانەکەی لە هەموو شاعیرێکی تری کورد پتر چاپ کرابێ. بەتایبەتی مامۆستا مەلا کەریم و کوڕەکانی ئەوپەڕی زەحمەت و ڕەنجیان لەسەر دیوانەکەی کێشاوە و ئەوەندەی هێزیان پێ شکاوە شێعرەکانیان شـــی کردۆتەوە، بەڵام بۆ ناساندنی خۆی هیچ بەڵگە و سەرچاوەیەکی بڕوا پێکراومان گیر نەکەوتووە. بەڕاستی من بۆ خۆم زۆر سوپاسی ئەو باوک و کوڕانە دەکەم.

ئەگەرچی لە هەڕەتی لاوەتیەوە خەریکی تێگەیشتنی شێعری نالی بووم، بەخوێندنەوەی کتێبە بەنرخ و نایابەکەی ئەوان پتر مانام لە شـــێعرە وردەکانی هەڵکڕاند. ئەوەی هێشـــتا تاریـــک ماوەتـــەوە و بەوتووێژی کاک عەزیز و شـــێخ تەهاش ڕوونـــاک نەبۆتەوە، ژیان و سەرگورشتەی ئەم شـــاعیرە مەزنەیە. ئەگەرچی دەڵێ: «لێوی تۆ ئاوی بەقا من خدرم» من دوودڵم ناوی خدر بووبێ. چونکە بۆ ئەو کەســـەی کە شـــاعیرە سەد داوی ناوەتەوە. ئەوی شـــاعیریش بێ دەزانێ ئاوی ژیان و خدر پێکەوە پەیوەندییان زۆرە و بە چی دیارە ئەوەش یەکێک لەم داوانە نەبێ کە ناویەتەوە. گریمان ناوی خدر بووبێ، باوکیشی ئەحمەد شاوەیس بووبێ، ناوی دایکی چییە؟ کام قورئان و کتێبی پەڕزەردمان لەدەس دایە، نەک ڕۆژ و مانگ بەڵکو ســـاڵی لەدایکبوونی ئەویان لەپشت نووسرابێ؟ دەزانین لە کوردستانی ئازیز تەرەبووە، ســـەری خۆی هەڵگرتووە و ڕۆیشتووە. ڕوونە بەخۆشی خۆی نەڕۆیشتووە چونکە بەئاشکرا دیارە زۆری پەرۆشی وڵاتەکەی بووە. جگە لەم دوو شێعرانەی کە تاسەی خۆی بۆ دیتنەوەی وڵات و دیداری دۆستان تێدا دەربڕیوە لە شێعرە ئاماڵ درێژ و پڕ سۆز و کوڵەکەیدا:

قـــوربانـــی تـــۆزی ڕێگـــەم ئـــەی بـــادی خـــۆش مـــروور
ئـــەی پـــەیکـــی شـــارەزا بـــەهـــەمـــوو شـــاری شـــارەزوور

ئەوپەڕی هەســـت و سۆز و پەژارەی خۆی دەربڕیوە و سەلماندوویەتی دەردی غوربەت چ دەردێکە؟ لەم دوایانەدا بۆتە باو و دەڵێن و دەنووسن لەو قەسیدەدا کە نالی بۆ سالمی

ناردووە وای گوتووە. بەڵام چۆن دەتوانن بسەلمێنن ئەم شێعرەی بۆ سالم ناردووە؟ دیسان تەماشای شێعرەکە بکەنەوە بزانن نالی تا قافیە مەودای داوە باسی شارەزوور، بەتایبەتی سلێمانی خۆشەویستی کردووە، تەنانەت ڕیشی زووری کاکە سووریشی لەبیر نەچۆتەوە. بەڵام ناوی سالمی نەبردووە کە وا بوو، ئەوە سالمە ئازایەتی کردووە و جوابی نالی داوەتەوە. بەڵێ بەڕاستی ئازایەتی کردووە: یەک وێراویەتی جوابە جەنگی نالی کردووە کە کاری هەموو کەس نەبووە و پایەی شاعیری خۆی بردۆتە سەر، دوو، پەژارە و داخی دڵی لە نەمان و بنەبڕ بوونی بنەماڵەی بابان دەربڕیوە. سێ، ئازایانە زوڵم و زۆری بڵحە ڕۆمییانی ڕوون کردۆتەوە و چەند بەکوڵ و سۆزەوە دەڵێ:

زستانی ئەووەڵین بوو، دڕا بەرگی شێخ هەباس
ڕۆمی ئەوەندە شوومە، لە شەخسیش دەدا زەرەر

دیارە سالم ئەو شێعرەی ناردووە بۆ شام تا بەدەس نالی بگا. بەڵام ناحەقم نییە بڵێم بەچی دیارە نالی نیشتەجێی شام بووە؟

«بۆ موڵکی شامە نامەیی مـن سوویی نالییە»

وێدەچێ ئەو وەختە نالی لە شام بووبێ. بەڵام چوونی نالی بۆ ئەستەمبووڵ جێگای گومانە، چ دەگا بەوەی لەوێ ژنی هێنابێ و ژیانی ڕابواردبێ و هەر لەوێ مردبێ و لە فلان گۆڕستان نێژرابێ، گومانی تێدا نییە نالی چۆتە حەج و زیارەتی مەدینەی کردووە و شێعرناس دەزانێ و تێدەگا چۆنی بەبیابانی بێڕوونی بێ ئاو و گیای عەرەبستان هەڵکوتووە، چۆن سەنای خوا و خۆشەویستی خوای بەجێ هێناوە و دەگەڵ ئەوەشدا چەند مەزڵوومانە و هەژارانە و کوردانە چارەڕەشی و بێ بەشی کوردایەتی خۆی هەر لەبیر نەچۆتەوە و دەڵێ: «کوردی دەوری شارەزوورم».

زۆر دوور ڕۆیشتم. بۆ باسی حەریق ئەو شاعیرە مەزنە کە مەکتەبی شێعری نالی هێنا موکریان و لەو مەڵبەندە هەر کەس شێعری کوردی گوتووە یا دەڵێ بێ ئەم لاو ئەولا لەوی فێربووە، نەکەم؟ تا ئێستا چی لێ نووسراوە و گوتراوە بەکەڵک بێ؟ من بۆ خۆم لەسەر ئەو شاعیرە گەورەی کە غەزەلی وەک:

هێنـــــده بێــزاری کــه زانیـــومه بــەزاری نـــایەوه
دوور لـــه باڵاکـــەت ســـەرینی ناهـــومێـدیـــم نایـــەوه

یا:

چاوەکـــەم دوێنێ لـــه گـــوڵشـــەن گـــوڵ بـــەعیشـــوه خـــۆی نـــواند
نەک نمـــەک گیر بم، بـــەمـــــەرگی تـــۆ قـــەســـەم هیچ نـــەمـــدوانـــد

گوتوه، هەر ئەوەنده دەزانم، ناوی مەلا ساڵح بووه، نیزیکەی چەرخێک لەوەی پێش لەو دیوڕا هاتۆته ئەم دیوه له خانەقای لووســاوکان یا خانەقای شێخی بورهان گیرساوەتەوه و زۆری عاقیده بەشـــێخ بووه. نازانم له کوێ، بەڵام لەســـەر شێعرێک «ئیعزامولمولک» - فێئۆداڵی مەشـــهوور - ڕیشی لووس تاشـــیوه. ئەوه بۆته هۆی ئەوه بێته سابڵاغ و ببێته مەلای مزگەوتی حاجی سەید حەسەنی خزمی خۆم. ئەو کەسانەی چل پەنجا ساڵ لەوەی پێش چاویان بەو مزگەوته کەوتبێ، دەگەڵ منن ئەگەر بڵێم برسیایەتی و هەژاری و ناچاری نەبووبـــا هیچ کۆلکه مەلایەکیش بەپێش نوێژی ئەم مزگەوته ڕازی نەدەبوو. ڕەنگبێ پێش ســـاڵی ١٣٢٨ی کۆچی که ساڵی وەفاتی شێخه، مردبێ و له گۆڕستانی مەلا جامی نێژراوه و هەر خوا دەزانێ ئێســـتا گۆڕەکەی بناخەی خانووی کام موســـڵمان بێ. خوا بکەم لای سەرووی هاڵ یا میوانخانه بێ و نەکرابێته حەمام و شتی وا.

مەهابادی ئێمه تاقه شـــاعیرێکی بەناوبانگی لێ هەڵکەوتووه که خەیابانێکی خۆشیشی بەنێوکراوه، ئەوه جێگای شـــانازییه. من با خۆم منداڵ نەکەمەوه. زۆرم لەو کەسانه دیون که شاگردی مەکتەبخانەی وەفایی بوون. بەڵام کۆنترین دیوانی دەسخەتی وەفایی له بەغدا ســـەری هەڵدا و مامۆستا قەرەداغی زۆری نووســـی و کەمی لەسەر ژیان و مردنی وەفایی زانی. ئەگەر گوتم تاقه شاعیری مەهاباد میرزا ڕەحیمی وەفایی بووه، تا ئەو جێگایەی من بزانم ئەو شاره دڵگره جوانه، قەت شاعیرگر نەبووه. چەند غەزەلێکی میرزا سەلیم ناوێک لـــه کۆنه بەیازانـــدا هەبوون که پێم وایه لەبیر چوونەوه. ڕەنگه ئەو میرزایەش ســـابڵاغی بووبێ. دەنا شـــاعیرەکانی موکریان وەک ئەدەب، ســـەید ڕەشیدی شەهید، سەیفی قازی، میرزا لەتیفی قازی، خاڵەمین، حەقیقی، ســـەید کامیل، هەژار ئەگەر لەم شارەش له دایک

بووبن، لە لادێ ژیاون جا بۆیە دەڵێم، زمانی کوردی خاوێن و ساکار دەبێ لە دێ فێربین نەک لە شـــار. جا با ئەو شـــارە، سابڵاغی پێشـــوو یا مەهابادی ئێستا بێ، کە هەتا بڵێی جوان پەروەرە. جگە لە چەند غەزەل و دوو بەیتی نەبێ لە شێعرەکانی مەلا حیسامەددین زیاتر نەمبیستوون کە خەڵکی بۆکان و دەوروبەری بوو. توخواکەی ئەو تاقە شێعرە بەس نییە:

لێـــوی لـــەعلـــی جنێـــوی دابـــوو بـــە مـــن
قینـــــــی بنیادەمـــــە منیـــش گـــەســـتم!

کە بڵێین شـــاعیرێکی ناسک خەیاڵ و باش بووە؟ هیوادارم دیوانی تەواوی ئەو شاعیرە کۆ کرابێتەوە و ڕۆژێک بکەویتە بەردەستان.

پێویست ناکا، من خۆم جحێڵ بکەمەوە، نیزامی گوتەنی: لە شەشی شەست ڕزگار بووم و بەرەو حەفتا دەچم و وردە هەنگاوی بەرەو گۆڕ دەنێم. تازە بەهیوا نیم جحێڵایەتی بکەم. گوێ سوانان بگرم. بەڵێ من پیاو بووم کە «شاعیرێک» بەکوێری لە برسان و لە خەمان عەمری خوای بەجێ هێنا. دیبووم دەمزانی چەند زانا و خوێندەوارە، چەند کۆمەڵناسە. لە پێنج خشتەکییە فارسییەکەی و قەسیدە کوردییەکەی: «شاعیر عوموومم کەوتنە مەقامات و بۆڵەبۆڵ» دیارە چەند جامیعەناسە.

ئەگەر ددان بەوە دابنێین کە ئەدەبیاتی نووســـراوی کورد، مەبەستم فۆلکلۆری ئەدەبی نییە، ڕەوتی ســـەبکەکانی ئەدەبی فارســـی گرتووە، ناچارین بڵێین کەم شـــاعیری وامان هەبوون لە ســـەبکی خۆراسانیدا بەقەد «شاعیرێک» سەرکەوتووبن. قەسیدەکەی سێڵاوی مەهاباد، ئەو قەســـیدەی کە لە زمانی دەسەڵاتی ڕەزاخانی خوێنرێژدا ڕەخنەی لە ڕەفتاری نالەباری کاربەدەستانی ئەو زەمانە گرتووە و بەو نیوە شێعرە دەس پێ‌دەکا: «مووددەتێکە نەفســـی حیز حوکمی خراوم لێ دەکا» شاهیدی قسەکەمن. ڕەنگبێ ئێستاش ئەو ئاژانانە مابن کە بەئەمری شـــارەبانی ڕەزاخانی، مەندیلی مەلایان، شەدەی لاوان، چارشێوی ژنان، نێفەکی ڕانک و پانتۆڵ لەبەرانیان دەسووتاند، فڕێ دەدا، و دەدڕی و دەبڕی و ئەگەر کەس دیار نەبا بەبەرتیل ڕازی دەبوون. کە مەلا مارف لەبارەی ئەواندا گوتوویەتی:

دەچمە سەر چۆم و خەیابان یەک نەفەس ئاسوودە بم
شەهرەبانی حازرە و داوای کلاوم لێ دەکا

بێ شک ئەو سجیل نووسانە زیندوون و ئەگەر ئەم شێعرە بخوێننەوە، تک تک ئارەق دەڕێژن کە بۆ خۆیان دەزانن ئەو سەردەم چۆنیان خەڵک دەڕووتاندەوە کە مەلا مارف لەباری ئەواندا گوتوویەتی:

سەیری خۆشتر من کە مەعرووفم لەنێو ئەم شارەدا
تازە ئیحسائییە داوای ئیسم و ناوم لێ دەکا

لەبیرمە شەوێکی لە دیوەخانی میرزا ڕەحمەتی شسافیعی، ڕەحمەتی خوای لێ بێ، کۆمەڵێک گەورە پیاو و شێعرناس کە ئەوی لەبیرم مابێ یەکیان مامۆستای مەزن تورجانی زادە بوو، تاریفی ئەو شێعرەیان دەکرد. کە مەلا مارف بۆ شافیعی ناردبوو. من بەئەدەب لەسەر چۆک دانیشتبووم و متەقم نەدەکرد تا گەیشتنە ئەم شێعرە:

جایزەی شێعرم لە تۆ ناوێ مەگەر باری ڕۆژی
تا سەر و ڕووی دوژمن و بەدخواهی تۆی پێ ڕەش بکەم

ئەو دەم وەدەنگ هاتم و گوتم ئەم شێعرە مانایەکی دیکەشی لە بندا هەیە ئەویش ئەوەیە کە میرزا ڕەحمەت ئەوەندەی دوژمن و بەدخواە هەیە کە بارێک ڕەژیان دەوێ تا مەلا مارف ڕوویان پێ ڕەش بکا. مامۆستا تورجانی زادە تاوێک مات بوو و گوتی: «ئافەریم ڕۆڵە تۆ کێی؟» خۆم پێ ناساند گوتی: «لەکن کێت خوێندووە؟» گوتم: «لە خزمەت مامۆستا فەوزی» گوتی: «ئەوە بۆیە شتی وا دەزانی».

بەڵێ مەلا مارف ئەو کەسە بوو کە بەو هەموو زانست و هونەرەوە بەزگێک تێر و بەدوو زگان برسی بوو. دوایەش کە مرد وەک حەریق لە گۆڕستانی مەلا جامی نێژرا و گۆڕی ئەویش وەک گۆڕی هەزاران مەلا و سەید و پیاوچاک بەدەستی «وەرەهرام» تەخت کرا.

ئای ئەوانەی منداڵن قەبرستانی مەلا جامیان نەدیوە کە بێجگە لەوەی گۆڕستانی موسڵمانان بوو، هەزاران کێلی مێژوویی و جوانی تێدا بوون کە هەموو موســـڵمانان شـــاردیاننەوە و لەنێویان بردن. من بۆ خۆم کێلێکم دیبوو کە نەوێکی لوتفعەلیخانی زەند هەڵی کەندبوو و بەخەتێکی زۆر جوان بوو. بەئاواتم گۆڕی مەلا مارف لە حەوشەی ماڵێک دابێ و گوڵکاری و چیمەنی بێ.

پێشەکییەک بۆ «پێکەنینی گەدا»ی
حەسەن قزڵجی

شـــەو درەنگانە، بێدەنگییەکی بەســـام ژووره ســـارد و ســـڕ و چـــۆل و هۆل و نیوە تاریکەکـــەی داگرتووم. لە خوێندنەوەی ئەم چیرۆکانە بوومـــەوە، لە حاڵێکدا کە کارێکی زۆریان کردۆتە ســـەر مێشـــک و دەمارم و وردە فرمێسکیان پێ هەڵوەراندووم. بەئەسپایی دەفتەرەکـــە دادەنێم. چراکـــە دەکوژێنمەوە، لە جێگاکەم دەخزێم و چاو لێک دەنێم بەڵکو سەرخەوێک بشکێنم و خەم و پەژارەم برەوێنم.

کەچی خەیاڵ هەڵمدەگرێ، دەمبا... دەمبا... دەوەناو دەوەن و ڕەوەزاو ڕەوەز بەسەر بەفری ســـەری کوێســـتاناندا، بەنێو دارســـتان و لێرە چڕوپڕەکاندا، بەپێدەشت و گۆڕ و نەرمانەکانـــدا، بەنواڵە زنوێر و بژوێنەکاندا، بەبەســـتێنی چۆمی (تەتەهوو)دا بۆ شـــارە خونچیلانەکەی مامۆســـتا، بۆ بۆکان، بۆ بووکی شارەکانی کوردستان، بۆ کانگای ئەوین و دڵداری، بۆ مەکۆی خەبات و فیداکاری بۆ بەر ســـەلای ســـەرداری شەهید، بۆ سەر حەوز و کانیـــە جوان و بەناوبانگەکەی، بۆ تەماشـــای بـــەژن و باڵا و خاڵ و میل و چاو و برۆ و کەزێ و ئەگریجە و پووز و بەلەک و ســـەر و شـــەدە و شـِان و دەسماڵ و قەد و پشتێنی کیژە بۆکانیان، کە دەســـتە دەستە و پۆل پۆل وەک مێگەلی مامز و ئاسک بەلەنجەولار و تاسکە تاسک دێنە سەر حەوز، وەگۆزە سوور و نەخشاوەکانیان بەناز لە کانی هەڵدەدەن و وێنەیان لە ئاوێنەی ڕوون و بێ گەردی حەوزەکەدا جیلوەیەکی ئاسمانی هەیە کە فریشتە و پەری وەبیر دێنێتەوە شعوور و زەوق مشتوماڵ دەکا و هەست و خەیاڵ دەبزوێنێ.

گوێم لە دەنگی ئەو منداڵە ڕەزا سووک و بزۆز و ڕووتەڵە هەڵوا فرۆشانە دەبێ، کە تەبەکی هەڵوا دەگێڕن و بەهەوایەکی خۆش پێی هەڵدەڵێن و هاوار دەکەن:

هەڵوای تەن تەنانی، هەتا نەیخۆی نایزانی

لە جێگاکەمدا ئەم دیو و ئەودیو دەکەم. بەناهومێدییەوە هەناسەیەک هەڵدەکێشم و لەبەر خۆمەوە دەڵێم، خۆزگە و هەزار خۆزگە منیش وا پیر و کەنەفت و شەکەت و کەلەلا نەدەبووم. ئەوەندەم هێز و گوڕ و تین و توانا دەما تا پڕ بەئامێزم لەو چیرۆکانە هەڵگرتبا و بەهەموو شار و لادێ و کووچە و کۆڵان و خەیابان و بازێڕی کوردستاندا گەڕابام و یەک بەخۆم هاوارم کردبا:

خەڵکینە ئەگەر شتی لە هەڵوا شیرینتر و لە گوڵاڵەی نواڵان بەبۆن و بەرامەترتان دەوێ وەرن، وەرن بخوێننەوە، بخوێننەوە تا ئاهی خۆشتان لە دڵ و دەروون بگەڕێ بخوێننەوە تا تامەزرۆییتان بشکێ، بخوێننەوە تا کوڵ و کۆتان دابمرکێ، بخوێننەوە تا کۆمەڵەکەتان باشتر بناسن و لە دەرد و ئازاری بگەن. بخوێننەوە تا پتر شاییتان بەزمانەکەتان بێ. تا نەیخوێننەوە نازانن قەڵەمی سیحراوی مامۆستا قزڵجی چ شوێنەوارێکی بەنرخ و بێ وێنەی خوڵقاندووە. بیری ورد و خەیاڵی بڵێند و هەستی ناسکی ئەم نووسەرە بلیمەتە چ نموونەیەکی ئەدەبی بەرزی داڕشتووە و پەنجەی بەهێز و ڕەنگینی ئەم هونەرمەندە گەورە لیزگەیەکی چۆنی لە دوڕ و گەوهەر و مرواریی نایاب بۆ هۆنیونەوە؟

لە موکریان باوە دەڵێن: «بنەماڵەی قزڵجی وەک بێچووە مرواری وان هەر لە هێلکە هاتنەدەر مەلەوانن». مەبەستیان ئەوەیە ئەوی لەم بنەماڵە بێ، هەر لە منداڵییەوە زانا و پیتۆڵە. بەڕاستیش ئەم بنەماڵە بەڕێزە گەلێک ڕۆڵەی بلیمەت و زانای لێ هەڵکەوتووە، کە بێ ئەوەی بۆ خۆیان ویستبیان ناوبانگی زانست و هونەریان لە دنیادا بڵاو بۆتەوە.

مامۆستا حەسەنی قزڵجی ڕۆڵەیەکی هەڵکەوتووی ئەم بنەماڵە گەورەیە، کە مایەی شانازی نەتەوەکەمانە. ئەو ڕێبازی باوک و باپیرەکانی نەگرت و ڕێگایەکی تری هەڵبژارد و لەباتی خزمەتی ئایین، کە ڕێگای باوک و باپیرەکانی بوو. خزمەتی ئەدەبی وەئەستۆگرت ئەویش چ ئەدەبێک؟ ئەدەبێکی بەرزی کۆمەڵایەتی.

یەکێک لە سیاسەتە شوومەکانی ڕەزا خانی پەهلەوی لە ماوەی دەسەڵاتی ڕەشی فاشیستی خۆیدا هەوڵی بێ وچان و بێ ڕەحمانە بوو بۆ تواندنەوەی گەلی کورد لە کوردستانی ئێراندا. بۆ جێبەجێ کردنی ئەم مەبەستە شەیتانییە، داب و شوێن و جلوبەرگ و ئەدەب و زمان و مۆسیقا و سەمای کوردی بەسەختی قەدەخە کردبوو.

بــەڵام بەو هەموو هێزە شــەیتانییەوە. نــەک هەر کوردی کۆڵنــەدەری بۆ نەبەزی و دەرۆســتی نەهات. بەڵکوو ئەم سیاســەتە و ئەم زەبر و زەنگە بــوو بەهۆی ڕاپەڕینێکی بەرینی فیکری لە کوردستاندا.

هەزاران پێچ و پشــتێن و ڕانک و چۆخە و پەســتەی پیاوی کورد و شەدە و هەوری و دەســماڵ و کۆڵوانەی ژنی کورد دڕا و ســووتا، بەڵام جلوبەرگی کوردی وەک سوننەتێکی میللی هەر ماوە.

لە قوتابخانە و ئیــدارە، تەنانەت لە کووچە و خەیابان هەزاران کورد بەتاوانی کوردی گوتــن گیران، ئازاردران و ســووکایەتییان پێ کرا. بەڵام زمانی کوردی وەک ســەرمایەی نەتەوایەتیمان هەر پارێزرا. کورد نەتواوە و ئابڕوو تکاوی و ڕیســوایی مێژوو بۆ پۆلیســی ڕەزاخان مایەوە.

لــەو ســەردەمە تاریک و تنووک و ئەنگوســت لە چاوەدا لە مەڵبەنــدی موکریان بۆ بەربەرەکانی دەگەڵ سیاسەتی تواندنەوەی کورد، کۆمەڵێکی نهێنی لە زانایان و ڕووناکبیران و گەورە پیاوانی کورد بەڕابەریی مامۆستا مەلا ئەحمەدی فەوزی، سەیفی قازی، پێشەوای نەمر، قازیی بۆکان شــێخ ئەحمەدی ســریلاوا و گەلێکی تر لە ڕووناکبیری ئەو سەردەمە پێک هاتبوو کە ئامانجی ئەساسی و هەرە گەورەیان پاراستن و پەرەپێدان و بووژاندنەوەی زمــان و ئەدەبــی کوردی بوو. کتێب و ڕۆژنامەی کوردییان کــە لە عێراق بڵاو دەبوونەوە بەزەحمەت پەیدا دەکرد و بەئیحتیاتەوە بەسەر لاوانی بڕوا پێکراودا بڵاو دەکردەوە تا فێری کوردی خوێندنەوە بن. ئەوان بەتایبەتی مامۆستا فەوزی دەستەیەک لاوی ڕووناکبیریان پێ گەیاندن کە لە دواڕۆژدا شــاعیر و نووســەری زۆر خزمەتکار و بەناوبانگیان لێ هەڵکەوت. یەکێــک لەدەس پەروەردەکانی و هاوبیرەکانی ئەوان کاک حەســەنی قزڵجیی خۆمانە. کە هەر لەو دەمیڕا فێری کوردی خوێندنەوە ببوو. ئەوەبوو دەگەڵ ســایەی شوومی پەهلەوی لاچوو، تەمومژی چارەڕەشی و نەگبەتی کورد ڕەوی. وەک ئەستێرەیەکی گەش و ڕووناک و پڕشنگدار لە ئاسمانی ئەدەبی کوردیدا درەوشایەوە. لاپەڕەی گۆوار و ڕۆژنامەکانی کوردیی بەنووسراوە جوانەکانی خۆی ڕازاندەوە.

لە سەردەمی کۆماری دێموکراتی کوردستاندا مامۆستا قزڵجی بێ ئەوەی سینگ ڕەپێش خا و خۆ ڕانێ، یەکێک لە خۆشەویســترین نووســەران و نیزیکترین دۆســتانی پێشــەوا قازی موحەمەدی ئەدەبدۆســت و هونەرپەروەر بوو. بێجگە لەوەی لە ڕۆژنامەی کوردستان ئۆرگانی حیزبدا دەینووسی سەرنووسەری گۆوارە جوانەکەی هەڵاڵەش بوو.

پێشـــەوا لە ئاخرین ڕۆژانی دەســـەڵاتیدا خەریک بوو مامۆستا قزڵجی و چەند شاعیر و نووســـەری لاو و تازەپێگەیشتوو بنێرنە دەرەوە تا بەقەولی خۆی چاو و گوێیان بکرێتەوە و شـــتی تازە فێربن. بـــەڵام بەداخەوە نەگەیشـــت و ئەم ئاواتەشـــی وەک زۆر لە ئاواتە پیرۆزەکانی نەهاتە دی.

وەک ئێســـتا لەبیرمـــە و تا گڵەبانی چاوم دەکەن لەبیرم ناچێتەوە. ڕۆژێکی ســـارد و ســـەهۆڵبەندنی مەهاباد بوو، خۆم کوزوو کردبوو و بەپەلە دەڕۆیشـــتم جێگایەکی گەرم و گوڕ ببینمەوە. تەماشام کرد پێشەوا لەبەر بێڵاکەی هاتوچۆ دەکا و ڕۆژنامەی کوردستانی بەدەســـتەوە و یەکێک لە نووســـەرانی ڕۆژنامەکەی لەلایە. خەریک بووم فیزماڵکی بدەمێ و خـــۆم ببوێرم. دیتمی و بانگی کردم. هێشـــتا دووربووم فەرمووی «دیوتە ئەم قزڵجییە چۆنی نووسیوە؟».

زانیم مەبەســـتی ئەم پارچە ئەدەبییە جوانەیە کە قزڵجی لەم ژمارەیەدا نووســـیویە. گوتم: «بەڵێ دیومە و بەڕاستی چاکی نووسیوە. کاکی نووسەر هەڵی دایە و گوتی: بەڵێ چاک دەنووســـێ بەڵام کەم دەنووسێ. پێشەوا بزەیەکی هاتێ و سەری ڕاوەشاند، ئەم دوو شێعرەی سەعدی خوێندەوە:

خـــاک مغـــرب شـــنیدەام کـــە کننـــد
بـــە چهـــــــل ســـال کاســـەی چینی
صـــد بـــروزی کننـــــــــد در بغـــــداد
لاجـــرم قیمتـــــــش همـــی بینـــی؟

کە خوالێخۆشبوو مەلا مستەفای سەفوەت ئاوای کردووە بەکوردی:

بیســـــــتوومە کـــــەوا لـــە ڕۆژهـــەڵاتـــا
بـــەچل ســـاڵ ئەیکـــەن یـــەک کاسە چینی
لـــەمـــەردەشـــت ئەکـــەن ســـەدی بـــەڕۆژێ
بـــۆیـــە قیمـــەتـــی وایـــە ئـــەیبینـــی

دیسان ڕووی لە من کرد و فەرمووی: «بریا زۆری وامان هەبان» و پێش ئەوەی من جوابی دەمەوە بۆ خۆی گوتی: «ئەگەر بۆ خۆمان بین زۆری وامان لێ هەڵدەکەون».

داخی گرانم زۆر زوو هێلانەکەمان لێ شێوا، سایەی ئەو پیاوە نیشتمانپەروەر و ئەدەبدۆست و هونەرپەروەر و قەدرزانەمان لەسەر وەلاکەوت.

قزڵجیش وەک زۆر لە نووسەر و شاعیرەکانی کورد بێ ئەنوا و بێ داشدار و دڵسۆز مایەوە و لە دەس زوڵم و زۆری ڕێژیم ئاوارە و پەرپەوەی هەندەران بوو.

هەر بۆ خۆی دەزانێ لەم ماوە دوور و درێژەی لێقەومان و دەربەدەریدا چەن تاڵ و سوێریی ژیانی چێشتووە، چەندی سەرما و گەرمای دنیا دیوە، چەندی پەند و گۆڵمەز بەسەرهاتووە. چەن گیراوە و ئازار دراوە، چەن هەوراز و نشێوی پێواوە و ئەم دیو ئەودیوی پێ کراوە و بۆ پەیداکردنی پاروە نانێکی بێ منەت ناچار بووە بەو دەستەوەستانیی خۆیەوە، کاری چەن ساخت و گرانی بەدەنی بکا و سەر بۆ ناکەسان شۆڕ نەکاتەوە.

مامۆستا لە کۆڕی خەباتدا قاڵ بووە، خاراوە و لە کڵ هاتۆتەدەر. لەو هەموو کوێرەوەری و دەربەدەری و چەرمەسەرییە، شت فێر بووە، زانستی بەرەو ژوورتر چووە. تەجرەبەی وەسەر یەک ناوە، کۆمەڵی خۆی باشتر ناسیوە، هەستی بەئێش و ئازاری کردووە و دەرمانی بۆ دۆزیوەتەوە و بۆتە فەیلەسووفێکی پسپۆڕ و نووسەرێکی ڕئالیست و واقع بین.

پاڵەوانانی چیرۆکەکانی قزڵجی هیچ کامیان بۆ خوێنەرێکی کورد نەناسیاو نین. هەموویانی لەنێو چین و توێژەکانی کۆمەڵی کوردەواری هەڵبژاردووە. کارەساتی ژیانی ئەوان بەکوردییەکی ساکار، بەو زمانەی هەموو کوردێکی نەخوێندەوار و ساوێلکە لێی حاڵی دەبێ شی کردۆتەوە. خوێنەری ورد تێ دەگا مامۆستا قزڵجیی تا چ ڕادەیەک شارەزای زانستی ڕەوان شناسییە و چۆنی ڕووحی پاڵەوانەکان ناسیوە و چۆتە ناخی دەروونیانەوە.

مامۆستا قزڵجی کۆمەڵی کوردەواریی زۆر باش ناسیوە. خوێنەر لەم کورتە چیرۆکانەدا نموونەی ژیانی دەرەبەگێکی چەکمەڕەق، کۆنە بەگێکی بارگین تۆپیو، شێخێکی دەسبڕ، دەروێشێکی زەرک وەشێن، جووتیارێکی زۆرلێکراو، باب نۆکەرێکی زمان لووس، کاربەدەستێکی بەرتیل خۆری بێگانە، تاجیرێکی سووت خۆری تەماعکار، جاسووسێکی نیشتمانفرۆش، تەنانەت، ژنێکی چارەڕەش و بێ بەشی کورد دەبینێ.

خوێنەر پاش خوێندنەوەی زۆربەی چیرۆکەکان پێکەنین دەیگرێ، بەڵام چ پێکەنینێ؟

پێکەنینێکی تاڵتر لە کەکرە.

ئەوەی بۆ کوردێکی دڵسـوّز جێی داخ و خەفەتە ئەمەیە: کە دەگەڵ ئەوەشـدا زیاتر ڕووداوەکانی نێوەرۆکی چیرۆکەکان دەگەڕێنەوە بۆ سـی ساڵ لەوەی پێش کەچی دەبینی ئێسـتاش ئاڵوگۆڕێکی ئەوتۆ لە وەزعی کۆمەڵایەتی کورددا ڕووی نەداوە کە ئەم چیرۆکانە تازەیی خۆیان لەدەس بدەن.

ئێسـتاش جووتیار بەچەشنێکی نوێ دەچەوسێنرێتەوە و لەبەر زۆری ئیجارە و قیست و سوورسـات دەس لە زەویوزاری خۆی هەڵدەگرێ و ڕوو لە شـاران دەکا. ئێستاش تونی حەمام پڕن لە هەژارە بێ جێوڕێیەکان. ئێستاش بازرگانی سووت خۆر و سفتەباز، شێخی کۆنەپەرست و دەسبڕ، دەروێشی فریودراوی زەرگ وەشێن لە کوردستاندا کەم نین.

ئێستاش دایک و باوکی کورد بۆ چاری دەردی منداڵە نەخۆشەکانیان، دەس و دامێنی ئامینە خانی نووشتە نووس دەبن و زۆر ئامینە خانی بێ بەش و چارەڕەش ماون کە لەبەر وەزعی نالەباری کۆمەڵایەتی، هەوەس ناچاریان دەکا بەفێڵ ڕەشـید فێرکەن نووشـتەیان دەکۆشی باوێ.

ئێستاش سـەرکار ڕەزایی پاسگاکانی کوردستان لە جەنابی سەرهەنگ ئیجارە دەگرێ و بۆ ئەستاندنی بەرتیل و سازکردنی پەڵپ و بیانوو حوسێن قوڵی هەر بەدەستەوەیە.

خوێنەرانی بەڕێز؛ من لەو سـەرەتا کورتەدا ناتوانم مامۆسـتا قزڵجی بەئێوە بناسێنم. خۆتان کتێبەکەی بەسـەرنجەوە بخوێننەوە تا ئەم نووسەرە هەڵکەوتووە بناسن و لەبیری بەرزی بەهرە وەرگرن.

با تێکڕا فەرمایشـەکەی پێشـەوای نەمرمان دووپاتە بکەینەوە و بڵێین: «بریا زۆری وامان هەبان».

پێشەکی بۆ قەڵای دمدم

بەدرێژایی مێژووی نەتەوەی کورد هەر کارەساتێکی گرنگی سیاسی و مێژوویی، هەر ڕووداوێکی کۆمەڵایەتی بەرچاو، هەر چیرۆکێکی تاڵ و شیرینی دڵداری و هەر شایی و شینێکی گەورە لەهەر مەڵبەندێکی کوردستان قەوماوە، خۆوێژ و خۆشخوانە کوردە نەخوێندەوار و نەناسراوەکان لەسەر کێشی بڕگەی خۆمانە بەزمانێکی ساکار، بەڵام پوخت و پاراو و ڕەسەن و ڕەوان هۆندوویانەتەوە و ئاهەنگێکی تایبەتی خۆیان بۆ داناوە و پێیان گوتووە بەیت.

شایەر و بەیت بێژەکان ئەو بەیتانەیان لە کۆڕی دیوەخانی مەزنان، لە لامێردانی گەورە پیاوان، لە گۆشەی مزگەوتی گوندان و لە چایخانە و کاروانسەرای شاران بۆ خەڵکی تینوو و تامەزرۆ گوتووە. بەم جۆرە هەم نەیانهێشتووە ڕووداو و کارەساتەکان لەبیر بچنەوە و هەم زمان و فەرهەنگ و ئەدەبی فۆلکلۆری کوردییان ڕۆژ بەڕۆژ دەوڵەمەند و دەوڵەمەندتر کردووە.

ئەم بەیتانە سنگ بەسنگ و پشت بەپشت پارێزراون. دیارە بەپێی جێ و کات و وەستایی و ناوەستایی شایەر کەم و زۆر گۆڕانیان بەسەردا هاتووە. زیاد و کەم کراون وشەی تازە و نوێ و باویان هاتۆتە نێو و وشەی کۆن و سواویان لێ دەراوێژراوە. بەڵام نێوەرۆکی مەبەست هەروەک خۆی ماوەتەوە.

لە سەردەمی ئێمەدا کە جیهان ئاڵوگۆڕێکی سەیر و بەپەلەی بەسەردا هاتووە. ئینسان

شەپۆلی هەوای خستۆتە ژێر ڕکێف و ئاوەزنگی خۆی و ئاتۆمی قەڵشاندووە و لەسەر مانگ دابەزیوە. هەرچەند وەزعی کوردســـتان گۆڕانێکی ئەوتۆی بەســـەردا نەهاتووە و نەتەوەی کورد هەروا لە کاروانی شارســـتانیەتی بەجێمـــاوە و تەمومژی نەزانی و نەخوێندەواری لە ئاسمانی وڵاتەکەمان نەڕەویوە. بەڵام ئەگەر نووری کارەبا کوردەواری ڕووناک نەکردۆتەوە، ڕادیۆ و گرام و ڕیکۆردەر گەیشتۆتە کوێرە دێیەکانی کوردستانیش و دەتوانین بڵێن تیشکی زانست ناڕاستەوخۆ، کوردستانیشی گرتۆتەوە.

بەرنامـــەی ڕادیۆکان، ئیســـتوانەی گرامەکان و شـــریتی ڕیکـــۆردەرەکان خەڵکیان لە بەیـــت و بـــاوی شـــایەر و هونەرمەندەکان بێ نیـــاز کردووە. بۆیە مەترســـیی ئەوە زۆرە شـــاکارە بەنرخەکانی ئەدەبی فۆلکلۆریمان وردە وردە لەبیر بچنەوە و لەبیر چوونەوەشیان زیانێکـــی زۆر گەورە لە زمان و فەرهەنـــگ و مێژووی نەتەوەکەمان دەدا. هەرچەند زانایان و ڕووناکبیرانی کورد لە هەموو لاوە هەســـتیان بەو مەترسییە کردووە و هەر کەس بەپێی هێز و توانا و دەرفەتی خۆی خەریکی کۆکردنەوەیانن. بەڵام بەداخەوە دەرۆســـت نایەن و پێشگرییان بۆ ناکرێ.

یەکێک لە کارەســـاتە هەرە گەورە و خوێناوییەکانی مێژووی نوێی کوردستان کە پاش دابەشـــکردنی ئەم وڵاتە لەنێوان عوســـمانی و قزڵباشـــدا ڕووی داوە، گەمارۆدان و گیرانی قەڵای دمدم و شـــەهیدبوونی ئەمیرخانی برادۆســـت، خانی لەپ زێڕیـــن و هاوپەیمانان و دۆستانی ئەم سەردارە و مەزنەی کوردە.

ئەم کارەساتە ئەوەندە خوێناوی و بەسام بووە، شا عەبباسی سەفەوی شای خوێنڕێژ و پیاوکوژی ئێران، ئەوەندەی ڕق لە نەتەوەی کورد بووە، ئەوەندە زاڵمانە و زۆردارانە دەگەڵ ئەم نەتەوە بێدەرەتانە جووڵاوەتەوە. ئەوەندەی خەڵک کوشتووە و وڵاتی خاپوور کردووە و ژن و منداڵـــی بەدیل بردووە. ئەمیر خانیش ئەوەندە پیاوانە ڕاپەڕیوە و ئازایانە وەدەس هاتووە و سەری بۆ شۆڕ نەکردۆتەوە و بەرگریی کردووە و ئەوەندە مەردانە شەهید کراوە کە ڕابردنی زەمان نەیتوانیوە تۆزی فەرامۆشـــی لەســـەر ئەم کارەساتە دابێژێ و لەپێش چاوانی ون بکا.

شـــایەر و خۆشخوانەکان ئەم کارەســـاتەیان بەشێوەی جۆربەجۆر کردۆتە بەیت، لک و پۆپیان لێ کردۆتەوە و شاخ و باڵیان لێناوە. لە هەموویاندا دوو شت لە پێش چاو گیراوە: ئازایەتی و خۆڕاگریی ئەمیرخان و دڵڕەقی و بێ بەزەیی شا عەبباس.

لەنێو ئەم بەیتانای من لەم بارەدا بیســـتوومن هیچیـــان ناگەنە ئەم بەیتەی کە زانای

گەورەی ئاڵمانی «ئۆسکارمان» لە سەرەتای ئەم چەرخەدا لە ڕەحمان بەکری بیستووە و لە ١٩٠٥ دا چاپی کردووە و ئێستا لەدەس دایە. لە هەموو بەیتێکدا خەیاڵاتی شاعیرانە بەسەر واقعییاتی مێژوویدا زاڵ دەبێ. لەم بەیتەشـــدا ئەمە دەبیندرێ. بەڵام وا دیارە ئەم بەیتە زۆر پاش قەومانی کارەســـاتەکە نەگوترابێ، چونکە ناوی هێندێک کەس لە کاربەدەستانی قزڵباش و دۆستانی ئەمیرخان لەم بەیتەدا وەک خۆیان ماونەوە. مێژوونووسەکانی خۆمانە و بێگانەش لەسەر ئەو کارەساتەیان نووسیوە و سەرچاوەی هەموویان «عالم ارای عباسی» کتێبە بەنرخەکەی ئەسکەندەر بەگی تورکمانە.

ئەســـکەندەر بەگ هەرچەند نۆکەر و نمەک خوردەی شـــا عەبباس و دوژمنی نەتەوەی ئەمیرخان بووە و داوای ڕەوای ئەو ســـەردارە مەزنەی کوردی بەلاســـاری و ســـەرپێچی و تەنانـــەت نمەک بەحەرامی و لەڕێ دەرچوون داناوە و بەئاشـــکرایی جنێوی داوە و دەڵێ: «ئەرکی سەرشـــانی شـــای ئیســـلام پەنایە ئاســـەواریان لێ ببڕێ» بەڵام پیاو هەق بڵێ مێژوونووســـێکی یەکجار ورد و وریا بووە و ڕووداوەکانی مێژووی ســـەردەمی شا عەبباسی زۆر بەسەرنجەوە تۆمار کردوون. جگە لەوە خۆی لە گەمارۆدانی قەڵای دمدمدا بەشداربووە و ئاگای لە هەموو کەین و بەینێک بووە.

ڕاســـتە ئەویش وەک هەموو دەسوپێوەندی شایان ڕیاباز و درۆزن بووە و زۆری تەشی لەبەر شـــا عەبباس ڕستووە و بەبەژن و باڵای ئەو شـــا بەدفەڕ و خوێنڕێژەی هەڵکوتووە و وای نیشـــان داوە کە تاوانی کوردان بووە کە دڵی ناســـکی خاوەن شکۆیان شکاندووە و هەقی خۆیان بووە قەتلوعام بکرێن و بەو دەردە بچن. بەڵام دەگەڵ ئەوەشـــدا زۆر زانیاری تێدایە و ســـەرچاوەیەکی بەکەڵکە بۆ ئەو کەسانەی بیانەوێ لەبارەی قەڵای دمدم و ساڵی موکری قڕانەکەدا شت بنووسن.

کارەساتی دمدم و موکریان کە یەکێک لە بەسامترین ڕووداوەکانی مێژووی کوردستانە، کە هەســـتی نەتەوایەتیی زانایانی کوردی جۆشاندووە، خانیی نەمر ئەم هەستە ئاگرینەی چل و چەند ساڵ پاش کارەساتەکە دەربڕیوە.

لەم ســـاڵانەی دواییدا زانای بەناوبانگ و نووســـەری مەزنی کورد «عەرەب شـــەمۆ» چیرۆکێکی درێژی بەناوی قەڵای دمدم لەســـەر ئوســـلوبێکی نوێ و باوی ڕۆژ نووســـیوە. نووسینی چیرۆکی مێژوویی لە مێژە لەناو گەلانی جیهاندا جێی خۆی کردۆتەوە. بەڵام ئەمە یەکەم چیرۆکی درێژە کە من بەزمانی کوردی لەم بارەدا خوێندوومەتەوە.

بەداخەوە من نووســـینەکەی ئەوم نەخوێندۆتەوە، چونکە ســـەرم لە خەتی ڕووســـی

دەرناچێ و کتێبەکەش بەخەتی ڕووسی چاپ کراوە. بەڵام مامۆستا شوکور مستەفا کە ئەم چیرۆکەی هێناوەتەوە سەر شێوەی کرمانجی خوارو و خەتی پەسندکراوی کۆڕی زانیاری دەڵێ: «دەستم لە نێوەرۆکی چیرۆکەکە نەداوە و هەر ڕواڵەتم گۆڕیوە».

مامۆستا عەرەب شەمۆ بەخەیاڵی بەرزی هونەرمەندانەی خۆی چیرۆکێکی شیرین و پڕ کارەسات و هەست بزوێنی خوڵقاندووە و خزمەتێکی گەورەی بەئەدەبی نەتەوەکەی کردووە. سەرتاسەری ئەم چیرۆکە بەتامە پڕە لە هەستی پیرۆزی ئینسانی، نیشتمانپەروەری و گەل خۆشەویستی.

چیرۆکی قەڵای دمدم نموونەی ئەدەبێکی ڕیئالیستی ڕەخنەگرانەیە کە لە ئەدەبی کوردیدا ئەگەر بێ وێنە نەبێ کەم وێنەیە. لە لابەلای دێڕەکانی ئەم چیرۆکەدا پەردە لەسەر واقعیی نەتەوەی کورد، بەلایەنی باش و خراپدا نیشان دراوە و بۆ ئەو بێگانانەی کورد باش ناناسن زۆر بەکەڵکە.

پاڵەوانانی ئەم چیرۆکە هیچ کام بۆ کۆردێک نەناسیاو نین. «شەباب» لاوێکی کوردی ئاسایی و ڕەزاسووکە کە هەموو ڕۆژێ لە ڕێباز و کووچە و کۆڵانان تووشی دەبین و قسەی دەگەڵ دەکەین. «دلبەر» کچە کوردێکی لەبار و نەشمیلانەیە کە لە هەموو گوند و شارۆچکێکی کوردستاندا نموونەی زۆرە و هیچ وێ ناچێ خەیاڵی نووسەرێک خوڵقاندبێتی. زۆر «هەمزە چاوەشمان» دیون و دواندوون. زۆر وەستای ئەرمەنی و ئاسۆری ئامرازی پێویستییان بۆ دروست کردووین. زۆر «ئەسکەندەرە پیرە» چیرۆکی کۆنیان بۆ گێڕاوینەوە.

کەم لاوی کورد هەیە لە دڵداریدا شەبابێک نەبێ. کەم کیژی کورد هەیە بڕوای بەپڕ و پووچ نەبووبێ و پەنای بۆ پڕ و پیرێژنان نەبردبێ و نووشتەی چەور و شیرینی و دەمبەسی بەمەلا نەکردبێ. چلدانە و شەمۆڵەی نەگربێتەوە. بن پشک و خوشکی بچووکی وەک (نەنێ)مان زۆر دیون کە دیاری و ڕاسپاردەی کاکیان بۆ دەزگیرانەکەی بردووە.

بەڕاستی مامۆستا شارەزایی تەواوی لە واقعیی ژیانی نەتەوەکەی هەیە و زانیارییەکەی خۆی زانایانە و وەستایانە لە لابەلای دێرەکانی ئەم چیرۆکە شیرینەدا نەخت و پوخت گێڕاوەتەوە.

هەوار و بانەمەڕ و ئاژەڵداری، هەرەوەز و دەستەوا و لەبەر شانە دانیشتن، خوری پشکنینەوە، تەشی ڕستن، لێک کۆبوونەوەی کچان، تەون هەڵاوەسین، وێنەی مافوورە گرتنەوە، مازوو چنین، ڕابواردن، داوەت و هەڵپەڕین، ژوان و دڵداری، جووت و گا و کشتوکاڵ

و ئاشـــەوانی، نوێژ و تاعەت، ســـواری و تەقلە و ڕمبازی و ڕاو و شکار و نێچیرەوانی، نان بدەیی و میوانداری، ژن زۆرهێنان و کچ فرۆشـــی و شیربایی وەرگرتن، نیشتمانپەروەری و فیداکاری و گیانبازی، خەیانەت و بێگانەپەرستی و ڕووڕەشی، هەموویان بەزمانێکی شیرین و ساکار و لەجێی خۆیاندا باس کراون و نرخی چیرۆکەکەیان زیاتر کردووە. مامۆستا نە لە نیشـــاندانی کردارە باشەکاندا زێدەڕۆیی کردووە و لە ڕاستی دووربۆتەوە و نە کردەوە دزێو و ناشـــیرینەکانی شاردۆتەوە. مامۆستا لە سەرتاسەری ئەم چیرۆکەیدا تێ کۆشاوە ئاکاری پاک و کرداری چاک لەنێو کۆمەڵی کوردەواریدا برەو پێ بدا. دەیەوێ لاوانی کوردســـتان ڕاست و پاک و نیشتمانپەروەر بن و دۆست و دوژمنی خۆیان بناسن. دۆستیان خۆش بووێ و کۆمەک و یارمەتیی بدەن و باریووی لێ وەرگرن و دوژمنیان ناخۆش بوێ و ڕقیان لێ بێ و لەسەریەوە نەچن و فریوی نەخۆن هەر بەوە ڕانەوەستاوە و ویستوویەتی ئوسولی شەڕی پارتیزانی فێری شۆڕشگێڕانی کورد بکا و تەنانەت ئەوەندە لەم بارە دڵسۆزیی نیشان داوە کە ناچار بووە لە واقیع دووربێتەوە. بۆ ئەوەی شۆڕشگێڕانی کورد لە شەڕی شەوێدا فێری خۆشـــاردنەوە بکا. لە شەڕی شەمزیناندا ڕووداوێک دەخوڵقێنێ و هەمزە چاوەشی هێدی و هێمن و دڵســـۆز کە نموونەی فەرماندەیەکی هەرە باش و لەســـەرەخۆیە وا تووڕە دەکا کە ناچار بێ داگژێتە سەربازێک و لیێ بدا. چونکە جگەرەی داگیرساندووە!

بێگومان مامۆستا لێرەدا هێند بەتەنگ فێرکردنەوە بووە زەمان و مەکانی لەبیرچۆتەوە. ڕاســـتە لە زەمانی شا عەبباســـدا پێی ئەورووپاییەکان بۆ ئێران کراوەتەوە و تەنانەت ئەو پادشـــایە برایانی «شیرلی» وەک ڕاوێژکەری سوپایی هێناوەتە ئێران و باڵیۆزی ناردوونە ئەورووپـــا. دوور نییە توتـــن کە لە ئەمریکاوە هاتۆتە ئەورووپـــا گەیبێتە ئێرانیش. بەڵام تۆ بڵێی لە کوردســـتان لەو ســـەردەمەدا قەننەکێش هەبووبن؟ گریمان توتنیش بووبێ و قەننەکێش هەبووبن. خۆ ڕەنگبێ مامۆســـتاش وەک من لەبیری بێ تا ئەم دواییانە کورد بە بەرد و ئەســـتێ ئاگری هەڵدەکرد و ســـەبیلە و قەننەیان دەکێشا و جگەرە هەر نەبوو. جگەرەکێشـــان و ئاگر هەڵکردن بۆ پارتیزان زەرەرەری هەیە و مامۆســـتای مەزن دەیەوێ ئەم ئەزموونە بەنرخەمان فێر بکا بۆیە تووشی ئەم هەڵە بووە.

بەداخـــەوە ئەم چیرۆکە بەنرخە هەڵەی وای تێدا هەن. کە بەهیچ بارێ ناکرێ چاویان لێ بپۆشرێ.

چیرۆکی مێژوویی ئەســـڵێکی هەیە و هەمووی زادەی خەیاڵی نووسەر نییە بەڵام شاخ و باڵی لێ دەنێ و لک و پۆپی لێ دەکاتەوە. لە چیرۆکە سەرکەوتووەکاندا هەمیشە ناوی قارەمانەکان و شـــوێنی گرنگی جوغرافیایی دەپارێزرێن. ئەو کەسەی مێژوویی دەنووسێ.

دەبێ شـــارەزایی تەواوی لە مێژوو و جوغرافیادا هەبێ تا بەهەڵە نەچێ بۆ بەڵگە ئیشـــارە بەچیرۆکی «شـــەر و ئاشـــتی» تۆڵستۆی دەکەین. بێگومان مامۆســـتا لە من باشتر ئەم چیرۆکـــە دەزانێ. چونکـــە بەزمانی ڕووســـی خوێندۆتەوە. ڕەنگبـــێ چیرۆکی «ئەوەندە قارەمان» زۆر کەم بێ. بەڵام چونکە تۆڵستۆی مەزن ئاگای لە مێژوو هەبووە و جوغرافیای وڵاتەکەی باش زانیوە ســـاڵی قەومانی شەڕان و ناوی قارەمانە دەرجە یەکەکانی و شوێنی شەڕگەکانی نەگۆڕیوە و پاراستوونی بۆیە خوێنەر قارەمانەکانی تریش بەقارەمانی خەیاڵی نازانێ و ڕووداوە پچووکەکانی نێو کارەســـات کە بەزادەی خەیاڵی نووســـەر نازانێ، جێی داخە مامۆستای خۆشەویستی ئێمە زۆر کەمی شارەزایی لە مێژوو و جوغرافیای کوردستان و ئێران هەبووە. سەرانسەری چیرۆکەکەی لەسەر خەیاڵی خۆی داڕشتووە بۆیە هەڵەی زۆر زەق و بەرچاوی لە نووسینەکەدا هەیە.

کەســـێک بیەوێ لەســـەر قەڵای دمدم بنووســـێ ناچارە بزانێ پایتەختی شا عەبباس ئیســـفەهان بووە نەک تاران، شـــا عەبباسێکی لە سەردەمی دەسەڵاتی ڕەش و زۆردارانەی خۆیدا زۆر شـــاری ســـووتاندن، زۆر قەڵای ڕووخانـــدن، زۆر ڕەوەی ڕفانـــدن، زۆر وڵاتی خاپوورکردن، ئیســـفەهانی وا ڕازاندەوە، وا ئاوەدان کـــردەوە، کە پێیان گوت: «اصفهان نصف جهان» ئێستاش ئەو خانووبەرە و مزگەوت و باغانەی ئەو دروستی کردوون و بینای ناون، جیهانگەران بۆ ئیسفەهان ڕادەکێشن.

مامۆســـتا پێش نووســـینی چیرۆکەکەی مێژوویی ئێرانی نەخوێندۆتەوە، تا بزانێ ئەو شـــا عەبباسەی ئەو باســـی دەکا چ دێوەزمەیەکی خوێنخۆر بووە؟ ئەگەر بەپەلە چاوێکی هەر بە (عالم ارای عباســـی) دا گێڕابا، کە مێژوونووسی تایبەتی شا عەبباس نووسیویەتی، دەیزانی ئـــەو زۆردارە پیاوکوژە نێرینـــەی لە مەڵبەندی موکریان، لە بەشـــێکی گەورەی نیشتمانەکەمان بڕیوە و مێیینە وردەی بەدیل بردووە.

پێم وایە ئەگەر دەیزانی کە شا عەبباس ئەوەندە زۆردار بووە کە نەتەنها هەزاران کەسی کوشـــتووە و هەزاران وەجاخی کوژاندۆتەوە، بەڵکە خۆشی وەجاخ کوێر کردووە و لە سێ کوڕەکانی خۆی دووی چاو دەرێناون و یەکی سەربڕیوە. تابلۆیەکی زۆر بەسامتر و ڕەشتر و نائینسانی تری لە شا عەبباس دەکێشا.

مامۆســـتا نەک زۆر ئـــاگای لە مێژووی ئێران نەبووە بەڵـــکو گوێی نەداوتەوە مێژوو و جوغرافیای وڵاتەکەی خۆشی، دەنا هیچ نەبا دەبوو بزانێ «سلێمانی» زۆر پاش کارەساتی قەڵای دمدم دروســـت کـــراوە. من بەش بەحاڵـــی خۆم ناوی عەشـــیرەتی «بەڕوودارم»

نەبیستووە کە مامۆستا دەڵێ خانی لەپ زێڕین گەورەی وان بووە. بۆ ئەوەی بزانین ئەمیرخان کێ بووە؟ و چۆن پێ گەییوە. ناچارین پەنا بەرین بۆ ئەو نووسراوەی دوژمن لەسەری نووسیوە، چونکە بۆ خۆمان سەرچاوەی کۆنترمان نین. خاوەنی «عالم آرا» دەنووسێ:

«پاش نەمانی شای بەهەشتی، کە ڕۆمییەکان مرخیان لە ئازەربایجان خۆش کرد، عێل و عەشیرەتەکانی کوردی سەر بەئەم دەوڵەتە بایان داوە و ڕەگەڵ ڕۆمییەکان کەوتن. شا موحەممەد ناوێک لە میرزادەکانی برادۆست بەفەرمانی خوندکاری ڕۆم کرا بەمەزن و خاوەن دەسەڵاتی برادۆست. ئەمیرخان سەری بۆ دانەنواند و ملی بۆ ڕانەکێشا، هەر دەمە ڕەگەڵ یەکێک لە ئەمیرەکانی گەورەی کورد دەکەوت. ماوەیەک لەکن عومەر بەگی حاکمی «سهران» ڕایبوارد. لە شەڕێکدا کە عومەر بەگ دەگەڵ دوژمنانی کرد، ئەمیرخان دەستێکی لە ئانیشکەوە پەڕی. ناوبانگی بەئەمیرخانی چولاق ڕۆیشت. لەو ساڵەدا کە ئاڵای بەرزی پادشائی لە ئازەربایجان دەشەکاوە و شا بەو پێ و قەدەمە پیرۆزەوە بەرەو نەخچەوان و ئێرەوان دەیاژوا. ناوبراو هاتە بەردەرکی پادشایەتی و خۆی بە شاپەرست و خزمەتکار نیشان دا. خاوەن شکۆ ئاوڕی ڕەحمەتی لێداوە. مەزنایەتی و دەستەڵاتداری تەرگەوەڕ و مەرگەوەڕی پێ بەخشی و نازناوی «خانی»دایە و سەری بەرزکردەوە. مەڵبەندی ورمێ و شنۆی کە سەر بەئازەربایجانە و لە سەردەمی شای بەهەشتیدا لەژێر فەرمانی یەکێک لە گەورە گەورەکانی قزڵباشدا بوو پێ ئەسپارد. لەسەر فەرمانی شا وەستا زێڕینگەرەکان دەستێکیان لە زێڕی سوور دروست کرد و بەگەواهیرات و مرواری بەنرخ ڕازاندەوە و لە باسکیان بەست. چونکە ئازا و مەرد بوو خاوەن شکۆ زۆری ڕوو دەدایە و گەلێکی چاکە دەگەڵ دەفەرموو. ئەویش دەستی خزمەتی لەسەر سینگ دانا. لەسایەی دڵسۆزی و چاودێری خاوەن شکۆدا ڕۆژ بەڕۆژ بەپەیژەی مەزنایەتیدا چووە سەر و لە هەموو هاوشانانی خۆی تێ پەڕاند. چەند ناوچە و مەڵبەندی لە ئەمیرەکانی کوردی سەر بەڕۆم ئەستاندەوە. بەپایەبەرزی و لەشکر زۆری ناوبانگی دەرکرد. زۆر لە خێڵەکانی کورد و لە ئەمیرزادەکان لە دەورەی هاڵان و خزمەتی ئەویان ڕەچاوکرد. هێندە پێ نەچوو هەوا و فیز لە سەری دا و لەخۆبائی بوو...»

مێژوونووسێک کە ئەمیرخانی بەچاوی خۆی دیوە و سەرەڕای ئەو هەموو دوژمنایەتییە، ئیعتراف بەئازایەتی و مەردایەتی دەکا و دەڵێ: «ئەمیرخان لە عەشیرەتی برادۆست بوو و لە شەڕدا دەستێکی پەڕیوە و شا عەبباس دەستی زێڕی بۆ دروست کردووە» بەڵام مامۆستا دەڵێ چونکە زۆری زێڕ بەخشیوە پێیان گوتووە: «خانی لەپ زێڕین».

ماموّســتا زوّر بەوردی و درێژی باسی قەڵای دمدم دەکا. بەڵام بەو حاڵەوە بەپێویستم زانی ئەم کورتە باســەی ئەسکەندەر بەگ لەسەری نووســیوە، لێرەدا بێنمەوە کە دەڵێ: «لەپێش ئیسلامدا لە زەمانی ساسانییەکان (اکاسرە)دا هەر لەو شوێنەدا قەڵایەک هەبووە کە پێی گوتراوە (دمدم) و دەسدرێژیی ڕۆژگار خاپووری کردووە».

لە جێگایەکی دیکەدا نەخشەی قەڵاکەمان ئاوا بۆ دەکێشێ:

«ئەم قەڵایە لەســەر دوندی کێوێکی یەکجار بەرز دروستکراوە کە یەکپارچە بەردێکی درێژووکە و تەسکە و وەک پشتی گا هەڵکەوتووە. لای شیمال و جنووبی دۆڵی زوّر قووڵن کە لە ژێڵا بۆ ســەری دەبێ بەپەیژەی خەیاڵ بۆی بچی، لەبەر بەرزی پێویستی بەشوورە نییە و شــوورەیان بۆ نەکێشاوە. دوو لایەکەی دیکەی کە پانایی قەڵاکەن، لای ڕۆژهەڵاتی پاڵی وەپانایی چیا داوە و شوورەیەکی زوّر تەواوی بۆ کێشراوە. بورجی زوّر بڵیندی هەن و دەرگایەکی بەرەو جنووب دەکرێتەوە. لە دەروازەوە بۆ عەرزی ڕێگایەک بەنێو بەردیدا هەیە و دەرگایەکــی جنووب دەکرێتەوە. لە دەروازەوە بــۆ عەرزی ڕێگایەک بەنێو بەردیدا هەیە کە ئەوەندە تەنگە بەزەحمەت ســوارێکی تێوەدەچێ. سەنگەر بردنەپێش لە لای ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاواوە نەبێ ناکرێ. لە لای ڕۆژهەڵات تیرهاوێژێکی بۆ دەرکی قەڵای بمێنێ یەکپارچە بەردی سەخت و ڕەقە. لەبنەوە بوودڕی بۆ لێ نادرێ. کە بەردەکە براوە بورجێکی زوّر بەرز و قایمییان لێ دروســت کردووە کە بۆ خوّی قەڵایچەیەکە. تا ئەو بورجە بەردەس نەکرێ ســەنگەر بردنە بن قەڵا محاڵە. ئاوی قەڵا لە حەوزێکی گەورەڕا دابین دەکرێ کە بەباران پڕ دەبێ. بەڵام لە لای شــیمال لەنێو گەلیدا نیزیکی قەڵا، کانییەک هەیە. ئاوی زوّر کەمە ئەمیرخان جۆگەی بۆ کێشاوە ڕێی بۆ کردۆتەوە و دەحەوزەکەی کردووە. ئاوی ئەم کانییە لە ئێوارەوە هەتا بەرەبەیان، حەوزەکە پڕ دەکا. ئاوەکەی بەشــی ڕۆژێکی قەڵانشــینەکان دەکا. گومبەزێکیــان لە ڕێکی عەرزی لەســەر حەوزەکە هەڵخســتووە کە لە پێش چاوان ون بێ. پێی دەڵێن (ســولق)، بۆ پاراســتنی حەوزخانەکە بورجێکیــان بەپاڵ قەڵاکەوە هەڵچنیوە. لەلای جنووبەوە سەهۆڵدانێکیان سازکردووە کە بەبەفر و سەهۆڵ دەئاخندرێ. لە تەنیشــت وێ حەوزێک هەیە تا ئەو بەفر و ســەهۆڵەی لە هاویندا دەتوێتەوە و دەبێتە ئــاو بەفیــڕۆ نەڕوا و لەوێدا کۆبێتەوە و لە کاتی کەم ئاویدا بەکار بێ ئەو ســەهۆڵدانەش قەڵایچەیەکی لەسەر دروست کراوە و پاسەوان و تفەنگچی لەسەر دانراوە. بەوێش دەڵێن: (بوزلق) یا (قارلق)، ڕێگای ویش وەک ڕێگای (سولق) لە دەرەوەڕا ونە.

بەکورتــی ئەم قەڵایە لە پێنج قەڵا پێک هاتووە. یەکیان ئەســڵی قەڵاکە، یەک قەڵای خوارێ، یەک قەڵای سولق و یەک بوزلق و ئەوی دیکەیان بورجی گەورەی دەرەوەی دەرگای

ڕۆژهەڵات کە لەپێشـــدا باسمان کرد. هەر پێنج ئەوەندە بەرز و قایمن کە پەیکی تیژڕەوی بیر و مێروولەی خەیاڵ ڕێیان تێ نابا و وێیان هەڵناگەڕێ».

پێم وایە ئەگەر مامۆستا هەر ئەوەندەی ئەسکەندەر بەگ وەک دوژمنێک لەسەر قەڵای دمدم نووسیویەتی دەخوێندەوە، جا واقیعییەتی مێژوویی بەو خەیاڵە بەرز و ناسکەی خۆی دەڕازاندەوە. چیرۆکە جوانەکەی دەگەیشـــتە ڕێزی شـــاکارەکانی ئەدەبی بەرزی نووسەرە بەناوبانگەکانی جیهان.

لە عالەم ئارادا ناوی هەموو ســـەرکردەکانی قزڵباش و زۆر لە پاڵەوانانی کورد هاتوون. چەند خۆش بوو مامۆســـتا قارەمانـــی دەرەجە یەکی خەیاڵـــی نەخوڵقاندبان و قارەمانە ئەســـڵییەکانی ناوبردبان. جا کەیفی خۆی بوو بازرگانـــی عەرەبی ناو دەنا (ئیبن بەتوتە) یـــا نا. چونکە دەتوانین تەئویلێک بۆ ئەوە بهێنینەوە کە ئەو بازرگانە بەناوی جیهانگەڕی بەناوبانگ کراوە و مەبەستی ئەو جیهانگەڕە نییە.

نامەوێ باســـی ئەوەی بکەم کەوا دیارە مامۆســـتا لە دوایی چیرۆکەکەیدا ماندوو بووە و پشـــووی وەک پێشوو درێژ و لەســـەرە خۆ نییە. چارەنووسی بەشی زۆری پاڵەوانەکانی نادیارە. چونکە ئەم شـــێوەم لە زۆر داستانەکانی ڕووس بەتایبەتی شاکارەکانی تۆڵستۆی مەزندا دیوە و مامۆستاش کەم و زۆر لەژێر تاوی ئەواندایە بۆیە هیچ لەم بارەدا ناڵێم. بەڵام دەوێرم بڵێم باسی گەمارۆدانی قەڵا و قەڵاداری ئەمیرخان و خۆڕاگری کوردان و بێ بەزەیی دوژمنی کورت بڕیوەتەوە. چونکە بەشـــی هەرە گرنگی کارەســـاتەکە کە سەرنجی خۆمانە و بێگانەی ڕاکێشـــاوە و ناوی ئەمیرخانی لە مێژووی کوردستاندا بەنەمری هێشتۆتەوە ئەم بەشەیانە.

لەنێو کوردەواریدا باوە دەڵێن ژنی قەڵانشـــینەکان بەتایبەتـــی ژنەکانی ئەمیرخان لە قەڵاداریدا بەشداربوون و لە بەیتەکەشدا ئیشارەی بۆ کراوە. وەک دەڵێ:

«کێ بوو لە خاتوون پەروەرێ

گوتی: کاک ئاڵی ئەتۆ ماوی ئەتۆش هەڵێ»

هەروەها مەشـــهوورە دەڵێن ژنەکانی ئەمیرخان و گەورە گەورەکان پاش گیرانی قەڵا و کوژرانی پیاوەکانی، خۆیان لە قەڵا هەڵداشتووە تا نەبنە دیلی دەستی دوژمنی بێ شەرم. لە بەیتەکە گوتراوە:

«کێ بوو؟ لە خاتوونی خانی

قبوول ناکەن کافرستانی

خۆمان هەڵدەدێرین لە چل کەوانی»

مامۆستا ویستوویەتی نەخشی ژیانی کورد لە خەباتی ڕزگاریخوازیدا بەرچاو نیشان بدا و جوانیشی نیشان داوە. ئەویش زۆر جوان باسی ئەوەی کردووە کە ژنەکان خۆیان کوشتووە. بۆیە داخم ناچێ نەیزانیوە کە یەکێک لە ژنەکانی ئەمیرخان کە ئەسکەندەر بەگ نەک بێژی نایە ناوی بەرێ بەڵکو قسەی سووکیشی پێ دەڵێ، شەش ساڵ پاش گیرانی قەڵا سەرلەنوێ قەڵا دەگرێتەوە. دڵنیام ئەگەر مامۆستا ئەوەی دەزانی چیرۆکەکەی دوو بەرگ دەبوو. چونکە ئازایەتی و فیداکاری ئەم ژنە کوردە بەشەرەفە خۆی بەرگێک چیرۆک هەڵدەگرێ.

مامۆستا باسی عەشیرەتی شکاک دەکا کە ئێستا لە دەوروبەری قەڵای دمدم دەژین، بەڵام لەو سەردەمەیدا هیچ ناویان نییە. کەچی باسی عەشیرەتی گەورە و بەناوبانگی جەلالی ناکا کە بەداخەوە لەو سەردەمیدا تەنیا عەشیرەتێکی کورد بوون یارمەتی شا عەبباسیان داوە و بەشی زۆریان لەنێو قزڵباشدا بوون و ژمارەیەکی کەمیان لە سەنگەری شەرەفدا بەرگرییان کردووە.

مامۆستا ویستوویەتی بەئەنقەست بڵێ شەڕی کوردان زیاتر بەتیر و شیر بووە بەڵام لە ڕاستیدا ئەمیرخان تۆپ و تفەنگیشی بووە، لەباری چەک و قۆرخانەوە تەنگاو نەبووە. هەر بێ ئاوی و تینوایەتی شپرزەی کردووە و وای لێ کردووە لە قەڵا بێتەدەر و شەهید بکرێ.

لە پێشدا گوتم من لە خوێندنەوەی خەتی ڕووسیدا کوڵم و چیرۆکەکەی مامۆستا عەرەب شەمۆم نەخوێندۆتەوە. جا بۆیە ناتوانم لەسەر شێوەی نووسینی ئەو چ قسان بکەم. بەڵام ئەوەکەی مامۆستا شوکور مستەفام چەند جار خوێندۆتەوە و بەڕاستی چێژم لێ وەرگرتووە.

عەیبی کار لەوەی دایە ئێمە تا ئێستاش زمانێکی ستانداردمان نییە کە کەس نەتوانێ لێی لادا. هەروا بەهاسانیش ناتوانین ئەم زمانە پێک بێنین و خۆمان لە پاشاگەردانی ڕزگار بکەین. ماوەیەکە هێندێک لە نووسەرە زاناکانمان بەکردەوە بۆ ئەم کارە بەنرخە تێ دەکۆشن.

دەوێرم بڵێم مامۆستا شوکور مستەفا یەکێک لە ئاڵا هەڵگرانی ئەم خەباتەیە و لەڕیزی پێشەوە دایە، مامۆستا وەک پیاوێکی زانا دەستی لە تەعەسوبی ناوچەگەری هەڵگرتووە و لە نووسینەکانی خۆیدا هەوڵ دەدا لە هەموو شێوەکانی زمانی کوردی کەڵک وەربگرێ و بەبڕوای من لەم کارە پڕ سوودەشدا سەرکەوتووە.

مامۆســـتا تێ دەکۆشـــێ کام وشە ڕەسەن و سووک و ڕەوانە و کام کینایە لەسەر زاران خۆشـــە بەکاری بێنێ. لەبەکارهێنانی وشەی داتاشراوی ناڕەســـەن و دزێو و ناشیرین خۆ دەپارێزێ. زۆر شارەزای ڕێزمانی کوردییە و لەژێر تەئسیری زمانی بێگانەدا نانووسێ.

مامۆســـتا خوێنـــدەوار و ڕووناکبیرە، زۆر گەڕاوە، گەلێکـــی خوێندوەتەوە. زەحمەت و کوێرەوەری کێشـــاوە و ئەزموونێکی تەواوی وەســـەریەک ناوە. لە سایەی ئەم ئەزموونەدا گەییوەتـــە ئەم قەناعەتە کە هیچ شـــێوەیەکی زمانی کوردی با زۆریـــش دەوڵەمەند و پڕ وشـــەبێ بەتەنێ ناتوانێ ببێ بەزمانی ئەدەبی نەتەوەکەمان. جا بۆیە ئەم ڕێبازەی گرتۆتە پێش کە لە پێکهێنانی زمانی ســـتانداردی کوردیدا بەشـــداربێ. ســـەرەڕای ئەوانە هەرگیز وەک پیاوێکی لەخۆبایی لە نووســـینەکانی خۆی دڵنیا نییە و بەشـــوورەیی نازانێ ڕاوێژی بەدۆستان و نیزیکانی خۆی بکا. ئەوەش ئاکارێکی باشە و پیاو دەگەیەنێتە ئامانجی خۆی. مامۆستا شوکور لەمێژە بەنووسەرێکی سەرکەوتوو ناسراوە. بەڵام بەبڕوای من لە نووسینی ئەم چیرۆکەدا خۆی گەیاندووەتە ترۆپکی هەرە بەرزی ئەدەبی کوردی. لەپێشـــدا گوتم ئەم چیرۆکە لەچاو نێوەرۆکەوە لە ئەدەبی کوردیدا ئەگەر بێ وێنە نەبێ کەم وێنەیە. ئێســـتاش لە خۆم ڕادەبینم بڵێم لەچاو ڕواڵەت و فۆرمیشەوە هەر وایە.

هەژار و شەرەفنامە

وتەیەک لە پێشەکیی شەرەفنامەدا

ئەو ساڵی وام نەدیبوو، هەوری ڕەش و چڵکن بەربینگی عاسمانیان بەرنەدەدا، تەم لە سەران نەدەڕەوی، باران هەڵی نەدەبرینگاند. ڕۆژ نەبوو چەند ڕەهێڵەی توند نەهێنێ و شەو نەبوو چەند ڕێژەی بەخوڕڕەم نەبارێ، شریخ و هۆڕی هەوران نەدەپساوە بەبێ نێوبڕ... بریسکەی دەدان...

لەنگێزە و باسریشک و قوڕوچڵپاو و جلێتاو برستیان لەگەڵ دەبڕی، کەویە بەفر و ڕونوو هەرەسیان دەهێنا، زەوی دەجمی و ڕێوبان جمگەیان دەدا.

لەو بەهارە تەڕ و تووشەدا و لەو ڕۆژە گرژ و مۆنانەدا، لە بناری کێوە سەربەرزەکانی کوردستان، لە بنکەیەکی پێشمەرگە تووشی یەک هاتینەوە.

من و هەژار لە منداڵییەوە، هاواڵ بووین، وێکڕا پەرەوازە و گەورە ببووین، هەرەتی لاوەتیمان پێکەوە لەناو چوار دیواری قوڕماوی پڕ لە جۆڵاتەنەی حوجرەی کۆنە مزگەوتانەدا ڕابواردبوو... ئێستاش وا بەسەری پیری، پاش بیست و ئەوەندە ساڵ لێک دووری و هەڵبڕان و تامەزرۆیی یەکترمان دەدیتەوە.. نەهاتی و لێقەومان هەردووکمانی کەنەفت و کەلەلا و پیر و زورهان کردبوو. ئەو ئەستوور ببوو من لاواز، ئەو لەبەر ورگ و گەد و گیپاڵی پشووی لێ بڕابوو، من لەبەر کزی و بێ هێزی هەر لاکەی سەرم دەهات... دیسان سەرمان گەیشتەوە یەک و بووینەوە: یەکماڵ. ماڵی چی؟ دوو لێفەی شڕ و پەتووڕ، سەرسەرینی پەڕپلاو و هەڵوەشاو، هەریەکە تەختە شکاوێک و بەهەردووکمان چرایەک و چادانێک و

دوو پیاڵەی ڕووکێش و ئاوخۆرەوەیەکی گڵینە و ئاوێ بێنە و دەستان بشۆ. ژوورەکەمان بەوشکەبەرد داندرابوو. دیوارەکانی خوار و خێچ بوون، لە هەموو لایەکەوە زگیان دابوو.

هیچ دیوێکی سواغ نەکرابوو، باگێڕەوەی نەبوو، ئاڵوودارەکانی کەپواوی بوون و چەکەرەیان دەرکردبوو.

هەڵاشەکەی داچۆڕا بوو، بۆساردێکی پیسی لێ دەهات... هێندە تەنگ و تەسک بوو بەچیرەچیڕ جێمان دەبۆوە. هێند تاریک بوو بەنیوەڕۆ چرای دەویست. هێند نەوی بوو، تێیدا هەڵنەدەهاتینەوە...

قسەی خۆمان بێ زۆریش تێر و پڕ نەبووین. دەگەڵ پێشمەرگە جوان و جحێڵەکان لەسەر خوانێک کۆ دەبووینەوە و ژەمەنانمان یەک بوو، زێدەپارووی چەور و نەرمی پیری چڵێس و گردەنشینمان بۆ دیاری نەکرابوو... گوزەرانمان پێکەوە مێخۆش بوو: ترش وشیرن تێکەڵاو بوو، یادی ڕۆژانی ڕابردوومان دەکردەوە و دواڕۆژمان بەراورد دەکرد... ئەوەندەمان خۆشی و ناخۆشی بەسەر دڵ و مێشکدا تێ دەپەڕی کە وەک دەروێشەکانی چیرۆکی کۆن دەگریاین و پێ دەکەنین، گریانمان بەپێکەنین سواغ دەدا. یاخود بڵێین زۆر زۆر پێ دەکەنین و قاقا دەگریاین. شەوگار شەق دەبوو، لە بێداری بێزار دەبووم باوێشک دەمیان گەزێک پێدا دەچەقاندم بەوەنەوز و وردەوێژینگانەوە دەبیرەخەو ڕادەچووم و دەلێفە شڕەکەم دەخزام و دەمەویست سەرخەوێک بشکێنم و شەکەتی و کفتیم نەمێنێ. ئەو تازە وەخۆ دەکەوت: چوار مێردەکی لەسەر تەختە بێبەختەکەی بەپانەوە دادەنیشت، کاغەز و قەڵەمی لەسەر کۆشی دادەنا، کەوڵە تیسکنەکەی بەخۆی دادەدا. ملی خوار و سەری زل و شان و کەوڵی کە سێبەریان دەخستە سەر دیوار، ئەو شەولەبان و غوولی بیابانەی وەبیر دێنامەوە کە دایکم بەساوایی لێی ترساندبووم.

دیارە من لێم نەدەپرسی چ دەکەی؟ ئەویش نەیدەگوت چ دەکەم بەڵام دەمدی: شەرەفنامەی فارسی و عەرەبی لەدەوری خۆی دادەنان و لەبەر یەکی ڕادەنان و بەتێڕامان چاوەکانی بن چاویلکەی بازبازێنیان بەسەردا دەکردن. هەر لەبن لێوانیشەوە پرتە و بۆڵەی دەهات و ورتە ورتی بوو. جار لەدوای جاریش جیڕەی قەڵەمە بۆری دەهات... بەوەدا دەمزانی خەریکی وەرگێڕانی شەرەفنامەیە... کە وەختی خۆی بەفارسی لەسەر مێژووی کورد نووسراوە و بەچەند زمانێکیش تەرجومە کراوە. بەڵام وا دیارە هیچ کوردێک بەپێویستی نەزانیوە ـ یان دەخۆی ڕانەدیوە ـ بیکاتە کوردی...؟ چونکە:

شەرەفنامەی فارسی یان بڵێن فارسیی شەرەفنامە زۆر سەخت و گرانە و ئەمڕۆ

لەناو فارســـی زمانانیشـــدا هەموو خوێندەوارێک تێی ناگا... بۆ ئەوەی ئەم ڕاستییە ڕوون کەینەوە دەبێ تۆزێک بەرەو پاش وەگەڕێین و ســـووکە ئاوڕێک لە ئێرانی زەمانی سەفەوی بدەینەوە.

ســـەفەوییەکان زۆڵە کـــوردی تازە ترکی لەڕێ دەرچـــووی دووڕەگ بوون و بەملهوڕی و گەلۆری دەژیان، لەژێر پەردەی ئایین و بەناوی وســـێن و هەباســـەوە شەڕیان بەخەڵک دەفرۆشت و لە کوشتار و تاڵان و بڕۆ بەولاوە نەیاندەزانی دنیا چ باسە... گوللە تۆپێکیان بەســـەد کتێبی باش نەدەگۆڕیەوە، هونەری جوان و شـــێعری پڕ مانا و ڕەوان لەلای ئەوان شـــیر و مەتاڵ و تیروکەوان بوو، ئەگەر کاریان بکەوتبا نووســـینیش، نووســـەرێکی وایان دەویســـت کە بەپارەوە بەرماوێک و چنگە دراوێک کلکەســـووتەیان لەبەر بکا و کێچیان بۆ بکاتـــە گا و بەکەر بڵێ شـــێر و کوێر بەچاوتیژ دانـــێ و دز و بێ ویژدانان بەخدری زیندە قەڵەمداد بکا...

نووســـەری هونەرمەند و کارامە و بڕوا بەخۆ شـــەرمیان لەخۆیان دەکرد و پێیان زۆر شـــوورەیی بوو ئاوڕوویان بەئاوەڕۆ داکەن و ویژدان بەگیرفان بفرۆشن... بەناچاری خزینە گۆشـــە و کەنارانەوە و هەڵوەدای شـــاران بوون و هێندێک لە هیند ســـەری هەڵدایەوە و گەلێکیش بێ ناوونیشان توایەوە...

خوێڕی و تۆڕیش کە ببوونە گۆشتی سەر چەپەر، بەبلوێری خاوەن زێڕ و زۆران کەوتنە ســـەما و سەر و گوێلاکی ئەدەبی فارســـییان لەبەر پێدا پڵیشاوە و خمی لێ شێواو لەبەر یەک هەڵوەشا و ڕەتێنرا و نسکۆی برد و ئەگەر سەفەوی گۆڕیان گوم نەبووبا... لە مردن نەدەگەڕایەوە. لەپاش ئەوانیش هەتا درەنگ هەر خۆی بەسەر پێوە نەگرتەوە...

شـــەرەفخان لەو ڕۆژگارە ئەنگوســـت لەچاوەدا چاوی کردۆتەوە و لەناو تەپ و تۆز و گێژەڵووکەی ســـەفەویدا بەخۆدا هاتووە، لە ماڵی شـــادا ئەو فارســـییە دزێو و بن شڕەی پـــێ خوێندراوە! بەڵام ئەو کابرا بلیمەت و هەڵکەوتووە زۆر بەدەخۆ ڕادیوی باســـکی لێ هەڵماڵیوە و لەو گێژاوە خۆی پەڕاندۆتەوە و هێناویە ئەدەبیاتە بێ لەزەتەکەی ئەو ڕۆژەی بەبا کردووە و لە کەوی داوە و بەردبژێری کردووە و بەدانستە سپی کردووە و توێکڵی فڕێ داوە و کاکڵێکی پاک و خاوێن و تێرگۆشتی لێ هەڵبژاردووە و لەسەر پەڕی شەرەفنامەی داناوە و بەنموونەی ڕەوانی و جوانی پێشکەش بە فارسی دۆستانی ئەو زەمانەی کردووە. بەڵام لە ڕاستیدا ئەو کاکڵە جوان و بەرچاوەش چونکە بەری داری ئەو دێمەکارەیە، هێندە ڕەق و چیرە ددان دەشـــکێنێ... جا من هەرچەندە دەمزانی هەژار فارســـی دەزانێ و زۆر

باشیشـــی دەزانێ... بەڵام لە دڵی خۆمدا پێم وا نەبوو دەتوانێ ئەو گابەردە لەســـەر شان دانێ و لەو کەل و بەندەنە رژد و کوڕە سەرکەوێ!!

وەرگێڕانی ئەو کتێبە ڕەق و زلە پشووی درێژ و جیکڵدانەی گوشاد و لە کارنەوەستان و ڕەنجی فەرهادی دەوێ... پیاوی دەوێ بەدرێژایی ســاڵ و مانگ ســێ ســەرەی لەسەر هەڵنەگــرێ و هەتا ئەو کەلاوە هەراوە لە هەموو لاوە ســەر نەگــرێ کاری بەکاری کەس نەدابێ... هەژاری وا شــل و شەوێق و پەڕۆبڵاو، لە لایەکەوە بەبنکە ڕابگا و لە لایەکەوە دەستە چیلەی گڕی شۆڕش بۆ ئێزگە کۆ بکاتەوە و لە لایەکی تریشەوە کارستەی ڕۆژنامە و شــەونامە ئامادە بکا... ســەرەڕای هەمووانیش وەرگێڕانی شەرەفنامەی شەرەفخانیش ســەربار بێ و ئەویش ڕاپەڕێنێ؟ هەیهوو!! چی بەسەر چییەوە؟ بڕوام وا بوو هەوایەکە لە کەللەی داوە و کرمێکە لەســـەریدا دەجوولێتەوە هەر ســەرێکە و لێی وەڕەز دەبێ و وازی لێ دێنێ.

بەهار پیر بوو، باران وەســتانەوە، هەور ڕەوین، تاو خۆی نواند، تەم و مژ بوونە هاڵاو و دەگەڵ بەفری پار چوونەوە، گزوگومبەت گەرما شــاڵاوی هێنا و جروجانەوەر، ژیانەوە و دوژمنانی کوردســتانیش دەگەڵ تینی گەرما بووژانەوە، وەک ژەنگەسوورە هاڕووژان و دە ســەرچاوی نیشتمانپەروەرانی کورد هاڵان... ڕۆژانە لەبەر گڕەگڕی فڕۆکە و گرمە و زرمەی بۆمبا و تەق و تۆق و شەوانە لەبەر هاشەهاشی ماران کە بەدرزی دیوار و کون و کەلێنی باندا بۆ ڕاوی مشک و نانی وشک سەریان بەژوورەکەماندا دەکرد... ئۆقرەمان لێ هەڵگیرا و سانەوەمان لێ تۆرا و لە هێلانەکەی تەرە بوو...

بەر لەوەی بزانم شەرەفنامەی کوردی سەری بەکوێ گەیشت، چاری ناچار لێک هەڵبڕاین و هەریەکە بۆ لایەک بازرەبووین و وێڕای کەودەری دەگەڵ بەفران هەڵدەکشاین...

ساڵ پایزێکی درەنگ بوو، سیخوار لەبەر پەساران هەڵی نابوو. ئاور خۆشەویست ببوو، لە دەوری ئاوڕگی پڕ لە پۆلووی داربەڕوو دیسان ژیانی دووبرالە دەقی جارانی گرتەوە...

ئێمەی وا ســوێر قسە هێشــتا لە چەنەچەنی چاک و خۆشی نەوەستابووین و هەژدەر هەژدەر قسەمان لە دەم دەردەپەڕی... هەستا و لەسەر دەلاقەوە لە کۆنە تەوراتێک نەوی و خســتیە ئامێزمەوە و گوتی: دەها بیخوێنەوە... بەڵام گەردنت ئازا نەبێ ئەگەر بەچاوی دوژمن سەیری نەکەی و ئۆباڵم بەملت ئەگەر هەر ڕەخنەیەک بەبیر دادێ، چاوی لێ بپۆشی و پێم نەڵێی... ئەگەر دۆســتی بمگریەنە و نامــەوێ قانەقدیلەم دەی... ئەگەر چرووک و پووکــت وەبەر چاو بێ و دەنگ نەکەی تووک لە مندالٚت نەیە. منیش بەبێ فوو لەدۆکردن

لێفەکۆنم لێ ڕاخست و شانم لێ داخست و شەرەفنامەی فارسیشم لەلای خۆم دانا و هەژارنامەی کوردیم زۆر بەوردی خوێندەوە و دەگەڵ ماکەکەیدا لەبەریەکم ڕانان و چۆنم هاتە بەرچاو، ئاوای دەگێڕمەوە:

پیاو هەق بڵێ دەربارەی مێژووی کورد هەرچی شەرەفخان بەدڵ نیازی لێ گرتووە و دەستی بۆ بردووە خستوویەتە سەر کاغەز. نوک و بەدی هەر لە سیر هەتا پیوازی زۆر بەدەسپاکی ڕاگوێزراوە و بەرگە عەجەمییەکەی لێ داڕناوە و جوان و قازاخ شۆراوە و جلوبەرگی زۆر نایابی کوردی دەبەرکراوە و بەخشڵ و زێڕ و سسەڵەوپپڵە و خرینگە و ئۆیەی کوردانە ڕازاوەتەوە و ئەگەر دەبینی هەزار قوڕعان دەخۆی: کە ئەو کتێبە هەرگیز بەبۆرە خزمایەتیش نەچۆتەوە سەر فارسی و هەر زکماک کوردییە و بەکوردی ڕسکاوە.

هەر کەس بزانێ تەرجەمەکردن دەبێ چۆن بێ؟ تێدەگا کە هەژار لەو هونەرەدا دوانەکەوتووە و بگرە زۆریش لەسەرە...

ئەوانەی ئەم کتێبە دەخوێننەوە و لەوانەیە پێیان سەیربێ کە هەژار ئەو کوردییە چۆن فێر بووە؟ بەڵام بۆمن کە لەگەپ و گەمەی سەر سەرانگوێلکانەوە دەگەڵی گەڕاوم و دەزانم چۆن ژیاوە لە کوێ ژیاوە و لە چەند سەرچاوەی هەڵێنجاوە... هیچ شتێکی سەمەرە نییە و بەلای منەوە باری خۆیەتی:

بەبڕوای هەموو کوردی زانێکی لە ڕاستی نزیک و لە شەڕە گەڕەک بەدوور تەنانەت بەبڕوای زۆربەی ڕۆژهەلات ناسانی ڕۆژئاواییش لەناو زاراوەی سۆرانیدا شێوەی موکریان لە هەمووان پاک و ڕەوانتر ماوە و وشە و ڕاوێژی دەمی بێگانەی زۆر کەمتر تێ خزاوە. لەناو موکریانیشدا ناوچەی بۆکان لەو بارەوە سەرتۆپە... هەژار، موکریانییە و سەر بەناوچەی بۆکانە و منداڵی ئەو ناوە هێشتا سەریان لە هێلکە نەجوولاوەتەوە لە کوردیدا بلبلن و زمانیان هەتا بڵێی ڕەوانە...

بابی هەژار زانا و کوردپەرەست بوو، هەموو کوردستان گەڕابوو، کرمانجی و سۆرانی زۆر باش دەزانی و لە ئەدەبی کوردی و فارسی و عەرەبی و تورکیدا دەستێکی باڵای هەبووە... هەژار لەسەر کۆشی ئەو بابە زمانی گرتووە و قسەی خۆش فێر بووە و دڵ و مێشکی بەشێعر و چیرۆکی کوردی ڕاهاتووە...

لە دێ گەورە بووە، دەگەڵ منداڵان بەو کوردییە بێ گەرد و ساکارە دواوە، دەگەڵ کیژۆڵاندا لەوبەر لەوبەری چیاوە باللۆرەیان بۆ یەکتر هەڵداوە... شەڕەجنێو و فڕ پێکدادان و تەوس و پلار و توانجی پیرێژنانی بیستووە... شەوانە بەلایەلایەی دایکە کوردی

موکریانـــی دەخەو ڕاچووە، بەیانی بەورینگە ورینگی دڵتەزێنی کیژە کوردی مەشـــکەژێن وەئاگا هاتووە... لە مزگەوتی لادێ، بەیت و لاوک و حەیران و گەلۆ، شـــەو و نیوەشـــەو و درکانە و ئازیزە و پایزە و سوارۆ، گوێچکەیان ئاو داوە...

بەمێرمنداڵی لە خانەقای شێخی بورهانی خوێندووە کە دەتگوت کەشتی نوحە و هەموو توخم و تۆوێکی لێ کۆببۆوە. هەر شـێوە و زاراوەیەکت بویستایە دەبەردەست دابوو... لە پەرێز و خێرۆکی پیران و زانایانی وەک: ســەید ڕەشــید و سەیفی قازی و شێخ محەمەد و مامۆســتای فەوزی دەســکەنەی کردووە و گوڵی هەڵگرتوونەوە... کە پێش گەیشتووە دۆست و هاونشینی شاعیران و نووسەران و کوردی زانانی وەک: مەلا مارف و خاڵەمین و قزڵجی و حەقیقی و جەوهەری و کاکە ڕەحمانی موهتەدی بووە کە لەو باوخۆشـتر بوون و هەریەکەیان لە ئەدەبی کوردەواریدا دەریایەک بوون... لەبەر دەســت و لەژێر چاوەدێری پێشـــەوا، «قازی محەمەد»ی ئەدەبدۆســـت و ئەدیب پەروەردا فێری ڕۆژنامەنووسی بووە و شـــێعری بەکۆماری کوردســـتان و شۆڕشـــەکەی هەڵگرتووە نازناوی شاعیری میللی پێ دراوە...

لـــە ژیانی ئاوارەییشـــدا بەدەردی خۆی گوتەنی: بەشـــەقی زەمانە فێری شـــێوە لێک جیاوازەکانی کرمانجی کراوە. لە ژیانی پێشـــمەرگەییدا شـــارەزای شارەزوور و شارباژێڕ و گەرمیان و بیتوێن و هەولێر و کۆ و خۆشناو و سورچی و باڵەکایەتی و ناودەشت و گەلێک شـــوێنی تریش بووە و هەر پیرێکی کوردی زان و زیندووی دەســـت کەوتووە زۆر بەوردی دۆزیویە و هەرچی لە دەمیانەوە دەرچووە قۆزیویەتەوە ئەو هەمووی کۆکردۆتەوە بەکاوەخۆ لە بێژینگی داون و بنژیلی جودا کردۆتەوە و ساغ و پتەوی هەڵبژاردووە و بەمێشک و دڵی خۆی سپاردووە... ئیدی بۆ سەیرە کە هەژار کوردی زانێکی هەڵبژاردە بێ؟

هەژار بۆ تەونی ئەو کرە لەبار و ســفتەی خۆی، شـــێوەی موکریانی کردۆتە تەخت و بۆ نەخش و وێنەکانی وشـــەی ڕەنگین و خۆڕەنگ و جوانی هەموو زاراوەکانی تێوەداوە و تا بۆی کراوە خۆی لە ڕایەڵ و پۆی وشـــەی نامۆ و بێگانە و کوردی داتاشـــراوی تاقۆڵا و ناڕەسەنی تازە پێداکەوتوو پاراستووە.

سەیر لەوەدایە دەڵێی شەرەفخان و هەژار لێکیان گێڕاوەتەوە. لە ڕۆژگارێکدا کە هەژار شەرەفنامەی کردووە بەکوردی، زمان و ئەدەبی کوردی لەبەر بێ سەروبەرەیی و بەرەڵڵایی خەریکە بەمەرەدی زمان و ئەدەبی فارســـی، زمانی ســـەفەوی بچێ... لە سایەی نەزانانی خۆپەســـندەوە ئاڵۆزی و شێواوییەکی زۆری تێ کەوتووە و مەترسییەکی گەورە هەڕەشەی لێ دەکا!

بێگومان هەژاریش هەســـتی بەو مەترسییە کردووە و لام وایە مەبەستی هەرە گەورەی لە وەرگێڕانی شەرەفنامە بووژاندنەوەی زمانی کوردی بووە و دەیەوێ لە مردنی بپارێزێ... جــا چونکە مەیدانێکی فرت و فرەوان و پان و بەرینیشـــی بـــۆ هەڵکەوتووە و توانیویە و بەکەیفـــی خـــۆی قەڵەمی تێدا باژوێ و خزمەتێکی هێژا بەزمـــان و ئەدەبی کوردی بکا... هیچ بەدووریشی نازانم کە هێندێک لەو کەسانەی چەند ساڵە دەگەڵ ئەو خم لێ شێوانەی زمانەکەدا ڕاهاتوون نووســـینی هەژاریان بەدڵ نەبێ... ئەوانەی لە دەباغخانەدا کار دەکەن بەبۆنی گوڵاو دەپشمن و سەرگێژە دەگرن و تا فێر دەبن ماوەیەکی دەوێ.

من لەو بڕوایەدام کە شەرەفنامەی هەژار دەبێ بکرێتە بەردی بناغە بۆ کوردی ئەدەبی و زمانی یەکگرتوومان. هیوادارم هەموو کوردێکی، کوردیخواز و دڵسۆز کەڵکی لێ وەرگرێ و هەژاریش هەر بەوەندەوە نەوەســـتێ و درێـــژە بەخزمەتکردنی زمانەکەمان بدا و درێخی نەکا...

١٩٧١

پێشەکییەک بۆ دیوانی نالی

هەموو کوردێکی پاک، چاک، دیندار، دڵسۆز و ئەدەبدۆست، ئەگەر بەدڵ و گیان خۆی بەمنەتبار و قەرزداری مامۆستای هێژا و زانای کورد مەلا عەبدولکەریمی مودەڕیس نەزانێ ناهەقی دەکا. چونکە مامۆستا و کوڕە کارامە و لێزانەکانی بەهەموو هێز و توانای خۆیانەوە بەهیچ بارێک لە خزمەتی کوردی چارەڕەشی، دوورە بەشی هەژار درێخیان نەکردووە.

بەڕاستی ئەم خزمەتـە بەنرخانەی ئەم بنەماڵە چاکە، بەدیـن بەفەرهەنگ، بەزمان، بەئەدەب و ئاکاری کووردییان کردووە شـایانی ئەوپەڕی ڕێز و سوپاسـە. یاخوا لەم لایە لـە بەڵای لابەلا دوورین. بەردی سـارد و گەرمیان وەبەر پـێ نەیە و لەولاش وەبەر ئاڵای پێغەمبەر کەون و حەشـریان دەگەڵ حەشـری پیاوچاکان بێ. پێموایە خزمەت بەکوردی زۆرلێکراو چاکەیەکە کە لەپێش چاوی بینائی چاوان بزر نابێ و پاداشـی دنیا و قیامەتی دەبێ.

گەڕیدەیی و دەربەدەری ئەو سوودەی بۆ من هەبوو کە لە نێزیکەوە بەخزمەت مامۆستا بگەم و دەستی موبارەکی ماچ بکەم و بزانم کۆگای نور و دەریای بێ سنوورە.

جارێـک دەگەڵ چەند مامۆسـتای گەورە و ماقووڵ لە بـارەگای حەزرەتی غەوس لە حوجرە تەنگ و چکۆڵەکەیدا لە خزمەتی مامۆسـتا دانیشتبووین، من ئەو بیرەم بەمێشکدا دەهات ئەگەر هەموو نوسـینە بەنرخەکانی ئەم مامۆسـتا کورتەباڵا، ڕەزاسـووکە، خوێن شیرین و قسەخۆشە بێنی و لەتایەکی تەرازووی باوێ و جەستەی لاوازی خۆشی لە تایەکی

دیکە بخەی ئایا سەری وەمیچی حوجرەکەی ناکەوێ؟

دیـــارە ئەوینێکی پڕ ســـۆز، ئیمانێکـــی پیرۆز و ئیرادەیەکی قـــەوی و پتەو ئەم پیرە خاوێنە و ئەم زانا کەم وێنەی هان داوە کە لەو تەمەنەدا لە خزمەت بەزانســـت، بەئەدەب، بەئیسلامییەت و ئینسانییەت خافڵ و بێ ئاگا و شەکەت و ماندوو نەبێ.

باســـی یەک یەکی نووسراوەکانی مامۆستا وەک تەفسیری قورئانی پیرۆز و شەریعەتی ئیسلام و... نە بەمنی بێ دەسەڵات دەکرێ و نە لەو کورتە باسەدا دەگونجێ، ئەم ئەرکە لە ئەســـتۆی مامۆستایانی ئایینی و شـــارەزایانی ئەدەب و پسپۆڕانی زانستە کە هیوادارم کەمتەرخەمی نەکەن و شـــوێنەوارە بەکەڵک و باشەکانی مامۆستا پتر بەخەڵک بناسێنن. لەبارەی شـــەریعەتی ئیسلامدا ڕای مامۆستایەکی شارەزام پرسی، فەرمووی هەر کەسە بۆ خۆی بۆچوونێکی هەیە، من بەڕاشـــکاوی دەڵێم تا ئێســـتا کتێبی وا تەواو لەبارەی فیقهی شافیعیدا نەنووسراوە.

من لێرەدا دەمەوێ بەکورتی لەبارەی ئەم دیوانە شـــتێک بنووسم. بەبڕوای شارەزایانی شـــێعر و ئەدەب نالی یەکێکە لە گەشـــترین و پرشنگدارترین ئەستێرە بەرزەکانی ئاسمانی ئەدەبـــی کـــوردی. تەنیا ڕەخنە یا بەئەدەبتر بڵێم دەردی دڵێکی لە شـــێعری نالییان بوو ئەوەبوو کە تێگەیشـــتنی شـــێعرە ناســـک و وردە جوان و ڕەوانەکانی زۆر هاسان نەبوو، پێویســـتی بەشـــیکردنەوە، لێتوێژینەوە و وردبوونەوەی تەواو بوو. کەســـێک سێ زمانی عەرەبی، فارســـی و کوردی نەزانیبایە چاک لە شێعری نالی نەدەگەیشت. مامۆستای مەزن هەســـتی بەو کەم و کوڕییە کردووە بۆیە بەخۆی و بەکوڕانییەوە، هەســـتاون، تێکۆشاون ڕەنجیان کێشاوە و بەهەزاران زەحمەت نوسخەی دەستنووسیان پەیداکردوون لەبەر یەکیان ڕاناون و ئەو دیوانە بەنرخەیان شـــەرح کردووە. لە هەوەڵەوە پێشەکییەکی زانایانەیان بۆ نووســـیوە کە خۆی کتێبێکی سەربەخۆیە و خوێندنەوەی بۆ هەموو ئەم کەسانەی سەریان لە شـــێعر و ئەدەب دەخورێ پێویستە. لەدوایە شێعرەکانیان ڕاست کردۆتەوە. ماناکانیان لێداوەتەوە، هەڵسەنگاندووە و لەپێش خوێنەریان داناوە.

تا ئێســـتا کاری وا لە نێو کورداندا نەکراوە. زۆر کەس لەسەر نالییان نووسیوە، بەڵام کـــەس ئەوەندەی خۆ پێوە مانـــدوو نەکردووە. ئەوانی باش بـــوون، ناتەواوبوون ئەوانەی نەزانانە نووســـرابوون هەر نەبان باشـــتر بوو. هیچ کارێک ئەویش کاری وا ئەستەم و گران بـــێ کەموکوڕی نابێ، ڕەنگە ئەو کارە گەورەش نەختە نەقســـێکی هەبێ، بەڵام بێگومان هاوتا و وێنەی نییە.

من بۆ خۆم پتر لە نێو چەرخە سەر و کارم دەگەڵ شێعری نالیدا هەیە ئەو سەردەمە کە وەک سوختەیەکی نەزان لە خانەقای شێخی بورهان بووم دەمەدی مەلا زاناکان و موستەعیدە باشەکان لەسەر شێعری نالی دەڕۆن، ئەگەر نیوە خوێندەواری وەک منیان بۆ حاڵی نەبووبان، هیچ نەبێ سەرنجیان بۆ لای مەلە، لەو دەریا مەند و بێ بەستێنە ڕادەکێشان، چاپ بوونی نالی لەلایەن کوردی و مەریوانی وە دەرویکی بۆکردمەوە ئەگەرچی ئەم دیوانە نازدارە، بێ ئازارە دێو و دوژمنی پۆلیسی دەورانی ڕەشی پاشایەتی ڕەزاخان بوو بەدەس هەر کەسەوە گیرابایە هاواری سەر و ماڵی بوو، بەڵام من پەیدام کردبوو بەدزییەوە دەمخوێندەوە. موقبیل بەچاپکردنەوەی دیوانی نالی سەرەڕای ئەم کەموکوڕیانەی لە کاریدا هەبوو پتری بەرەو تێگەیشتنی شێعری نالی بردم. نێو و نرکە و هێرشی گیو لە نالیی نەتۆراندم تەنانەت چاپەکەی مووەفەقیشم نەک جارێک دەیان جار خوێندەوە. خوالێخۆشبوو حاجی مەحموودی وەتەمیشیم کە بازرگان و مڵکدارێکی پیر و خۆشزەوق بوو، باش دەناسی و بەو حاڵەوە دیتنی بۆ من هاسان نەبوو چونکە ئەو هاوین و بەهار لە دێ بوو، منیش هەر لادێیی بووم و کەمتر دەچوومە شار کە زستانان بەخزمەتی بگەم زۆرم کەڵک لە شێعر ناسیی ئەو پیاوە وەرگرت کە ڕەنگبێ کەم کەس مابن لە بیریان بێ ئەدیبێکی چەند بەئینساف و پیرە پیاوێکی چەند قسەخۆش بوو. ئێستاش بۆم ڕوون نەبۆتەوە ئەو بازرگانە زرینگە کە سەروکاری دەگەڵ گەز و جاو و کەتیرە و مازوو و خوری و مافوورە بوو چۆن ئەو هەموو شێعرە کوردییە جوانانەی لەبەربوون. ئایا بەیاز و دەستنووسی باشی بوون و دەری نەدەخست یا حافیزەی وا بەهێز و قەوی بوو کە چی لەبیر نەدەچۆوە. بەڕەحمەتی خودای شادبێ. ئاخ و داخ چەن گەورە پیاومان بوون و حاجی قادر گوتەنی: «لەبەر بێ دەفتەری گووم بوون و فانی».

شەقی ڕۆژگار هەڵی داشتمە کوردستانی عێراق لەوێ زۆر نالی ناسم دیتن و باشترم نالی ناسی تا سەرم لە بەغدا هێنا دەر و بەخزمەت مامۆستا مەسعود محەمەد گەیشتم. تا ئێستا کەسم نەدیوە وا لە شێعری نالی بگا. گفتولفتێکی خۆشی بوو کە بەبەیانی سیحراوی خۆیەوە دەهاتە شیکردنەوەی شێعری نالی خۆی مەست و سەرخۆش دەبوو و گوێگری وەجۆش دەهێنا. داخم ناچێ ئەم مامۆستایە ئەوەندەی لەسەر شێعری نالی دەدوا ئەوەندەی نەدەنووسی تا کۆمەڵ پتری کەڵک لێ وەرگرێ. لە بیرمە لە دانیشتنێکدا کە مامۆستا بەعادەتی خۆی شێعری نالی شی کردەوە، یەکێک لە دانیشتوان لە منی پرسی بەبڕوای تۆ مامۆستا لەبارەی نالیدا زۆر زێدەڕەوی ناکا؟ گوتم: من لە تەنیشت مەهابادەوە لەلایەکەوە تا سەرچاوەی (زەڵم) و لەلای دیکە تا هاوینەهەواری سەرسەنگ گەڕاوم و

دەگەڵ زۆر مامۆستای گەورە دانیشتووم کەسم نەدیوە ئەوەندە شارەزای شێعری نالی بێ. کەچی دەوێرم بڵێم ئەو گەورە پیاوەش بەتەواوی لە شـێعری نالی نەگەییوە. مامۆسـتا مەسـعود فەرمووی بەخوا ڕاسـت دەکەی. من ئەو مەلەوانە نیم بینم ئەوەندە درێژبێ کە بتوانـم لـە دەریای بێ بنی شـێعری نالی ئەو هەموو دوڕ و مرواریيانـە بێنمە دەر هەروا پەلەقاژەیەکی ناشیانەیە دەیکەم. بەڵکو شتێکم وەبەر دەسکەوێ. زۆری پێ نەچوو ڕۆژێک لە خزمەت مامۆستا مەسعود لە کۆڕی زانیاری کورددا خەریکی کاربووم. کاکە حەمەی مەلا کەریم هاتە ژوور و گوتی: «ئێمە مانای وشەی (نەی سوار)مان لەو شێعرەدا نەزانیوە ئێوە چۆنی بۆ دەچن» زۆرمان بیر لێکردەوە و نەمانزانی. بێ ئەدەبیم کرد و گوتم: «مامۆستا ئەو کاتە من گوتم جەنابیشـت دیوانی نالیت بەتەواوی بۆ سـاغ نەبووەتەوە و تۆ گوتت ڕاست دەکەی من پێم وابوو تەوازوع دەفەرمووی بەڵام قسەکەم وەڕاست گەڕا...» گوتی: «ماڵە نالیت نەشـێوێ کێ سـەرەدەر لەو هەموو وردە داوانە دەردەکا کە ئەو ناویەتەوە؟ من چووزانم نەی سوار چییە؟» ئیجازەم لێ وەرگرت و چوومە ژووری کاکە حەمە، هەرچی فەرهەنگی فارسی و کوردی لە کۆڕدا هەبوون سەنگ و سووژنمان دان و سەرەوبنمان دان و سەراوبنمان کردن و ئەو وشەمان نەدۆزیەوە. دیارە پاش ناهومێدبوون لە پەراوێزی لاپەڕە ٣٣٤ دا گوتوویانە دوور نییە نیزەدار بێ کە لە شـێعرەکەدا بێ مانا نییە. ئەو ڕۆژەی من گوتم کاکە حەمە حەیف فەرهەنگی دەوڵەمەندی دوکتۆر (موعین)مان بەتەواوی لەدەسـدا نییە. وێدەچێ ئەو ئەم وشـەی گرتبێ. ئێسـتاکە ئەم دێرانە دەنووسم فەرهەنگی دوکتۆر موعینم لەبەر دەسـدایە. ئەو فەرهەنگە گەورەش ئەم وشـەی نەگرتووە. بەڵام وشەیەکی تێدایە کە پیاو دەخاتە گومانەوە کە مەبەستی نالی ڕەنگبێ ئەم وشە بێ و ئەوانەی دیوانی نالییان نوسیوەتەوە بەهەڵەیان تۆمارکردبێ. فەرهەنگی موعین وشەی «نیساری» گرتووە بەمانا سوپاهی و لەشکری و دەڵێ. فیردەوسی لەبارەی تەبەقەی دووەم لە چوار تەبەقەی جەمشیددا دەڵێ:

صفـــی بر دگـــردست بنشـاندند
همی نـــام نیســـاریان خــواندند

و هەروەها زیادی دەکا و دەڵێ وشەی (نیساریان) لە زەمانەکانی ئێرانیدا سابیقەی نییە و بێ شـک موحەرەفی (artistar)ی پەهلەوی (ئوستایی raeslara) بەمانای (شەڕکەر

و سوپاهی) هاتووە و ئەم وشەیە لە فارسیدا بووەتە (ارتیشدار).

دۆزینەوەی ئەم وشـــە منی خستە سەر ئەم باوەڕە کە (نەی سوار) (نەی سیار) بێ، بەغەڵەت نووسرابێتەوە چونکە زۆر ڕوونە و بەهاسانی لە شێعرەکانی دەردەکەوێ کە نالی زۆر ئەهلـــی خوێندنەوە و موتاڵا بووە. دەســـەڵاتێکی زۆری بەســـەر ئەدەبیاتی عەرەبی و فارسیدا هەبووە. وەک بەئیشتیا لەسەریان نووسیوە گەڕیدە بووە و بەکوردستاندا گەڕاوە. ئەگەر واش نەبێ ئاشنایەتی ئەو دەگەڵ بابانەکاندا حاشای لێ ناکرێ. ئەوانیش کتێبخانەی ئەمیرانەیان بووە کە نالی کەڵکی لێ وەرگرتووە. تەماشـــای ئەو چەند شێعرە بکەن بزانن من بێ بەڵگە وا ناڵێم:

نالیـــا ئـــەم غـــەزەلـــە تـــازە کـــە تـــازەت گـــووتـــوە
بـــە دووســـەد مـــەســـنەوی لـــویـــی لـــوبابـــی نـــادەم

***

نییـــە دەخڵـــم لـــە شـــانامە و مـــەســـافی غـەیـــری ئـــەم نوکتـــە
کـــە کوشـــتەی بـــەنـــدی تـــۆیـــە هـــەر کەســـی ئـــازاد و ئازابێ

***

کـــە دیتـــم ڕەنگـــی ســـەد ڕەنگـــی، گـــوتـــم بابایـــی عەییـــارە
کـــە بیســـتم لەفظـــی بێدەنگـــی گـــوتـــم شـــیپوری شـــاپوورە

بەڵـــێ بەم شـــێعرانەڕا کە ئەگەر ڕیزم کردبان زۆر پتریـــان جێ دەگرت دیارە کە نالی هەمـــوو جۆرە کتێبێک کە دەخڵـــی بەمەلایەتییەوەش نەبووبێ خوێندوەتەوە. کەســـێکی ئەسکەندەرنامەی ئەفســـانەیی خوێنبێتەوە و نەسیمی عەییار و شاپووری عەییار بناسێ، ئاشـــکرایە کە شـــانامەی فیردەوسی زۆر جار ســـەرەوبن کردووە و ئەم وشەی لە شانامە وەرگرتـــووە و ئەگەر ئەوەی زانیبێ کە نەی ســـیاری بەتەبەقەی دووەم لە چوار تەبەقەی زەمانی جەمشید گوتراوە ئەوە دەبێ شێعرەکە لە ئەسڵدا ئاوابووبێ:

دیــــدە نیگهبانـــی یـــار، ناڵــەی دڵ نــەی سـیار
تیپـــی سریشــکم هــەزار ئاهــە عەلەمــداری مــن

یانی چوار تەبەقەی زەمانی جەمشـــیدی ڕیزکردبن و لەباتی تەبەقاتی لەشکری تورکان کــە لــە مەغوولییەوە وەرگیراون، (ئــون) (یوز) (تومان) بەکاری بــردن چونکە گومان لەوەدا نییە کە هەزار پڕ بەپێســـتی (تومان)ی مەغوولییە. ئایا تاقمە مومتازەکەی ئەحمەد پاشــای دۆستی وا تەبەقەبەندی نەکردووە و ئەو شێعرە پڕ ڕەمزەی پاش نەمانی تاقمەکە نەگوتووە؟ جوابی بەمن نادرێتەوە. بەڵام دەغدەغەی لە دڵمدا پەیدا کردووە.

ماوە شـــتێک لەبارەی نالیدا باس بکەم کە تا ئێستا کەس لەو بارەدا نەدواوە. ئەویش ئەوەیـــە، جگە لەوەی نالی خەریکی پێکهێنانی زمانی یەکگرتووی کوردی بووە، شۆڕشـــی ئەدەبیشـــی کردووە. ئەم ڕەسمە نالەبارەی لە دیوانی شــاعیرەکانی پێشوودا هەبووە کە لــە ئەلفــەوە تا یا بکەنە قافیە لــە دیوانی نالیدا نییە. کوا قافیــەی (ڵ) (ظ)(ذ) (ع) (خ) (غ) لە دیوانەکەیدا؟ کە دیوانی شــاعیرە هەرە باشەکانیشـــی دزێوکردووە. لە باتی ئەوانە شـــێعری وا هەیە کە پیتە تایبەتییەکانی کــوردی بۆ کردوونەوە قافیە وەک (ێ). «تەشـــریفی نەوبەهارە کە عالەم دەکا نوێ» نالی بەپێچەوانەی بۆچوونی هێندێک شـــێعر نەناس کە گوتوویانە هەر خەریکی دوو کار، شـــێعر و وشـــە ئارایی بووە و گوێی نەداوەتە نێوەڕۆک، شــاعیری بەتەواوی مەعنای کەلیمە بووە. شێعری تەنیا بۆ دەربڕینی ئیحساسی ناســکی ئینســـانی گوتووە جگە لە چەند پارچەی وەک وەسفی حوجرە و گوێدەرێژەکەی و وەســـفی تەبیعەت کە ئەوانیش لە ئیحساســـی شاعیرانە بێ بەش نین. شێعرەکانی دیکە پڕن لە ســـۆزی ئاشـــقانە و کوڵوکۆی دەروونی خۆی. بۆیە گوێـــی نەداوەتە ئەو قاعیدە و ئوســـووڵەی کە زانســـتی عەرووز شــاعیری ناچار کردووە ڕەچاوی بکا. یانی غەزەڵ لە حەوت شـــێعر کەمتر نەبێ و حەتمەن دەبێ تاق بێ. باشترین غەزەلی نالی ئەو غەزەلانەن کــە لە حەوت شـــێعر کەمترن یا جووتن. یانی نالی لەهــــەر جێگایەک کوڵوکۆی دامرکاوە قەڵەمی ڕۆناوە و تا ئیحساساتی دانەمرکاوە قەڵەمی تاوداوە. ئەگەر لە پارچە شێعرەکەی مەســـتوورە وردببنەوە، تێ دەگەن ئەو نالییەی کە وەســـتای قافیە بووە، لێرەدا ڕیعایەتی قافیەشی لە چەند جێگا نەکردووە. دیارە دۆزینەوەی ئەو جێگایانە کاری ئەو کەسانەیە کە دەزانن ڕەدیف و قافیە چن؟ بەڕەحمەتی خودا شــادبن ئەو مامۆستایانەی بێ وردبوونەوە

و بێ ئەوەی بزانن شـێعر چییە؟ فەرموویانە ئیحساسی شاعیرانە لە شێعری نالیدا نییە یا کەمە، توخودا خوێنەری خۆشەویستی شێعر ناس سەرنجێکی بدە ئەم دیوانە تا بزانی ئەو هەژارانە چەند لە شێعر ناسیدا کۆڵەوار بوون.

لە جێگایەکەی تریش باسم کردووە کە قوتابخانەی نالی بەهۆی مەلا ساڵحی حەریقەوە لە کوردستانی ئێران بەتایبەتی لە موکریاندا برەوی پەیدا کردووە.

لەم ساڵانەی دواییدا کتێبێک بەفارسی بەناوی (ایران امروز) بڵاوبۆتەوە کە لە نووسینی (ئۆژین ئوبین) ســەفیری وەختی فەرانسە کراوەتە فارســی. ئەم دیپلۆماتە لە ساڵەکانی ١٩٠٦ ـ ١٩٠٧ بەســابڵاخدا تێپەڕیوە و چەند لاپەڕەیەکی ناشــیانەی لەسەر ژیانی کوردی ئەم مەڵبەندە نووسیوە کە سەرنج ڕاکێش نین. تەنیا ئەوەندەی سەرنج ڕاکێشە کە لەبارەی نالیدا نووسیویەتی:

لە نێوەڕاســتەکانی چەرخی ڕابردوودا شاعیرێک لەنێو کورداندا هەڵکەوت کە ناوبانگی لــە چوارچێــوەی هۆز و خێڵ و زێدی خــۆی زۆر وێوەتر ڕۆیی، نالــی مەلایەکی خەڵکی سلێمانییە کە ئەمڕۆ شێعرەکانی لە دوورترین خڕ و شیو و دۆڵەکاندا ویردی زمانی کوردانە ئەم شــێعرانەی، موفتی سابڵاخ، (کە لە جێگایەکی تر بەناوی مەلا محەمەدی موفتی ناوی بردووە) بۆ ئێمەی وەرگێڕان.

دیارە ناوبانگی نالی هەشتا پترە گەیوەتە سابڵاخ کە موفتی وای بەسەفیر ناساندووە. نازانین شــێعرەکانی بە چ زمانێک بۆ سەفیر وەرگێڕاون. بەڵام پاش ئەو هەموو بەردەشۆر و دەســکارییە هێشــتا تام و خوێ و بۆن و بەرامەی شێعری نالییان پێوە دیارە. ئەوەش جوابێکە بۆ ئەو کەســانەی دەڵێن نالی زیاتر بەشــکل و وشە ئارایییەوە خەریک بووە تا نێــوەرۆک و مەزموون. جارێــک هەر لەو بارەدا لە کۆڕێکی ئەدەبیدا کە خوشــک و برای عەرەبیشــی لێ بوون گوتم توخوا ئەم شــێعرەی نالی بۆ ئەم برا و خوشــکە خورمانێژ و خورما خۆرانە کە فرچکیان بەخورما گرتووە بکەنە عەرەبی بزانین بۆ خۆیان یاری شیرینی خۆیان وا بەخورمای خۆماڵی شوبهاندووە کە کوردێکی شارەزووری کەڵاش لەپێی مێوژخۆر شوبهاندوویەتی.

دەخیلــت بــم نەخیلــی یــا ڕوتابــی
وەهــا شــیرین و ســینە نــەرم و دڵڕەق

هەموویان کە مەزموونی شــێعرەکەیان بیست گوتیان تا ئێستا شێعری وا لەتیفمان لە عەرەبیدا لەو بابەتەوە نەبیســتووە . هەموو دەزانین شــێعر کە وەرگێڕدرا جوانی شێوە و شکل لەدەس دەدا .

لەپێشـــدا گوتم ئەم کتێبەش بێ کەموکووڕی نییە . بەڵام تا ئێســـتاش بێ وێنەیە . لە چەند جێگا نەزەری خۆم لە پەراوێزدا نووســـین . بەڵام چونکە ئینتیشـــاراتی سەڵاحەدینی ئەیوبـــی لە چاپکردنەوەی ئەم دیوانـــەدا بۆ ئەوەی کوردەکانـــی ئێرانیش دیوانێکی کەم غەفڵەت و شـــەرح لێکراویان لەدەســـدابێ بەپەلە بوو هەقیشـــی دەدەمێ منیش نەمتوانی چاکی پێ ڕابگەم .

دیسان لەلایەن هەموو کوردێکی ئەدەبدۆستەوە سوپاسی مامۆستا و کوڕەکانی دەکەم .

نازانم کێ بوو نووسیبووی هەر ماڵێکی ئێرانی کە قورئانێکی پیرۆزی لەسەر تاقە دانابێ پێویستە دیوانێکی حافیزیشی لەبن بێ .

منیـــش دەڵێم خۆزگە هەموو ماڵـــە کوردێکیش دیوانی نالی لەژێـــر قورئانی پیرۆزدا دانابایە .

بەهاری ١٣٦٤

ڕاوە تاژی

سـال درەنگ بوو، پایز داهات، زەوی ڕەنگی بزرکا، شـینایی نەما، تینی هەتاو کەم بۆوە، ڕۆژ چیان بەبەرەوە نەما، شـەو درێژ و درێژتر بوون، هەوا فێنک بوو، ڕەز ڕندران، مشتاخ هەڵخران، بێستان لەبەرکەوتن، بڕکە هەڵکێشران، جێ تووتن شێو کرانەوە، ئاوێژە لە بەراو دەرچوون، ئەستێر داریان لێ ڕاکێشرا، سەرچاوە قەوزیان گرت، بناوان هەڵدێران، دەراو بۆگە و لێڵ بوون، پاوان و هەڵەسـوون، پێخوست و بۆژە بوون، پێورە وێنجە داس پەڕێن کران، ڕەپسـتە کۆڵە پنج بوون، نەوەندە تیشـەیان چەند پەلکە بوو، ساردە کێڵ دندووکەیـان دا، کا و گـزرە لە کادێن کران، کۆدە و پۆڵکە و نەرمەگیا لە تایە و گیشـە دران، تفاقی زستان داخرا، دێم کێڵ بەهیوای بارانی ڕەحمەت و هەقەپەڵەی پایز، دێمەکار و ئیشـکەکەندیان داچاند، جارجار هەوری سـپی و تەنک بەدەم باوە بەپەلە بەئاسـماندا تێپەڕین، چەند پرپشکی بڵاویان وەراند، دڵی شکارتەکەیلی بێ زەوییان داخورپاند و ترسان نەوەکو ئەوەندووکە دەغڵەی ئاو ماڵان بۆیان داچاندوون گەندەنێ بن و بەجارێک قووت بڕاو و بێ ساڵات بکەونەوە، دار و دەوەن خەزەڵیان دا، مێرگ و چیمەن بێ دیمەن بوون، لاپاڵی بژوێن بوونە ڕێچکە، نواڵەی زەنوێر کاتۆر کران، تەلان و بەندەن ڕووتانەوە، ڕووباری خوڕێن لە خوڕین کەوتن، ڕێبواری خوڕێن لە تەنکاویان دا، سوار بۆ بوار نەگەڕان، گیابەرزە بوونە ئیشکەڵ، دڕوو بوونە نەشتەر، تیکان بوونە پەیکان، پێکوڵ و کونجی بوونە بزمار و دەرزی و لەپێـی گالەوەڕێنی پێخواس هەڵچوون و گردەنشـینیان کرد، بابردەڵە وەک لەشـکری

بەزیو و شـــکاو ڕەتێنرا، خۆی بۆ نەگیراوە، بڵاو بوو، پووش و پەڵاش وەک ترســەنۆک و دووره پەرێزان خۆیان لە خوارە بایان گرت، لە نەدیو و پەسیو و بوودڕ و کەندەڵان خزین، هەوار خاڵی بوون، چادر و چیغ پێچرانەوە، ســێپەک هەڵپەسێران، مەشکە بەرچیغیان تێ هەڵکێشــرا و لەبن میچی قوڕماویَ نران، دۆدانە و شــیر مەشک لە خەرارە کۆنان پێچران و لەبەر هەیوان و بێڵا بەســینگ داکران، نێرەی بێ خێر هەڵاوەســران، گوریس و پەتک هەڵوێزنران، شەنگەبێری قوڵچاغەیان دارنی، بووزەڵە و بەربێنکەیان شانەوشان کرد، جامی مەڕدۆش و گادۆشکەیان لەبن پێڕک و هەرزاڵان ئاخنی، بێژینگ و دەستاڕیان وەکار خست تا زمهەڕ بۆ زستانی دوور و درێژ گێژەو بکەن، ساوار بهاڕن، بڕوێش بەبا کەن، بۆ دراو لێ بکەن. کاکی شوان کە لە کوێستانی مەزن و هەرواری سازگاری مەڕی لە چرگەن دەچەقاوە و دەمی دەلەوەڕی پڕ و تەڕ و ناسک دەنا و یەکی لە یەکی دەرنەدەچوو، بۆ خۆشی لەسەر بەردێک دادەنیشــت و قامکی لە بلوێر دەبزاوت و ئەوی لێی دەدا لێی نەدەداوە و پاشــای بەسەپانی خۆی نەدەگرت، ئێستا بلوێری لە ماڵ داناوە، چونکە مەڕی کوێستان کە لەنگ و لۆر و دەغەزداری تێدا نەماوە و بێ چاوێنی بێ سمرە و ساکەتەی دووگی دەڵێی لینگە دەســتارە و پشتی گرێی لێ براوە. کوا لە ئارانی قاقڕ و کڕاڕ دادەمەزرێ و دەچەقێتەوە؟ لە دەشــتی کاکی بەکاکیدا پەڕ هەڵداوێ، پەڕەم پەڕەم دەبێ، هەر کرتکەی ڕوو لەلایەک دەکا، شوان ئەگەر وەک ددانی ماریش بێ، پێ ڕاناگا پێشی بگرێ، تێکی بکاتەوە، مەڕی قەڵەو و ســاغ لە ئارانی بێ لەوەڕ چۆن چێشــتاوان مۆڵ دەخوا، پاڵێنیان کۆڕ دەبەستێ، شێوەخۆران ڕادەوەستێ و شــەوێنان لە حەوشەدا گیر دەبێ؟ شوان دەبێ چاوێکی ببێتە چوار چاو و خەو و خواردن لەخۆ حەرام بکا، گورگی فێڵباز و دز هەمیشــە لە کەلێندایە شــوان بخافڵێنێ، سەگ بخیچێنێ، تا کەلاک بســتێنێ، کام مەڕی شاز و قەڵەوە بڕفێنێ و ئەگەر خودای نەخواســتە شوان لەخەو بمێنێ و دەزبێنی نەگرتبێ مێگەل ڕابدا و یەکی نەهێڵێ و هەمووی بخنکێنێ، جا لەو حاڵەدا شوان کوا مەجالی هەیە لە بلوێر بتوورێنێ و عالەمێک وەجۆش بێنێ؟

ساڵان لەم وەرزەدا کە کاری دێهات کەم دەبوو، سواغ و پینە و پەرۆی بان و دەرک و دیواران تەواو دەبوو و ئاوردوو دادەخرا، جەنگەی ڕاوە تاژی دەهات. ڕاوەتاژی لە مێژە لە کوردســتاندا باوە. تا نیوەی دووەمی ئەم چەرخە زۆر بەداب و دەستوور دەکرا، هەرچەند ئێســتاش کەم تا کورتێک ماوە، بەڵام بەرەو نەمان دەچێ. دیارە هەر ڕێوشوێنێک بەسەر چوو، ئەم وشــە و زاراوە و ئامرازانەی پەیوەندییان بەم ڕێوشــوێنەوە هەیە، لەســەر زار و زمانــان نامێنــن و وردە وردە لەبیر دەچنەوە، تەنیا لە بەیــت و باواندا دەمێننەوە کە

تێگەیشتنیان بۆ بەرەی داهاتوو دژوار و ئەستەم و گرانە، خۆ بەناشکوری نالێم فەرهەنگ نووسـێکی ئەوتۆمان نەبووە و قامووسێکی وامان نییە ئەم وشە و زاراوانەی تۆمار کردبێ و لە نەمانی پاراسـتبێ، ئەم ڕۆژانە بۆ نووسـینی ئەم وتارە پەنام بۆ فەرهەنگی تاقانەی کوردی بۆ کوردی «خاڵ» برد، لەژێر وشـەی ڕاو و تانجی و تاژیدا شـتی وای نووسیبوو کابرا گوتەنی: «ئەزی تێدا شـەرمەزار بوومەوە». بۆیە ویستم ئەوەی لەبیرم ماوە و لێی دەزانم لەو بارەدا بنووسم تا قامووس نووسی دوارۆژمان کەڵکی لێ وەربگرن و ئەو لاوانەی کە وەک من ئەدەبی فۆلکلۆریکی کوردی بەخەزێنەی زمان دەزانن سوودی لێ وەربگرن.

تاژی یا تانجی و تاجی تۆرەمە سەگێکی درێژ، ناسک، شووش و لەسەر لینگە. پێستی تەنک و ئاماڵ ڕووتەیە، جوان و ژیکەڵەیە، گوتوویانە: «تاژی ئازادەی سـەگانە» توند و تۆڵـە، باش لینگ دەدا و بەدەوامە و بەکەڵکی ڕاو دێ، تاژی تا زەنگەی بەرزتر، تەنگەی گورجتر، کەفەڵی بڵیندتر، پشـتی ڕاکشـاوتر و ئامال کورتر، پەنجەی شووشتر، سەر و کەللە و دەم و لەمبۆزی باریکتر و ڕەقتر و درێژتر بێ پەسندترە.

وەک هەموو تۆرەمە سەگێک بەنێری دەڵێن گۆڵ و بەمێی دەگوترێ دێڵ، گۆڵ هەمیشە بۆ جووتبوون ئامادەیە، بەڵام دێڵ جارێک یا دوو جار وەبا دێ، زۆر پێشتر نیشانەی وەبا هاتنـی دیاری دەدا، جا ئەگەر خاوەنەکەی بخوازێ زووتر با بگرێ باشـتری تێر دەکا تا قەڵەوبێ و ئەگەر بەپێچەوانە نەیەوێ ئاوس بێ ئەوە لە ژوورێکی تاریکدا دەیبەسـتێتەوە تـا لەڕ و لاواز بـێ و لە با بچێتەوە. جووتبوونی تاژیش وەک هەموو جسـنە سـەگێک «پێوەڕوانی» پێ دەڵێن، دێڵ و گۆڵ پێکەوە دەنووسێن و تا ماوەیەک لێک جوێ نابنەوە، تەنانەت ئەگەر لە زمانی کوردیدا بەزایینی هەموو نینۆکدار و گواندارێک «جگە لە مالۆس کە سـمدارە» دەڵێن ترەکین - لەشـێرەوە تا مشـک - ڕەنگە بۆیە بێ کە زۆریان بێچوو دەبێ. تاژیش و سەگیش لەوان هەڵناوێرن، دەڵێن دێڵە تاژی بەحەفتا شەو ڕۆژ دەترەکێ. بەوەندە تووتکەی بەزگێک دەبێ دەڵێن کۆخێک، دێڵێک لە سێوە تا یازدە تووتک دەینێ، دێڵە تاژی هەشت گوانی ئەم بەر ئەوبەری هەیە، تووتکە تاژی لە پێشدا چاوی نووساوە و نابینێ، پاش چەند ڕۆژ چاوی دەپشـکوێ، بەقسەی کۆنە ڕاوکەران هەوەڵ تووتک و ئاخر تووتکی کۆخێک لەوانی دیکە باشتر دەردەچن، تووتکە تاژی زوو فێری تێکۆشین خواردن دەبێ و ئیتر نیازی بەشـیری دایک نامێنێ، دێڵە تاژیی ترەکیو پێویستە زۆر باش بەخێو بکرێ و تێر بێ، دەنا زیانی خورۆ و ماڵانگەڕ دەبێ و پەکی ڕاوکردنی دەکەوێ، تووتک کە ژیوەڵە بوو، گوجووکی پێی دەڵێن و لەخۆیەوە فێری ڕاوێچکە دەبێ، ڕاوێچکەکردن تەمرینی ڕێکەوتن و ڕاو فێربوونە. گوجووکێک بۆ ئەوانی دیکە هەڵدێ و ئەوی تریش ڕێی دەکەون.

ڕاوکـــەری کۆن دەڵێن هـــەر گوجووکێک هەڵات دیارە لە خـــۆی ڕادەبینێ و بەگەورەییش لەوانی دیکە چێتر و خێراتر و بەکارتر دەبێ، گوجووکێک بەساڵەوەختێک سونوو یا سوونی دێتەوە و پێی دەڵێن شـــەک، نیشانەی سوون هاتنەوە ئەوەیە کە گوڵ لە کاتی میزکردندا لاقی هەڵدێنێ، پاش ســـاڵێک دەبێتە خەرت و ئەمجارە تەمەنی بەخەرت حیساب دەکرێ. خێرایی و خوێڕیایەتیی تاژی تا نەبێتە خەرت دیاری ناکا، وا دەبێ شـــەک نۆرەش ناکا و کەچی بەخەرتی زۆر چێ دەبێ و بەپێچەوانە شەکی خێرا خوێڕی دەردەچێ.

ڕەنگەکانی تاژی

تـــاژی ڕەنگی جۆر بەجۆری هەیە، ســـپی، ڕەش، ســـوور، نەباتی، شـــێ، خەزاڵ، بۆر، تاڵە، شـــڵە، خورمایی، خەنەیی، گورگی، پڵینگی، قەزوانـــی، بازوو، بۆزقاجی و بەڵەک، ڕەشبەڵەک، سووربەڵەک و شین بەڵەک.

دەنگەکانی تاژی ئەمانەن

لووراندن، نووڕاندن، قرووسکاندن، نووزاندن، مڕاندن و ناسکاندن.

سیفەتەکانی تاژی

چێ، خێرا، تیژ، پەل، ڕەشکوژ، خۆشڕست، بەدڕست، هەرزە، قرخەمەڕەس، دەمسارد، دەمگەرم، بەهەڵم و بەدەوام.

تاژی بەکاری ڕاوی ئاســـک و کێوی و کەروێشک دێ، چێترین و باشترین و بەکارترین، تاژی ئاسک کوژە، من کوێستانیم و ئاسکیش لە دەشت و گەرمیان دەژی و لە ڕاوە ئاسک شـــارەزانیم. مامۆستا عەلای ڕەحمەتی لە کتێبی «کوردواری» باسی ڕاوە ئاسک دەکا من

بەنەزانی خۆمەوە بەدڵم نەبوو، پێم وابوو هەڵەی تێدایە، ئەمما پیرە بەگێکی جاف جارێک باسی ڕاوە ئاسکی بۆ کردووم ئەوەتان بۆ دەگێڕمەوە، ڕاست و درۆی وەباڵ بەستۆی خۆی دەیگوت: زەمانی دەســەڵات و باوی بەگ و پاشــاکانی جاف کــە کۆچەر و ڕەوەند بوون باشــترین تاژی و ڕەسەنترین ئەسپ لەنێو جافاندا هەبوو، لە موکریانیش ناوبانگی ئەسپی جافان بووە ـ ڕەنگبێ ڕاست بێ چونکە لە عەرەبان نیزیکن و جسنە ئەسپی عەرەبیش لە دنیادا مەشــهوورە ـ دەیگوت: «پاشاکان تیپە سوارێکی باشیان هەڵدەبژارد، تاژییەکانیان وا فێر کردبوو کە ڕاویان دادەبەست و ڕستەیان هەڵدەکێشا و تاژی خۆی داویتە پێشکۆی سوار و مات دەبوو، کە ئاسک هەڵدەهات سواران بەو ئەسپە خۆشبەز و بەکارانەوە دەیان ڕەتاند تا دەیانزانی شــەکەت بوون ئەمجار تاژییەکانیان بەردەدایە تا لە خۆڵی دەگەوزاند، هەموو ڕاوکەرێک خەنجەری دەبەردابوو و کێردی دەبان و تیژی لە دیوی ژووری خەنجەردا لە کالان چەقاندبوو بەو کێردە سەری ئاسکیان دەبڕی و ڕفیسکەیان کون دەکرد و لە بەن ساموڕتەکەیان هەڵدەکێشا و بەتەرپزەی ئەسپەوە هەڵیانداوەسی».

کــورد بەهەموو گیاندارێکی گواندار و ســمدار کە کــەوی و ڕام نەبێ دەڵێ کێوی، لە کێوە سەرکەش و شاخە سەخت و ڕژد و هەڵەمووت و زەرد و ماهەکانی کوردستاندا کێوی دەژین، کەڵەکێوی، گاکێوی، شــوور، یەکجار کــەم بوون و لەوانەیە ڕەگەزیان لەم حاڵەدا لە مەترســیدا بێ و هەر نەمێنن و نەمبیســتووە ئەوانە بەتاژی ڕاو بکرێن، بیستووتانە کە کێوی بەتایبەتی ڕۆژانە لە شــاخی هەرە سەخت و ڕەوەزی ئەستەم نابێتەوە، دەڵێن هەر جێگایەکی شــاخ بارانی وێ بکەوێ کێویش دەتوانێ پێیدا بڕوا، دیارە تاژی لە جێگای وا کار ناکا.

بۆ ڕاوە کێوی بەتاژی بەرەگە دەنێنەوە. کێوی کە لەم شــاخەوە بچێتە شــاخێکی تر تیرەگ بەرنادا، یانی بەجێگایەکدا دەڕوا کە هەردووک دیوی کێوی لێ دیار بێ، جا ڕاوکەری شــارەزا، تیرەگێکی ڕەچاو دەکەن و حاشــارگەی لێ دروســت دەکەن، ئەگەر گوێنی و گیابەرزی لێ هەبێ، کۆختەیەکی دوو میتری یا کەمتر ساز دەکەن و خۆیان و تاژییەکانیان لەوێدا مەڵاس دەدەن، ئەگەر ئەوەیان بۆ نەلوا وارشی بەرد دروست دەکەن، کێوماڵ بەرێکی شاخ بەهەراو و هۆریا و تەق و ڕەق و چەقە چەق دەتەقێنن تا حەیوان بترسێ و بەتیرەگدا بپەڕێتەوە شاخی ئەوبەر و لەوبەرەگە هەڵەنگوێ، ئەگەر مەودای نێوان دوو کێو بەرین بێ و لە دوو جێگاوە بەرەگەی بۆ دەگرن. تا ئەگەر تاژی پێشەوە ڕاستی بکەن بەسەر بەرەگەی دووەمدا بکەوێ و ڕزگاری نەیە، تاژی قایم و بەهەڵم و فێڵاوی نەبێ نە دەگاتە کێوی و نە دەوێرێ خۆی لێدا، بەران و نێری قەیرە دەس دەکەنەوە و بەگژ تاژیدا دێنەوە و بەشەقۆن

تێی هەڵدەدەن و برینداری دەکەن، وا دەبێ دەشیتۆپێنن. بەڵام تاژی کە فێڵاوی بوو، هەر لە پاشــڕا لە کێوی ڕۆ دێ و کە بۆی هەڵکەوت، باتووی دەگرێ و بڕســتی دەبڕێ، ڕاوکەر دەڵێــن هۆی ئەوەی تاژی دەگاتە کێوی، ئەوەیە کێوی لە هەڵاتندا زۆر ئاوڕان دەداتەوە و مەحتەل دەبێ، دەنا زۆر بەباز و بردترە، کێوی بەتەڵە و شــتی دیکەش دەگرن کە دێرەدا جێی باس نییە.

نەخۆشییەکانی تاژی

سەگە بایی، شانەڕەقە، شەککە، سەبنێسی، هاری، سووزەنەک.

ڕاوە کەروێشک بەتاژی

کەروێشــک گواندارێکە کە نینۆکی هەیە، گیا خۆرە، کلکی زۆر قوڵەیە، تووکی نەرمە، درێژایــی لە بەرزایی پترە، پێشــووی لە پاشــووی کورتترن، بەباز و قنــە دەڕوا، گوێی زۆر درێژن، ســەری لەچاو لەشــی زۆر گەورەیە، چاوی زەق و لەڕوون و نانووقێن. زیاتر بەچاوان دەبیندرێتەوە، دەڵێن مێیەکەی حەیز دەشــوا، دەترەکێ و زەو و زووی زۆرە، لە جێگای سارد و گەرمدا هەیە. لە بژوێنترین کوێستانی کوردستاندا و گەرمترین و کراڕترین بێروونی عەرەبستاندا دەژی، بەبێچووی دەڵێن بەچ و کە پەڕەوازە بوو و توانی توند ڕابکا «سەپســێن»ی پێ دەگوترێ، بەڕواڵەت یەکجار بەســتەزمان و بێ دەسەڵات و ترسنۆکە و لەبــەر هیچ گیانــداری چوارپێ و باڵندەی پچووکی ڕاوی دەس ناکاتەوە، کەچی دوژمنی وەرزێر و ڕەزەوان و بێســتانچییە. تا دەستی لەســەر دابنێی بەزەڕ و بەدفەڕە، بەڕۆژ لە لاندا خۆی مەڵاس دەدا و بەشــەو دەگەڕێ و دەلەوەڕێ، هیچ ناپارێزێ. بۆ باغ، بێســتان، شــیناوەرد و، ڕەپســتە تەنانەت خۆیان و خەرمان وەک بەڵا وایە. بۆیە وەرزێر و باغەوان ڕقیان لێیە و بەتەپکە و تەڵە و خوردە و داو دەیگرن. گۆشــتی دەخورێ، دەڵێن تەمەنی بەوەڕا دیارە کە هەر ساڵە کونێکی لەبن کلک دەبێ.

نیزیکەی سـی، چل ساڵ لەوەی پێش کەم ساحێب مڵک و ئاغا و مەزنی کورد هەبوو، ڕەموودەی ڕاوە کەروێشک نەبێ، دیارە ئەم کارەش بەستە بەدەست ڕۆین و نەڕۆینەوە بوو، ئاغای دەوڵەمەند ڕسـتەیان لە ئاوریشمی ڕەنگاوڕەنگ دەهۆنییەوە و گوڵینگی سیم پێچی جوانیان وێ دەخسـت. سەری گوڵینگداریان لە باسـکی ڕاستە یا ڕاست و چەپ لە شان دەکرد. قەڵادەیان لە قایشـی باش دروست دەکرد و بەئاوریشم دەچنی، زەنگوڵەی زەرد، زێو تەنانەت زێڕیان لێ دەدروو، سـەری دیکەی ڕسـتەیان لە ئاڵقەی قەڵادە هەڵدەکێشا. ئاغـای دێ بەخـۆی و بـاب نۆکەر و ڕەعیەت و سـوارەوە دەچووە ڕاو، لـەو جێگایەی زانیبایان کەروێشکگرە ڕاویان دادەبەشی و سوار سەفیان دەبەست، لەکێو یا بانوو سوارێک بەتاژییەکی کارامەوە سـەرڕاوی دەگرت، سەرڕاو دەبوو لەپێش سوارانداندا بێ و چاوی لەلای خوارێ بێ تا ئەگەر کەروێشکیان لە داوێنی تێبەردا وریا بێ و بزانێ ڕوو لە کام لا دەکا، ئەو دەبوو ڕاسـتە و ڕاسـت لە پێشدا بێ، ئەگەر تاژی خوارەوە نەیانکوشت و بەماندوویی گەیشـتە سـەرڕاو ئەو تاژییەکەی خـۆی بەرداتێ، دەبوو تاژی سـەربەرەوژێر بەرنەدا و ڕاوەستێ تا کەروێشک کەمێکی لێ ڕەت دەبێ، بەرڕاو سوارێک بوو کە باشترین و چێترین تاژی پێ بێ و کەمێک لە دوای سـوارانەوە بێ تا ئەگەر کەروێشـک پاش ڕاو بکا، تاژی خۆی تێبەردا، سـوارەکانی دیکە کە نێوانیان پێنج شـەش گەز پتر نەبوو، چ تاژییان پێ با یان نەبا، دەبوو لە ڕێکی یەک برۆن و هەر کەسـە لەلای سـەرووی خۆی ورد بڕوانێ و هەوڵ بدا هیچ بنچک و بەردێک نەبوێرێ، تا سـەف ڕاسـتتر و نێوانی سواران کەمتر بایە، کەروێشـک چاکتر دەبیندراوە یا زووتر هەڵدەهات، لانی تازە و کوێرە و لانی شەوێ دینێ نیشانەی ئەوەبوو. کەروێشک هەر لەو دەوروبەرەیە، جا دەبوو بەفیتوو یەکتر حاڵی بکەن سەف ڕاستتر و سوار خوردتربن، ورد بڕوانن و نەیبوێرن. کەم وایە کەروێشک لەبەر سەفی ڕاسـت و ڕێکوپێک و سـواری ئارام، بوێرێ ڕا بکا، خۆی لە لاندا مەڵاس دەدا و لە عەرزی دەخا، ڕاوەکەری لێزان بەتەماڵ دەیبینێتەوە.

ئەو سـەردەمی داب بوو ئەگەر نۆکەرێک یا ڕەعیەت سوارێک تەماڵی دیباوە دەیگوت: «نۆکەری ئاغای خۆم و ڕاوکەرانم پێ دەڵێن هۆی تەماڵە!» عادەت وابوو ئاغا و خزمەکانی تەماڵانە بدەن بەو ڕاوکەرە و خەڵاتی بکەن، سـوار لە دەوری تەماڵ کۆدەبوونەوە، پایزە، ئازیزە، گوڵێ گوڵێ، حەیران و گەلۆیان لەسـەر دەگوت و جاروبار دەهۆڵ و زوڕنا و سـێ تەپڵیشیان لەسەر لێ دەدا، ئەگەر بۆ خاتری سەیر نەبا بەهاسانی بەدەستی دەگیرا، بەڵام ئاغای گەورە بۆ سەیر دەچوونە ڕاو نەک بۆ ڕاوەگۆشت، جا بۆیە ئەسپیان وەسەر دەپەڕاند کە هەڵێ و تاژیی تێبەردەن، دوو یا سـێ تاژییان تێ بەردەدا، ئی وابوو چێ و دەمگەرم

بوو گوریسێکی نەدەبرد و لە سەفی سوارانی دەرنەدەکرد و هەڵی دەگرت و ئی وابوو خێرا و پەل و دەمســـارد بوو، چەند جاری دەگێڕاوە، لێی دەدا، تێی ڕۆدەهات تا هەر خۆی یا تاژییەکانی دیکە دەگەینە نۆرە و هەڵیان دەگرت، تاژیی ڕەسەن کە کەروێشکی هەڵدەگرت نەیدەشەمزاند یا بەدەمیەوە دەگرت یا چەمۆڵەی لەسەر دادەدا، سوارێک دادەبەزی و سەری دەبڕی و وەبەن ســـامورتەی دەخست، ئەگەر تاژی خوێڕی بایە نەیدەشکاندەوە و خوارەی پێ نەدەکرد و کەروێشک ڕزگار دەبوو، ئەگەر باشتر بایە ڕاستی دەکرد و دەیگەیاندە سەر ڕاو یا لە کونی دەکرد، کەروێشک هەمیشە بۆ لێقەومان کونێک ڕەچاو دەکا، بەڵام تا زۆری بۆ نەیە ناچێتە کونەوە. سەرڕاوی شارەزا لای کونێیان لێ دەگرت وا دەبوو لە زارکی کوندا دادەنیشتا و ئەویش خۆی لە باوەش داویشتن. ئەگەر چوو لە کونیشەوە بەپێچەک دەریان دەهێنا، لە هێندێک مەڵبەند بەتەماڵ دەڵێن «دیاردی».

خۆشـــترین کاتی ڕاوە کەروێشـــک پاش بارانە. چونکە کوێرە و لانی تازە لە دوورەوە دیارە. وا دەبێ کەروێشک لەو کاتەدا کۆنەلان دەکاتەوە کە ئەویش دۆزینەوەی بۆ ڕاوکەری شـــارەزا هاســـانە، جگە لەوە بەر پێی تاژی کە ڕووت و بڵە، نەرم دەبێتەوە و ترسی کاڵە درانی نامێنێ، بەرپێی کەروێشـــک کوڵکنە و قوڕ دەگرێ و باشـــیش ناتوانێ ڕابکا و پێی دەڵێن کەڵاشـــە کردن، ئەو ســـەردەمە زۆری پێ ناچێ و وەختی نینۆک شـــکێن دێ. کە وشکەبەند پەیدابوو و کەروێشک لان بەرەژێری کردەوە و ڕەپستە و باغی پاوانی داوە بەر پەلامار هێند قەڵەو دەبێ کە دەڵێن گورچیلەی دەبەزیدا ون بووە، ئەمجار بەســـەر زەوی بەســـتراو و ڕەقدا وا هەڵدێ هەر ویزەی لەبەر پێی دێ، تاژی لە ترســـی هەڵخلیســـکان و نینۆک شکان ناوێرێ توند ڕابکا، هەر تاژییەکی لەکاتی نینۆک شکێن و سیخوار لە پشتدا بکاتێ نایابە. کە نوابەفری هەوەڵ کەوت و بارنی نەکرد باســـی سەری کەروێشکە، چونکە شوێنی دەگەڕێ و بەپێشووی کورتەوە هەر دەرناچێ. ئەو گیاندارە بەڕواڵەت گێل و گێژە کە زانی شـــوێنی دەگەڕێ زۆر فێڵەزان دەبێ، شوێنی جووتەیە، پاشووی بەجووت وەپێش پێشـــووی دەخا، ڕاوکەر کە تووشی ڕاستە شوێن هات دەزانێ کەروێشک یا چۆتە شەوگەڕ یا گەڕاوەتەوە و بەپەلە دەیگێڕێ تا دەگاتە «دوولایی»، دوولایی ئەوەیە کەروێشک بەسەر شوێنی خۆیدا دەگەڕێتەوە، لە جێگایەکی بازێکی بڵیند داوێ و لەسەر کەڵەکێک یا قەدی ڕەوەزێک دەکەوێ، دەبێ ڕاوکەر بەقەراغ دوولاییدا بڕوا و نەیشـــێلێ تا بزانێ کەروێشـــک لەکـــوێ بازی داوە و وریا بێ پاش ڕاو نـــەکا و بازرە نەبێ، «هەزارە» هەر وەک دوولایی وایە، بەڵام کەروێشـــک چەندین جار بەشـــوێنی خۆیدا هاتوچۆ دەکا، وا دەبێ هەر لەنێو هەزارەدا دەکەوێ، وا دەبێ دیسان بازێکی دوور داوێ و لەهەر جێگایەک کەوت مات دەبێ.

شوێنگێڕی باش لە فێڵ و هەزارە و دوولایی کەروێشک دەگا و دەیدۆزێتەوە.

«کورتە» ئەوەیە کە کەروێشک دوای هەزارە و دوولایی بەقەد جێ جێخوونێک بەدەورە دەگــەڕێ و ئەوەندەی پێدا دێ و دەچێ کە کەس ســەرەدەر لە شــوێنی ناکا، ڕاوکەری شــوێنگێڕ دەبــێ زۆر بەســەرنجەوە دەورەی کوتە بدا، کە نەڕۆییبوو ئــەوە دیارە لەنێو کورتەدایــە ئەودەم دەبــێ وەنێو کورتە بکەوێ، تا یا بیدۆزێتــەوە یا ناچاری بکا هەڵێ.

کە بەفر زۆر بوو و بەفر بەســەریش نەبوو کەروێشــک ڕونوو بەفر دەکۆڵێ و دەچێتە نێو بەفــرەوە، بــەوە دەڵێن «خوزە»، کەروێشــک لە خوزەدا بەوە دیارە کە جێی هەناســە هەڵکێشــانی زەرد دەبێ و دیارە لێرەدا فێڵێک دەکا بەبن بەفردا ڕەهەندێک دەکۆڵێ و لە چەنــد جێگا خوزە دیاری دەدا. بۆ ئەوەی ئەو فێڵەشــی لێ ببڕن، یەکێک بەتاژییەوە لە نێوەڕاســت ڕادەوەستێ و ئەوانی دیکە خوزەکان دەشێلن، کەروێشکی خوزە زیاتر ناوێرێ ڕابکا و بەدەســتی دەگیرێ. لە پێشــدا گوتم کەروێشک تا زۆری بۆ نەیە ناچێتە نێو کون کە چووە نێو کون و دیاربوو و دەستی نەگەیشتێ، دارێکی نەرم و درێژ دێنن سەری لەلە دەکەن و لە تووکی کەروێشــکی بادەدەن و بــەم دارە دەڵێن «پێچەک». ئەگەر بەوەش نەهاتە دەر، ئەمجار تەڵەی لێ دادەنێنەوە و دەیگرن، لە مانگی ڕەشەمەدا ڕاوە کەروێشک دوایــی دێ، هەم لاواز دەبێ و بۆ خواردن نابێ هەم با دەگرێ، بەناوبانگترین چێشــتێکی لە گۆشــتی کەروێشکی دروســت دەکەن «سەنگەســیرە»، لە کابانان بپرسن چۆن ساز دەکرێ!!!

ڕاوە ڕێوی بەتاژی

کام منداڵی کوردە ناوی ڕێوی نەبیســتبێ، سەدان ئەفسانە لەسەر ڕێوی لە فۆلکلۆری کوردیدا هەیە، خۆ لە پەندی پێشینیانیشــدا ئەوەندە باســی ڕێوی کراوە هەر مەپرســە وەک:

ڕێــوی خۆی لە کونەوە نەدەچوو قانگەلاشــی بەکلکیەوە دەبــردە ژوور، ڕێوی دەمی نەدەگەیشــتە ترێ دەیگوت ترشــە، ڕێوی کێچی دە کەوڵی کەوتووە، ڕێوی خۆی لە ئاوی خوڕ نادا، ڕاوە ڕێوی بۆ کەوڵییە و ســەیری لە ڕاوە ڕێوی خۆشــترە، وەک ڕێوی سیرمە خۆرە...

ڕێوی بەڕاستی جانەوەرێکی فێڵاوی و مەکربازە، ئەوسن و بەزەڕە، هەموو شت دەخوا میوە و گۆشــت و شــتی وا، دوژمنی کەروێشک و مشــک و باڵندەیە بەتایبەتی باڵندەیی پێڕۆیــە. ئەوەندەی کەروێشــک بۆ باغەوان و وەرزێر خراپە ئەویــش ئەوەندە بۆ ئەوانەی باڵندەی کەوی و ماڵی ڕادەگرن جێگای مەترســییە، تووشــی ڕەوە قەلەموونێک بێ تاقی لێ دەبڕێ، مریشــک و جووچک هەر ناهێڵێ، لە کێویش هەمیشــە لە کەو و سوێســکە و زرەکــەو و هەوێــردە لە کەمیندایە، تەنیا کاری چاکی خواردنی مشــکی کێوی و بەچە کەروێشکە، بەڵام ئینسان فێڵی لەویش دەبڕێ، بەڕاستی ڕاوە ڕێوی سەیری خۆشە، ڕێوی لە کوردســتاندا زۆرە، وەک دەڵێن ڕاوی بۆ کەوڵییە، دەنا گۆشتی ئەگەرچی دەیخۆن، زۆر درێو و ناشیرینە، دەڵێن وەک گۆشتی ژووشک بۆ باداری دەرمانە.

بەڕاســتی هەقیانە ئەو کەسانەی دەڵێن «سەیری لە ڕاوە ڕێوی خۆشترە» ڕاوە ڕێوی زیاتر بەپیادە دەکرێ، ڕێویش وەک کێوی کە ترســا هەمیشــە تیرەگی کێو دەگرێ و بۆ کێوێکی دیکە دەپەڕێتەوە. دیارە لە کێو و شــاخی ئەســتەمدا ناژی. لە هەموو جێگایەک تەنانەت لە دەشــتی نەرمانیش هەیە، دوو دەســتە کێوماڵ کێوێــک دەتەقێنن و هەرا و هۆریایەکی زۆر دەکەن تا ڕێوی بترسێ، ڕاوەکەرێک لە حاشەرگەدا بەرەگەی لێ دەگرێ تا کێوماڵەکان ڕێوی وا دەتەقێنن بەسەر بەرەگەدا بکەوێ، ئەودەم بەرگەگر تاژی تێبەردەدا. تاژی دەرناچێ، بەڵام دەستی دەگەڵ دەکاتەوە، گازی لێ دەگرێ، بەنینۆک دەیڕنێ، تاژی کارامە هەوڵ دەدا لە پشــت ئەســتۆی ڕۆبێ و ڕایوەشێنێ تا لە کاری دەخا یا لە قەفەزی پشتی ڕۆبێ و هەڵیدێرێ تا بڕستی لێ دەبڕێ. بۆ ڕاوە ڕێوی پێویست ناکا تاژی خێرابێ، ئەســڵەن تاژی ڕەشکوژ و چێ لە ڕێوی بەرنادەن تاژی ڕێوی پێویست کوژ ئازا و قایم بێ باشترە نەک تیژ و گورج.

دوڕە یا «دووڕەگ» بۆ ڕاوە ڕێوی باشــترە. دووڕەگ وەک لە ناوەکەیەوە دیارە جسنە ســەگێکە لە جووتبوونی ســەگ و تاژی پەیدا بووبێ، جا فەرق ناکا گوڵ، ســەگ بێ یا تاژی، هەرچەند ئەگەر گوڵ تاژی بێ دووڕەگ جوانترە. دووڕەگ لە باسکە سەگ ڕووتەتر و بەرزەلینگتر و لە پاش تاژی لە هەموو جسنە سەگێک توندتر ڕادەکا، ئی زۆر خێرایان لێ هەڵدەکەوێ کە بۆ ڕاوە کێوی و کەروێشک تەنانەت گورگیش بەکاردێ، تۆرەمەی دووڕەگ و تاژی، پێی دەگوترێ «قەدەم».

خوێنەری خۆشەویســت! بەم باســە دوور و درێژە ماندووم کردی یا نەقڵێکی خۆشت بۆ بگێڕمەوە، کەمێک بێیەوە ســەرەخۆ، دەڵێن ڕۆژێک ڕێبوارێک تووشی ڕاوکەرێک هات، تاژییــەک و توڵەیەکی کونێ و دارێکی درێــژ و تەڵەیەکی پێ بوو، گوتی: کاکە ئۆغر بێ،

چ دەکەی؟

- دەچمە ڕاوە ڕێوی.

- ئەوانە چن پێتن؟

- کاکە ئەگەر ڕێوی لەبەرم هەڵات، ئەوە تاژییەکەی تێ بەردەدەم، ئەگەر کوشتی باشە، دەنا لە کونێی دەکا، کە کونەکە زۆر قووڵ نەبوو ئەم دارەی لێ پێچەک دەدەم، دەیهێنمە دەر، ئەگەر زۆر قووڵ بوو، تولەکەی لەباڵ دەکەم.

ئەگەر ئەویش بۆی نەهاتە دەر تەڵەی لێ دادەنێمەوە ئاخری پێوە دەبێ.

ڕێبوار گوتی:

- کەوابوو، بۆ ڕێوی خودا ماوە و بەس!

نەورۆز

لەبارەی نەورۆزی پیرۆزدا زۆر شت گوتراوە و نووسراوە. مێژوونووسان دەڵێن ئەو ڕۆژە کە ئاور دۆزراوە خەڵک کردیە جێژن و ناوی نا نەورۆز، یا دەنووســـن ئەو ڕۆژە کە کاوەی ئاســـنگەر لە زەحاکی خوێنخۆر و زۆردار ڕاپەڕی و دوایی بەدەســـتەڵاتی زۆردارانەی هێنا، کرا بەنەورۆز.

تەنانەت لە هێندێک برادەری شیعەم بیستووە کە حەزرەتی عەلی سڵاوی خوای لێ بێ لـــەو ڕۆژەدا لەدایک بووە. هیچ کام لەم بۆچوونانە بۆ ڕەتکردنەوەی نابن. دۆزینەوەی ئاگر ئەو نیعمەتە گەورەی خودا، ڕاپەڕینی کاوە و لەناخ ڕۆکردنی زەحاکی زۆردار و لەدایکبوونی حەزرەتی عەلی ئەو ســـەردارە بەناوبانگەی ئیســـلام هەموو بۆیە دەبن جێژنیان بۆ بکەی، بەڵام بۆچوونی من لەبارەی نەورۆزدا بۆچوونێکی لادێییانە و کرمانجانەیە. لەوەش ناترسم مێژووزانەکانی شارســـتانی پێم بڵێن کەرە کرمانجی مێژوونەزان و نەخوێندەوار ئەوەت لە کوێ هێناوە.

من پێم وایە ئەم ڕۆژە پیرۆزە و ئەم جێژنە گەورەی زۆربەی گەلانی ڕۆژهەڵات پێوەندیی بەئابوورییەوە هەیە.

جـــا ئیجازە بدەن بەکورتی لەو بارەدا بدوێـــم. تا بزانن منی کەرە کرمانج کەنگێ و لە کوێم دەرسی ئیقتساد خوێندووە تا قسەی وا زل بکەم.

بابە با نەخوێندەواریش بم! خۆ ئەوەندەم لە خوێندەواران بیســـتووە کە ئەو گەلانەی بەزمان گەلی ئێرانی دەدوێن لە ڕۆژگارێکدا کە نە من دەزانم کەنگێیە و نە ئەو کەســـانەی

خۆیان بە مێژووزان و مێژووناس دەژمێرن بۆیان ساغ نەبۆتەوە چەند هەزار ساڵ دەبێ لە قەفقازەوە سەرەوژێر بوونەوە و هەر یەک بۆ لایەک ڕۆیشتن.

ئــەم گەلانــە هەموویان شــوانەوێڵە و مەڕدار بوون و ژیانیان بەپێســت و گوانی ئەم گیانلەبەرە خوێن شیرین و بەستەزمانە کە زۆر زوو دەستەمۆ بووە، دابین کردووە.

ڕوونتر بڵێم خۆراکیان لە شــیر و پۆشــاکیان لە خوریی ئەو حەیوانە بووە. جا بۆیە خۆشیان ویستووە و گەرمێن و کوێستانیان دەگەڵ کردووە و بەدوای هەوار و لەوەڕگەدا وێڵ بوون و گەڕاون. نە زۆر شــارەزای نووسینەکانی «هیرۆدۆت»، «تەبەری»، «گزنفۆن»، «فردۆســی»، «مینۆرسکی» و «زێڕنۆف» و ئەوانەم کە بنەچەکەی کورد بەرمەوە سەر کادۆخ و ماد و نازانم کێ و کێ؟...

بەڵام دەزانم کوردیش یەکێک لەو گەلانەیە لەپێشــدا شــوانەوێڵە بووە ئێستاش ئەگەر کارەســاتی ڕۆژگار لێگەڕێ کەیفی لە شوانەتییە و وڵاتەکەشــی بۆ ئاژەڵداری یا بەزمانی ئیمرۆ دامداری و دامپەروەری دەناڵێ.

ئێســتاش هەرچەند مەڕداری لە کوردستاندا بەداخەوە زۆر کەم بووە و دامپەروەرەکان کاتی بەران تێبەردانیان گۆڕیوە، بەڵام ئەو دابە هەر نەگۆڕاوە، هەر کەس کەرتکە مەڕێکی بێ ئەو ڕۆژە بەران دەمەڕێ دەکا، میوانداری لە جیرانان دەکا، مێوژ و خورما و شــیرینی دەدا بەمنداڵان و ئەگەر خەڵاتێکی زۆر باش بۆ شوان لە ئەستۆی بەران نەکا، کاکی شوان نایەڵێ بەرانی ڕەنگاو بچێتە نێو مێگەل.

بــەڵام زۆر دوور نییە هەر بەبیری من مــەڕدار لە ئاخر و ئۆخری مانگی میهر بەرانیان دە مــەڕ کــردووە و جێژنی میهرەگانیــان بۆ کردووە. دیارە ئەو جێژنــە ئەوەندە، گەورە بووە کە عــەرەب وەریان گرتووە و کردوویانە بەمیهرەجان و بەهەموو ڕۆژی خۆش دەڵێن میهرەجان.

مەڕ بەپێنج مانگ دەزێ پێشــینیان دەڵێن بەرخ پاش ســەد ڕۆژ ڕووحی وەبەر دێ و مەترســی بەر ئاویتن کەم دەبێتەوە. جێژنی سەدە کە ئێستاش لە زۆر شوێنی کوردستان دەیکــەن و پێی دەڵێن «بێڵن دانا» پێوەندی دەگەڵ ئەم باســە هەیە. دوو مانگ پایز و سێ مانگ زستان دەکاتە پێنج مانگ و لە شەوی ئەوەڵی بەهاردا زەوی مەڕ دێ و جێژنی هەرە گەورەی مەڕدارە.

پێم وانییە پێویستی بەڕوونکردنەوە بێ بەرخی مەستە شیر پاشی سێزدە ڕۆژ دەبێ لە کۆز دەرکرێ و بەزاوەماک بیبەیە لەوەڕ. ئەوەش سێزدە بەدەرەکەمان.

ئەوەیـــە بۆچوونی منی کەرە کرمانج کە لە ژیانی باوکم بەسـەر مەڕ ڕادەگەیشـتم و گەرمێن و کوێستانم دەکرد و بەپسپۆڕی ناوبانگم هەبوو. بەڵێ ماوەیەکی زۆر وێڕای شوانی شـــەوگەڕ و شـــەنگەبێری توند و تۆڵ لە کوێســـتانە جوانەکانی کوردستانی ڕەنگین ژیانم ڕابواردووە.

زۆر پاڵێنیـــان لە منداره مانگدا بۆ ئەوەی شـــوانەکانمان نێـــوەڕۆ، خەوی بر بکەن و شـــەوانە مەڕ بڕەتێنن بۆ خۆم دەســـتم داوەتە گۆچان و چوومە بەر مەڕ و لەو وەختانەدا بووە شێعرم بەتەبیعەت و خۆڕسک و ژیانی کوردەواری هەڵگوتووە.

جوانترین دیمەن

نەدی و بدی نیم، وەک کارگ بەشــریخەی هــەوری بەهار هەڵنەتۆقاوم، ئەگەر هەڵۆی بەرزەفڕ نەبم بازی چاو دووراویش نیم، ئەگەر شێری خەوتوو نەبم خۆ ڕێوی گەڕیدەم.

نازپەروەردە و هەتاو نەدیو نیم، جەفاکێش و جیهان دیدەم. گەرمێن و کوێستانم لێک داوە، هەوراز و نشــێوم بڕیوە، دەشــت و بێروونم پێواوە، بەرکە و ڕژد و تەرت و تەلانی ئەســتەمدا ســەرکەوتووم، بەخڕ و شیو و دۆڵاندا تێپەڕیوم، لە گەوە و کوێرەڕێ و لاپاڵان هاڵاوم.

لە کێوی سەرکەش و شاخی هەڵەمووت و هەزار بەهەزار ئارەقی ماندوویی و شەکەتیم ئەستڕیوە. لە زێی خوڕ و چۆمی مەندم داوە. لە دەروو و گەرو و گایان ئاوابووم.

لە بناری کێوێکی بەرز و ڕەقەن و سەخت و قووچ لە دایک بووم، بەژەکی شێرە ژنێکی کورد ڕۆژووم کراوەتەوە و فرچکم گرتووە، لەسەر بێژینگ لە فێڵی ئاڵ و شەوە پارێزراوم، گوێزەبانەم بۆ کراوە و لە لانک نرام، ســەر ســینگم پێ دادراوە و بەدەســرازە پێچراوم، لایــە لایــەی کوردیم بۆ کراوە و گوڵزاری موت و مووروو وَ کووژەکە و گوێ ماســیلەم بۆ هەڵاوەسراوە، دارە دارەم کردووە، بەڕەوەڕەوە پێم کرتووە.

بەشــیر و ماست و توێ شــیر و پەنیر و مەیلە و لۆرک و شیرێژ و ڕۆن بەخێو کراوم، ئاوی سارد و زوڵاڵ و ڕوون و بێ خەوشی کانیاوم خواردۆتەوە.

ژیوەڵــە و پەڕەوازە بووم، لە نێو باخ و باخچە ئاڵووباڵوو، گێلاس، شــێلانە، هەرمێ،

سـێو، ترێ، بادام و سنجووم ڕنیوە، لە بێستان هارێ، ترێزوو، کالیار، شووتی، کاڵەک، گرکە و فاتە بۆرم خواردووە.

لە دارە گوێزان جۆلانەم هەڵاوەسـیوە، بەسپی چناری بەرز و لووس هەڵچووم، شەوی مانگەشەو، قەرەقەرێ و خۆشاردنێکی و هەیجۆیەنم کردووە.

بەرۆژ هەلووکێن، تۆپەڕاکردنێ و هەمزەلم کردووە، گەورەتر بووم فێری مێشێن و جگێن و ئەسکەملە بووم. بەجۆرابێن و کاڵەمستێن و فەنەی بێدەنگ و گەرەلاوژە، شەوانی درێژی سـاردی زسـتانم گەیاندۆتە ڕۆژ، مژ و تەم، هەور و هەڵا و کرێوە و باران و بەفری سپی و خاوێنی یەک نوام دیوە.

گەییومە تەمەنی مێرمنداڵی، فێری سواری و ڕاو بووم، ڕمبازی و شەڕانخێوی و تەراتم کردووە تەقڵەم داکوتاوە، جلیتم هاویشتووە و پێدادراوە.

دەسـتم بەجڵەو جەمام بووە، بەڵام ئەسپم لەسەر گوڵی مافوورە گێڕاوەتەوە، شوێنم گێڕاوە، شینکەی مات و مەلوولم لە خوزە و گەرمەلانێ دەرپەڕاندووە و تاژی چێ و خێرام تێبەرداوە.

سیاسووتی بەهارێ، کۆلکەڕەش و مێرۆژان چوومە ڕاوەکەو و داوم چەقاندووە و تفەنگم تەقاندووە. لە نێوەوە چووم و سـەرەڕای ئـەو وەرزیش و یارییانەی لادێیانە خەریکی کار و کاسـبی بووم، ئاوم داشتووە، کەشـاوم کێڵاوە، مەڵەغانم گێڕاوە، گێرەم لێ خوڕیوە، خۆیانم هەڵداوەتەوە و لەبەر شنەی زریانی فێنک شەنم کردووە، مالووسکم زرینگاندۆتەوە، باڵەکەوم کردووە و خەرمانم هەڵگرتووە.

ئاژەڵداریـم کردووە، لە تـەڕ و قووڕی بەهاریدا، لەکاتی «بخـۆ و بلەرزە»دا چوومە هەواری زەنوێر و سـازگار و چادر و ڕەشماڵم لەسـەر کانی سارد و زوڵاڵ هەڵداوە، لەبن چادر دانیشـتووم و خوناوەی بارانی نەرمم دیوە، مەڕم لەبێر داوە و لابێرم گرتووە و زۆر جاریش خۆم لەسەر بەردەبێر دانیشتووم و مەڕم بۆ شەنگەبێرییان گرتووە، هاوێرم کردووە و زاوەماکم لێ خوڕیوە، مەڕی نەبانم گرتووە و بەرخی مێچکەم مێژاندووە.

پاڵێنـان مەڕم لە بەندەنی فێنک هەڵکردووە، مەڕم لەوەڕاندووە و بەرخم چەلاندووە و لەبەر خۆمەوە بەیت و لاوک و حەیرانم گوتووە، لە نواڵەی بزوێن و زەمەند، مەڕم شیوەخوار داوە و لە حەوشـەی گـەرم و بانەگردا ڕام گرتووە و دەزبێنم گرتووە و سـەگم لە ورگی دزوچنۆک و دڕندە بەرداوە و گیانی ئاژەڵی ترسەنۆکی بێ ئازاری فەقیرم پاراستووە.

شـەوێنان بەبزووتنی مەڕی دەسـبێنی ڕاپەڕیوم و بەوریایی چ تاریکەشەو بووبێ و چ

مانگەشـــەو و تا مەڕ تێری خواردووە و کەوتۆتەوە بەدوایدا ڕۆیوم و پاش ســـەرخەوێکی خۆش وەک شـــوانێکی باش پێش گزنگی هەتاو مەڕم لەبـــەر ڕۆژێکی کاتۆر هەڵکردووە و چێشـــتاوێ لە دەراوێکی خاوێن چێشـــتانگاوم داوە و هەڵم کردۆتە بـــەر ڕۆژێکی باگر بۆ نووستن و سانەوە و خۆشم لەبەر سێبەری گابەردێک سەرخەوێکم شکاندووە. پاش ئەوەی مێگەلەکەم ساوەتەوە، بەرەو تاوڵ نێری کێشم کردووە.

ئەوە ژیانی من بوو لە کوردەواری. بەڕواڵەت ژیانێکی ســـاکار و خۆش بوو بەڵام وەک پەزەکانـــم قەت ترســـی گورگم لـــە زگ دەرنەدەچوو، چونکە جاروبار گورگە مێشـــەکانی خۆماڵـــی، گورگە برســـییەکانی بەرتیلخۆر، بەدفەڕ، پیاوکوژی ســـەردەمی تاغووتیان تێ بـــەردەدام و ئەوی خواردبووم لەبن ددانیان دەردێنام. ئاخری دەریان پەڕاندم و هێلانەیان لێ شـــێواندم، پەنام بردە بەر ئەوانەی کە گیانیان لەسەر بەری دانابوو، لەوێش نەسامەوە زۆرم ناپاڵم و ڕاکێت بەســـەر ســـەریدا باری، زۆرم خانووی ڕووخاو و گوندی سووتاو دین. گەلێکم تەرمی شەلاڵی خوێنی شەهیدان دیت و کڕووزەی هەتیوی بێ دایک و باب و شینی دایکی ڕۆڵە کوژراو و هەناسەی هەژاری لێقەوماو بیست، گرمەی تۆپ دایانچڵەکاندم، ویزەی گوللـە لە پەسیوانی خزاندم.

لەو ماوەدا وەک حەریق دەڵێ: «گوند و شـــاری کوردســـتانی ئەودیو نەبوو نەیگەڕێم جا نازانم ســـەرم بەهەمووماڵێکدا کردووە یا نا» لە سوونێ ڕا تا قەلادزێ ڕاپەڕیوم و تێ هەڵبوومەوە بۆ بەرزاییەکانی پشـــت هێرۆ و داگەڕاومەوە بۆ لای ماوەت و شـــینکایەتی. لە سەرچاوەی زەڵم ئاوم خواردۆتەوە... (وا دیارە ئەم وتارە ناتەواوە).

بووکی یەکشەوە

هەســـتا چووە دیوە تایبەتییەکەی خۆی، زوو جلە کوردییە جوانەکەی داکەند و جلی ئیدارەی لەبەر کرد تا بچێتە بیمارســـتان. دایکی خەریکی هەڵوێژاردنی دیوی بەر دەستان بوو کە دیتی، بەپێکەنینەوە گوتی:

- ئەیڕۆ پەری بەو جلانەوە دەڵێی باڕۆکەی کلک کێشراوی!

پەری وەڵامی دایەوە:

- دایە بەو جلانەوە لە بیمارســـتان باشــتر دەتوانم هەڵســـووڕێم، دەنا لیباس ئازادە و دەتوانم بەجلی کوردیشەوە بچمە بیمارستان. دایە دەمەویست عەرزت بکەم ئەگەر ئێواریَ درەنگ هاتمەوە نیگەران مەبە و دنیات لیَ نەبێتە چەرمی چۆلەکەی، خاترجەم بە، نە ون دەبـــم نە گورگ دەمخوا، لە ماڵە کاک شـــەهابی خۆمان بانگ کراوم نەهاریَ لەویَ دەخۆم و پـــاش نیـــوەڕۆ دێمەوە. ڕەنگە باپیریش بێتەوە. دوێنـــیَ تەلەیفوونی لیَ کردم و گوتی، کارەکەم تەواو بووە.

دایکی گوتی:

- ڕۆڵە گیان! برۆ بەخوا و پێغەمبەر و پیاوچاکانم ئەسپاردی. دەزانم نە گورگ دەتخوا و نـــە لەو شـــارە گچکەدا ون دەبی. بەڵام وڵاتەکەمان ئاڵـــۆز پڵۆز و هەرچی و پەرچییە. بەخوای تا دەگەڕێیەوە هەموو ڕۆژیَ دڵم لە مســـتیدایە. ئەمما ڕۆڵە تۆ قەبرێکی بابت تێی

چووە هێندە نێرگس عەزیەت مەدە، زۆرم خۆش دەوێ، ژنێکی سەنگین و لەسەرەخۆ و بێدەنگ و بەستەزمانە. سەری ماوێژە سەر، فەقیرە، بەخۆیدا دەشکێتەوە و دڵی دێشێ، گوناحت دەگاتێ.

- دایە گیان ئەتۆ ئەو گێلە دەبنەوە بڕەت نەناسیوە. بەقەستی لە مەجلیسان خۆی وا نیشان دەدا، دەنا وەک ماری سوججە بەگژ ئێمەدا دێتەوە و گەزارەی نیو گەز دەردەکێشێ و شوورت و شۆمان دەردێنێ و کارێکمان پێ دەکا با بەدەواری شڕی ناکا. نازانی کاک شەهابی هەژاری چۆن کوندە جەرگ کردووە؟

- کچێ دە مەیرێسە ئەو ژنە فەقیرە مێشی لەبەر دەمی نافڕێ چۆن بەری نێو نرکە و تەوس و لاتاوی دیل بیلان و چەختی وەک تۆ دەگرێ؟

- دایە گیان بۆ خۆت دەزانی لە منداڵییەوە دەگەڵ نێرگسی دەستە خوشکم قەتمان دڵ لە یەکتر نەیەشاوە. دەزانێ قسەکانی من هەمووی گاڵتەی دۆستانەی نێو خۆمانە دەنا ڕاست دەکەی نێرگس بەڕاستی ژنێکی چاک و دڵپاکە.

ئەوەی گوت و خودا حافیزی لە دایکی کرد و ڕۆیشت. تا گەیشتە دەرکی حەوشە دایکی لە پەنجەرەوە تێی دەفکری و دەیگوت:

«دەک دایکت بەقوربانی ئەم گفتولفتە خۆشە، ئەم بەژن و باڵا بەرزە و ئەم ڕەوت و لەنجە جوانە بێ. یاڕەبی ڕۆڵە ئەوەندەی منت لێ ڕازییە خوداش ئەوەندەت لێ ڕازی بێ. یا خوا ڕووسووری دنیا و قیامەت بی. بەبەختی چاک بی، دایکت مەرگت نەبینێ. خودایە شوکرانە بژێرم ئەگەر سوارەت وا زوو لێ ئەستاندمەوە، ئەم جووتە گوڵە، ئەم کچ و کوڕە باشەت داومێ.

کاکە سوارەی مێردی دێد ئەستی و باوکی پەری و باپیر، پیاوێکی باش، خێرەومەند، قسەخۆش و تێگەیشتوو بوو. ئەگەرچی نەخوێندەوار بوو، بەڵام بەقەد حەوت مەلایانی دەزانی. چونکە بۆ خۆی زۆر زرینگ و وریا بوو و هەمیشەش وەختی بێکاری خۆی لە حوجرەی فەقێیان یا لە خزمەت مەلایان ڕابواردبوو، تا لە دێ بوو، زستانان هەر ئەو بانگی دەدا و قامەتی دەکرد. شەوانەش بێ شەوبوێر دەچووە حوجرەی فەقێیان و بەو دەنگە خۆش و زوڵاڵەوە لاوک و حەیران و بەیت و باوی کۆنی بۆ دەگوتن و شت لەوان فێر دەبوو. بەیانیان پێش مجێور دەچۆوە مزگەوت، چرای هەڵدەکرد. کوورەی پێوە دەنا و بەرماڵی ڕادەخست و کە نوێژ دەبوو بانگی دەدا. کە جەماعەت سەفی دەبەست ئەویش قامەتی دەکرد.

کاک سوار دەوڵەمەندترین ئامپای ئاوەدانی بوو، بەڵام چڵکن دەوڵەمەند نەبوو، سەخی و بەدڵ و دەس بڵاو بوو، حەوتووی جارێک مامۆســتا و فەقێکانی بانگهێشــتن دەکرد. لە هەموو کارێکی خێردا پێشــەنگ و پێشقەدەم بوو، کەیخودایەکی باش بوو، خەڵک ڕێزیان لێ دەگرت و قســەیان قەبووڵ دەکرد، کێشە و نێوان ناخۆشی ئاوماڵانی عادلانە جێبەجێ دەکرد. ئێرەیی بەکەس نەدەبرد.

کاک ســوار هەمیشە خاوێنترین و باشترین کەوا و پانتۆڵی دەبەر دەکرد. مام وسووی برای بەســەر کشــتوکاڵ و مەڕ و پاتاڵ ڕادەگەیشت و کاکە سوار کاری زۆر سووکی وەک پاراو و شتی وا نەبا چی نەدەکرد.

کاکە سوار پیاوێکی کەڵەگەت، بەشان و باهۆ و سوارچاک بوو. هەمیشە ئەسپ و ماینی زۆر ڕەسەن و باشی ڕادەگرت و لە جلیت و ڕمبازی و شەڕانخێویدا کەس نەیدەگەیاندێ. کە مەدرەسەیان لە گوندەکەیان دانا کوڕ و کچەکەی خۆی نارده فێرگە. مودیری هان دەدا کە دەرس باش بڵێ و هێندەی ئیحترام دەگرت و چاکەی دەگەڵ دەکرد کە مودیر شەرمی دەکرد بەقسەی نەکا. منداڵەکانی زۆر زیرەک و هۆشیار بوون و چاکیان دەخوێند. ساڵی ١٣٤٧ کە «ئووەیســی» کوشتارگای لە جڵدیان دانا و مام وسووی بەستەزمانی بەتاوانی ئەوەی کە دەســتەیەک چەکداری شەوێک لە تاوڵێ ڕاگرتبوو گرت و پاش چەند ڕۆژ تیرەبارانی کرد، کاکە سواریش مەڕ و پاتاڵ و ئەسپ و ماینەکانی فرۆشت و دەستی لە جووت و ئاژەڵداری هەڵگرت و لەنێو شــار خانوویەکی گەورە و خۆشــی دروســت کرد و دووکانێکی بەققاڵی دانــا. لەوێــش لە خێر و چاکە و هاتووچۆی مەلا و فەقێیــان کەمی نەکردەوە. هەر پێنج فەرزەی بەجەماعەت دەکرد. بەڵام دەســتی لە گوتن هەڵگرت. دووکانەکەی بوو بەمەکۆی ئەدەبدۆستانی شار. ئەو کەسانەی ئاشقە ئەدەب بوون، ئێواران لە دووکانی کاکە سوار کۆ دەبوونەوە، ئەو نوکتەی شــیرین و قسەی خۆشی بۆ دەگێڕانەوە و بەیت و لاوک و گەلۆ و حەیرانی فێر دەکردن ئەوانیش شــێعری شاعیرەکانی کوردیان بۆ دەخوێندەوە. سەیر ئەوە بوو، ئەو پیاوە نەخوێندەوارە مانای زۆر بەرێوجێی لە شێعرە جوانەکان دەداوە و ڕەخنەی زانایانەی لە شێعری هێندێک شاعیر دەگرت کە بەڕاستی جێی سەرسوڕمان بوو.

کاک ســوار تانوپۆی لە ســەروڕیش کەوتبوو. بەڵام هیچ شوێنەواری پیریی پێوە دیار نەبوو. دووکانەکەی زۆر بەرمێن بوو چونکە هەموو کەس تێ گەیبوو کە ڕاست و دروست و بێ فڕوفێڵ و هەرزان فرۆش و دەس خاوێنە. هەموو خەڵکی دێهاتی دەوروبەر و ڕووناکبیری شــارەکەمان سەودایان هەر لەوێ دەکرد. کاکە ســوار دەیگوت ڕاستە ئیعدامی مام وسوو پشــتی شکاندم، ئەوەی ئەو لە کشــتوکاڵ و مەڕداری دەیزانی من نەمدەزانی، بەڵام هۆی

دەس لە جووت و گا و ئاژەڵداری هەڵگرتنم ئەوەبوو کە بتوانم بەمنداڵەکانم بخوێنم تا پێ بگەن و تێ بگەن.

خوا هەڵناگرێ کچ و کوڕەکەشـــی جگە لەوەی ئیســـتیعدادی باشیان هەبوو چاکیشیان دەخوێند. تا ئینقلابی پیرۆزی ئێران دەســـتی پێ کرد. هیچیان زۆر ناسراو نەبوون، بەڵام لە ســـەروبەندی ئینقلابدا خۆیان دەرخست. بەتایبەتی پەری کە هەزاران شێعری حەماسی کوردیی لەبەر بوو. هەمیشە لە ڕیزی پێشەوەی خۆپیشاندانەدا بوو و بەخوێندنەوەی شێعری شاعیرە شۆڕشگێڕەکانمان خەڵکی هان دەدا. دەنگخۆشی و زمان پاراوی لە باوکی بەمیرات گرتبوو. تۆڵەی مامیشی لەو ڕێژیمە بۆگەنە لەبیر نەچووبۆوە.

پـــاش ئینقلاب بۆ درێـــژەدان بەخوێندن چووە تـــاران و بوو بە نێـــرس و گەڕاوە بۆ شارەکەمان کە ژیان لێرەدا بێ مەترسیش نەبوو. بەڵام پەری خزمەتی خەڵکی بێ دەرەتان و هەژاری بەلاوە گرینگ بوو. لە بیمارستان کەس نەبوو دوعای بەخێری بۆ نەکا و خۆشی نەوێ، چونکە بەدەرد و مەرگی هەموو کەسەوە بوو.

باپیر ساڵێکی مابوو زانستگە تەواو بکا و ببێتە موهەندیس کە کاکە سوار لە بۆمبارانی شارەکەماندا لەبەر دەرکی مزگەوت شەهید کرا و خەڵکی شار بەتایبەتی کەسوکاری خۆی تازیەدار و ماتەمبار کرد.

بیســـت دەقیقەی بۆ وەختی ئیداری مابوو کە پەری گەیشـــتە بیمارســـتان، حەوشەی بیمارســـتان لە نەخـــۆش و بریندارات ژاوەی دەهات. تەماشـــای کرد جەندەکێک لەســـەر دارەمەیت لەبەر دەرکی بیمارستان داندراوە، سڵاوێکی کرد و پرسی:

- ئەم جەندەکە چییە؟

پیاوێکی قەیرەلاو هاتە پێش و گوتی:

- بیلامانێ ئەوە خێزانی منە و لەســـەر تەراکتۆر هەڵدێراوە و هەموو لەشی هاڕدراوە و بێ حاڵە.

پەری بزەی لەســـەر لێـــو نەما و بەکابرای گوت بیهێنـــە ژوور بزانم چی لێ قەوماوە؟ بەچوار کەســـان دارە مەیتەکەیـــان هەڵگرت و بردیانە دیوی چاوەنـــۆڕی دوکتۆر. لێفە و ســـیپاڵەکانیان لێ کردەوە و لەســـەر نیوە تەختێک ڕایان کێشـــا. پەری تەماشای کرد و تێگەیشت بەحاڵ ماوە و بەزەحمەت پشووی دێ. لە مێردەکەی پرسی:

- ئەوە بۆ وای بەسەر هاتووە؟

- خانم گیان، دوێنێ ئێـــوارێ بەتەراکتۆر دەچووینەوە، تەراکتۆرەکەم کەمێک چەپەی

کرد و ئەوەش وای بەسەرهات، بەنۆکەرت بم عیلاجێکی بکە. سێ منداڵی سەر و پێچکەم هەیە و کەسم نییە چاوەدێرییان بکا.

پەری لێوی خۆی گەست، بەڵام چی نەگوت. لەو حاڵەدا دوکتۆر هات و ئەویش چاوێکی لە برینداره نیوه گیانەکە کرد و گوتی:

- زوو بیبەنە دیوی عەمەل.

پەری هاتەوە نێو خەڵک شەهابی پزشکیاری دەگەڵ بوو، گوتی:

- شـــوکور ئێوە چاکن و ئەوە کاک شـــەهاب تەماشـــاتان دەکا. ئەوەی زانی پێویستی بەموعاینـــەی دوکتۆره ڕای دەگرێ و ئەوەی بۆی دەرمان کرا دەرمانی دەکا، دەبێ ببوورن ئەو ژنە حاڵی باش نییە و ڕەنگ بێ عەمەلی بوێ و وەختی دوکتۆر زۆر بگرێ.

پاش ســـەعاتێک پەری هاتەوە نێو خەڵک، بزەیەکی شیرینی لەسەر لێوان بوو، مێردی ژنە بریندارەکەی بانگ کرد و گوتی:

- مزگێنیم دەیە ژنەکەت لە مردن ڕزگاری هات و ڕەنگبێ پاش دە ڕۆژی دی بگەڕێتەوە ماڵێ. بەڵام کاکە گیان! ئەو دەمی کە لە ژیانی ژنەکەت دڵنیا نەبووم دڵم نەهات سەرکۆنەت بکەم. ئێســـتا کە شوکر مەترسي و نیگەرانیم نەماوە پێت دەڵێم تەراکتۆر بۆ زەوی کێڵان دروســـت کراوە نەک بۆ موسافیرکەشی. ئێوە تا کەی دەس لەو تەماعە هەڵناگرن و ژیانی خۆتان و خەڵکی دەخەنە مەترسییەوە.

کابـــرا زۆری دوعـــای خێر بۆ پەری کرد و بەڵێنی دا کە لەوەودوا موســـافیر ســـواری تەراکتۆر نەکا.

نیزیک ســـەعاتی سێ لە بیمارســـتان نەجاتیان هات و وێکڕا بەرەو ماڵی کاک شەهاب کە زۆر لە بیمارســـتان دوور بوو وەڕێ کەوتن. خوشـــکە نێرگس چارشـــێوەکەی لە خۆی وەرگرتبوو و چاوەڕوانی ئەوان بوو. کە نیزیک بوونەوە، خوشکە پەری بەدەست ئیشارەی بۆ کاک شەهاب کرد و ئەم شێعرەی بەدەنگێکی بەرز خوێندەوە:

هێنـــد مونتەزیـــری تـــۆ بـــوو هەتـــا چـــاوی ســـپی بـــوو
نێرگـــس کـــە لەســـەر یـــەک قـــەدەم و دیـــدە چەقیبـــوو

ئەم شێعرە ئەوەندە جوان و بەجێ بوو کە هەموویانی سەرەڕای ماندوویەتی و برسیایەتی وەپێکەنین خست. نێرگس چەمۆڵەیەکی لە پەری نا و گوتی:

- جەرگت ڕەش بێ کچەتیوە دەم هەراشە هەر دە قسەی زەلامت کردووە. خۆڵت وەتڕ و تیتۆڵان، بۆیە تەشک و داوێنت وا جوانە... پەری پێکەنی و گوتی:

- بەســـی بڕێسە، وەرە پارووپەکمان نان بدەیە هەموو لە برسان لاترەی دەبەستین، بۆ خۆت تا ئێســـتا حەوت جەمت کردووە. ڕەنگە ئـــەوەی خەزوبەز بێ بۆ خۆت لرفت دابێ. دەک نەوست دەبەر پێت کەوێ.

پاش ئەو شـــەڕە دندووکە کە چوونە ژوورێ، ئەوان دەستیان، دەستۆی یەک کرد وەک دە ســـاڵ بێ یەکتریان نەدیبێ کەوتنە ڕامووســـینی یەک. پاش ماوەیەک نێرگس ڕووی لە پەری کرد:

- باجە پەری توخوا ئەم شێعرە جوانە ئی کام شاعیرە؟... پێکەنی و گوتی:

- ئەگـــەر پێتان دەڵێم زیاتر موتاڵا بکەن بۆ ئەوەیە. ئەگەر کەمێک شـــارەزای ئەدەبی کوردی بای دەتزانی ئەم شێعرە جوانە ئی «نالی» شاعیری مەزن و بەناوبانگی کوردە.

تـــا نەهاریان کرد و پێکەوە بوون هەر لەســـەر شـــێعری کـــوردی دوان، هەموویان لە شـــارەزایی و شێعرناسی و زەوقی ئەدەبی ئەم کچە سەریان سوڕما، زەردەی هەتاو بەحاڵ لەســـەر ترۆپکی کێوە بەرزەکان مابوو کە خواحافیزی لە خوشـــکە نێرگس و کاک شەهاب کرد و لە حاڵێکدا هێشـــتا پەری گاڵتەی بەنێرگس دەکرد و ئەویش جوابە جەنگی دەکرد بەپێکەنینەوە لێک جوێ بوونەوە.

پەری کە گەیشـــتە بەردەرکی خۆیان و شـــوێنی تەگەرە ماشـــینی دی زانی کە ئەوە ماشـــینی خوازبێنیکەرانە کە موهەندیس پیرانی ناردوونیە ســـەر پەری. دوو مانگ لەوەی پێش موهەندیس کاغەزێکی بەئەدەب و جوانی بۆ پەری نوسیبوو و داوای لێ کردبوو ئەگەر پێی خۆش بێ دەنێرێتە سەری. پەری کە دووجار زیاتر موهەندیسی نەدیبوو لە وڵامدانەوە پەلەی نەکردبوو و کاغەزەکەی بەکاک شەهاب کە دەیزانی دۆستێکی باش و بەئەزموونیەتی نیشـــان دابوو. کاک شـــەهاب بێ ئەوەی ئەم ڕازە لەکن کەس بدرکێنێ تەحقیقی تەواوی لەسەر موهەندیس کردبوو و بۆی دەرکەوتبوو کە موهەندیسیش وەک پەری خەڵکی لادێیە و لەســـایەی وریایی و زانایی خۆیەوە بۆتە موهەندیســـی کشـــتوکاڵ و ماڵی باوکی هێشتا هەر لە گوندن و وەک خۆیان کرمانجن و لە هەموو بابەتەوە لایقی هاوسەری کچێکی وەک پەرییـــە و چەند ڕۆژ پێشـــتر وای کردبوو کە بەحوزووری ئەو لـــە جێگایەک یەکتر ببینن و قســـەی خۆیان ڕووبەڕوو تەواو بکەن و هەردووک یەکتریان پەســـەند کردبوو و قەراریان دانابوو، لەو ڕۆژەدا دایک و پووری موهەندیس بچنە خوازبێنی و تامی زاری دێدئەســـتی و

موهەندیس باپیر بزانن. کاک شـــەهاب ئەو میوانییەی بەو مەبەستە کردبوو کە پەری ئەو ڕۆژە لە ماڵ نەبێ.

بەئەســـپایی دەرکەی کردەوە و چۆوە تەماشـــای کرد دایکی و خاڵە خدری و باپیر لە دیوی بەردەستان دانیشتبوون، خاڵە خدری پاش شەهیدبوونی باوکی بەسەر دووکانەکەیان ڕادەگەیشت کە وەژوور کەوت هەرسێک لە قاقای پێکەنینیان دا و دایکی گوتی:

- بیبی جان خانم چۆن کەڵەکی واشت لە بن سەریدان؟

پەری شـــەرمێکی کچانە دایگرت و ســـوور هەڵگەڕا و سەری داخست و یەکسەر چۆوە دیوەکـــەی خـــۆی و جلەکانی گۆڕین و بەخەیاڵ بوو ئەمشـــەو لـــە دیوەکەی خۆی وەدەر نەکەوێ. بەڵام زۆری پێ نەچوو دایکی هەرای کرد:

- پەری گیان! ماڵی بابم لەوێ بەتەنێ چ دەکەی وەرە ئێرە.

پەری بەشەرمەوە چۆوە دیوی بەردەستان و بەئەدەب دانیشت. دایکی گوتی:

- ڕۆڵەگیان دەتزانی ئەمڕۆ خوازبێنیکەر هاتبوونە سەرت؟

- بەڵێ دایە گیان ئاگام لێ بوو.

- وەڵڵا کچم دایکی ژنێکی وێچوو و کەیخودا ژنە، بۆ خۆشـــی کە هەر لە ماشـــیندا دیم زۆر قۆزە. جا نازانم بۆ خۆت دەڵێی چ؟ بەیانی دێنەوە تا جوابیان بدەینەوە. باپیر هەڵی دایە و گوتی:

- خوشـــکێ گیـــان! من پیرانی باش دەناســـم کوڕێکی زۆر بەئـــەدەب و پاک و چاکە، مەدرەکی تەحسیلاتی بەرزیشی هەیە، جا دڵی خۆت دەزانێ.

پەری لە بن لێوان گوتی:

- بۆ خۆتان دەزانن.

دایکی گوتی:

- ئەوە بۆ دەڵێی مانگی شـــەرمێتە. لە کەنگێوە وا شـــەرمێون بووی ڕەپ و ڕاست بڵێ مێردی پێ دەکەم و ڕزگارمان بکە.

هەموو پێکەنین و ئیدی باسی ئەو مەوزووعەیان نەکردەوە. چەند ڕۆژ پاش، باپیر، کاک شەهاب و چەند کەسی دیکەی بانگهێشتن کردبوو. لە پڕ مەلا و دوو فەقێ و پیرەپیاوێکی خاوێن و ڕەزا سووکی دێهاتی وەژوورکەوتن، یەکێک لە دوو فەقێیەکان دەفتەرێکی گەورەی لەبن هەنگڵدا بوو. لەبەریان هەســـتان، وەلای ســـەروویان خستن و لەسەر چۆک دانیشتن. مامۆستا سیغارێکی داگیرساند و ڕووی لە موهەندیس باپیر کرد و گوتی:

- ئاغا میرزا! مام ســمایل بابی ئاغای پیرانییە و وەکالەتی شــەرعی داوەتێ کە پەری خانم مارە بکا. ئێستا چ دەفەرمووی؟

باپیر گوتی:

- مامە گیان پڕ بەدڵ سوپاسێ دەکەم و ئێمە لە ئێوە هەر خزمایەتی گەرممان دەوێ و ئیحترامی خوشکم و هیچی دیکە.

کورتی ببڕینەوە، ئەوێ ڕۆژێ پەرییان لە موهەندیس پیرانی مارە کرد. چەند ڕۆژ پاشان خەنەبەندانێکی خۆش بوو. باو باوی نێرگس بوو. وەک کەوی شــەڕانی پەڕبازێ لە دەوری پەری دەکرد و دابوویە بەر هێرشی لاتاو و تەوس و پللار. پەری دەستی لەبەر نەدەکردەوە، ڕۆژی پێنج شــەمۆش هەموو لە ماڵی بووکی بوون. نێرگس وەک خولخولە هەڵدەسووڕا و پەزیرایــی لە خەڵک دەکرد و جارجارە چەپۆکێکی بەپەریدا دەدا یا چەمۆڵەیەکی لێ دەنا و هەموویانی وەپێکەنین دەخست، لای بانگی شەوان تارای سووری جغ جغەداریان بەسەر پەری دادا و بووکیان سواری ماشین کرد و بەداب و دەستوورێکی کوردانە و موحتەرەمانە بەڕێیان کرد.

ئێوارەی جومعە بوو و ئیدارە نەبوو. لە ماڵێ دانیشــتبووم و تەماشــای تەلەویزیۆنم دەکــرد. لــە پڕ گرم و هۆڕ پەیدا بوو و تۆز و خۆڵ بەری ئاســمانی گرت. هەواپەیماکانی بەعســی شــارە خونچیلانەکەیان دا بەر ڕاکێت و بۆمب. ئێمە بەپەلە خۆمان لە ژێرزەمین هاوێشــت. هاڕە و زرمەی فڕۆکەی دوژمن و تەقەی دەســڕێژی دژی هەوایی خۆمان زراوی دەتۆقانــد و گوێی کەڕ دەکرد. وەک ڕۆژی قەرەوەیس بــاب ئاگای لە کوڕی نەبوو. پاش نیو ســەعات کە هاتمە دەر دووکەڵەشینکە لە هەموو لایەکی شار هەڵدەستا و لەبەر بۆنی barووت و تۆز و خۆڵ پشــوو هەڵنەدەکێشــرا. بەتاڵووکە خۆم گەیاندە ماڵی کاکە سوار. دیار بوو ســەدەمەی نەدیبوو. بەڵام دەرکی داخرابوو، کەس لە ماڵ نەبوو. بەنێو خەڵکی سەرلێشــێواو و چاو بەگریاندا بەغاردان چوومە ماڵە موهەندیس پیرانی. بەداخەوە خانووە تازە و جوانەکەی ئاداری بەســەر پادارەوە نەمابوو. کاک شەهاب و نێرگس و دێد ئەستی و باپیــر، لە حاڵێکدا بانگ لەســەر بانگیان لێ دەدا، خەریکی لابردنی خشــت و بەرد و گڵ بــوون، منیش وەک ئــەوان لە گابۆڕم دا و خەریکی کار بووم. وردە وردە خەڵک هاتە یارمەتیمان. لەلای نیوەشــەودا جەنازەی زاوای تازە و بووکی یەکشــەوەیان لەبن خاک و خۆڵ دەرێنا.

هەواری خالی

شـــەو ڕاشکابوو، موسەجەلەکەمان کاری دەکرد، شـــریتەکە ئارام ئارام هەڵدەوێزندرا. گۆرانییە کوردییە خۆشەکانمان یەک لە دوای یەک دەبیستن. هەر من و ئەو بووین. کەسی دیکەمان بەدەورەوە نەبوو. پیرە مات و بێدەنگ بوو، چاوە لێڵ و سیسەکانی لێک نابوون، جگەرە لەنێو ئەنگوســـتە ڕەق و تەقەکانیدا دووکەڵی دەکرد و بەخۆڕایی دەسووتا. دەنگی حەسەن زیرەک و خالەقی و مەلا حوسێنمان گوێ لێ بوو.

شریت گەیشتە سەر دەنگی «ماملێ» کە دەمزانی زۆری پێ خۆشە. کەچی لەپڕ وەک گۆزێکیان ئاوی ســارد پێدا کردبێ. تێکڕا بوو، داچڵەکی چاوی هەڵبڕی، دەورووبەری خۆی بەســـەرکردەوە و بەدەنگێکی نووســاو و لەرزۆک کە دەتگوت لە بنەبانی ئەشکەوتەوە دێ گوتی.

«کاکە بەسە تۆ خوا بێدەنگی بکە».

دەسبەجێ ئەنگوستم لەســـەر دوگمەی موسەجەلەکە داگرت. بەڵام سەرم سوڕما و لە دڵی خۆمدا گوتم:

«یانی چی؟ بۆ وای بەســـەرهات؟ بۆ ڕەنگی بزڕکا؟ بۆ پەشـــۆکا؟ بۆ تکای لێ کردم موســـەجەلەکە بکوژێنمەوە؟ خۆ ئەو دۆستی نیزیکی ماملێیە، ماملێی زۆر خۆش دەوێ و گۆرانییەکانی گەلێک پێ خۆشـــن. جاران کە گۆرانییەکانی ماملێمان لێ دەدا ســـەرتاپای

دەبوو بەگوێ و مووی لێ نەدەبزووت، دەبوو ئێمەش ورتەمان لەبەر نەیەتەدەر، دەنا لێمان تووڕە دەبوو، دەیگوت: دەنگی زوڵاڵ و ئاسمانی ئەم هونەرمەندە خەمم دەڕەوێنێ، کوڵ و کۆم دادەمرکێنێ ئۆخژنم دەخاتە نێو دڵ و دەروون».

ئەدی چۆنە ئەمشەو گۆڕاوە؟ بۆ نایەوێ گوێی لە دەنگی ئەم خۆشخوانە مەزنە بێ؟

دوو مـــژی توندی لە جگەرەکـــە دا دووکەڵی بەزار و تفنکدا هاتەدەر، بەتووڕەیی لەژێر جگەرەکەیدا کوژاندیەوە و هەڵی پرواند. دیســـان مات بۆوە، هەناســـەیەکی سارد و درێژی هەڵکێشـــا، لێوی کرۆشت، دەســـتی وەبەر چەنەی دا و چاوی بێ ترووکان لە سووچێکی ژوورەکە بڕی خەمێکی قووڵ، ئازارێکی بێ ئامان و دەردێکی گرانی لە سیمادا بەدی دەکرا. وەک پیرە هەڵۆیەکی باڵ وەریوی چەنگ شـــکاوی لە ڕاو کەوتووم دەهاتە پێش چاو. وێ دەچـــوو بیر لە ڕۆژانی خـــۆش و هەڕەتی لاوەتی بکاتەوە کە تازە بەهیوا نییە بگەڕێتەوە. لەمێژ بوو هاودەم و هاودەنگ بووین، باشم دەناسی و دەمزانی ئەو کاتەی کۆنە برینەکانی دەکولێنەوە و ناسۆرەکانی تەشەنە دەبنەوە و ژان لە دەروونیدا پەنگ دەخواتەوە، تووشی ئەم حاڵە دەبێ و پێی خۆش نییە بیدوێنن.

جاری وا بەجێم دەهێشـــت، لێی دەگەڕام بەتەنـــێ لەنێو خەمەکانیدا بتلێتەوە و خۆی دەرمانێک بۆ دەردەکەی بدۆزێتەوە. بەڵام ئەمجارە لێم بوو بەوەسوەسە نەمدەزانی بۆ وای بەســـەرهات؟ دەمەویســـت هەرچۆنێ بێ لەم ڕازە بگەم، جگەرەیەکم بۆ داگیرساند و دامە دەستی.

بزەیەکی تاڵ لێوە وشک و بەبارەکانی لێک هەڵچڕین ئەم بزە غیرەتی لەبەر نام بڵێم:

«مامـــە گیان! پێم ســـەیرە ئەوە بـــۆ لە مامڵێ زیـــز بووی، خۆ تۆ جـــاران مامڵێت بەهونەرمەندێکی گەورە ناو دەبرد و گۆرانییەکانت زۆر پێ خۆش بوون».

کەمێک بەتووڕەییەوە گوتی:

«من لە مامڵێ زیز بووم؟ نا ئەم تاقە گۆرانییەم پێ خۆش نییە».

گوتم: «نەکا هەوای گۆرانییەکە نارەسەن بێ».

- لەبیرم بوو دەگەڵ ئەو هەموو ڕێزەی بۆ مامڵێ دادەنێ ڕەخنەشـــی لێ دەگرێ و پێی ناخۆشە جار جار هەوای نارەسەن دەڵێ کە مایەی مۆسیقای بێگانەیان پێوە دیارە.

زۆر جار دەیگوت چونکە مامڵێ خۆشـــخوانێکی گەورە و بەناوبانگە و دەنگی داخوازی زۆرن و لاوەکان وەدووی دەکەون زیاتر لەو کەسانەی ناشیانە و نەزانانە ئەم کارەی دەکەن، بەڵام خەڵک پێشوازیان ناکا زیان لە مووزیکی نەتەوایەتیمان دەدا.

گوتی: «کارم بەڕەسەنی و ناڕەسەنی هەوایەکەی نەداوە، دەنگی مامڵێم لە هەموو حاڵێکدا پێ خۆشە، بەڵام تەعبیرێک لە شێعری سەربەندی گۆرانییەکەدا هەیە کە ئازارم دەدا و گەڵێکم ئازار دەدا».

گوتم کام تەعبیر؟ «دەمەویست بەوردبوونەوە لە تەعبیرەکە ڕازەکە بدۆزمەوە و مەتەڵەکە هەڵێنم».

گوتی: تەعبیری گەییمە هەواری خاڵی. «ئەم تەعبیرە بیرەوەریەکی کۆن و تاڵم دێنێتەوە یاد، کە ڕابردنی ڕۆژگار و تاڵ و سوێری ژیان تا ئێستا نەیتوانیوە ژیلەمۆی فەرامۆشی بەسەردا بکا».

هەوداکەم هێندەی دیکە لێ ئاڵۆز بوو، دڵم هێندەی دیکە کەوتە خرت و پرت خوایە! دەبێ ئەم چەند وشە ساکارانە چ بیرەوەرییەک بخەنەوە یادی ئەم پیرە، زورهانە، ڕەنجەڕۆیە؟ کە لە ژیانی درێژ و پڕ مەترسیی خۆیدا تووشی کارەساتی گەڵێک گەورە و گران و ڕووداوی فرە بەسام و تاڵ هاتووە. زۆری ڕەنج و کوێرەوەری و ئاوارەیی و دەربەدەری دیوە، سارد و گەرمی ڕۆژگاری چێشتووە و شەو و شەونخوونی کێشاوە و لەگژ بەدکاران ڕۆچووە و لەبەر زۆرداران دای نەنواندووە و لەپێناوی ژیاندا زۆر جار تا لێواری گۆڕ ڕۆیشتووە. نەمدەوێرا بیهاروژێنم، لە خۆم ڕانەدەدی لێی پرسم، دڵنیا نەبووم وەڵامم دەداتەوە، کەم وابوو پرێسکەی دڵی بۆ کەس بکاتەوە و ڕازە کۆنەکانی بدرکێنێ، ناچار بێدەنگ بووم و چاوم لە سەروسیمای پیاوانە و پیرانە بڕی، ئەویش کڕ و مات بوو. دیار بوو دەریای دەروونی شەپۆلان دەدا و کوورەی لە جۆشی هەناوی ئاورینگان داوێ.

پاش ماوەیەک بێدەنگی شریتەکەم لەدوو دا تا گۆرانییەکی دیکەی مامڵێم دۆزیەوە، دەنگم دایە، پیرە هۆشی هاتەوە بەرخۆی، سوورایی خۆشی و شادی لە کوڵمە سیس و چرچ و بێ ڕەنگەکانیدا پەیدا بوو. بەتاسەوە گوێی بۆ گۆرانییەکە هەڵخست تا تەواو بوو.

بەزەردەخەنەوە گوتی:

«برا تۆ ئەوەم بۆ لێدە بزانە پێم خۆشە یا نا؟»

هەستا خەریک بوو بڕوا بەڕوو هەڵماڵاوی پێشم لێ گرت و گوتم: «پێت نەگوتم ئەم گۆرانییە چ بیرەوەرییەکت دەخاتەوە یاد و ئەوەندەت ئازار دەدا؟»

چرژا، لێوی لەرزین، نێوچاوانی گرژکرد و گوتی: «لەم دنیا پان و بەرینەدا هەموو کەس هێندێکی ڕازی ئەوتۆ لە سینەدا هەن کە بۆ نیزیکترین کەسیان ناگێڕێتەوە و دەگەڵ

خۆیان دەباتە ژێر گڵ. ئەم ڕازەی منیش لەوانەیە، تا ئێستا کەس لێی نەبیستووم. تۆش بیزانی چ قازانجت پێ ناگا و نەیزانی چ زیانت لێ ناکەوێ».

زانیم زۆر قەڵس نییە، بۆیە گوتم:

«نازانم بۆ ئەوەندەم پێ خۆشە لەو ڕازە بگەم، بەڵام ئەگەر درکاندنی زیانی بۆ تۆ هەبێ گرنەت لێ ناگرم».

زۆر توند کۆکی، دەستی بەسنگەوە گرت و دانیشتەوە و گوتی:

«پیاو واز ناهێنێ، لە کۆڵم نابیتەوە، دەوەرە بۆت بگێڕمەوە: ئەو سەردەمەی من لە تافی لاوەتیدا بووم، هێشتا شەڕی دووەمی جیهانی نەقەوما بوو. دنیا ئەو هەموو ئاڵوگۆڕەی بەسەردا نەهاتبوو، ژیان زۆر ساکارتر بوو بەتایبەتی وڵاتەکەی ئێمە لە ئێستاش پاشکەوتووتر بوو. هیچ شارێکی کوردستان بەرق و کارەبای نەبوو، هێشتا لە دێهات چرای ڕۆن گەرچەک و چۆڵە چرا مابوون و ئاگر بەبەرد و ئەستێ هەڵدەکرا. هەرچەند تاک و تووک ئۆتۆمبێل بەڕێگا ناخۆش و ناهەموارەکانیدا ڕابردن. بەڵام هێشتا باشترین ماڵی سواری ئەسپ بوو. شازدە، حەڤدە ساڵە بووم کە دەستم لە خوێندن هەڵگرت و چوومەوە دێ. باوکم ئەسپێکی زۆر جوان و باش و تفەنگێکی ڕاویی دامێ، وەک هەموو دنیام هەبێ وا بوو، زۆرم شایی بەخۆ بوو.

هەموو ڕۆژێ بەیانی زوو سوار دەبووم و بەدەشت و مەزرادا دەگەڕام، پاش نیوەڕۆیانیش دەستم دەدایە تفەنگ و دەچوومە ڕاو.

پایز داهات کاروبار لە کەمێی دا، ڕاو خۆشتر بوو، ڕۆژێک پیرە ڕاوکەرێک پێی گوتم کەو ڕەو دەستی پێ کردووە، کەوێکی زۆری تەرەکەمە لە فلان کێو کۆبوونەوە کە هەم ماندوون و هەم ناشارەزا ڕاویان خۆشە و کوشتنیان هاسانە، ئەگەر زوو لێیان وەخۆ نەکەوی، بەرەو گەرمێن دەڕۆن و لە کیس دەچن. بەیانی دەستم دا تفەنگ و لە لاقانم وەرێنا و خۆم گەیاندە چیا. ڕاستی دەکرد وەک خیز و خۆڵی کەو لێ بوو، هەرچەن ناشی بووم و ڕاوم نەدەزانی و باشم نەدەنگاوت، دیسان زۆرم کوشت. ئێوارێ ماندوو و شەکەت، بەڵام شاد و بەکەیف بەرەو ماڵ بوومەوە یەکەم جار بوو توورەکەی ڕاوێم ئەوەندەی نێچیر تێدابێ، لام دا سەر کانیاوێک کەمێک بحەسێمەوە. تەماشام کرد ڕەشماڵێکی گەورە لەسەرچاوە کانیەکە هەڵدراوە. ڕێگام بەبەر دەرکی تاوڵەکەدا بوو، دیتم کیژێکی باڵابەرزی، بەژن باریکی، گەندومی کوڵمە سوور، چاو و برۆ ڕەش و کەزێ شۆڕی زۆر جوان و ڕەزا سووک لەبەر دەرکی چادر ڕاوەستاوە و تەشی دەڕێسێ. لێی نیزیک بوومەوە، بەڕاستی

حەپەســـام و پێم لە بەند چوون، بەشـــەرمەوە سڵاوم لێ کرد. لام وابوو جوابم ناداتەوە و خۆی لە ژووریّ داویّ. کەچی بەڕووخۆشـــی جوابی دامەوە، بەگەرمی بەخێرهاتنی کردم و گوتی: فەرموو لادە چامان سازە پیاڵەیەک چا بخۆوە. گوتم: ڕۆژم لێ درەنگە، ناگەمەوە، بەزیـــاد بێ. بەڵام لە دڵی خۆمدا زۆرم پێ خۆش بـــوو لادەم و هیچ نەبێ تاوێک لە بەژن و باڵا و ڕەنگ و ڕووی ئەم کیژە ناســـک و نازدار و شـــۆخ و لەبارە بفکرم، کە هەر ئەمجار چـــاوم پێ کەوتـــووە و نازانم خەڵکی کوێیە و کچی کێیە؟ خەریـــک بووم بڕۆم و تێپەڕم دەستی بەسوێندان کرد و گوتی: نابێ بڕۆی. چوومە ژوور لە لامێردانی، لێفەیەکی خاوێنی بۆ لەســـەر لبادان ڕاخســـتم. چووە کولێنێ هێندەی فووی لـــە قەننەی کەی کەوڵێک نان و جامێک شـــیرێژ و ڕۆن و تاســـێک دۆی ترشی ســـاردی لەپێش دانام. بۆ خۆشی شانی وە دیرەگی تاوڵێ دا و ڕاوەســـتا. تا پتری تێ دەفکریم زیاترم پێ جوان بوو نەمدەتوانی چاوی لێ بترووکێنم. ئەویش چاوی لە من نەدەترووکان، گوتم بۆ ڕاوەســـتاوی دانیشە. بێ پەروایانە زۆر لە نیزیکم دانیشـــت، ئەو لە من باو خۆشـــتر بوو، ڕەنگبوو یەک دوو ساڵ لە مـــن بەتەمەنتر بێ، ئەو گەورە کچ بوو و من مێرمنداڵ، دیاربوو لە دڵداریشـــدا ئەزموونی زیاترە. وردە وردە، شـــەرمم شـــکا و لێم پرســـی: ناوت چییە؟ کچی کێی؟ بەڕاشکاوی و بەدەنگێکی ســـیحراوی گوتی: ناوم هەمینە، کچی پیاوێکی مەڕداری دەوڵەمەند بوو ماڵیان ڕێـــگای چـــوار ڕۆژی کاروانێ لێرەوە دوور بوو بەدوای لەوەڕگـــەدا گەیبوونە ئێرە. گوتی: چوار بێریم دەگەڵێ ناردوومنە ئاوردووان. خۆم پێ ڕانەگیرا گوتم: خۆشم دەوێی. بەنازەوە پێکەنـــی و گوتی ئەیەڕۆ! (کەنگر و قوماش نابنە وێڵداش). کورتی ببڕمەوە لە ماوەیەکی کورتدا نامۆییمان لە نێواندا نەما.

بەڵێنی پێدام هەموو ڕۆژێ پاڵێنی بۆم بێتە بن بەردێک کە لەودیوی چادرەکەیان بوو. هەموو ڕۆژێ بێ نێوبڕ بەبیانووی ڕاو دەچووم یا باشتر بڵێم دەفڕیم بۆ ژوانگەکەمان. هەموو جارێ کە دەچووم ئەو لەوێندەرێ چاوەنوارم بوو. بەهیچ زمانێک ناتوانم خۆشـــی و شادی ئەو ماوەت بۆ بکێڕمەوە کە پێکەوە ڕامانبوارد. بەڵام خۆشـــترین دڵداریم بووە. ڕۆژێکیان بەعادەتی ڕۆژان دەستم دا تفەنگ و لە بەندەن هەڵبووم. هەوراز و سەربەرەژێرم نەدەزانی. وەک بـــا دەفڕیم، دەمەویســـت زووتر بگەمە جێ ژوان، دەمەویســـت زووتر چاوم بەچاوی (هەمین) بکەوێتەوە، دەمەویســـت لەشە نەرم و گەرم و گوڕەکەی لە ئامێز بگرم. چاو لە چاوە جوانەکانی ببڕم. لێوە، ناســـک و ئاڵەکانی بمژم. مەمکە تورت و خڕەکانی بگوشـــم. دەمەویست گوێم لە دەنگە خۆش و ناسک و خەمڕەوێنەکەی بێ. خۆی بەقوربان و سەدەقە بکەم هەرچەن زۆر نیزیک نەبوو. بەڵام زۆر زوو خۆم گەیاندێ. پشـــووم ســـواربوو هەناسە

بڕکەم گەیشتێ. چوومە بن بەردەکە کەسی لێ نەبوو دڵم داخورپا، بۆ نەهاتووە؟ بۆ دیار نییە؟ لێم نەتۆرابێ؟ نا نا دوێنێ بەخۆشـــی لێک جوێ بووینەوە. ئاگام لێ بوو تا ئاوابوو چەند ئاوڕی ئاسکانەی لێ دامەوە. باوکی بەکەین و بەینەکەی نەزانیبێ؟ ئەو پرسیارانم لە خۆم دەکرد و وەڵامێکم بۆ نەدەدۆزرایەوە، دەتگوت: لەســـەر پۆلان دانیشتبووم، حەجمینم لێ هەڵگیرا، ئۆقرەم لێ بڕا چیدی خۆم بۆ زەوت نەکرا. بەســـینگە خشـــکە لە بســـتۆکە ئاوابووم، ئەودەمی زانیم چم لێ قەوماوە؟ ڕەشماڵ لە جێی خۆی نەمابوو داگەڕام بۆ جێ هەوارەکەی، لەوێ دانیشـــتم. لێت ناشـــارمەوە تێر و پڕ گریام و شینێکی باشم گێڕا، قەت هەمینم نەدیتەوە. نازانم ماوە یا مردووە؟ ئەگەر مابێ دەبێ ئەویش وەک من پیر و کەنفت بووبێ، بەڵام هەرگیز فەرامۆشـــم نەکردووە و ئێســـتاش لە خەیاڵدا وەک کچە جوانەکەی ئەودەمیم دێتە پێش چاو. ناتوانم بەخۆمی بســـەلمێنم پیربووە و پیری درزێو و ناشـــیرینی کردووە. سی ساڵ بەسەر ئەو ڕۆژەدا ڕابواردووە. منیش دنیام زۆر قوونەکەو کردووە و لە تاڵی و ناخۆشـــییان ڕاهاتووم و ڕۆژگار خاڕاندوومی. بەڵام هەرچەن جارێک بەسەر هەواری خاڵیدا کەوتووم بەخۆم نەبووە گریاوم». مامە پیرە هەستا بڕوا لە حاڵێکدا کە گریانی لە ئەوکی گیرابوو و فرمێسکی لە چاواندا قەتیس مابوون، چەند هەنگاوێک ڕۆیشت و ئاوڕێکی لێ دامەوە و گوتی: «بۆیە گوتم ئەم گۆرانییە لێ مەدە!»

مەهاباد

لەوەتی تووشــی ئاوارەیی بووم، لەوەتی وڵاتی خۆشەویســتی خۆم بەجێ هێشتووە، لەوەتی لە یار و دیار و کەســوکاری خۆم هەڵبڕاوم. هەموو ئێوارەیەک بێ نێوبڕ خەمێکی گران، ئاوازێکی بێ ئامان و ژان و بڕکێکی بێ دەرمان، ڕوو لە دڵ و دەروونم دەکا، ئۆقرەم لێ هەڵدەگرێ، ئارامم پێ ناهێڵێ و بڕستم لێ دەبڕێ.

ناتوانم لە ژووری دانیشــم، پێــم خۆش نییە کەس بەدەورمەوە بــێ، حەز بەتەنیایی دەکەم، بێدەنگیم پێ خۆشــە، پێم خۆشــە ماوەیەک دەگەڵ خۆم، دەگەڵ هەســتی خۆم ڕایبوێرم. هەور بێ یا ســاماڵ، گەرم بێ یا ســارد، خۆش بێ یا ناخۆش وەدەردەکەوم. کەمێک بەپێیان دەگەڕێم و بیردەکەمەوە. خۆ ئەگەر بتوانم لە ئاوەدانی وەدەربکەوم، کە لە گوێی کەنداڵێک، لەدەم ڕووبارێک، لەسەر بەردێک، لەبن دارێک دانیشم و لە ئاسۆ ڕامێنم، زۆر زوو سووک دەبم و دڵم دەکرێتەوە و جاری وایە هەست بەشادیش دەکەم.

لەم ڕۆژانەدا وەک هەموو ڕۆژێک پەژارە ســواری شــانم بوو، خەفــەت دایگرتم، ئازار هێرشــی بۆ هێنام، حەجمینم لێ هەڵگیرا و ناچار بووم وەدەرکەوتم. هەوا نەرم و خۆش بوو، لە ئاســمانی ســاوی زســتانیدا پەڵەهەورێکی پچووکیش بەدی نەدەکرا. هەتاوی بێ تیشــک و تین وەک تەشــتێکی پڕ لە خوێن لە ئاســۆیەکی دوورە دەست بەرەو ئاوابوون دەچوو. کێ دەزانێ ئەمڕۆ لەو دنیا پڕ شەڕ و کێشەدا خوێنی ڕژاوی چەند کەسی بێ تاوانی دیوە و ناڵەی چەند برینداری بەجێماوی بیستووە؟

جگەرەیەکم داگیرساند. بەجادەدا ڕۆیشتم. ئەوەندەی با نەدەهات دووکەڵی سیغارەکەم داڕفێنـــێ و گەڵای دارەکانی ئەم بەر و ئەویـــەری جادەکە ببزوێنێ. لام دا کۆڵانێک کە لە جادەکە ڕاســـتتر و ئارامتر و بێدەنگتر بوو. چـــەن ژن بەجلی ماڵێوە لەبەر دەرکێک لێک هاڵابوون، هەژدەر هەژدەر قسەیان دەکرد، قاقا پێ دەکەنین. بەکێ؟ بەچی؟ بۆچی؟ نازانم بەڵام خۆ هەموو کەس وەک من ئێواران خەمبار نییە. تا پتر هەڵدەکشـــام بێدەنگی زیاتر دەبوو.

سەگێکی گەڕۆکی، وریا و قووت و ڕەوەک کلکی لە گەڵۆزی گرتبوو، مڵ و مۆی دەکرد. قەپە کۆڵێکی گەورە لەولاتر لەســـەر چینچەکان هەڵترووشـــکا بوو، گوێی خشت بڕابوون پیر و کەنەفت بوو، لەبەر لاوازی هەموو پەراســـووی دەبژێران، لەمبۆزی بۆزی و بناگوێ و نێوچاوانی شوێنی کەڵپ و کۆنە برینانی پێوە بوو، دیاربوو ڕۆژگارێک دڕ و شەڕانی بووە. دێڵـــە بەبای لە گەماڵان بڕیوەتەوە، بەچی مەعلووم گورگی نەخنکاندووە، هێلکە و ڕۆن و کولیچەی نەخواردووە و خۆشەویستی خاوەنەکەی نەبووە؟ بەڵام کە ڕەو کەوتووە و کەلاکی داوە، ئینسان، ئینسانی بێ وەفا، بەڕەڵڵای کردووە!

چاوە پرووشـــکەکانی لەســـەر یەک دانابوون، دەتگوت بیر لە ســـەردەمی گوجووکی و جحێڵی و خۆشەویســـتی و بەدەســـەڵاتی خۆی دەکاتەوە. تێی ڕامام، زگم پێی ســـووتا، خەمی ئەویش بوو بەســـەر باری خەمانم. ژنێک لە پێچی کووچەیەک وەدەرکەوت، ژنێکی شۆخ و شەنگ و جوان و چەلەنگ و کۆک و پۆشتە، قژ زەرد و چاوکاڵ و سوور و سپی و ڕوومـــەت پان، باڵابەرز و بەژن باریک، مەمکە خڕەکانی، بلووزە تەنگ و تەنکەکەی هەڵدا بـــوو، بەلەنجەولار دەڕۆیشـــت ئەو هیچ ئاوڕی وەمن نەدەدا. بـــەڵام من چاوێکی کڕیارانەم بەسەرتاپای داگێڕا، هیچ ئەندامی لەشیم نەبوارد. دەڵێن «بەندەی بێ عەیب نییە» بەڵام من نەمتوانی هیچ عەیبانی لێ بگرم. دەرفەتم هەبوو تێی فکرم، من لە ڕۆیندا پەلە ناکەم، دەگەڵ ئەوەشـــدا ئەو نەیدەتوانی جێم بێڵێ. چونکە دەســـتی کچێکی پچووکی زۆر ڕەزا سووک و ژیکەڵە و پاک و خاوێنی بەدەستەوە بوو و پێ بەپێی ئەو دەڕۆیشت.

پشـــیلەیەکی ســـووربەڵەکی کوڵکن و قەڵەو لە ماڵێک هاتەدەر. دیاربوو خۆشەویستی کابانە، تێروتەسەلە، جێی گەرمە و پارووی نەرمە. کلکی قەف کردبوو، بەفیزەوە ڕاوەستا لووتـــی بەرزکـــردەوە. لە پڕ کچەکە دەســـتی ژنە جوانەکەی بەردا و ڕای کردێ. پشـــیلە نەبزووت، دەیزانی، پەنجە نەرم و نۆڵەکانی ئەم کیژە ئازاری نادەن.

ژنەکـــە وەپەلەکەوت، بەدەنگێکی زۆر ناســـک و خۆش هاواری کـــرد، ناوێکی ئەوەندە

خۆش و پیرۆز یا هیچ نەبێ بەلای منەوە، خۆش و پیرۆزی بەزار داهات کە وەک برووسکە لێم بدا لە جێی خۆم وشــک بووم. بەچاوترووکانێک نیزیکەی نیو چەرخی ژیانم، ژیانی پڕ تاڵی و سوێری، پڕ ل ڕەنج و کوێرەوەری، پڕ هەوراز و نشێوی خۆم وەبیرهاتەوە.

(گوێم بەهەڵە نەیبیســت؟) ئەمە پرســیارێک بوو لە خۆم کرد. بەڵام شــۆڕە ژنەکە نەیهێشــت چیــدی دوودڵ بم. هەرای کــرد: «مەهاباد ڕۆڵە مەچــۆ دەترێنێ!» ئیتر خۆم پێ ڕانەگیرا، وەک شــێتان ڕام کرد. پشــیلەکە لەبەر من هەڵات، کچەکەم لە ئامێز گرت و تێر تێرم ماچ کرد. باش بوو ئەم فریشــتە پاکە لێم نەترســا و نەگریا بەسەیرەوە چاوە جوانەکانی لە چاوم بڕی. دایکی بەزەردەخەنەیەکی پەرییانەوە لێم نیزیک بۆوە باوەشی بۆ کچەکە کردەوە، پێی گوت: «شــەیتان»؛ ئەمجار بەزمانی خەڵکی شارەکە سوپاسی منی کرد، بەکوردی گوتم: «من سوپاسی تۆ دەکەم کە ناوی وا شیرینت لە کچەکەت ناوە».

ئیتر ئەو پیاوە پیرە هەوەسبازەی چەن دەقیقە لەوەی پێش نەبووم، بوومەوە ئەو لاوە تازە پێگەیشــتووەی سی ساڵ پێش کە ســۆفیگەری سیاسیم دەکرد، کە بەچاوی برایانە تەماشــای هەموو کچە کوردێکم دەکرد. ئیدی بەچاوی هەوەس تەماشای ئەم ژنە جوانەم نەدەکــرد و وەک خوشــکی خۆم دەهاتــە پێش چاو. حەیف ئەو نەیهێشــت زۆر بەپاکی بمێنمەوە وەک هەموو ژنێکی بەپرســیار لێی پرسیم: «مامە خەڵکی کوێی» بەدرۆ جوابم داوە. درۆکەم هیچ زیانی بۆ ئەو نەبوو. بەهاســانی بڕوای کرد بەڵام من پێم خۆش نەبوو لەم دەمەدا درۆم بەزار دابێ و پاکییەکەم گەردی لێ بنیشــێ، چەن هەنگاوی تر پێکەوە ڕۆیشتین دەرکێکی کردەوە.

- نافەرمووی؟
- ئاوەدان بێ.
- خوا حافیز.
- بەخێرچی.

ئەو چۆوە ژوورێ، منیش ڕێی خۆم گرت چوومە بن ئەو دارەی کە زۆر ئێوارەی تریش لــە بنی دانیشــتووم. ئەم دارەی لە دوور وڵات بۆ من بۆتە «ســنگ صبــور» و زۆر جار پرێســکەی دڵم لەبن کردۆتەوە. ئەم دۆســتە بێ زمانەی ئاگای لە زۆر ڕاز و نهێنی ژیانی ئاوارەیی من هەیە و دڵنیام کە کەس لێی نابیستێ.

جگەرەیەکی دیکەشــەم داگیرســاند. مژێکی توندم لێدا و کەوتمە نێو دەریای خەیاڵ. مەهابادە بچکۆڵانەکەی دەمێ دیم وەبیرهاتەوە، خەیاڵم زۆر بەئەو نەگیرســاوە. چووە بۆ

لای شـــاری مەهاباد. ئەو شـــارە خۆشەویستەی کە نیشـــتمانپەروەرانی کورد تەنانەت لە وڵاتی غەریبیش کچی بەناو دەکەن. ئەو شـــارەی نیزیکەی پەنجا ساڵی تەمەنم لەوێ و لە دەوروبەری ڕابواردووە، ئەو شارەی شارەزای هەموو کووچە و سیلە و پەسیوێکی ویم. ئەو شارەی کە زۆر ڕۆژی خۆشم تێدا کردووە بەشەو و زۆر شەوی تاڵم تێدا کردووە بەڕۆژ.

ســـەرم بەماڵە هەموو خزمەکانمدا کرد. ســـەری هەموو دۆست و ئاشناکانم دا، هەموو شـــوێنە بەناوبانگەکانی شـــار گەڕام. گومبەزان، دەشتی عەلی ئاباد، کانی مام قەمبەران، تەپکی گڕاوان، تاقەدار، باغی سیسە و سێ ئاشانم وەک خۆیان هاتە بەرچاو.

کـــە ڕوانیمە خەزایـــی بەخەیاڵ لە بن ئەم تاقەدارە فڕیم و لە بـــن تاقەدارە پیرەکەی مەحموود کانی نیشـــتمەوە. لەپڕ شـــتێکم وەبیرهاتەوە کە لەمێژ ســـاڵە نەلێی دەترسم و نەبیری لێ دەکەمەوە. «مردن!» ئەو شـــتەی پیاوە هەرە ئازاکان لێی تۆقیون. ئارەزووم کرد پاش مردن لە بن ئەم دارە بنێژرێم.

هەودای خەیاڵم پســـا، هاتمەوە سەرەخۆ، بەخۆمدا شکامەوە، ڕەخنەم لەخۆم گرت و گوتم: «ئەمە چ ئاواتێکە مەگەر ئەتۆ نەبووی دەتگوت پاش مردن پیاو هەر چۆنێک بنێژرێ و لەهەر جێگایەک بشـــاردرێتەوە فەرق ناکا. تەنانەت دەتگوت هەق نییە مردوو زەوی لە زینـــدووان داگیر بکا. ئەگەر لەباتی هەر مردووێک نەمامێـــک بنێژرێ و کەلاکی مردووەکە بسووتێنرێ و خۆڵەمێشەکە لەبن نەمامەکە بکرێ تا پێی بەقەوەت بێ خزمەتی مرۆڤایەتی زیاتر تێدایە».

جوابی خۆم داوە:

«ڕاستە من وام گوتووە و ئێستاش پاش ئەوەی بەلێرەوارەکانی کوردستاندا گەڕاوم و ئەم ڕاســـتییەم بۆ ڕوون بۆتەوە کە بەداخەوە مردووەکان لە زیندووەکان باشتر دارستانەکانمان بۆ دەپارێزن، دیسان لەسەر بڕوای خۆم هەر ماوم. بەڵام ئەم ئاواتەشەم هەیە. پاش مردن خۆڵەمێشـــی من دەبن داری مەحموود کانی بکرێ تا بەخۆڵەمێشی من ئەم دارە بەقەوەت بێ کە کەس نازانێ چەن ساڵە بەقەدی کێوە ڕووتنەکەی خەزاییوە دیارە؟»

له ڕەشەبایەکی پاییزیدا

بۆ مامۆستا شلماشی

پایزە ســـاردە، ڕەشـــەبای پایز وەک قەدیمیان گوتوویانە چ بەسەر دەواری شڕ دێنێ! وەک هەمیشە باری سەفەر دەبەستم، توورەکەیەک پڕ لە کاغەز و قەڵەم و دوو سێ نان... کوڕگەل پێم دەڵێن نەوســـن، وەک پیرەمێرد کە لێی دەگێڕنەوە هەمیشـــە بابۆڵەی نان و کەبابـــی لە گیرفاندا بووە. منیـــش لە دەرەوە بابۆڵەی نان و پەنیرم لە گەڵدایە و گەرچی دەزانم هێندێک دوورتر، لە لادێ، دەرگای هەر ماڵێک بکەیەوە پێڵاوت لەسەر چاوی خاوەن ماڵە. نانی گەرم و پەنیر، یان ماســـت و هەر خواردەمەنییێکی دی کە شک بەرن لە میوان شاردراوە نییە.

خەڵکی ئێمە دەڵێن میوان حەبیبی خوایە و تەنانەت هێندێکیش لەســـەر ئەو بڕوایەن ئێستا میوان دانەبەزیوە، ڕۆژی ئەو لەلایەن پەروەردگارەوە هاتۆتە ماڵەکەوە. دوای هێندێک ڕێ ڕۆیشـــتن، چەند لاپەســـێو و هەوراز و نشـــێوێک و دیتنی ڕوانگەی سروشت و دیمەنی جوانی ئاو هەوەڵێن قۆناغم گوندێکە کە خۆم ناوم ناوە مەڵبەندی ئازایان. (شلماش) بەڵێ شلماش. لە داوێنی زنجیرە چیای هومل چەند ڕەشماڵ لە پەنا یەک دان و هێندێکیش جیا لـــە یەک، وێنەی گوندەکانی لێک بڵاوی هۆڵەند و دانمارک و بێروت. لەگەڵ خەڵکێکی ئازا و نەبەزیو و هەوڵدەر، ســـاڵ دوانزەی مانگ لە هەوڵ و تێکۆشـــاندان. لە هۆڵەند و پاریس

و لبنان و وارشەو، هەرچی شوێنی جوان و بەدیمەنە بۆم مەڵێن! کە دڵگیر دەبم، چونکە شڵماش لە سەرووی هەمووانە و لە هەمووی ئەوانە جوان و ڕازاوەتر و بەدیمەنترە.

لەوانەیە هێندێک کەس بەوە تاوانبارم دەکەن کە لە نووسین زیادەڕەویم کردووە و وەک دەڵێن قەڵەم لە دەستی دوژمندایە، بەڵام من بۆ ئیسپاتی ئەو داوایەم چەند شاهیدێکم هەن، کە یەکێک لەوانە بولبولێکی مەهجورە و بەداخەوە ئێستا دەستم پێ ناگا ئەو ئێستا لەگەڵ هێندێک لە یاران لە وڵاتی غوربەت دایە... چاوەڕوانی ڕۆژێکە ئەو سەرماوسۆڵ و ڕەشەبایە لەعنەتییە لە وڵات بارکا و سڕ سیپاڵی تێک نێ و بۆ ئەبەد لەو وڵاتە گۆڕی گوم بێ، ئاخر ئەو پەروەردەی ئەو خاکە جوانەیە.

ئەو بولبولە دەنگ خۆشە لە (سەربانە و سابنێ و هۆمەرە و دارنیشان و چۆم پەمۆ) لەگەڵ گوڵاندا هاوئامێز و دەس لە مل بووە و ئەغیار وەک گورگی چاوبرسی بەغیلیان پێ بردووە، وەک بۆ خۆی پێی لێ ناوە لە (سەربانە) زۆر خۆشی ڕابواردووە.

لەو بولبولە دوور وڵاتە کە بگوزەرێین، ئەو باڵندانە کە لە کاتی گەڕانەوە بۆ گەرمێن بەسەر شڵماشدا تێ دەپەڕن شاهیدن. سەرقافڵەکەیان وەچانێک دەگرێ و هاواری هاواڵەکانی دەکا و دەڵێ: نیوەی ژیانی ئێمە لە سیاکێو بەفیڕۆ چووە، هاواڵان دەڵێن بۆچی، سەرقافڵە دەڵێ سەردانەوێنن و تەماشاییێکی خوارەوە کەن و ئەو دیمەنە جوان و ڕازاوە ببینن. وا چاکە بچینە خوارەوە و پشوویێک بدەین. بەڵام بەداخەوە و دیسانیش بەداخەوە، کاتێک دێنە خوار و نزیکی زەوی دەبنەوە بۆیان دەردەکەوێ کە سەرما و سۆڵێکی چۆن بەسەر ئەو مەڵبەندەدا زاڵ بووە و لەوەش خراپتر ئەو ڕاوچییە بێ بەزەیییانە کە دەستیان لەسەر ماشەی تفەنگە و ها ئێستا گرمەی لێ بێنن ها تاوێکی دی، ئەوەیە کە بەگورجی تێ دەپەڕن و لەچاو گوم دەبن و بەرەو گەرمێن دەڕۆن و دەڕۆن...

بەڵام بەهیوای ڕۆژێکن کە لە گەڕانەوەدا دوور لە چاوی ڕاوچی و سەرما و سۆڵ و ڕەشەبا تاوێک لەو مەڵبەندە وچانێک بدەن. بەڵام ئێستا ڕۆژ بەڕۆژ تووشتر دەبێ و دەرەتانی ئەوە نییە.

بەڵام بەهار... ڕۆژی مەوعود... ڕۆژی دیداری یاران، ڕۆژی یەکتر دۆزینەوە و چاو لێکەوتنی هاواڵان، ڕۆژێک کە سەرما و زمهەریری زستان دەڕوا و گۆڕی گوم دەکا، خۆزگە بۆ ئەبەد بایە! گوڵەکان سەرلەنوێ سەر لە زەوی دێننە دەرێ، لە جاران چاتر و زۆرتر و بۆن خۆشتر، ڕێواس و مەندۆک و بیزا و کەما و گوڵە مێلاقە و وەنەوشە... هەریەک لەلایەک.

ئـــەو کاتە شلّماشـــیش وەک هەموو مەڵبەندێکی کوردســـتان دەبێتەوە مەکۆی یاران، بولبولی دوور وڵاتیش دێتەوە ماڵ و سەرلەنوێ بەدیداری گوڵ شاد دەبێتەوە.

دەڕوانمە دەورو‌بەرم لەژێر چنارە گەورەی ســـەرچاوی لە پێشـــەوەم هێندێک بەولاوەتر گۆڕی پیرۆزی خوالێخۆشـــبوویێک دەبینم کە بێ شک ئەهلی ئیمانە. مورشیدی گەورە مەلا حەمەدەمینی هەمەوەند، هەزاران فاتیحە و ڕەحمەت پێشکەش بەڕۆحی پیرۆزی و هەزاران هێنـــدەش لە کوڕە قارەمان و نەبەزەکەی، دەمەوێ قەڵەمەکەم بشـــارمەوە و... چی دی نەنووسم تا ئەو ڕۆژە... بەهار... بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا و بەشاردنەوەی قەڵەمیش سێڵاوی ئەســـرینم بۆ ناشـــاردرێتەوە. چونکە دەڵێن کاسە کە پڕ بوو لەســـەریەوە دەڕژێ، سەرم دادەنەوێنم و بەدزیەوە فرمێســـکەکانم پاک دەکەمـــەوە، هەتا ئەغیار لە ڕازی دەروونم تێ نەگەن و بەترســـنۆک و بێ ورەم دانەنێن. نا ئەمن... هەرگیز ترســـنۆک و بێ ئیرادە نیم وەک ئەو کێوەی پشـــتم پۆڵایین و سەرکەشـــم. بەڵام ئێستا لێم گەڕێن بەو فرمێسکانە کە لە نووکی خامە دەڕژێنە سەر کاغەز، فرمێسکی چاوم بڵێسەی ئاگری دەروونم بۆ ماوەیەک خامۆش کەم و وەک ئاگرێک لەژێر خۆڵەمێشـــدا لە کـــورەی دڵم ڕای گرم، چونکە دەزانم بەکزەبایەک دیسان ئەو ئاگرە بڵێسەی لێ دێتەوە و سەرلەنوێ گڕ دەگرێتەوە.

هەتـــا بەهـــاری مەوعود، کە زۆر جوان و بەدیمەنە و دڵرفێـــن، هەتا ئەو ڕۆژە خواتان لەگەڵ. ڕەفیقان هیچم لێ بەجێ نەماوە و توورەکەکەم هەر لە شـــاندایە و کاغەز و قەڵەم و بابۆڵە نانەکە. دەڕوێشـــم و دەڵێن دەروێش لەهەر جێگایەک شـــەوی بەســـەردابێ، لێی دەنوێ.

بەڵام لە خەویشدا هەر لە بیری هاتنی بەهار و دیتنی هاواڵانم... و بێ دەرپێم و دەڵێن بێ دەرپێ هەر دوو گەزی جاو لە خەوێ دی...[١]

١٣٥٦/٨/٣٠

---

١ ـ ئەم نووسینەی هێمن موکریانی لە بنەڕەتدا نامەیەکە لە ٢٠ی خەزەڵوەری ١٣٥٦ی هەتاوی (٩ی تشرینی دووەمی ١٩٧٨) بۆ مەلا محەمەدی شلّماشیی ناردووە. سدیق ساڵح، گۆڤاری ئێستا، ژمارە ١٢، ئایاری ١٩٩٨

وەرگێڕان بۆ کوردی

شیری بەدەستێکەوە بو و هەتاوی بەدەستی دیکەوە

نووسینی: دوکتۆر سادق جەلالی

چیـــرۆک لە ماڵێکەوە لە کۆڵانـــی (دو دختران) لە بن پیرە چنارێکدا کە گەلێک مۆمی سووتاوی لە دەورە کەوتبوون دەس پێ دەکا.

(هۆمیرۆس) تەنیا هەر حەماسە بێژێک بوو، بەڵام فیردەوسی حەماسە بێژی فەلسەفە، مرۆڤایەتـــی و مێژووی گەلێک بوو، حەماســـە بێژی بیری پاکی ئینســـانان: پاڵەوانەکانی مێرخاس بوون لە سەرانســـەری ئیلیادیدا هەرگیز تووشـــی قســـەیەکی ئەوەندە ئینسانانە نابین:

شـــەرابی ئـــاڵ بخـــۆوە خوێنـــی خەڵـــک مەڕێـــژە
تـــۆ خاکـــی، وەک ئاگـــر تـــونـــد و تیـــــژ مـــەبـــە
ئـــەم ئـــاوە ڕەنگینـــەی بخـــۆیـــەوە باشـــــترە
لـــــەوەی پیـــــرێـــژن تـــــووکـــت لـــێ بـــــکا

نەزەری (برتراند راسیل) لە هەڵسەنگاندنی شانامە و ئیلیادەدا.

ناوی مەنســـوور کونیەی ئەبولقاسم فیردەوسی بووە: لە هەڕەتی لاوەتیەوە دوو هەتاو

لە دڵیدا بەجووت تیشـــکیان داوێشت. خۆشەویســـتی نیشتمان و ئەوینی کتایونی. ئێرانی دەپەرســـت کە نیشتمانی لە مێژینەی بوو، کتایونی خۆشدەویست کە وەک گورد ئافەرینی ڕۆستەم نەشمیل و شێر دڵ بوو.

زەردەپەڕی، ڕۆژێکی بەهاربوو لە بەستێنی ڕووباری (باژ) لەسەر گابەردێک دانیشتبوو. هەتاوی جەنگەی زەردەپەڕی تەماشـــا دەکرد. خوێنـــی خۆر دەڕژایە نێو ڕووبارەوە. لاوی خوراسانی لەبن لێواندا دەیپرتاند:

- دەڵێی خوێنی سیاوەشە لە تەشتی زێڕپیندا.

ئەمجـــار لە ڕێگایەکی چۆڵ و پێچاوپێـــچ کە بەکێوەکەوە دیار بوو ڕاما، نەســـوارێک ڕادەبرد، نە هەســـتی پێی ڕێبوارێک دەهات. ڕێگا چۆڵ و بەتاڵ بوو، لاوکۆڵەی خوراسانی کە مێزەرێکی ســـپی بەسەرەوە بوو و لفکەکانی بەنێو شـــاناندا بەردابۆوە، لەبەر خۆیەوە گوتی:

- ئەدی بۆ مێرخاســـان و شۆڕەســـواران بەو ڕێگایەدا بەپرتاو لێ ناخوڕن؟ بۆ کوڕژنی ئەسپیان لەو شێو و وەرد و لانەدا دەنگ ناداتەوە؟ بۆ هەروا هەرایان کپە؟

پرســـیارەکانی بـــێ وەڵام مانـــەوە، لەباتـــی وەڵام دەنگێکـــی ناســـک و ژنانە گوێی زرینگاندەوە:

- ئیتر مێرخاس و شۆڕەسواران نابینی، پاڵەوانان لە شیرینی خەودان، هەڕەتی لاوەتی بەفیڕۆ مەدە شێعرت پێشکەشی بەژن و باڵای من بکە.

فیردەوسی ڕووی وەرگێڕا کیژێک بەکوڵمەی ئاڵەوە، بەبرۆی کەوانیەوە، بەچاوی ڕەشی وەک چاوی کارمامزەکانی (دەشتی ئاهوان) بەرەوڕووی پێ دەکەنی، دڵی گەشایەوە:

- ئیتر مێرخاسێک نەماوە.

- کتایون چەند تەنیا بووم!

کتایون دەســـتی لەژێر چارشێو دەرهێنا، دەسبەندێک زێڕ لە مەچەکە سپی و قەڵەو و پرەکانیدا دەبریسکایەوە:

- ها مەنسوور ئەمە ئەو کتێبەیە کە دەتویست.

فیردەوسی لاو بەپەلە کتێبەکەی لە دەستی ڕفاند، بەرگێکی چەرمی کۆنی تێ گیرابوو، لەبەر پرشـــنگی مانگ کە تازە ســـەری لەکەڵ دەرهێنا بوو و دارستانی چڕ و پڕ و چیای بەرز و ســـەوزی دەنگاوت. چاوێکی بەلاپەڕە زەردەکانیدا خشاند، بەزەحمەت چەند دێڕی بۆ خوێندرایەوە:

«کاتێک بیژەنیان لە چاڵاوا هاویشت،
مەنیژەی کچی ئەفراسیابی پیر،
ئاگادار بوو و...
بەخەم و ئەسرینەوە هاتە سەر چاڵاو، شەو تاریک بوو. تاریک و بێ مانگ بوو.
ئەفراسیابی پادشای توووران لە غوڕابی خەودا بوو».

کتایون گوێی هەڵخستبوو، دەیەویست بزانێ پاش ئەوەی مەنیژە چووە سەر چاڵاو چ ڕووی دا؟ لەسەرەخۆ گوتی:

ئەم کتێبە چیرۆکی چەند خۆشی تێدا هەن.

فیردەوسی لەچاوە پڕشنگ تێ چەقیوەکانی کچەکە ڕاما:

- چاوڕەشی خۆم! ئەم کتێبە چیرۆکی ژیان و ئازایەتی و تێکۆشانی کەسانێکە کە لەسەر ئەم خاکە ژیاون. تۆ نازانی زۆو ئەم خاکە هەڵاڵە و شلێر و سوێسن و بەیبوونی لێ دەڕوا، ڕۆستەم لە سیستانەوە بەرەو مازندەران ئەسپی ڕادەدا ئارەش لەسەر ترۆپکی ئەلبورز زێی کەوانی دەکێشا ئاگری ئاورگەکان نێڵەیان دەهات و...

- دەزانی ئەمڕۆ خەڵک چیان دەگوت؟

فیردەوسی دەستە نەرمەکانی لەنێو دەستی خۆی گرت و گوتی:

- ئاسکۆڵەی دەستەمۆی من دە بڵێ! بزانم خەڵک چیان دەگوت؟

- دەیانگوت باوکت لە خەودا دیتوویەتی تۆ لە سەربانێکی بڵند هاوار دەکەی و دەنگت دەگاتە هەر چوار لای جیهان.

فیردەوسی دەستی بەرەو ئاسمان هەڵێنا و گوتی:

- سەیرە، دەی چی دیکەش؟

- تۆ بڕوا ناکەی؟ باوکت لە مزگەوتی گەورە تەعبیری خەونەکەی لە (نجیب الدین) پرسیوەتەوە، ئەویش وەڵامی داوەتەوە و گوتوویە:

«ئەبولقاسمی تۆ ناوبانگ دەردەکا لە هەموو جیهاندا و لە هەموو ڕۆژگارێکدا». لاوەکە گوێی لەو قسانە گرت و کەوتە بیرکردنەوە.

لەو ڕۆژەوە کە دەچوو بۆ فێرگە ئاگرێک لە دەروونیدا بڵێسەی ئەستاندبوو، ئەم ئاگرە دەیسووتاند، دەیبرژاند، دەیکردە ژیلەمۆ، ئەم ئاگرە ئەستێرە بارانی دەکرد، ئەستێرە و ئەستێرە...

فیردەوسی خۆی دەخواردەوە، ڕەنجی دەکێشا، هەستی ئاگرینی دەمێک دانەدەمرکا.

لاو بوو، داوێن پاک بوو، نیشتمانپەروەر بوو، زانا و بەرزەفڕ بوو.

ئەگەر لەنێو شـــاعیرەکانی ئێراندا بگەڕێین، کەس لە فیردەوســـی مەزنتر نادۆزینەوە. حەماســـە بێژێک بوو کە تابلۆی دڵپاکان و مێرخاسانی دەکێشا. شێری بەدەستێکەوە بوو و هەتاوی بەدەستی دیکەوە. شێرەکەی جەرگی ناپاکی دەنجنی و هەتاوی دەروونی پاکانی ڕووناکتر دەکردەوە.

وەنییە هەر من و تۆ بیناســـین، کتێبە نەمرەکەی فیردەوســـی لە سەرانسەری جیهاندا ناســـراوە. لێرەدا کە برتراند ڕاســـیل، پاش لەبەر یەک ڕانانی حەماسەکانی فیردەوسی و «هۆمیرۆس» ڕاستگۆیانە دەڵێ:

«هۆمیرۆس تەنها حەماسە بێژێک بوو، بەڵام فیردەوسی حەماسەی مرۆڤ و مرۆڤایەتی دەژیاندەوە».

فیردەوســـی فەلسەفەی گەورەی ئینســـانی دەڕازاندەوە لەپێناوی ژیاندنەوەی مێژووی گەلێکدا تێ دەکۆشا و دەگەڵ جەبری زەماندا بەربەرەکانی دەکرد.

با بچین لەســـەر گۆڕە پیرۆزەکەی فرمێسک بڕێژین، کوڵ و کۆ دامرکێنین. لە بەرامبەر ئـــەوەدا چۆک دابدەین. بەپیاوێک هەڵبڵێین کـــە پاک بوو، مەزن و لە دوایی ژیانیدا تەنیا و دەس تەنـــگ بـــوو، داخدار و ملتەبار بـــوو کەچی بەو حاڵەوە گەورەترین حەماســـەی خوڵقاند. فیردەوســـی بەوپەڕی ئەوینەوە خەریکی هۆندنەوەی شانامە بوو. هەرچەند پێش ئەو (دەقیقی) دەســـتی بەو کارەی کردبوو. بەڵام تازە دەســـتی پێ کردبوو کە بەدەستی کۆیلەکـــەی خۆی کوژرا و کارەکەی بەناتەواوی بەجێ ما و فیردەوســـی درێژەی بەو کارە دا.

ئیتر کەم کەس ڕۆڵە وەرزێری تووســـی لە کووچە و کۆڵانان دەدی ئەو لە دەریایەکی قووڵ و بێ بندا، لە باوەش شـــەپۆلان باســـکی داویشـــتن. هەرچی لە کاری شانامەدا پتر دەچووە پێش وەک پشـــکۆیەکی شنە بیگەشێنێتەوە زیاتر گڕی دەگرت، بڵێسەی بەتینتر دەبـــوو، دنیا و ژیان و هەبوون و نەبوونی ئەو لە وشـــەیەکدا کۆکرابۆوە ئەویش «ئێران» بوو...

ڕۆژێک کتایون کچی چاوڕەشی خوراسانی کە کولمەکانی خڕ و خاڵ و چاوەکانی بادامی بوون و دوو گۆی بلوورین لەسەر سینگی دەلەرینەوە بەئەسپایی لە پلیکانی ئەو باڵاخانەی فیردەوسی تێ خزابوو سەرکەوت. پەردەی هەڵداوە کەمێکی تێ فکری. فیردەوسی خەریکی کاری خۆی بوو هیچ ئاگای لە دەورووبەری خۆی نەبوو، کتایون بەتەوسەوە گوتی:

- تۆ...؟! خۆزگە قەت ئەم کتێبەم بۆ نەدەهێنای. فیردەوسـی بەو دەنگە ناسـک و شیرین و پڕ توانجە ڕاچەنی و گوتی:

- ئاخ کتایون ئەوە ئەتۆی؟ گوڵی سـەد ڕەنگم، دەگەڵ ئەم کتێبە کۆنە کە دوو هەزار سـاڵ لە تەمەنی دەگوزەرێ وا خەریکم کە بڕوا بکە خۆشـم لە بیرچۆتەوە. ئاخ تۆ نازانی چ خەزنەیەکی دارماڵە؟

شـادی لە ڕوخساری فیردەوسـیدا بەدی دەکرا. کتایون سوور هەڵگەڕابوو، بەشیرینی لێوە ئاڵەکانی دەگەست و بەناز گوتی:

- مەنسوور، بەهار دەشتی (تابران)ی گوڵباران کردووە. شینکە دەڕوێ، گوڵ دەپشکوێ هەور دەگری، هەموو لایەک پڕ لە جوانی و لە چریکە و گۆرانی و سترانە، بەڵام تۆ تەنانەت ئەوین و دڵداری و ژوانیشت لەبیر کردووە.

کتایون ئەم قسانەی دەکرد و هات لەکن دۆشەکچەی فیردەوسی دانیشت و بەتووڕەیی و نازەوە کاغەزەکانی تێک وەردان، دیار بوو ئێرەیی پێ دەبردن. دیسان بەتەوسەوە پێی گوت:

- تۆ لە بیرت چۆتەوە بەهار هەڕەتی شادی و دڵداری و خۆشی و ئاهەنگە.

فیردەوسی لە چاوە ڕەشەکانی کیژۆڵەی تووس ڕاما و بەئارامی گوتی:

- گوڵەکەم! سـوێند دەخۆم بەخاڵی ڕەشی گۆشـەی لێوت کە دەڵێی جادووە لەسەر کانی ژیان ڕۆنیشـتووە. دنیا لەبەر پێی تۆدا دەبینم، سەرتاپات بەزێڕ و زێو دەڕازێنمەوە، تۆ نازانی شەوی ئەو شەو خەو بێ و لە چاوی من نەکەوتووە، چاوم وەک چاوی ئەستێران خـەوی نەدیوە ئەوینێکی بەتین لە مندا دەگوورێ، حەماسـەیەکی نەمر لە مندا چەکەرەی دەدا. ئەی کچی باڵا بەرزی بەژن باریک تۆ نازانی.

کتایون ئارام ئارام سـەری فیردەوسـی لەسـەر ڕانی خۆی دانا، دەستێکی بەکاکۆڵە ئاڵۆزەکانی داهێنا و گوتی:

- ئێستا ئارام بگرە بنوو سەر وەسەرینی ڕانە نەرمەکانی من بکە.

فیردەوسی بەنارە نارە گوتی:

- کە پەردەیان لەپێش هەتاو لادا.

- بەیان ئەنگوت و خەو زڕا،

دیسان گوتی:

- کتایون ئەو کتێبە تۆ دات بە من دەریایەکی مەند و قووڵە ئەو شـانامەی بەدەسـتی

منەوە، ئاسمانێکی بەرزی پڕ ئەستێرەیە.

ئاگری ئێرەیی لە چاوە جوانەکانی کتایوندا بریسکایەوە و بەتووڕەیی گوتی:

ئەدی ئەستێرەکانی چاوی من؟

فیردەوسی کەزیە نەرم و درێژەکانی لە چەنگی گرت و بۆ لای خۆی ڕاکێشا و گوتی:

لە ئاسـمانی چاوە ڕەشەکانی تۆدا هەزار ئەسـتێرەی گەش دەدرەوشێتەوە. ڕووناک، پاک و بێ گوناهـ .

چاوەکانی تۆ دوو چرای ڕۆشـنی منن کە لەبەر ڕووناکی ئەواندا مرواریيە نەسماوەکانی شـانامە دەسمم و دەیانهۆنمەوە و بەرمووڕێکی نایاب دروست دەکەم و لە ئەستۆی بووکی شێعر و خەیاڵ نا، لە ملی مێژووی ئێرانی دەکەم.

کتایون بەناز و شەرمەوە گوتی:

- ئەدی بووک و زاوایەتی ئێمە؟

فیردەوسی پێکەنی:

- بیسـت ڕۆژی دیکە مانگی محـەڕەم دوایی دێ، جا پەنجـە بلوورینەکانت لە خەنە دەگرم، تارایەکی حەریری سـووری تەنکت بەسـەر دادەدەم، پەردووت بەگوڵ و وەنەوشە دەخەملێنم.

کتایون لە خۆشیان وەک منداڵان شاگەشکە بوو و گوتی:

- دەی قسان بکە دەی، ئەو قسانەی تۆ چەند جوانن چەنە شیرینن.

فیردەوسی لە دوورە دەستەکانی دەشتی خوراسان ڕاما و گوتی:

- چاوە جوانەکەی تـۆ دەڕوانێتە بەرەبەبانێکی دوور، دوور دەڕوانێتە ئەو ڕۆژانەی کە گزنگ کەوت. ئیتر من نەماوم مەنسووری تۆ ئیتر بۆتە خاک و خۆڵ، بۆتە تۆزی ڕێگای ئەو کاروانانەی کە شـەودرەنگان لە دەروازەی تووس دەردەکەون بەڵام شانامەی من نەمرە. نا کتایون من نامرم، نامرم لە دواڕۆژدا دەزانن ئەو پیاوەی لە خوراسـان ڕابوو، مەشخەڵێکی لە ئاگری زەرتەشت بڵێسەدارتری داگیرساند، لەبەر ڕووناکی ئەو مەشخەڵە، تۆوی ئەدەب، نا مێژووی ئێرانی چاند. هەتا هەتایە زیندووە و نامرێ.

کتایون! ئەو کاتی خەڵک دەڵێن: ئەو پیاوە لە سـاڵی ٣٢٩ ی کۆچی هاتە سەر دنیا. ڕۆڵە وەرزێرێکی پاک بوو. نیشـتمانی خۆی دەپەرسـت بای نەورۆزی لە شنەی بەهەشت پێ خۆشـتر بوو. بێ پەروایانە لە دەریای شێعردا مەلەی دەکرد، بەئیرادەیەکی مەحکەم، مەحکەمتر لە چیا بەدۆڵ و شـێو و ڕکە و بەردەڵاندا ڕادەبرد، لە سـەرما و گەرما لە دێو

و درنج نەدەترسا: نەبەزی تا گەنجینەی شیعری دۆزیەوە و پێشکەشی خەڵکی جیهانی کرد!

- من ئیدی نامرم زیندووم، تۆوی شیعرم چاندووە.

ڕۆژ هاتن و ڕابردن، ساڵ بەسەرچوون، چۆن ساڵانێک؟ ئەو ساڵانەی ژیان و تەمەن و ماڵ و سامانی فیردەوسییان وەک حەزیا هەڵدەلووشی.

ماڵ و سامان و زێڕ و زیوی نەمابوو، بەرەو پیری دەچوو بێ هێز و کەنەفت بوو، گنج و چین ڕوخساریان داگرتبوو. بەڵام بەدەستی ئەو شوورەی کۆشکێکی بەرز داڕێژرابوو کە بەختێکی نوورانی لەسەر دەرکەکەی نووسرابوو:

«کۆشکە بەرزەکان وێران و خاپوور دەبن، بەری با و باران و گەرما و سەرما ناگرن، من کۆشکێکی بەرزم لە نەزم دامەزراند کە با و باران زیانی پێ ناگەیەنن».

وردە وردە، تەمەنی فیردەوسی بەرەو ژوور دەچوو، پیری پەلاماری دەهێنا، هیچی نەما بوو، بەڵام بەو حاڵەشەوە شەو و ڕۆژی لەکن نەبوو هەمیشە سەری بەسەر شانامەی (ئەبو مەنسوور)دا دادەگرت و چیرۆکە کۆنەکانی دەخوێندنەوە و دەیهۆندنەوە تا پیری و دەستەنگی بەجارێکی شپرزەی کرد:

- ئەی ئەوەی ئەو چەرخە بەرزەت ڕاگرتووە!
- بۆچی بەسەری پیری منت هەژار کرد.
- تا لاو بووم چاکترت بەخێو دەکردم.
- بەپیری سووکت کردم.
- ڕۆژگار لەباتی جڵەو، وەکازی لەدەست نام.
- ماڵەکەم بڵاو بوو و حاڵەکەم شێوا.

فیردەوسی پەنجا و هەشت ساڵە بوو کە بیستی سوڵتان مەحموودی غەزنەوی چۆتە سەر تەختی پادشایەتی، بەبیری داهات شانامەی بەناوی ئەوەوە بکا، بەڵام نەیدەزانی ئەو پادشایە زۆر بەدفەڕ و خراپ و هەق نەناسە.

لەو سەردەمەدا ئاسمانی بەرزەفڕی فیردەوسی بەرەو تاریکی دەچوو، ئەستێرەکانی یەک یەک ڕادەخوشان بەردەبوونەوە و دەکەوتنە سەر خاکی نەهاتی و داماوی.

کارەساتێکی تاڵ و ناخۆش بوو، پیرە وەرزێری خوراسانی لەسەر ترۆپکی ناوبانگ ئەوەندە هەژار و نەدار ببوو کە ئیتر دووکەڵی لە ماڵی هەڵنەدەستا و ئاورگی لە دڵی ناهومێدان ساردتر بوو، لە پێناوی نیشتماندا تۆزکاڵ تۆزکاڵ دڵ و گیانی خۆی خستە ژێر

پێی مێژوو و حەماسەوە تا تواوە.

لە کاتێک کە زمان لووسـی بێ مایە، لە بارەگای سـوڵتاندا زێڕ و زیویان وەسەر یەک دەنا، ئەو لە ئاگری نیشتمانپەروەریدا دەسـووتا و جگە لە خەم و فرمێسـک و هەناسە بەشێکی نەبوو، بەو حاڵەشەوە هێشتا دوودڵ بوو:

- چ بکەم ئایا شانامەی بەدیاری بۆ سوڵتان مەحموود بەرم؟

- ئایا داچێندراوی سەوز و شین و جوانی خۆم بە کێ بسپێرم؟ ئەوانە نە قەدری زانست دەزانن و نەهەست دەکەن چ ئاگرێکی نەمر لە دڵی مندا بڵێسەی ئەستاندووە.

لەو سـەروبەندەدا دەردێکی گرانی دیکەی وەک نەشـتەر، لە دڵ ڕاچوو. ڕۆڵە سـی و حەوت سـاڵەکەی نەخۆش کەوت. نەخۆشییەکەی درێژەی کێشا، لەسەر سەرینی ئەو لاوە دوو دڵ دەکوڵین و دەیانکورکاند. دڵی کتایون و دڵی ئەبولقاسمی فیردەوسی.

شەوێکی ڕەش و تاڵ و گرژ و مۆن بوو، سێبەری مەرگ بەسەر سیمای لاوەکە کشابوو، کتایون یەک بەخۆی قیژاندی:

- تەماشای کە هیچ دەنگ نایە، هەموو بێدەنگن هەموو خامۆشن، هەموو مردوون، ئێمە برسین، تەواوی ماڵ و سامانی خۆت دانا تا چیرۆکی ڕۆستەم و سوهراب و بیژەن و مەنیژە و سـوودابە و سـیاوەش و کیومەرەس و هۆشەنگت کردە شێعر، تۆ چت پێگەیشت؟ چت بۆ ماوەتەوە؟

فیردەوسی هیچی نەگوت هەر چاوێکی لێ کرد، لە نیگای ئەودا تێشکان و لێقەومان و دەرد و ژان پەنگی خواردبووەوە. ئەو چی بەو ژنەی کە لەگەڵی پیر ببوو و بەو لاوەی کە مەرگ دەستی لە ئەوکی نابوو گوتبایە؟

هێشـتا شـەو پەڕ و باڵی ڕەش و شـوومی هەڵنەوێزنیبوو کە کوڕ پشووی لێ بڕا و پیرەمێرد داخدار و تازیەبار بوو:

«من تەمەنم لە شێست و پێنجی هەڵبوارد،
ڕەوا نەبوو بەزێڕ و زیوی بگۆڕمەوە،
مەگەر سوودێک لە پەندی خۆم وەرگرم،
بیر لە مەرگی ڕۆڵە خۆشەویستەکەم بکەمەوە
نۆرەی من بوو بڕۆم ئەو لاوە ڕۆیشت
لەبەر دەردی ئەو لاشەی بێ گیانم».

لێرەدا بوو کە ناچاری تەنگی پێ هەڵچنی و قورسـایی باری کارەسات شانی چەماند،

شانامەی کە ئاوێنەی ڕەنج و ئەوین و هەستی بەتینی خۆی و ئازایەتی و مێرخاسی دلێرانی ئێران بوو بەناوی ســوڵتان مەحموود تەواو کرد. لەو کارەدا ئەبولعەباســی فەزلی کوڕی ئەحمەد نەخشێکی گرنگی هەبوو.

لــە کۆڵانی (دو دختــران) لەژێر پیرە چنارێک کە گەڵێکی مۆمی نیوەســووتاوی لەبن کەوتبوون، پیاوێک کە سەر و ڕیشی هەموو سپی ببوو شەوێک دەستی کتایونی بەدەستە لەرزەکانی گرت و گوتی:

- شانامە تەواو بوو هەتاوی لاوەتی من و تۆش ئاوا بوو! ، کتایون کە کوڵمەکانی چرچ و بێ ڕەنگ و چاوەکانی پرووش ببوون گوتی:

- لەو ماڵەدا هێشتا مۆمێک دائیسێ.

- هێشتا ژیان درێژەی هەیە.

- هێشتا دڵێک لێ دەدا.

فیردەوسی زەردەیەکی خەمناکانەی هاتێ، خەمناکانە بەڵام بەرزەفڕانە و گوتی:

- ئەو مۆمە هێشتا ڕۆنەمرکاوە، ئێستا هەزار شێعر، شێست هەزار زێڕی پێ دەدەن.

بەیانی پیری چیرۆک بێژ بەرەو غەزنەین کەوتە ڕێ. فەزلی کوڕی ئەحمەد لەســەر کار نەمابوو و دەرکرابوو، خاوەنی شانامە لە بارەگای سوڵتان مەحموود دۆست و پشتیوانێکی نەبوو کێ ئەو چارەنووســە دەناســێ؟ ئایا پیاڵەی بەرزەفڕی و خۆڕاگری پیاوە نەمرەکان بەدەســتی کێ دەشکێ؟ بۆ چارەنووسی کەڵە پیاوان، زانایان و هونەرمەندان هەر تاریکی و تاریکییە؟

فیردەوســی بەپلیکانی مەڕ مەڕی کۆشکی سوڵتان مەحمووددا سەردەکەوت، سەربەرز بــوو وەک هەڵۆکانی دوندی چیا، شــانامەی وەک خەزنەیەکی دارماڵ لە گەوهەر و دوڕی نایاب لەبن هەنگڵدا بوو، شــانامە نەبوو، ئاوێنەیەک بوو کە دیمەنی ئاوات و ئارەزووەکانی لاوەتی و ڕەنج و ژان و دەرد و کوێرەوەری پیری خۆی تێدا دەبینی. تەمەنی لە هەشــتا نیزیک ببووەوە، دەســتی دەلەرزین و شــانامەش گران بوو بەقەد گرانایی مێژووی کۆنی ئێران. هێزی کەم بوو، ئەژنۆی دەلەرزین، چاوێکی بەدەوروبەری خۆیدا گێڕا:

- کوان قارەمانەکانی من؟ پاڵەوانەکانی شانامە لەکوێن؟ کوان گیو و گودەرز و ڕۆستەم و تووس تا باسکی من بگرن؟

حەکیم ئەبولقاســمی فیردەوســی لە بارەگای سوڵتان مەحموود ڕاوەستا بوو. سوڵتان بەڕێزەوە تێی ڕاما شــانامەی کە لە حەوت بەرگدا بەخەتی عەلی دەیلەمی نووســرابوو لێ

وەرگرت و چەند شێعرێکی خوێندەوە و ڕووی گرژ کرد و گوتی:

- ئەوەیە شانامە؟

- فیردەوسی وەڵامی دایەوە:

- ئەوەیە چیرۆکی کۆنی مێرخاسان و گەورە گەورانی ئێران.

- بەڵام من جگە لە باسی ڕۆستەم هیچ لەو کتێبەدا نابینم، لە لەشکری مندا هەزار پیاوی وەک ڕۆستەم هەیە.

فیردەوسی سەری هەڵێنا، ملی قەف کرد، سینگی دەرپەڕاند، ڕاستەوخۆ و بێ پەروا چاوی لە سوڵتان مەحموود بڕی و گوتی:

- نازانم لە لەشکری سوڵتاندا چەند پیاوی وەک ڕۆستەم هەیە؟ بەڵام ئەوەندە دەزانم دایکی ڕۆژگار ڕۆڵەیەکی وێنەی ڕۆستەم نەدیوە.

ئەوەی گوت و ئیزنی وەرگرت و ڕۆیی، سوڵتان مەحموود بەوەزیزەکەی گوت:

- ئەو پیاوە بەمنی گوت درۆزن، بەڵام من بەو حاڵەشەوە لەسەر ئەوەم جایزەکەی بدەمێ.

زۆر شەوان شانامەیان لە کاتی خەودا بۆ سوڵتان مەحموود دەخوێندەوە. بەڵام ئەو ناڕەحەت دەبوو، ئێرەیی ئازاری دەدا، ئازایەتی و پاڵەوانی و داوێن پاکی قارەمانانی شانامە دەیڕەنجاند هێندی ڕق هەڵدەستا وەختابوو شێت بێ.

لە ئەنجامدا دووزمانی پیاوخراپان کاری خۆی کرد. ئایا ئەوە خواجە حەسەنی میمەندی بوو کە ئەو کارە دزێوەی کرد و بەسوڵتان مەحموودی گوت: «قوربان! شاعیرێکی وا هەر دەبێ چەند درەمی بدرێتێ»، سوڵتان مەحموودیش بیست هەزار درەمی زیو جایزە بۆ نارد. ئاگری ڕەقی فیردەوسی بڵێسەی سەند، هەستی کرد ناپیاوان دەیانەوێ بیشکێنن بەڵام ئەو وەک کۆنە شوورێکی قایم خۆی ڕاگرت و هەرەسی نەهێنا. لە تووڕەیی سوڵتان نەترسا بەماندوویی و ڕق هەستاوی چووە حەمام. تەواوی دراوەکانی دا بەکیسەکێش و ئاوگر و حەمامچی و لە غەزنەین وەدەرکەوت و سەری خۆی هەڵگرت.

ئەو گەورە پیاوە شار بەشار ڕای دەکرد و سێبەری شوومی پیاوەکانی سوڵتان مەحموودی بەشوێنەوە بوو. تا خۆی گەیاندە مازەندەران ئەو مەڵبەندی کە زۆر لاپەڕەی شانامەی پڕ کردۆتەوە.

شەوی تاریک بوو، زەنگی کاروان دەشتی بێدەنگی پڕ زرینگ کردبوو، فیردەوسی لە مازەندەرانڕا بەرەو خوراسان دەچۆوە. کە گەیشتە دەروازەی (تابران) لەرزی و فرمێسکی

گەرمی بەرپیشی سپیدا هاتە خوار و لەبن لێواندا گوتی:

- کــوا لاوەتی من؟ بۆ کوێ چــوون پاڵەوانەکانی من، هەموو ئاوابوون. ئاســـمان بێ ئەســـتێرەیە و وجوودی من بەتاڵ و بێدەنگە. ئێســـتا تەمەنم نیزیک هەشتا ساڵە، هیوام بەجارێک با بردی.

ڕۆژی دیکە تێپەڕبوون، ســـاڵی تر بەســـەرچوون، تا لە بەرەبەیانی ساڵی ٤١١ یا ٤١٦ ی کۆچیدا، باڵندەی زامدار، ئەســـتێرەی شـــکاو و ئاوێنەی تۆز گرتـــوو و هەتاوی گیراو، خراپە و دووڕوویی و فێڵبازیەکانی ئەم جیهانەی لێ ون بوون و مرد. دەنگێک لە ئاسمانی خوراسانەوە هات: فیردەوسی مرد، خوای شێعر مرد! .

یـــاری ڕۆژگار ببینن، هەر لەو ڕۆژانەدا بوو کە ســـوڵتان مەحموود پەشـــیمان بۆوە و فەرمانی دا تا شێست هەزار دیناری زێڕ بۆ فیردەوسی بنێرنە تووس.

ئەمە گاڵتەی درێوی ڕۆژگار بوو، زێڕەکانیان گەیاندە بەر دەرکی فیردەوســـی کچەکەی کە لە شینی باوکیدا فرمێسکی دەڕشت و مووی دەڕنێوە کە جایزەی شانامەی چاو پێکەوت وەک شێتان پێکەنی و بەتووڕەیی گوتی:

- بڕۆن، بڕۆن نامەردینە، ئەو بەخششـــە بەرنەوە خەزنەی ســـوڵتان، من هەرگیز وەری ناگرم! لێ گەڕێن با گیانی باوکم لە ئاســـماناندا هـــەروا بەرزەفڕ بێ هەروا بەرزەفڕ بێ... بەرزەفڕ.

ئەو جۆرەی بتەوێ

شەکسپیر

ڕۆژگارێــک بــوو وڵاتی جوان و دڵگر و کانگەی ئەوین و دڵداریی فەرانســـە، بەرەڵڵا و هەرکەس هەرکەس بوو، کەس سەری بۆ کەس دانەدەنواند، کەس بەرپەی کەسی نەدەپێوا، هــەر لایەی بەدەس میر و مەزن و دەرەبەگێکەوە بــوو. لە ناوچەیەکی ئەم وڵاتە میرێکی زۆرداری، داگیرکەری، دڵڕەش فەرمانڕەوایی دەکرد. کە دەســەڵاتی مەزنایەتی لەدەســت براکەی خۆی دەرێنابوو، مڵک و ماشی لێ بڕیبوو.

ئــەو میرە لەدەس پیســی و ناپاکی و ماڵپەرســتیدا وێنە و هاوتــای نەبوو. براکەی خۆی کە تا ڕادەیەک لەنێو خەڵکدا ناخۆشەویســت بــوو، دەرکردبوو. برای زۆر لێکراوی، لێقەومــاوی وەدەرنراو پەنای بۆ لێڕەواری دوورە دەســت و چڕ و پڕی «ئاردن» بردبوو. لەوێ دەگەڵ چەند دۆســت و ئاشــنا و لایەنگری خۆی ژیانێکی شاد و ئازاد و بێ دەردی سەریان ڕادەبوارد.

وردە وردە ئۆگــری ژیانی ســاکاری جەنگەڵ بوو، خەم و پــەژارەی بەدیتنی دیمەنە جوانەکانی خۆرســک دەڕەواند. ئاوی ســارد و ڕوون و بێ خەوشی کانیاوی دەخواردەوە. هەوای خاوێن و سازکاری زەنوێرانی هەڵدەمشت، کارگ و ڕێواس و گواردە و شیر و پەنیر و لۆرک و کەرە و هەنگوێنی کوێستانی لە چێشتە چەور و سوێر و تیژەکانی کۆشک باشتر پێ دەکەوت. دەرد و دەغەزی دەپەڕاند و ئازار و نەخۆشیی نەدەهێشت ڕۆژ بەڕۆژ ژمارەی،

لێقەومـــاو و دەرکراو و راونراوی پتر لێ کـــۆ دەبوونەوە و دەوری قەوغاتر دەبوو، وەڕەزی زیاتر دەشکا و مەترسی کەمتر دەما.

ئەو میرە دەرکراوە کیژێکی هەبوو، تا حەز بکەی نازدار و لەبار و وریا و زانا و وشیار بوو. ئەوەندە گفت و لفت خۆش و خوێن شیرین بوو کەس نەبوو بەدڵ خۆشی نەوێ، ناوی «ڕوزلیندا» بوو.

ڕۆزلینـــدا لەوە ڕۆژەوە باوکی بۆ پاراســـتنی پەنای بردبووە «ئـــاردن» لە ماڵە مامە بەدفەڕەکەیـــدا مابۆوە. تا ئاودەنگ و هاودەمی «ســـلیا»ی کچی مامی بێ. ئەو گلدانەوە هەرچەند ڕۆژەکانی هەوەڵ سەخت و تاڵ و ناخۆش بوو، بەڵام ئەو جووتە کچە زوو ئۆگری یەک بوون و بوونە دۆستی چاک و پاک و گیانی یەکتر.

چیرۆکی ئێمە لێرەوە دەس پێ دەکا، «ڕوزلیندا» ڕۆژێک وەک ڕۆژانی پێشـــوو، لەبەر پەنجەرەی ژووری «ســـلیا» بەوەڕەزی دەســـتی وەبەر چەنەی هەڵدابوو و بیری لە ژیانی پچڕاو و هەڵوەشـــاوەی خێزانـــی خۆیان دەکردەوە و «ســـلیا»ش بەپەنجە نەرمۆڵەکانی دۆستانە پرچە خاو و جوانەکانی دادەهێنا.

لەو کاتەدا خزمەتکارێکی ئەمیر هاتە ژوور و پەیامی ئەمیری بۆ هێنان و گوتی:

ئێســـتا ئەمیر دوو پاڵەوانان بەگژ یەکدا دەکا دەفەرمووێ ئەگەر وازیان لێیە ئەوانیش بێنە تەماشا.

لەو سەردەمەدا باو بوو کە پاڵەوانان لە پێش چاوی میر و گەورە گەوران زۆرانبازی بکەن و ئەوانیش بەفیزەوە لە ســـوێیان ڕاوەســـتن و ئەم کارە دزێوە و ناپیاوانە مایەی ڕابواردن و ســـەرگەرمی و دڵخۆشی ڕەسەنزادە بەدەســـەڵاتەکان بوو. «ڕوزلیندا» و «سلیا»ش کە زۆر وەڕەز و دڵتەنگ بوون بۆ تەماشـــا چوون. بەڵام بەداخەوە دیمەنەکە لەباتی وەڕەزیان بشکێنێ پتری خەمبار کردن. چونکە دیتیان مێر منداڵێکی ڕیوەڵەی، باریکەڵەی شووش و گشت خەریکە ئامبازی لەندەهۆرێکی مل ئەستوور و سینگ پان و دێوەزمەیەکی بێ کلک و شاخ و بەشان و باهۆ و بێ ڕەزا بێ.

جیاوازیی تەمەن، وێک نەچوونی لەش و ئەندام، نیشـــانەی کارامەیی و ئەزموون، دیار و بەرچاو بوو. هەموو کەس دەیتوانی بەهاسانی ئەنجامی ئەم بەگژیەکداچوونە نابەرامبەرە خەفەتبارە پێشـــبێنی بکا. کەچی لاوەکە هیچ نیشانەی ترسان و بزرکان و تێشکانی پێوە دیار نەبوو دەتگوت، لێی ڕوون و ئاشکرایە، زاڵ دەبێ و سەردەکەوێ و ڕووسوور دەردەچێ و بزەی هەر لەسەر لێوان بوو.

«ڕوزلیندا» زۆر پەشێو و خەمبار بوو، ئارام ئارام لە کوڕەکە چۆ پێش، نیگای دڵرفێن و سیحراوی تێ بڕی. بەزمانێکی نەرم و شیرین پێی گوت:

«دەس لەم کارە منداڵانە و شێتانە هەڵگرە، چونکە ئەم کابرا زل و زەبەڵاح و بەهێزە لەوانەیە نەتهێڵێ و ژیانی لاوەتی تۆ بخاتە مەترسییەوە».

لاوە نەناسیاوەکە بەئەدەبەوە گوتی:

«داخــی گرانم ناتوانم پەنــد و ئامۆژگاری ئەم کچە نازدارە لە گوێی بگرم. من بڕیاری خۆم داوە، بەرەنگاری دەبم، ئەگەر سەرکەوتم شانازییە و ئەگەر تێداچووم، لەم دنیا پان و بەرینەدا تاقە کەسێک نییە دەنکێک فرمێسکم بۆ بڕێژێ!» لە حاڵێکدا چاوی بەتاسەوە لە چاوە پڕ شەرم و جوانەکانی کچەکە بڕیبوو گوتی:

«تەنیا ئاواتم ئەوەیە دڵسۆزی و خەمخۆری تۆ پشتیوان و هاندەرم بێ».

زۆرەوانێ دەس پێ کرا، «سلیا بەئاواتەوە بوو لاوی نەناسیاو سەرکەوێ. ڕوزلیندا دەس بەدوعا بوو و دەپاڕاوە خودا لاوەکە لە شــەڕی ئەم لوزەندەرە بپارێزێ. بەتایبەتی ترســی جوانەمەرگی ئەو پەریشان و هەراسانی کردبوو. تێ گەیشتبوو ئەم لاوەش وەک ئەو بێکەس و بێ پەنایە دڵەکوتەی گرتبوو، بۆ یەکەم جار لە ژیانیدا هەســتی بەشتێک لە دڵی خۆیدا کردبوو، ئەویش هەستی ئەوین بوو».

بەپێچەوانەی بۆچوونی تەماشــەکەران لاوی مێر منداڵ کە لەبەر کابرای بەگەد و گیپاڵ نــەک هەر خــۆی لەبەر ڕاگرت و چەقی، بەڵکو بەرســینگەی لێ بڕیــەوە، مەچەکەی لێ ئەنگاوت، ســەر سمتەی دا و باو لەســەر باوی هێنایە. تا کابرا بڕستی لێ بڕا شل بوو و فێڵی پێ نەما. ئەمجار بەهەردوو دەست بەرزی کردەوە و بەرقەوە وای لە تەختی هەردی ڕاکێشا کە چوار پەلی هاوێشت و لەجێی نەبزووت و پشووی لێ بڕا.

چەپڵەڕێزان، هۆریاکێشان، دەنگی ئافەریم، دەستت نەڕزێ، باوکم دەبەرت مرێ، ڕووی دایک و باوکت سپی بێ بەرز بۆوە. میر خۆی پێ ڕانەگیرا لاوەکەی بانگ کرد و لە ڕەسەن و بنەچەکەی پرسی:

«وەڵامی داوە کوڕە گچکەی (سیر رولاندبز)م. ئەمیر چرژا، گرژ بوو، ڕووی لێ وەرگێڕا. باوکی دەناسی و دەیزانی یەکێک لە دۆستانی نیزیکی براکەی بوو».

بەڵام پلەی خۆشەویســتی «ڕوزلیندا» بەرزتر بۆوە و لە حاڵێکدا کە لە بنەوە دەستی «سلیا»ی دەگوشی گوتی:

«باوکم باوکی ئەم کوڕەی زۆر خۆش دەویست و متمانەی تەواوی پێ هەبوو». ئەگەر

دەمزانی ڕۆڵەی ئەو پیاوچاکەیە بەهیچ بارێک نەمدەهێشــت توخوونی ئەو غوولە بکەوێ. بەپاڕانەوە بەئاهـ و فرمێسک داوێنم دەگرت و وازم پێ دەهێنا.

هەردووک چوونە لای کوڕەکە کە لە بێ مەیلی میر دڵی یەشــا بوو، زۆریان لاواندەوە و دڵخۆشــی دایەوە. کە هاتن بڕۆن «ڕوزلیندا» زنجیرێکی لە گەردنی بلوورینی دەرهێنا و لە مستی نا و گوتی:

«ئەم یادگارە پچووکەم لێ وەرگرە. من لە ماڵی دنیا چیدی شک نابەم، دەنا تۆ بۆیە دەبووی دیاری زۆر بەنرخترت پێشکێش بکەم.»

٢

(فرەدریــک) فەرمانڕەوای داگیرکەر کە وەفای «ڕوزلینــدا»ی دەگەڵ لاوەکە بینی و لەلای دیکەوەش باسی چاکی و پاکی و بەبەزەیی و بێ ئازاری پێ ڕاگەیاندبوو. بەڕقدا چوو و هاتە سەر ئەوەی برازاکەی لە ماڵی خۆی دەرکا.

ڕۆژێک کە دەگەڵ «ســلیا» دانیشتبوون وەژوور کەوت و بێ شەرمانە و ناپیاوانە پێی گوت: هەر ئێســتە دەبێ لێرە بڕۆی! هەرچی «ســلیا» پاڕاوە و لالاوە و گریا و دەست و داوێنی باوکی بوو سوودی نەبوو. ناچار تکای لە باوکی کرد مەر! بدا ئەمشەوەش پێکەوە ڕابوێرن.

شەوێ تەگبیریان کرد و هاتنە سەر ئەوە بەجووت ڕابکەن و خۆبشارنەوە. بەیانی زوو یەک لە جلی لاوێکی توند و تۆڵ و ئەوی دیکی لە بەرگی لادێییدا بەدەرکی نهێنی کۆشک دەربازبوون و بەناشارەزایی ڕوویان لە جەنگەڵی «ئاردن» کرد.

هیچ کام نەیاندەزانی چییان بەسەردێ و ڕۆژگار چ بۆسەیەکی بۆ ناونەوە. ڕێباز نادیار و دواڕۆژ ون بــوو. تەنیــا ئامانجیان ئەوەبوو. ڕێگای دوور و درێژ ببڕن و زوو خۆبگەیەننە لێری «ئاردن» کە بەشــکو میر لە وێندەرێ بدۆزنەوە ژیانی تاریک و تنووک و ســارد و سڕیان لەبەر تیشکی بەتین و لاواندنەوەی ئەودا گەرم و ڕووناک بێتەوە.

«ڕوزلیندا» بەجلی پیاوانە و «سلیا» لە بەرگی کیژێکی لادێییدا بەنێو سەدان ڕێبواردا تێپەڕین و کەس نەیناسین. کاتێ ڕۆژئاوا بوو لە یەکەم حەسانەوەدا چونکە خشڵ و دراوی نەقدیــان پێ بوو توانییــان ژووری پاک و خاوێن بگرن و خواردنــی باش بخۆن و ڕاحەت بنوون.

٣

«ئۆرلاندۆ» گچکەترین و لاوترین کوڕی «سیر ڕولاند» بوو. هەر لە سەرەتای ژیانەوە ڕۆژگار ژەهری ناکامی لە جامی کردبوو، هێشـــتا زارۆکێکی پچووک بوو کە باوکی هەمیشە بەجێی هێشتبوو و چارەنووسی بەبرا گەورەکەی «ئلیور» ئەسپارد بوو. «ئلیور» لاوێکی ســووک و خۆش ڕابوێر و لە خۆبایی بوو. بەپێچەوانەی وەســیەتی باوکی هیچ ئاگای لە براکەی نەبوو و باشـــی پێ نەگەیاند. «ئورلاندو» دەگەڵ ئاواڵی گەڕۆک و ســـووکەڵە و خوێــڕی و هیچ و پووچ گـــەورە بوو. بەڵام چونکە بۆ خۆی چاک و دڵپاک بوو بەبێکارە و دەستەوەســـتان دەرنەچوو، باش پێگەیشت. لاوێکی بوێر و نەترس و بەهێزی لێ دەرهات. ئەوە هەســـتی ئێرەیی و بێزاری کاکی بزواند و خەریک بوو بەهەر جۆرێک بێ ســـەری لە ناخی ڕۆکا و لەنێوی بەرێ.

بەم مەبەســـتە شـــوومە هانی دەدا بەرەنگاری پاڵەوانانی بەهێز و بێ ڕەزا ببێ بەڵکو بـــەدەس ئەوان بچێ. بـــەڵام بەختەوەرانە هەموو جارێ زاڵ دەبوو و ئەوانی دەشـــکاند و دەبەزاند. کە لەم کارە ناهومێد بوو، شەوێکی ژووری نووستنی ئاگر تێ بەردا کە بەهەزار زەحمەت و ناری عەلی ڕزگاری هات.

«ئادام» کۆنە خزمەتکاری باوکی کە بەشـــی زۆری تەمەنی لە خزمەتی ئەم بنەماڵەدا بردبووە سەر، لەم ڕازەی گەیاند و واداری کرد پێش ئەوەی نەخشە ناپاکەکانی کاکی جێ بگرن، ڕابکا و خۆی دەرباز بکا و وڵات بەجێ بێڵێ. چونکە دەیزانی چ شـــک نابا و هیچ دراوی نییە، پاشەکەوتی چەند ساڵەی خۆی دایە و بۆ خۆشی ڕەگەڵی کەوت.

کـــە گەیشـــتە جەنگەڵی «ئـــاردن» پیرە پیـــاوی کەنەفت و زورهان لـــە پێ کەوت، «ئۆرلاندو» ئەوی لەبن سێبەری دارێک دانا و بۆ خۆی بەباریکە ڕێیەکی لێرەواردا ڕۆیشت تا گەیشتە جێگایەک کە میر و دۆستانی خەریکی خواردن بوون. شیری لە کالان دەرکێشا کە بەزۆری خواردنیان لێ بستێنێ، بەڵام میر فەرمووی دا و بەڕووخۆشی گوتی:

«وەرە دەگەڵمان بخۆ».

«ئورلاندو» لەکاری خۆی پەژیوان بۆوە و داوای لێبووردنی کرد، پاشان سەرگوزشتەی خۆی بۆ گێڕاوە و گوتی: «ناوی (ئۆرلاندو) و کوڕی چووکی (سیر رولاند)ە».

میر کە بیرەوەری زۆر خۆشـــی لە دۆستایەتی باوکی هەبوو گەلێکی بەخێرهاتن کرد و لە ناسینی ئەو زۆر شاد بوو ناردی پیرە پیاوەکەشیان هێنا و لەژێر باڵی خۆی گرتن.

٤

هێشــــتا حەوتوویەک بەسەر ژیانی «ڕوزلیندا» و «ســـلیا» لە جەنگەڵدا ڕانەبردبوو، ڕۆژێـــک «ڕوزلینــــدا» بەبن پیــــرە دارێکدا تێپــــەڕی و دیتی ناوی ئەو لــــە بەژنی دارێکی هەڵکەندراوە. بەلایەوە سەیر بوو...

هەروا دەگەڕا و تەماشــــای کرد ناوی بەدارێکی دیکەوەش هەیە، هەرچی ســــەری هێنا و بـــرد بۆی نەچۆوە ســــەر یەک ئەوە چییە؟ ئاخری هاتە ســــەر ئەوەی لــــەم لێرەوارەدا فریشتەیەکی ئەفسانەیی هەبێ کە هاوناوی ئەو بێ لەو خەیاڵەدا بوو کوتوپڕ تووشی لاوێک هات کە خەریکی ڕاو بوو، کە باشــــی تێڕاما «ئۆرلاندو»ی ناسییەوە، دڵی کەوتە لێدان و ڕەنگی بزرکا، لێی نیزیک بووەوە و گوتی:

«ناوت چییە؟»

گوتی: «ئۆرلاندو»

ئەویش ئەوینێکی شــــورت و گوم و ئاواتێکـــــی بابردەڵەی لەڕەنگ و ڕووی ئەودا بەدی کرد و گوتی:

«ئەدی تۆ ناوت چییە؟»

«کانیمد»

پێکــــەوە گەڕان «ئۆرلاندو» بۆی گێڕاوە کە چۆن جارێکی لەوپەڕی ناهومێدیدا لەکاتی ملانەدا کچێکی جوانچاک و دڵپاک هومێدی وەبەر ناوە و شێت و شەیدا و گیرۆدەی خۆی کردووە لەو دەمەوە لە بیری نەکردووە و هەمیشە گۆرانی پڕ سۆزی پێ هەڵدەڵێ و ناوی لە داری جەنگەڵ هەڵدەکەنێ. «ڕوزلیندا» وەختا بوو لە هۆش بچێ و خۆی لە ئامێزی باوێ. بەڵام خودای ئەقڵ تێی ڕاخوڕی، جارێ وەختی خۆ ناســــاندن نییە، چاکی تاقی بکەوە و بزانە ڕادەی وەفاداری و فیداکاری چەندە؟ گوتی:

«من نەک (ڕوزلیندا) دەناســـــم، بەڵکو خزمایەتیشــــم دەگەڵ هەیە. وا چاکە هەرچی لە دڵت هەیە بۆ منی هەڵڕێژی تا هەمووی پێ ڕابگەیەنم».

«ئۆرلاندو» هەموو ڕۆژێ دەچووە کن دۆســـــتە تازەکـــەی و وێکڕا دەچوونە نێو دار و دەوەن و گوڵ و گوڵزار و تەنیشت کانیاو و جۆبار و خەمی دڵی خۆیان دەڕەواند.

بــــەرە بەیانێکی زوو تازە گزنــــگ کەوتبوو. کە «ئۆرلاندو» هەســــتا و بەرەو دیداری دۆســـــتەکەی ڕۆیشت. تەماشــــای کرد کابرایەک لەسەر چەقی ڕێگا ڕاکشاوە و خرپ خەوی

لــێ کەوتــووە. تێی فکری و برا گەورەکەی «ئلیور»ی ناســییەوە. پێی ســەیر بوو ئەو فێڵباز و ترســنۆکە لێرە دەبینێ؟ ئەو زۆر لــەوە ئازاتر و پتاوتر بوو کە تۆڵە لە دوژمنی خەواڵوو و بێ دەســەڵات بستێنێتەوە. بەڵام بەبێزاری لێی لادا و ڕووی وەرگێڕا و خەریک بوو تێپەڕێ و بڕوا و تەماشــای کرد مارێکی شــینی ئەنگێوی وەک دۆدانە دێ، ملی قەف کردووە و گەزارەی دەرکێشــاوە و دەهاژێنێ و بەرەو ئەو دەخوشــێ. هەستی ئینسانی و خوێنی برایەتی هەموو ڕق و قینی لەبیر بردەوە، شیری هەڵکێشا و ڕای کردە ماری، لە پڕ نەڕەی دێڵە شێرێکی سەر تووتکان جەنگەڵی لەرزاندەوە، ئەو دەستە پاچە نەبوو، لەپێشدا مارەکەی بەزەبرێکی دوو لەت کرد و پاشــان بەگژ شــێردا هات. شەڕێکی خوێناوی ڕووی دا، شــێری تووڕە پەلاماری دایە. ئەویش دای نەنواند، وەبەر شــیرانی دا و شپرزەی کرد. شــێری ڕق هەستاوی بریندار ئامبازی بوو و بەچنگاڵە تیژەکانی لایەکی شانی تا پەنجەی دادڕێ، بەڵام نووکی شــیری ئەویش جەرگ و ڕیخۆڵەی شێری وە دەشتی خست و خستی و حەیاتی ڕەشی لێ بڕی.

«ئلیور» کە ئەو دیمەنەی دی ئەســرینی پەشــیمانی بەچاواندا هاتە خوار. ئەوەندە بەخۆی داشــکاوە و شــەرمەزار بۆوە کە خۆی خستە سەر پێی براکەی و داوای کوشتن یا بووردنی لێ کرد. «ئۆرلاندو» کە دڵێکی پاک و بیرێکی ڕووناک و خاوێنی بوو لە باوەشی گرت و ڕابردووی لە بیر بردەوە و بەخشــی. بەڵام خوێنڕێژی باســک و ماندوویی بڕســتی لێ بڕیبوو، نیشــانەی مەنزلی دۆســتەکانی پێ گوت. ئەویش لەکۆڵی کرد و بردیەوە ماڵە «ڕۆزلیندا» و کارەساتەکەی ســەرلەبەر بەتەواوی گێڕاوە. «سلیا» و «ئلیور» خەریکی برژاندنەوەی باسکی و حەساندنەوەی کفتوکۆی لەشی بوون «ئۆرلاندو» شەرمەزار بوو کە بۆ ئەوەندە شەکەتە. «سلیا» بەپێکەنینەوە گوتی:

«پێت وایە دەگەڵ بێچووە پشیلە گەمەت کردووە، هەتیو! تۆ دێڵە شێری سەر تووتکانت کوشــتووە» لەم حاڵەدا «ئلیور» چــاوی لە چاوە جوانەکانی «ســلیا» نەدەترووکاند. دیاریبوو «سلیا»ش بێ مەیل نەبوو و جارجار بەناز پەنجەی «ئلیور»ی دەکوشی و وەڵامی داخوازییەکانی دەداوە «ڕۆزلیندا» پاش تاوێک گوتی:

«ئۆرلانــدو بێننە لای من باشــترم ئاگا لێ دەبێ، بەڵام باســی پەرێشــانی منی بۆ مەکە».

ئلیور کە دڵ و دینی لە پێناوی ئەوینی ئەم کیژە نابوو بەپەلە هاتەوە لای «ئۆرلاندو» و ئەوی لە ڕازی خۆی ئاگادار کرد و گوتی:

«لەخودای دەوێ (سلیا) بێتە ژنی ئەو».

ئۆرلاندو بزەیەکی هاتە سەر لێوان و گوتی:

«بچۆ لای و هەموو قسەی خۆتی بۆ بگێڕەوە. نازانی ئێستا تەنیایە و «کانیمد» دێتە لای من»

دوو دڵدار کە بەڕواڵەت دوو دۆستی گیانی گیانی بوون بەتەنێ مانەوە. «ئۆرلاندو» باسی ئەوینی «ئلیور» و «سلیا»ی گێڕاوە. پاشان گوتی:

«خۆزگە و هەزار خۆزگە ئێستا ڕوزلیندای خۆشەویستی منیش لێرە دەبوو».

«ڕوزلیندا» پێکەنی و گوتی:

«هیوابڕ مەبە سۆزی جوانترین بەرگی خۆت لەبەر بکە، وەرە بنکەی میر. ناردوومە خۆشەویستەکەت بێ تکای لێ دەکەم بێتە ڕەزا و شووت پێ بکا».

سۆزی میواندارێکی باش و جوان لە بنکەی ڕازاوە، میر، ئلیور «ئۆرلاندو» و ئەوانی دیکە چاوەنۆڕ بوون. لە پڕ دوو کچی جوان و چەلەنگ بەجلی خۆولاتییەوە دەس لەنێو دەستی یەکتر دەرکەوتن.

«ڕوزلیندا» خۆی بەسەر پێڵاوی باوکی دادا و تکای لێ کرد ئێزن بدا مێرد بە «ئۆرلاندو» بکا، میر لە خۆشی دیداری کچەکەی وەختا بوو باڵ بگرێ، دەستی دوو نۆ بووکانی لە دەستی تازە زاوا نا.

لەولاشەوە میری داگیرکەر کە تەنانەت کچەکەی خۆشی لە دەستانی ڕای کردبوو. بەری شەپۆلی تووڕەیی خەڵکی نەگرت و پەنای بۆ دەیر برد، میری پێشوو سەرلەنوێ چۆوە سەر جێگای خۆی.

خەستەخانە ١٩٧٨/١١/١٠

ڕێزی نان بگرن

پیاوێکی باڵا بەرز، موو کەژ و چاو کاڵ بوو، نموونەی پیاوێکی ئاڵمانی، پزیشک بوو، زۆر هێدی و لەسەرخۆ بوو، نیشانەی ئەندامەتی حیزبی بەیەخەیەوە دەدرەوشاوە.

ڕۆژێـــک بەمیوانی هاتە ماڵی ئێمە لە کاتی خواردندا ورکە نانێکی زۆر وردی لێ کەوت بەســـەر ســـوڕمانەوە دیتم داهاتەوە و هەڵی گرتەوە و پێش ئەوەی من چ بڵێم خســـتیە زاریەوە.

ئەگەر جاران کارێکی ئەوتۆم بەئێرانییەکەوە دیبا کە لە هەموو تەمەنیدا نان و خواردنی بەنیعمەتێکی ئاســـمانی زانیـــوە و ڕێزی لێ گرتووە، زۆرم بەلاوە ســـەیر نەدەبوو، بۆچی ئێســـتاش خۆم ئەگەر لە کۆڵان و ڕێباز تووشـــی ورکە نانێک بم کە فڕێ دراوە یا وەرِیوە، هەڵی ناگرمەوە و فووی لێ ناکەم و لە کۆنە دیوارێکی ڕا ناکەم؟ تا نەبێتە پێخوست. بەڵام ئەو دوکتۆرە ئاڵمانییە کە هەمیشـــە تێر و تەســـەل بووە و لە ئێروو و خۆشیدا ژیاوە. بۆ وای کرد؟ بیر کردنەوەکەم بوو بەپرسیار و گوتم:

«بۆچی ئەم ورکەت کە ڕەنگبێ پیسیش بووبێ خوارد؟»

بزەیەکـــی هاتێ بەڵام بزرکا و نیگای تاریکـــی و پەژارەی لێ باری. پاش تاوێک ڕامان گوتـــی: «دەزانـــم خواردەمەنی هەیە و دەزانم ئێســـتا لە زۆر وڵاتان گەلێک شـــت وەگیر دەکەوێ و تەنانەت لە هێندێک ماڵان بەپێی فیلانە. ئێمەش لێرە لە ئێروودا دەژین، بەڵام

من مەرجم کردووە هەتا ماوم هەرگیز هیچ خواردەمەنییەک فڕێ نەدەم و خەسار نەکەم».

دوایە ئەم سەرگوزەشتەی بۆ گێڕامەوە:

«لاو بووم تازە لە زانستگەی پزیشکیدا دەستم بەخوێندن کردبوو، یەکێک لە دۆستانی کۆنم دۆزییەوە کە لە منداڵییەوە ئاشنا بووین. دەگەڵ خۆی بردمە کۆڕی لاوانی کۆمۆنیست ئەگەرچی دەترسام بەڵام چالاکی و هەڵسووڕانی ئەم لاوانە سەرنجی ڕاکێشام و ویستم بەم ئاگرەی لە دەروونی ئەواندا بڵێسەی گرتبوو خۆم ببووژێنمەوە و نەک هەر خۆم گەرم کەمەوە بەڵکو گڕێک لە دەروونی خۆم هەڵگیرسێنم.

ئەو دێوەزمەم ناخۆش دەویست کە وردە وردە سێبەری شوومی بەسەر وڵاتدا کێشابوو و هەموو کەلێن و قوژبنی تەنیبوو. ئەم لاوانە دەیانویست دەگژ ئەو ڕاچن. کەم کەم لەوان نیزیکتر دەبوومەوە و ئەو تاعوونە ڕەشەم کە بریتی لە هیتلەر و حیزبی نازی بوو، باشتر دەناسی و لە جاران پتر ڕق و قینم لێ هەڵدەگرت و تێ دەگەیشتم چ تارماییەکی ڕەش و بەسام و مۆتەیەکی خوێنمژ هەڕەشەمان لێ دەکا و چ چارەنووسێکی شووم و دزێومان لە پێشدایە و دواڕۆژێکی چەن پڕ مەترسی چاوەڕوانمان دەکا.

ژیان و کار منی لەم لاوانە هەڵبڕی، ترس وای هەموو کەس داگرتبوو کە من نەمتوانی دۆستانی خۆم بدۆزمەوە. ئەوەندەی پێ نەچوو شەڕ هەڵگیرسا و منیش کە ئیتر پزیشک بووم ناردرامە جەبهە. دەڕۆیشتین و پێمان لەهەر جێیەک دەنا. چارەڕەشی، ماڵوێرانی، برسایەتی و ئازار و جەزرەبە و ئاگر و سووتمان و کێم و خوێن و نەخۆشی و مەرگمان دەگەڵ خۆمان دەبرد. من بەتاقی تەنێ لەنێو ئەو هەموو ئەفسەر و سەربازانەدا کە بەکردەوەی خۆیان دەنازین، خەفەتم دەخوارد. تەنیا کارێکی نەختێک باش کە لە دەستم دەهات ئەوەبوو بەنهێنی یارمەتی گرتووەکان بدەم. یا ئەو کەسانەی بەزۆری و بەبێگار خزمەتی خۆمان پێ دەکردن ئازار نەدەم و پاروە نانێک یا تۆزە دەرمانێکیان بەدزی و فڕێ بدەمێ.

زۆر زوو گەیشتینە وڵاتی پان و بەرینی شووڕەوی، لەوێ جاری وا بوو چەند مانگ لە جێگایەک دەماینەوە، من خەریک بووم لە فەرماندەکەم نیزیک ببمەوە. تا لە سایەی دۆستایەتی ئەودا ئازاری پترم هەبێ و بتوانم خواردن و دەرمان بدەم بەو ژن و کچانەی خزمەتمان دەکەن و ئەوەشم بۆ کرا. ئیتر هەموویان خوویان بەو کاری من گرتبوو جاروبار سەریان داوێشتە سەرم پێیان دەگوتم دڵتەڕ، جاری واش بوو ناویان دەنام دوکتۆری سوور. منیش بەکاوەخۆ کاری خۆم دەکرد و گوێم بەو گاڵتە و گەپانە نەدەبزووت. جونکە کارم

باش دەکرد و لە کارکردنم ڕازی بوون ئەفســەرە بەرزەکان دەگەڵم دۆســت بوون. منیش ئاگام لە دزی و دەسپیســی ئــەوان بوو، بۆیە کەس وێم نەدەڕســت و ئازاری نەدەدام و دۆســیەی بۆ دروست نەکردم. دەنا شۆفار و دووزمان و جاسووس یەکجار زۆر بوون وردە وردە زمانی ڕووسی فێربووم.

«ڕۆژێک یەکێک لەو کچانەی دەمناسی بەپەشۆکاوی و سەرلێشێواوی لێم وەژوور کەوت و گوتی: دوکتۆر دەستم بەداوێنت ئەگەر دەتوانی یاریدەم بدە. گوتم چ قەوماوە؟ چ کارێک لە دەس من دێ؟ گوتی: دایک و باوکم سەریان دێشێ و زۆر سەخڵەتن و ئێمە نازانین چ بکەیــن و چمان لە دەس نایە، ماڵەکەیان بەپەنا ماڵی ئێمەوە بوو. کارەکانم تەواو کرد و دەگەڵی چووم بڕێک دەرمانیشم برد. باش دەمزانی ئەم ژانە سەرە لە برسانە، چووینە نێو ماڵێک ئیتر چی تێدا نەمابوو چەن ســیپاڵ، چەن تەختەی لەت و پەت چەند قاپەشــکاو و کۆنــە ســەماوەرێک و چادانێکی گاوکراو و چەن پیاڵە نەبــێ، خانوویەکی بچووک بوو کە شــەڕی شــووم و ئێمەی داگیرکەر بێ ڕەحم گەسکمان لێ دابوو. لە تەنیشت تەندوور پیرێژن و پیرە پیاوێکی نیوە زیندوو تخێڵ ببوون. لە ڕوخســاری ئەواندا تەنیا دوو چاوی ڕۆچوو بریسکەیان دەدا. بەپەنا یەکەوە ڕاکشابوون. وەک مردووان زەرد هەڵگەڕابوون. بێ هێز و لەڕ و لاواز بوون، نەیاندەتوانی قســە بکەن یا ببزوون. دوو سێ زارۆکی ڕەشوڕووت و کز و مردەلۆخە بەترســەوە تەماشــای منیان دەکرد. تەماشــام کردن پرســیم: چەند ڕۆژە چییــان نەخواردووە؟ کچەکە بەکوڵی گریانەوە گوتی: حەوتەیەکە زەوادیان نەبڕیوە، بەنیگەرانییەوە گوتم: چما چتان نەبوو؟ بۆ زووتر بەمنت نەدەگوت؟ من ئەوشەو لە بەشی خۆم شتێکت دەدەمێ دەرخواردیان بدە.

کچەکە گوتی: دوکتۆر تۆ زۆر دڵســۆزی، بەڵام هەرچی دەکەم ئەم دووانە هیچ ناخۆن تەنیــا جار جارە چۆڕێک ئاو نەبێ. نووزەی پیرێژنەکەم گوێ لێ بوو چوومە ســەرینی تا باشتر، گوێم لێ بێ. دەیگوت ئێمە بەشی خۆمان ژیاوین نابێ پاروو لە زاری ئەم زارۆکانە بگێڕینەوە. هەرچی هەبێ با ئەوان بیخۆن، تا بژین، تا گەورە بن تا ڕۆژی خۆشــتر ببینن دایکە بێدەنگ بوو، دیتم ئەو دوو پیرە فیداکارانە دەستی یەکتریان گرتووە و چاویان لێک نــاوە، دەتگوت بەم کردەوە دڵی یەک دەدەنەوە و پێشــی ناڵــەی خۆیان دەگرن. ئەوکم گیرابــوو، زمانم لە بەنــد چووبوو، لە بەرامبەر ئەم هەموو خۆڕاگری و پێداگرییەدا چم پێ نەبوو بیڵێم. ئەوان بەگیان و دڵ بەپیر مەرگەوە دەچوون. چەند حەبی ئیسپرینم دانێ تا کەمێک ژانە ســەرەکەیان کەم بێتەوە. تەنیا ئاواتم ئەوەبوو وەک ئاڵمانییەک بێ ڕێسمەی دەرکی ئەم ماڵە خاپوورە ماچ بکەم و لە ڕاست ئەم هەموو زیبک و غیرەتەدا چۆک دادەم،

بەڵام بەداخەوە هەر ئەوەندەم توانی لەبەر ئەواندا کە ئیتر نەمابوون سەردانوێنم.

لــەو ڕۆژەوە مەرجــم کــردووە خواردەمەنی هەرچی بێ نرخیش بــێ زایە نەکەم و تا هەم لەســەر مەرجی خۆم ڕادەوەســتم. من لە نیزیکەوە بەڵێ زۆر لە نیزیکەوە دێوەزمەی برسایەتیم دیوە.

١٩٧٣/١٣٥٢

کورتەی ئۆدیسە

هومێر

شـــاری ئەســـتەم و شـــوورەداری «ترۆادا» پاش گەلێک قەڵاداری و دەستەوەکەری و بەرگری و شـــەڕ و کێشـــە و خوێنڕێژی و قات و قڕی بەدەس دەگیرێ و بەجارێکی تەخت و خاپوور دەکرێ.

هێرشـــبەرانی کۆڵنەدەر، پاڵەوانان و مەردانی گەمارۆدەر و دلاوەرانی نەبەز، سەرخۆش لە بادەی زاڵبوون و ئازایەتی دەگەڕێنەوە بۆ نێو ماڵ و منداڵ و کەســـوکار و خاوخێزانی خۆیان.

لەم نێوەدا تەنیا «ئۆلیس»ی کەللەڕەق، ســـەربزێو و چاونەترسی پاتشای «ئاتاک» لە ترســـی هەڕەشـــەی «نپتۆن» خوای دەریایان هەڵوەدا و ئاوارە دەبێ. «پنلوپ» ژنە جوانەکەی و (تلماک) ڕۆڵە تاقانەکەی هەر چاوەڕوانن و چ سەر و سۆراغی نییە. ساڵ و مانگ تێپەڕین و ئەو هەر بێ سەروشوێنە. دوژمنانی «ئۆلیس» و گیرۆدەکانی ئەوینی «پنلوپ» دەرفەتیان هێناوە و مرخیان لەو نازدارە شۆخ و شەنگە و لەو ژنە جوان و چەلەنگە خۆش کردووە و هەریەکە خەریکن بەفێڵێک ئەم ژنە پاک و خاوێنە بەدەس بگرن. بەڵام «پنلوپ» ژیرانە هەر کامەی بەچەشـــنێ تەفرە دەدا و بۆ گەڕانەوەی مێردەکەی ڕۆژ ئەژمێری دەکا. لەلایەکی دیکەوە بەیارمەتی «مینروا» خوای ئەقڵ، کوڕەکەی وەدوای شووەکەی خستووە گێژاوی توند و تیژ و بێ بەزەیی دەریا جارێکی دیکەش پەلاماری شـــێتانەی بردە ســـەر کەشتی سەرگەردان و بێ پەنای «ئۆلیس» و پێش ئەوەی کەشتییەوانەکانی وەخۆکەون و

چارەیەک بدۆزنەوە. کەشـــتییەکەیان لە بەستینی «ئۆژیژی» لە قوڕ دەنیشێ ئەم دوورگە بنکەی ژنە جادووگەرێکی زۆر جوان بوو کە ناوی «کالیســـپو» بوو. هەر لە یەکەم نیگادا دڵی چوە ســـەر «ئۆلیس» و ویســـتی دەســـتی دەگەڵ تێکەڵ بکا و دەگەڵی بمێنێتەوە. بەڵام ســـەرداری مەزن دڵی لە جێگایەکی دیکە بوو. ئاواتی گەڕانەوە بۆ نیشتمان و زێدی خۆشەویست و دیداری ژنە وەفادارەکەی و ڕۆڵە نازدارەکەی دەیتواندەوە. بۆیە هیچ ڕووی نەدایـــە و خـــۆی تێ نەگەیاند. جادووگەریش بەڕق داچوو و ســـوێندی خوارد تا مابێ لەم دوورگەدا زیندانی و دەسبەسەری بکا.

«ئۆلیس» ماوەی هەشـــت ســـاڵ لەم دوورگەدا دەسبەسەر بوو. ڕۆژانە لە کەنار دەریا لەسەر گاشە بەردێکی دادەنیشت و فرمێسکی هەڵدەڕشت و بەخەمناکی لە ئاسۆ ڕادەما.

پەرێشـــانی و لێقەوماوی گەیبووە ڕادەیەک کە خودایان هەموو بەزەییان پێدا دەهات بەڵام «نپتۆن» خوای دڵڕەق و ڕق ئەســـتووری دەریا، بڵێســـەی قینـــی دانەدەمرکاوە. ئاخر ئەو چۆن لە کەســـێکی یاخی و ســـەرکێش و نەترس دەبوورێ کە خۆی لەو بەکەمتر نەدەزانی؟

ڕۆژێ «مینـــروا» خودای ئەقـــڵ پێی زانی کە «نپتۆن» ســـەفەرێکی دوور و درێژی لەپێشدایە و وا زوو ناگەڕێتەوە بەهەلی زانی و ئۆلیسی سواری تەختەیەک کرد و ناردیەوە بۆ وڵاتی خۆی. بەڵام بۆ بەدبەختی نپتۆن ئەوەندەی پێ نەچوو و گەڕایەوە کە ئەوەی دی چاوی چووە پشـــتی سەر. یەک بەخۆی نەڕاندی و فەرمانی بەگەواڵە هەوران دا. پاڵ وێک بدەن و شـــۆرابە بەر بدەنەوە و یارمەتیش لە ڕەشـــەبا و گێژەلووکە وەربگرن. بەم جۆرە فەرتەنەیەکی نایەوە کە بەچاوترووکانێک تەختەی ئۆلیسی چارەڕەشی تێکوپێک شکاند و ورد و خاش کرد. ئۆلیسی بێچارە کەوتە نێو نێرینەی دەریای بێ ئامان و وەپەلەقاژەکەوت. بەڵام لەم جەنگەڵدا (ئینۆ) پەری دەریایی بەچاوی ئەنگاوت و زگی پێ سووتا و تیتۆڵێکی لە ڕووپۆشەکەی خۆی دڕاند و بۆی هاویشت و گوتی:

«لە نێوقەدی خۆتی ببەستە دەتگەیەنمە وشکایی»

ئۆلیس کە لە سەرەمەرگدا بوو بەقسەی کرد. بەڵام بوورایەوە و ئاگای لە خۆ بڕا. کاتێ وەخۆ هاتەوە خۆی لە بەستێنی دوڕگەی (فیناس) دی.

ئەمشەوە «نازیکا» کچی فەرمانڕەوای (فیناس) خوای خوایانی خۆیانی لەخەو بینی:

کە فەرمانی پێ دا بەیانی زوو هەســـتی جلی باوک و براکانی بەری لە دەریا بشـــوا. بەیانی زوو دایکی چێشتێکی باشی دروست کرد و گۆزەیەکی شەرابی کۆن و دەفرێکی پڕ

زەیتوونی دایە و خزمەتکاری دەگەڵ ناردن بۆ لێواری دەریا.

کیژەکان تازە لەسەردەمی کەناری دەریا دەستیان بەیاری و گاڵتە و گەپ کردبوو. کە دیتیان کەڵەپیاوێکی بەشان و باهۆ و بەدار و بار و کەڵەگەت، بەڵام شپرزە و خوێناوی و بریندار لەبن گابەردێک هاتە دەر. خزمەتکارەکان کە چاویان پێ کەوت ترسان، زیڕاندیان و هەڵاتــن. ئەمما نازیکا ئازایانە بەپیرییەوە چوو و ماندوو نەبوونی لێ کرد ئۆلیس کە لەبەر بێ هێزی و شــەکەتی و برســایەتی توانی نەمابوو. بەسەرهاتی خۆی بەکورتی بۆ گێڕاوە. نازیــکا، نان و چێشــت و شــەرابی بۆ دانا. تا تێر و پڕی خــوارد و ئاهێکی هاتەوە بەر. ئەمجــار پیلی گرت و بردییە کن باوکی «ئالینووس» فەرمانڕەوای دڵپاک و پیر و زوڕهان پێشوازێکی گەرم و بەخێرهاتنێکی زۆری لێ کرد و لە حاڵ و ئەحواڵی پرسی. ئۆلیس پاش ڕۆژێک حەسانەوە سەرگورشتەی خۆی وا بۆ گێڕاوە:

(من ناوم ئۆلیس کوڕی «لائیرتیس» پاتشــای ئیتاکم لە سەرانســەری یۆناندا کەسێ نەبوو ناوبانگی منی نەبیســتبێ و داســتانی ئازایەتی و نەبــەزی و تاریفی هێزی باهۆی منی نەزانیبێ. شــوورەتی دلێری و بوێری من لە دنیادا نەما و گەیشــتە حەوت تەبەقەی ئاسمان. بۆیە خودایان لێم تووڕە بوون و تووشی ئەو هەموو بەڵایانەیان کردم. نەیانهێشت بگەڕێمەوە زێد و نیشتمان و نێوماڵ و خێزانی خۆم.

کاتێک گەمارۆی ترِوادا دوایی هات. من لەشکرەکەی خۆم گێڕاوە و ڕووم لە وڵاتی خۆم کردەوە. بەڵام هەر لە یەکەم ڕۆژدا دەریا بەگژماندا هات. چوار شەو و ڕۆژ ئێمەی وەک زلە کایەک خســتە بەر شەپۆلە بێ ئامانەکانی خۆی. ڕۆژی پێنجەم شەپۆلەکان هێوربوونەوە. خۆمان گەیاندە دوڕگەیەک کە ئی هۆزی «ســیکۆن» بوو لە پێشــدا ئێمە هێرشمان بردە سەر ئەو هۆزە وەحشییە و تاڵان و دەسکەوتێکی باشمان وەگیرکەوت. بەڵام بەیانی کوڕە کوڕەی هۆزەکە لێمان وەخۆ کەوتن و کوشــتارێکی باشیان لێ کردین و بەزەحمەت خۆمان ڕزگار کرد.

کاتێک کەشتیی ئێمە کەوتەڕێ هەوا نەرم و خۆش بوو و هەتاوی بەتین و گەرم تیشکی زێڕین و جوانی خۆی بەســەر دەریای شــین و هێمندا بڵاو دەکردەوە و چاو لە دیتنی تێر نەدەبــوو. بەڵام ئەوەندە پێ نەچوو هەوا ئاڵۆز و تــووش بوو. با و تۆفان و گەردەلوول، گێژەنەیان نایەوە. پاش نۆ ڕۆژ خەبات و بەرەنگاری ئازایانە لە بەســتێنی دوڕگەی «کنار خــۆران» لەنگەرمان گرت. لــەم دوڕگەدا هۆزی «کنار خۆران» دەژین. بەشــێکی ئێمە دابەزین و چوونە ئاوەدانی بەشکم نان و ئاوێک پەیدا بکەن. ئەوان لەوێندەرێ بەخواردنی

میوەیەکی شـــیرین کە پێی دەڵێن «کنار» ســـەرخۆش و گێژ و وێـــژ بوون و لەبیرەخەو ڕاچوون و هێزی وەیان نەما لە جێگای خۆیان ببزوون. بەزۆرەملێ و پاڵەپەستۆ هەرچۆنێک بوو گەیاندماننەوە کەشـــتی و بەپەلە دوورکەوتینەوە نەوەک فێری خواردنی ئەم میوە بین و هەتا دەمرین لەوێندەرێ دایکوتین.

ســـەفەری ئێمە لە دەریای تۆفانیدا هەروا درێژەی بوو تا گەیشتینە وڵاتی «سکلوپ» یا ســـەرزەمینی غوولانی یەکچاو. لەنگەرمان گرت و دەگەڵ دوازدە هاوڕێ بۆ پەیداکردنی تێشـــووی ڕێگا بەڕکە و هەورازەکاندا هەڵگرین. لەوێ تووشـــی ئەشـــکەوتێکی زۆر گەورە بووین. کە بەرێز، مەشکەشـــیر، پێســـتە پەنیر، خیگە ڕوونی لێ داندرابوون. لە خۆشیان شاگەشـــە بووین و هەڵپەڕین و چاوەڕێی خـــاوەن ماڵی دەوڵەمەند بووین. تا بگەڕێتەوە و ئازووخەیەکی زۆری لێ وەرگرین.

کـــە زەردە پـــەڕی و ڕۆژ ئاوابوو پیاوێکی زل و زەبـــەلاح و خوێنتاڵ و دزێو کە تەنیا چاوێکی لە نێوچاوان بوو. دەگەڵ گاڕانێک مەڕ گەڕایەوە ئەشـــکەوت. پەزەکان هەموویان لـــە خۆی قەڵەوتر بوون کە چـــاوی پێمان کەوت و بەدەنگێکی وەک هەورە تریشـــقە کە هەموو ئەندامانی لەشـــمانی لەرزاند گوتی: ئەی بێگانـــە کێن؟ لە کوێوە هاتوون؟ لێرە چ دەکەن؟ ئێمە لەســـەرەخۆ وەڵاممان داوە: ئەی خانەخوێی مەزن ئێمە پۆلێک لە لەشکری یۆنانیانین لە شـــەڕی ترِوادا دەگەڕێینەوە. ماوەیەکە ڕێگامان لێ گۆڕاوە و ئازووخەمان لێ بڕاوە و چمان نەماوە و ئێستا پەنامان بۆ ئێوە هێناوە کە لە ڕێگای «زئوس»دا ئەمشەو پەنامـــان بدەی و بەیانی کەمێکمان ئازووخە پێ کـــەرەم بفەرمووی. وەڵامی ئەو بەرقەوە بۆ ئێمەی لێقەوماو ئەوەبوو: ئەی چارە ڕەشـــینە ئێوە بەهەڵە چوون کە پێتان وایە ئێمە بەندەی زئوســـین خوای ئێمە نپتۆنە. ئەمجار هەستا و بەردێکی یەکجار گەورەی بەزارکی ئەشـــکەوتەکە وەنا. پاشـــان دوو کەسی لێ هەڵبژاردین و بەهاســـانی پچڕ پچڕی کردن و لەپێش چاوی ئێمە زۆر بەئیشـــتیاوە خواردنی و پێکەنی گوتی شـــێوی ئەمشەوم ناخۆش نەبوو. دوایە لەســـەر لۆدە کایەک کە لە قوژبنی ئەشکەوتەکە هەڵدرابۆوە لەسەر گازەرای پشت ڕاکشا و خرپ خەوی لێ کەوت. لەپێشدا ئارەقەیەکی ساردم ڕێ نیشت. بەڵام دوایە غیرەتم بزووت و ئاگرزی تووڕەیی هەموو لەشـــی داگرتم و مووم لێ بوونە نەشـــتەر. نیازم وابوو شـــیرەکەم هەڵکێشـــم و بەهەموو هێزی خۆم لەســـەر دڵی ڕۆکەم. بەڵام دوایە بیرم کردەوە ئەگەر بیکوژم دەبێ هەموومان لەم ئەشـــکەوتەدا بمرین و بڕزین. چونکە دەمزانی جگە لە خۆی کەس ئەم بەردەی بۆ لە دەرکی ئەشکەوت ناکرێتەوە.

بەیانی زوو هەســـتا ئاگری کردەوە، پەزەکانی دۆشین ڕسقەکەی ڕەعەمەل هێنا و دوو

کەســـی دیکەی ئێمەی برژاندن و خواردنی و دەم و لەوسی لستەوە و مەڕەکانی دەرکردن و بەردەکەی بەزاری ئەشکەوتەوەنا. ئەو ڕۆژەی هەر ئەوەندەمان پێ کرا شینی دۆستانمان بگێڕین. دوای زۆر لێکدانەوە بیرێکم بەمێشک داهات. لە گۆشەیەکی ئەشکەوتەکەدا دارێکی زۆر گەورەی زەیتوون هەڵپەســێردرابوو. دەگەڵ دۆســـتان بەزەحمەت نووکمان تیژ کرد و لە ئاگرمان نا تا باش داگیرســا. شەو کە غوولی یەکچاو هاتەوە. چوومە لای و گۆزەیەکی شـــەرابی توونـــد و کۆنمان پێ مابوو بۆم برد و گوتم قوربان! ئـــەو دیارییەت دەدەمێ بەو مەرجە بەرم بدەی. غوول وەری گرت و یەک بین بەســـەریەوە نا و گوتی: شـــەرابێکی زۆر بـــاش بوو. ئەی بێگانە ناوت چییە تا من وەبیرم بێتەوە. گوتم: قوربان ناوم هیچکەســـە دۆســـتان هەر پێم دەڵێن هیچکەس. گوتی: ئافەرین هیچکـــەس بەڵێنت پێ دەدەم تۆ لە دوای هەمووان بخۆم.

شـــەراب کاری خۆی کرد، خاوی کردەوە، گێژ بوو و بەپشـــتەوەدا کەوت و لە غورابی خـــەوێ ڕا چوو. ئیتر خۆگنخاندن کەڵکی نەبوو بەیارمەتی شـــەش کـــەس لە یاران دارە زەیتوونمان لە ئاگردا سوور کردەوە و بەهەموو هێزی خۆمان لە تاقە چاوەکەمان ڕۆ کرد. چاوی ســـووتا و یەک بەخۆی نەڕاندی کێو و دەشـــت دەنگی دایەوە و ئەشکەوت لەرزی، هێنـــدەی پێ نەچوو ئەو غوولانەی لـــەم دەورووبەرە بوون داوەڕووکان. ئێمە هەموو خۆمان شـــاردەوە و چاوەڕوانی چارەنووســـی خۆمان بووین. غوولەکان لێیان پرسی: چ بووە؟ کێ وای لـــێ کردی؟ ئەو کە لە تاوی ئێـــش و ژان وەک مار جینگڵی دەدا لە وەڵامدا دەیگوت هیچکەس، هیچکەس، دۆســـتەکانی وای بۆ چوون ئەم بەڵایە «نپتۆن» بەسەری هێناوە و هیچ لە دەس ئەوان نایە و ڕێی خۆیان گرت و ڕۆیشتن.

غوولی بریندار و کوێر و کوتر بەردی زارکی ئەشکەوتی لابرد. تا مەڕەکان بڕۆن. دەستی بەپشـــتی هەموویان دادەکێشا تا بزانێ خۆمان بەپشتیانەوە قایم نەکردووە؟ تا بمانگرێ و تۆڵەمان لێ بکاتەوە. بەڵام ئێمە کە خۆمان بەبەر زگی بەرانەکاندا هەڵاواسی بوو ڕزگاریمان هات. مەڕەکانیشـــمان وەپێش خۆماندا و خۆمان گەیاندەوە کەشتی. من گاڵتەم پێ کرد و گوتم: من پاتشای ئاشتاکم. غوولی نیوەگیان بەردێکی گەورەی هەڵکەند و تێی هەڵکردین. باش بوو دوورتر لە ئاو کەوت، دەنا لەوانەبوو کەشتییەکەمان غەرق بکا.

لەوێـــوە بەرەو ماڵ گەڕاینەوە. بەڵام ســـەفەرەکەمان چەنـــد ڕۆژ لەبەر تۆفان درێژەی کێشـــا. ڕۆژێک گەیشـــتینە دوڕگەیەکی پـــان و پۆڕ. کە زانیمان بنکـــەی «ئایوولووس» پاســـەوانی بایەکانە. کە بەسەرهاتی سەیر و ســـەمەرەی خۆمانم بۆ گێڕاوە. هەمبانەیەکی پـــڕ لە بای دامێ. گوتی: بەهێزی خۆم بایەکانم تێـــدا بەند کردووە، بەڵام نەکەی زاربێنە

زێڕینەکـەی بەهیچ بارێـک بکەیەوە. کە بایەکان بەرەڵڵا دەبن و دەسـبەجێ پاپۆڕەکەت تێک دەشـکێنن زۆرمان سـپاس کرد و بەتیشـوو و ئازووخەیەکی تەواوەوە کەوتینە ڕێ بەڵام دوو ڕۆژ لە سـەفەری ئارام و ئاسـوودەی ئێمە تێ نەپەڕیبوو کە: هاوڕێکانم بیریان کردبووەوە کـە «ئایوولووس» بێگومان گەنج و گەواهیراتێکی زۆری بۆ من لە هەمبانەکە کردووە و ڕەنگبێ، بەشی وانی لێ نەدەم. خۆیان پێ ڕانەگیرابوو و زاربێنەکەیان کردبۆوە. لەپڕ هەوا گۆڕا با هەڵی کردێ تۆفان پەیدا بوو. دیسـان گەمیەکەمانم کەوتەوە فەرتەنە و داڵی مەرگ بەسـەرماندا دەخولاوە. بەهەزار ناری عەلی گەیشتینە دوورگەی «سیرسە»ی جادووگەری بەدفەڕ. لەوێش گوڵمەزی وامان بەسەرهات لە گێڕانەوە نایە. هەر چۆنێک بوو لەو موڵەکەش ڕزگاریمان هات. پاشـان چووینە دوورگەی «ترزیاس» شوانی مێرخاس زۆر پیاوانە و بەڕووخۆشانە دەگەڵمان جوولاوە. بەڵام هاوڕێکانم ئەوەندە تامەزرۆ بوون. چەند مەڕی ئەویان کوشـتەوە و خوارد. «هیلوس» خـوای هەتاو ئەو نامەردییەی بەدڵ نەبوو گازنـدەی بردبووە بەر «زئوس» خودای خودایان بڕیاری دابوو تۆڵەیان لێ بکاتەوە. بۆیێ کە ئەو دوورگەمان جێ هێشت تۆفان کەشتییەکەمانی تێک شکاند و بەتەنێ من دەرچووم، ماوەیەک لەنێو دەریادا مەلە و پەلەقاژەم کرد تا گەیشـتمە دورگەی «ئوژیژی» هەشـت ساڵ لەوێ دەسبەسەر بووم تا بەتەختەیەک نەجاتم بوو و ئێستا ئەوە لێرەم دەبینن).

کاتێک سەرگوزشـتەی ئۆلیس دوایی هات هەموو زگیان پێ سـووتا. پاتشای فیناس کەشـتی بۆ ئامادە کردن و پیاوی دەگەڵ خسـتن و بەڕێی کرد. کە گەیشـتنە بەندەرگە خودای ئەقڵ خۆی گەیاندێ و پێی ڕاگەیاند کە هەر ئێستا تەواوی دوژمنانی لە کۆشکەکەی ئەون و ئەگەر بەئاشـکرایی بچێتەوە. لەوانەیە بەهەمووان سـواری سەری بن و بەخۆڕایی بیکوژن. وا چاکە جلی هەژارانە لەبەر بکا و بچێتە کۆخی کۆنە دۆسـتەکەی «ئۆمائوس» ئۆلیس بەقسەی کرد و لەوێ لاوێکی جوانچاک و ڕێکوپێک و بەشان و باهۆی چاو پێکەوت بەدرۆشـم زانی کوڕەکەی خۆیەتی. باوک و کوڕ پێک شاد و شوکر بوون و پاش نیزیکەی بیست ساڵ یەکتریان لە ئامێز گرت و ماچ کرد.

شـەوێ بەجلی شڕەوە چووە کۆشکی خۆی. کە لە دەرکی وەژوور کەوت سەگە پیر و نەخۆشەکەی «ئارتوس» کلکەسووتەی لەبەر کرد، سواڵکەرێکی خوێری زانی ئەو ڕێبوارە، هەژارە، ڕووتەڵە جگە لە ئۆلیس نابێ کەسی دیکەبێ. دەسبەجێ خەبەری بۆ (ئاینتووس) کە یەکێک لە سـەرداران بوو برد. ئەو گەرچی بڕوای بەسـواڵکەرەکە نەکرد. هەسـتا و چوارپایەکی بەهێزی خۆی لە تۆقی سـەری ڕاکێشـا. ئۆلیس تێـک هەڵگلا و بەتووڕەیی

هەســـتاوە و خەریـــک بوو تۆڵەی بکاتـــەوە. بەڵام خودای ئەقڵ تێی ڕاخـــوری. ناچار لە سووچێک خزا. (ئاینتووس) دڵنیا بوو کابرا بەهەڵە چووە.

لـــە ژووری تالار هەرا بوو. (پنلوپ) کەوانە گەورەکەی ئۆلیســـی بەدەســـتەوە بوو و دەیگوت:

«دوا هەلتانە هەر کەس توانی کەوانی مێردەکەم بکێشـــێ و تیرێکی پێ باوێ شـــووی پێ دەکەم».

هەموو ئەم پێشنیارەیان قبووڵ کرد و بەفیزەوە ئامادە بوون. بەڵام هەرچی قەوەیان دا بەخۆ و هەوڵیان دا نەیانتوانی کەوان بکێشن. تا لە دواییدا ئۆلیس هاتە پێش هەموو بەوە پێکەنین کـــە هەژارێکی پیر و زورهان دەیەوێ هێزی خۆی دەگەڵ هێزی لاوانی بەناوبانگ تاقی بکاتەوە. بەڵام بەپێچەوانەی بۆچوونی ئەوان کەوانی تا ئاخر کێشا و تیرێکی توندی هاویشت.

ئەمجار جلە شڕەکانی لەبەر خۆی دارنی و نەڕاندی:

«ئەی زۆردارانی خۆپەرســـت ئەو کەســـەی لە بەرامبەر ئێوەدا ڕاوەستاوە کەس نییە، ئۆلیس نەبێ کە پاش گەلێک ســـاڵ دەگەڕێتەوە ماڵی خۆی و دەبینێ دۆستانی خەیانەتی پێ دەکەن».

تلماکیش بەجلی زێرکفت و ڕەنگاوڕەنگەوە هات و لە تەنیشـــت باوکی ڕاوەستا. ئۆلیس کەوانەکەی ڕاکێشا و تیرێکی لە ئەوکی ئاینتوو دا و لە حاڵێکدا کە جامی شەرابی زێڕینی بەدەستەوە بوو لە خوێنی خۆی گەوزی.

کـــە ئەو کوژرا ئەوانی دیکـــە وەخۆ هاتنەوە. بەڵام هەرچی لەنێزە و شـــیر و مەتاڵی خۆیان گەڕان نەیاندۆزینەوە. چونکە تلماکی ژیر و وریا لێی شـــاردبوونەوە مێزیان شکاندن و کورســـیان دەس دانێ و ڕاماڵیان بۆ ئۆلیس برد. بەڵام لە بەرامبەر هێزی باهۆ و تیری گرچووبـــڕی ئەودا خۆیان نەگـــرت و توانایان نەبوو هێندە پێ نەچـــوو هەموو لە خوێنی خۆیاندا تلانەوە.

پاڵەوانی مەزن ژنە خۆشەویســـتەکەی لە ئامێز گرتەوە و پاش بیســـت ساڵ ئاوارەیی، بەختەوەری ڕووی تێ کردنەوە.

١٩٧٨/١٢/٤

وشە ونبووەکان

کاتۆل مەندیس

ســـەردەمێک لە مەڵبەندێکی زەنوێر و سازگار وەک بەهەشـــتی بەرین پەریزادێک رای دەبوارد کە لە شـــۆخ و شەنگی و جوان و چەلەنگیدا وێنەی نەبوو. بەڵام لە بێ بەزەیی و دڵڕەقی و دەسڕەشیدا کەس دەسکی لەدوو نەدەکرد. لە مەڵبەندەکەی ئەودا خەڵک ژن و پیاو، پیر و لاو، وردە و زارۆک هەموو بەشێکی باشیان لە پیتی خۆڕسک پێ بڕا بوو.

کەس نەیزانی پەریزاد بۆ ڕقی لە پڕ و لە ناکاو لە دانیشتوانی ئەم مەڵبەندە پڕ خێر و بێرە هەستا؟ بۆ ئاورگی تووڕەیی بڵێسەی بەرز بۆوە؟ بۆ هاتە سەر ئەوەی بەگژیاندا بچێ؟ لەپێشدا بیری کردەوە تۆفانێکی توند و بەسام بەرپا بکا، کۆشکان بڕووخێنێ خانووبەران برمێنێ، کۆخان تێک تەپێنێ، کەپران ڕابێنێ، تاوڵ و ڕەشـــماڵ و چیغ و چادران ڕاڕفێنێ تا شوێنەواری ژیان و مان و بوون و گوزەران لەو نێوە نەمێنێ.

پاشـــی خەریک بوو، هەموو گوڵەگەش و بۆنخۆشـــەکان بپرووکێنێ، هەموو گیا شلک و تەڕەکان، هەموو دارە ســـەوز و بەرزەکان، ســـیس و ژاکاو و کلۆر و هلۆڵ بکا. تا کەس خۆڕسکی دڵگر نەبینێ، تا کەس دیمەنی خەمڕەوێن نەبینێ و هەموو لایەک بکا بەبیابانێکی کاکی بەکاکی و بێ ئاو و شینایی و ئیشکارۆیەکی زوورک و ڕەق و بیروونێکی چۆڵ و هۆڵ و شۆرەکاتێکی خۆێڵین و سووتاو.

دوایە هاتە ســـەر ئەوە ناسک و نازدارەکان، تەسک و لەبارەکان، ڕەزا سووک و خوێن

شـــیرینەکان بکاتە ڕمووزنەی دزێو، پیرێژنی سەر بەسۆدرە، یاڵ یابووی لاجانگ بەڕشک، پورە گوڵنەتەڵەی ئەفسانەیی تا ئەوین و دڵداری، ژوان و شەوگورد و چاو بڕەکین و تاسکە تاسک، دەسبازی و ڕاز و نیازی دڵداری دوایی بێ.

بەوەشـــەوە زەرد نەبوو ویستیَ گێژەڵووکە و ڕەهێڵە و لەنگیزەیەک، لە بەرد، لە ئاگر، لە مشکی و خۆڵەمێش، لە ژیلەمۆ و پزیلک بەسەر وڵاتدا ببارێنێ و هەموو زیندەوارێکیان وەبن دا.

پاش ئەوە، خەیاڵێکی وای بەدڵی داهات هەتاو داپۆشـــێ و تیشـــکی گەرم و بەتین و ژیانبەخش بتارێنێ تا تاریکی و ســـەرما و زوقم و ســـیخوار و سەهۆڵبەندان کاری خۆیان بکەن و گیانلەبەر نەهێڵن.

ئاخرەکەی وەک کۆنـــە دزێکی دەس پیس و دیواربڕێکی چاوچنۆک کەلێنی دۆزییەوە، پاش وردبوونەوە و بیر لێکردنەوە بڕیاری دا ڕســـتەیەکی ئینســـانی و سێ وشەی ئاسمانی لەبیر هەمووان بەرێتەوە:

«تۆم خۆش دەوێ».

لە هەوەڵەوە خەڵک نەیاندەزانی چییان لێ قەوماوە، چ ڕووی داوە، تووشی چ بەڵایەک بوون، چۆنیان تانوپۆ لێ تێک چووە؟ تەنیا هێندێک دەیانزانی لەم نێوەدا شتێک بزر بووە. بەڵام هەســـتی پێ ناکرێ، کیژە جوانەکان کە جاروبار وێـــڕای دەزگیرانەکانیان دەچوونە ســـەیران و گـــەڕان و بووکە نازدارەکان کە دەگـــەڵ تـــازە زاواکان، دەچوونە نێو پەردە هەســـتیان دەکرد کە دەبێ ڕســـتەیەکیان پێ بگوترێ و بەشەرم و نازەوە وەڵامی بدەنەوە بەڵام کام ڕســـتە؟ هیچ لەبیریان نەمابوو، دەیانزانی ئەم ڕستە تەعبیرێکی شاعیرانەیە، لە چەند وشـــەی زۆر ناسک و شیرین دروســـت بووە کە پڕە لە تاسە و ئاوات و ڕاز و نیاز و هەست دەبزوێنێ و ئەوین دەجوولێنێ. ئەمما زمانیان گرێ درابوو. پەشۆکابوون، سەرسام بوون دەیانویست بپرسن، یارمەتی لە یەکتر بخوازن. بەڵام هەموو بێ هۆش و سەرگەردان بوون و چیان بەبیردا نەدەهات.

زەمان تێ دەپەڕی، کەچی خەم و پەژارەی خەڵک هەر زێدەتر دەبوو. گشـــت ئەوەندە هەراســـان و پەرێشـــان بوون. دەتگوت: خۆڵیان بەسەردا دابێشـــتوون. دەتگوت: هەموو جگەرگۆشـــەی شـــیرینی لەدەس داوە و ڕۆڵـــەی لێ ون بووە. هەرچـــی دەیانکرد ڕەمزی بەختەوەریی جاران و ڕازی شادیی پێشوویان بدۆزنەوە نەدەکرا و نەدەلوا.

وردە وردە هەودای دۆستایەتی پسا، بڵێسەی خۆشەویستی دامرکا. پشکۆی ئاشنایەتی

ژیله‌مۆی نامۆیی به‌سه‌ردا کرا. له هه‌موو لاوه ئینکه‌به‌ری، ئیره‌یی، دڕدۆنگی و دوژمنایه‌تی سه‌ری هه‌ڵدا، وشه باو و شیرین و خۆشه‌کانی وه‌ک: گیانه‌که‌م، جه‌رگه‌که‌م، ئازیزه‌که‌م، چاوه‌که‌م، باوکم، دایکم، ڕۆڵه‌م، کچم، کوڕم، مامه، کاکه، داده، به‌ته‌واوی له‌بیر چوونه‌وه.

گراوی له کوڕه حه‌یرانان تۆران چونکه ده‌یانویست ڕسته خۆشه‌که‌یان لێ ببیسن و ئه‌وانیش چاریان بێچار بوو. کابان مێردانیان ڕێ نه‌ده‌دا سه‌رجێ چونکه پێیان وابوو، سارد بوونه‌وه. بۆیه ئه‌م چه‌ند وشه‌یان به‌زاردا نایه. ڕێگای کانی و ده‌راوان نه‌ده‌گیران و ژوانگه چۆل بوون و به‌قوڕ گیران.

خوایا! ئایا له‌م جیهانه‌ی تۆدا، بێ هه‌ستی ئه‌وین، هیچ شت تام و بۆنی هه‌یه؟ ئایا ئه‌گه‌ر ئه‌و په‌ریزاده ڕق ئه‌ستوور و خۆپه‌رسته، ئه‌و مه‌ڵبه‌نده‌ی به‌یه‌کجاری وێران و خاپوور کردبایه باشتر نه‌بوو له‌وه‌ی هه‌ستی ئه‌وینی تێدا بمرێنێ؟

له‌و مه‌ڵبه‌نده‌دا شاعیرێکی لاو دڵته‌ڕ و خاوه‌ن هه‌ست ده‌ژیا. حاڵی وی نه‌ک له خه‌ڵکه‌که خۆشتر و باشتر نه‌بوو به‌ڵکو په‌شێوتر و تاڵتر بوو. بۆ ده‌ربڕینی هه‌ستی ئاگرینی ده‌روونی خۆی، له ڕسته ونه‌که ده‌گه‌ڕا. به‌تایبه‌تی پێش ئه‌وه‌ی په‌ری دلاواز و به‌دئاکار. ئه‌و بڕیاره ناهه‌مواره بدا و ئه‌و کاره نالەباره بکا. ئه‌و غه‌زه‌لێکی ناسک و پڕ سۆزی ده‌س پێ کردبوو. که هه‌موو قافیه‌کانی به‌وشه ون بووه‌کان ته‌واو ده‌بوو. غه‌زه‌لی شاعیری لاوی، داماوی، دڵسووتاو، ناته‌واو مابۆوه چونکه ڕسته پیرۆزه‌که‌ی نه‌ده‌هاته‌وه بیر.

به‌ره‌به‌یانێک شاعیری خه‌مناک و دڵته‌نگ له ده‌ره‌وه‌ی ئاوه‌دانی له‌بن دارێک له‌سه‌ر جۆبارێک دانیشتبوو و بیری ده‌کرده‌وه:

خوایا! بۆ وام به‌سه‌ر هاتووه؟ بۆ بیرم شێواوه؟ بۆ وشک بووم؟ بۆ من ئاورگی هه‌ست، ده‌ریای شێعر و خودای قافیه نه‌بووم. بۆ ئێستا ناتوانم غه‌زه‌له‌که‌م ته‌واو بکه‌م؟ بۆ؟ بۆ؟

به‌هه‌ڵکه‌وت له‌م به‌یانه دڵڕفێنه‌دا په‌ری تیژباڵ و بێ خه‌یاڵ و دڵڕه‌ق و به‌دفه‌ڕ هاته ئه‌م شوێنه، تا شنه‌ی به‌یان هه‌ڵمژێ، تا بۆنی گوڵان بکا، قاسپه‌ی که‌وانی گوێ لێ بێ، ورینگه‌ی بلبلان ببیستێ، خوڕه و هاژه‌ی شه‌پۆلی چۆمی خوڕێن دڵی شاد بکا.

له‌پڕ چاوی به‌شاعیری دڵته‌نگی تێگیراو که‌وت. دڵی داچڵه‌کی، ته‌زووی به‌له‌ش داهات، ده‌ریای ئه‌وینی خرۆشا، شێت و وێتی شاعیری لاو بوو. خۆی هێنا سه‌ر ڕه‌نگی کیژۆڵه‌یه‌کی خونجیلانه و نه‌شمیلانه و خوێن شیرین و ڕه‌زا سووک و به‌پاڵێیه‌وه دانیشت. به‌نیگای پڕ هه‌وه‌س و به‌ناز و عیشوه‌ی دڵڕفێن به‌له‌نجه و لاری شۆخانه، دڵی ته‌ڕ و ناسک و جوانی په‌رستی ڕفاند، ده‌ستی ئاویشته ئه‌ستۆ و لێوی به‌لێویه‌وه نا، تێری ڕامووسی و له ده‌ریای

خۆشــی و کامەرانیدا نوقمی کرد. شــاعیری بێ بەش و ناکام، بەم ئەوینە کوتوپڕە. بەم لاواندنەوە و لەزەت وەرگرتنە. یەکپارچە بوو بەکۆی ئاگر. دەتگوت: لەباتی خوێن، مسـی داخــی لە دەماران دەگــەڕێ. پەری لە ئامێزی گەرم وەرێنا گیــان و لەش و دڵ و دینی پێشکێش کرد.

بەفەرمانــی پەری دەروازەی ئاســمانی شــین کرایەوە، پەری و شــاعیر وەک جووتە کۆترێکی سپی تیژباڵ بەرەو ئاسۆی بێ سنوور هەڵفڕین. ئەستێرە گەش و پرشنگدارەکان، وەک خەرمانێک ئاڵماس بەگرشــە گرشــە بەدەورەیاندا ســووڕان و ســووڕان. گالیســکەیەکی زێڕی مرواری کوت کە ئەسپێکی سپی باڵداری تێ کرابوو. ڕاگیرا، سواری بوون و بەپانایی ئاســماندا گێڕانی. بۆ خۆشیان نەیانزانی ئەم گەشت و گەڕانە ئەم شادی و سەیرانە چەندی درێژە کێشا؟

بەجووت هاتنەوە ســەر زەمینی خاکــی و هەر لەو مێرگ و چیمەنــە ئارامیان گرت، شاعیری لاو وێڕای جریوەی مەلانی سەرمەست غەزەلی ئاشقانە و پڕ سۆزی وای بۆ پەری خوێندەوە کە ئاگری لە دەروون و هەناو بەردا و ئۆقرەی لێ بڕی پەری هەرگیز دەنگی وا زوڵاڵ و قســەی وا خۆشی نەبیستبوو. کەچی بەو حاڵەوە گەردی خەم و پەژارەی لەسەر ڕوخسار نیشتبوو و پۆلی فرمێسکی وەک مرواری لە چاوان هەڵوەری، شاعیر بێدەنگ بوو، سەری سوڕما و بەشڵەژاوی بەسەر پێیانی داکەوت و گوتی:

(ئەی فریشــتەی جوان، ئەی ئارامی دڵان! چت لێ قەوماوە، چ ڕووی داوە؟ پاش ئەو هەموو خۆشی و ڕابواردنە بۆ دەگری و دەبارێنی؟ ئایا کەس لە گوڵ کاڵتری پێ گوتووی ئایا کەس دڵی ناسکی شکاندووی؟ ئایا کەس خەیاڵی ئارامی شێواندووی؟)

پەری لە حاڵێکدا کە فرمێسکی لەسەر کوڵمەی لە گوڵ ناسکتری دەسڕیەوە گوتی:

(بەڵێ خۆشەویســتم، بەڵێ! لــەم ماوەدا کە ئێمە پێکەوە ڕامانبــواردووە تۆ هەموو شتێکت گوت مەگەر شتێک نەبێ کە هەر لە هەوەڵەوە گیانی من تینووی بیستنی بوو. تۆ لەنێو ئەم هەموو قسە خۆشانە و شێعرە تەڕانەدا، جارێک نەتگوت تۆم خۆش دەوێ).

هێشــتا پەری قسەکەی تەواو نەکردبوو کە شاعیری دڵتەڕ هەرای شادی لێ بڵیند بوو و دەســتی کرد بەهەڵپەڕین و ســەما، ون بووەکەی دۆزیەوە کە ئەو هەموو ڕەنج و ئازار و مەینەت و کوێرەوەرییەی لە پێناودا کێشــا بوو. وەک مەلێکی بەرزەفڕ بەســەر مێرگ و چیمەن و گوڵ و گوڵزار و باخ و دارســتاندا فڕی گەشــتە شار و لە گۆشەیەک دانیشت و غەزەلەکەی تەواو کرد. ئەمجار بۆ خەڵکی خوێندەوە، خەڵک بەبیســتنی شێعرەکە کەوتنە

سـەما و هەڵپەڕکێ، ژیان دەسـتی پێ کردەوە، ئەوین لە دڵاندا پەیدا بروە. کیژە سـرک و ڕەوەکەکان بەرەو ژوانگە بوونەوە، هەتاوی بەختەوەری تیشـکی هاوێشـت و تاریکی و سەرمای نەهاتی و ناهومێدی نەهێشت.

بەڵێ لەم دنیایەدا ئەگەر شێعر نەبووبا، هیوا، خۆشی، ئەوین، دڵداری و پێک گەیشتن مانای نەبوو و ئەگەر شـاعیر نەبووبا تا پەیامی ئاسـمانیان بداتێ سەرما و سۆڵی ژیانی جیهان ڕەقی دەکردین.

لە فارسی تەرجەمە کراوە
١٩٧٨/١١/١٥

لامەزەبی خێرەومەند

بلزاک

دوکتۆر (بیانشوون) شاگرد و پزشکیاری جەڕڕاح و توێکاری هەرە بەناوبانگ پرۆفیسۆر (دیپلۆن) بوو. ڕۆژێک بەڕێکەوت بەمەیدانی (سین سوولپیس)دا تێ دەپەڕی. مامۆستاکەی خۆی دی کە بۆ کلیسا دەچێ، سەعات نۆی بەیانی بوو، پرۆفیسۆر (دیپلۆن) کە هەمیشە بەگالیسـکەی تایبەتی دەگەڕا، بەپێیان بوو و لەلای کۆڵانی (پووتی لیوون) ڕا دەهات کە کۆڵانێکی بەدناو بوو، ڕاسـت وەک کەسـێک دەچوو کە بیەوێ خۆی لە یەکێک لەو ماڵە سووک و بەدناوانە ڕۆکا.

بیانشـوون مامۆستاکەی خۆی باشـی دەناسـی و دەیزانی پیاوێکی ماددی و لەخوا بەدوورە. بڕوای بەئایین و مەزەب و زیندووبوونەوە و دنیای دی نییە. هەر بۆیەش سـەری لەم کارە سوڕما و بەئەسپایی شوێنی کەوت و چووە کلیسا دیتی مامۆستاکەی کە بەقەدەر نووکی دەرزی بڕوای بەدین و ئایین و کلیسـا و کەشـیش و نوێژ و دوعا نەبوو، ئەوا لە سووچێکی کلیسا لە بەرامبەر کۆتەڵی حەزرەتی مریەمدا چۆکی داداوە و وا خەریکی نوێژ و پاڕانەوەیە ئاگای لە خۆی و دەوروبەری نەماوە. بەڕاستی پێی سەیر و سەمەرە بوو.

ترسا نەوەکو مامۆستاکەی ببینێ و لای وا بێ شاگردەکەی شوێنی دەگێڕێ و کێشکی دەکێشـێ. هەروەک بەئەسـپایی چووبووە ژوور ئارام و بێدەنگیش دەرکەوت و ڕێی خۆی گرت و ڕۆیشـت. ئەم ڕێکەوتە چـاوەڕوان نەکراوە بیری ئاروژاند بـەڵام گوێی نەدایە و

فەرامۆشی کرد.

ســێ مانگێکی پێ چوو ڕۆژێک مامۆستایەکی زانســتگا کە هاوکاری دیپلۆن بوو هاتە سەردانی و لەکن بیانشوون دۆستانە دەستی لەسەر شان دانا و گوتی:

«هاوڕێ! تۆم لە کلیســای سَــین ســوولیپس دی و بەلامەوە سەیر بوو؟ بۆم نەچووە سەریەک لەوێندەرێ چ دەکەی ئاخر تۆ و کلیسا؟»

دیپلۆن وەڵامی دایەوە: «چووبووم تەماشــای قەشەیەک بکەم کە ئەژنۆی ئاوی هێناوە و دەبێ عەمەل بکرێ و شازدە خانم (ئانگوولیم) بەمنی ئەسپاردووە».

بیانشــوون بەوە دڵی ئاوی نەخواردەوە، دەیزانی نەخۆشی وا لە کلیسا تەماشا ناکرێ بەخۆی گوت: «دیسان بۆ نوێژ و پاڕانەوە چووە».

لەو کاتەوە بڕیاری دا هەر چۆنێک بێ ســەرەدەری لەم گرێ پووچکە دەربکا. لەبیری بوو چ ڕۆژێک مامۆســتاکەی لە کلیسا دیبوو. ســاڵی دواتر ڕاست لەو ڕۆژەدا چووە وێ و خۆی لە پەنایەک حەشار دا. چی وای نەکێشا دیپلۆن لە پێچی کۆڵانی (پووتی لیوون) لە گالیسکەی دابەزی و بەپەنایەکی ڕێگای کلیسەی گرتە پێش و خۆی تێ کوتا. بیانشوونیش بــەدوای ئەودا چــووە ژوور و ڕوانی مامۆســتاکەی بەچۆکدا هاتــووە و خەریکی نوێژ و پاڕانەوەیە. واقی بردەو و لەبەرخۆیەوە گوتی:

«سەیرە؟ لەلایەک بێ بڕوایی و بێ دینی و خوانەناسی و لەلای دیکەوە چۆک دادان و نوێژکردن و دوعا خوێندن؟»

کە نوێژ و پاڕانەوە دوایی هات و کلیسا بەتاڵ بوو و مامۆستاکەی دەرکەوت بیانشوون خۆی گەیاندە سەرپەرشتی کلیسا و پرسی:

«ئەرێ ئەو پیاوە ماقوولەی لەو ســووچە نوێژی دەکرد و دەپاڕاوە دەناسی و ئایا زۆر دێتە کلیسا؟»

وەڵامی داوە:

«ئەوە پێ لە بیســت ساڵ دەنێ من بەســەر ئەم کلیسایە ڕادەگەم. دیومە کە هەموو ساڵێ دوکتۆر دیپلۆن چوارجار بێتە ئێرە و خێر و خێرات بکا بەڕاستی خێرومەندە».

دەوری شــاگردی بیانشوون تەواو بوو دیســان ڕۆژێک بەبەر کلیسای گۆریندا ڕادەبرد. بەدڵی داهات کە ڕەنگبێ مامۆســتاکەی لەوێ بێ. چووە ژوور، بەڵێ دیپلۆن وەک جاران چۆکی دادابوو و خەریکی نوێژ و پاڕانەوە بوو.

بیانشــوونیش لە تەنیشتی چۆکی دادا. کە نوێژ بەتاڵ بوو سڵاوی لێ کرد و خۆی پێ

ناساند. پێکەوە لە کلیسا هاتنە دەر گوتی:

«مامۆستا! جەسارەت نەبێ ڕازێک لەمن بۆتە مەتەڵۆکە و بۆ خۆشت نەبێ کەس ناتوانێ هەڵیبێنێ»

نەقڵەکەی لە سەرەتاوە بۆ گێڕاوە و لەسەری ڕۆیی:

«تۆ کەسێکی لە کاتی دەرس گوتنەوە و کارکردندا بەڕاشکاوی و ئاشکرایی دەڵێی بڕوات بەو خودایەی کە خەڵک دەیپەرستن نییە. ئەدی چ بۆتە هۆی ئەوەی بەپەنامەکی دەچی بۆ کلیسا و نوێژ دەکەی و دەپاڕێیەوە و تەنانەت خێر و خێراتیش دەکەی؟»

دیپلۆن گوتی:

«دۆستە لاوەکەم! من تازە پیر بووم و پێم لەسەر لێواری گۆڕە و هیچ پێویست ناکا ئەم ڕازە کە دەگەڕێتەوە بۆ سەردەمی لاوەتی و دەورانی خوێندنم لە تۆ بشارمەوە».

بیانشوون شان بەشانی جەڕڕاحی مەزن و زۆر بەناوبانگی پاریس کەوتەڕێ. وردە وردە گەیشتنە کۆڵانی کاتروان (چواربا) کە لە کۆڵانە هەژارنشینەکانی پاریسە. دیپلۆن لە بەرامبەر خانووبەرێکی تەنگ و تاریکدا کە وەک قەڵایەکی پڕ پێچ و لابەلا دەچوو، ڕاوەستا و گوتی: «وەرە سەر» و خۆی بەپلیکاناندا هەڵگەڕا، تا نوهوومی شەش سەرکەوتن لەوێ گوتی:

«چیرۆکی چوونە کلیسا و نوێژ و پاڕانەوە و خێر و خێراتی من لێرەوە دەسپێ دەکا. ئەو کاتە ڕۆژگارێکی یەکجار سەخت و ژیانێکی زۆر تاڵم ڕادەبوارد. هەم نامۆ و غەریب بووم و هەم برسی و ڕەشوڕووت کەوش و پێڵاوێکی باش و جلوبەرگێکی خاوێنم، نەبوو. ئەمڕۆ کە چل پەنجا ساڵ لەو سەردەمە تێ پەڕیوە. بیردەکەمەوە کە چۆن توانیم بژیم و بۆ لەنێو نەچووم. لە پاریسدا تەنیا و بێکەس بووم و بۆ خەرجی خوێندن و کڕینی کتێب هیچ بەهیوا نەبووم لە چ لایەک تەنانەت یەک شایی چییە پێم بگا. دەسکورتی و برسایەتی تووڕە و تۆسنی کردبووم درست و ئاواڵێکم پێوە نەمابوو و سەر و وەزعێکی واشم نەبوو کەس ئارەزووی دۆستایەتی من بکا. لەوماڵەی لەپێش چاوتە نیشتەجێ بووم و دەرسی پزیشکیم دەخوێند و خۆم بۆ یەکەم ئەزموون ئامادە دەکرد، وام گوریس گەیبووە هیچکان، کە نە دەمتوانی بچمە پێش و نە بگەڕێمەوە دواوە و بڕیارم دابوو یا بمرم یا خۆم بگەیەنمە لای سەروو. قەرار وا بوو کەسوکارم مانگانە سی فرانکم بۆ بنێرن، بەڵام زۆر جار ئەم پوولە کەمەشم پێ نەدەگەیشت. باش دەمزانی پەیداکردنی ئەوەندووکە دراوەش بۆ ئەوان چەند دژوارە. پوورێکی پیرم بوو. سندووقێکی کۆنی جلوبەرگی کۆن

و نویّ لە سـندووقخانەکەیاندا دۆزیبووەوە و بۆی نـاردم. هیچ نەبیّ خاویّن و پاکژبوون. بەڵام چونکە دراوی کرێبارم شـک نەدەبرد نەمدەتوانی ئەم جلانە وەریگرمەوە. هەمیشـە لەم دەرک و ئەو دەرکم دەدا بەڵکو بتوانم سندووقەکە وەریگرمەوە و خۆم کەمێک کۆک و پۆشـتە بکەم. تەنیا چارەم ئەوەبوو، بڕێک لە شتومەکەکان هەرزان فرۆش بکەم و ئەوانی دیکەم بۆ دەرچیّ. لەم ژوورەی هاوسـێمدا پیاوێکی ئاوفرۆش خەڵکی (سین فلوور) دەژیا ناوی (بووژارت) بوو ئاشـنایەتی ئێمە هەر ئەوەندە بوو کە تووشـی یەک دەبووین وەک دوو هاوسـیّ سـڵاوێکمان لێک دەکرد و چیدی. ڕۆژێک هەر ئەو پیاوە پێی ڕاگەیاندم کە خاوەن ماڵ ڕای ئەسـپاردووە چوونکە سـیّ مانگە کرێم نەداوە. دەبیّ ژوورەکەی بۆ چۆڵ بکەم. کە نیگەرانی و پەشـێوی منی هەسـت کرد گوتی: خەم مەخۆ بەتەنیّ نی، منیش دەردەکا و بیانووی ئەوەیە کاری ئاوفرۆشی دەگەڵ وەزعی ئێرە ڕێک ناکەویّ و دانیشتوانی خانووەکەی وەزاڵە هێناوە. ئەو شـەوە سەختترین شـەوی ژیانی من بوو، بەیانی زوو لە خەو هەسـتام، بیرم دەکردەوە خوایا ئەم سر و سیپاڵە بۆ کویّ بەرم؟ خەریکی خواردنی نان و شـیر کە تەنیا خواردنی من بوو، بووم لە پڕ بووژارت وەژوور کەوت و گوتی: ئاغا گچکە! تۆ دەخوێنی و دەچیتە زانسـتگە. من منداڵی سـەر ڕێـگام لە هەتیوخانە گەورە بـووم و دایک و باوکی خۆم ناناسـم و قەت ئەوەنـدەم دراو نەبووە بتوانم ژن بێنم و ماڵ پێکەوە نێم. بۆیە وەک تۆ بێکەس و تەنیام داشـقەیەکم هەیە بیّ شک دیوتە لەبەر دەرک ڕای دەگرم و ئاوفرۆشـی پیّ دەکەم ئەم خرت و پرتەی من و شـتومەکەکانی تۆی تێدا جیّ دەبێتەوە. ئێستا کە لێرەمان دەردەکەن دەڕۆین، بەڵکو بتوانین پەسیوێک بۆ خۆمان بدۆزینەوە و سـەر پێکەوە نێین. کوڕە خۆ ئێمە کۆشـکی پاتشایەتیمان ناویّ هەر هێندە تێیدا بحاوێینەوە بەسە و نوایەک بیّ لە با و بارانمان بپارێزیّ شوکری خوا دەکەین. گوتم زۆر سوپاست دەکەم، بەڵام من سیّ مانگ کرێی ئێرە قەرزدارم و جگە لەمە سندووقێکیان کۆنە بۆ ناردووم کە دەبیّ کرێباری بدەم و وەری گرمەوە و هەموو نەغدینەم لە پێنج فرانک تێپەڕ ناکا. گوتی: گویّ مەدەیە خوا شـوکر کیسـەم بەتاڵ نییە بەشی ئەوانم هەیە، خەم مەخۆ خوا گەورەیە، هەستە خڕ بکەوە تا بڕۆین.

قەرزەکانی دامەوە و خرت و پرتەکانمان لە داشـقە نا و تەنافی هاوێشـتە شـانی و ڕۆیشـتین لە هەر جێگایەک نووسـرابوو (ژوور بۆ ئیجارە) ڕادەوەستا و پرسیاری دەکرد. کرێـی ژوورەکان زۆر گـران بـوون و بۆ ئێمە نەدەبوون هەرچی هەوڵـمـان دا لە گەڕەکی (کارتیە لاتین) کە گەڕەکی خوێندکاران بوو ژوورێکی هەرزان پەیدا بکەین گیرمان نەکەوت ناچار بووین چاو لەوێندەریّ بپۆشـین درەنگانیّ، ئێواریّ لە پاسـاژی بازرگانی لە بەشی

(حەوشـــەی ڕووهان) دوو ژوورمان كە لەم بەر و ئەوبەری پلیكان بوون بەشێست فەرانگ ئیجارەی ساڵانە بەكرێ گرت و بووینە ئاوماڵ. بووژارت هەرچۆنێك بوو ڕۆژانە سەد شایی پەیدا دەكرد و سەد (ئەكۆ)یەكیشی پوولی نەغد بوو و ئاواتی ئەوەبوو كە بتوانێ ئەسپێك و چەلەنگێكی ئافرۆشـــی پەیدا بكا و ببێ بەئاوفرۆشـــێكی ئابڕوومەند. كە لە حاڵ و باڵی مـــن ئاگادار بوو وازی لە ئاواتەكەی هێنا و گوتـــی: تۆ دەبێ بخوێنی و كاری تر لە كاری من واجبترە. ئیتر لەو ڕۆژەوە خەرجی منی وەئەســـتۆ گرت. هەر پێی دەگوتم ئاغا گچكە. شەوانە كە لەكار دەگەڕاوە لە ژوورەكەی من دادەنیشت و بەتاسەوە سەیری خوێندنەوە و موتاڵای منی دەكرد. ئەو پیاوە باشە كە تەمەنی خۆی لە چل ساڵ دەدا سەر تا پێ هەست و عاتیفە بوو، نەیدەزانی هەستی خاوێنی خۆی چۆن دەربڕێ، دەیگوت لەم دنیایەدا هیچ زیندەوارێك منی خۆش نەویســـتووە ســـەگێكی بەڕەڵلا نەبێ، ئەویش پێش ئەوەی دەگەڵ تۆ ئاشـــنایەتی پەیدا بكەم لەبەر پیری تۆپی. بـــووژارت وردە وردە، هەموو ئاواتی ژیانی لەسەر من ساغ بۆوە بەجۆرێكی وا كە تەواوی كەسوكار و هیوا و ئارەزووی بەتەنێ لە مندا كۆببۆوە. بۆ من لە دایك دڵســـۆزتر و بەبەزەییتر بوو. ئەوی باش بایە بۆ منی دەویســـت. حازر بوو خۆی هیچ نەخوا و هیچ لەبەر نەكا تا پێداویستییەكانی دەرس و كتێب و ژیانی ساكاری من جێبەجێ بكا. ئێمە پەیڕەوەكانی ئایینی مەسیح هەمیشە لەبارەی خۆپارێزی و چاكی و پاكییەوە دەدوێین. ئەم پیاوە ئاوفرۆشە هەموو ئەم سیفەتانەی تێدا كۆببوونەوە. بەڕۆژ كە لە كۆلان و خەیابان تووشـــی یەک دەبووین لە حاڵێكدا كە تەنافی داشـــقەكەی بەشانەوە بوو و بەدوای خۆیدا دەیكێشا بەوپەڕی مەزنایەتی و دڵسۆزییەوە بزەی دەهاتێ دیاربوو كە چەند بەساغی و سەلامەتی و پاک و خاوێنی من دڵخۆش و شادە.

كەم كەم خوێندنم تەواو بوو و دەســـتم بەكاری پزیشكی و جەڕاحی كرد. دەبوو وەک پزیشـــكیارێک لە نەخۆشخانە بمێنمەوە. ئەم دووربوونەوەی بەلاوە گران بوو. بەڵام وەسەر خۆی نەدەهێنا و باســـی نەدەكرد. پتری زەحمەت دەكێشا و خەریک بوو دراوی پەیدا بكا و بمداتـــێ تا مـــن بتوانم تێزی دوكتۆرام تەواو بكەم و لەچاپـــی بدەم، بەڵێنی دابوو هەر دەرفەتی بێ، سەرم بدا.

كە چیرۆک گەیشـــتە ئێرە پرۆفیســـۆر بەشاگردی پێشـــووی گوت: بیانشانوون ئەگەر ریسالەی دوكتۆرای من تەماشا بكەی دەبینی كە ئەوم بەناوی ئەو پیاوە جوامێرە نووسیوە و پێشكێشی ئەوم كردووە. كەم كەم لە نەخۆشخانە داهاتێكم پەیدا كرد و توانیم دراوێک بۆ هێنانەدی ئاواتی لەمێژینەی ئەو پاشـــكەوت بكەم و ئاخری ئەســـپ و چەلەنگم بۆ كڕی لەلایەكەوە دەتگوت دونیایان داوەتێ كە بۆتە ئافرۆشێكی ئابڕوومەند. بەڵام لەلای دیكەوە

لەحاڵێکدا ئەوپەڕی ڕاستی و دروستی و پاکی و خاوێنی پێوە دیاربوو پرتە و بۆڵەی بەسەرمدا دەکرد و دەیگوت: ئەمە چت کردووە؟ تۆ تازە سەرەتای کارتە و پێداویستت بەهەزار شست هەیە و دراوت پێ دەوێ و لە ڕاستیدا ئێستا تۆ لە من موحتاجتری. شوکر لەشم ساغە و شانم زامی نەهێناوە و نیازم بەئەسپ نییە. کەچی دیاربوو لە خۆشیان خەنی بووە و لە پێستی خۆیدا ناحەوێتەوە کە دەبینێ من، منی بێ دەسەڵات و ڕووت بۆ خۆم بوومە پیاوێک و داهاتی خۆم هەیە. ئەمجار وازی لە من هێنا و بۆ لای ئەسپەکە چوو، دەستی بەیاڵ و بژ و شانی و بدەوگە و پشت و کەفەڵ و لاق و لەتەریدا دەکێشا و چاوی لەخۆشیان گرشەگرشی بوو. جارێک دەیڕوانیە من و جارێک لە ئەسپەکەی دەفکری ئامرازی جەڕاحی من ئێستاش هەر ئەو ئامرازانەن ئەو بۆی کڕیبووم و بەیادگارێکی خۆشەویست هەڵم گرتوون. وردە وردە ناوبانگم دەرکرد و بەگەورەترین جەڕاحی فەرانسە و جیهان ناسرام. بەڵام ئەو پیاوە جارێک بەڕووی دانەدامەوە و لەکن کەس بەزاریدا نەهات کە لە سایەی پیاوەتی و جوامێری و فیداکاری ئەودا گەیشتوومە ئەم پایە. هەر خۆم باشم دەزانی ئەگەر دڵسۆزی ئەو نەبایە من نەک نەدەبوومە پیاو و نەدەگەییمە هیچ بەڵکو لەوانە بوو هەر نەشمێنم.

ڕۆژێک خەبەرم پێ گەیشت نەخۆش کەوتووە، دەستم لە هەموو کار و پیشەی خۆم هەڵگرت و خۆم گەیاندە سەری و دەرمان و پەرستاریم کرد. جاری یەکەم توانیم لە چەنگاڵی مەرگ ڕزگاری بکەم بەڵام بەداخەوە پاش دوو ساڵ نەخۆشییەکەی هەڵی داوە و برووزی ئەستاند. ئەوی بۆم دەکرا کردم، دەرمانی ئەوتۆم بۆ پەیدا کرد لە قوتووی هیچ عەتتارێکدا نەبوو، کاری وام بۆ ئەنجام دا لە چ کتێباندا نەنووسراوە. ئەوەندەم قەدر گرت لە هیچ پاتشا و خاوەن دەسەڵاتێک نەگیراوە. بەڵام داخی گرانم سوودی نەبوو. سەر تا پێم پڕ بوو لە قەدرزانی و نمەک ناسی و بەڕاستی حازربووم لە عومری خۆم کەم بکەمەوە و لەسەر عومری ئەوی دانێم. ئەمما بەداخەوە هەموو کار و زانستم، هەموو ڕەنج و تێکۆشانم، هەموو شەو و شەونخوونیم بەفیڕۆ چوو، بووژارت، بوژارتی خۆشەویست باوکی دووەمم یا باشتر بڵێم باوکی ڕاستیم لە باوەشمدا گیانی دا. وەسیەتنامەکەی بەخەتی عەریزەنووسێکی گشتی سەر شەقام نووسرابوو بەپێی ئەو بەڵگە هەرچی لە پاشی بەجێ مابێ ماڵی من بوو و تەنیا میراتگری من بووم دیارە ئەو وەسیەتنامە ئەو کاتەی ئامادە کرابوو کە لە گەڕەکی حەوشەی ڕووهان تازە ببووینە ئاوماڵی یەک. ئەو پیاوە نەخوێندەوارە خێوی ئیمان و بڕوایەکی یەکجار پتەو بوو حەزرەتی مریەمی گەلێک خۆشدەویست و لەبەر نەزانی و ساکاری ئەوی بەدایکی خوا دەزانی. دەگەڵ ئەوەشدا ئەو لە ئەوینی خوا و مەزەبی

کاتۆلیکی خۆیدا سـوتابوو و دەشیزانی من بیروبڕوام دەگەڵ ئەو جیاوازە و ئیمانم بەخوا و کلیسـا و ئایین سستـە، هەرگیز لەو بارەدا نەیدەدواندم و سەری نەدەهاویشتە سەرم و وای دەنواند کە هیچ دەربەسـتی بیروبڕوای من نییە. لە قووڵایی دڵمەوە دەڵێم: ئەی ئەو کەسـەی پێت دەڵێن خوا ئەگەر لە عالەمدا شـوێنێک هەیە پاش نەمان پیاوچاکی بچنێ، بووژارتـی من لەبیر مەکە ئەگەر لە ژیانیدا تووشـی گوناهـ و تاوانێکی وا بووە کە دەبێ سـەزا بدرێ. لە سـەرەمەرگدا داوای لێ کردم بەپێی ئایینی مەسیحی بینێژم. دڵنیام کرد کە داواکەی بێنمە جێ و ئەسـپاردم کە لە کلیسـا بۆی بپاڕێنەوە و نوێژی بۆ بکەن. لە نەخۆشیدا هەمیشە دەیگوت: دەترسم بمرم و نەمتوانیبێ، وەک پێویستە ئەرکی سەرشانم ئەنجام بدەم. بێچارە لە هەموو ژیانیدا ئازاری بۆ کەس نەبوو و لە بەرەبەیانەوە تا بوومەلێڵ ڕەنجی دەدا و ئارەقی دەڕشـت و هێشـتا لای وابوو خوای لە خۆی ڕازی نەکردووە. نازانم ئەگەر لە ڕاسـتیدا بەهەشتێک هەبێ و بووژارتی نەچێتێ ئەدی کێی لێ دەبێ؟ لەو پەڕی ساکاریدا مرد تەنیا کەسێکی دەگەڵی چووە سەر قەبران من بووم. منیش کاتێ گەورەترین دۆسـت و دڵسۆزترین سەرپەرشـتی خۆمم بەخاک ئەسپارد بیرم کردەوە کە چۆن چاکەی بدەمـەوە. ژن و زارۆک و کەسـوکار و خزم و نیزیکی نەبـوو کە بیانخەمە ژێر چاوەدێری خۆمەوە. وەبیرم هاتەوە زۆر جار باسـی ئەوەی بۆ کردبووم خۆشە پیاو پاش مردن نوێژ و دوعـا و خێـر و خێراتی بۆ بکرێ. بەڵام بۆ ئەوەی بیر نەکەمەوە پێی قەرزدارم و دەبێ بۆی پڕ بکەمەوە هەرگیز خواهیش و داوای لێ نەکردبووم پاش مەرگی کارێکی بۆ ئەنجام بدەم. بەڵام خۆم هاتمە سـەر ئەم بیرە کە تەنیا لەم ڕێگایەوە دەتوانم هەق ناسـی خۆم دەربخەم و ئەو چاکەی بدەمەوە کە هەرگیز و هەرگیز فەرامۆشی ناکەم کە ئەو ڕێوشوێنەی پاش مردنی بۆ جێبەجێ بکەم. بۆیە دەگەڵ کاربەدەستانی کلیسای سین سوولپیس قەرارم دانا کە هەموو سـاڵێ چوار جار وەک باوە، نوێژ و دوعای گشـتی بۆ بکەن ڕۆژی یەکەمی هەر چوار فەسـڵی ساڵ خۆشم دەچمە کلیسا و بەیادی دۆستی گەورە و لەدەسچووم نوێژ و دوعا دەکەم و من بە گیان و دڵ حازرم لەباتی ئەو سەزا بدرێم. تا ئەو زووتر بچتە ئەو جێگایەی پێی دەڵێن بەهەشت.

کە چیرۆک گەیشـتە ئێرە دیپلۆن تاوێکی بێدەنگ بوو و دوایە سـەری بەرزکردەوە و گوتی:

«دۆسـتی خۆشەویست! کەسێک کە خاوەنی بیروبڕوایەکی وەک منە لەوەی زیاتری لە دەسـتی نایە. لەو بیرەدا نیم کردەوەی من لەلایەن خواوە پەسـند نەکرێ. من بەهەرچی خۆشـم دەوێ سـوێند دەخۆم کە ئامادەم هەموو دار و نەداری خۆم بدەم تا بتوانم ئەو

بیروبڕوایەی بووژارت لە مێشکیدا بوو لە مێشکی خۆمدا بگونجێنم».

پاش ماوەیەک دوکتۆر بیانشـــوون لە ژوور ســـەرینی مامۆستای پایەبەرزی پرۆفیسۆر دیپلۆن حازر بوو و ئەویش بەنۆرەی خۆی مرد. کێیە بتوانێ بڵێ مامۆستا دیپلۆن کە ڕۆیی بەئیمانەوە نەڕۆیی[1].

١ - ئەم چیرۆکە لە نووسینی بلزاک، گەورە نووسەری فەرانسەیە. من لە ڕووی گۆڕینی فارسی مامۆستا جەمالزادە بەدەسکاری کەمەوە کردوومەتە کوردی.

تەنیا هەمیشە تەنیا

گی دو موپاسان

پاش خواردنی ژەمێکی تێروپڕ هەموو شــاد و دڵخۆش بوون، یەکێک لەوان دۆســتێکی کۆنم گوتی:

«پێم خۆشە کەمێک لە شانزەلیزە بگەڕێین».

وەڕێ کەوتین بەبن ئەو دارانەدا کە هێشتا تاک و تووک گەڵایان پێوە مابوو، ڕابردین هیچ دەنگێک نەدەهات جگە لەو زەنا زەنایەی هەمیشە لە پاریسدا هەیە و نابڕێتەوە، شنەبایەکی فێنک ڕوومەتی ئێمەی دەنگاوت. کۆمەڵە ئەســتێرەکان بەئاسمانی شین و سامالەوە گرشە گرشیان بوو و پرشنگی زێوینیان داوێشت. دۆستەکەم گوتی:

«نازانم بۆ شەوانە لێرەدا لە هەموو جێیان زیاتر بەئاسوودەیی هەناسەم دێ و دەچێ؟ بیرم پان و بەرین دەپێوێ، لەپڕ برووسکێک مێشکم ڕووناک دەکاتەوە کە بۆ تاوێک دەمەوێ لە هەموو ڕازەکانی جیهان بگەم».

پاشــان ڕۆچنە دادەخندرێ، هەموو شــت دەبڕێتەوە. هەر وا دەڕۆیشتین جار جار دوو ســێبەرمان دەدی کە لە ســیلەی دیوارێک دەلەرزین یا بــەلای تەختێکدا تێ دەپەڕین کە دوو ئینســانی لەسەر بوون و پێکەوە نووسابوون و دەتگوت دوو پەڵەی ڕەشن. ئاواڵەکەم دەیگوت: «بێچارانە، نام ئارووژێنن، هەر ئەوەندە هەیە هەســت بەبەزەیەکی توند و قووڵ دەکەم».

لەنێو ڕازەکانی ئەم جیهانەدا تەنیا لە یەکیان وردبوومەوە، چارەڕەشــی هەرە گەورەی

ئێمە لە ژیاندا ئەوەیە تا هەین تەنیاین، هەمیشــە هەموو تێکۆشانمان ئەوەیە لە دەس ئەو تەنیاییە ڕابکەین «ئەوانەی لەســەر ئەم تەختانە دانیشــتوون وەک ئێمە و وەک هەموو کەســی دیکە دەیانــەوەێ تەنانەت بۆ تاوێک بەتەنێ نەژین، کەچــی هەتا هەتایە تەنیان، هەموو کەس کەم تا کورتێک لەوە گەیشتووە».

من ماوەیەکە ڕەنجی تەنیایی دەکێشــم دڵنیاشــم هیچ شتێک ناتوانێ دوایی بەم ڕەنجە بێنێ. گوێت لێیە هیچ شــتێک، هەر کارێک بکەین هەر چەندی تێ بکۆشین قسەمان چەند نەرم بێ و باوەشمان چەند گەرم! هەمیشە هەر تەنیاین. من ئەمشەو تۆم بۆیە دەگەڵ خۆم گێــڕا تا بەتەنێ نەچمەوە ماڵ. چونکە زۆر لــە تەنیایی بێزارم. بەڵام قازانجی چ بوو؟ من قســانت بۆ دەکەم تۆش گوێم بۆ ڕادەدێــری، پێکەوەین کەچی تەنیاین، تێ دەگەی دەڵێم چی؟ لە کتێبی پیرۆزدا هاتووە: «چەند بەختەوەرن ســاویلکەکان، ئەوان خۆ بەبەختەوەر دەزانن، ئەوان هەست ناکەن تەنیان. ئەوان لەو تەنیاییە شوومەی ئێمە ناگەن. ئەوان وەک ئێمە سەرلێشێواو نین» ڕەنگ بێ پێت وابێ کەمێک شێتم وا نییە؟

گــوێ هەڵخە لەو کاتەوە هەســتم بەتەنیایــی کردووە. پێم وایە هەمــوو ڕۆژێ بەرەو تاریکخانەیــەک دەچم کە دیوارەکانی نابینم و نازانم بنەبانی لــە کوێیە؟ بەو تاریکخانەدا دەڕۆم، بێ ئەوەی کەس ڕابەرم بێ کەس بەدەوروبەرمەوە بێ و کەس وەک من ئەم کوێرەڕێ باریک و تاریکە بپێوێ.

لەم تاریکخانەدا جگە لە دەســتی خۆم هەســت بەهیچ دەستی دیکە ناکەم. دەزانی چ دەڵێم؟ چەند کەسێک لەو ژیانە بێ ئامانە گەیشتوون. ئالفیرد دوو مووسە دەڵێ:

«کێ دێ؟ کێ بانگ دێڵێ؟ هیچ کەس تەنیای تەنیام. ئەی تەنیایی ڕەش و شووم».

بەڵام ئەوەی بر من بڕوایەکی تەواوە بۆ ئەو گومانێک پتر نەبوو، ئەو شــاعیر بوو، ئەو تاپۆ و تارمایی دەخولڤاندن ئەو بەڕاستی قەت بەتەنێ نەدەماوە کەچی من تەنیای تەنیام.

(گوستاو فلۆبیر) کە یەکێک لە چارەڕەشترین مرۆڤی جیهان و ڕۆشنبیرترین کەسی سەر زەوی بوو ئەم ڕستە کورتەی بۆ دۆستێکی خۆی نووسیوە:

«ئێمە لە چۆڵێکدا دەژین کە کەس کەس ناناسێ».

ئایا زەوی دەزانێ لەو ئەســتێرانەدا کە ئەوەندە لە ئێمە دوورن هەر پرشنگیان دەگاتە ئێمە؟ چ ڕوو دەدا؟ بەڵێ ئینسان زۆر لەوەش کەمتر لە هەستی ئینسانێکی دیکە ئاگادارە. ئێمــە وەک ئەم ئەســتێرانە لێک دوورین. زیاتریــش تەریک بووینــەوە. چونکە ناتوانین بیرکردنەوەی یەکتر شی بکەینەوە لە ڕازی یەکتر بگەین. تۆ هیچ شتێک لەو ئینسانانەی خۆ تێک هەڵدەسوون بەڵام ناتوانن یەکتر بناسن چارەڕەشتر دەبینی؟ ئێمە ئەوەندەمان یەکتر

خـــۆش دەویّ دەڵێی زنجیر کراوین. بەئامێزی ئاوەڵاوە لە پەنا یەکترین بێ ئەوەی بەیەکتر بگەین. تاســەی نیزیک بوونەوە بەتەواوی هەست دەکەین. بەڵام هەموو بێ کەلکە. هەموو پەلەقاژەیەکەمان بێ ســوودە، دەردی دڵمان، لە باوەش گرتنمـــان، لاواندنەوە خۆڕاییە. دەمانــەویّ ئاوێزانی یەکتربین، لێک هەڵێین. خۆ لە ئامێز هاویشــتنمان تەنیا دەبێتە هۆی ئەوەی تێک هەڵنگوین.

من هیچ کاتێک لەو کاتە خۆم بەتەنیاتر نازانم کە ڕۆچنەی دڵم بۆ دۆستێکم دەکەمەوە. چونکە باش ئەم پەرژینە بێ کەلێنە دەبینم کە لە نێوانماندا هەیە. ئەم دۆستەی بەرامبەرمە، چـاوە ڕووناکەکانــی دەبینم کە لە منی بڕیون. بەڵام گیانی لە پشــت ئەم چاوانە نابینم. گوێم دەداتێ، بەڵام بیر لە چ دەکاتەوە؟ بەڵێ بیر لە چ دەکاتەوە؟ تۆ هەســت بەم ئازارە ناکەی؟

ڕەنگ بێ لێم بێزاربێ، ڕقی لێ هەڵگرتبم، یا گاڵتەم پێ بکا؟ ئایا بیر لەوانە دەکاتەوە دەیانڵێم، تیزم پێ دەکا، یا بەگێژم دەزانێ؟ چۆن بزانم چۆن بیر دەکاتەوە؟ چۆن بزانم لە چی بیر دەکاتەوە؟ چۆن دەتوانم تێ بگەم ئەوەندەی خۆش دەوێم کە خۆشم دەوێ؟ و لەو ســەرە پچووکە خڕەدا چ لێکدانەوەیەک هەیە؟ چ ڕازێکی سەر بەمۆرە بیرەکانی نەناسراوی ئینسانێک. بیری بزر و ئازاد، بیرێک کە ناتوانین سنوور و ڕێبازی بۆ دیاری بکەین. ناتوانین بەسەریدا زاڵ بین یا بیبەزێنین.

هەموو شــتێک لە قووڵایی تاریکی (من)دا ڕادەگرین، لەو قووڵاییەدا کە کەس دەستی ناگاتــێ، کـــەس ڕێی تێ نابا، کەس بۆی نادۆزرێتەوە. چونکـــە کەس نییە وەک من بچێ، کەسیش نامناسێ.

هیچ نەبێ تۆ ئێستا دەمناسی؟ نا بەشێتم دەزانی، تاقیم دەکەیەوە، دوورم لێ رادەوەستی لە خۆت دەپرسی:

«ئەمشــەو بۆ وای بەســەرهاتووە؟ ئەرێ تێــت گەییوم؟» ڕەنگـــە بتوانی بۆ تاوێک بەختەوەرم بکەی. ژنن ئەوی دوورەپەرێزی خۆم باشتر نیشان دەدەن.

چارەڕەشــی، داماوی، حەپەساوی، ئای چەندم ئەوانە لەدەس ژنان دیوە چونکە زۆر لە پیاوان پتریان هەستی تەنیا نەبوون بۆ پەیدا کردووم.

کاتێک پیاو تووشی ئەوین دەبێ هەست دەکا لە جاران بڵاوترە، هەست بەبەختەوەرییەکی بەرزتر لە بەختەوەریی ئینسانی دەکا. ئەم هەستەی لە کوێوە پەیدا دەبێ. لەوێڕا کە پیاو هەست دەکا ئیتر تەنیا نییە، تەرەکەمەیی دوایی هاتووە، چ هەڵەیەک؟

ژن کە تاســەی ئەوین لە ئێمەدا تیــن دەدا درۆیەکی گەورەیە، بیرەخەوە. من ئەوکاتە

شـــیرینەی دەگەڵ ئەو کەزەیە درێژە، کوڵمە ســـووره، چاو جوانە کە نیگای هۆشـــی پیاو دەفرێنـــێ ڕای دەبوێرم. دەزانی چۆنە؟ چ تراویلکەیەک چـــاوم فریو دەدا؟ چ بیرەخەوێک دەمباتەوە؟ وا دەزانم من و ئەو بۆ تاوێکی دیکە دەبینە تاقە کەسێک بەڵام ئەو دەمە قەت نایە. پاش چەند حەوتە چاوەڕوانی، هیوا، شادی، خۆشی، ڕۆژێک خۆم لە هەمیشە تەنیاتر دەبینـم. پاش هەر ماچێک، پاش هەر دەســـتەملان بوونێک، پـــاش هەر لە ئامێز گرتنێک تەنیایی پتر دەبێ. شاعیرێکی (سوورلی پرودهام) دەنووسێ:

«لاواندنەوەیان، دڵخۆشـــی دانەوەیان، جگە لە تاسەیەکی بەسام و پەلەقاژەیەکی ناکام نین کە دەیانەوێ یەکەتی نامومکین لەنێوان گیان و لەشدا پێک بێنن». پاشان خواحافیز، تەواو بڕاوە، پیاو هێشتا ئەوەی بۆ ماوەیەک هەموو شتی ژیانی بووە، نەناسیوە و لە هەستی دەروونـــی بێ خەبەرە. لەوپەڕی نیزیک بـــوون و تێکەڵاویدا لە قووڵایی گیانی بێ خەبەرە. وشـــەیەک تاقە وشـــەیەک، هەڵەی پیاوی ڕوون دەکاتەوە. وەک بریسکێک کە لە تاریکیدا ببریسکێ ئەم کەنداڵە ڕەشەی کە لە نێوانماندا هەیە نیشان دەدا. دەگەڵ ئەوەشدا جوانترین دەمی ژیان ئەو دەمانەن کە شـــەوێک لە پاڵ ژنی خۆشەویســـتماندا بێ دەســـبزێوی ڕای دەبوێرین. با بەرزەفڕ نەبین، زێدەڕەویی نەکەین، چونکە هەرگیز دوو ئینسان نابن بەیەک. بەڵام بۆچی ڕۆچنەی دڵم ئاخنیوە، هەرگیز ئەوی لە دڵمدایە، مێشـــکمی خەریک کردووە، باس ناکەم چونکە باش دەزانم حوکمی تەنیایی هەتا هەتایەم دراوە. سەرنج دەدەمە هەموو شـــت بیروڕای خۆم دەردەبڕم. بیروڕاکان، کێشەکان، دیمەنەکان بۆ من گرنگ نین. ناتوانم لە هیچ کام لە زەمینەکانی فیکریدا دەگەڵ هیچ کەس هاوبەش بم. چەند وشەی زۆر ساکار و کورت بۆ وەڵامی پرســـیارەکانی ڕۆژانە بەکاردێنم جاری واشـــە زەحمەتی وەڵامدانەوەش ناکێشم و هەر بزەیەک لێوەکانم هەڵدەپچڕێ. تێم دەگەی؟ لە مەبەستم حاڵی دەبی؟

شەقامی درێژمان تا تاقی نووســـرەتی «ئەتواڵ» پێوا. چونکە دۆستەکەم ئەم قسەی بەپەراوێزەوە کە من ئێســـتا لەبیرم نەماون بۆ کردم ئەویش زۆر بەکاوەخۆ. دوایە ڕاوەستا لە پڕ دەســـتی بۆ لای ستوونی (کرانیتی) میسری کە سەرگوزەشتی وڵاتەکەی بەخەتێکی سەیر لە پایەی نووسراوە و لە پاریس لەنێو ئەستێرەکاندا بزرە، ڕاداشت و قیژاندی «ئێمە هەموو وەک ئەم بەردەین».

بێ دەنگ و بێ ماڵاوایی بەجێی هێشتم. مەست بوو، زانا بوو شێت بوو یا ژیر بوو هێشتا نازانم. جاری وایە بیردەکەمەوە هەقی بوو جاری واشە پێم وایە ئاقڵی شێوا بوو.

چیرۆکی کوولەکە

یەکێ بوو، یەکێ نەبوو، کابرایەکی گاوان بوو، لە دەرەوەی شار لە ئەشکەوتێکدا دەژیا. وا هات ژنەکەی ئاوس بوو پاش نۆ مانگ و نۆ ڕۆژ و نۆ سەعات و نۆ دەقیقە خودا لەباتی زارۆکێکــــی ژیوەڵە و خرپنە کوولەکەیەکـــی دانێ، ئەوانیش کوولەکەیان لە کەلێنە بەردێک ڕۆکرد و لێی گەڕان.

ڕۆژێ گاوان ماندوو و مردوو لە بەندەنێ هاتەوە و لە تەنیشت ژنەکەی ڕۆنیشت، لە پڕ کوولەکە وەزمان هات و گوتی: «باوکە!» گاوان تێکڕا بوو و ترسا گوتی: «خودایە ئەوە چییە؟» کوولەکە گوتی: بۆ هەترەشت[1] چوو؟

ســـبەینێ بچۆ کچی ئەمیرم بۆ بخوازە. کچی ئەمیـــر زۆر جوان و لەبار بوو بەناوبانگ بوو. کوولەکە گوتی: «لە بارەگای ئەمیر کورســـییەکی زێڕ لەم بەر و یەکێکی زیو لەوبەر داندراون، ئەوی بۆ ماڵی دونیا یا نیازێکی دیکە بچێ لەسەر ئەوی زیو و ئەوی بۆ خوازبێنی بچێ لەسەر ئەوی زێڕ دادەنیشێ».

کابرای گاوان زۆر پاڕاوە گوتی: ڕۆڵە من زۆر دەسکورتم، زۆر نەدارم داوای وا لە ئەمیر بکەم دەسبەجێ لەسەرم دەدا.

کوولەکە بەتووڕەیییەوە گوتی: «من دەڵێم بڕۆ کچی ئەمیرم بۆ بخوازە».

---

١ ـ هەترش چوون: زەندەق چوون، ترسان.

سـبەینێ گاوان گاڕانی ئاوەدانی بەرەڵڵا کرد و ڕووی لە کۆشکی ئەمیر کرد لە تالار و سەرسـەرایان وەسەرکەوت و چوو لە بارەگا لەسەر کورسی زێڕ دانیشت و گوتی: چش با ئەمیر لەسەرم دا و ڕزگاریم.

ئەمیر بەفیزەوە هاتە بارەگا و دیتی گاوان لەسـەر کورسی خوازبێنیکەران دانیشتووە زگی پێ سووتا و گوتی: «کاکی گاوان دەزانم تەنگدەست و بێ ئیرووی[1] دەڵێم بێ بەشت نەکەن». گاوان گوتی: «هاتووم کچەکەت بۆ کوڕەکەم بخوازم» ئەمیر گوتی: زۆر باشـە مەرجێکی هاسانت دەگەڵ دەبەستم، ئەگەر بردتە سەر کچەکەمت دەدەمێ.

- فەرموو

- سۆزی چل سواری سوورپۆش بە چل ئەسپی سوورەوە و چل نێزەی سوور دەبێ لە حەوشەی سەرا ڕابگری!

- بەسەرچاو!

گاوانی داماو بەدڵی شکاو و چاوی پڕ ئاو گەڕاوە دیتی ژنەکەی بەهاوار و بانگ دەگری، پاڵی بەپاڵیەوە دا و ئەویش لە بانگی دا و گوتی: «هەر ئەمڕۆم لەسـەر ئەم دنیام ڕوونە ماوە، بەیانی ئەمیر کام لە پێسـتی سەری داخنێ» ژنەکەی پرسی: چی گوت؟! گاوانەکە گوتی: «چل سـواری سوورپۆشـی بەچل ئەسپی سوورەوە[2] و لەگەڵ چل نێزەی سووردا لێ ویستم!»

- بابانم وێران بێ!

کوولەکە گوتی: «ئەوە چ شین و شەپۆڕێکە دەیکەن؟! لە فلان جێ تاتە بەردێک هەیە زۆر گەورەیە، پێی دەزانی؟»

- بەڵێ.

- کونێکـی تێدایە، بچۆ دەم بەکونەکەوە بنێ و بڵێ: «ئەحمەد خان! موحەمەد خانی برات سڵاوت لێ دەکا و دەڵێ: سبەی پێش گزینگ چل سواری بەو حاڵ و ڕەنگەوە بنێرێ بۆ حەوشەی سەرای ئەمیر، هەر نیو سەعاتیان پێ دەچێ!».

گاوان چوو، ڕاسـپێری بەجێ هێنا، بەڵام کەس وەڵامـی نەدایەوە و گەڕاوە! کوولەکە گوتی: «چووی؟»

---

١ ـ ئیروو؛ مەعیشەت، گوزەران

٢ ـ بە کوردی بە ئەسپ ناڵێن: «سوور»، بەڵکو ئەگەر ڕەنگی تاریک و کلک و یاڵی ڕەش بوو پێی دەڵێن: «کوێت»، خۆ ئەگەر ڕەنگی کاڵ بوو کلک و یاڵی لە ڕەنگی خۆی یا کاڵتر بوو پێی دەڵێن: «شێ»

- بەڵێ، چووم.

- دەبڕۆ بســـرەوە، خودا کەریمە. گاوان تێ خزا، بەڵام خەو چییە لە چاوی نەکەوت تا شەو بڕاوە ئەم دیو و ئەودیوی کرد و گینگلی دا.

ئەمیر بەجەللادی گوت: «بەیانی دەچی ســەری گاوانی گۆشاگۆش دەبڕی چونکە ئەو مەرجەی دەگەڵ ئەوم بەستووە نەک هەر بەئەو، بەکەس جێبەجێ نابێ». تاریک و ڕوونی بەیانی جەللاد شیری سوو و دەرکەوت، تەماشای کرد چل سواری سوورپۆش بەچل ئەسپی سوورەوە و چل نێزەی سوور ڕیزیان گرتووە. ئەمیر هاتەدەر بەچاوی خۆی دیتنی.

لەولاشەوە گاوان کازیوەی بەیانی لە ترسان دەرپەڕی و چوو بۆ کرشکی ئەمیر، ئەگەر چوو چ ببینێ؟ هەرچی داوای کردووە ئامادەیە، لەخۆشــیان شاگەشکە بوو و بەهەڵەداوان گەڕاوە.

کوولەکە پرسی: «ها باوکە سوارەکان هاتوون؟»

- بەڵێ، هاتوون.

«ئەدی لە چی ڕاوەســتاوی؟ هەســتە بچۆ کچی ئەمیرم بۆ بێنە». گاوان چوو گوتی «میرم مەرجی خۆم بردە سەر». ئەمیر کچەکەی سوارکرد و گاوان جڵەوی کێشا و بووکی هێنا بۆ ئەشکەوت. ئێوارێ گاوان و ژنەکەی چوون بۆ ئاوەدانی، کچ بەتەنێ و بەخەمناکی لە ئەشــکەوتدا مایەوە. لەپڕ کوولەکە شاتلۆرەی بەســت تا بەرپێی کیژەکە. کچ ڕاچەنی و گوتــی: «خودایــە ئەوە چییە؟» پاش تاوێک کوولەکە قەلشـــی و لاوچاکێکی لێ هاتە دەر. کچ نەک بەدڵێک، بەســەد دڵ ئاشــقی بوو. موحەمەدخان گوتی: کچی ئەمیری دڵت دەمگرێ؟. کچ بەشەرمەوە گوتی: «بەڵێ». لاو گوتی: دە هەستە قاوەم بۆ لێ بنێ بەڵام وریابە هەڵنەچێ، هەڵبچێ پێک نابڕێین. کچ گورجانە هەســتا قاوەی وەسەرنا، بەڵام وای چاو لە لاوەکە بڕیبوو هۆشی نەما و قاوە هەڵچوو لە پڕ موحەمەدخان بزر بوو، کچ حەپەسا و ئەو شەوی تا بەیانی بەبانگ و سەڵا گریا و لە خۆی دا.

بەیانی کاڵەی ئاســنی لە پێ کرد و گۆچانی ئاسنی بەدەستەوە گرت و ڕۆیی و گوتی: «پــاش موحەمەدخانـــی حەلالی دونیام لێ حەرام بێ، حەوت ســاڵ بەو دنیایەدا گەڕا و گەلێکی کوێرەوەری و چەرمەســەری دی، کاڵەکانی ســوان و گۆچانەکە شــکا و سۆراغی دۆســتەکەی نەکرد. ڕۆژێک بیری کردەوە و گوتی: دەگەڕێمەوە و بەباوکم دەڵێم کۆشــک و میوانخانەیەکم لەســەر حەوترێیانێک[1] بۆ دروست بکا، هەر ڕێبوارێک هات سەرگوزشتەی

---

١ - لە فۆلکلۆری کوردیدا زیاتر چوارێیانم بیستووە.

خۆی پێ دەگێڕمەوە بەشــکم ئەو کەسانەی دنیا گەڕاون خەبەرێکی موحەمەدخان بزانن و ڕەنجەڕۆ نەبم.

کچــی ئەمیری گەڕاوە. باوکی کە وا کز و کەلــەلای دی گوتی: «کچم گیان! بۆ خۆت تووشی ئەم ڕۆژە کرد؟»

باوکە گیان! گەڕانی ڕۆژگار و سووڕانی دەوران دەگەڵ ئازاردان یەک نییە».

ئەمیرگوتی: «کچم چت دەوێ؟».

باوکە گیان چم لەتۆ ناوێ ئەوە نەبێ کە لەســەر حەوترێیانێک لە دەشــتێ کۆشک و میوانخانەیەکم بۆ دروست بکەی تا هەر ڕێبوارێک بەوێ داهات چیرۆکێکم بۆ بگێڕێتەوە.

- «هەی بەســەر چاو کچم گیان!» ئەمیر وەستا و کرێکاری وەکار خستن و کۆشک و میوانخانەیان دروست کرد. غولام و قەرەواشیشی[1] دانێ.

کــچ هەموو ڕۆژێ لە بەیانەوە تا ئێوارەی درەنگ لە هەیوانی دادەنیشــت و بەدووربین تەماشــای دەکرد، هەر ڕێبوارێک بەوێندەرێدا ڕابردبا بەزۆر یا بەخواهیشت ڕایان دەگرت و میوانداری دەکرد و چیرۆکی پێ دەگێڕایەوە.

ڕۆژێک لە ڕۆژان پیاوێکی کوێر، کە کوڕێکی حەوت ســاڵەی خۆی دەسکێشی بوو، لەم گونــدەوە دەچوو بۆ ئەو گوند، ئێوارە بوو گەیشــتنە ڕووبارێک کە تاتەبەردێکی گەورەی لێ نیزیک بوو، پیرەپیاو بەکوڕەکەی گوت: «ڕۆڵە گیان! خەوم دێ ســەرخەوێک دەشــکێنم وریابــە مــار پێمەوە نەدا» کوڕەکە لەکن باوکی دانیشــت و ئەویش خەوبردیەوە لە ناکاو دەنگێک لە تاتەبەردەکەوە هات و کوڕەکە لەخەو ڕاپەڕی، ترسا و گوتی: «ئەوە چییە؟» بینی وا مەنجەڵێک لە بەردەکە بەربۆوە و سەربەژێر هاتە خوار و لە ڕووبار کەوت و پڕ لە ئاو بوو و تێ هەڵبۆوە و چۆوەوە نێو تاتەبەردەکەوە، هەتیو چوو لە قەراغ ڕووبار ڕاوەستا و بیــری کردەوە: ئەگەر جارێکی دیکە مەنجەڵ هاتەوە خۆی تێڕادەکەم و دەچم بزانم نێو ئەو تاتەبەردە چی تێدایە؟!

کوڕ یەشکی کێشا تا دیسان مەنجەڵ خلۆربۆوە، لەنێوی دانیشت و چووە نێو تاتەبەرد، تەماشــای کرد ئەشــکەوتێکی زۆر جوانە و دیوارەکانی هەموو بــەردی مەڕ مەڕن و چل تەختی خەوی لێ داندراوە. چوو لە بن تەختێک خۆی شــاردەوە. پاش بەینێک چل کۆتر

---

[1] - قەرەواش: وشەیەکی لێکدراوی تورکی و کوردییە، (قەرە) تورکییە، یانی ڕەش، (واش) ی کوردیش یانی ڕەنگ، واتە: کەنیزەکی ڕەش پێست.

لووربوونەوە ئەشـــکەوت، پەڕ و باڵی کۆترییان داماڵی و هەموویان بوونە لاوی جوانچاک، هەریەکە لەســـەر تەختێ ڕاکشـــا، یەکیان خەمناک بوو تەنبوورێکی دەس دایە و لێی دا و گۆرانی زۆر ئاشقانە و بەسۆز و کوڵی گوتن.

دایکی شـــیوی بۆ هێنان هەر کەسە بەشی خۆی بۆ دانان، بۆ موحەمەد خانیشی هێنا و گوتی: «ڕۆڵە! ئەوە حەوت ســـاڵ پترە بۆ خاتری پیرەژنێک خۆت بەو دەردە بردووە و هەموو شەوێ دەکرووزێیەوە و ئێمەشت وەتەنگ هێناوە، بۆ خاتری خودا شتێک بخۆ».

- دایە! شیوەکەم بۆ لەبن تەختەکەم دانێ کە هێور بوومەوە دەیخۆم.

دایکی شیوەکەی بۆ وەبن تەختەکە نا.

بەیانی هەر چل لاو بوونەوە کۆتر و ڕۆین. کوڕەکە وەڕەز بوو و بیری کردەوە: خودایە! دەبێ مەنجەڵ کەی بچێتەوە بۆ ئاو تا من خۆم ڕزگار بکەم؟ بێ شـــک باوکم هەســـتاوە و دەمکوتێ.

کوێـــرەش وەخەبەر هات. بانگی کوڕەکەی کرد چ جواب نەبوو، وای خەیاڵ کردەوە کە لـــە ئاو کەوتووە و خنکاوە. هـــەر هەرای دەکرد و دەگریا. بەیانی کە مەنجەڵ لە تاتەبەرد دەرکەوت کوڕ خۆی تێ هاویشت، دیتی باوکی بەکوێرە کوێرە لێی دەگەڕێ و هەرای دەکا. بانگی کرد: باوکە! چییە؟

- لە کوێی؟

- من چوو بوومە ئەم گوندە گۆشت بکڕم. باوکی هەڕەشەی لێ کرد و گوتی: «منت لەو چۆڵە بەجێ هێشتووە و بەئەستۆی شکاوت چووی گۆشت بکڕی؟! تۆ لە خودا ناترسی؟!» کوڕەکە زۆر شـــەیتان بوو. دڵخۆشـــی داوە و خاوی کردەوە، دەستی گرت و ڕۆیشتن. کە گەیشـــتنە ڕووبار بواری دۆزیەوە و باوکی لە کۆڵ کرد و لە ئاوی پەڕاندەوە و ڕێی خۆیان گرت، لە حەوت ڕێیان کوڕەکە کۆشکێکی دی، بوولێڵی ئێوارە بوو، کچی ئەمیر بەدووربین دەیڕوانی کوڕێکی وەبەر چاو هات کە دەستی پیرێک دەکێشێ پیاوەکە زۆر پیر بوو هەشتا ساڵ دەبوو و کوێریش بوو کچی ئەمیر گوتی: «بەخودای ئەوە بێگومان زۆر نەقل و نەزیرە دەزانێ ئەمشـــەو هەر چیرۆکانی پێ دەگێڕمەوە. کە ڕێبوارەکان نیزیک کۆشـــک بوونەوە هـــەرای کرد: «مامە پیرە! لەم نیزیکانـــە ئاوەدانی نییە ئەگەر ناتەوێ لە چۆلی ڕاببوێری وەرە ئەمشەو میوانی من بە».

کوێرە گوتی: ئاوەدان بێ خاتوون! وەسەرکەوتن دۆشەگیان بۆ ڕاخستن، دانیشتن.

وەختی شـــیوێ خواردنیان هێنـــا خواردیان قاوەیان هێنا خواردیانـــەوە، کچی ئەمیر

بەکوێری گوت: «مامە پیرە، تۆ دنیات زۆر دیوە، وڵاتان زۆر گەڕاوی، نەقلێکی خۆشم بۆ بگێـــڕەوە، من زۆر وەڕەزم و دڵم گیراوە. کوێرە گوتی: خاتوون! بەخودای من هیچ نازانم، کوڕی کوێرە گوتی: لەباتی ئەو من عەرزت دەکەم، باوکی ئانیشـــکی لە کەلەکەی کوتا و گوتی: «تۆ چیرۆک چووزانی؟»» کچی ئەمیر گوتی: پیرە! ئێســـتاکە بۆ خۆت بۆم ناڵێی دەڵێکەڕێ با ئەو شتێک بڵێ! کوێرە گوتی: «زۆر باشە خاتوون! با بۆت بگێڕێتەوە».

کوڕ بەباوکی گوت ئەوە چتە باوکە؟ کچی ئەمیر گوتی: «خوا بتپارێزێ دەم و کاوێژت چەند خۆشـــە» کوڕ گوتی: «کە گەیشتینە نیزیک ئاو دانیشتین باوکم خەو بردیەوە، من گوێـــم لێ بوو دەنگێک لە تاتەبەردێک هات»، کچی ئەمیـــر گوتی: «ڕۆڵە وەرە لە پەنام دانیشـــە و ڕاســـتەکەم بۆ بگێڕەوە»، کوڕی هێنا لە تەنیشـــت خۆی دانا ئەویش گوتی: «خاتوون! من دیتم مەنجەڵێک لە تاتەبەردەکە هاتە دەر سەر بەژێر خلۆر بۆوە و لە ڕووبار کەوت و پڕ ئاو بوو ودیسان لەکێو هەڵبۆوە، من چوومە لێواری ڕووبار دانیشتم کە مەنجەڵ هاتەوە من خۆم تێ هاویشـــت و چوومە ناو تاتەبەرد، ژووری ئەو تاتەبەردە ئەشـــکەوتێک بـــوو کە چل تەختی خەویان لێ دانابـــوو بوولێڵی ئێوارێ چل کۆتر هاتنەوە پەڕ و باڵیان وەراند و بوون بە چل لاوی جوانچاک هەریەکە لەســـەر جێ و بانێک دانیشت یەکێک لەوان ناوی موحەمەدخان بوو زۆر خەمناک بوو لەســـەر تەختەکەی دانیشت، تەنبوورێکی دەس دایە لێی دا و گوتنیشـــی گوت دایکی شـــیوی بۆ هێنا، بەڵام نەیخوارد، دایکی هاتە کنی و گوتی: «حەوت ســـاڵ پترە بۆ خاتری پیرەژنێک خەم دەخۆی، تۆ ئێمەشـــت بەخۆتەوە تووشـــی پەژارە کردووە. ئەو گوتـــی: دایەگیان خواردنەکەم بۆ لەبـــن تەخت دانێ دوایە دەیخۆم. دایکی وای کرد، بەڵام ئەو دەستیشی بۆ نەبرد. بەیانی هەستان و بوونەوە کۆتر و لە شەقەی باڵانیان دا. من چاوەنۆڕ بووم تا مەنجەڵ بەرەو ئاو چوو خۆم تێ هاویشتەوە و لەوێ هاتمەدەر، دیتم باوکم لێم دەگەڕێ، دەستم گرت و ئەوە ئێستا لێرەین».

کچی ئەمیر بەکوێرەی گوت: «بێڵە کوڕەکەت بێ ئەو تاتەبەردەم پێ نیشـــان بدا ئەو کۆشکە و هەرچی تێی دایەماڵی تۆ و گەردنت ئازادبێ» بەیانی کوڕ وەپێش کچی ئەمیر کەوت و بردیە پەنا تاتەبەردەکە. تا نیوڕێ[1] لەوێندەرێ دانیشتن، لەپڕ دەنگێک لە تاتەبەرد هات و مەنجەڵ هاتەدەر و بەرەو ڕووبار خلۆر بۆوە، کچی ئەمیر خۆی تێ هاویشت و چووە نێو تاتەبەرد و کوڕیش بەرەو کۆشکی باوکی گەڕاوە.

کچـــی ئەمیر لەبن تەختی دەزگیرانەکەی خۆی شـــاردەوە و چاوەنۆڕ بوو. ئێوارێ چل

---

١ ـ نیوڕێ: نیوەڕۆژ، نیمەڕۆ.

کۆتــر هاتنەوە و پەڕ و باڵیــان لەخۆ کردەوە. کچ دیتی موحەمەدخــان زۆر لاواز بووە. لەسەر تەخت دانیشت و تەنبووری بەدەستەوە گرت و گۆرانی بەسۆزی تێ هەڵکرد، دایکی شێوی بۆ هێنا و گوتی: ڕۆڵەگیان! دەبخۆ حەوت ساڵە لە سوێی پیرەژنێک ئاوات لە خۆت کردووە!

دایەگیان! لەبن تەختی بنێ دوایی دەیخۆم. نیوەشەو کچ دەستی موحەمەدخانی گرت، تەماشای کرد گراویەکەی[1] خۆیەتی گوتی: لەکوێوە هاتووی؟

- حەوت ســاڵە من دەوری دنیات لێ دەگەڕێم. ســبەینێ موحەمەدخان بەدایکی گوت: ئەمڕۆ نەخۆشم ناچمە گەڕان. ئەو ڕۆژەی نەچووە دەر و خۆشیان ڕابوارد.

موحەمەدخان بەکچی ئەمیری گوت: دایکم نایەڵێ تۆ بێنم هەستە ڕابکەین! بەڵام لەوێ کەڵەشــێرێک بوو هەر شــتێک قەومابا دەیخوێند. کە قووقەی بەرز بۆوە. دایکی ڕای کرد و گوتی: دەبێ شــتێک لە موحەمەدخان قەومابێ کە ئەمــڕۆ دەگەڵمان نەهات، کە دیتی موحەمەدخان نەماوە وەشوێنی کەوت. موحەمەدخان وێردێکی خوێند بۆ خۆی بووە شوان و ژنەکەی بوو بە مەڕ.

پیرێژن لێی پرسی: «شوانە ژن و پیاوێکت نەدیوە ڕاببرن؟»).

- بەڵێ پێش پێی تۆ ڕابردن، ڕێی گرت و ڕۆیشــت، بەڵام کەســی نەدی دیسان گەڕاوە بۆ لای شــوان، بەڵام شوان ون ببوو ئەمجار موحەمەدخان خۆی کردە ئاشەوان و ژنەکەی کردە ئاشــێڕ. دایک کوڕەکەی ناســیەوە و گوتی: ڕۆڵە! تۆ ناتوانی لە چنگی من دەرچی بەخودای ئەگەر ژنەکەت لەتۆ جوانتر نەبێ ســێحرێکتان لێ دەکەم هەردووک ببنە تۆز و خۆڵ، ئەگەر جوانتربێ پیرۆزت بێ. موحەمەدخان دەستی ژنەکەی گرت و هێنای، پیرێژن تەماشای کرد بووکەکەی لە کوڕەکەی جوانترە، گوتی: «پیرۆزت بێ پێکەوە بژین».

ئیشاڵڵا وەک ئەوان بەمراد گەیشتن ئێوەش بەمراد دەگەن.

---

[1] ـ گراوی: یار، دۆستی کچ.

مامۆستا هێمن و دیوانی تاریک و ڕوون

شنە ئامادەی کردووە

مامۆســتا هێمن مامۆستاییێکی گەورەی شــێعری کوردییە هەروەها لە پاڵ شاعیرێتی بەرزی خــۆی وەکو ڕۆڵەییێکی کۆڵنــەدەر و خەباتگێڕی کورد ناســراوە، وە هەڵکەوتنی شاعیرێکی وا بەتوانا و لەناو میللەتەکەمانا مایەی شانازی هەموو کوردێکە لە هەموو لاییێکی کوردســتان. شاعیری نەبەزمان هەمیشــە ژیانی خۆی لەپێناوی ئازادیخوازی میللەتەکەیدا بەگــران نەزانیوە، تەنانەت وازی لە هەموو خۆشــییێکی ژیانی تایبەتی خۆی هێناوە، وەک لەو ماوەیەی ژیانیدا کە دەســتی لە خۆشەویســتەکەی خۆی هەڵگرتووە بۆ ئەوەی زیاتر خــۆی بۆ خزمەتکردنی بزووتنەوەی ئازادیخــوازی میللەتی کورد تەرخان بکات (هەروەکو لە ســەرەتای دیوانەکەیدا ئەڵێ). ئەوەی ڕاست بێ بەهەر شێوەیەک باسی مامۆستا هێمن بکەین لەم لایەنەوە ناتوانین بەتەواوەتی مافی خۆی بدەینێ، بەڵام بەباوەڕی من ئەو دێڕەی کە نازم حیکمەت وتوویەتی تا ڕادەیەک بەسەر هێمنی ئینسان و شاعیردا ئەچەسپێنرێ... نازم حیکمەت ئەڵێ: «شاعیریان برد بۆ بەهەشت وتی: ئاخ نیشتمانەکەم»، ئەوەش لێرەدا بەئاشکرایی دیارە کە چۆن مامۆستا هێمن وازی لە ژیانی خۆشی و ماڵ و منداڵ هێناوە و ژیانێکی ئاوارە و ســاکارانەی لەدوور وڵات بۆ خۆی هەڵبژاردووە. هێمن (سەید موحەمەد ئەمین شێخولئیسلامی موکری) بووە و دایکی ناوی (زەینەب) و کچی شێخی بورهان بووە.

له ١٩٢١ز له گوندی (لاچین) نیزیکی سابلاخ لەدایک بووه.

خوێنەری ئازیز، ماوەیەک لەمەوبەر مامۆستا هێمن گوڵبژێرێکی له هەڵبەستە تەڕ و پاراوەکانی کردە چەپکە گوڵێک و لەژێر ناونیشانی (تاریک و ڕوون) له دیوانێکی قەشەنگدا بڵاوی کردەوه و خستییە بەردەستی خوێنەران. جا بۆ ئەوەی زیاتر مامۆستا هێمنی شاعیر و ئینسان و ئاوارە بەخوێنەرانی هاوکاری بناسێنین بەپێویست زانرا چاومان پێی کەوێت و گفتوگۆیەکی لەگەڵا بکەین... بەڵام دوای گەڕان و بەڵێنی و چاوەڕوانی کردنێکی زۆر، بەهەزار حاڵ مامۆستا هێمنمان بۆ دۆزرایەوه و ئەو دانیشتنەمان لەگەڵا کرد، جا وا پێشکەش بەخوێنەرانی بەڕێزی هاوکاری ئەکەین:

*له ژیاننامەکەتا دەڵێی ئەو قازانجەی که له شاعیریم کردووه ناوی دوور و درێژم له کۆڵ بۆتەوه... کەچی له شوێنێکی تری ژیاننامەکەتا دەڵێی ناوی نهێنی حیزبیم بوو... ئایا پەیوەندی شاعیرێتی بەحیزبێتیتەوه هەبوو؟

- لەو کاتەی که بووم بەحیزبی من هەر شاعیر بووم وەلەبەر تەبیعەتی شاعیریم ناوی نهێنیم کرد بەهێمن که بەتەبیعەت حەز له بێدەنگی و سولم و ڕابواردنم پێ خۆشە بۆیە ناوی هێمنم هەڵبژاردووه.

* بەڵام شاعیر هیچ کاتێک هێمن نابێت...؟!

- بەتەبیعەت حەز له هێمنی ئەکەم بەڵام ئەگەر هێمنی بۆم نییە ئەوه جیایە.

- یا وەک سالم لەبەر نەخۆشی ناوی خۆی ناوه سالم... تۆش لەبەر ژیانی ئاوارەییت ناوی خۆت ناوه هێمن.

* دوای دەرچوونی دیوانەکەت، ئایا هیچ شێعری ترت وتووه؟

- پاش دەرچوونی دیوانەکەم شێعرێکی درێژم وتووه که کەم جار شێعری وا درێژم وتووه وه ئەم شێعرە تەئسیری شێعری فارسی تێدایە وه هۆی وتنی ئەوەبوو که هەستم بەجودایی و غوربەت ئەکرد وه توانیم لەم شێعرەدا ئەو هەستە دەربڕم که تیایا دەڵێم:

بشنو از نی چون حکایت میکند
واز جدائیها شکایت میکند
ساقیا وا بادەوه وا بادەوه
ڕوو له لای من کە بەجامی بادەوه

نابێ قــەت ناڵەی جــودایی بێ ئەســەر
جا چ نــەی بیــکا چ پیــاوی دەربەدەر
بــۆیــە ناڵــەم تێکەڵی نـــەی کــردووە
شـــیوەنێکم کرد کــە نــەی نـەیکردووە
شـــیوەنی مــن شـــیوەنی ئینســانییە
بانگـــی ئازادی و گـــروی یــەکسانییە
شـــیوەنی مــن شینی کــوردی بێ بــەشە
ئەو گــەلەی حاشا دەکــەن لێــی و هــەشــە

دوای ئـەوەش شـێعرێکم وتووە لە مناجاتی مانگدا کە لەژێر ناوی (تریفەی ســارد)هـ دەڵێم:

بــەڵێنـــی ڕاگـــەیانـــدێ راســـپاردە
گـــوتـــی بــۆت دێتــە بــن ئـەم پــاردە غــاردە
لــە جێـــژوانـــی لـــەمێـــژە چـــاوەڕێتـــم
نـــەهاتـــی کیـــژی جـــوانـــی هــەڵبــژاردە
تــەزووی گــەرمم بــەلــەشــدا دێ ئـەگـەرچی
تــەزانــدی شــان و پیلـــم بــەردی پـــاردە
وەرە بـــا ڕەنــگ و ڕوخســـارت ببینـــم
بەمـــن چـــی تیشــکی داوێ مانگـــی چـــاردە
گــڕی ئــەم ڕوومــەتـەی تــۆ جــوان و گـــەرمــە
تریفــەی مانگــەشــەو جــوانیــش بــێ ســـاردە

* لەگەڵ ئەوەی دڵداریت نەکردووە تەنیا ماوەیێکی زۆر کورت نەبێ بەڵام شێعرە دڵدارییەکانت وەکو ئەوەی کە تەجرەبەیەکی دوور و درێژت هەبێ، ئەمە بەچی لێکی ئەدەیتەوە؟

- هەرچەند لەو ماوەیەدا دڵدارییەکەم لێ تێک چووە بەڵام هەستی ڕاستەقینەی ئەو ماوەیە لە ناخمدا ماوە، چونکە بێ بەش بووم لەم نیعمەتە، (حرمان) وای لێکردم کە شێعرەکانم بەم جۆرە بێت.

* ئەگەر ئەدیب نەبوویتایە حەزت ئەکرد ببیت بە چی؟

- زۆر دڵم خۆشە کە ئەدیبم وە ئەگەر نەبوومایە بەئەدیب حەزم ئەکرد ببم بەئەدیب.

* بەڕای تۆ ئەدیبی ئێستای کورد تا چ ڕادەیەک لە مستەوای مەسئوولیەت دایە؟

زۆریان توانیویانە بگەنە ئەنجام بەڵام کەممان توانیومانە مەسئوولیەتی خۆمان جێبەجێ بکەین، زۆربەی ئەدیبانی کورد باری سیاسی ڕێگەی گرتوون واتا هەر خەریکی ئەو دۆخە نالەبارەن کە کورد تیای بووە و ویستوویانە لەم لایەنەوە بگەنە ئەنجام بۆیە باری کۆمەڵایەتییان لەبیر چووە کە لایەنێکی گرنگی ژیانە و ڕەنگە بەلامەوە عەیبە کە بڵێین لەم سەردەمە لەباری کۆمەڵایەتیدا دواکەوتووین. بەڵام ئەبێ بەرەو باشتری بەرین.

***

شنە نەبزێوی سەری بسکی ڕەشی
کە لەسەر ڕوومەتی ئارامی گرت
گوێ مەدە ئەو قسە کۆنەی کە دەڵێ
لەشکری کافرە ئیسلامی گرت

ئەم شێعرەت بە چ مناسەبەتێک وتووە؟

- ڕۆژێک لە کۆڕی زانیاری دەگەڕامەوە و سواری ئۆتۆمبێل ببووم لەگەڵ کیژێکدا وەبایەکی توند ئەهات کە هەر قژی تێک ئەدا ئەویش هەر خەریکی چاککردنەوەی بوو و بۆی نەئەکرا وە جوانی ئەو کیژە منی مەست کردبوو بۆیە ئەم شێعرەم بەدڵا هات.

* ئایا ئێمە ئەتوانین سنوور بۆ تەواوبوون و دەستپێکردنی قۆناغی ئەدەبی دابنێین؟ وە ئایا قۆناغی پاش گۆران دەستی پێ کردووە؟ وە چۆن ئەدەبی ئەو گەنجە تازە

پێگەیشتووانەی ئێستا هەڵدەسەنگێنی؟

ـ ئێمە ناتوانین سـنوور لە نێوان قۆناغی ئەدەبیدا دابنێین تەنیا تەبیعەت شـاعیرێک دێنێتە ناوەوە کە تازەکردنەوەیەک یا داهێنانێک لە شـێعریا ئەبێ کە جیاواز دەبێ لەگەڵ شـاعیرانی پێشـوو. بەڵام بەنەسـبەت قۆناغی گۆرانەوە تەواو نەبووە و هەر بەردەوامە چونکە تا ئێستا شاعیرێک پەیدا نەبووە کە لە مستەوای گۆراندا بێت وە تازەکردنەوەیەکی جیاوازی کردبێ لە هی گۆران. وە تا ڕادەیەک ئەم جیلە تازەیەی هەڵنەسەنگاندووە، زیاتر لەوەش گۆران لە کوردسـتانی ئێراندا زیاتر خۆشەویستترە و شێعرەکانیشی لەوێ بڵاوترە کـە بەداخەوە تاکو ئێسـتا بەڕێکی کۆنەکراونەتەوە. من وەکو خەڵکیتر سـەیری گۆران ناکەم کە تەنیا شاعیرێکە تازەکردنەوەیەکی بەسەر شێعر هێناوە، چونکە ئەو شێعرە کۆنە کلاسیکییەکانی کەمتر نییە لە هی تازەکانی، «گۆران گەڕاوەتەوە دواوە بەڵام گەڕانەوەکەی پێشکەوتووانەیە».

* ئایا کێشە هەیە لە نێوان شاعیرانی نەوەی کۆن و تازە، وە تا چ ڕادەیەک تازەکان پاش ١٩٧٠ توانیویانە هەنگاو بنێن؟

ـ بەڵێ کێشـە لە نێوان شـێعری کۆن و تازەدا هەیە بەڵام شاعیرانی تازە نەیانتوانیوە هەنگاو بنێن تەنیا زۆر کەمیان نەبێت لەبەر کەمبوونی تەجرەبەیان وە لەبەر مەغرووری.

* ڕات چییـە بەرامبەر بەو شـاعیرانەی کە بڵێ قۆناغی تازە دەسـت پێ دەکەم وە قوناغی گۆران بەجێ دەهێڵم وە هەنگاوی تازە دەنێم؟

ئەگەر توانی ئیقناعم بکات بەڕێزەوە سەیری دەکەم.

* هەتا ئێسـتا هەندێ کەس شـێعری (حوڕ) بەشـێعر دانانێ... ئایا تۆ ڕات چییە بەرامبەری؟ وە هەوڵدانت بۆ دانانی هەیە؟

ـ شێعری (حوڕ) بەلای منەوە شێعر نییە، بەڵام ئەگەر جوان بێ لەزەتی لێ وەرئەگرم وەکو پارچەیەکی ئەدەبێ بەرز. چونکە ئەبێ شێعر چوارچێوەیەکی تایبەتی هەبێ وە ئەگەر بەشێعری نەزانم هەوڵدانیشم نابێ بۆ دانانی، وە من ناڵێم شێعر هەر ئەبێ لە قالبی کۆندابێ بەڵام ئەبێ وەزن موراعات بکرێ، بەڵام قافیە زۆر گرینگ نییە.

* بەس بەلای خۆیانەوە وەزنی هەیە.

ـ من بەلامەوە وا نییە و کەسیش ئیقناعی نەکردووم.

* ئەگەر ناوەڕۆکی شێعر گۆڕا مەرجە ڕوخساریش بگۆڕێ؟

بەلامەوە شێعر تەنیا ناوەڕۆکەکەی بەرەوپێش بڕوات باشترە هەتا ئەگەر لە ڕوخساری

کۆنیشـــدا بێت، بۆ نموونە ئەم دوو شـــێعرە فارسییە هەرچەند لە کۆنترین قالبە بەڵام بیر (فکر)ی تازەترین ئینسانی تێدایە وە ئەتوانین بڵێین زۆر تازەیە:

ســـاحلی افتـــادە گفـــت گـــرچی بســـی زیســـتم
هیـــچ نـــەمعلـــوم شـــدە کـــە مـــن چیســـتم
موجـــی فـــرو فوڵتـــەء نـــرم بجنبیـــــد و گفـت
هســـتم اگـــر میـــروم گـــر نـــــروم نیســـتم

واتای دێری یەکەم:

ڕووبـــاری بـــەختـــی مـــن زۆر مـــەعلـــووم نـــەبـــوو کـــە من چیم

دێری دووەم:

شـــەپـــۆڵی ئـــارام بـــووەوە دەڵـــێ وەجـــوودی مـــن ئەوەیـــە ئەگـــەر نـــەبـــم نیـــم

* ئافرەتی کورد لە نووســـین و ئەدەبیاتدا دواکەوتووە هۆی چییە و چۆن چارەســـەر دەکرێ؟

مـــن تەجرەبـــە وا فێری کردووم کـــە جیاوازی لە نێـــوان کوڕ و کچـــدا نییە، بەڵام لەبەرئەوەی کە جنســـیان جیاوازە بەرهەمیشـــیان جیا ئەبێ، وە کـــەم دیاربوونی ئافرەت لـــە کۆڕی ئەدەبیاتدا ئـــەوە ناگەیەنێ کە لە پیاو بێ تواناترە بەڵکـــو کۆمەڵ ڕێگای نادا کـــە ئەو هەســـتەی هەیێتی دەری بڕێ وە نووســـەریش ئەو کاتە ســـەرکەوتوو ئەبێ کە هەســـتی ڕاستەقینەی خۆی بنوێنێ بۆیە هەتا کۆمەڵ ڕێگە نەدا ناتوانێ بێتە ئەم کۆڕەوە چارەسەرکردنیش لە خەباتێکی تونددایە دژی پیاو.

* ئایا جگە لە شێعر بابەتی تری ئەدەبیت نووسیوە؟

- گەلێ چیرۆکی کورتم نووســـیوە بەڵام چاپ نەکراوە وە ئێســـتاش لام وانییە بڵاوی بکەمەوە هەروەها وتاری سیاسیشم هەیە وەهەوڵدانی تەرجەمەشم هەیە وە ئێستا ڕۆمانێکی

فارســـیم وەرگێڕاوە کە ئامادەیە بۆ چاپ لە نووســـینی (مارک توین)ە بەناوی (شازادە و هەژار).

* ئەدیبی سەرکەوتوو ئەبێ چۆن بێ؟

- ئەبێ ســـەهلی مومتەنیع بنووســـێ، واتا شـــتێک بنووســـێ کە خەڵکەکە تێی بگا و بەرهەمەکـــەی ئەبێ جوان بێ و تەرخانی بکا بۆ کۆمەڵی خۆی وە لە گیروگرفتی کۆمەڵی بدوێ و چارەســـەری بۆ بدۆزێتەوە، وەنابێ زۆر بڕوای بەبەرهەمی خۆی هەبێ بەڵکو ئەبێ تـــا ڕادەیەک دوودڵ بێ لێی، وە بەرهەمەکەی هەرچەند بەلای خەڵکەوە پەســـند بکرێ و لەلای ڕەخنەگر سەرکەوتووبێ نابێ لە خۆی بایی بێ چونکە ئەگەر لەخۆی بایی بوو ئەوە بەرەودوا ئەچێ و ئەوەستێ.

* کام شێعر لە شێعرەکانت لەوانی تر بە بەرزتری دەزانی و بۆچی؟

- ئەوەی لە خەیاڵم بێت (کاروانی خەبات)م لە شـــێعرە هەرە چاکەکانمە لەبەرئەوەی هەستی ڕاستەقینەی خۆمم دەربڕیوە بەرامبەر بەڕەفیقێکی خۆشەویستم وە لام وایە تیایدا سەرکەوتووم.

ڕۆژنامەی هاوکاری، ژمارە ٢٣٤
١٩٧٤/٩/١٣

وتوویژ دەگەڵ هێمن

لەبەهاری ئەمساڵدا (١٣٧٦ی هەتاوی ـ ١٩٩٧ی زایینی) لە شاری نەغەدە، لەلای دۆستانی بەڕێز، کاک سەلاح بەیگی، کاک یوسف فازڵی و... نەواری شەوی شێعرێکم وەدەست کەوت کە لە ڕۆژی پێنجشەممە (٣٠ی خاکەلێوەی ١٣٥٨ی هەتاوی ـ ١٩٧٩ی زایینی)دا، لە شاری مەهاباد بەڕێوە چووە. لەم شەوە شێعرەدا مامۆستا هێمن، سەید کامیلی ئیمامی، مەلا غەفوور دەبباغی، حوسێن شەریف پەناهی و ژمارەیەکی دیکە لە شاعیرانی کوردستانی ئێران بەشدارییان کردبوو. لە ماوەی ئەو سێ ساعاتەی کە شەوی شێعرەکەی تێدا بەڕێوە چووە، هێندێک پرسیاری ئەدەبییان لە مامۆستا هێمن کردووە و هەمیشە بەوپەڕی دڵسۆزییەوە وەڵامی داونەتەوە.

لەژێرەوە چاوتان بەپرسیار و وەڵامەکان، دەکەوێ و لەگەڵ هێندێک بیروڕای مامۆستا هێمن ئاشنا دەبن.

دوای ئەوەی خوالێخۆشبوو مەلا غەفووری دەبباغی (حافز) شێعر دەخوێنێتەوە لە مامۆستا هێمن دەپرسن کە بیروڕای سەبارەت بەم شاعیرە چییە. مامۆستا هێمن دەفەرموێ:

بەڕاستی مامۆستا مەلا غەفوور، جێی شانازییە بۆ شارەکەمان، یەکێک لە هونەرەکانی کە دە مامۆستادا دەبینم ئەوەیە کە سەرەڕای ئەوەی کە بۆ خۆی شارستانییە و بەناشکوریش ناڵێم کوێر و ڕۆشندڵە، بەڵام لە شێعرەکانیدا، وشەی زۆر جوان و ناسک و ڕەسەنی کوردی دەبینم. حەتتا جێی تەعەجوویە بۆ من! من جارێکی لێیان پرسیم کە مامۆستای شێعری تۆ

کێ بووە؟ گوتم: ڕوودکی. من لە ڕوودکی فێر بووم، کاتێ شاعیر شتێک نەبینێ و لەمسی نەکا ناتوانێ شـــێعری لەسەر بڵێ. پێم وایە هەموویان خوێندوومانەتەوە. منیش بەمنداڵی ئەو شێعرەم خوێندووە:

«بـــوی جـــوی مولیـــان آیـــد همی
یـــاد یـــار مهربـــان آیـــد همـــی
ریـــگ هامـــون و درشـــتیهای او
زیـــر پایـــم پرنیـــان آیـــد همـــی»

تەماشـــا دەکەن هەموو حیسی کوێرانەیە تێیدایە، لەمسە. هیچی تر نییە، بۆنی دەکا، حیسی دەکا لەبەر پێیدا. کەوابوو باسی دیتنی تێدا نییە. بەڵام مامۆستا دیارە لە ئەسەری مومارەســـەی زۆردا، یانی لە ئەســـەری زۆر خوێندنەوەی شێعری شـــاعیر، گوێ لێگرتنی شێعری شاعیرەکانی دیکەدا، ئەو شتانەی کە ناشیانبینێ دەتوانێ جوانیان وەسف بکا. کە ئەوە بەعەقیدەی من هونەرێکی یەکجار گەورەیە. لێرەدا دەمەوێ نوکتەیەکتان عەرز بکەم. دوکتۆرێکی ڕۆشـــندڵمان هەیە لە کوردستانی عێراق. کە دوکتۆرە دە ئەدەبیاتی عەرەبیدا، کەچی بەڕاســـتی بێ یارمەتی ژنەکەی هیچی بۆ ناکرێ، ژنێکی خوێندەواری هەیە کە هەم ژنیەتی و هەم مونشـــییەتی... ئەگەر شێعر بڵێ بۆی زەپت دەکا، ئەگەر نەقد یا ئینتیقاد دەکا، ئینتیقادەکانی بۆ دەنووسێتەوە. ئەو دەیڵێ، ئەو دەینووسێتەوە. مامۆستا بەداخەوە لەوەش مەحروومە (هەموو خەڵک پێدەکەنن) نوکتەیەکی خۆشم لەسەر ئەو دوکتۆرە هەیە. ڕۆژێکی پێکەوە دەگەڕاین، ژنەکەشـــی دەگەڵ بوو، دیارە ژنەکەی خوێندەوارە. ژنێکی زۆر ماقووڵیشـــە، چاوســـاغێتی. ڕەفیقێکی کوردی ئێرانی یادی بەخێر لێی پرسیم ئەرێ ئەوە کێیە؟ ئەو ژنە چییە دەگەڵ ئێوە دەگەڕێ؟ گوتم ئەوە عەسای مووسایە بۆمە.

لێرەدا کاک شەریف حوســـێن پەناهی شێعرێک دەخوێنێتەوە و پاشان مامۆستا هێمن دەفەرموێ:

شـــێعری ئەو برایەمان درێژ بوو، شـــێعری (ملوانکەی شـــین)، وە ئەغلەب شـــاعیرە لاوەکانمان دەیانەوێ شـــێعریان درێژبێ. پێیان وایە بەدرێژ و کورتێی چاکە. ئەم شـــێعرە بەعەقیدەی من ئەگەرچی درێژ بوو و وەختیشـــی زۆر گرت بەڵام کورت بوو، چونکە پتری دەبوو وەسفی زرێبار و شتی وا کردبا. بەوەی شێعرەکەی عەیبدار نەدەبوو. دەمەوێ لێرەدا

ئامۆژگارییەکی شاعیرە لاوەکانمان بکەم، پێیان وانەبێ شێعر بەدرێژیی چاک دەبێ، شێعر ئەوەیە کورتیش بێ وە شـاعیری چاک ئەو کەسـەیە بتوانێ مەتڵەبی گەورە لە شێعرێکی بچووک دابرێژێ. ئەمما ئەو مەوزووعە دەبێ درێژبێ، وە بەعەقیدەی من کورتە. دەنا دوێنێ ئەو شاعیرە لە منی پرسی کوتی: تۆ کام شێعری خۆت خۆش دەوێ؟

من کوتم: نزیک بەچل ساڵ لەوەی پێش شێعرێکم گوتووە، تاقە شێعرێک تاقە بەیتێک و بـۆم زیادە نەبـووە هەتا مام، چونکە پێم وابوو تەواوی ئیحساسـی دەروونی خۆم لەو شێعرەیدا کوتووە. هەر یەک شێعرە، مەنزوورم ئەوەیە شێعر فێربن، دەڵێم:

«ئەسـیری بسـکی ئاڵۆزی کچـە کـوردێکی نـەشـمیلم
تـەماشـاکەن چ سـەیـرێکـە، بـەدەسـتی دیلـەوە دیلم»

دەوەیدا ئەوەی ئیحساسم بووە کوتوومە ئیدی چیدیکە نەماوەتەوە. کچی کورد بۆ خۆی دیلی ئیجتماعی کوردەوارییە، منیش ئەسـیری ئەوم. تکا لە شاعیرە لاوەکان دەکەم گوێ مەدەنە شێعری درێژ و کورت.

لێرەدا بەڕێوەبەری کۆڕەکە دەڵێ بڕیاربوو بەپێی تەمەن، مامۆستاکان شێعر بخوێننەوە، ئێستا کە دەمەوێ داوا لە مامۆستا هێمن بکەم کە شێعرمان بۆ بخوێنێتەوە، دەترسێم پێی وابێ کە بەپیرمان داناوە. مامۆستا هێمن دەفەرموێ:

وەڵڵا پێم واي من زۆر لە پیری ناترسـێم، مامۆسـتای گەورەمان سەید کامیل ئیمامی لە پیری دەترسـێ، چونکو لێیان پرسی شاگردەکانت کێ بوون؟ هێمنی بەشاگردی خۆی قبووڵ نەکرد. ئەو وەختی ئەو شـێعری دەگوت ئەمن منداڵ بووم. «پێدەکەنێ» عەرزت دەکەم کەوابوو منیش یەکێکم لە شاگردانی ئەو مامۆستا گەورەیە.

ئەوشۆکە ڕەفیقێک باسی ئەوەی دەکرد کە ئێوە بۆ ئەوەندە ئەهمیەت بەشێعر دەدەن. بەهونەرەکانـی تر نادەن؟ من پێـم وایە ئەوە لەبەروەی نییە ئەمـە هونەرەکانی دیکەی کوردمـان لەبەرچاو نەبێ بەڵکو لەبەر بێ دەرەتانییە. کورد پەنای بردووە بۆ شـێعر کە زووتر بەگوێی خەڵک بگا. ئەوی بەشـێعر دەیڵێین بەمەقالە نووسـیبامان نەدەگەیشـتە گوێی خەڵکـی. ئەمە ئیحتیاجمان بەڕۆژنامە هەیە هەتا بتوانین هونەرەکانی دیکەشـمان نیشـانی خەڵک بدەین. بریا ئەمەش چیرۆکنووسێکی وەک سـەمەدی بێهرەنگیمان هەبا، دەبوو ئەوپەڕی ئیفتیخاری پێ بکەین. بڵێین چی؟ ڕەنگە هەشـمان بێ، ڕەنگە لەنێو ئەو

عالەمەیدا ئی وا هەبێ چیرۆکی چاک بنووسێ. ئەمما لە ڕابردوودا لە کوێی بڵاوکردباوە؟ چۆنی بڵاوکردباوە؟ ئەوەیە کە دیسان پەنامان بردووە بۆ شێعر کە زوو لەبەر دەکرێ و زوو دەچێتە ناو خەڵکەوە.

من زۆرم کۆڕی شێعر و شاعیری دیون، چونکە شەقی ڕۆژگار گێراومی بە وڵاتاندا و دیومە، عادەتەن ئەگەر شێعرێک گوێگر پێیان چاک بوو (ئەوە بۆیە ناڵێم داوای چەپڵە بکەم ها لە بیرتان نەچێ!) چەپڵەی بۆ لێ دەدەن بۆوەی دوو جاری بخوێنێتەوە. یەکێک لە شێعرەکانی مامۆستای کە زۆر بەرز بوو چەپڵەتان بۆ لێ دا، بەڵام بەداخەوە ئەو کەمتری ئەو کۆڕانە دیوە دەنا دەبوو جارێکی دیکەشی خوێندباوە تا چاتری لێ حاڵی بن. تکا دەکەم شێعری هەر شاعیرێکتان لەوەی پاش پێ چاک بوو پێی ڕابگەیەنن دوو جاری بخوێنێتەوە، با بێتە حیفزتانەوە. من بۆ خۆم شێعری تازەم نییە بەڵام پەنا دەبەمەوە بۆ دیوانەکەی کۆنم یانی بۆ ناڵەی جودایی کە لەوێدا شێعرێکتان بۆ دەردێنم.

بێگومان مامۆستای هەموو شاعیرە نیشتمانییەکانی کورد ئەحمەدی خانی بوو کە حەقمانە پێی بڵێین نابیغە چونکە زۆر لەپێش شاعیرەکانی دەوروبەری خۆشماندا حیسی میللییەتی تێدا بزووتووە، بەڵام هەر دەردی کوتووە دەرمانی نەکوتووە. دەڵێ کورد میللەتێکی لێقەوماوە و چیتر، ئەمما ئێمە شاعیرێکمان هەبووە بەناوی حاجی قادری کۆیی کە دەبێ هەموو بەحەق ئەم شاعیرە بناسین. ئەوەڵ شاعیرە کە ئەلحەمدولیلا موجەسەمەی بۆ دروست کرا. من هەرچەند شاعیری موناسبات نیم و، لە موناسباتدا شێعر ناڵێم بەڵام ئەو کەسانەی تاریک و ڕوونیان خوێندۆتەوە دەزانن کە شێعرێکم بۆ موجەسەمەی حاجی قادری گوتووە. بەڵام بەداخەوە جارێکی پاش موجەسەمە کە چوومە کۆیێ و دیتم سەری موجەسەمەی حاجی قادری گوللەیەکی وێ کەوتبوو و کونی کزدبوو. ئەوە حیسی منی زۆر بزواند و غەزەلێکم گوتووە کە ڕەنگ بێ زۆری ڕەمز تێدابێ. بۆیە لە سانسۆر دەرچووە و لە ناڵەی جوداییشدا چاپ بووە. ئەگەر زۆری ڕەمز تێدا نەبووبا پێم وایە دەرنەدەچوو. بەئیجازەی ئێوە ئەو شێعرە دەخوێنمەوە:

لە کۆ ئەسرین دەبارێنم لەبۆ کوردی پەڕاگەندە
لە گەرمێن غەرقی ئارەق بووم و چاوم هەر لە سامرەندە
منی زنجیر پسێن لێرە ئەسیری بسکی جوانێکم
زەمانە گەرچی ئاڵۆز و پەشێوە، کەڵ بەموو بەندە

کــوتــی ئێــواره بــازاڕێ وەرە ماچــت دەمـــێ نـــەم ویست
هـــەڵـــۆی کـــوێستانی کـــوردستانم و نـــازیم بـــەدەستـــەندە
دڵـــم ســـەد هێنـــدی دیکانـــە بـــەنـــاز بشـــکێنی دەنـــگ ناکـــەم
چ ســـوودێکی هـــەیـــە، کێیـــە بپـــرسێ داد و گازەنـــدە
جیهـــان و هـــەرچـــی خێـــر و خـــۆشـــییە بـــۆ هـــەڵبژاردانـــە
بـــەقانـــوونـــی تـــەبیعەت پاشـــەرۆکخـــۆرە ئـــەوی گـــەنـــدە
ئەگـــەر تاوانـــی بـــێ هێـــزی نییـــە بـــۆچـــی لـــە دنیـــادا
بـــەشـــی من ماتەم و شـــینە، بـــەشـــی خـــەڵکـــی زەماوەنـــدە؟
بـــەمردووییـــش نیشـــانەی گـــوللەیـــە ئـــەو کـــەللـــە پـــڕ شـــۆرە
ئەوێســـتاش دەرســـی ســـەربازی دەڵـــێ ئـــەو شـــاعیـــرە ڕەنـــدە
ســـەری تـــەعزیـــم لـــەبـــەر تـــۆ دانـــواندن فـــەخـــرە بـــۆ هێمـــن
بـــژی حاجـــی کە کێـــوی هیممەتـــت ســـەد هێنـــدی ئـــەلـــوەنـــدە

لێرەدا بەڕێوەبەری کۆڕ پرسیارێکی لە مامۆستا هێمن دەکا و دەڵێ:

مامۆستا تکایە بفەرموون کە جەنابتان زۆرتر دە چ حاڵێکدا، یانی زۆرتر لە چ کاتێکدا شێعر دەڵێن؟ هێندێک وەدەزانن شێعر لە وەخت و سەعاتێکی تایبەتدا دەگوترێ دەمانەوێ ئەوەی بۆ شاعیرە لاوەکانمان ڕوون بکەیەوە؟

ئەو وەختی منیش لاو بووم، پێم وابوو شێعر یەعنی قسەیەک کە وەزن و قافیەی هەبێ. منیش دادەنیشتم و کاغەز و قەڵەمێکم بەدەستەوە دەگرت و وەزن و قافیەیەکەم دەنەزەر دەگرت و شێعرم دەکوت. زۆر مەمنوونی باوکی خۆمم کە دیوانەکەی منداڵی لێ سووتاندم دەنا ئەلعان بەدەست خەڵکییەوە مابا گاڵتەیان پێ دەکردم. بەڕاستی شاعیری هەروا وەزن و قافیە نییە، شاعیری دەبێ سۆز و دەروون و کوڵ و کۆێ ئەو شاعیرە بێ بخرێتە قالبی نەزم و ئاهەنگەوە. من زۆر جارم گوتووە هەرچەند بۆ خۆم بڕێکیش قافیە سازم بەڵام زۆر ئەهمیەت بەقافیە نادەم دەشێعردا، بەڵام بۆ وەی شێعر و نەسر لێک بکەمەوە موعتەقیدم بەمۆسیقا و ئاهەنگ و وەزن دە شێعردا. من وەختێ شێعر دەڵێم کە بەڕاستی شێعر زۆریم لـێ بکا. تا زۆریم لێ نەکا، تا لە خەوم هەڵنەستێنێ، تا خەو و خواردنم لێ نەتۆرێنێ،

من شـــێعر ناڵێم. چونکە من دەتوانم مەقالەیەک بنووســـم، ئەگەر بمەوێ وتارێکی سیاسی بنووســـم بەنابەرین شـــێعر شـــتێکی دیکەیە کە کوڵ و کۆی دەروونی خۆمە دەو وەختەدا دەیڵێم. نازانم توانیومە لاوەکان حاڵی کەم یا نا؟ بەڵێ، شـــێعر شوعار نییە، ئەوڕۆ بیڵێی و ســـبەینێ بمرێ. شێعر ئەوەیە کە هەرنەبێ پاش شـــاعیرەکەی بەینێک بمێنێتەوە. زۆر شـــاعیری وام پێ شک دێ شـــێعرەکانیان دەپێش خۆیاندا دەمرن. ئەمما زۆر شاعیری وا هەبـــووە هەروەکو نالی، ئێمە تازە دەزانین، تـــازە تێ گەییوین ئەو نامرێ و قەتیش هەتا تاریخ هەیە نامرێ، کەچی هەر شـــێعری عاشقانەشـــی کوتووە، شێعری نیشتمانی و شتی کەمتر کوتووە، ئێللا شێعرێکی زۆر گەورە نەبێ کە بەشارەکەی خۆی هەڵکوتووە:

«قـــوربانـــی تـــۆزی ڕێگـــەتـــم ئـــەی بـــادی خـــۆش مـــروور
ئـــەی پـــەیکـــی شـــارەزا بـــەهـــەمـــوو شـــاری شـــارەزوور»

کە ڕەنگبێ دە کەم زبانانداقەسیدەی هێندە وەسیع و جوان هەبێ.

لێـــرەدا بەڕێوەبەری کۆڕەکە داوا لە مامۆســـتا هێمن دەکا کە لە بارەی ئەو شـــاعیرە لاوانـــەی کـــە لە ماوەی چەند ڕۆژێکدا کە کۆڕەکە بەڕێوەچووە، شـــێعریان بۆ کێ بەرکێی ئەدەبی ناردووە، قســـان بکا «مامۆستا هێمن، مامۆستا هاوار (عەلی حەسەنیانی) و کاک مەجیدی نانەوا داوەری ئەم شێعرانە بوونە». مامۆستا هێمن دەفەرموێ:

ئەو ســـێ کەســـانەی کە ئێوە هەڵتان بژاردوون، شێعری شاعیرە لاوەکان تەماشاکەن، ئەو ســـێ کەسەن کە موعتەقید بەشـــێوەی نوێ و کۆنن. ئەگەرچی ئەو ئیستلاحە ڕەنگە برێکیـــش غەڵەت بێ «کۆن و نوێ» شـــێعر ئەگەر چاک بوو هەمیشـــە تازەیە قەت کۆن نابـــێ. بەڵام وەزنـــی عەرووزی یا غەیرە عەرووزی وا چاترە. من بۆ خۆم پێم وایە شـــێعر دەهەر قالبێکیدا شێعربێ، شێعرە، چ دە قالبێکی نوێدا و، چ دەقالبێکی کۆنی عەرووزیدا. ئەگەرچی بەئیجازەی مامۆســـتا شـــێخ کامیل ئەوەی دەڵێم هەر شـــتێکی مەوزوون دەم دنیایـــەدا تۆ بخوێنییەوە بەهـــەر زمانێک، لە فاعیلاتون فاعیلاتێکـــی بخەی. کەوابوو من دەمەوێ شـــێعر ئاهەنگێکی هەبێ کە وەختێکی خوێندتەوە دەبیســـەردا تەئسیری هەبێ. یەکێک لەو شـــاعیرانە کە شـــێعری هێنابـــوو، بەعەقیدەی من پڕ خەیاڵترین شـــێعر بوو خەیاڵێکی شاعیرانەی زۆر جوانی تێدا بوو بەڵام ئاهەنگی مۆسیقای نەبوو. لەبەروەی داوام لێ کرد کە پتر حەول بدا مۆســـیقایەک دەو شـــێعرەدا دروست بکات با کارە شاعیرانەکەی

بەخۆڕایی نەچێ. ئەوەیە نەزەری من. شــاعیرێک کــە موعتەقیدە بەوەزن و قافیە، دەبێ هەموو ئوســوولی کۆن ڕەعایەت بکا، دەنا بەنەزەری من شــاعیرێک کە فەرقی ڕەدیف و قافیە نەکا و بەوەزنی کۆن شێعر بڵێ، بەعەقیدەی من دەبێ پتر بخوێنێتەوە جا ئەودەمی شێعر بڵێ. لەبەروەی هێندێکیان بۆیە ڕەدبوونەوە کە فەرقی ڕەدیف و قافیەیان نەکردووە. هێندێکیان بۆیە ڕەدبوونەوە کە ئاهەنگیان دەشــێعردا نەبووە. هێندێکیشیان بۆیە قەبووڵ کران کە هەموو شتێکیان هەبووە. بەڕاستی من شاعیرێکی دی کە هیوای دواڕۆژم یەکجار زۆر پێیە، خەڵکی شــارەکەی خۆشمان نییە، منەتیشی نییە، نە نانم دەداتێ و نە ئاو، نە مومکینە جارێکی دیکە بیبینمەوە، کەچی پێم شاعیرە، ئەویش کاک شەریفە کە بەڕاستی خەیاڵی شــاعیرانە یەکجار دە شــێعرەکەیدا هەن، وە ئەو تەوازوعەم تێدا دی. وەختێکی داوەرەکان دەیانکوت ئەو شێعرە ڕەنگبێ نەقسێکی تێدا هەبێ بۆ خۆی بێ وەی نارەحەت بێ، بێ وەی کێشــە لەســەر شێعرەکەی بکا، بەقســەی داوەرەکانی دەکرد. شاعیر دەبێ موتەوازع بێ هەتا بتوانێ ببێتە شــاعیرێکی بەرز. دەبێ لەوەی نەترســێ سبەینێ یەکێک ڕەخنــەی لــێ دەگرێ. هیچ شــتێک دەو دونیایەیدا تەواو نییە و هەموو شــتێک جێگای ئینتقــادە. هونــەر قەت تەواو نابێ و قەتیش و قەتیش تەواو نابێ و لەبەر وەی لە ڕەخنە نابێ بترسێین ئێمە. ڕەخنەشت لێ دەگرن دەڵێن ئەو شێعرەت خراپە، بەڵام نابێ بترسێی. کەسێکی حیسی شاعیرانەی هەیە دەبێ حەول بدا چاتر خۆی نیشانی ئەو خەڵکە بدا.

گۆڤاری سروە، ژمارەی تایبەتی (بێ تاریخ)

دەگەڵ مامۆستا هێمن

پێشەکی: ئەحمەدی شەریفی

ئامادەکردن: سەید سمایلی حوسێنی

پێشەکی:

لە ساڵی ١٣٦٢/ ١٩٨٣ وە، زەمزەمەی پێکهێنانی ناوەند و پەخشخانەیەکی چاپەمەنی و دەرکردنی گۆڤارێکی کوردی، وەک کەڵە مێشکی مامۆستا هێمنی تەنیبوو. بۆ ئەنجامدانی ئەم کارە گرینگە، سەرەڕای وتووێژی دوور و درێژ لەگەڵ کاربەدەستانی کۆماری ئیسلامی، چەند کۆڕ و کۆبوونەوەی دەگەڵ کەسەیلی فەرهەنگی، بنووس و شاعیر، قەڵەم بەدەست و ئەدیبی کورد وەک یەزدانبەخش، عەلی حەســەنیانی (هاوار)، موهەندیس فارووقی کەیخوســرەوی، سەید حەمەدەمینی بەرزنجی (خاڵە مین)ی خوالێخۆشبوو، هەژاری ڕەحمەتی، خوالێخۆشبوو مامۆستا سەید تاهیری هاشمی، خالیدی حیسامی (هێدی) و... پێک ئانی و لەم بارەوە یەک دوو جار نامەی بۆ من نووسی و چەندین ڕا تەلەفۆنی کرد و دەیگوت: کوڕینە قەت دەرفەتی وا لەبــار هەڵناکەوێ، با کات بەفیڕۆ نەدەین و بکۆشــین گۆڤارێک دەرکەین. دەیانفەرموو ئەگەر ئەو کارەی بکەین و مویەســەر بێ، بۆ هەوەڵین جار لە مێژووی کوردستانی ئێراندا، ئێمە دەبین بەئاڵاهەڵگری گۆڤارێکی کوردی، کە میری (دەوڵەت) بەڕەســمی ئیزنی وەشانی پێ دەدا، دەبینە خێوی وەشانخانە وگۆڤاری کوردی و دەکارین خزمەتێکی فرە بەفەرهەنگ و ئەدەبی گەلە بێ بەشەکەمان بکەین.

دەبێژن خوا کاران وەڕاست ئەگێڕێ و هەرکەسێ لەسەر سەبران بێ، خێری وەڕێ دێ. ئەوەش لە مام هێمن ڕووی دا و پاش خۆ ماندووکردنێکی فرە، سەرەنجام زۆربەی کەسەیلی کــە لەم بارەوە پێوەندی لە تەکا گرتبوون و ڕووی تێ کردبوون، بەگیان و دڵ بەهانایەوە هاتن و بڕیاری هاوکاریان پێ دا، کە یەک لەوانژێ منی ڕەبەن بووم.

قۆڵ هەڵماڵدران، قەڵەم وەگەڕکەوتن، وتارگەل نووســـران، شێعری جۆر بەجۆر ناردران بــۆ گۆڤارێکــی بێ ناو کە بڕیـــار بوو هێمن سەرپەرشـــتی بکا. پاش چەند دانیشـــتن و قسەویاســـکردن، تەگبیر و ڕا هاتە ســـەر وەی کە گۆڤاری بێناو وەرزانە بێ و جارێ ساڵی چـــوار هەژماری لێ بوەشـــێ هەتا بزانین خوا لە داهاتـــوودا چ دەروویەکی تر وەدەکا. بۆ ڕاپەڕاندنی کارەکەش، مامۆستا هێمن تاقمێکی لە کوڕگەلی خاس و ژیر و ژێهاتیی ورمێ و مەهابـــاد لە دەوری خۆی گردوکۆ کردن، یەک وتاری دەخوێندەوە، یەکی تر تایپی دەکرد، یەکـــی تـــر بەرگ و ڕووبەرگی بۆ گۆڤـــاری بێناو چێ دەکرد، ئەوی دی ژێ خۆشـــخەتیی وەئەســـتۆ دەگرت... مام هێمن خۆشی بەســـەری پیری، خورتانە دەکۆشا و شەو و ڕۆژی لێ گۆڕابوون، نان و چای ببووە سیغار و گوتار و نووسراوەی هەڵدەسەنگاندن بەسەریاندا دەچۆوە، شێعری باشی شاعیرانی هەڵدەبژارد و بۆ هەوەڵین ژمارەی گۆڤارێک کە بڕیاربوو بێتە وەشـــان، ئامادەی دەکردن. هەرکات تەلەفۆنت لێ دەکرد دەیفەرموو: ســـەرن قاڵە و کاروبارن زۆرن.

پایزی ئەوێ ســـاڵێ، لە کرماشانەوە بۆ چەندەمین ڕا هاتمەوە مەهاباد و چوومە ورمێ و سەردانی مام هێمن، هەتا بزانم کاروباری گۆڤاری گۆرین بەکوێ گەییوە؟

گشـــت دامودەزگای گۆڤاری بێناو و دەرنەچوو، دوو سێ هۆدە بوو. مێز و سەندەڵی و مۆبڵ و شـــتی وا لە ئارادا نەبوون. لە هەر هۆدەیەک تەختە موکێتێک ڕاخرابوو و کوڕگەل لەسەر زگ لێی ڕاکشابوون و ملیان لێ قوت کردبۆوە و خەریکی خوێندنەوە و هەڵبژاردنی وتارەیل و شـــێعرگەل بوون. مامۆستا باڵنجێکی وەبن شانی دابوو و لەسەر تەنیشت پاڵی دابۆوە و خەریکی سیغارکێشـــان و بەوتار داچوونەوە بوو. سەرەڕای ئەوەی ژێر سیغارێکی گەورەی لەپێش بوو بەڵام دەوروبەری پڕ لە ســـووتووی ســـیغار بوو. هەر ســـەڵاوم کرد و منی دی هەستا سەر پێ و یەکدین دەباوەش گرت و سەروچاوی یەکن ڕامووسی و پاشان فەرمووی کاکە کوانێ؟ عەرزم کرد، چی قوربان؟

بەڕوو تەڵخییەوە فەرمووی ئەکا نەتنووســـیبێ؟ مەگەر نەمگوت دەبێ لەســـەر گۆرانی ناوچەی کرماشان شتێ بنووسی؟

دەستم دەگیرفانی پان و بەریني دمرقۆپان ڕاکرد و وتارەکەم لەپێش دانا بەپەلە چاوێکی پێداخشاند و فەرمووی دەیدەم بە کەریم (کەریمی قەییوومی)یش بەسەریدا بچێتەوە.

گوتم مامە ناوتان نا؟

پێکەنی و فەرمووی کوڕە منداڵ هەتا حەوتووی نەچێ نێوی نانێن. با جارێ ئێمەش هەموو کاروبارێکی ئامادەکەین و پاشان خۆ نێو قات نییە، خودا بۆ نێوێک کەریمە.

عەرزم کرد مامۆستا دۆستانی کرماشان سەرەڕای سڵاوی بێ پایان، زۆر ئارەزووی دیدارتن، دەیانەوێ بەرەو باشووریش بێی.

فەرمووی: کاکە ئەحمەد بەسەری تۆ. منیش دە تاسەی دیتنی سەید تاهیر و مامۆستا مەلا موحەمەد (خوالێخۆشبوو مەلا محەمەدی ڕەبیعی) و کاک مووسا (خوالێخۆشبوو مووسای گەرمیانی) و شێخ لەتیف (سەید عەبدولباقی هاشمی) و دۆستانی تر دام. خودا کارساز بێ زستانێ، یان سەرە بەهارێ دێمە زەیارەتی ئەو زاتانە.

زستان هات و هێمن نەهات. بەهاری ساڵی ١٣٦٣/ ١٩٨٤ داهات، لە سەرەتای مانگی گوڵان، ڕۆژێک لە ڕۆژان مامۆستا تەلەفۆنی کرد و فەرمووی دێمە سنە و لەوێڕا دێمە کرماشان، بڕیارمان وا دانا ڕۆژانی (١١ و ١٢) لە سنە بێ و ڕۆژی (١٣) بێتە کرماشان. فەرموویان ئێوارەی ڕۆژی (١٢)ی مانگی گوڵان لە سنە (شەوە شێعر)ێک پێک دێ. ئەگەر توانیت ئەتۆش وەرە و سەرلەبەیانی ڕۆژی دواتر لەگەڵ من بگەڕێوە کرماشان. بەڵێن وا داندرا پاش نیوەڕۆی ئەوێ ڕۆژێ لە سنە یەکتر ببینینەوە.

شەڕی داسەپاوی ڕێژیمی بەعسی و بۆردومانی پەیتا پەیتای شاری کرماشان، ئەوێ ڕۆژێی لێ کردینە شین و گریان. هەرکەس بەلایەکدا پەرەوازەی گوندەیلی ناوچەی گۆران و هەورامان بوو، منیش ڕۆژی ڕوونم لێ بووە شەوی تار و بەرەو پشت چیای بێستوون و ناوچەی نەژیاوەران بۆی دەرچووم و نزیکەی حەوتوویەک نەمتوانی بگەڕێمەوە شار و لە دیداری مامۆستا لە سنە و کرماشان بێبەری بووم. بەڵام مامۆستا پاش تەواوبوونی شەوە شێعری سنە، سەرەڕای ئەمە کە دۆستانی وێ زۆری پێ دەڵێن مەچۆ کرماشان، دێتە ئەوێ و ڕەحمەتی سەید تاهیری هاشمی دەبینێ.

با ئەوەش بڵێم، ساڵی داهاتوو، یانی سەر لە بەهاری ساڵی ١٣٦٤ مامۆستا جارێکی تر هاتەوە کرماشان و ژمارە ١ی گۆڤاری «سروە»ی وەک دیارییەکی گرانبەها بۆ هێنابن. لەم سەفەرەدا دەرفەت هەموارتر بوو و توانیمان پێکەوە، دیدار و سەردانی

زۆر زانای گەورەی کرماشـــان بکەین و سەر لە شوێنەوارە مێژووییەکانی تاقی بوستان و بێســتوون بدەین. مامۆســتا بڕیاری دا لە دەرفەتێکی تردا، جارێکی تر بێتەوە کرماشان و بچینە ناوچەی هەورامان و گۆران و قەڵخانی و ســەرپێڵی زەهاو، بەڵام مەرگ مۆڵەتی نەدا و ئەم سەفەرەی تر هەرگیز ئەنجام نەدرا. مامۆستا بەدیتنی شاری گەورەی کرماشان پڕ بەدڵ شاگەشــە ببوو، دەیگوت: کوڕە قەت باوەڕم نەدەکرد شــارێکی وا گەورە هەبێ کە خەڵکەکەی هەموو کوردبن و هەموو شــێوە زاراوەیەکی تێدا بئاخێڤرێ و هەموو جۆرە جلوبەرگێکی کوردی تێدا بەدی کرێ. ئارەزووەمەندی ئەوە بوو دەفتەرێکی گۆڤاری ســروە لە شــاری کرماشــان دابندرێ لەگەڵ زۆر ئاواتی تر کە بەدی نەهاتن. پاش کۆتایی هاتنی شــەوە شێعرەکەی سنە برای شاعیر و نووسەرم کاک ســەید «سمایلی حوسێنی»، ئەم وتووێژەی لە تەک ئەنجام دەدات و پاشان نەوارەکەی دەدا بەمن و، منیش ئێستا سەرەڕای ســپاس لە کاک ســمایل، دەقی ئەم وتووێژە پێشــکەش بەڕەوانی پاکی مامۆستا هێمنی خۆشی نەدیو دەکەم.

ئەحمەدی شەریفی

وتوویژێکی بڵاونەکراوە دەگەڵ هێمن

- لەبارەی شێعر و شاعیریدا
- سەبارەت بەزمانی یەکگرتووی ئەدەبیی
- چۆنیەتی دامەزراندنی گۆڤاری «سروە»

* ســـەید سمایل: ئێستاش پێمان خۆشـــە لەم فرسەتە کە دەستی دا و ئەم هەلە کە کەوتە دەستمان (بەختەوەرانە لە خزمەت تاقمێک لە ئەدەبدۆستاندا کۆبووینەوە و بەتایبەت مامۆستا هێمن ئەستێرەی پرشنگداری ئاسمانی ئەدەب و شێعری کوردی) کەڵک وەرگرین، لام وایە ئەمانەی کە ســـەروکاریان لەگەڵ ئـــەدەب و ئەدەبیاتدا ببێ، کەم تا فرە، گومانم نییە هیچ کەس هەبێ ناوی مامۆستا هێمنی نەبیستبێ، شێعرێکی لە مامۆستا لەبەر نەبێ و بەتێکڕایی ئەم شاعیرە پایەبەرزەمان نەناسێ...

ئەمانـــەی لە خزمەتیان داین: بریتین لە ئاغای کەریمی قەییوومی و ئاغای جیهانی کە بەزاراوەی کوردی شـــیمال بەحســـمان لەگەڵ ئەکا و هەروەها ئاغای ئەسەدی کەرەمی لە مەنتەقە و ناوچەی کرماشان.

مامۆســـتا هێمن لەگەڵ بەخێرهاتننتان ئەگەر ئیجازە بفەرمووی یەکەمین پرسیارمان وا مەترەح بکەین کە جەنابتان لە چەند ساڵییەوە دەستتان داوەتە شێعر؟

مامۆســـتا هێمن: لە تەمەنی ١٠ ـ ١٢ ســـاڵیدا دەستم کرد بەشێعر گوتن. بەڵام شێعرم نەدەناسی کە شێعرم دەگوت، پێم وابوو شێعر ئەوەیە کە وەزن و قافیەیەکی لەباری هەبێ و ئەوی دیکە هیچ نییە. خۆشـــبەختانە ئەو شـــێعرانەی لەو تەمەنەدا گوتبوومن بەدەستی

باوکم دە ئاگر خران و ئەگەر مابان ئێستا خۆم دە ئاگرم دەخستن. بەڵام دە بیست و یەک ساڵیدا هەستم کرد کە شاعیر دەبێ چۆن بێ؟ لە بیست و یەک ساڵیدا، یەکەم شێعرم دە گۆڤاری «نیشـــتمان»دا بڵاوبۆوە، کە پێم وایە شێعرە، ڕەنگبێ لەباری شێوەوە نەگەیبێتە باری شێعرەکانی ئێستام، بەڵام لەباری ناوەرۆکەوە کوڵوکۆی دەروونی خۆم بووە و دەرم بڕیوە. چونکە من پێم وایە، شـــاعیری واقیعي کەسێکە کە ئیحساس و کوڵوکۆی دەروونی خۆی دەربڕێ و بهێنێتە ســـەر کاغەز. دەنا قافیە ڕێکخســـتن و وەزن دروســـت کردنم پێ شـــاعیری نییە. دیارە وەکو کەلامێکی زیبا بەلامەوە خۆشەویســـتە، بەڵام دە ئیحساســـی خۆمدا پێی دەڵێم نەزم، نەزمی جوان، شـــێعر بەشـــتێکی دیکە نازانم. ئەوە نەزەری منە لەبارەی شێعرەوە. وەک عەرزیشم کردی لە دە دوازدە ساڵی ڕا دەستم پێ کردووە، بەڵام شێعری کرچ و کاڵم دەگوت.

* ســـەید سمایل: مامۆســـتا! کەوابوو بەمرووری زەمان، ئینسان هەرچی دە زەمینەی شـــێعردا کار بکات ئەو کرچ و کاڵی و بەئیســـتلاح ئەو خامییە، پوختە ئەبێ و ئەگەیەتە مەرحەلەی تەکامول و ڕەخسان. نەزەرتان لەم بارەوە چییە؟

مامۆســـتا هێمن: وەڵڵا نەزەرم لەم بارەشـــەوە فەرقی هەیە، شاعیریش وەکوو هەموو ئینســـانێک فەرقی هەیە، هێندێک شـــاعیر، بەجەوەلانێک لە ژیانیانـــدا دەگەنە تەکامول. وەنەبـــێ هەر تەجرەبە بێ. دەورانێـــک لەژیانیاندا دەگەنە تەکامـــول و تەواوبوون، وەکو مامۆســـتا گۆرانی گەورە، کە لە دەورانێکی عومری خۆیدا پێم وایە شـــاعیری وا بەرز هەر نەبووە و نابێتەوە. ئەگەر بڕوا بفەرموون، زۆر جەسارەتە ئەوەی عەرز دەکەم، شێعرەکانی دەورانی ژیانی ناگاتە شێعرەکانی ناوەڕاستی ژیان...

* ســـەید سمایل: مامۆســـتا شێعر هەیە کە بۆ مەقتەعی خاس لە زەمان وتراوە، یانی بـــەدەرد مەقتەعی خاس لە زەمـــان ئەخوات، نەزەرتان لەم بـــارەوە چییە؟ باش وا نییە شاعیر شێعرەکەی بۆ هەموو زەمانێک باش بێ، یانی واقیعیەتێکی مەلمووس بێ کە هەموو زەمانێک قابیلی دەرک بێ؟

مامۆستا هێمن: عەرزت دەکەم، ئەمن ئەو شێعرەی کە بۆ زەمانێکی تایبەتی دەگوترێ بەشـــێعری نازانم، بەشـــوعاری دەزانم. ئەمن پێم وایە کە شـــێعر ئەوەیە کە پاش مردنی شـــاعیریش زیندوو بێ. هەروەکو دەزانین سێ سەد ســـاڵ لە وەفاتی ئەحمەدی خانی مە ڕابردووە، ئێســـتاش شـــێعرەکانی هەر بەتام و خوێن. هەروەک بۆ ئەو ڕۆژەی گوتبن وایە، قەتیش کۆن نابن. شێعرێک کە ئیحساسات و عەواتفی ئینسان بەیان بکا ئینسانی واقیعی،

ئەوە شـــێعرە، ئینسان ئەو شێعرەی دەوێ. هەتا شێعر مابێ و ئینسان مابێ، ئینسان ئەو شێعرەی دەوێ. زۆر شاعیری وا هەن، پێش ئەوەی بۆ خۆیان بمرن، شێعرەکانیان مردوون. زۆر شاعیری واشمان پێ شک دێ با هەر باسی کورد نەکەین وەک حافزی شیرازی کە تازە ئێمە دەزانین کە شێعرەکانی چەندە لەگەڵ ژیانی ئەوڕۆی ئێمەن. ئەگەر ئیجازە بدەی دوو شێعری حافیزی بخوێنمەوە تا قسەکەم وەڕاست بگەڕێ:

بیـا تـا گـــل برافشـانیم و مـی در ســاغر اندازیـم
فلـک را سـقف بشـکافیم و طـرح نـو در اندازیـم
اگـر غـــم لشـکر انگیـزد کـه خـون عاشـقان ریـزد
مـن و سـاقی بهـــم سازیم و بنیـادش براندازیـم

ئایا ئەو شێعرە کۆن دەبێ؟ بەعەقیدەی من کۆن نەبووە.

* ســـەید سمایل: بەڵێ، مامۆســـتا ئەوەڵین شاعیری کورد کە بەکوردی شێعری وتبێ کێ بووە؟

مامۆســـتا هێمن: تەعبیری ئەوە برێک گرانە. بەڵام تا ئەو جێی ئەمن متالەعەم لەسەر ئەدەبی کوردی کردبێ، پێموایە ئەوەڵ دەنگێکی شێعری کوردی لە هەورامانەوە بەرزبۆتەوە، ناشزانم شـــاعیرەکەی کێ بوو. بەڵام سەیرە لە هەورامانەوە لەوپەڕی جنوبەوە، پەڕیوەتە شـــیمال... شێخ ئەحمەدی جزیری و فەقێ تەیران، ئەو شاعیرە ناسراوانە پێش ئەحمەدی خانی بەزاراوەی شـــیمال شـــێعریان گوتووە. بەڵام ئەحمەدی خانـــی ئیتر دنیایەکی بۆمە کردۆتەوە، کە بەڕاستی دەبێ خەڵکی کورد بۆ ئەبەد ئیفتیخار بەو شاعیرە بکات.

* ســـەید ســـمایل: مامۆســـتا گیان، هەروەک خۆت ئەزانی لە مەنتەقەی کوردستانا لەهجەی فرە هەیە، کە ئەم لەهجانە، هەروەک خۆتان ئەزانن، بەعزێکی جەرەیاناتی تاریخی و بەهەرحاڵ مەوقەعیەتی جوغرافیایی بۆتە باعیسی مانی و بەعزێ لەو لەهجانە بەمروری زەمان قابیلی ئەوەن نەمێنن، بەعزێکیشـــیان بەهەوڵ و تەقەلای خەڵکی لائەچن... جا بۆ شێعر لەناو لەهجە کوردییەکانا کامت پێ باشە؟

مامۆستا هێمن: ئەگەر بۆ خۆم موکریانی نەبام، پێم وابوو، لەهجەی موکریان باشترین لەهجەیە بۆ زمانی کوردی. بۆ زمانی یەکگرتووی کوردی، بەڵام دەترسێم ئەوەی بەتەعەسسوب دابنێن، کە ئەمن و تەعەســـوبیان نەگوتووە. مامۆســـتا جەمیل ڕۆژبەیانی دەفەرمووێ،

موکریان بەمانای (موغ ڕێیان)ە، یانی ڕێگای ئەو موغانە بووە کە لە هەورامانەوە هاتوون، یــا لە جێگای دیکەڕا، بە (دریاس/ دریان) کە کۆنە شــاری موکریانە، بەوێدا ڕابوردوون و هەریەک لەوانە هێندێک وشــەی کوردیان بەجێهێشتووە. هێندێک تەعبیری شێعریان بەجێ هێشــتووە، ئەوانە ئێســتاش لە موکریانا حیفز کراون (پاراســتراون). ئەم لەهجە دەڕوا تا دەگاتە نزیک ســولەیمانی. دیارە لەهجەی ســولەیمانی تــا حەددێکی لەگەڵ لەهجەی موکریانی، یانی لەهجەی شاری ســولەیمانی نەک لەهجەی دێهاتەکانی فەرقی هەیە، یانی لەهجەی موکریانی ناوەڕاســتە لە کوردستاندا. بەعەقیدەی من چاکترین لەهجەیە کە ئێمە بیکەینە بناغە بۆ ئەوەی زمانی یەکگرتووی کوردی لێ دروست بکەین.

* سەید سمایل: بەڵێ، کەوابوو هەم بۆ پەخشان و هەم بۆ شێعر؟

مامۆستا هێمن: بەڵێ...

* ســەید ســمایل: مامۆســتا گیان لەناو شــاعیرە کوردەکانماندا، قەدیمەکان، یانی کلاسیکەکان، کامیانت بەلاوە باشتر و پاراوترە؟

مامۆستا هێمن: عەرزت دەکەم من زاراوەی کلاسیکم لەبارەی شێعری شەرقیدا بەکەیفێ نییە. بەڵام شێعری عەرووزی و هیجایی بڵێین باشترە...

* سەید سمایل: یان شێعری تەقلیدی!

مامۆســتا هێمن: ... بەڵێ شــێعری تەقلیدی! عەرزت بکــەم، بەعەقیدەی من، ئێمە شــاعیرێکمان نەبوو لــە نالی بەکارتر. ئەو شــاعیرە بەبڕوای من هەر لــەو وەختەدا دە بیری دروســتکردنی زمانی یەکگرتووی کوردیدا بووە. ئەتۆ دیوانی ئەو شاعیرە بەدیققەت بخوێنەوە، تەماشــا دەکەی وشــەی هەریەکــە لە لەهجەکانی کوردی تێدایە، جا ناســک خەیاڵیشــی چ عەرزکەم، چ بڵێم؟! بەتایبەتی یاریی بەوشــەکردنی مامۆستا نالی قابیلی موقایەســە نییە لەگەڵ هیچ شــاعیرێکی تر. ئەگەر ئیجازە بدەن، دوو شێعرم ڕەنگە لەبەر بێ بۆتان بخوێنمەوە:

دەروانییــــە وەک هێڵــەگی ســــەودا ســــەری گێــژم
بــۆیــە بــەدەقیقــی مــەســەلــە هــەرچی دەبێــژم
هــەر پــەرچــەم و پێشــــانییە فکــری شــــەو و ڕۆژم
هــەر گــەردن و زولفــــە ئــەمــەلــی دوور و درێــژم

ئەو شێعرانەی بڕێک قووڵن، کە مانا لێکدانەوەیان وەختی دەوێ... بەڵام نالی بەڕاستی

شێعری (سەهل و مومتەنیع)یشی هەبووە.

ئەوەم زۆر گێڕاوەتەوە، جارێک کۆڕێکی ئەدەبی بوو، برای عەرەبی لێ بوو، پێم گوتن برا عەرەبەکان، ئەی ئەو کەســانەی بەخورما فرچکتان گرتووە، ئەی ئەو کەسانەی دەبن سێبەری دارخورمادا پەرەوازە بوون، ئایا بۆ خۆتان شێعرێکی وا جوانتان لەبارەی خورمادا هەیە کە نالی دەفەرموێ:

دەخیلــت بــم نــــەخیلــی یــا ڕووتــابــی

وەهــا شـــیرین و ســــینە نـــەرم و دڵـــڕەق

بڕوا بکە، هەموویان گوتیان نیمانە...

* ســـەید ســـمایل: ئەگەر ئیجازە بفەرمووی شێعرێکی هەیە کە مەتلەعەکەی: «چییە گوارە گوناهی وا بەنەستەق/ بەگوێ هەڵتاوەسیوە، سەر موعەلەق؟!»...

مامۆســتا هێمن: لەبارەی گوارەدا، شــتێکی دیکەی جوانتری هەیـــە زۆر کوردانەیە: «سەراپای گوارە زەردی ترس و لەرزە/ دەڵێی عاسیی بووە لەو جێگە بەرزە»

(بەپێکەنینەوە) ئەوە کوردانەترە.

* سەید سمایل: بەتێکڕایی نالی لە سەنعەتی بەدیعی ئیمتیازێکی زیاتری لە شاعیرانی تر هەیە. شــێعرەکانی فرە بەدیعی هاتێیا، مامۆستا گیان... نیما، قسەیەکی هەیە، ئێژێ ئەشــێ ئینسان موسەلەت بێ بەســەر قافیەدا، نەک قافیە موسەلەت بێ بەسەر ئینسان. من وا دەرک ئەکەم لەم قسانە، کە حەتمەن وەزن و قافیە ئەبێ هەر هەبێ، مونتەها نەک حاڵەتی تەقلیدی و عەرووزی هەبێ، بۆچوونی جەنابتان لەم بارەوە چییە؟

مامۆستا هێمن: منیش قسەیەکم هەیە، دەڵێم شاعیر دەبێ شێعر ئازاد بکات کە خۆی بۆ خۆی قالب بدۆزێتەوە، لە «ئەزموونی شاعیریمدا» کە پێم وایە چاپکراوە لەوێدا دەڵێم ئەگەر من ناڵەی جودایم لە وەزنی مەســنەویدا نەگوتبایــە، نەمدەتوانی کوڵوکۆی خۆم دابمرکێنم، بەڵام ئەگەر «پەری شێعر»م دە وەزنی هیجایێدا نەگوتبایە هیچ تامی نەدەبوو، ئەوەیە بڕوای من. من شاعیرێکم دە پێشدا چوارچێوە دروست ناکەم بۆ ئەوەی شێعرێک دە چوارچێوە و وەزن و قافیەیەکدا بڵێم، لێدەگەڕێم شێعر بۆ خۆی دەیبینێتەوە. ئەگەر شێعر بێ دەتوانێ بیبینێتەوە، قافیەش بیبنێتەوە. مامۆستا گۆران شێعری کوردیی نوێ کردەوە، گۆران پەنای بردەوە بەر فۆلکلۆری کوردی. کام شــێعری گۆران تۆ هەڵدەبژێری، کە ئەو

دەناو فۆلکلۆری کوردیدا وەزنی نەبێ؟ بۆ نموونە، شێعرێکی کە زۆر بەدڵمە، نازانم لەبیرمە یان لەبیرم نییە. «کوردســـتان گەڕام، دۆڵاودۆڵ پێوام، نە لە شـــار و نە لە دێ، ئەمدی کەس، وەک تۆ جوان بێ، تۆیت و بەس، کچە کوردێک دڵ پێی شـادبێ، وەک فریشـــتە و پەریزاد بێ...». بەڵام تۆ تەماشا دەکەی لە بەیتەکانی کوردیدا ئەم وەزنە هەیە.

* کەریم قەییوومی: بەیتی خەزێمێ...

مامۆســـتا هێمن: بەڵێ، بەیتێک هەیە بەنێوی خەزێم، ئەوانەی هەموو تێدایە. نازانم لە بیرمە یا نا؟ کەریم ئەتۆ لەبیرتە؟ بەڵام ئەگەر هەمووشـــم لەبیر نەبێ، شـــتێکم لەبیرە کە دەڵێ:

ســـەد وەســـتام بـۆ بـێ لـــەلای شـــیرازێ
دووســـــەد وەســـتا بـــێ لـــەلای دریـــــازێ
کـــراســـێ بـــدروون بـــۆ بـــــووکـــە نـــازێ
دە بـــڵا تەنـــک بـــێ، نـــەرم و شـــلک بـــێ
بـــۆ بـــــووکـــە نـــازێ...

ئایا ئەوە هەر ئەو وەزنە نییە؟ ئەمما دە فۆلکلۆری کوردیدا ئیتیفاقەن قافیەش مەترەح بووە. ئەگەرچی ئەمن بۆ خۆم پێموایە مەترەح نییە قافیە بۆ شـــێعر. وەزنم پێ مەرجە، قافیـــەم پێ مـــەرج نییە. ئەگەر ئەتۆ فۆلکلۆری کوردی چاتـــر متالەعە بفەرمووی دەزانی کە ئـــەوان قافیەیان ڕەعایەت کردووە. تیکراری قافیەیان، وەکو لە شـــێعری عەرووزی یا تەقلیدیدا کە ئێوە دەفەرموون، کردووە. ئەوەیان پێ عەیب نەبووە، بۆ دەربڕینی مەتڵەبی خۆیان، زۆر جاریان تیکراری قافیە کردووە.

ئومێدوارم ڕۆژێک (توحفەی موزەفەرییە) کە پێشـــکەش کراوە بە کەرترین شای ئێران یانی موزەفەرەدین شا (گشتیان پێ دەکەنن) و هەر بۆیەش ناوی توحفەی موزەفەرییەیە، بەدەستتان بگا و بزانن کە بەڕاستی فۆلکلۆری مە چەند دەوڵەمەندە.

ئـــەم ڕۆژانە ئەدەبدۆســـتێکی کـــورد بۆی گێڕامـــەوە گوتی: «دەگـــەڵ جەلالی ئالی ئەحمەد چووبووینە دەماوەند. من ئەو شـــێعرەی گۆرانییەم گوت: من و دەماوەند .... هاودەردین»...

* کەریم قەیبوومی: ... شەرتێکمان بەست.

مامۆســـتا هێمن: بەڵێ، شـــەرتێکمان بەســـتەن... نا، (من و دەماوەند، شەرتێکمان کەردەن/ ئەو تەم و من غەم تا وەڕووی مردەن)

جەلالی ئالی ئەحمەد گوتی: ئەی خاک بەســـەرمان، ئێمە لە داوێنی دەماوەند دەژین و وەک بەچکە کوردێک ناتوانین باسی دەماوەند بکەین.

* ســـەید ســـمایل: باســـی وەزن و کێش و قافیەمـــان دەفۆلکلـــۆری کوردیدا کرد. مەســـەلەیەکیتر کە بەنەزەرم لێرەدا ماوە، مەسەلەی هۆرەیە کە ئەوەیش هەروەکو بەیت ئەخوێندرێ (دەگوترێ). ئاهەنگێکی تایبەتی هەیە. مونتەها سەر بەئەوێستایە، بەشێک لە گاتاکانە. گاتاکانی ئەوێســـتا لە کۆنا بەئاهەنگی تایبەت خوێندراوە بەناوی (هۆرئامەنان)، کـــە دوایە تەســـحیفی بەســـەردا هاتووە و وشـــەی هۆرئامەنان بووە بەهـــۆرە. کەلیمەی هەورامانیـــش هـــەر لە هۆرئامەنانی ئەوێســـتاییەوە بووە. جا حـــەز دەکەین کە بیروڕای جەنابیشـــت سەبارەت بەهۆرە و مەنشەئی هۆرە بزانین کە ئەمڕۆش بەهەرحاڵ بەسوڕەتی ئاهەنگێکی قەدیمی هەر ماوە.

مامۆســـتا هێمـــن: من لە زمانەوانیدا شـــارەزاییم نییـــە. بەڵام لەبـــارەی ئەم کەلیمە تایبەتییەدا، بڕوام هەروەک بڕوای مامۆســـتای گەورەمان «زەبیحی»یە، کە پێموایە ڕاست دەکا کە دەڵێ هۆرە هەریەکێک بووە لە گاتاکان و زۆر بەئاشکرایی دیارە کە کەلیمەی هۆرە وەکو ئەهۆرومزا، ئەهۆرامزدا دێتە بەرچاو. پێموایە ئەو کەلیمە هەر ماوەتەوە.

* سەید سمایل: بەڵێ، ئەڵعانیش دە فارسیدا کەلیمەی «هوڕا» بۆ دەنگێکی مومتەد (کشـــاو) هەر بەکار ئەبرێ. ئەڵبەتە هۆرەش هەر دەنگێکی مومتەدە. ئەمن لەم باوەڕەدام کە «هۆڕای» ئێستای زمانی فارسیش هەر پاشماوەی هەمان «هۆرئامەنان» یان «هۆرا» بێ کە لە ئاوێستادا بووە.

مامۆستا هێمن: بەڵێ، خراپی بۆ نەچووی، بۆچی؟ دەکوردی خۆشماندا «هەرا» ماوە. «هـــەرا» یانی بانگکرن بۆ لای خوا. کەوابوو هەرچی ئەم «هێ»یانەی لە پێشـــەوەبێ و ئـــەو حەرفانەی تێدابـــێ، پێموایە مەڕبووتن بەگاتاکان. ئیتر ماون و تەحریف (ســـوان و جێگۆڕکێ) یان بەسەر داهاتووە و وایان لێهاتووە.

* ســـەید ســـمایل: مونتەها، ئەو هۆرە یـــان هۆرئامەنانی ئەو وەختە لـــە گاتاکاندا، بەعینوانی موناجات، بەعینوانی گاث و ستایش هاتووە.

مامۆســـتا هێمن: بەڵێ بەمانای دوعاکردن هاتووە. مومکینـــە هەر بەمانای دوعاکردن

بێ.

* سەید سمایل: ئەمڕۆ هۆرەش هەر ئەو حاڵەتی قەدیمییەی هەیە، یەعنی لە حاڵەتی شێوازی ئەمڕۆیدا نییە و هەر حاڵەتی کۆنی قەدیمییە.

* کەریم قەییوومی: شـێوازیَ گوتنی هۆرە و خوێندنی هۆرە بۆ خۆی موشەخەسە کە جەرەیانی ئەو چۆنە، یەک نەوع عیبادەتە، یەک نەوع لاواندنەوەیە، یەک نەوع پاڕانەوەیە، ئەسڵەن لەحنی سیستیمی گوتنەکەی موشەخەسە.

* سـەید سمایل: مامۆستا گیان! ئێسـتا ئەگەر ئیجازە بفەرمووی لە زەمینەی کاری ئەدەبی خۆتان پرسیار بکەین. ئێستا بەچییەوە مەشغوڵن، خەریکی کام کتێبن؟

مامۆسـتا هێمـن: عەرزت بکەم وەڵڵا ئەمـن ئەلعان کاری تایبەتیم نووسـینی کتێب نییە. ئەمن ئێسـتا خەریکم لە موجەلەیەکدا کاردەکەم کـە بەزمانی کوردی خەریکین لە ورمـێ بڵاوی کەینەوە. بەداخـەوە کادرمان کەمن. زۆرمان هاوار کـرد بۆ براکانی هەموو جێگایەک کە یارمەتیمان بدەن و بەڕاسـتی یارمەتیشیان داین. بەڵام بۆ خۆتان دەزانن کە وەزعێکی ناخۆش لەو وەختە ڕووی دا. بەداخەوە ئەو کەسانەی کە نامەیان بۆ ناردووین لە سەردەشتەوە، لە پیرانشارەوە، لە سەقزەوە، ئێمە کە جوابمان بۆ دەنووسینەوە، بەرگەشت دەبوونەوە. چونکە نازانین بۆ کوێ ئاوارە بوون. ئەمما ئەوەی کە ئێمە ئارەزوومانە ئەوەیە کـە موجەلەیەکی فەسـڵی لانی کەم بڵاوکەینەوە. دیارە ڕەنگـە دوایە ڕەخنەگرانی کورد ئەو مەسـئوولیەتەش باوێنە سەر ئەستۆی من. بەڵام دەمەوێ من ئەو موجەلەیە بەزمانی ئەدەبیی کوردی بڵاوکەینـەوە. ئەمما ئەوە دەلیل نییە کە ئێمە لە موجەلەدا، لەهجەکانی دیکەی کوردیمان لەبیر بچێتەوە. ئێمە تکا لە هەموو قەڵەم بەدەسـتان دەکەین کە شێعر و پەندی پێشـینیان، ئاداب و ڕسـومی کوردی بەلەهجەی خۆیانمـان بۆ بنێرن کە ئێمە لـە گۆڤارەکەماندا بڵاوی بکەینەوە. بەتایبەتی زۆرمان پێ خۆشـە کە وێنەی دیمەنەکانی کوردسـتان بڵاوکەینەوە. ڕەنگ بێ خوا یارمەتیمان بدا یەکەم موجەلە یا گۆڤاری کوردی بێ کە مسەوەر (ڕەنگی) دەبێ، جا ئێوە و هیمەتی ئێوە.

* سەید سمایل: بەڵێ، مامۆستا گیان موجەلەکە ناوێکی تایبەتی هەس؟

مامۆسـتا هێمن: نەخێـر، خەریک نین ناوێکی تایبەتی بۆ دروسـت کەین، ئەگەرچی هێندێک لە برایان ناویان بۆ دۆزیوەتەوە، بەڵام چونکە موجەلەیەکی فەسڵییە جارێ ناومان بۆ دانەناوە، ئومێدوارم بگاتە جێگایەکی گەورەتر لە ناو.

* سەید سمایل: مامۆستا گیان، مەجمەعە عیلمییەکەتان، یا ئینتشاراتی سەلاحەدینی

ئەیووبی جگە لەو مەجەلەیە کاری تری فەرهەنگی ئەکا؟

مامۆستا هێمن: بەڵێ، تا ئێستا پێنج کتێبمان ناردۆتە ژێر چاپ و ئەلعان لەژێر چاپدان، کە یەکێک لەوان دیوانی نالی ئەو شاعیرە گەورەیە بەشەرحەوە کە مامۆستا مەلا کەریمی مودەڕیس و کوڕەکانی لە ســەریان کردووە. ئەوی دیکە دیوانی وەفاییە کە شــاعیرێکی مەهابادییە. دوو کتێبی نەســری هەن، یەکیش فارســییە (کــرد در تاریخ بیگانگان) کە بەعەقیدەی من هەر دەبوو بەفارســی بێ هەتا برا فارسەکانمان بزانن ئێمە چ زەجرێکمان کێشــاوە لە توولی تاریخدا. لەبەروەی ئەو کتێبەمان بەفارسییە. دەنا باقی دیکەمان ئەوی دەژێر چاپدان کوردین. پێموایە زۆر زوو دەکەونە دەستی خوێنەران ئینشاڵڵا.

* سەید سمایل: نیازتان هەیە کە ئێدامەی بدەن و کۆڕەکە هەر کاری ئەدەبی بکا؟

مامۆســتا هێمن: عەرزم کردی، لەم ڕۆژانەدا لێیان پرسیم تۆ بۆ لە ورمێی، چدەکەی؟ گوتم ئەمن گەر کارمەندێکی ڕەسمیش بووبام ئەلعان بازنشستە بووم. بەڵام عیشق بەزمانی کوردی، عیشــق بەئاداب و ڕسومی کوردی، عیشق بەخەڵکی کورد، منی وادارکردووە بەو پیرییە و بەو نەخۆشــییەوە بچم و دەو مەجەلەیەدا کارێ بکەم، لەو کۆڕەدا کارێ بکەم. ئومێدەواریشم زۆر پتر سەرکەوتوو بین. بەڵام شتێکی کە لێرەدا دەمەویست بیڵێم ئەوەیە کە ئێمە کەشــف و کەڕامەتمان نییە بزانین «ئاغای حوسێنی»یەک لە سەنەندەج هەیە و شاعیرە. دەبێ ئەو خۆی بەمە بناسێنێ جا ئێمە بزانین شاعیرە یان شاعیر نییە.

ئێمە دەفکری وەی داین کۆڕێکی زۆر گەورەتر تەشــکیل بدەین. جا لەهەر جێگایەکی بوو. دەبێ بزانین کێ دەعوەت دەکەین بۆ ئەو کۆڕەی، بزانین کێ دەبێ لەو کۆڕەدا خاوەن نەزەربێ. لەبەروەی تکا لە هەموو ئەو قەڵەم بەدەستانە دەکەم کە کوردییان خۆشدەوێ، کە ئەو میللەتە بێ بەشــەیان خۆشــدەوێ، کە ئەو میللەتە لێقەوماوەیان خۆشــدەوێ لە ناردنی ئاساری خۆیان درێغی نەکەن.

ســەید ســمایل: ئینشــاڵڵا، هیواداریین کە هەموو لایەک بێن بەدەنگتانەوە. ئەوانە کە مایەیــان هەیە و دەتوانن خزمەتێ بکەن بەکورد و فەرهەنگــی کوردی بەدەنگتانەوە بێن و یارمەتیتان بدەن. ئەگەر ئیســە کەموکوڕییەکتان بێ، بەهەرحاڵ چون ســەرەتای کارە، هیوادارییــن بەمرووری زەمان ئەم کەموکوڕییانــە لابچن و جەنابت لەو مەجمەعە عیلمییەدا هەر بمێنێ ئیشاڵڵا بۆ داهاتوو.

مامۆستا هێمن: مان و نەمانی من موهیم نییە، ئێوە بمێنن، زمانی کوردی بمێنێ، من دەبێ ڕۆژێک هەر بمرم، بەڵام نە کورد دەمرێ و نە زمانەکەی.

* سەید سمایل: مامۆستا گیان، من وەک بزانم ناڵەی جودایی کە ئاخرین دیوانی ئێوە بووە کە گەیوەتە دەستمان، خەڵکیش حەتمەن چاوەڕانن کە لە ئایندەدا کارێکی ترتان بڵاوبێتەوە ئیشاڵڵا، ئایا خۆشتان بەتەمای ئەوە نین کە لە ئایندەدا دیوانە شێعرێکی ترتان بڵاوبێتەوە؟

مامۆستا هێمن: (بەپێکەنینەوە) وەڵڵاهی ئێمە تا ئێستا هەر قسەی جیدیمان کردووە، بەڵام با شۆخییەکیش بکەین. مریشک ئەگەر پیر بوو لە هێلکە دەچێتەوە، پێم وایە شاعیریش ئەگەر پیر بوو لە هێلکە دەچێتەوە. پێم وانییە دیوانە شێعرێکی تری منتان بەدەست بگا، بەڵام هەتا دەمرم دەنووسم، نەسر دەنووسم.

* سەید سمایل: مامۆستا، ئەو شێعرانەی کە بە بەهانە داتان ناوە بۆ بۆمبارانی بانە، بۆ بۆمبارانی پیرانشار، هەر ئەوانە بەشێوەی کتێبێک بڵاوبێتەوە باشتر نییە؟

مامۆستا هێمن: زۆرم کتێبی بچووک خۆش ناوێ، ون دەبێ لەنێو قامکاندا. ڕەنگە شتێکی وەک تاریک و ڕوونیشم تازە بۆ دروست نەبێتەوە.

سەید سمایل: مامۆستا شێعری فارسیت هەیە یان نا؟

مامۆستا هێمن: نەخێر.

سەید سمایل: تا ئێستا شێعری فارسیت نەبووە؟

مامۆستا هێمن: بەمنداڵی شێعری فارسیم دەگوت، زۆر خراپیشم دەگوت، چونکە بەعەقیدەی خۆم تەسەلوتم بەسەر زمانی فارسیدا نەبووە. بڕواشم وایە قسەی حاجی قادری کۆیی زۆر بەجێیە، لەبارەی ئەو شاعیرانەی کە بەزمانێکی تر شێعر دەڵێن کە دەفەرموێ:

وەک مریشکێ کە عەقڵی نەهێنێ
بێت و جوجکەی مراوی هەڵێنێ
ئاگا کە هاتوو گەیشتە جۆگەلەیەک
ناچێتە شوێنی کە بمرێ جوجەڵەیەک
جێی ئەوی ئیشکە، جێی ئەویش ئاوە
تێدەگا هەر قوون دڕانی ژێ ماوە

* کەریمـــی قەییوومی: ببوورە مامۆســـتا، زۆر بەجێیە کە ئاغای «حوســـێنی»یش شێعرێکمان لە شێعرەکانی خۆی بۆ بخوێنێتەوە.

* سەید سمایل: شێعرەکانی من ئەڵبەتە بۆ ئەوە ناشێن کە لە خزمەت مامۆستا هێمن و جەنابتانا بخوێندرێنەوە، بەڵام بەسەرچاو منیش لە شـــێعرەکانی خۆم قەتعەیەکتان بۆ دەخوێنمەوە، بەڵام ئیجازە بدەن ســـوئالێکی تر لە مامۆستا بکەم تا ئەندازەیەکیش خاریج لە بەحسەکەمان نییە.

مامۆستا هێمن: فەرموون.

* ســـەید سمایل: بەڵێ، مامۆستا هەژارت لە نەســـرا پێ بەقەوەت ترە یان لە شێعرا یان لە هەردووکیانا؟

مامۆســـتا هێمن: بەعەقیدەی من ســـوئالێکی برێک گرانە. هەژار لە نەزم و نەسردا، لە هەردووکیاندا زۆر قەوییە. بەڵام ئەوەی ئەمن پێی دەڵێم شێعر زۆر کەم لە شێعری هەژاردا هەیە، ئیلا لە (بەرەو موکریان)یدا نەبێ کە ســـۆزی ئاشـــقانە و شـــاعیرانەی تدایە و تێیدا دەبینی.

* ســـەید ســـمایل: عیدەیەک لایان وایە کە مامۆستا هەژار لە نەسرا باشترە لە شێعر. لە نەسرا بەقەوەتترە. لەبەر ئەمە بوو ئەم سوئالەم عەرز کردن.

مامۆســـتا هێمن: بێگومان، عەرزت دەکەم کە هیچکەســـمان نییە لە مامۆســـتا هەژار کوردیزانتر بێ، قەڵەمێکی زۆر جوانی هەیە، هەم لە نەســـردا و هەم لە نەزمدا، بەتایبەتی دە تەرجەمەدا. یانی من تەرجەمەی خەییامی مامۆســـتا هەژارم پێ لە ئەســـڵەکەی کەمتر نییە. جا ئەگەر حەملی نەکەن بەسەر تەعەسسوبەوە، پێموایە لە ئەسڵەکەی خراپتر نییە، چونکە هەم مەفهوومی شـــێعرەکانی خەیامی هێناوەتەوە و هەم خزمەتی بەزمانی کوردی کردووە کەوابوو دوو خزمەتی کردووە ئەو لەوێدا.

* سەید ســـمایل: خەڵکیش تا ئەندازەیەک لەو باوەڕەدان کە خوێندنەوەی هینەکانی هەژاریان لا خۆشترە لە فارسییەکە. باوەکو عەلاقەشیان پێیەوە هەیە، بەڵام لەبەر پاراوی شێعرەکانی مامۆستا هەژار، حەز ئەکەن ئەو بخوێننەوە.

جا ئەگەر ئیجازە بفەرموون لە شـــێعرەکانی خۆشـــم هەرچەند قابیلی نییە، قەتعەیەک ئەخوێنمەوە:

کـــوڵـــی گریـــان و ئـــەســـرینم وەکـــو چـــۆم دایـــە نـــاق ئیمشـــەو

لــە خــەڵــوەتخانــەیــی غــەمــدا مــن و چاوێکــی زاق ئیمشــەو
لــە کــونجــی نائــومێدیــدا لــە پێمــە کــۆت و بــەنــدی غــەم
چلــۆن ڕێگــەی ئومێــد ببــڕم کــە مــاوم پــێ لــە فاق ئیمشــەو
کــە ڕۆیی، دیــن و دڵمی بــرد بــەجارێ ئــەو بــەبــێ ڕەحمــی
لــە دڵــدا لــێ ئــەدا تاســەی دیــار و ئیشــتیاق ئیمشــەو
لــە مــەیــدانــی ژیانمــدا بــەرەو ئــاوات و ئــامــانجــم
چییــە ئەســپی مــرادی مــن کــەوا نــادا وزاق ئیمشــەو
لــە هیجــری ئــەو مەلــەک شــێوە بەشــم هــەر دەرد و ناڵینــە
خــودا کــەی بــێ، نەجاتــم بــێ لــەدەس دەرد و فــەراق ئیمشــەو
غــەریــب و مــەنــزڵــی هیــوام نشــێو و پــڕ لــە هــەورازە
چلــۆن ئــەم ڕێگــەیە ببــڕم، بــەبــێ تــۆشــە و تفــاق ئیمشــەو

مامۆستا هێمن: پێموایە ئاغای حوسێنی تەوازوعەکەت بێ جێ بوو، ئەو شێعرە لە ڕیزی غەزەلە هەرە جوانەکانی کوردی حیساب دەکرێ.

* سەید سمایل: تا ئێستا شێعرم قوربان بۆ کەس نەخوێندۆتەوە، یانی لای هیچ کەس نــەم وتووە کە شــێعرم هەیە. مەنزوریش لە خوێندنەوەی ئــەوە، ئەمە بوو کە جەنابتان ئیزهاری نەزەر بکەن کە پەسەندی جەنابتان بێ.

مامۆستا هێمن: بەڕاستی جوان بوو کاکە.

* ســەید ســمایل: ئەگەر ئیجازە بفەرموون، ئەمجار نــۆرەی جەنابتانە کە بەدەنگی خۆشی خۆتان شێعرێکمان بۆ بخوێنیەوە.

مامۆستا هێمن: شێعرێک کە بۆ خۆم خۆشمدەوێ، شێعرێکە بەنێوی (ئێوارەی پاین). هەرچەنــد بەداخەوە لەگەڵ ئەم فەسـڵە یەک ناگرێتەوە، دەبێ ببوورن لێم کە شــێعری ئێوارەی پایز لە بەیانی بەهاردا دەخوێنمەوە، بەڵام خۆم پێم خۆشە:

لە ئاســۆیــەکی دوورە دەست
ئاوابـــوو زەردی پــایــزی

دەتگـــوت بـــووکێکی بێ نازە
پـــەردە جـــێ دیڵـــێ بـــەزیزی
پـــەڵـــە هـــەورێکـــی چڵکنە
گرتـــی ســـووچێکی ئاســـمان
گـــەڵای زەردی دارێک وەری
زریـــان بـــردی بـــەرەو نەمـــان

(هتد)

سەید سمایل: خۆش بی مامۆستا گیان، بەڕاستی فرە بەتین و تەئسیر بوو، هیوادارین سەرکەوتووبی. مامۆستا هەروەک خۆت ئەزانی بۆ ڕێزلێنان بەبۆنەی حەفتەی موعەلیمەوە، بەشداریتان کردبوو لە ئاهەنگی شەوی شێعرێکا کە لە هونەرستانی سەنعەتیا ڕێک خرابوو، حەز ئەکەین بفەرموون نەزەرتان لەو بارەوە چ بووە؟ ئەو شـــەوە شـــێعرتان بەدڵ بوو یان نا؟

مامۆســـتا هێمن: بەڵێ بەڕاســـتی زۆرم بـــەدڵ بوو. بۆ هەموومان خـــۆش بوو، ئەوە پێشرەفتێکی زۆر گەورەیە، ئێمە دەبێ قەدری بزانین.

بەڵام لەبارەی شـــێعری شاعیرەکاندا، بەڕاستی شێعری وایان هەبوو لە ئەوجی شێعریدا بوو. هەروا شـــاعیری چاکیشـــیان دی کە شـــێعری خۆیان لەوێدا نەخوێنـــدەوە، بۆمەیان خوێندەوە کە بەڕاستی شێعری زۆر چاکیان هەبوو.

بەڵام هەر ئەو شـــەوە، کە دەو بەرنامەیەدا دوو شـــێعری زۆر درێژی من خوێندرانەوە، وەســـیەتێک دەکەم بۆ شاعیرە لاوەکان، تا پێیان دەکرێ شێعری کورت بڵێن با خوێنەر و گوێگر ماندوو نەکەن. چونکە ئەو برا کاشـــانییەی کە شێعری هەوەڵێی بەڕاستی سەرنجی منی ڕاکێشا، کە داوای شێعری دیکەیان لێکرد ئیدی ئەو تام و خوێیەی نەما...

هەر ئەوە بەسە بۆ ئەوەی ئێمە عادەت بکەین شێعری کورت بڵێین. چ لەوەی چاکترە کە گوێ نەدەینە قەواعیدی عەرووزی و نازانم قەواعیدی شـــێعر و لەهەر جێگایەکی ئیحساسی خۆمان براوە، قەڵەمەکە دانێین و چیدیکە نەڵێین.

دیســـان نالی نەمر موبتەکیری ئەو شـــتەیە کە غەزەلە جوانەکانی ئەغڵەبیان چوار یا

پێنج شـــێعرن. ئەوە وەسیەتێکمە بۆ شاعیرە لاوەکان کە حەشو دەشێعریاندا نەبێ، دیارە شێعر بەپیاوی نییە، ئیحساس بەشاعیر نییە، وا دەبێ نابڕێتەوە و درێژ دەبێ. ئەمما ئەگەر ژێیان کرا کورتی بکەنەوە.

ئەوە وەسیەتی منە بۆ شاعیرە لاوەکان.

* سـەید سـمایل: زۆر تەشـەکور دەکەین لە ڕاهنومابیتان هەروا لە وتووێژەکەتان مامۆستا گیان.

تێبینی:

١ ـ لەکاتی ئەو وتووێژەدا، هێشتا گۆڤاری «سروە» ناوی لێ نەندرابوو.

٢ ـ کەریمـی قەییوومی کـە لەم وتووێژەدا ناوی هاتووە. نووسـەرێکی کارامەی خەڵکی مەهابادە و ماوەیەکی زۆر پیاوانە شان بەشانی مامۆستا هێمن بەنانەزگی سروەی هەڵسووڕاند. کاتێ مامۆستا هێمن کۆچی دوایی کرد، تەلەفۆنم لە کەریم کرد و پرسیم سروە چی لێ دێ؟ گوتی خوا یاریکار بێ هەتا چەند ڕۆژی دیکە وتارەکانی ژمارە ٥ی ئامادە دەکەم و دەیانهێنمە کرماشان و نیشانی مامۆستا سەید تاهیر و مەلا محەمەد و تۆیان دەدەم، ئەرخەیان بن ناهێڵم نەمانی هێمن ببێتە هۆی نەمانی سـروە. لە زەمانی مامۆستا هێمندا، گۆڤاری «سروە» چوار ژمارەی لێ بڵاوکرایەوە.

٣ ـ سەید سمایلی حوسێنی، شاعیر و نووسەری مەریوانییە و ئێستا لە سنە دەژی.

لە گۆڤاری «گزینگ»ی ژمارە ٢٣ بەهاری ١٩٩٩ بڵاوکراوەتەوە.

له بەهاری شیلاناوێوە تا پاییزی ورمێ

هاوینی ١٩٨٥، دوای نزیکەی دە ساڵ دوورکەتنەوە، بۆ یەکەم جار گەڕامەوە بۆ کوردستان. لە ورمێ چوومە ئینتشــاراتی ســەلاحەددینی ئەییوبی و گۆڤاری ســروە، کە ئەو دەم تازە دامەزرابوون، بۆ سەردانی مامۆستا هێمن، کە دە ساڵی ڕێک بوو چاوم پێی نەکەوتبوو. دواجار کە یەکمان بینیبوو هاوینی ١٩٧٥ بوو. ئەوەش چیرۆکێکی خۆشی هەیە، هیوادارم لە دەرفەتی دیکەدا بتوانم باسی بکەم.

ئێوارەی ڕۆژی ١٩٨٥/٧/٢٥ لەگەڵ دۆســتێکدا میوانی ماڵی مام هێمن بووین. ئەو شــەوە تا درەنگێ دانیشــتین و قسە و باســێکی یەکجار خۆشمان کرد. ئەم گفتوگۆیەشمان هەر لەو دانیشــتنەدا ئامادەکرد. ڕۆژی دواتر ٧/٢٦، ماڵاواییم لە مام هێمن کرد و چووم بۆ ســابڵاغ. مامۆســتا زۆری تکا کرد کە لە گەڕانەوەدا دوو ســێ شــەوی دیکە لەلایان بمێنمەوە، بەڵام بەداخەوە هەرگیز ڕێک نەکەوت و ئیدی چاوم پێی نەکەوتەوە. لەم ژمارەیەدا بەشــی یەکەمی گفتوگۆیەکــە بڵاودەکەینەوە. بەو هیوایەی پاشــماوەکەی لە یەک یا دوو بەشــی دیکەدا، لە ژمارەکانی داهاتوودا، بکەوێتە بەرچاوی خوێنەران.

فەرهاد شاکەلی[1]

---

١ - ئەم پێشەکییە هی ئەو کاتەیە کە کاک فەرهاد شاکەلی سەرنووسەری گۆڤاری هێژای «مامۆستای کورد» بۆ یەکەم جار وت و وێژەکەی بڵاوکردۆتەوە.

• لای میللەتانی دیکە، دەزانی شتێک هەیە پێی دەڵێن فەرهەنگی ناوداران.

- بەڵێ...

• ئەگەر لە فەرهەنگی ناودارانی کوردا ناوی هێمن بنووسرێ. دەتەوێ چی لەسەر بنووسرێ، چۆن بنووسرێ؟!

- بڕوا بکە، بنووسن شاعیرێکی لادێیی کورد بووە کە فەرهەنگی میللەتەکەی خۆی لە چوارچێوەی شێعردا بەخەڵک نیشان داوە. من بۆ خۆم پێم وایە هونەرێکی دیکەم نییە (جگە لەوەی) کە ژیانی میللەتەکەی خۆم نیشان دەدەم، ئەوەندەی توانیبم، ئەوەندەی شێعر ئیجازەی دابم، ئەوەندەی دەتوانای شاعیریمدا بێ...

• یانی لە ڕیزی شاعیراندا باس بکرێی...

- ئەگەر کورد نەبام، بەعەقیدەی من دەبوو لە ڕیزی نووسەراندا باس بکەن. بەڵام چونکە کورد هەلی وای بۆ هەڵنەکەوتووە کتێبی گەورە بنووسێ، یا ڕۆمان بنووسێ، یا داستان بنووسێ، حەتتا مەقالەی سیاسی بنووسێ... دەنا من بۆ خۆم پێم وابوو ئەگەر لە وڵاتێکی پێشکەوتوودا بام نووسەر دەبووم، لەپێش وەیدا شاعیریم.

• ئێستا بەهەر حاڵ تۆ شاعیری.

- بەڵێ ئەلئان شاعیرم.

• باشە بەلای تۆوە شێعر چییە؟!

- بەلای منەوە، شێعر کوڵ و کۆ و هەستی دەروونی ئینسانێکە. لەهەریەک لە حیسسەکانی ئینسانییەوە، یانی چ لە حاڵی شادیدا، دەربڕینی ئەم هەستە دەبێتە شێعر، چ لە حاڵی ناخۆشیدا، کە بەداخەوە، من بەشاعیری غەم مەشهوورم، چونکە ژیانیشم هەر سەرتاسەر پڕ بووە لە غەم و داخ و ئەویش هەر ئیلهامم لە نەتەوەکەم وەرگرتووە، چ بکەم؟! وەختێکی من شاعیری نەتەوەیەکی بووم کە هەمووی بۆ خۆی غەم و داخە، منیش هەر غەم و داخم دیوە. لەبەر وەی شێعرەکانم هەمووی بۆنی غەمی لێ دێ. زۆر کەمە، هەر نییە، لە تەواوی شێعرەکانی مندا خەڵک وەپێکەنین بخەن. هەر وە گریانیان دەخەن.

• تۆ باسی ئیلهامات کرد. بەلای تۆوە ئیلهام، بەو مەعنا کۆنەی کە دەگوترا، بەڕاستی هەیە؟!

- نازانم، ئەو ئیلهامەی کە پێت وابێ فریشتەیەک، یا پەرییەک، باوجوودێکی من ئەوەم گوتووە، یا شەیتانێک دێتە بن هەنگڵی پیاوی، وە شێعری پێ دەڵێ، من بڕوام بەوان نییە. بەڵام پێم وایە، دیتنی دیمەنێک یا بیستنی داستانێک، شتێک لە دڵی یا لە

خەیاڵی ـ شـاعیردا بەدی دێنێ، کە ئەوە تەعبیری ئیلهام، لەبارەی ویدا دروستە و من بۆ خۆم، هەر ئەوەبووە، وەختێکی، مەسەلەن بۆ نموونە دەیگێڕمەوە، من بەشارێکی گەورەی وەک سـولەیمانیدا، ئێوارێکی پایز ڕۆشتم، چۆڵ چۆڵم دیوە. ئا ئەمە منی هان دا شێعری (ئێوارەی پاین) بڵێم. وە خۆت دەزانی نە باسـی سولەیمانی تێدایە و نە باسی کوردیشی تێدایە. بەڵام ئێوارەییێکی پایز بوو کە من دیتم شاری سولەیمانی چۆل بوو. هەر ئەمە بوو بەباعیسـی ئیلهامی وەی ئەو شـێعرە بڵێم. بەڵێ من ئەوە بەئیلهام دەبینم. لە ڕاستیدا، دەناسم...

* تۆ لێرەدا بۆ تاکە تێکستێ، با بڵێین بۆ تاکە شێعرێ باس دەکەی. بەڵام بۆ دەست پێکردن، بەشێعر نووسین، هەر کابراکە دەبێتە شاعیر، ئەوەیان چۆن تەفسیر دەکەی؟!

ـ بەعەقیدەی من، شـاعیری واقعیی هەر ئەو کەسـەیە کە وەکو وێنە هەڵگرێک وێنە لـە شـت هەڵگرێ، بیخاتە ناو خەیاڵی خـۆی و بەخەیاڵی خـۆی بیرازێنێتەوە. بەبڕوای من شـاعیری واقعیی کەسـێکە کە لە ژیان ئیلهام وەرگرێ لە ژیانی ئینسـانی، لە ژیانی دەوروبەری خۆی. یەکێک لە نەزەرییەکانی من لەبارەی شێعرەوە گوتوومە و هێندێ کەس تەئییدی دەکا و هێندێ کەس تەئییدی ناکا، من پێم وایە شـاعیر ناتوانێ لە چوارچێوەی دەوروبەری خۆی بچێتە دەرێ. یانی ئەلئان من شـێعرێک لەسەر سوێدێکی، کە نەمدیوە، بیڵێم، پێم وایە شێعر نییە، خەیاڵێکە بۆ خۆم کردوومە... شتێکی بێتامی لێ دەردەچێ، بەڵام وەختێکی من لە وڵاتێکی دەرەوەی کوردسـتان دەمەوێ شێعر بڵێم، تەماشا دەکەم کوردستانم دێتەوە یاد. هەر وەکو لەبیرمە، لە جێگایەکی شاخاوی و بەردەڵان و جەنگەڵدا، شـەوێکی نیوەشـەو، من گوێم لە دەنگی بولبولان دەبوو، لای بەیان، کوردستانم هاتەوە بیری، وڵاتێکی دووریش بوو لە کوردستان، ئەو شێعرەم گوت:

بەیـان ئـەنگـووت و شـەو ڕابـرد و مـن هێشـتا خـەوم نایـە
دەخوێنـن بـولبول و قـومـری، بـەڵام قاسـپەی کـەوم نایـە
خـەیـاڵ دەمباتـە جێـژوانـی شـەوانێ لاوەتـی ئـەمما
خـرینگـەی بازنـە و خـرخـاڵ و بـەرمـووری ئـەوم نایـە

هەرچی کـردم، نەمتوانی لەو موحیتە، لەو دەوروبەرەی خـۆم ئیلهام وەرگرم بۆ ئەو شێعرەی گوتوومە، هەر خەیاڵ بردمیەوە کوردستان و بازنە و خرخاڵی کچە کوردێک.

• تۆ پێت وایە بۆچی بووی بەشاعیر. بۆ نەبووی بەشتێکی تر؟

- بەڵێ... ڕەنگبێ ئەگەر پێشـــەکی تاریک و ڕوون بخوێنیتەوە، لەوێدا نووسیومە، من تا لە مەدرەســـەی ســـەرەتاییدا دەمخوێند، هیچ پێم وانەبـــوو ئەدەبیات چییە. لە هەموو دەرسەکانیشـــمدا هەر وەک یەک بووم، یانی دەرســـی ڕیازیش و ئەدەبیشم هەر وەک یەک بوو. بەڵام وەختێکی چوومە حوجرەی فەقێیان بۆ دەرس خوێندنێ، لەوێ زۆر باسی شێعر و ئەدەب دەکرا و من لە پێشدا ئەوە شیفتەی کردم بۆ لای شێعر و ئەدەب. لە پێشدا پێم وانەبوو شێعر چییە؟!

پێم وابوو وەزنە و قافیەیە و هەرچی وەزنەکەی لەبارتر و قافیەکەی گرانتر بێ، شێعری چاتر ئەوەیە. بەڵام زۆری پێ چوو تا تێگەیشـــتم، شـــێعر بەیانی ئیحساسی شاعیرە. وە بەختەوەرم کە ئەغڵەب لەو یانی ســـەدی نەوەد و پێنج لەو شـــێعرانەی کە لەو وەختیدا، پێش وەی بزانم شاعیری چییە (نووسیومن) بەتاڵون، وە شکور نەبوونە بەڵا بەسەرمەوە، ئەڵعانەکانێ، حاشایان لێ بکەم!

• ئەوانەی کە باوکت سووتاندنی...

ئەوانە کە باوکم سووتاندنی... دەستی خۆش بێ...

• ئێســـتا، بەهەرحاڵ، ئەگەر خۆت ویســـتبێت یا نا، یەکێکی لە شـــاعیرە گەورەکانی کورد. بەڵام کە ئێســـتە ئاوڕ بۆ دواوە ئەدەیتەوە سەیری شێعری خۆت ئەکەی، پێت وایە چیت خستۆتە سەر شێعر، چیی تازەت هێناوە؟!

- لەبارەی قالبی شێعرەوە پێم وا نییە شتێکی تازەم هێنابێتە گۆڕێ... وەکو بۆ خۆم لە جێگایەکی دیکەشـــم گوتـــووە و ئەلعانیش تیکراری دەکەمـــەوە، وەختێکی خەیاڵێکی شـــاعیرانە بەربینگم پێ دەگرێ شێعر ئازاد دەکەم بۆ خۆی قالب بۆ خۆی بدۆزێتەوە. من قەت دەپێشدا قالبم بۆ شێعر نەدۆزیوەتەوە تا شێعر لەو قالبەدا بڵێم... لەبەر وەی لەباری قالبدا تەنیا شـــێعرێکی، پارچە شـــێعرێکی کە من پێم وایە پێش من هیچ شاعیرێکی کورد دەو قالبەدا شـــێعری نەگوتووە (شـــەنگەبێری) یەکەمە، پێم وایە لەپێش مندا هیچ کەس دەو قالبەدا شـــێعری نەگوتووە... با ئەوەشـــت لەپێشدا بۆ تەشریح کەم، کە هیچ یەک لە شـــاعیرەکانی مە، قالبێکی نوێیان نەهێناوەتە گۆڕێ، من دەتوانم بەدرێژی بۆت ســـابیت بکەم، کە مامۆســـتا گۆران، کە ئێمە بەشـــاعیرێکی نوێی دەزانیـــن، هونەرەکەی ئەوەبوو گەڕاوەتەوە بۆ وەزنی هیجایی، کە وەزنی هیجایی وەزنێکی فۆلکلۆریکی زۆر کۆنی کوردە، یانی گەڕاوەتەوە بۆو وەزنەی.

• ههموو وهزنهکانی گۆران...؟!

- تهقریبـــهن، هیچی نییه له فۆلکلۆردا نهبـــێ... یانی نهههموو وهزنهکانی دیوانهکهی، ئهوهی پێی دهڵێن نوێیهکهی. ئهوی شێعری نوێیهکهی، ئهتۆ توحفهی موزهفهرییهی چاک بڕوانـــه، ههمـــوو وهزنهکانی تێدایه. بهڵام ئهو بڕێکی کورت و درێژ کردوونهوه. مامۆســـتا گۆران دهڵێ:

کوردستان گهڕام
دۆڵا و دۆڵ پێوام
نه له شار و نه له دێ
نهمدی کهس
جوان بێ وهک تۆ
تویت و بهس
کچه کوردێ وهک گوڵ وابێ،
کوردستانێ پێ ئاوابێ...
بڕۆ تهماشای توحفهی موزهفهرییه بکه، دهڵێ:
سهد وهستام بۆ بێ
له لای شیرازێ
دوو سهد شاگرد بێ لای دریازێ
کراسێ بدروون بۆ بووکه نازێ
دهبلا تهنک بێ، دهبلا شلک بێ
بۆ بووکه نازێ.

ههر ئهو وهزنه نییه؟! مولاحهزه بفهرموو ههر ئهو وهزنهیه. مامۆستا گۆران هونهرێکی کـــردووه، گهڕاوهتهوه بۆ وهزنـــی هیجایی. ئهمن تهئیدی دهکهم که دهفهرمووێ ئهم وهزنه لهگهڵ تهبیعهتی زمانی کوردی پتر ڕێک دهکهوێ. وه بهعهقیدهی من پتریش ڕێک دهکهوێ. ئهمنیـــش عهقیدهم ههروهک وی وایه لێرهدا. ئهمما من پێم وایه مامۆســـتا گۆرانیش، ئهو کهســـهی که پێم وایه قهڕنی بیستهم شـــاعیری لهوی چاتری تێدا نهبووه له بیرت نهچێ،

ئەوە دەلیل نییە کە من نەقد دەگرم یان باس دەکەم، لە ئیرادەتی من نیسبەت بەمامۆستا گۆران کەم ناکاتەوە مامۆســـتا گۆران، بەعەقیدەی من، بڕیاری خراپی دا لە ژیانی خۆیدا، کە دەفەرمویّ ئیدی تازە من ناچمە ســـەر قالبی کۆن، پێم وابوو دەیتوانی شێعری دیکەی وەک دەروێش عەبدوڵڵاش هەر لە قالبی کۆندا بڵیّ و میللەتەکەی ئەلعان ئیســـتفادەی لیّ بکا. خۆ مەحدوود کردنی شـــاعیر دەقالبێکدا، یا دە چەن قالبدا، پێم وایە کارێکی ئاقڵانە نییە، بەڵیّ...

● من پرسیارەکەم ئەوەبوو کە چت هێناوەتە شێعری کوردییەوە، چیی تازەت هێناوە، تۆ باسی شەکڵت کرد، بەڵام ئەی شتی تر؟!

- چـــی تازەم هێناوە؟! وەڵڵاهـــی... ئاخر من بۆ خۆم بڵێم چی تازەم هێناوە... بەڵیّ شـــتی تازەم هێناوە ڕەنگبیّ لەپێش مندا هەبوون، شـــاعیرە غەریبەکانی کوردستان، کە بەداخـــەوە هەریەکـــەی کەس نازانیّ لە کـــویّ مردوون، وەک حاجی قـــادر یا وەک نالی، کـــە باســـی دەردی غوربەتیان کردووە، بەڵام من پێم وایـــە زۆر نوێترم لەوانە لە (ناڵەی جودایی)دا باســـم کردووە... ڕەنگبیّ، بیّ تەئسیر نەبوویێ شێعری بەهارەکەی حاجی قادر یا شـــێعرەکەی نالی بۆ ســـولەیمانی ناردۆتەوە، ڕەنگە ئەوانە هیچیان بیّ تەئسیر نەبووبن دەمێشکمدا جووڵەیان کردبیّ، بەڵام منیش دەردی غوربەتی خۆمم لە ناڵەی جوداییدا پێم وایە زۆر چاک تەشریح کردووە. ئەوە شتە نوێیەکە کە من هێناومە. زۆر شتی نوێی دیکەشم هەیە کە نازانم، ئەلعان لەو وەختەیدا، نە کتێبم لەپێشە و نە چی... بۆ خۆم ئەلعانەکانیّ بیر دەکەمەوە و هیچ ناتوانم شێعر بڵێم، چونکە هەرچی دەبوو بیڵێم گوتوومە، وەختێکی من گەرمەشین دەڵێم بۆ شەهیدێکی کورد، ئیدی تازە هەرچەند دەکەم لەوەی چاتر ناتوانم، پێم وایە، بڵێم.

● لەوە گەرمتر...

- لەوە گەرمتر ناتوانم شـــین بگێڕم... وەختێکی من باسی بەهاری کوردستانم کردووە، پێم وایە ئیدی نەققاشـــییەکم کردووە لە بەهاری کوردســـتان، لـــەوەی چاتر ناتوانم تازە نەققاشـــی بکەمەوە. وەختێکی باســـی تەبیعەتی کوردستان دەکەم... هەموو... ئیدی لێم بڕاوە، وشـــەم لیّ بڕاوە. تازە چـــی دیکە بڵێم؟! هەرچی بیڵێم تیکـــراری موکەڕەرە. وە لەوانەدا بەعەقیدەی من، نویّ... شتی زۆر نوێم هێناوە... نوێیان تێدا هەیە.

● باش بوو باســـی زمانـــت کرد، کە دەبوو زووتر بتگوتایە، بەڵام وا درەنگتر باســـت کرد. ئێســـتە زۆر کەس پێی وایە تۆ لە زماندا زۆر شـــتت تازە کردۆتەوە، یانی ئەو زمانە

شـــێعرییەی کە تۆ بەکاری دەهێنی، چ وەکو وشە، وشەی تەنهای سەربەخۆ وەری بگری، چ وەک دەربڕین. هەندێ دەربڕین هەیە، ڕاســـتە، کۆمەڵێ وشەی ئاساییە و لەناو خەڵکا هەیە، بەڵام کە بەشـــێوەیەکی تازە پێکەوەت نا، دەربڕینێکی تازەش دروســـت دەکا. تۆ ئەوەت زۆر وەستایانە کردووە. بەڵام ئەمەت چۆن کردووە؟ ئەمەت چۆن بۆ دێ؟!

- ئـــەوە هـــۆی ئەوە بوو کە من بێچووە لادێیی بووم، وە زانیومە ئەو وشـــەیە خەڵکی نەخوێندەوار لە لادێدا چۆنی بەکاردێنن. وەختێکی من لە لادێدا دەژیام زیاتر شـــێعرەکانی خۆم لە پێشـــدا بۆ پیرێژنێک دەخوێندەوە تا بۆ ڕۆشنبیرێکی بخوێنمەوە، بزانم زمانەکەم چـــاک پێکـــەوە هاتووە، یان نە. و من لێرەدا مەمنوونی دێنشـــینی خۆم بووم. یەکێک لە شێعرناســـەکانی مەهاباد لەبارەی مندا دەڵێ: هێمن شـــاعیر نییە، شـــیلاناوێ کردوویەتە شـــاعیر. بەڵێ من لە شـــیلاناوێیەکدا دەژیام کە هەر چی لە شێعرەکانمدا هەیە، لەوێشدا هەیـــە. ئاو هەڵدێـــر دەڵێم، نازانم چ دەڵێم، ئەوانە هەموو لـــە دێیەکدا هەن، دیومن. ئەو گوڵانـــەی کە باســـیان دەکەم لەنێو شـــێعرەکانی خۆمدا، هەموو لە دێیـــەکان هەن و من عەقیدەم وایە ئەگەر برایەکی زەوقی شـــاعیری هەبێ، بەقەد من گەڕیدە با، کوردســـتانی گەڕابا، ئەویش دەیتوانی وشـــەکان وا جێبەجێ بکات. ئەلعان من، نووسەرێک کە ڕەنگبێ تۆش بیناسی و هەر لەو وڵاتەش بێ کە تۆ لێی، دیم، نووسینێکم دیوە، ئەو وشانەی کە من لە شـــێعری خۆمدا بەکارم هێناوە، ئەویش بەکاری هێناوە. ئەو بەکارهێنانەش هەر ئەوەیە عەرزم کردی، دێهاتی بەکاری دێنێ. مامۆستای من دێهاتی بووە.

● لە پرســـیارێکی پێشتردا باســـی نالەی جوداییت کرد. هەڵبەت بەلای منەوە، ڕەنگە بەلای زۆر خەڵکی دیکەشـــەوە، وەک ئەو ڕۆژەش بۆم باس کردیت، تۆ ئەگەر تەنیا ناڵەی جوداییشـــت هەبێ، بەســـتە. بەڵام نالەی جودایی چۆن دروست بوو، یانی بڵێین بەرهەمی ساتێکی عاتیفی بوو، بەکورتی چیرۆکی ئەو شێعرە خۆی چییە؟

- ڕەنگبێ برێک گران بێ بەڵام باوەڕم پێ بکە ئەم شێعرە وەک برووسکێک بەمێشکمدا هاتووە و لە ئانێکیشدا کە من هاوارێک بۆ غەریبی خۆم بکەم. ئەویش، بەڵێ، عیللەتێکی هەبـــوو. من لە بەغدایەکـــی گەرمی هاویندا، بەتاقی تەنێ، لەگـــەڵ یەک دوو ڕەفیقی زۆر فەقیـــر بەجێ مابووم و ڕەفیقەکانـــی دیکەم، کە ئەو دەمی لە بەغـــدا دەبوون، هەمووی چووبوونـــە ئەورووپـــا بۆ گەڕان، منیان لـــە بەغدایە بەجێ هێشـــتبوو. وە ڕەفیقەکانی لە بەغدایەشـــم پەیداکردبـــوون، کوردەکانی عێراقی، ئەویش هەموو وە شـــاخ کەوتبوون. من بەتەنێ مابوومەوە. ئەو غەم و داخ و دەردە وەک برووســـکێک دە یەک ڕۆژدا بەمێشـــکمدا هات، بەڵام بۆ ساز و پەرداخ کردنەکەی شێعرەکە ماوەیەکی زۆری تووڵ کێشا.

• یەکەم جار کە نووسیت، هەموویت نووسی؟!

- نا هەمووم نەنووسیبوو، بەڵام تەقریبەن، دەتوانم بڵێم ئیسکلێتەکەم داڕشتبوو، بەڵام دوایە زۆری پێدا هاتم و چووم و، ئێستاش بڕواناکەم کە هەمووی بەدەستی خەڵک گەییبێ. با ئەو حەقیقەتە بڵێم، ئەگەر من لەو وەختەیەدا کە خەیاڵی ئەم شێعرە لە مێشکمدا هەبوو، ئەگەر من مەسنەوی مەولەویم لە ئیختیاردا با، ڕەنگ بوو ئەو شێعرە بەوجوود نەیە، ئەگەر مەسنەویم خوێندباوە...

• ئەو کەف و کوڵە.

- ئەو کەف و کوڵەم دەنیشتەوە. هەر ئەوەندە شێعرەم لەبەر مابوون کە لەوێ ئیستینادم پێ کردوون...

• بەکارت هێناوە...

- بەکارم هێناون... دەنا مەسنەویم دە ئیختیار دابا ئیدی کەف و کوڵەکەم دەڕۆیی. ئەوەم بیستووە کە دەڵێن بەمامۆستا گۆرانیان گوت، گوتیان: بۆ شینت بۆ ڕەفیق حیلمی نەکردووە، بۆ ئەو پیاوە گەورە؟ گوتی: وەڵڵا گریام. لەبەرئەوەی هەست و کەف و کوڵەکەم بوو بەفرمێسک، نەبوو بەشێعر. من بڕوام بەو حەقیقەتە هەیە کە ئەگەر پیاو بۆ شتێک گریا، ئیدی شێعری بۆ ناگوترێ.

• ئەم باسەی کە دەیکەی زیاتر پیاو بۆ ئەوە ڕادەکێشێ کە بیر لە تەکنیکی شێعر نووسین بکاتەوە، چۆنی دەنووسی... یانی کەف و کوڵێک دێت، جاری وا هەیە بەخوێندنەوەی مەولانایەک دەڕوا هیچی لێ نامێنێتەوە، جاری واش هەیە بەگریانێ قەرەبووی دەکەی...

- بەڵێ...

• بەڵام جاری وا هەیە ئەوانە هیچیان دادت نادەن، دەبێ بینووسی...

- دەبێ بینووسی...

• دەمەوێ زیاتر لەوە تێ بگەم، تەکنیکی نووسین لای تۆ چۆنە؟! دەنووسی و چاکی دەکەی؟! دەنووسی و وەکو خۆی دەیهێڵێتەوە، چۆنی دەنووسی؟!

- بەڵێ... من لەپێشدا کەف و کوڵەکەم دێنمە سەر کاغەز... بەڵام زۆر کەس وا بووە ئینتیقادی لێ کردووم کە تۆ زۆر دەست لە شێعری خۆت دەدەی. من تا جێگایەک کە لێی بێزار دەبم هەر دەستی لێ دەدەم، هەر کەلیمەی دەبەمە پێشەوە، دەیهێنمە پاشەوە، قافیەی جوان دەکەم، قافیەی ناهێڵم، نازانم... یەکێک لە ڕەفێقانی قەدیمم، کە ڕەنگبێ ئەلعان، ئەو دەعیەی نەهێنێ من بەڕەفیق بزانێ، دەیگوت جاری وا هەیە تۆ شێعری خۆت

خرادەکەی. هێندەی دەســت لێ دەدەی، خرای دەکەی. من بەخۆم نییە ناتوانم دەس لە شــێعری خۆم نەدەم. پێم وایە، بۆ خۆم پێم وایــە چاکی دەکەم، خەڵکی واش هەیە پێم دەڵێن خراپی دەکەی. زۆری دەس لێ دەدەم، بەڵام...

● پیاو کە «لەکوێوە بۆ کوێ»کەت دەخوێنێتەوە و، ئەو پێشــەکییەی کە بۆ تاریک و ڕوونت نووســیوە، یان ناڵەی جودابییەکەت دەخوێنێتەوە، وا هەســت ئەکا تۆ زۆر لە وڵات دوورکەوتوویتــەوە... یانــی وەک بڵێی هەزاران میل کەوتۆتــە نێوان تۆ و وڵاتەوە، کوردستانەوە... بەڵام لەهەر لایەنێکەوە لێکی بدەیتەوە، تۆ لە کوردستانی عێراق بوویتە، نــەک تەنیا لە عێراقی عەرەبا، کە ئەوەندە هەســت بەغەریبی بکەیــت. ئەی بۆچی ئەو هەســتەی کوردســتان وای لێ نەکردووی کە کەمتری بکاتەوە بابڵێین ئەوەندە هەســت بەغەریبی نەکەی، وەک پیاو لە شێعرەکە و لە پێشەکییەکەدا دەیبینێ؟!

- وەڵڵاهی، کاکە، من بەڕاســتی با ئەو هەقیقەتە بڵێم، من نە تەنیا لە کوردســتانی عێراق هەســتم بەغەریبی نەدەکرد، بەڵکە پێــم وابوو لە ماڵە خۆمم. وە بەتایبەتی ئەگەر دەچوومەوە شــارەکانی کوردســتان، ئەوە زۆر دەردی غوربەتی لە مندا دەکوشت. بەڵام عاتیفەی ژن و منداڵ... من شــاعیرێکی ڕەبەنی وەک حاجــی قادر نەبووم... تاقانەیەکم بەجێ هێشــتبوو کە زۆرم غەم بوو... دیارە هەر کوڕە کوردەکانم زۆر خۆش دەویســتن، بەڵام جێی وییان بۆ پڕ نەدەکرمەوە. خوشــکم بەجێ هێشــتبوو، برام بەجێ هێشتبوو... ئەوانــەش... پیــاو با زۆر درۆزن نەبێ، هەرچی کوڕە کوردێکم زۆر خۆش ویســتبێ، پێم وانییە بەقەد کوڕی خۆم خۆش ویســتبێ. بەڵام ئەو شــێعرانەی کە زۆریان بۆنی غەریبی لێ دێ هەر ئەو شــێعرانەن کە من دەساڵی ٧٤-٧٥ دا کوتوومن... ناوێرم... بۆچی بەنێو بڵێم... تەنیا موسەکینێکی هەمبوو، ناوەکەی نابەم، کابرایەک بوو، کوردێکی کە پێم وایە نەوێرابوو بچێتە شاخی، دەنا کێ هەبوو نەچووبێتە شاخی...

● ناوی مەحموود زامدار بوو.

- بەڵــێ... وەڵڵاهی... ئیدی ئەوە تۆ دەیڵێی... دەچووم دەردی دڵی خۆم لەکن ئەو کەســەی هەڵدەڕشــت. بەڵێ مەحموود زۆری زەرەر لە خــۆی دا، ئەگەر مەحموودیش لە شــاخی بایە شێعری چاتریشم دەکوت... ڕۆژێ دەچووم لەکن وی خۆمم دەخافلاند... ئەو مەلعوونە نەیدەهێشت ببێتە شێعر (پێ دەکەنێ). با خاترەیەکی خۆشی خۆم و مەحموودت بۆ بگێڕمەوە. ڕۆژێک لە یەکیەتی نووســەرانی کورد دانیشــتبووم... مامۆستا عەبدوڕەزاق بیماریش لەوێ دانیشتبوو، بۆ خۆیشی لەوێ بوو... سێ چوارێک لەو بیمار و نازانم زامدار

و شـــتانە لەوێ بوون. ئەو کابرایە دەســـتی کرد بەکەرنامە خوێندنەوەی. دەپێش هەموو شـــتێکدا گوتی: کەر گیانلەبەرێکی هێمنە... کوڕە گوتم، هەتیوە بۆ هەژار نییە، بۆ زامدار نییە (هەموو پێ دەکەنن)، ئاخر، بۆ بیمار نییە، بۆ هەر هێمنە...؟! یەکجار زۆر خەجاڵەت بوو(هەموو پێ دەکەنن).

• بەشێکی زۆری تەجروبەی غەریبیت پێوەندی بەو ماوەیەوە هەیە کە لە عێراق، یا لە کوردستانی عێراق بووی... ئێستا ئەو تەجروبەیە چۆن دەبینی؟!

- مولاحەزە بفەرموو، شـــێعرەکانم تاریخیان هەیە. من ئەو موددەتەی کە لە کوردستان بووم، لەژێر ناپاڵم و تیزابی دوژمندا بووم، یەک شـــێعرم نییە کە باسی غەریبی تێدابێ... مەتەرێزی شـــەڕەفم لە شـــەڕدا گوتووە، بەڵام دەڵێم ئاوارەنیم، وا دەزانم لەماڵم... بەڵام ناڕەحەتیەکەی من هەر ئەو وەختە بوو... ئەگەر تاریخی شـــێعرەکانم بخوێننەوە، هەر ئەو وەختەیە کە من هەست بەغەریبی دەکەم، کە لە بەغدا بەتەنێ بەجێ مابووم...

• کەوابـــێ ئەم غەریبییە، ئەم غوربەتەی لێرەدا بـــاس دەکرێ، غوربەتی زمانە، یانی پێوەندی بەزمان و فەرهەنگەوە هەیە، فەرهەنگی نەتەوایەتی میللەتی...

- بەڵێ...

• یانـــی تۆ غەریبییەکەت زیاتر لەوە دابوو کە لە وڵاتێکدا بووی، لە ڕووی زمانەوە لە ڕووی فەرهەنگەوە لێیەوە دووری... وا نییە؟!

- بەڵێ... ئەوە کامیلەن وایە... من کە نێزیک بە... نازانم دە ساڵ... یا هەشت یا نۆ ساڵ لە بەغدا مام، وێستا ئەوەندە عەرەبی فێر نەبووبووم کە بتوانم ئیحتیاجاتی ڕۆژانەمی پێ ڕەفع بکەم. دیارە ئەوەش موحتاج نەبووم. ڕاستییەکەی ئەوەبوو کە دەمتوانی هەمیشە بەشی ئەوەندە کوردێک پەیداکەم کە ئەگەر قاتێک بکڕم ببێتە دیلمانج و بۆم بکڕێ. دەنا پێم وانییە هێندەش نازیرەک بم کە زمان فێر نەبم... بەڵام... وەڵڵاهی ئیســـتعدادی زیان فێربوونیشـــم کەمە... ها... ئەوەت پێ بڵێم وەدوایە بەڕاســـتی من نەمدەویســـت ئەدەبی عەرەبیـــش فێربیم، چونکە تەماشـــام کردبـــوو کە قەت نابمە ئەدیبێکـــی چاکی عەرەب، ئەدەبی عەرەبی، ئەدەبیاتی عەرەبی بخوێنمەوە، یا نووســـینی عەرەبی بخوێنمەوە، مەگەر خەبەرێـــک زۆرم ئیحتیـــاج پێ بووبێ، خۆمم عەزیەت دابێ، دەنا قەت گۆڤار و شـــتی وام نەدەخوێندەوە. عیللەتیشـــی ئەوەیە کە بۆ خۆت دەزانی ئەدەبی عەرەبی چەندی زەرەر لە زیانی کوردی داوە. با حەقیقەتێک بڵێم، دیارە ئەو دەمی من نووسینە کوردییەکانی عێراقم زۆر دەخوێندەوە. تا لە کوردستان دەبوون، بەئیستلاحی ئێرە دەبیرستان، یا بەئیستلاحی

وێ سـانەوی و شـتی واتان دەخوێند، هەمـوو کوردییەکی خالیس و جوان دەنووسـرا. لەگەڵ دەبوونە دوکتۆر، ماشـاڵڵا عەرەبیتان فکر دەکردەوە و کوردیتان دەنووسی. وای چ بەدبەختێک بەسەر زبانی کوردیدا هاتبوو... ئەو عەرەبی فکر کردنەوە، هەستام بەو کارە (پێ دەکەنێ)... یەقوومو بیهازە لعەمەل... بەڕاستی زەرەری گەورەی داوە.

● با جارێکی دی بێینەوە سـەر مەسـەلەی دەربەدەری، یا ئاوارەیی و دوورکەوتنەوە لـە وڵات... ئایا پیاو دەتوانێ بڵێ یەکێ لە هۆیە هەرە سـەرەکییەکان لە شـێعری تۆدا دەربەدەری و ئاوارەبوونە؟!

- نا عەرزت دەکەم ئەوە بۆ زەمانێکی مەحدوودە. شـێعری من ئەگەر غەمناکە، هەموو لەبەر لێقەوماوی، چارەڕەشی، بەدبەختی میللەتەکەمە تێیدا مونعەکەس بووە، نە ئی خۆم، وەختێکی من لە تەمەنی بیست و دووساڵی دەڵێم:

گەرچـی تووشـی ڕەنجەڕۆیـی و حەسـرەت و دەردم ئەمـن

باوەڕ بکەن کوڕە دەوڵەمەندێکی زۆر تێر و پڕ و پاک و خاوێن بووم، بەڵام میللەتەکەم تووشـی ڕەنج و دەرد و حەسـرەت بوو... (ئەمن) لێرەدا (هێمن) نییە، (ئەمن) میللەتی کوردە.

● بەڵام ناتەوێ ئەوەش بڵێی کە جوانترین شێعرت ئەوانەن غەریبی پێی گوتووی!!

بـا... نە ئەوە لەبەر وەش بووە کاکە، لەبەر وەی بووە من تەجروبەی شـێعرم زۆرتر ڕۆیوەتە پێشـێ... هەر غەریبی نەبووە، من تەجروبەی شێعریشم زیاتر بووە... ئەزموونی شێعرم هەتا تەمەن بەرەو ژوورتر چووە، بەرەو پێشتر چووە.

● ئەی کەواتە سـەرچاوەی شێعر، لای تۆ، جگە لەوەی وتمان، کە ڕەنگە دەربەدەری جوانترین شێعری پێ گوتبی، چی دیکەیە؟!

- وەڵڵاهی... جوانیش زۆری تەئسـیر لە من کـردووە، جوانی دیارە بەهەموو مەعنای کەلیمەوە. بەڵام جوانترین شـتیش لە نەزەر مندا ژن بووە، یان ئینسـان بووە، کە دیارە جینسـی موخالیفـە، لە هیچ شـێعرێکی مندا، تـۆ پێم وایە، بۆنێکـی وا نەکەی کە من تەمایولێکی غەیرە ئینسانیم تێدا بووبێ... بەڵێ... بەڵێ... تۆ هەر ناڵەی جودایی دەبینی لە شێعرە غەریبییەکانی مندا، ئەدی... شێعری وام هەیە کە ناڵەی جوداییش نییە، بەڵام بۆنی غەریبی لێ دێ، کە دەڵێم: یادم بکەن، زۆر سەیرە... بەڕاستی ئەو شێعرەی من کەم

کەوتۆوەتە بەر لێکۆڵینەوە و ئینتقاد. من پێم وایە لەو شێعرەیدا زۆر شتی نوێم هێناوەتە گۆڕێ. کە لە پێش مندا هیچ شاعیرێکی کورد لائەقل نەیکوتبێ. من دەڵێم:

لــەو دەمـــەیـَدا گــڕ دەگـــرێ مـــەیل و تـــاســـە
لەو دەمـــەیدا تێـــک هـــەڵـــدەنگـــوون هـــەناســـە

پێم وایە «تێک هەڵدەنگوون هەناســـە» ڕەنگبێ ئەو تەعبیرە زۆر کەم بێ لە شێعری شاعیرانێ کە من بیانناسم. ئەوەش هەر نەوعێک لە دەردە غوربەتەکەم... بەڵێ... جوانی لە هەموو شـــتێکی دی... جوانیش یەکێک بووە لەو شـــتانە کە منی هان داوە بۆ شـــێعر گوتن... جوانی تەبیعەت... دیارە پتر لە جوانی تەبیعەت، جوانی ئینســـان... ئینســـانی جینسی موخالیف.

- تۆ بڵێی لێرە باسی تەعبیرت کرد... لەو دەمەیدا تێک هەڵدەنگوون هەناسە...

ـ بەڵێ...

- ئەمـــە ئەگـــەر بەراوردی بکەی لەگەڵ ئـــەو دەربڕینە ئیحساســـاتیەی کە لە ناڵەی جوداییدا باست کردووە، ئەوەیان زۆر بەئاشکرا پێوە دیارە کە زیاتر شتێکی ئیحساساتییە و ڕەگەزێکی ماددی تێدا بەدی ناکرێ. بەڵام «تێک هەڵدەنگوون هەناســـە» شتێکی زیاتر ماددی نیشان دەدا. ئەمە بەڕەئی تۆ، دوو تەجرەبەی جیاواز نیشان نادا؟!

ـ با... با.. بەڵێ... بەڵێ دوو تەجرەبەی جیاوازە. بەعەقیدەی من لێرە مەحروومییەتێکی دیکە نیشان دەدا، لەوێ مەحروومییەتێکی دی. ئیدی پێم وایە زۆریش شکافتر نەڵێم... (پێ دەکەنێ)... چونکو هەر ماچی کچە سولەیمانیان تێری نەدەکردم بەتەنیا (پێ دەکەنێ)... چونکو باوکانە بوو... وەک عەرزم کردی، ماچیان نەئەدا بەشاعیرە لاوەکان، دەیاندا بەمن، چونکـــو پێیان وابوو بێ ئازارم (پێ دەکەنـــێ). بێ ئازار نەبام بۆ دەیاندا (پێ دەکەنێ)... نازانم تۆ ئەو شێعرەی منت دیوە، کە خەڵک ڕەنگبێ زۆری فکر لێ نەکردبێتەوە:

وەرە مـاچـــم دەیـــە مـاچـــی خودایـــی
کـــە بێـــزارم لـــە مـاچـــی ســـینەمایی

لێرەدا ماچی سینەمایی ئەو ماچانەن کە وەکو بابێک ئەو خەڵکە منیان ماچ دەکرد...

پێم وایه ماچی بابانه بوو (پێ دەکەنێ) کردوومەته ماچی سینەمایی...

• جگە لە دەربەدەری جگە لە خۆشەویستی نیشتمان، دیارە ئافرەتیش ڕۆڵێکی زۆری لە شێعری تۆدا هەیە... تۆ چۆن سەیری ئافرەت دەکەی... بەلای تۆوە ئافرەت بۆ شاعیر دەبێ چی بێ؟!

- پرســیارێکی زۆر گرانــە، ڕەنگە گوێیان لێ بێ (پــێ دەکەنێ) بەڵام چ بکەم، دەبێ جوابت بدەمەوە. من پێم وایە ئافرەتێک بەڕاستی بۆ ئینسانێک... یا ژنێک... من کەلیمەی ئافرەتیشــم قبووڵ نییە، لە بیرت نەچێ، پێم وانییە لە «خودای جوانی» ڕا هاتبێ، پێم وایە لە (عەورەت)ی

• منیش لەم کاغەزەدا هەردوو وشەکەم نووسیوە...

- بەڵێ... با تۆ خواکەی ئێمە برێک لەسەر وەی بڕۆین... کێشەم زۆر لەسەر وەی بوو، دەمکوت ئافرەت «عەورەت»ە کە لە ئەدەبیاتی فارسیدا فەوقولعادە بەکارهاتووە، بەمانای ژن و منــداڵ، بەمانای... حەرەم... یەعنی ئەم کەســانەی کە نابــێ خەڵک بیانبینێ... کەوتۆتە زمانی کوردییەوە. لە کوردســتانی ئێراندا تەنیا ئەو کەسانەی پێیان عەیبە باسی ژنەکانیــان بکەن، ئەوان بانگی دەکەن ئافرەت... دەنــا ئەگەر ناوی ژنەکەی بوێرێ بڵێ: فاتم، ئایش، نازانم... گوڵێ... چی... ناڵێ ئافرەت، ئیدی بانگی ژنەکەی دەکا.

زۆر ســەیرە... ڕۆژێکی دەگەڵ یەکێک لە مامۆســتاکان کێشــەم بــوو. دەیکوت ژن بەمەرحەلەیەک لە ژیانی ئافرەت دەڵێن کە کچێتی نەمێنێ... گوتم یانی ئەگەر کەســێک بچێتــە حەمامی ژنانە، حەتمەن دەبێ کچایەتــی نەمابێ (پێ دەکەنێ)... یا کابرایەک کە دەڵێ کەوشــی ژنانە دەفرۆشــم، ئیدی ئەمە هەر دەبێ بەکچی نەفرۆشێ... نا وانییە... ژن کەلیمەیەکی دژی پیاوە. کەوابوو ژن هێندەی کەلیمە ناسکە، هێندەش بۆ خۆی لەلای من ناســکە... بەڵام بەو حاڵــەوە بەلای منەوە موحتەڕەمە. یانــی ئەوەندە بەلای منەوە موحتەڕەمــە کە دەگەڵ ئەو هەموو خۆشەویســتییەی من دەگــەڵ ژنم هەیە، خۆت لە من باشــتر دەزانی، یازدە ســاڵ من دەربەدەر بووم، ژنێکی دیکەم نەهێنا، چونکو پێم وابوو ژنێک بۆ ئینسانێک بەسە. دەنا پێت وانەبوو ئەمن لەو کوردستانی عێراقە پیرێژنێکم وەگیر کەوێ...

• ئەگەر بە (سیغە)ش بوایە...

- (پێ دەکەنێ)... ئەگەر بەسیغەش بووبا... بەڵێ...

• ئەوە پاشان دێمەوە سەر ئەو باسە... بەڵام شتێکت باس کرد کە تۆ وا دیارە ئەوەی

خۆتت لەبیر چۆتەوە. ئەو سەرەتا دوور و درێژەی تاریک و ڕوونت نووسیبوو، لەیەک شوێنا باسی خێزانەکەی خۆتت بەناو نەکردبوو... دواییش لەسەر ئەوە ڕەخنەیان لێ گرتی...

- بەڵێ

● ئەوە چی بوو...؟

- عـــەرزت دەکەم... من لەو ڕەخنەدا جوابم داوەتەوە، دەڵێم ئەوە پاشـــماوەی ژیانی چینایەتی بووە کە تەئســـیری کردووە لەمندا و بەئیســـتلاحی فارســـی، نازانم بەکوردی بڵێـــم چی، (ناخودآگاه) من باســـم نەکردووە، دوایە لـــە مەقالەیەکی بچووکدا مەعزەرەتم خواستووە...

● دەڵێی «نەچووە بچێ»...

- نەچـــووە بچێ... بەڵێ... بەڵێ... ئەوە پاشـــماوەی... جـــا ئەلعان کە ئەوە لەمندا نەماوە... ئیســـتاکە زەمان وای کردووە پێک گەیشـــتووینەوە، دیســـان هەر لە شارێکی غوربەتین ئیدی...

● بەڵێ...

- ئەگەر من جارێکی بمەوێ کۆمەکێکی... وەکو دەزانم ئەتۆ لە ئەورووپایە... ڕەنگبێ... بەماڵە خۆت بکەی... ئەگەر من بمەوێ... ئەو ماڵ دەماڵێ، بڵێم بیدە بەمن بڕێک گەسک لێ دەم، ئەو پاشـــماوەی چینایەتی تێدا ماوە، دەڵێ تۆ چۆن کاری ژنانە دەکەی؟! (پێ دەکەنێ)... دەنا من پاشماوەی چینایەتیم تێدا نەماوە...

● باشـــە... ئەگەر وابێ باشـــە... بەهەڵسوکەوت لەگەڵ ژندا، بابڵێین بۆ شاعیرێک... پێت وایە لە ڕێگەی دڵدارییەوە پیاو باشتر ژن دەناسێ، یا ژن هەر وەکو خۆی لە تەبیعەتدا هەیە...

- وەڵڵاهی، کاکە، من وەکو کوردێک تووشی ژن بووم. بۆ خۆت دەزانی داب و ڕوسوومی کوردی، دڵدارییەکی... دڵدارییەکەش هەر مەحدوودە، وەکو ئەو دڵدارییەی کە دەزانم ئەتۆ دەڵێی چی... و من بەو شکافتەیە بڵێم... وەڵڵاهی پێم وایە، پیاو تەنیا وەختێک دەتوانێ ژن دەرک کا، کـــە ئیزدیواجی کردبێ، یانی ژنـــی هەبێ، ئەو دەمی دەتوانێ دەرکی کا... پێم وا نییە لە دڵداریدا پیاو بتوانێ ئەو تەجروبەی بێتە دەستی وەکو ژندارێک هەیەتی... عیشـــقێک، ئەوینێک یا عیشـــقێک پایەدارە کە ئەخلاقیشی لەگەڵ بێ. گوایە... ئەگەر تۆ سەیری دیوانەکانی من بکەی، من لە ساڵی ١٣٢٥ ی هەتاویدا ژنم هێناوە...

ئەگەر تاریخەکان بەهی زایینی بڵێی... کە دەکەنە تەقریبەن چل و شـــەش، ١٩٤٦ من

ژنم هێناوه. ئهگهر تهماشـــای تاریخی شـــێعرهکانم بکهی، شێعره دڵدارییهکانی من ههموو پاش ژن هێنان گوتراون، ئهوانی که تام و بۆنییهکیان ههیه.

• کهواته بۆ کێت وتوون...؟!

- که وابوو زۆری شـــایی بهخۆ دهبێ، قسهکانمان تونده (پێ دهکهنێ)... که وابوو پێم وا نییه بۆ شتێکی دیکهم گوتبێ...

• ههندێ بیروڕای جیاواز له بارهی پێوهندی ژن و پیاوهوه ههیه، ســـێکس بهردهوامی دڵدارییه، لووتکهی دڵدارییه یا دڵدارییه، یا دڵداری لهگهڵ سێکســـدا دهمرێ... تۆ چۆنی دهبینی؟!

- من پێم وایه دڵداری لهگهڵ سێکسدا پهروهرده دهبێ و دهڕواته لای سهروو...

• یانی بهلای تۆوه لووتکهیه؟!

- بهلای منهوه، بهڵێ، لووتکهیه... من زۆرم بڕوا به عیشقی ئهفلاتوونی نییه.

• ئهم جاره لهو گشتییهوه دێمهوه سهر تۆزێ تایبهتیتر، دهربارهی تهجرووبهی خۆت. دایکی سهلاح، با بڵێین خێزانهکهت بۆ تۆ چی دهگهیهنێ؟! ئهمن ناویم لهبیر نییه...

- نێوی ئاییشه... بهڵێ...

• بهڵێ...

- وهڵڵاهی له ههموو کهس خۆشهویســـتترمه له ژیاندا، بێ ئهولا و ئهولای، با گوێشـــی لێ نهبێ...

• بۆ ئهمهیان گوێی لێ نهبێ ها...؟!

- بهڵـــێ گوێی لێ نهبێ، زۆر غـــورروور دهیگرێ (پێ دهکهنێ)... با غورروور نهیگرێ... بـــهڵام بهلای منهوه له ههموو کهس بۆ من خۆشهویســـتتر بووه له ژینمدا... و ئهلعانیش تهحهککومێکـــی که گاڵتهم بهگیانی خۆم کـــردووه له تهواوی ژیانمدا، دهگهڵ زۆر ملهوڕی گهورهدا موبارهزهم کردووه، خهباتم کردووه، له موقابیلی ویدا، ئهلعان، زۆر بێ دهسهڵاتم. له حاڵی حازردا زۆر بێ دهسهڵاتم... بهڕاستی دهبێ لهسهرم بکهنهوه (پێ دهکهنێ).

• ڕهنگـــه ههر تـــۆ وانهبی... تهجروبهی تـــۆ... نازانم ئێوه چهند ســـاڵ بوو یهکتان نهدیبوو؟!

- ئێمه... پتر له ده ساڵ و نیو...

• بهڵێ...

- دهڵێن که نازم حیکمهت... نازم حیکمهتیش تهجروبهیهکی وای ههیه...

• بەڵێ... دوای، وابزانم، یانزدە یا دوانزدە ساڵ کە مونەووەری بینییەوە... ژنەکەی...

- بەڵێ...

• هەمووی هـــەر چوار مانگ لەلای مایەوە... ناردییەوە... ئیدی نەشـــیدییەوە... تۆ چۆن بووی؟!

- وەڵڵاهی... من پێم خۆش نییە تازە لێک جویێ بینەوە... تا ئەوەی پێی دەڵێن مەرگە و هادیمولـــــەزات (هادم اللذات) لە یەکمان جویێ نەکاتـــەوە، پێم خۆش نییە، لێی جویێ ببمەوە، ڕاســـتییەکەی ئەوەیە. بەڵام بەڕاســـتی وەکو من، پاش گەڕانەوەشم ئیتر شێعری دڵداریم نەگوتووە و هەر مانایشی نەماوە بۆ من و ڕەنگبێ بڕانی کەلیماتە. یانی، بەڕاستی کەلیمەم بۆ جوانی لەدەست چوو. ئیدی هیچم نەماوە پێی بڵێم. ڕەنگە ئەوەش مەسەلێک بێ، کە ئیتر من چ بڵێم... من کەلیمەی کلاســـیکم لەبارەی شـــێعری کوردیدا پێ غەڵەتە، بەڵام لە شێعری ئەو ڕۆژەدا ئەوەی من لە بارەی ژندا دەڵێم:

بەڕیشـــی بـــۆزەوە ســـوجدەی دەبـــەم مـــن بـــۆ جەمالـــی تۆ
ئـــەدی بۆچـــی دەیانگـــوت دار کـــە پیـــر بـــوو تـــازە دانایە

تازە ئیدی تەماشـــا دەکەم شـــتی وا لەتیفم نایەتەوە خەیاڵ و لەبەر وەی دەســـتم لێ هەڵگرتووە... بەهەزار زەحمەت توانیومە لەو بەینانەدا شـــێعرێک لەسەر حیجابی ئیسلامی بڵێم کە پێم وایە شێعرێکی خراپ نەبێ، ئەمما لەبەرم نییە ئەلعان بۆت بخوێنمەوە.

• ئەمە پیاو بۆ پرســـیارێکی تر ڕادەکێشـــێ... بەڵام مەبەســـتم تۆ خۆت، وەکو مام هێمن، نییە. بەڵکو شـــاعیر بەگشـــتی، ژن هێنان بەلای تۆوە چۆنە، یەعنی شاعیر دەبێ ژن بهێنێ؟!

- وەڵڵاهی، کاکە، ئاخر وەکو عەرزم کردی، من پێم وایە هێندێ کەس، دەگەڕێمەوە بۆ پرسیارەکەی تۆ، هێندێ کەس پێی وایە ئەگەر ژنی هێنا دادەمرکێ و هێندێ کەس... من بۆ خۆم ئەگەر ژنم هێنا بوومە شاعیر، بەڵام نازانم خەڵکی دیکە چۆنە؟

• تۆ پێت وانییە مامۆستا گۆران پاش وەی دایکی ڕووناکی بوو (دەبێ مەبەستی دایکی هێرۆ بێ، نەک دایکی ڕووناک ف.ش) ئیدی شێعری دەربارەی جوانیدا کەم کوتووە؟!

- جوانترین شـــێعرەکانی ئەوانەن کە لـــە بەینی ژن هێنانەکانی و دوای ژن هێنانەکانی گوتوونی...

گوتوویەتی...

بەڵێ...

• نازانم، چونکو تاریخیان نییە... بەداخەوە شـیعری مامۆستا گۆران عەیبێکیان هەیە کە پیاو نازانێ... بیسـتوومە ژنە عەرەبەکەی زۆر جـوان بووە، من کە نەمدیوە. پێت وا نییە دامرکابێ پاش وەی ژنە عەرەبەکەی بووە؟!

- وەڵلاهی، وەک تۆیش باسـت کرد، نازانم، یانی لەبەرئەوەی تاریخەکەی پێوە نییە، پیاو نازانێ...

• بەڵێ... بەڵام من شـاعیرێک دەناسـم، ئەلعان دەتوانم لێرە باسی بکەم، ئەمما پێم خۆش نییە لە زمان منەوە، ئەوە بکوترێ بۆ خۆت قسـەی لەگەڵ دەکەی. ئەمن پێم وایە مامۆسـتا هەژار لەگەڵ ژنی هێنا ئیتر شـیعری جوانی نەگوت. لەگەڵ ژنی دووەمی هێنا شێعری عاشقانەی جوانی نییە... بەڵێ، لەبەرەو موکریاندا، کە دووربۆتەوە، بۆ ماوەیەکی لە برازنم دووربۆتەوە، بڕێک شێعری عاشقانەی جوانی تێدا هەیە، کە ئەویش بۆ ماوەیەکی موختەسـەر بووە. یا لە بابا هەژاری موکریاندا بڕێک عاشـقانە شێعر دەڵێ، بەڵام تۆ پێت وا نییە زۆریان تەقلیدین؟!

- وایە... ڕاستە...

• بەڵێ...؟!

- ڕاستە وایە

بەڵێ... و من لەبیرمە کە هەژارێکی زۆر منداڵ پێش وەی ڕەنگبێ ئەو شـێعرانەی لە ئاڵەکۆکدا بڵاوبووبنەوە، پێش وەی ژن بێنێ دەیتوانی شێعری عاشقانە بڵێ...

چـاوت کە گۆشـەدارە وەکو ڕۆژی نیشـتمان
پەیـدا دەکا هـەرایـەکی لـەو کـوردەوارییە

ئەو شـێعرەی زەمانی زۆر منداڵی مام هەژارییە، زۆریش جوانە. ئەوە مەربووتە بەئەو ڕۆژەی کە لە پشـتی گۆڤاری نیشـتماندا چاپ دەکرا، تەماشـا دەکەی ئەو شێعرەی زۆر جوانە...

• وایە...

- بەڵێ...

• ئەم دوو سێ پرسیارەی دوای هەستێکی وا بەپیاو دەدات، وەکو بڵێی شاعیر، کۆمەڵێ قانوون هەیە کە دەیگرێتەوە، یا کۆمەڵێ چوارچێوە هەیە کە تەنیا بۆ شاعیرە و ڕەنگە بۆ خەڵکی تر نەبێ. من بەش بەحاڵی خۆم ئەوەندە باوەڕم بەوە نییە قانوونی تایبەتی هەبێ بۆ شاعیر، کە خەڵکی دیکە نەگرێتەوە.

- بەڵێ...

• بەڵام، بەهەرحاڵ، دیسان یەک دوو پرسیاری لەو بابەتەت لێ دەکەم. بەلای تۆوە پێوەندی نێوان شاعیر و ئازادی چییە و... چۆنە؟ ڕەنگە وا ڕاستتر بێ بڵێین نووسەر و ئازادی، چونکە مەسەلە تەنیا شاعیر نییە... (ئەگەر ئەم پرسیارەم ئەمڕۆ بکردایە دەمگوت هونەرمەند و ئازادی - ف.ش).

- بەعەقیدەی من... بەڵێ... ئەفسووس... لەوەتی من قەڵەمم بەدەستەوەیە قەتم هەست بەئازادییەک نەکردووە کە قەڵەمی خۆم بەکەیفی خۆم بەردەم... پێم وایە قەید و قیوودێک هەمیشە هەیە کە شاعیر یا نووسەر ناتوانێ ئەو ئازادییەی حیسسی دەکا...

هەرچی دەکەم ئەو خەیاڵەی پێی مەستم (لەڕاستیدا - هەرچەند - ف.ش) بۆی بێتە سەر کاغەز. سەیرە... ئێوە پێتان وایە شاعیرەکانی غەربی یا ئەورووپایی، نووسەرەکانی غەربیش توانیویانە بەو هەموو ئازادییەی، بەرەڵڵایی، یا... نازانم چی شێعر بنووسن؟ ڕەنگبێ هەموو کەس پێی وابێ ئیعترافاتی ڕۆسۆ زۆر سەریحە.

بەڵام تۆ فکر دەکەیەوە ڕۆسۆ شتی شاردۆتەوە یا نە؟! من پێم وایە زۆر شتی شاردۆتەوە... لە هەموو کەس سەریحتری نووسیوە، بەڵام ئایا شاعیرێک ئینسان نییە؟! ئینسانێک جارێک، بڵێی ڕۆسۆ، دەعومری خۆیدا جارێکی زگەشۆرەی نەگرتبێ... تۆ تەواوی ئیعترافاتەکەی بخوێنەوە، قەت باسی وەی تێدا هەیە...؟! (پێ دەکەنێ)...

- جوانە...

- کەوابوو، کاکە بەڕاستی قەت ئەو ئازادییەی کە ئیدەئالە بۆ شاعیر و نووسەر... بەتایبەتی شەرقی، ئیدی بۆ خۆت دەزانی شەرق ئەوپەڕی... بەعەقیدەی من، ئەو ئازادییە، هەڵنەکەوتووە. جا ئەو جار بۆ من پترە، چونکو من...

- بەڵێ... لەپێش هەموو شتێکدا چونکو کوردم... ئەو جارەکانە ماوەیەکی دوور و درێژ، خۆت دەزانی... ئەوەشت با پێ بڵێم، ئەگەر نەکەوتبامە عێراق و، چاپەمەنییەکانی عێراق شێعرەکانیان بۆ چاپ نەکردبام و هەر دە مەتبووعاتی حیزبدا چاپ کرابایە. زۆر لە شێعرکانم دەفەوتان. من ناڵەی جودایيم دەدا بەئۆرگانی حیزبەکەمان، دەیگوت بەمن چ

مەربووتە تۆ مەشـــرووب دەخۆیەوە یا نە... (هەموو پێ دەکەنن)... و ڕەنگبێ لە نالّەی جودایی چاتر من شـــێعرێکم هەیە بە نێوی (ســـووڕی دەوران)، بەڕاستی هەر لە نالّەی... نالّەی جوداییدایە...

تێیدایە...

● بەڵێ...

- من لەوێدا پێشـــبینی ڕووخانی شـــام کردووە... دوو سێ ساڵ پێش ڕووخان... پێم وابوو...

بـــە ئـــەفسانەی دەزانـــن ســـــووڕی دەوران
غـــــولام و ورتکـــەخـۆری دەرکـــی گـــــەوران
بـــەلام ڕۆژێـــک دەبـــێ دەوران بـــــدا ســـوور
لەبـــەر گـــەوران نەبـــێ پشـــتی خەڵـــک کـــوور

● ببوورە... پێش ئەوەی بچمە سەر پرسیارەکەی تر...

- بەڵێ... من لەوەیدا زۆر...

● بۆچی پێت وایە ئەمە پێشبینییە؟! خۆ هەر زۆر کەس وای وتووە و واش دەڵێ کە زۆرداری نامێنێ، هەر دەبێ بڕووخێ و... یانی بووە بەقسەیەکی کە هەموو کەس دەیڵێ... (هەموو پێ دەکەنن)...

- وەڵـــلا... ئەلعان ئەوەیە، ئیـــدی... من حەیاتم داوەتێ، خەڵکی دیکە... ئی خەڵکی دیکە با بردوویەتی... (پێ دەکەنێ)... بەڵێ، ڕاستە... ئەوە مەسەلەیەکی دیکەیە، بەلام من دەمزانی کە زۆردار هەر دەڕووخێ... بەڕاســـتی هێندە نیزیکیشم پێشبینی نەکردبوو... ئەم ڕۆژانە برایەکی عێراقم دی، گوتی ئەتۆ وەسیەتنامەیەکت لەکن خوشکەکەی من هەیە، کە وەســـیەتت کردووە، نووســـیوتە کە ئەگەر مردم چی لێ بکەن. یانی من پێم وابوو لە کوردســـتانی عێراق دەمردم و تازە کوردســـتانی ئێران نابینمـــەوە... یانی ڕووخانی ئەو زۆردارەی بڕێک دوورتر بوو... پێم وابوو دوورترە... بەڕاســـتی ئینقلابی ئێرانی وەکو من دەخەیاڵی خۆمدا پێشبینیم کردبوو، پێم وانەبوو وا هاسان و وا زوو ئیمپریالیزمی پاشەکشە دەکا... ئەگەرچی ئێستاش نەیکردووە، بۆ خۆت دەزانی... ئەوەی زوڵم و زۆرە هەر دەیکا، بەلام نیوە بەزیوێکی، بەڵکە بەزیوە ئیدی...

• دیسان یەکێ لەو شتانەی کە زۆر باسی لێوە دەکرێ، شاعیر و سیاسەت، یا نووسەر و سیاسەت. تۆ پەیوەندی ئەو دووانە چۆن دەبینی؟! سیاسەت شێعر ناکوژێ؟

- وەڵا بەعەقیدەی من، زۆر زەرەر دەدا لە شاعیر، زەرەری زۆر گەورەش دەدا، موقەییەدی دەکا، بەڵام بۆ کوردێک چ بکا؟!پێی وایە ئەوەش ئەرکێکە لەسەر شانی کە دەبێ بۆ ڕزگاری خۆی هەوڵ بدا... ئەمن لە وڵاتێکدا کە ژیانێکی نەتەوایەتی سەربەخۆم هەبا، پێم وایە قەت نەدەچوومە ناو سیاسەتەوە. یانی من پێم وانییە ئەدەب لە سیاسەت دووربێ... ئەوە شتێکی سەیرە... کە هەر کەس دەتوانێ نەوعێک لە ئەدەب بۆ خۆی هەڵبژێرێ... و ئەدەب، هەموو ئەدەبێک، کەم و زۆر لە خزمەتی سیاسەتدا هەر هەیە، بەڵام خۆبەستنەوە بەحیزبێک زۆر زەرەر لە شێعر دەدا. تۆ ڕەنگ بێ هەموو ژمارەکانی ڕۆژنامەی کوردستانت، کە لە عێراق دەردەچوو و ئێمە دەرمان دەکرد، هەمووت...

• بینیومە... بەڵێ...

- بینیوتە و لەوێ کەم شێعری من دە ڕۆژنامەدا چاپ کراوە. ئەو شێعرانەی بێ ئیمزان زۆریان هی منن ئیدی. ئەو دەمەی من حەقم نەبوو هێمنیان لەبن بنووسم. ئەگەر ڕۆژگارێکی «تاریک و ڕوون» بڵاو نەبووباوە تۆ نەتدەزانی «گەرمەشین» هی کام شاعیرە، یا «کاروانی خەبات» هی کام شاعیرە، جا وەرە بەدوایدا بگەڕێ. دەبێ کێ بێ «کاروانی خەبات»ی گوتبێ، دەبێ کێ بێ «ئارەق و تین»ی گوتبێ... مەسەلەن شێعرێکی کە من بۆ تەرمی حاجی قادری کۆییم گوتبوو، ڕۆژنامەکەی خۆمان حازر نەبوو چاپی بکا ئیدی. دەیگوت تۆ تازە ئاشکرابووی و شاعیری ئەو شێعرەی، ئێمە دەمانەوێ شاعیری ئەو شێعرە ئاشکرا نەبێ. تەنیا شێعرێ کە من بەتەواوی، وەکو خاتیرەیەکی، لەززەتم لە شێعری خۆم بردووە، چونکو تەئسیری ئانی کردۆتە سەر خەڵک، ئەو شێعرە بوو کە من بۆ تەرمی حاجی قادری گوتوومە، بۆ کۆتەڵی حاجی قادر گوتم. لەو کۆبوونەوەی کۆیەدا، کاکە، تەئسیری ئانیی هەبوو لەسەر خەڵکەکەی کە لەوێ بوو. زۆرم ئەودەمی خۆ خۆشەویست کە دەتوانم شێعرێکی وا بڵێم...

بەڵام شاعیری کورد، وەک گۆران دەیگوت:

لەپێش هەموو شتێکا چونکو کوردم
چۆلەکەی ناو هەزاران داوی وردم

• هەرچۆنێ بێ، خۆ دەبێ کوردایەتی بکا...

- بەڵێ...

• کوردایەتی لە پارتایەتی جیا دەکەیتەوە؟!

- نەخێر... ئەوەیە عەرزت دەکەم... بەڵام پارتێک کە لە خزمەتی کوردابێ. وەختێکی من پارتێکم دیت کە لە خزمەتی کوردا نەبێ، ئیدی بۆ دەبێ جاش بم کە من دەخزمەتی ئەو پارتییەدا نەبم؟! من دەتوانم لە ڕێگایەکی دیکەدا خزمەتی ئەو کوردە بکەم. بەداخەوە سەرکردەکانی مە زۆر بێ ئینسافن، پێیان وایە هەر کەس دەگەڵ وان نەبێ دوژمنی وانە...

• بەڵام ئەگەر مەسەلەکە لەو چوارچێوەیە ببەینە دەرەوە کە مەبەست هەر تۆ یا شێعری کوردبێ، با هەر باسی شاعیر بەگشتی بکەین... ئایا شاعیر پێویستی بەوە هەیە لە ژیانیدا فەلسەفەیەکی هەبێ؟ خۆی بەفەلسەفەیەکەوە ببەستێتەوە؟!

- نەوەڵڵا... من زۆرم فەلسەفە لە شێعردا...خۆش ناوێ. من پێم وایە شێعر هەر ئەوەیە کە ئیحساساتی ئەو ئینسانەی بێ کە خۆی پێ شاعیرە... بەڵام وا دەبێ هێندێک هەن شاعیری باش کە فەلسەفە بەئەندازەیەکی باش دێننە بەرهەم. عەرزت دەکەم مولاحەزە بفەرموو فەلسەفە ناسکی شێعر دەکوژێ. حاجی قادری کۆیی ئەو شاعیرە مەزنەی ئێمە ئێتر ویستوویەتی فەلسەفەی کوردایەتی، ڕزگاری کورد، بخاتە چوارچێوەی، چونکو وەسیلەیەکی دیکەی نەبووە ئەو بیروڕای خۆی بەکورد بگەینێ، ئیللا شێعر نەبێ، یەعنی نەزم نەبێ... لەبیرت نەچێ... من شێعر و نەزمیش فەرق دەکەم... حاجی قادر ئەگەر تەماشا دەکەی... تەماشای شێعرە غەرامییەکانی دەکەی شاعیرێکی تەواو بووە... بەڵام وەختێکی تەماشای شێعرە سیاسییەکانی دەکەی ئیدی گوێی نەداوەتە جوانی شێعر، هەر ویستوویەتی ئەو پەیغامەی پێیەتی، ئەو ڕیسالەتەی پێیەتی بەخەڵکی ڕابگەیەنێ. تەنیا کەسێکی کە من پێم وایە فەلسەفەشی هەبووە و شێعریش... حافزی شیرازییە، بەعەقیدەی من لە عەینی حاڵدا شێعرەکانی یەکجار زۆر جوان و پڕ مەعنان، شێعریشن، فەلسەفەیەکی زۆر گەورەش لە شێعرەکانیدا هەیە. نوێخوازییەکی زۆر گەورە لە شێعرەکانیدا هەیە کە ئێستاش بۆ من نوێن. مولاحەزە بفەرموو پاش نیزیک بەحەوتسەد ساڵ شێعرەکانی نوێن، ئەوڕۆکانەش نوێن... کەچی (مەسنەوی) کە بەلای ئێمەوە زۆر کتێبێکی گەورەی فەلسەفی یا عیرفانییە، هەریەک شاعیر کوتوویەتی... دیوانی شەمس و مەسنەویش هەر شاعیرێک کوتوویەتی. لە دیوانی شەمسدا لەبارەی قالب و کەلیمات و ئەوەدا زۆر گەورەترە، بەڵام لە

مەســـنەویدا فەلسەفەکەی گەورەترە... نازانم... لێرەش دەبێتە دوو ئینسان لە جێگایەکی توانیویەتـــی قالبی جوان، کەلیماتـــی جوان، فکری جوان لە شـــێعری خۆیدا بگونجێنێ. دەمەســـنەویدا زۆری گوێ نەداوەتە قافیە و وەزن و کەلیماتی جوان، هەر ویســـتوویەتی فەلسەفەکەی نیشان بدا، عیرفانەکەی نیشان بدا...

● باشـــە ئەم ئیمتیازە بۆ تەنها دەدەیت بەحافز خۆ شاعیرە سۆفییەکان، بەگشتی یا بڵێین ئەدەبی ســـۆفی، ئەگەر هەمووشی نەبێ، ئەوا بەشـــێکی زۆری، شتی زۆر جوانیان وتووە، ئەوجا ســـۆفیگەری نەک هەر لای ئیســـلام بەڵکە ئەوەی بەزمانانی ئەوروپایی پێی دەڵێن mysticism دەورێکی گەورەی لە ئەدەبدا بینیوە...

- جا ئەوە ســـەیرە کە منیش بەخیلافی، بەپێچەوانەی هەموو کەس حافزم پێ سۆفی نییە.

● من مەبەستم بەستنەوەی فەلسەفەیە بەشێعرەوە...

- بەڵێ...

● خۆ سۆفیزمیش...

بەڵـــێ بۆ خۆی فەلســـەفەیەکە. جـــا ئەو جار بێتە ســـەر ئەوە. ئەگەر بێیتە ســـەر سۆفیزمیش... هەن، شـــاعیری وا کە بەڕاستی سۆفیزمیان لە شێعردا زۆر جوان کوتووە، وەکو مەحوی خۆمان... یا مەولەوی خۆمان، ســـەید عەبدولڕەحیمی مەولەوی بەڕاســـتی توانیویەتی؛ سۆفیزمی بەشتێکی مومتاز دەزانم، دەنا دیوانی شاعیرەکانی دیکەی فارسیش هی وای زۆر تێدایە... سەنایی باس دەکەی، عێراقی باس دەکەی، بەڕاستی ئەوانەش زۆریان هەن، شاعیری زۆر بەرز، سۆفیزمیان زۆر چاک هێناوەتە ناو چوارچێوەی شێعرەوە... بەڵام حافیز من پێم وایە زۆر بەرزترە لە سۆفیزمیش، پێم وایە عارفێکی زۆر گەورەیە کە دەڵێ:

بیـــا تـــا گل برافشـــانیم و مـــی درســـاغر اندازیـــم
فلـــک را ســـقف بشـــکافیم و طـــرح نـــو در اندازیـــم
اگـــر غـــم لشـــکر انگیـــزد کـــه خـــون عاشـــقان ریـــزد
مـــن و ســـاقی بهـــم ســـازیم و بنیـــادش براندازیـــم

کوا ئەوە لەگەڵ شێعری سۆفییەکی وەک یەک دەچێ، ئەوە شێعرێکە نازانم لە کوێیە. هەتا مەسەلەن خەڵک پێی وایە... خەییام زۆر مەشهوورە، کەچی، من سەیرە کە هیچ...

پێم وایە خەییام نە فەلسەفەی هەبووە و نە هیچ... پێم وایە شک و دوودڵی و تەردیدێک لە شێعرەکانیدا گونجاوە، کە بۆ خۆشی ئینسانێکی شەککاکە، کە نازانێ... من فەلسەفەی خەییامم هیچ بەلاوە فەلسەفەیەکی عەجایب و غەرایب نییە. ئیدی ئەوە عەقیدەی شەخسی خۆمە. خەڵکی دیکە نازانم تۆ چ بەراوردێکی لەوەی دەکەی کە من فەلسەفەی خەییامم زۆر پێ فەلسەفەیەکی سەیر نییە.

• ئەی جەلالەددینی ڕوومی؟ تۆ لە باشترین شێعرتا کە ناڵەی جوداییە، لە دوو شوێنا پەنات بردۆتە بەر جەلالەددینی ڕوومی... بۆچی؟

- بەڵێ... من پێم وایە عارفێکی یەکجار زۆر گەورەیە...

• لەبەر عارفییەکەی یا لەبەر شێعرەکانی؟

- عەرزت دەکەم... عەرزم کردی لە شەمسدا... لە دیوانی شەمسدا شاعیرێکی زۆر گەورەیە... لە مەسنەویدا ئەو شاعیرە نییە، یان ساحیبی ئەو قالبە کە لەوێدا ئیستیفادەی لێ کردووە، مەسەلەن «خود» و «بەد - بد» کە ئێمە ئەلعان تەلەفوزی دەکەین، زۆر جاری کردۆتە قافیە، کە ئەودەمی زۆر عەیب بووە، بەڵام گوێی نەداوەتە قافیە... ئەگەر تەنیا موقەدیمەکەی کە من... منیش هەر زۆر لە موقەدیمەکەی موتەئەسیرم: بشنو از نی چون حکایت می کند.

کاکە، ئیدی ئەوە... ئەلعانیش ئەمن هەر تێیدا حەبسم... لە موقەدیمەی بەولاوەتر ناچم... پێم وایە موعجیزەیە، شێعر نییە... لە موعجیزەش گەورەترە... بەڵام لە دیوانی شەمسدا کە دەڵێ... تەماشای ئەو شتە جوان و تازەی، کە ئەلعانیش هەر تازەیە:

دی شیخ با چراغ همی گشت گرد شهر
کز دیو و دد ملولوم و انسانم آرزوست

لەو دەمێوە لە ئینسان دەگەڕێ، ئێمە ئەلعانیش لە قەڕنی بیستەمدا... ئاخر و ئۆخری قەڕنی بیستەمدا هەر لە ئینسان دەگەڕێین...

• بەڵام دیۆجین، ئەوەی یۆنانی، پێش ئەو، دەڵێن بەچراوە دەگەڕا، دەیگوت لە ئینسان دەگەڕێم...

- بەڵێ... ئیدی ئەو... بەڵام ئەو خستوویەتە ئەو زوبانە جوانەوە... لە ئینسان دەگەڕێ... بەڕاستی لە ئینسان دەگەڕێ...

• باشە پێت وانییە ئەم ئیعجابەی تۆ، ئەم خۆشەویستنەی تۆ، بۆجەلالەددین مەسەلە ئەوەیە تۆ زیاتر فارسی دەخوێنیتەوە...

ـ بەڵێ... جا من چ بکەم... غەیری فارسی و کوردی چ دیکە نازانم... زبانی دیکە نازانم غەیری فارسی و کوردی و... کوردییەکانیشمان... بەخوای... کاکە... مامۆستای وا هەیە دەڵێ... مێژووی ئەدەبی شەش هەزار شاعیرم کۆ کردۆتەوە، بەڵام ئەمن هەرچەند دەیانبژێرم هەر قامکەکانم بەسن بۆ شاعیرە گەورەکانمان... بۆ شاعیرە گەورەکانی پێشوومان و لەنێو لاوەکاندا دەبینم هەن و ئەمما ئیدی وێستا کاڵ و وێستا مەجالیان نییە شێعر بڵێن و... چووزانم، هەزار دەرد و گرفتاری کە بۆ خۆت دەزانی بۆ شاعیری کورد هەیە. بەڵام شاعیرە گەورەکانی مە... مامۆستا عەلائەددین سەجادی، هێندەی گڵ لەسەر وییە، هێندە عومری لاوەکانمان بن کە دەیانەوێ مێژووی ئەدەبی کوردی ئینشائەڵڵا بنووسن... ئەو کتێبە زەلامە، پێم وایە دوازدە شاعیرە باسیان دەکا، کە هیچیشیانی نەتوانیوە بەخەڵک بناسێنێ ئەوەیە کە... کاکە چ بکەین... لەبەر وەی ڕوو دەکەمە ئەدەبی فارسی، بڵێم چی، ئەدەبی فارسی ئەدەبێکی دەوڵەمەندە.

• تۆ باسی حافز و مەولانات زیاتر کرد، ئەدەبی فارسی هیچی تری تیا نییە؟!

ـ هاهـ... شاعیری زۆر گەورەی تریش هەیە... مەسەلەن گەنجەوی، کە کەسیش نازانێ میللەتی چییە.

• دەڵێن کوردە...

کوردە دەڵێ کوردە، چونکو دایکی:

گر مادر من رئیسەء کرد
مادر صفتانە پیش من مرد

ئەوە گومان لەوەیدا نییە دایکی کوردە. ترکیش دەڵێن ترکە، چونکو قەبری لە گەنجەیە و ژنێکیشی هەبووە بەنێوی «ئافاق» ترک بووە. بەڵام من عەقیدەم وایە نە لاوانەوەی رەئیسە خانمی دایکی کردوویەتییە کاژێک (پێ دەکەنێ)، نە ئافاق خانم کردوویەتییە پانتورکیست، نە... پیاو نازانێ بابیشی کێیە و بەڕاستی... بۆ خۆی... ناوی دەبا، بەڵام میللییەتەکەی ناڵێ بۆ خۆشی بەمیللییەتی نەنازیوە، وەک فیردۆسی دەڵێ:

بسی رنج بردم در این سال سی
عجم زنده کردم بدین فارسی

بەعەقیدەی من ئەو عەجەمی زیندوو کردۆتەوە بەپێنج گەنجەکەی، بەڵام نەیگوتووە زیندووشم کردۆتەوە... بەزمانی فارسی چاک دەردەبڕێ. ڕەنگبێ تورکیشی زانیبێ، تۆ پێت وایە پیاو دایکی کوردبێ و کوردی نەزانێ، بەعەقیدەی من زانیویەتی...

• دەبێ زمانی دایکیشی زانیبێ...

- ژنیشی کورد (بێگومان مەبەستی مامۆستا هێمن تورکە، نەک کورد. ف.ش) بێ، ئیدی چۆن، چۆن نازی ئەو خانمەی هێندەی خۆشویستووە... پێم وانییە بەلالی ئەویش ڕازی بکات... بەزیانی بەینەلمیلەلی (بین المللی) ئەوە کوا جێبەجێ دەبێ (پێ دەکەنێ)... بەڵام «فارسی» پێی وا بووە موناسیبترە بۆ شێعرەکەی، بۆ ئیحساساتەکەی. و لە هیچ کوێ نالێ من بۆیەم ئەو شێعرە بەفارسی گوت پێم وایە فارسی چاترە لە تورکی یا لە کوردی. بەڵام تەواوی ئاسارەکەی، حەتتا بۆ نموونەش ئێمە نابینین ئەم کابرایە میسرەعێکی کوردی کوتبێ، وەکو هێندێک بۆ خۆت دەزانی، شاعیرەکانیمە، هی قەرنی، نۆزدەمان، بۆوەی کە بلێ فارسی دەزانین، ئەقەللەن... باوەڕ بفەرموو وەختێکی دیوانی مەحوی بڵاوبۆوە من زانیم مامۆستا گۆران فارسی باش نەزانیوە، چونکو کاکەی فەللاح بۆی گێڕامەوە کوتی: مامۆستا دەڵێ ئێوە شێعرەکانی مەحوی مەعنا نازانن، هونەری مەحوی لە فارسی گوتنەکەیدایە، وە حاڵێکی من دەزانم، فارسییەکانی بەداخەوە هەر کاوێژی کوردییەکانێتی (پێ دەکەنێ)... وە لە کوردییەکەیدا زۆر چاکی پتر دەربڕیوە، کەوابوو...

• ئەی مەولانا فارس بوو، تورک بوو، چ بوو، بەلای تۆوە؟!

- وەڵڵاهی، کاکە، ئەویش... بڕوا... نازانم... لە بەڵخەوە هاتووە، بەڵخیش ئەو دەمی... فارسی زوبانێکی... ڕەواجی هەبووە، نووسین بەفارسی بووە، تۆ بۆ خۆت، کاکە فەرهاد، پێت وایە تاران بەقەد سولەیمانی تۆ فەرەیدوون و ئیرەج و نازانم گەرشاسب و... ئەوی تێدان... ئەسفەندیار و... وەڵڵاهی ڕەنگبێ، تاران بەقەد سولەیمانی سی ساڵ لەوەی پێش ئەسفەندیاری تێدا نییە... ئەدەبی فارسی ڕۆییوە کاکە... ئەدەبی فارسی ڕۆییوە، وای لێ کردوون کە پادشایەکانی عوسمانی، کە بۆ خۆت دەزانی خەلیفەکانی

عوسمانی ویستوویانە، هەمیشە شەڕیان بووە لەگەڵ فارس، کەچی بەفارسییان شێعر گوتووە بۆ خۆیان. من زۆر بەزەحمەت، لە بولغاریا بووم، فێری ئەو خەتە عەجایب و غەرایبەی بووم کە ئەوان پێیان دەنووسی، بۆ ئەوەی تابلۆیەکی بخوێنمەوە. ڕۆژێکی بەبەر دەرکێکدا ڕۆیشتم، تەماشام کرد لێی نووسراوە «مەیخانە» ئەوپەڕی تەعەجوبم کرد، گوتم کاکە مەیخانە چ دەکا لە بولغارستانێ؟! تەماشا دەکەم لێرەڕا ڕۆییوە، چۆتە تورکیە و لە تورکیەڕا، لەگەڵ تورکان چۆوەتە بۆ بولغارستان و لەوێ بە «باڕ»ێ کە تەواوی ئەورووپایی دەڵێن باڕ...

- لەوێ بۆتە مەیخانە...

- لەوێ بۆتە مەیخانە... کەوابوو ئەدەبی فارسی ڕۆییوە ئیدی... ئێمەی کورد، سەیرە، دیوانی خانای قوبادیت نازانم بەنەزەر گەییوە یا نا؟ ئێستاش، ئەمن مەم و زینێکی کۆنم، ئەلعان، لێرە لەکن ڕەفیقەکەت هەیە، کە ئەودەمی هەمزە بڵاوی کردۆتەوە، سەر بەحسەکانی هەموو بەفارسی نووسیوە...

- ڕاستە...

- کەوابوو ئێمە پێمان وا نەبووە کوردی... بابی مە پێی وا نەبووە کوردی نەسری پێ دەنووسرێ. هەر پێی وابووە شێعری مومکینە پێ بکوترێ، ئەمما نەسری نابێ پێ بنووسرێ، حاڵێکی ئەمە دەزانین کە بەڕاستی دەتوانین پەخشانی زۆر بەرز بەزمانی کوردی بنووسین. من «شازادە و گەدا»م لە فارسیڕا، دیارە، تەرجەمە کردووە، هی مارک تۆینی. لەبیرمە بەموتەرجیمە فارسییەکەی، کە بەڕاستی جێی فەخری ئێران، وە ناتوانم بڵێم جێی فەخری کوردە، با وجوودی کە کوردە، چونکو خزمەتی بەزمانی فارسی پتر کردووە، بەداخەوە. کوردی وا باش نازانێ ئەگەرچی کوردیش دەزانێ، ئاغای محەمەدی قازی، کە ئەگەر ئیشائەڵڵا ڕێت لە تارانێ کەوتووە بەخزمەتی بگە، بەڕاستی پیاوێکی زۆر گەورەی کوردە... ئەو... نازانم لە چ زەمانێکڕا وەری گێڕاوەتە سەر فارسی، منیش لەسەر فارسییەکەی وێڕا کردوومەتە کوردی. بەداخەوە ئێستاش چاپ نەکراوە. هەر لە عێراقیشم کردبووە کوردی. وە لێرەدا بەحسێکی دیکە دێتە گۆڕێ. من دەعەینی حاڵدا کە ناڵەی جودابیم دەگوت، بۆ ئەوەی کە برێکیش دڵی خۆم خۆش بێ و پێکەنینێک بێتە دڵم، شازادە و گەداشم تەرجەمە دەکرد کە کتێبێکی تەنز و... ڕۆژێکی عەرزم کرد، گوتم مامۆستا من شازادە و گەدام لەسەر فارسییەکەی تۆ تەرجەمە کردووە، دە زۆر جێگایاندا پێم وایە ڕەتم کردووە لە تۆ، بەڵام لە جێگای واشە زۆر دەست کورتم... گوتی-

تەوازوعـــی فەرموو ـ فەرمـــووی تۆ نەخێر هەر چاترت کردووە . بەڵام واقعییەت ئەوەیە، لە جێیەکی من گەیشـــتووم باســـی هەژاری، فەقیری، نەداری، باســـی هەژاری و فەقیری و نەداری و چارەڕەشی و بەدبەختی دەکەم، بەبێ شک چاکم کردووە، چونکو ئەوەندەم لە ئیختیاردایە و فرمێسک و ڕۆندک و نازانم چم لە ئیختیاردایە .

● لای فارس نەبووە ...

ـ لای فارس نییە . بەڵام وەختێکی دەگەمە تەخت و تاج و پادشـــا و تالاری پادشـــایی و پەردەی پادشـــایی و سفرەی پادشایی، تەماشـــا دەکەم منێکی کە لەسەر کەوڵی ڕەق نانـــم خواردووە، چۆن دەتوانم، ئەو کەلیماتانەی لە کوێ بێنم کاکە ... منێکی کە بەنان و ماســـت و لۆرک و شـــیرێژ پەیدا بووم، کوا دەزانم باسی خۆراکی پادشایانە بکەم و لەوێدا زەعیفم . من خۆم ئیعتراف دەکەم زەعیفم ... لەباتی ئەعلا حەزرەتی قەدەر قودرەتی نازانم هومایەنفـــەڕی نازانم چـــی، ئێمە هەمانە و نیمانە خاوەن شـــکۆیە (پێ دەکەنێ)، ئەویش دروست کراوە بۆ خۆت دەزانی .

● باســـی نەسر و شێعر و ئەوەت هێنایە پێشەوە، باسێکی چاکە! زۆر کەس پێی وایە تۆ نەسرت لە شێعرت جوانترە!

ـ وەڵڵاهی منیش ... هەر لە ئەوەڵی موساحەبەکەمدا کوتم، ئەگەر کورد نەبام، مەجبوور نەبووم ئیحساســـاتی خۆم بەشـــێعرەوە بەخەڵک ڕابگەینم، منیش پێم وایە نەسر نووسینم خۆشترە . وەنەبێ بۆ خۆم موخالیفی ئەو کەسانە بم کە وا دەڵێن .

● بێجگە لە ئەدەبی فارسی، ئەدەبی میللەتانی‌تر چی و چەندت خوێندۆتەوە، مەبەستم لە ڕێگەی فارسییەوە ...؟!

ـ بەڵێ ... هەر لە ڕێگەی فارســـییەوە ... وەڵڵاهی، کاکـــە، من تەقریبەن ڕەنگبێ دوو ســـاڵ بێ، موتالەعەم لە کەمـــی داوە، چونکو کاری دیکەم هەیـــە، بەداخەوە موتالەعەم کەمە، دەنا پێم وایە تەواوی شـــاکارەکانی ئەدەبی غەربی کە بەفارســـی تەرجەمە کراون خوێندوومەتەوە . مەســـەلەن پێم وایە هیچی چیخۆف و تۆڵســـتۆی و شـــۆلۆخۆف و ئەوە نەمابێ نەمخوێندبێتەوە .

● ئی دیستۆفسکی و شکسپیر؟!

ـ شکسپیر کاکە، من بەڕاستی لە شێعری تەرجەمە ... شێعری شکسپیرم خوێندوونەوە، بەڵام من لە شێعری تەرجەمەکراو ئەو لەززەتە نابەم کە ... وەختێکی هاملێت دەخوێنمەوە نازانم، بەڕاستی ناتوانم گەورەیی شکسپیرێک کە بۆ منی تەشریح دەکەن، بەو هاملێتەی ...

دۆنی ئارام دەخوێنمەوە و شـــۆلۆخۆفی وا دەناسم. وەختێکی جەنگ و سوڵحی تۆلستۆی دەخوێنمـــەوە، وەختێک ئاناکارنینای دەخوێنمـــەوە، وەختێکی چیرۆکەکانی جەک لەندەن و ئەوی دیکە، نێوی چییە پیاوا!! (خوشـــەهای خشـــم) هی کێیـــە، نازانم، دەخوێنمەوە، بەڕاســـتی ئەو نێوە ئەوروپاییانەش هێندە ناخۆش دێتە بەر گوێی پیاوی نازانم بیانڵێم. ئەمما، بەڵێ شاکارەکانی ئەدەبیاتی غەریم هەموو...

• جۆن شتاینبێکی ناوە...

- بەڵێ... بەڵێ... وەختێکی (خوشـــەهای خشم) دەخوێنمەوە دەزانم چی گوتووە... بەڵێ... بەڕاستی... باسی دۆمای کرد... ئەلیکساندر دۆما منی زۆر کێشا بۆ لای... دیارە بـــۆ خۆت دەزانی زۆر ڕۆمانتیکن نووســـینەکانی. بەڵام بەڕاســـتی پیاوی بەزەوق دەکەن، یانی پیـــاو ناتوانێ... فێری خوێندنـــەوەی دەبێ... وەختێکی ســـێ چەوەندەری دۆمای دەخوێنییەوە ئیدی ناتوانی دەســـت لە خوێندنەوەی هەڵگری. پێم وایە حەتا من لەبیرمە بەجەوانی چیرۆکەکانی پۆلیسیشم دەخوێندەوە و زۆریشم بەلاوە خۆش بوو...

• شەرلۆک هۆڵمز و شتی وا...؟!

- بەڵێ... ئەوانەشم دەخوێندەوە و زۆریشم بەلاوە خۆش بوو. ئەم ڕۆژانە باسی ئەوانەم بەوانە کرد، دوایە دەســـتم بەخوێندنەوەکانی دۆما و نووسەرانی ڕۆمانتیکی فەرانسەیی... زیاتر ئەودەمی لە فەرانســـەوە شت دەکرا بەفارسی... باوەڕ دەکەی تۆ، من (بینوایان)ی: فیکتۆر هۆگۆم لە سێ ڕۆژاندا خوێندبێتەوە چونکو ڕەفیقەکەم بەئەمانەتی دامێ، گوتی لە ســـێ ڕۆژان زیاتر نابێ و هەمووشـــم خوێندۆتەوە و ئەلعانیش کە دەیکەمەوە، ڕەنگبێ چل ساڵ ڕابردبێ بەسەر ئەو خوێندنەوەی مندا، ئەگەر دەیکەمەوە، تەماشا دەکەم دێتەوە بیرم، ئەودەمـــی هێندە بەدیققەتم خوێندۆتەوە. ئەلعان وا نیم، بەداخەوە، کتێبێکی دەخوێنمەوە لەبیرم دەچێتەوە. ئەمما بەمنداڵی خوێندوومەتەوە، بەجەوانی خوێندوومەتەوە، تازە ئیدی تازەگی بۆ من نەماوە.

• باش بوو هێناتە ســـەر باســـی خوێندنەوە، تۆ چیت خوێندۆتەوە، چ دەخوێنیتەوە؟ یانی خوێندنەوەکانت زیاتر لە چ مەجالێکدان؟!

وەڵڵاهی کاکە، من بەڕاستی عەلاقەیەکی زۆرم بەداستان هەیە، ڕۆمان هەیە...

• تۆ خۆت شاعیری و داستان زۆرتر دەخوێنیتەوە...

- زۆرتر دەخوێنمەوە... زۆر سەیرە، باوەڕ بفەرموو وەختێ دیوانی شاعیرێکم وەدەست دەکـــەوێ، لە پێشـــدا موقەدیمەکەی دەخوێنمـــەوە. پێم وایە لە پێشـــدا موقەدیمەکەی

بخوێنمەوە تا بچمە سەر شێعرەکانی. پێم خۆشە بزانم نەسرەکە چۆن نووسراوە لە بارەیدا، ئەو شـــاعیرە چۆن بەمن ناســـێنراوە بەڵێ، ڕۆمان و داستان دەخوێنمەوە. بەڵام تۆ نازانی بەڕاستی لە فارسیشدا، بێجگە لەوەی تەرجومە کراون، ئەمجار خۆشیان، فارسی بەڕاستی نووســـەر و شـــاعیری گەورەیان هەیە، نووســـەری گەورەیان هەیە. باوەڕ بکە ئەو بەینانە کتێبێکـــم خوێندەوە، (از صبا تا نیما) ئەدەبی کوردی لە بەینی دوو شـــاعیردا، شـــاعیرێک کە...

● ئەدەبی فارسی...

- بەڵێ... ئی فارســـی...، بەڵێ... باوەڕ بفەرموو پیاو تەعەججوب دەکا، ئەو ئینسانە چەندی موتالەعە کردووە بۆ نووســـینی ئەو کتێبە، وە چۆنی توانیوە نەســـر نووسەکان و شـــاعیرەکانی لە (صبا) وە تا (نیما) - پێم وایە قەڕنێک یا قەڕن و نیوێکی بەینە هەمووی بەخەڵک ناساندووە. نە ئەوەی کە مەسەلا عیشقی هەمەدانی بابی نێوی سەید ئەبولقاسمی کوردســـتانی بووە، ئەوە موهیم نەبووە لە نـــەزەر ویدا، چی کوتووە ئەو کابرایە، ئەوە بۆ وی موهیم بووە، وە تەحلیلی کە ئەو کردوویەتی لەسەر ئەوە، کە بەداخەوە ئێمە وێستاش شـــتێکی وامان لە ئەدەبی کوردیـــدا نییە. ئەوەش هی چییە... من خودای نەخواســـتە، پێم وابێ کورد بێ ئیســـتیعدادە؟! نا... خودای نەخواســـتەش نییە، چونکو بڕوام بەوەی هەیە کە کورد بەئیســـتیعدادە، بەڵام مەجالی نییە کاکـــە. ئەلعان ئایە ئەگەر محەممەدی قازی مەجالی با، ئەو هەموو کتێبەی کە بەفارســـی تەرجەمە کردووە - ڕەنگبێ بۆ خۆشی حیسابیان نەزانێ چەندی کتێب تەرجەمە کردووە - بەفارسی تەرجەمە دەکرد؟! نا... پێم وایە ئەگەر لە کوردســـتانێکدا با بۆ کوردی تەرجەمە دەکرد. وە ئەلعان تەسمیمی گرتووە کە ئەوەی تەرجەمەی دەکا، حەددی ئەقەل حەول دا شـــتێ تەرجەمە بکا لەســـەر کوردی شت تێدابێ، کە ئەلعان کورد و کوردستانەکەی نیکیتینی لەبەر تەرجەمە دایە و ئەو ڕۆژانە پێم وایە، ئینشـــائەڵڵا دەگاتە دەستمان و ئەگەر منیش بمێنم یا خۆم تەرجەمەی دەکەمە ســـەر کوردی یا یەکی دیکە وادار دەکەم کە تەرجەمەی بکاتە ســـەر کوردی. یەکێک لە مامۆستاکان کتێبێکی عەرەبی... من نەمدی، ئەو دەمی چاپ نەکرابوو، گوایە، دەبێ پاش من چاپ کرابێ... قەتم لەبیر ناچێ و، ئەوە داخێکە لە دڵما. کوتم تۆ بۆ لەسەر ئەحمەدی خانی بەعەرەبی دەنووســـی، خۆ وێســـتا کـــورد ئەحمەدی خانی نەناســـیوە، بۆ عەرەبی دەناسێنی؟!... کوتی وەڵڵاهی کاکە ئەوە پوولی پتر تێدایە... باوەڕم پێ دەکەی، بۆ خۆم لێم بیستووە، ئایا من دەبێ چ بکەم ئەحمەدی خانی ناناسم وەکو... وەک ئەو دەیناسێ، یا وەک هەژار دەیناســـێ، من نایناسم. وە لەبەری پاڕامەوە، کوتم بریا تەرجەمەت نەکردبا

شێعر بەشـێعر پێت ناساندباین... پێت ناساندباین خانی چییە، بەڕاستی خانی ناناسین، بەڕاستی نازانین چ بلیمەتێک بووە... بەخۆڕایی نییە کاکە، ڕەنگبێ لە جێگایەکی دیکەشدا نووسـیومە کە کاکە ئێوە چ هەرا و هۆریایەکتانە. شـێعر هەر بەکوردی بڵێن و کەلیمەی عەرەبی تێدا نەبێ و... خۆ بۆ مەم و زین دەبێ تەماشـای قامووسـی فیرووزئابادی بکەی تا لە کەلیمەکانی بگەی، بەڵام تا وێستا، بۆ خۆت دەزانی، بەچەند زمانی دنیایە تەرجەمە کراوە مەم و زین...

- بەزۆر زمان...

- بەڵێ... کەوابوو بەوەی کە: (سـەرنامە بەنامی تۆیە ئەڵڵا) بەوەی پێم وا نییە خانی لەبەر چاوی دنیایە کەوتبێ، شاعیرێکی گەورەیە.

ڕاستە... خانی... ئەڵبەتە دوایی دێینە سەر خانی... خانی تەنیا شاعیر نییە، موفەککیرە، خاوەن بیرە، بیریارە، دەردی کاک مەسعوود دەڵێ... وە باوکی کوردایەتیشە...

- بەڵێ...

- یەکەم کەسە کوردایەتی کردووە و بەپرۆگرامیش کردوویەتی...

بەڵێ بەپرۆگرامیش... وە من... با ئەوەشـت عەرزکەم، کە کوردایەتی، یا ناسیۆنالیزم لە شـێعری خانیدا، دیفاع لە هەژارترین، چارەڕەشترین قەومی دنیایە بووە، وە حەتا ئەو کەسـانەی کە موعتەقید بەناسـیۆنالیزمیش نین، ئەگەر لە موقابیلی ئەوەیدا، ئەگەر بڵێم ئەوە ناسیۆنالیستە زوڵمە... ئەوە ناسیۆنالیستی نییە... دیفاع لە...

- بۆ خۆت دەزانی... ئەو باسەی کە زۆر جار خەڵک وای باس دەکەن... شەڕی نێوان، یا بڵێین پێوەندیی نووسـەر و ڕەخنەگر... تۆ چۆنی دەبینی؟! بۆ خۆت تەجرووبەی خۆت لەو بارەیەدا چۆن بووە؟

- وەڵڵاهی، کاکە من، بەداخەوە، کەم ڕەخنەگری وام دیوە، کە لە کوردستاندا، لە خۆم ڕەخنەی باش بگرێ... بەڵام زۆر بڕوام بەڕەخنەگر هەیە. من پێم وایە ڕەخنەیە نووسەر و شـاعیر دەکاتە نووسەر و شاعیر. وە هەر شاعیرێکی یا نووسەرێکی، لە ترسی ڕەخنەگر، دەسـتی بەقەڵەمەوە نەلەرزیبێ وەختی نووسینێ پێم وایە قەت ناگاتە... نازانم لە کوێدا خوێندوومەتەوە دەڵێ شاعیرێک بەڕەخنەگرێکی کوت، گوتی ئەمن دەچمە هەر جێگایەکی پەیکەری شـاعیرێکی لێیە، بەڵام تا ئێسـتا پەیکەری ڕەخنەگرێکم نەدیوە لە هیچ کوێ. گوتی ئاخر لە سایەی ئێمەیە کە ئێوە...

- پەیکەرتان بۆ دەکرێ...

- پەیکەرتـــان بـــۆ دەکرێ... بەڵێ... من پێم وایە ڕەخنەگر زۆر باشـــە، وە بەداخەوە کـــورد... من... لە کوردســـتانی عێراق دەگەڵ مەتبووعات ســـەروکارم بووە، خەڵک زۆر دوژمنایەتـــی لەگـــەڵ پیاوی پەیدا دەکرد ئەگەر ڕەخنەی لێ دەگرت. تەنیا کەســـێکی کە ڕەخنەیـــان لێ گرت و ڕەخنەیەکی بەعەقیدەی من بەجێش نەبوو، هی دڵشـــاد محەممەد ئەمینە لەسەر من. خۆی لێ شاردمەوە، ڕۆژێکی لێی گەڕام، ماچم کرد، کوتم کاکە گیان، تۆ بوویە باعیسی ئەو هەموو هەرایەی...

● لەسەر تاریک و ڕوون کرا...

- لەســـەر تاریک و ڕوون... نەخێر، وەڵڵاهی بەکەیفی خۆتم لەسەر بنووسە... زۆریشم پـــێ خۆش بوو... ئەلعانیش هـــەر پێم وایە کە ڕەخنەگـــر زۆر زۆر دەورێکی گەورەی لە بووژاندنەوەی ئەدەب و فەرهەنگی میللەتێکدا هەیە.

● ئـــەی بڵاوکردنەوە چۆنە بەڵاتەوە؟ زۆر کەس پێی وایە کە پیاو مەجالی هەبوو بڵاو بکاتەوە، شـــتی خراپیش دەڵێ... وای لێ دەکا، حەز لە بڵاوکردنەوە کردن وای لێ دەکا کە شتی کاڵ و کرچیش بخاتە سەر لاپەڕان...

- وەڵڵاهـــی، کاکە، ئیـــدی،... من هەر ئەو ڕۆژانەش دەگەڵ مامۆســـتا هەژار لەبارەی وەیدا موناقەشـــەیەکمان بوو. من پێم وایە هەموو نووســـینەکانی ئەو کەسانەی دە پازدە کتێبیان نووسیوە، بەئەندازەی شێعری «شوکری فەزڵی»م بەلاوە موهیم نییە... هەر ئەو غەزەلەیشـــم لێ دیوە، ئەو پێنج شـــەش شێعرەی بۆ کوردی گوتووە. کار کە ڕووی ئێستە لە هەورازە سەرەولێژی نەکەی... (ڕاستییەکەی: ئیش کە ڕووی ئەمرۆ...ف) من پێم وایە کـــەم و پوخت زۆر چاکترە، وەک زۆر و... لەگەڵ زۆر و بۆری یەکجار موخالیفم. پێم وایە کەمی بنووسی و چاکی بنووسی باشە.

● سانسۆرت پێ چۆنە؟!

- وەڵڵاهی لێی بێزارم...

● سانسۆری سیاسی ئەڵبەتە...

بەڵێ... بەڵێ... ئیدی... وەڵڵاهی لە هەموو نەوعە سانسۆرێکی بێزارم...

● ئەی هەندێ جار پیاو خۆیشی دەبێ بەسانسۆری خۆی...

- بەڵێ، لێی گەڕێ بۆ خۆی، یا نووسەر بۆ خۆی سانسۆری خۆی بکا...

● باشترە...؟!

- باشترە... دەزانی، سانسۆر زۆر لە زەوق دەدا! لە حەتتا سانسۆری ئەخلاقی، حەتتا

سانســۆری نازانم عەقیدەتی. بەعەقیدەی من لێی گەڕێ، پێی بڵێ خۆت خۆت سانســۆر بکە نووســەرا! نووســەرێکی عەقلی وەی نەبێ خۆی خۆی سانسۆر بکا حەیفە هەر قەڵەم بەدەسەوە بگرێ.

● یانی لە کوردستانێکدا ئەگەر تۆ وەزیری ڕاگەیاندن بی، چ دەکەی...

- وەڵڵاهی ئەگەر (پێ دەکەنێ)...

● کە ناشبێ...

- بەڵێ... دیارە... (آرزو بر جوانان عیب نیســت)، لە فارسیشــدا شــتی وا هەیە... بــەڵام قەت ئەوەی نابینم. ئەمما ئەگەر بیبینم... ئیللا شــتی خراپ نەبێ... ها... (پێ دەکەنێ).

● شتی خراپ چییە؟!

- شتی خراپ، لە باری ئەدەبییەوە ئەرزشی نەبێ، دەنا لە باری دیکەوە هەرچی دەیڵێ من سانسۆری ناکەم. بەڵام کەسێکی بەڕاستی ئەرزشی نەبێ و بیەوێ خۆ بەسەر خەڵکیدا بسەپێنێ ڕەنگبێ (پێ دەکەنێ) نەیەڵم شتی وی چاپ بکرێ...

● ئەی باشە، باشتر نییە ئەوەش بکەوێتە بەرچاوی خەڵک و خەڵک بۆ خۆی بڵێ تۆ خراپی...؟

- کاکــە هێند دواکەوتووین، بەداخەوە. مامۆســتا زەبیحی دەیکــوت، بۆ خۆی هەزار جاری کوتووە، لە کتێبەکەشیدا نووسیویەتی. نووسیویەتی، من نامەیەکم لە بەروارەوە بۆ هاتووە، وەختێ کۆمەڵەی ژێ. کاف بووم، نووسیویەتی بەرواری...

● ئەوەندەی ئەوەندە...

- ئەوەندەی ئەوەندە... دەڵێ پەنجا ســاڵە... من بۆ خۆم ئەوددەمی بەتەئریخم زانیوە، پەنجا ســاڵە خەریکــم لەبیر خەڵکی بەرمەوە لەبیری ناچێتــەوە. وە باوەڕم پێ بکە لەو نامانەی کە ئێســتا بۆمان دێ، بۆ سروە دێ، ئەغڵەبی بەرواری نووسیوە... بڵێن چی... وەختێکی غەڵەت هاتە گۆڕێ... نازانم بۆ ئەو کوردە ئەو نەخۆشییەی هەیە، شتی غەڵەتی چاتر دێتە بیر...

● تۆ، ئەڵبەتە، سانسۆرت تووش بووە، سانسۆری داگیرکەرانی کوردستان...

- تەواوی ژیانی خۆم من لەژێر سانسۆردا بووم...

● ئەی سانسۆری کورد...؟!

- لەژێر سانسۆری کوردیشدا بووم.

● ئەوەیان چۆن...؟

ـ وەڵڵا، کاکە، ئەوەم دەتوانی ڕەفع بکەم. سانسۆری کوردم دەتوانی ڕەفع بکەم، بەوی دەوێرام. لەولایە، وەکو عەرزم کردی، وەختێکی ئەندامی حیزب بووم، سانسۆریان دەکردم، دەچووم لە جێگەیەکی دیکە بڵاوم دەکردەوە، یا ئەقەللەن دەمدایە دەسی خەڵکی...

● ئەی ئەو شـێعرانەت کە بەبێ ناو لە کوردسـتاندا بڵاوت دەکردنەوە، مەبەسـتم لە ڕۆژنامەی کوردستاندا...

ـ بەڵێ ئیدی، ئەوە سانسـۆرەکە بوو، بەڵام لە تاریک و ڕووندا شـێعرێکم هەیە، کە دیارە ئەوەش دەبێ لەبیر نەچێ کە مەحەللییە. لە مەهابادا وەختێک کە من ئەو شـێعرەم بڵاوکردەوە بەنێوی (ڕاوە بەراز)، ئەوەڵا شـوجاعەتێکی سـەیرم کرد، کە چەکی ڕاویان، تفەنگی ڕاویان لە هەموو کەس ستاندبۆوە و کە لە عێراق تەقە هەیە، نابێ لێرە تۆ تفەنگی ڕاویان بەدەسـتەوە بێ، من وێرام، بۆ خۆشـم ڕاوکەر بووم، ئەودەمی، ئەو ئیحساساتەی خۆم بڵاو بکەمەوە. لەوێدا بڕێکیشـم گاڵتە کردووە. لە کوردسـتانی عێراق ئەو شێعرەی من زۆری دەنگ نەداوە، بەڵام لە کوردستانی ئێران ئەو وەختی، دەنگێکی عەجایبی داوە، چونکـو ئـەوەلا کەس نەیدەوێرا بڵێ بۆ شـا چەکی لە خەڵکی ئەسـتاندەوە. من ئەوەم بڵاوکـردەوە، بەڵام دە لیباسـی جەفەنگ و شـتی وادا ونم کرد. حەتـا وایان لێ هاتبوو زابتەکان، ئەفسـەرەکان، ئەفسـەرەکانی ڕاوکەر، بۆ خۆیان هەموو لەبەریان بوو، ئەوانی کورد. مەسەلا دەوێدا دەڵێم:

ئیتـــر مـــەحمـــوود بانــــادا سـمێڵی
سـمێڵ بادانـــی پـێ عـەیبـە بـەدێڵـی
کـە ڕاوکـەر بـێ تفەنـگ ئەڵبەتـە دیڵـە
لــە هەمــووان دێلتریــش مەحمــوود سـمێڵە

لەوانەدا دوو سـێ شـێعری وای تێدا بوو کە پسـاوە، ئەلعان دێمەوە، پاش ئەوەی هاتوومەوە مەهابادێ، پێم دەڵێن بۆ ئەو شـێعرەی تێـدا نییە. خەڵکی مەهاباد لەبەریان ماوە، بەڵام سانسـۆری حیزب ئەو شـێعرانەی لێ پەڕاندن. هەرچـی حەولم دا کە باوکم ئەقەللـەن نوختەیان لە جێگا دانێن... گوتیان نا. کەچی شـێعرەکە لەبیر خەڵکی ماوە. ئەوە سانسـۆری حیزب بوو کە ئەمە کەلیمەی سـووکی تێدایە. بڕێکم گاڵتە کردبوو، دوو

سێ کەلیمەی، ڕەنگبێ، دەگەڵ ویقاری (ئەلفەکە بەشێوەیەکی گاڵتە ئامێز درێژ دەکاتەوە.
ف) سیاسی یەکی نەگرتباوە، لێیان فڕێ داوە.

• ئێستە کە ئەندامی پارتی نیت، یا ئەندامی پارتییەک نیت، زۆرتر باسی سیاسەت و باشتر باسی سیاسەت دەکەی. ئەودەم بۆ نەتدەکرد...؟ لە تاریک و ڕوونیشدا وات نەگوتووە، یا پێشانت نەداوە کە سانسۆری حیزبیش و کوردایەتیش تەئسیری لێ کردووی...

- ئەوەش هەر سانسۆری حیزبە کاکە (پێ دەکەنێ)، مەگەر تاریک و ڕوون کێ بڵاوی کردۆتەوە؟! حیزب بڵاوی کردۆتەوە، خۆ من بڵاوم نەکردۆتەوە.

• ئەی ئێستە چۆن سەیری تەجروبەی سیاسی خۆت ئەکەی؟!

- قەرار وا نەبوو لە سیاسەت قسە نەکەین...؟!

• نا... مەبەستم ئەوە نییە بەدرێژی باسی بکەی، تەنیا وەک یەکێ لە تەجروبەکانی، سەرچاوەکانی شێعر لای تۆ، هەڵبەتە سیاسەتیش دەورێکی بینیوە. ئێستە چۆن سەیری ئەو ژیانە دەکەی کە لە سیاسەتدا بردووتە سەر؟!

- وەڵڵاهی من ئەلعانیش بەجێی شانازی خۆمی دەزانم، چونکو پێم وایە کورد هەر بەشێعر ڕزگاری نەدەبوو... لە ڕژێمی تاغووتیدا، پێم وابوو کە دەبوو سیاسەتیشی بۆ بکەی، حەتتا چەکداریشی بۆ بکەی. لەشەڕی سێ مانگەی لەگەڵ لیبرالیزم و بەنی سەدردا من چەکداریشم کرد، بەو پیرییەی خۆمەوە. ئەلعان «بەردە هێمن» مەشهوورە کە لەبن بەردێکی دانیشتووم و هێلیکۆپتەرم وەبەر تفەنگان داوە. بەدەست و تفەنگیش خوێڕی نیم، ئەمما پێم وابوو بەنەفعی ئیمپریالیزم کورد نابێ دەست بداتە چەک ئیدی. من دەو بڕوایەدام، ئەلعانیش هەر دەو بڕوایەدام کە ئیمپریالیزم دەیتوانی لە شەڕی ئەووەڵی جیهانیدا کوردستانێ بەوجوود بێنێ، زۆر بەئاسانی دەیتوانی، نەیکرد، بەتایبەتی ئەو ئیمپریالیزمەی فەرەنسە، کە بەحاڵەتێکی برا کوردەکانی سووریەمان بەلەش و خوێن هەموو شتێکی خۆیانەوە، ئیحساسیان کردووە. تاریخ نیشانی داوە ئەگەر ئیمپریالیزمی فەرەنسە یاریدەی کەمال ئەتاتورکی نەدابا، بەو زووانە شۆڕشی کوردی تورکیەی دانەدەمرکایەوە. ئێمە چۆنمان هیوا بەوەی بێ. ئەوەیە کە من، ڕاستییەکەی، وەکو ئینسانێکی دژی ئیمپریالیزمی ئەلعان لە سیاسەتدام.

• ئەوجا با بچینە سەر شێعری کلاسیکی کوردی یا هەر ئەدەبی کلاسیکی کوردی...

- بەڵێ...

● چەند شارەزاییت لێ هەیە؟

- بەڵێ، وەڵڵاهی هەر لە پێشداش گوتم من کلاسیک نالیم، کاکە، چونکو... من دەڵێم، عەرووزی، کۆن، نازانم... هەرچی دەڵێ... وەڵڵاهی زۆر شارەزام من.

● کلاسیک کە دەڵێم، لێرەدا مەبەستم تەنیا شەکل یا بڵێین فۆرمی شێعر نییە، بەڵکە هەر وەک قۆناغێکی تاریخی ناوی کلاسـیک دەبەم... هەر ئێمەش نین، میللەتی دیکەش هەموو وان...

- ئێمە دوو نەوعمان ئەدەب هەیە، بەڕاسـتی... ئەدەبیات، شێعر هەیە... نابێ بڵێین ئەدەبیاتمان هەیە بەتەواوی مەعنای کەلیمە... دوو نەوعمان ئەدەبیات هەیە، نووسـراو و نەنووسـراو، یانی ئەوانەی وەک شـاعیرەکانی لە جزیری، فەقێ تەیران و لە جزیر ڕا دێیە خوارێ... ئەگەر ئەوانە دەڵێی من شاعیری زۆر گەورە دەنێو وانەدا دەبینم. ئەگەرچی زۆر چـاک لەهجەی گۆرانی نازانم من - با ئـەو حەقیقەتەش بڵێم بەڵام وەختێکی بەراوردێکم کردووە لە بەینی شـیرین و خوسـرەوی خانای قوبادی و نیزامیدا هیچ بەکەمی نازانم لە نیزامـی، لە نیزامی بەکەمترم نایەتە بەرچاوی. وەختێکی مەم و زینی لە موقابیلی یەکێک لە پێنج کتێبەکانی نیزامیدا دادەنێم، ئەگەر مەم و زین دە موقابیلی لەیل و مەجنوونی کە هەر لەسەر ئەو وەزنە دانراوە، موقابیلیان بکەین، ئەمن پێم وایە لە باری مەعناوە، مەم و زین چێتر و فەیلەسووفانەترە. وە بۆیەش زۆری بەموەفەق دەزانم قارەمانەکانیشی کوردن، سـەحنەی داستانیشی هەر کوردسـتانە، فەرهەنگ هەر فەرهەنگی کوردییە. داب و ڕەسم هەر داب و ڕەسـمی کوردییە، بەڵام نیزامییەکی لە گەنجەیڕا دەچێ بۆ خۆڵی عەرەبستانی نەیتوانیوە ئاداب و ڕوسـوومی عـەرەب وەکو عەرەبێک بەیان بکا. دیارە فارسـییەکەی زۆر ڕێک و درووسـترە لە کوردییەکەی خانـی. دەگەڕێینەوە بۆ نالی و مەحوی و ئەوانە، بەڕاسـتی پێم وایە شـاعیری زۆر گەورەن وە زۆرم ئیمان پێیانە... شـاعیرەکانی قەڕنی بیستوممان...

● ئەی شێخ ڕەزا...؟!

- وەڵڵاهی کاکە، شێخ ڕەزا بەڕاستی نازیمێکی چاکە...

● نازیم...؟!

- نازیـم، فەرقی هەیە بەعەقیدەی مـن. یەعنی توانیویەتی وەزن و قافیە و قالبی زۆر جوان دروست بکا. بەڵام شێعرەکانی سەرفی نەزەر لەوەی هەجون، تەنز نین...

● ئەی ئەوە، بەڕەئی تۆ، تازە نییە؟ شتێکی تازە نەبوو لە ئەدەبی کوردیدا؟!

ـ نەخێر... دە ئەدەبی کوردیدا تازەن، بوچی...
● ئەی زمانی شێخ ڕەزا، بۆچی پیاو باسی ئەوەش نەکا...؟!
ـ ئای... زۆر، زۆر... بەڕاستی ڕەوانە...
● زمانێکی زۆر سوارە...
ـ زۆر ڕەوانـــە... زۆر ســـوارە... عـــەرزم کردی، من لەبارەی وەزندا شـــێخ ڕەزای زۆر بەگەورە دەزانم و لەباری وەیدا کە تەعبیری کوردانەیشـــی هێناوەتە ناو شێعری خۆیەوە، کە لە پێش ویدا دیارە لە شێعری نالیدا کەم تا کورتێک دەبینرێ، لەبیرت نەچێ، بەڵام:

کارێ کـــە غـــەم و دەردی فەراقـــت بەمنـــی کرد
ســـەرما بـــەهـــەتیـــو، بـــا بـــەدەواری شـــڕی ناکا

ئیدی کوردی کوردییە. لەبەروەی شـــێخ ڕەزاشم... بەڵام بەداخەوە شێعرەکانی زۆریان ڕووی مەجلیســـیان نییـــە ئیدی... دەڵێی چی... تۆ خوداکـــەی... ئەوە لەکن خۆمان بێ ئیشائەڵڵا، خۆ ئەوەی بۆ هەموو کەس لێنادەی... ڕۆژێکی کچەکانی تەلەبەی بەشی کوردی دانشکەدەی بەغدا هاتنە لام هەموویان پێدەکەنین...
● جا کوا کچمان هەبوو...؟!
ـ بەدی، سێ چوارێکمان هەبوو...
● نیوەیان لەپیاو دەچوون.
ـ هاهـــا... وا... هاتنە لام، پێدەکەنین ســـەیر. کوتم بەچی پێدەکەنن؟! کوتیان وەڵڵا مامۆستا عەلائەددین سەجادی ئەوڕۆ لەسەر دەرسی باسی شێخ ڕەزای بۆ کردووین و ئەو شێعرەشی بەنموونە خوێندۆتەوە:

بـــەو جووتـــە گـــونە مـــن کە دەڵێـــی عەنتـــەری نێرم
لێـــم لادە نـــەوەک بتخەمـــە بـــەر حەملەیـــی کێـــرم

دەیگـــوت مامۆســـتامان بۆ خۆمـــان وەک عەنتەری نێر هاتبووە بەرچـــاو (هەمووما‌ن پێدەکەنین)... هەموو پێدەکەنین، بەڕاســـتی ئەگەر لەبیرت بێ ڕەنگبێ، مامۆســـتا ئەگەر

ڕووتت کردباوە، ڕەنگبێ لە شـتێکی سـەیری بکردایە... بەڵێ... شێخ ڕەزا، بەداخەوە، شـێعرەکانی، بڵێم چی، بۆ پێکەنین دەبن، بۆ خۆشـی دەبن. بەڵام کاکە، شـێخ ڕەزا، ئەو کەسـەی شارەزای ئەدەبی فارسی بێ، زۆر شـاگردی عوبەیدی زاکانی بووە، زۆریش لەوی شـاعیرتر بووە، یانی، موسـەللەتتر بووە بەسەر وەزن و قافیە... بەڵام ئی شێعری عوبەیدیزاکانی دەعەینی حاڵدا کە جنێوی داوە، کە هەجوی کردووە، نەتیجەیەکی موسبەتی لە شـێعرەکانی وەرگرتووە، بەداخەوە شـێخ ڕەزا هەر جنێوی داوە، بۆ خۆت دەزانی... ئەم جنێودانە وە نەبێ بۆیە بووبێ ئیسـلاحی جامیعەی بکا... دەنا حاجی قادری کۆییش جنێـوی گـەورەي هەیە. بەڵام هێمن لـە موقابیلی وەیدا دەڵێ: وەکـو باڵی پەری پاکە جنێوت... چونکو جنێوەکەی موسـبەت بووە. لەوبەری ئەم نەقدەم لە شێخ ڕەزا هەیە... و پێم وایە، با ئەوەش دەربارەی شـێخ ڕەزا بڵێم: هیچ کوردێک لە شێخ ڕەزای ئەلعانیش فارسی چاکتر نازانێ...

● فارسی؟

ـ بەڵێ بەعەقیدەی من، ئەلعانیش، لەو کوردستانەی ئێرانیدا، کە هەموومان بەفارسیمان خوێندووە، هیچمان ناتوانین شـێعری فارسـی وەکو وی بڵێین. مەحشـەرێکە لە شێعری فارسـیدا کە پیاو هەر سەری... تەعەججوب دەمێنێ. ئەڵبەتە من دەگەڵ فیکرەکەی یەک نیم، بەڵام تەماشای ئەو دوو شێعرە دەڵێ:

رسـم فرنگیـان کلـه از سـر فکنـدن اسـت
تعظیـم چـون کننـد خداونـد جـاه را
مـن اکتفـا بشـیوەی ایشـان نمـی کنـم
هـم سـر بـه پایـت افکنـم و هـم کلاه را

کە ڕەنگبێ شـاعیرە مەدداحەکانی فارس بۆ خۆیان مەدحی وای پادشایان نەکردووە، ئەمما پێم وایە هیچی نەداوەتێ چونکو کورد بووە... (پێدەکەنێ)... بەڵێ...

● ئەی مەلای جەزیریت پێ چۆنە؟

ـ وەڵڵاهـی کاکە، توخواکەی من شـتێکی نازانم بۆ دەبێ بـەزۆری... من کرمانجی وا نازانـم... حەتتـا کاک هەژارم ئینتقـاد کرد، کە تۆ دەڵێی ئەوە لەگـەڵ مەولانای ڕۆمی هاوشـانە... پێم وایە برێک زێدەڕەویت کردووە لەوەیدا. بەڕاستی شێعرێکی بۆ خوێندمەوە

کــە من موتەوەججیهی نەبووم، ئەلعانیش لەبیرم نییە، هۆ وەتا دیوانەکەشــی، بەداخەوە فرســـەتی وام نییە تەماشـــای بکەم، بۆم نابینرێتەوە. تەماشـــام کرد بەڕاستی عارفێکی گەورە بووە. ڕەنگبێ جەلالەددین شــێعری وای نەبووە. کە وابوو هەژار بەخۆڕایی هێندەی پێ هەڵنەکوتووە. بەڵام ئەوەی ئەگەر مامۆســـتایەکی کرمانجی چاتر دەزانن لە من، ئەگەر بەوان بڵێی... من گۆرانی چاتر دەزانم لە کرمانجی... بەڕاستی لە کرمانجیدا زۆر کۆڵم... ئەگەر عەرزت دەکەم برێک لە خانیدا شارەزاترم ئەوەیە کە ئەوەڵا زۆر پترم خوێندەوە... دە بێکاریدا توانیم مەم و زین چاکتر بخوێنمەوە.

• بەکرمانجییەکەی یا ئەوەی هەژار؟

- بەکرمانجییەکـــەی. هی هەژاریش یارمەتی دام، پیاو حەق بڵێ، ئەویش یارمەتی داوم ئیدی. وەختێکی شێعرێکی تێ نەگەیشتووم چووم تەماشای هەژارەکەشم کردووە. تەماشام کردووە، ئەگەرچی ئەگەر تەماشـــای پێشـــەکی توحفەی موزەففەرییە بکەی هەژارم نەقد کردووە کە نەیتوانیوە فەلسەفەکەی خانیمان پێ نیشان بدا.

ئەو ڕۆژانەش تووشی ئەدیبێکی زۆر گەورەی کورد بووم بەنێوی سەید تاهیری هاشمی، کە ئێوە نایناســـن... بەڕاســـتی گەورەیە. ئەو، حەتتا ئینتقادی لە مامۆستا مەلا کەریمی بوو کە بەخۆڕایی شـــەرحی لەســـەر نالی کردووە. دەبێ شـــاعیر لێی گەڕێی، هەر کەسە وەکو دەریایێک، بەشـــی خۆی لێ هەڵێنجێنێ. حەیفە... حەیفە ئەو کەسەی لە نالی ناگا، تێی بگا... لێی گەڕێ با تێی نەگا... بەڕاســـتیش ئەوەندەی جوان فەرموو. حەتتا لەسەر مەلای جزیری کاک هەژاریش ئەو نەقدی هەر هەبوو. دەیکوت مامۆســـتا هەژار دەبوو ئەو کەلیمانەی بۆ ئێمەی گۆران موشـــکیلە بۆمان بکاتە فارسییەک، یا کوردییەکی سۆرانی، با تێی گەیشتباین، ئیدی لازم نەبوو ئەو شەرحەی لەسەر بکا. ئەو عەقیدەی وایە...

• سەیید تاهیری هاشمی...

- بەڵێ... بەڕاستی ئەدیبێکی گەورەی کوردە. ئەدەبناسێکی گەورەی کوردە.

• ڕەخنەگرێکی باشیشە وا بزانم...

- ڕەخنەگرێکی باشە...

وتارەکانی لە ڕادیۆ کرماشـــانەوە دەیخوێندنەوە شـــتێکی بەڕاستی نایاب بوون. بەڵێ، عەرزت دەکەم، ئەو جار کتێبخانەیەکی زۆر عەزیمی کوردی هەیە. دەیگوت پتر لە بیســـت دیوانی مەولەوی...

• دەستنووس مەبەستت...

ـ دەستنووســـی هەیــە. بەڵێ وە دەیگوت وەختێکی مامۆســـتا مـــەلا عەبدولکەریمی مودەڕیس خەریکی مەولەوی بوو، لە منی نووســـی کە ئەتۆ عەقیدەت چۆنە... بنووســـە، ئەو شـــتانەی کە مەشـــکووکی هی مەولەوین، یا هی مەولەوی نین. گوتی وەڵا هەمووم بۆ نووسی، بەداخەوە هەمووی چاپ کردووە (پێ دەکەنێ)... کوتی ئەوەی ئێوە لە سروەتاندا چاپ کردووە یەکێک لەوانە بوو کە ئەمن بەمەشـــکووک پێم موعەڕڕەفی کردبوو و من دڵم نەهات دەو مەجلیسە خوسووسییەیدا بڵێم کە کتێب لە عێراقێدا هەتا ئەستوورتر بێ پتری پـــووڵ لێ وەگیر دەکەوێ... دڵم نەهات ئەوەی عـــەرز بکەم (پێ دەکەنێ) بەڵێ، گوتی، زۆریان بەمەشکووک دەزانم ئەوەی ئەو هەیەتی. من شتی چاترم هەیە. وە ئەوەی کە ئێمە لە سەفحەی دووەمی...

● سروە.

ـ لە سروەدا نووسیومانە: هەرچەن مەواچان...

● ئەوە هی خانای قوبادییە...

ـ خانـــای قوبادییە، خەڵـــک بەنەوعی دیکەی بۆ ناردوویـــن: «مەحزوونەن هەر کەس وەزوان خوێش»، ئەو دەڵێ: دڵشادەن... عەرزت دەکەم، دەڵێن «ئەوڕەنگ» وای دروست کردووە. ئەوەمان لە زمانی مامۆستا تاهیری بیستووە، دەڵێ من دەستم لێ نەداوە، وەرن نوسخە ئەسڵییەکەتان نیشـــان دەم خۆی وای نووسیوە. ئەم کەسانەی تەسەڕوفیان تێدا کردووە پاش وی تەسەڕوفیان کردووە...

● ئەی مەولەوی...؟! سەید عەبدولڕەحیم.

ـ بەڵێ... سەیید عەبدولڕەحیمیش هەر ئەو چاکی دەزانێ.

● نا، مەبەستم وەکو شاعیرێک چۆنی دەبینی؟

ـ من زۆر بەگەورەی دەزانم. زۆر سەیرە، بارەها، لە بیرتە کە لە عێراقیش ئەگەر دەیانکوت بەموناســـەبەتی، مەسەلەن، وەفاتی (ئەلفەکە بەشێوەیەکی گاڵتەئامێز درێژ دەکاتەوە. ف) تەوفیق وەردی شـــێعرێک بڵێ (پێ دەکەنێ)، من شـــێعرم بۆ نایێ بەموناسەبە، دەمکوت من شـــاعیری موناســـەبات نیم، کەچی ئەم کابرایە هەموو شێعرەکەی موناسەبەتە، کەچی دەهەموویدا، بۆ خۆت دەزانی، گەییوەتە ئەوج، پێم وایە...

● ڕاستگۆ بووە، ئەوەیە مەسەلە...

ـ بەڵێ زۆر ڕاستگۆ بووە...

● بەڵام ڕەنگە لە هەمووی جوانتر ئەوانە بن کە بۆ عەنبەر خاتوونی نووسیون؟!

ـ پـــەک، پەک، پەک، پەک... بەڵێ، بەڵێ، پێم وانییـــە... دیارە لە بیرت نەچێ کە، نازانم شـــێعری کامەیانە، پێش وەی، حەمەغای دەربەند فەقەرەیە، نازانم چی، کە ئەویش لەسەر گڵکۆی تازەی لەیلێ...

• ئەحمەد بەگی کۆماسی...

ـ کۆماســـی بێ، یا نازانم، بەڵـــێ... گڵکۆی تازەی لەیلێ دەپێـــش عەنبەر خاتووندا کوتراوە. ئەگەر ئەوە نەبا، یانی ئەوەشـــمان لە ئیختیاردا نەبا، دەبوو بەقەتعە شـــێعرێکی عالەمی ناسرابا، بەڕاستی. پێم وانییە کەس شینی بۆ خۆشەویستی خۆی گێڕابێ، وەک ئەو دووانە هەردووکیان گێڕاویانە. هەردووکیان زۆر چاکن... بەڵێ... و خۆشەویســـتی عەنبەر خاتوونی هەر لە مەرگەکەیدا دیار نییە. ئیدی، لە نەخۆشییەکەیدا کە جەرگی بۆ دەکاتەوە، دڵی بۆ دەکاتە هەنار و دەڵێ کون کونی کەو بۆنی پێوەکە، هەنار بۆ هەڵامەت...

• ئەویشی هەر بۆ عەنبەر خاتوون نووسیوە؟!

ـ بەڵێ. ئەویشی هەر بۆ عەنبەر خاتوون نووسیوە... بەڵێ... نەخێر، شتێکی سەیرە. باوەڕ بفەرموو شـــێعرێکمان... قەرار وایە مامۆستا تایەر بۆمان بنووسێ، ئەگەر ئیشائەڵڵا سروە گەیشتە فەسڵی زستانێ. بۆی، خوێندینەوە مەفهوومەکەم لەبیرە ئەگەر شێعرەکانم لەبیـــر نەبێ، مەفهوومە بۆ خۆت دەزانی، کـــە... ئەگەر بیکەینە زبانێکی دیکەش ئەو تام و بۆنەی هەر هەیە، دەڵێ زســـتانە و عوزری هەیە بۆ دیتنی... بچێتە خزمەت شێخەکەی، شێخی سەراجوددین، زستانە. ناتوانم بێم، پیرم، نازانم چم، ئەمن ناتوانم بێم، بەفر ڕێگای گرتووم، بەڵام ئەو کەســـانەی شەوقی زیارەت زۆری بۆ هێناون، من ڕێگەکەیان پێ نیشان دەدەم زۆر بەئاســـانی بڕۆن بۆ لای وی، ئەویش ئەو ڕێگایەیە کە هەناسەی من بۆ خزمەت شـــێخ کردوویەتیەوە، ڕەشانگە... هێند گەرمە هەناسەکەم، بەڕەشانگەکەیدا بڕۆن دەگەنە تەوێڵە... ئایا تا ئێســـتا فکری وا ناســـکت... پێم ئایە زۆر کەم هەیە. لەســـەر زستانی ناشیرینی چەند جوان... ئەوی کردووە، بەڵێ...

نامە بۆ کەریم قەیسوومی (١)

نووری چاوم کەریم گیان:

بەم نیوەشـــەوە ســـاردە، ســـڵاوێکی گەرمت پێشـــکێش دەکەم. وەبیرم دێ کە تازە عەلائەددیـــن پەیدا ببوو کاک مامەندی شـــەختانێ هەزار ڕەحمـــەت لە گۆڕی بێ و دەگەڵ نووری خودای وەخەبەربێ، خەبەر دەزانێ و بەپەلە پیاوێک دەنێرێ بۆی بکڕێ و بیهێنێتە شـــەختان. سەرتان نەیەشـــێنم زۆری پێدەچێ عەلائەددین دەگاتێ. بەداب و دەستوور لە دیوەخـــان هەڵدەکـــرێ کاک مامەندی ڕەحمەتی خۆی ڕێ دەخا و تەماشـــا دەکا تینێکی ئەوتۆی نییە دەڵێ: «ئەوەیە عەلائەددین؟» دەڵێن: «بەڵێ». دەفەرمووێ: «هەر ســـێک تەڵاقی دە مامەندم کەون و کچی خۆم... بێ تســـی مامەندی گەرمترە» منیش ئێستا وام بەسەرهاتووە. منێکی بەمنداڵی لەبن کورسی ڕەژی کوورانێدا پەرەوازە بووم، بەمێر منداڵی و لاوی و ئەکابری لە لاچین و شـــیلاناوێ لە تەنیشـــت کوورەی سووربۆوەی سەختەداری بەتین دەنوستم، بەپیریش تووشی گەرمای بەغدا بووم و لەو ئاخرانەشدا دیسان لە کورسی بەرکەمران خزاوم. ئەمساڵ ئەوە تووشی ورمێ بووم. گوتیان بابم ئەتۆ لەو قەلاتووچکەدا بەکوورەی نەفتی ئەم زســـتانە نـــەک مەقاوی دەگری بەڵکو تووشـــی ئیپلیگیش دەبی و ســـەکەت دەبی. وا چاکە خانوویەکی شـــووفاژدار بگری. پاش هـــەوڵ و تەقەلایەکی زۆر شـــوفاژم پەیدا کرد. هەر ئێستاکە ئەم نووسراوەت بۆ دەنووسم سەعات سێ و نیوی پاش

نیوەشـــەوە کە لە سەرمان دەرپەڕیوم و پاڵم وەئاسنی شوفاژ داوە. بەڵام ئەگەر لەترسی دایە خانم وێرابام «بەقوربانی بەژن و باڵای بم» سێ بەسێ تەڵاقم دەخوارد تسی خانباغی گەرمترە لەو شووفاژە.

کەریم گیان! مزگێنیت دەمێ دیزەی ســەروپێمان لەسەر سێ کوچکان دامەزراند، بەڵام جارێ ئاورمان کەم وەبەر داوە. هیوادارم ئەگەر لەســـەرمان ڕەق نەبم و لەبرســـان بەلادا نەیـــەم و بەکلکەلەقـــە بگەمە بەهارێ وای بکوڵێنم هەل و پەل بێ. بەڵام کوا ئەوە بەتەنێ بەمنی پیری سەرمابردەڵە دەکرێ. باوی ئێوەیە ئەی نووری چاوی هەموو کوردێکی ڕاست و دروســـت و ئەدەبدۆســـت بگەنە هانام. ئێوارەی ڕابردوو لەلام بوون دەیانگوت هازا گۆ و هازا مەیدان. پێشـــنیارم کرد لەپاش دیوانی حەریق کتێبێکی شـــێعری بەناوی «تەبیعەت لە شـــێعری کوردیدا» ئامادە بکەین. بیرم کردەوە بـــۆ خۆم بەتەنێ چم پێ ناکرێ، واش دەستەوەستان نیم. ئەمما دەمدی شتێکی باش دەردەچێ بۆیە پەنام بۆ ئێوە دۆستانی لاو هێنا. تکایە بێ هەدادان خەریک بن لە بەهاری «سێمان» و «نالی» و «حاجی قادر» و «پایزە»وە دەس پێ بکەن، تا دەگاتە زســـتانی سەیف هەر کەس لەبەر خۆیەوە خەریک بێ نەواران بێنێتە ســـەر کاغەز، دیوانان بپشکنن. ســـەفەران بکەن، خەڵکی تازە ببینن. پێویســـت ناکا هەر شێعر بێ. نووســـینی تۆم دیوە ڕەنگە زۆری وەک تۆ هەبن نەیانناسم بەپەخشـــانی جوان وەســـفی جوانی تەبیعەت بکەن. کاک عەلی حەسەنیانی بێ ئەزموون نییە ببیینن. بۆ خۆتان خۆپەســـەندی وەلا بنێن، لێک هاڵێن. دیارە هەر بەوەندەوە زەوڕ نابین. خەریکی کۆکردنەوەی هەموو جۆرە فۆلکلۆرێک بن. پەندی پێشینیان، گۆرانی باش، حەیران، گەلۆ و چیرۆکی منداڵان، کوڕە ئەگەر خۆ سەخڵەت بکەین زۆر هەژار نین. ئاغای خانباغی خوا ڕاوەستاوی بکا، قسەی خۆشی قسەخۆشەکانی سابڵاغێ و خۆی ئامادە بکا، ئەحمـــەدی بەحـــری خەریکی کۆکردنەوەی پەندەکان بێ، هەر کـــەس بەقەد خۆی. دیارە من چاوەڕوانی یارمەتی پیاو و ئینســـانانم، لە باڵندە و دڕندە و بڕندە داوای هیچ ناکەم. ڕەش ئەحمەدی «تحفه مظفريه»ی پێ شـــک دێ. دەکرێ خاوەنەکەی ئەوەندە، پیاوەتی بکا و یارمەتیان بدا. دەســـبەجێ دەگەڵ عەلی تەماس بگرە. بۆ خۆت و هەر کەسی دیکە پاش جێژن دەتوانن ســـەرم بدە و کەللەپاچە تەماشـــا بکەن. من بەهیوای ئێوە خۆم لەو قاڵمەقاڵە هاویشـــتووە. وەباڵی کوردتان بەئەستۆی ئەگەر خۆتان ماندوو نەکەن. قاسم و ســـمایلی پاکزادت لەبیر نەچێ. لە ئێستاوە دیمەنێکی بەهاری کوردستان بۆ پشتی کتێب ئامادە بکەن. کە هاتی زۆر قسە دەکەین.

برات هێمن

نامە بۆ کەریم قەییوومی (٢)

کاک کەریم

نووســـینەکانت لەبارەی شـــاعیری پایەبەرزی کورد (ســـالم) دا پەسندکراو و ئەوە لە گۆوارەکەماندا چاپ بوو و سوپاســـت دەکەین. ئێمـــە وامان دانابوو کە لە هەر ژمارەیەکدا شـــاعیرێکی مەزنی کورد بناسێنین. بۆ خۆمان مێژووی ئەدەبی مامۆستا مەلا عەلائەددینی خوالێخۆشـــبوومان لە دەســـدا بوو بەڵام زۆرمان پێ جێگای موتمانە نییە. چەند کەســـی دیکەش نووســـینی ئاماڵ جوانیان لەســـەر شاعیرەکانی کورد بۆ ناردبووین. بەڵام چ بکەن هەر ئەو ســـەرچاوەیان پێ شـــک هاتبوو و کەڵکیان لێ وەرگرتبوو. بۆیە بەدڵمان نەبوو. ئەوەی تۆ هەرچەند بەداخەوە ســـەرچاوەی وات نەبووە کە ســـالم باشتر بناسێنی دیسان کەلین پڕکەرەوە بوو.

بەڕاســـتی سالم شاعیرێکی مەزنە و باش نەناســـراوە. کەسێکی زۆر شارەزای ئەدەبی دەوڵەمەندی فارسی نەبێ ئەگەر سالمیش باش نەناسێ عەیب نییە. وا دیارە ئەگەر دیوانی ســـالمت لەدەسدابایە بۆ تۆیەکی کە شـــارەزای ئەدەبی فارسیی، ناســـاندنی سالم دژوار نەبوو.

کەســـێکی لە وردەکاری شێعر بگا و دیوانی تەواوی شاعیریشی لە دەسدابێ چۆن ئەو شێعرە جوانە بەڵکو کەم وێنەیەی سالمی لەبیر دەچوو کە دەڵێ:

قـــەراری ئاشـــق و قانوونـــی حیکمـــەت زیـــددی یـــەک هاتـــن
کـــە تەســـکینی برینـــی دڵ بەنفحـــەی زولفـــی موشـــکین بوو

یا:

بەعیشـــوە و غەمزەیـــی مەعشـــووقە ئاشـــق کێـــو لەبـــن دێنـــێ
بـــە لای ســـالم کەننـــدەی بێســـتوون موژگانـــی شـــیرین بـــوو

چ بنووسم، کوڕە بەگیانی تۆ هێندەم نووسیوە چم لە «نووسیندان»دا نەماوە دیسان بۆ خاتری تۆ بۆ خاتری کەسێکی بەدڵ خۆشم دەوێ و هیوادارم خزمەتکارێکی باشی گەلە بێ بەش و چارەڕەشـــەکەمان بێ، بۆ کەریمی ئازیزم ئەم چەند دێرە دەنووســـم و ئەم دوو شێعرەی خۆم کە زۆرم خۆش دەوێن تۆمار دەکەم:

تـــەک و تەنیـــام و عەزیرانـــم کـــوان؟
بۆنـــی گـــۆڕخانەیـــی لـــێ دێ جـــێ ژوان
نامـــەوێ پاشـــی نەمـــان بـــۆم بگـــری
ئێســـتە ماچـــم بدەیـــە کیـــژی جـــوان!

٦٤/٧/١٧

نووسینەکانی بەرایی

خۆت بناسە

خۆشەویستەکەم: خۆت بناسە بزانە تۆ کێی؛ مێژوو بخوێنەوە و تێبگە لە چ ڕەگەزێکی، ئەگەر بڕوا بەمێژوونووســـەکانی خۆمان ناکەی، ئەگەر وەکو جۆلاکە بەسەردڕی خۆت ڕازی نی، بڕوا بەبێگانەکان و بەڕۆژهەلاتناســـەکان بکە بزانە ئەوانە دەربارەی تۆ، باب و باپیری تۆ، خاک و نیشتمانی تۆ، چی دەڵێن و چی دەنووسن.

ئازیزەکەم: تۆ کـــوردی، تۆ لە نەتەوەکی خاوێنی، تـــۆ ڕەگەزێکی پاکی، باپیرەکانی پێشووی تۆ هەر لەم خاکەدا (کە کوردستانی پێ دەڵێن و ئێستا تۆی تیا دەژی و داخەکەم هەر لەتەی بەدەست کەسێکەوەیە) ژیاون، بەڵام چۆن ژیانێک؟ وەک تۆ دیل و ژێردەستی دراوسێکان بوون؟ نە بەخوا ئەوان سەربەست و سەربەخۆ بوون و ئازاد ژیاون.

گیانەکەم؛ کوردەگیان بەقســـەی برای خۆت بکە، لە خەوی نەفامی هەڵســـە تۆزێ لە حاڵی خۆت وردبەوە هۆشت بینەوە بەر خۆت، قۆڵت هەڵماڵە بەهەموو هێزی خۆت بقیژێنە بڵێ: ئەمنیش ئادەمیزادم، حەقی ژیانم هەیە ئەمەوێ وەکو خەڵک ئازاد و سەربەست بژیم سەربەخۆییم دەوێت و حەقی مەشروعی خۆم داوادەکەم، لە دیلی و ژێردەستی دراوسێکان جارس بووم و ئەمەوێت ڕزگاربیم.

گۆڤاری نیشتمان، ژمارە ٢، خەزەڵوەری ١٣٢٢/١٩٤٣

ڕۆژی کارە

چاکە بەرژەوەندێکی لە حاڵی خۆمان بکەین و بزانین بۆچی وەپاش کەوتووین؟ بۆ چما ئێمە لە ڕەگەزی ئەو میللەتە نەجیبە نین کە بەگوێرەی مێژوو ئیقراری هەموو مێژووزان و ڕۆژهەڵاتناسێک یەکێک لە میللەتە هەرە گەورە و لەمێژینەکانی ڕۆژهەڵاتە، مەگە ئێمە لە نەتەوەی ئەو قەومە غەیور و دلێرە نین کە لاپەڕەکانی مێژوو پڕن لە شەرحی ئازایەتی ئەوەوە بەعالەم دەسەلمێنن کە قەت لە چ دەور و زەمانێکدا هیچ دراوسێک نەیتوانیوە ئاسوک پەڕێنی و بچێتە نێو سنووری موڵک و نیشتمانی ئەو. ئەدی بۆچی ئێستا وامان بەسەرهاتووە؟ بۆچی هێندە وەپاش کەوتووین و بووینە ژێر چەپۆکەی هەموو کەس؟ ئەگەر کەمێک بیر بکەینەوە و تۆزێک لە حاڵی خۆمان وردبینەوە بۆمان دەردەکەوێ کە مایەی چارەڕەشی و بەدبەختی ئێمە هەر ئەم نیفاق و دووبەرەکییەی ناو خۆمانە، کە وابێ لەسەر هەموومان لازم بەڵکو واجبە بۆ ڕێکخستنەوەی براکانمان تێکۆشین ڕەگوڕیشەی دووبەرەکیی لەبن بهێنینەدەر و یەکیەتی و برایەتی لە هەموو کوردستاندا دامەزرێنین.

ئەی برا خۆشەویستەکان، ئەی لاوە بیر ڕووناک و خوێندەوارانی کورد؛ مایەی ئومێدی ئەو قەومە لێقەوماوە ئێوەن، ئەوڕۆ ڕۆژێک نییە ئێوە بێدەنگ و هەست دابنیشن و لە قوژبنێک بخزن. کاتی ئاسایشت و تەمبەڵی ڕۆیی، جەنگەی هەوڵدان و تێکۆشان و ماندووبوونە، بەڵێ ئەمڕۆ ڕۆژی کارە و نابێ قەت لە کارکردن ڕاوەستن، دەنا ئەو هەولەتان لەکیس دەچێ و زەحمەت وگیرتان دەکەوێتەوە.

لازمه بەدڵێکی پڕ هیواوە بەهەموو هێزی خۆتان بۆ ڕزگارکردنی نیشتمان وە نەجاتدانی هاوخوێنەکانتان کۆشـــش بکەن هیچ شتێک نابێ ببێتە پێشگری کارتان بەنەیروی یەکێتی و برایەتی ئەو کەســـانەی کە دەبنە بەرهەڵستی پێشکەوتنی ئێوە و حەز بەلەناوچوونتان دەکەن، لەناوبەرن.

ئەگـــەر ڕۆژگار یارمەتـــی ئێوەی نەدا ئەگەر چەرخی چەپگـــەرد بەمرادی ئێوە نەگەڕا مەبەزن و مەیدان بەتاڵ مەکەن و دڵنیابن بەســـەر هەموو قۆرت و تەگەرێکدا زاڵ دەبن و لە هیچ کەس و هیچ شـــتێک مەترسن خوا پشتیوانتانە و هەمیشە ئەم وتارەی پێغەمبەری گەورەی ئیسلام و ناردراوی خۆشەویستی یەزدان کە دەفەرمووێت:

«کار بکە و دڵنیابە بەئاوات دەگەیت!»

لەبیر بێت و بیکەنە سەرمەشقی هەموو کارێکتان تا یارمەتی یەزدان حەقی مەشرووعی خۆتان لە بێگانە دەستێننەوە.

گۆڤاری نیشتمان، ژمارە ٥، ڕێبەندانی ١٣٢٣/١٩٤٤

سکالایەک لەگەڵ نیشتمان

ئەی نیشتمانی خۆشەویستم، بۆیە هێندەم خۆش دەوی چونکو ئەمن ئێستا کە لاوێکی توند و تۆڵم لە پێشا کۆرپەیەکی لاواز و ساوا بووم لە دامێنی تۆدا گەورە و پەروازە بووم و گەیشتوومە ئەم ڕۆژە گەورەی وەک (حەزرەتی محەمەد «ص») و گوێیان لە قورئان خوێندنی دەبوو ئیمانیان پێهێنا، یا لە حاڵێکا کە کتێبە ئاسمانییەکەی ئەم زاتە پەردەیەکی ئەستووری لە نێوان خۆیان و هەوا و هەوەسی ناپاکەکەیان ئەکێشا و پیاوە زانا و تێگەیشتووەکانی لەوان بەزیاتر دەزانی و دەیفەرموو:

«هل یستوی الذین یعلمون والذین لایعلمون»!؟

خوێنەرە خۆشەویستەکان ئەگەر نموونەیێکو لە ژیانی عەسری خۆمان نیشان بدەێن سەرتان سوڕنامێنێ ئەویش ئەمەیە: ئاغاییێکی کوردی عێراق، بەڵکو سەردار عەشیرەتێک یەک دوو ساڵ لەمەوبەر نامەییێکی بۆ ئاغاییێکی کوردی ئێران نووسیبوو: «کە دەستی من و دامانی تۆ نەکەی بەهیچ بارێک لەپێناوی کوردایەتیدا تێبکۆشی چونکو کوردایەتی مانای ئەمەیە هەموو لاوە خوێندەوار و گەنجە تازەپێگەیشتووەکان بێنە سەرکار و ئێمە لە ژووری دیوەخانا دابنیشین».

ئێمە نازانین خوێنەرە بەڕێزەکانمان چەندە فەرق لەنێوان ئەم ئاغا کوردە عێراقییە خۆشەویستە و (ئەبو جەهل) و (ئەخنەس) دائەنین بەڵام ئێمە ئەڵێین: ئەی بەبڕین چی دەستێکی بۆ زیانی نەتەوەی خۆی داوێنی مەردوم ئەگرێت ئێوەش بڵێن ئامین.

گۆڤاری نیشتمان، ژمارە ۶، ڕەشەمەی ۱۹۴۳/۱۳۲۲

شیخ یوسف شمس الدین البرهانی

«چەندێک لەمەوپێش بەسەرهاتێکی دوور و درێژی ئەم زاتەم نووسیبۆوە و پێشکەشی ئیـــدارەی ناوەندیم کردبوو تا بۆ چـــاپ بنێرنە دایرەی چاپەکانـــی کۆمەڵە، بەڵام عەینی ڕیســـالەیان بۆ ڕەدکردمەوە تا چاوێکی تری پێدا بخشـــێنم، ئێســـتا خەریکی ئەو کارەم بەڵام تا حازربوونی بەســـەرهاتی موفەسەڵی شێخ، چەند دێرێک دەربارەی ژیانی ئەم زاتە دەنووسم».

کە میری گەورەی ڕەواندز لە داگیرکردنی وڵاتانی (سۆما و برادۆست بووەوە ١٢٤١ هـ)، بەوڵاتی لاجاندا دەگەڕاوە ڕەواندز، بەگوندی (نەڵۆس)دا کە گوندێکی زل و دارای قەڵاتێکی بڵیندە ڕادەبرد خەڵکی ئەم گوندە کە بە (بەگزادە) نێویان کردبوو، پێیان وابوو میر شکاوە و بەشپرزەیی هاتوونەوە، دەســـتیان کردە گەپ پێدان و «قەبو، قەبو»یان لێداناوە؛ میر ڕقی هەڵســـتا گەڕاوە کوشتارێکی زلی لێکردن، تەنیا ژنێک بەکوڕێکی ساوای مەمک مژەوە ڕزگاری بوو بۆ لای (ســـابڵاخ) هەڵات لە گوندی (عیساکەند) جێگیر بوو، کوڕەکەی (وسوو) بەخێوکرد تا گەورە بوو کرا بەگوێلکەوانی (ئاغا). بەڵام (وسوو) کە دیتبووی لە مزگەوتێ فەقێیـــان دەخوێنن ئەویش ئارەزووی خوێندنی کرد، هەمـــوو بەیانێک دەچووە کن مەلای ئاوەدانی دەرسی دەخوێند تا ببێتە (مەلا!).

ئاغا کە زانی (وســـوو) دەرســـی دەخوێنێ بانگی کرد و لێی توورە بوو گوتی: ئەگەر جارێکی دیکە بزانم دەرست خوێندووە دەتکوژم، بەڵام هەڕەشەی ئاغا گیانی پاکی (وسوو)

ی لــە خوێندن نەگێـــڕاوە و ئیجازەی لە دایکی وەرگرت و ڕۆیشـــتە شاری (ســـابلاخ) لە مزگەوتی (ڕۆســـتەم بەگ) دەســـتی بەخوێندن کرد. چەندێک علومی دینی خوێند پاشان ســـەودای تەسەوفی کەوتە مێشـــکی، وەکو دەگێڕنەوە خەونێک دەبینێ پێی دەڵێن وەرە شێخ عوسمان بانگت دەکا، ئەویش لەبەر سادەیی خۆی وا دەزانێت شێخ فەقەت لە (مەکە) و(مەدینە)ی دەبن، دەســـت دەداتە گۆچان و توورینی نان و ملی ڕێگا دەگرێت، نازانم لە چی شارێکی کوردســـتانی عێراق پیاوێک پرسیاری لێ دەکا: «بۆ کوێ دەچی؟» وەڵامی دەداتەوە دەڵێ: دەچم بۆ (مەکە)ی خزمەت شـــێخ عوســـمان، کابـــرا پێدەکەنی و دەڵێ: «فەقێ، شێخ عوسمان وا لە تەوێڵە»، ئەو نێزیک بوونەوەی ڕێگا دڵخۆشییێک بۆ (وسوو) سازدەکا، ڕێگای تەوێڵە دەگرێتە پێش دەخزمەت حەزرەتی شێخ عوسمان (سراج الدين)دا تا چەند ساڵ ڕیازەت دەکێشێت پاشان لەلایەن ئەم زاتە موعەزەمە ئیرشادی بۆ موکریان دەدرێتێ، پاڕانەوە و تکای زۆریش نەیتوانی باری ئەم وەزیفە قورسە لەسەر شانی (وسوو) یاوەکو حەزرەتی ســـیراجوددین فەرموویانە (مەلا وسوو) لابەرێت، بەناچاری دێتە موکریان لە گوندی (بورهان) دادەنیشـــێت مەشـــهور دەبێ بە (شمس الدين البرهاني)، دوای چەند ساڵێک دەچێتە گوندی (شەرەفکەند) لە زەوییێکی بێ کەلک خانەقایێک بینادەنێ و دەست دەکا بەئیرشـــاد. لە ســـاڵی (١٢٢٨ هـ) دەتەمەنی ٩٧ ساڵیدا لەم جێگایە وەفاتی کردووە و نێژراوە.

شـــێخ یوسف پیاوێکی زۆر موتەعەســـیب بووە بۆ قەومی کورد، هەمیشە بەکوردییێکی پەتـــی دواوە، بەفەرمانی ئەم زاتە موقەدەســـە گەلێک کتێبی شـــەرعی وەکو (ابن حجر) لەلایـــەن مەلاکانەوە کراوەتە کوردی، ماڵ و دراو نەیتوانیوە هیز بخاتە ســـەر مێشـــکی، دەوڵەمەند و هەژار لەبەرچاوی وەکو یەک بووە خوای لێ خۆش بێ.

گۆڤاری نیشتمان، ژمارە ٩.٨.٧، بەهاری ١٩٤٤/١٣٢٣

نامەی کچێکی دیل

هەڵبەستەی: ئارکاد

خۆشەویستەکەم

غەم و دەردی من یەکجار زۆرە، لە درێژایی شەقامی مژوایدا گۆڕاییەکانی ئێمە لەپێش چاو ون دەبن، ئەمن بەخڕ و دۆڵاندا دەبەن و بۆ لای شـــاری مەرگم ڕادەکێشــن، بەتەنێ هـــەر ئەمن نیم بەڵکە هەموو کچانی گوندەکەم دەگەڵن. خواهی نەخواهی لە کەســـوکار و ماڵـــی خۆمان دووربووینەوە، ئاواڵەکانم هەموو بەتـــاو دەگرین، بەڵام ئەمن لەبەر زۆربەی غەم و فرمێســــکم لە چاویدا قەتیس ماوە. ئاواتم هەر ئەوەندەیە کە کارێەکانی خۆم وەبەر ئەو چەرخانە بدەم کە هەمیشـــە دەسووڕێن، بەڵام سوودی نییە، دەگەڵ ئەو کێشکچیانەی ئاگاداریمان دەکەن هیچ ناکرێ!

خۆشەویستەکەم

لەو کاغەزە ژاکاوە نامەت بۆ دەنووسم، ناتوانم بڵێم ئەو وتانە بەخوێنی خۆم دەنووسم چونکو خوێن دەرەگ و دڵی مندا بەستوویەتی. بەڵکە ئەو نامەت بەو میدادە بۆ دەنووسم کـــە لە گیرفانمدا شـــاردوومەتەوە و ئەتۆش تکا دەکەم بـــۆ خزمەکانمی بخوێنیەوە. ئەتۆ چوویتە جەبهەی جەنگ و ئەمن تا وێســـتا لە تۆ بێ خەبەرم، تەنانەت ئادرێسیشت نازانم، ئـــەدی بۆ کوێ؟ بۆ کوێ دەنووســـم؟ تەنیا مەرزووعێکی دەدەمە دەســـتی دوژمن تا پێم پێکەنی!، ئەمن بەقەولی گۆرانیبێژانی شارەکەمان وەڵامم بەئاسماندا دەنێرم.

نامەکـــەی من کە بەدوای بادا بۆ لای هەوران دەڕوا، شـــایەد ڕۆژێک دەگەڵ پریشـــکە

پریشکی بارانێ وەدەس تۆ بکەوێ.

خۆشەویستەکەم: ئێمە بەبەستێنی چۆمە بەرینەکانی خۆماندا تێپەڕین و چەپکە گوڵێکمان لە چۆمی هاویشت[1] ، شەپۆلی ئاوێ چەپکە گوڵەکانی مەی قوم کرد، ئاواڵەکانم هەموو هیوا براوبوون، تەنها چەپکە گوڵەکەی من قوم نەبوو و ئاو بردی. لەوکاتەدا ئەتۆم بەجلکی سەربازییەوە هاتە پێش چاو، لەسەر بەردێکی ڕاوەستابووی و کڵاوەکەت بۆ لای من ڕادەوەشاند و بزەت پێم دەاتێ، گووللە بەهەوادا دەڕۆیشتن بەڵام وەتۆ نەدەکەوتن و ئەگەر وێشت کەوتبان نەیان دەبڕی و بریندارییان نەدەکردی. لە پاشان ئێمە بەدابی جاران دەگەڵ یێکتر وەڕێ کەوتین، ئەمن لەو کاتەدا پێم وابوو کە بەدبەختی بۆمە لە خەو و خەیاڵێک زیاتر نییە، چونکو لەتەنیشت یەکترین و خۆشبەختین. ئەدی هیچ پێمان وانییە کە عڕابەکانی دوژمن بەنێو زەمەند و گیاوگژ و دەخڵودانەدا ڕێگامان بۆ دەکەنەوە.

لەو عانەدا ئەمن پێم وابوو خێزانی تۆم، یێکترمان لە ئامێز دەگرت و قاقا پێدەکەنین. چەپکە گوڵەکەی من هەروا بەسەر ئاوا دەڕۆیشت، بەڵام بیرکردنەوەی من لەو بابەتەوە بێ کەڵکە، چونکو بەڕاستی ئەمن بڕوام بەفاڵ نییە.

خۆشەویستەکەم: تاو پەڕیوە، تارمایی بەسەر لێرەوارەکاندا کشاوە، بەسەر چلوکی دارەکانی کاج دا و بەپەڕپەڕۆچکەی ئاسماندا مانگی هەنگوینی منی لێقەوماو، دەچێتە پێش. لە پەنجەرە گوڵی عال دەبیندرێن کە ئاونگیان لەسەر دەدرەوشێ.

هەر دەڵێی چاوی کاڵە دەگری، بەڵێ دەگری تا ئەنگی من نەبینێ و دەزانی چ شەوێکم لەپێشدایە!، شەوێکە کە نازانم لە ئامێزی پیاوێکی بێگانەدا یا لە باوەشی خاکی شاردا دەبێ بنووم. ئەمن بەندەیەکی شەرمەزار زیاتر نیم تا دەژیم، لەباتی وەی دەگەڵ تۆ جووت بم دەگەڵ خەم و کوێرەوەری بوومە ئاواڵ. بەسە ئەو شکایەتە خۆڕایانە، ماڵئاواییت لێدەکەم و نازانم ئەو نامە نووشتاوەوەت لە کوێ پێدەگات. ئەگەر ئەو نامەیەت پێنەگەیشت، دەبێ نامە درێژەکەی دیکە بخوێنیەوە، کیهە نامە؟، ئەو نامەی کە فرمێسکی دەسگیرانەکەت لە ڕێگای ئاسنی نووسیویە. ئەگەر ئی منیش نەبێ هی ئەو کچانەیە کە لەسەر هەموو شەقامێک و هەموو ڕێگایەکی ئاسن فرمێسکیان ڕشتووە.

بیخوێنەوە و وڵامەکەت ئامادە بکە و بەنووکی سەر نیزەتەوە بیهێنە بەرلین. گوێت لە دەنگم بێ و بەدرێژایی ئەو ڕێگایانە فرمێسکەکانی من بەخوێنی دوژمنان بشۆوە. ئەمن

---

١ ـ ئوکرانی و هێندێک لە شارانی دیکەی ڕووسیە لە ڕۆژی جەژنی... دا (ناوی جەژنێکە ناخوێندرێتەوە) کچان هەریەکە چەپکە گوڵێکی دەبەستن و بەئاوێی دادەدەن، ئەگەر گوڵ قوم بێ نیشانەی بەدبەختییە و ئەگەر قوم نەبوو ئەوە باشە.

لە تۆ دەنووســـم، لە تۆ دەپاڕێمەوە و دەڵێم بەو چەشنە ناتوانم بژیم، ئەنگی من بشۆوە، پەلەی بکە تۆڵەم بســتێنەوە، بەتایبەتی تۆڵەی خاکەکەم بستێنەوە، ئی کێهە خاکی؟ ، ئی ئەو خاکەی لەژێر پێماندا نەرم و ڕەحەتە.

گۆڤاری کوردستان، ژمارە ٢، ٣٠ سەرماوەز ١٣٢٤، ٢١ دیسەمبەر

ئیقتیباس لە ڕۆژنامەی ئارەزوو

ئازایەتی سمایل ئاغای سمکۆ

دەگێڕنەوە دەڵێن سمایل ئاغای سمکۆ سەرداری ڕەشید و بەنێوبانگی کورد لە چاخێکدا کە شاری ڕەزائیەی داگیرکرد لەپێش ئەوەدا بچێتە نێو شاری، گەورە گەورەکانی وڵات بەپیریەوە چوون و لە دەرەوەی شار دیدەنییان لێکرد. سمایل ئاغا دەهات و دەچوو گەفی لێدەکردن، لەو کاتەدا مارێک لەو مارانەی کە بە بەبێ ڕەزای لەو وڵاتەدا مەشهوورن بۆ لای هات. سمایل ئاغا بۆ ئەوەی ئازایەتی خۆیان پێ نیشان بدا و بەیەکجاری بیانتۆقێنێ، داهاتەوە و مارەکەی گرت. ماوەیەک هەر هاتووچوو و هەڕەشەی لەوان کرد و مارەکەی دەدەستەوەدا، لە ناکاو ڕەنگی بزرکا و لێوی بەددان گەست و مارەکەی لە هەردی دا و کوشتی. لەدوایە خەنجەری هەڵکێشا و ئەو قامکەی کە مارەکە پێوەی دابوو پەڕاندی و دەگەڵ ئەوەشدا کە خوێنی قامکی وەک پلوسک هەڵی دەداشت وازی لە قسەکردن نەهێنا تا قسەکەی تەواوبوو.

وام بیستووە لە پاش کوشتنی ئەو مەردە نەبەزە و ئەو پیاوە نەبەزە و ئەو سەردارە بەجەرگە کە لە ساڵی ١٣٠٩ دا بەدرۆ و دەلەسە هەڵیان خەڵەتاند و هێنایانە ناو شاری شنۆ و لەوێ بەفێڵ شەهیدیان کرد، کەلاکیان لەنێو کەلاکی سائیری شوهەدادا بەو قامکە بەپێوە ناسییەوە، چونکو هێندە شپڕزە کرابوو ئەو نیشانەی نەبوایە بەزەحمەت دەناسراوە.

ڕۆژنامەی کوردستان، ژمارە ٣، ٢٦ بەفرانباری ١٣٢٤/ ١٥ ژانویە ١٩٤۶

ئازادیمان دەوێ

شەش ساڵ جەنگ بوو، شەش ساڵ خوێن ڕژا، شەش ساڵ کوشتارکرا، شەش ساڵ، بەڵێ شەش ساڵی تەواو ئاڵا هەڵگرەکانی دیموکراسی بێ وچان و پشوودان، بێ دامان و ڕاوەستان هەوڵیان دا و تێکۆشان و خەو و خواردنیان لە خۆیان حەرامکرد. بۆچی؟ هەر لەبەرئەوەی بناغەی زوڵم و زۆرداری بڕووخێنن و ڕەگوڕیشەی جەور و بێداد لە بنەڕەت دەربێنن و ئازادی و دیموکراتی لە گێتیدا بڵاوبکەنەوە و نەهێڵن چیدی زۆرداران ماڵی هەژاران بخۆن و بەدەستەڵاتان حەقی بێ دەستەڵاتان پاماڵ بکەن. لەپاش کێشە و هەرایەکی زۆر، لەپاش جەنگ و کوشتار و خوێنڕێژییەکی بەسام، لە دوای زەرەر و زیانێکی بێ ئەندازە ئازادیخوازەکان زاڵبوون و دەس لە کوشتار هەڵگیرا، خوێنڕێژی نەما، کۆشکی زوڵم و ئیستیبداد ڕووخا، نەمامی جەور و بێداد هەڵکێشرا، مۆسۆلینی کوژرا هیتلەر مرتەی لێبڕا گوڕنیک گیرا و دنیا حەساوە.

جا ئەوجا باوی هەژار و زۆرلێکراو و لێقەوماوانە و کاتی هاوارکردن هاتووە و ئەو نەتەوانەی کە هەمیشە لەژێر پێی دوژمندا ناڵاندوویانە هاوار دەکەن و دەڵێن: «ئازادیمان دەوێ»!

ئێمەش واتا میللەتی کورد یەکێکین لەو نەتەوانەی کە لەمێژە دیل و یەخسیر و ژێر چەپۆکی و تامی ئازادیمان لەبیر چۆتەوە و دەمێکە دەربەدەر و قوڕبەسەر و زۆرلێکراو و تێشکاو و داماوین. ئێستاکە کولاوکەی هەویامان بۆ کراوەتەوە و تا ڕادەیەک ژیاوینەوە،

هــاوار دەکەین و دەڵێین ئازادیمــان دەوێ، بەڵێ ئازادیمــان دەوێ و نابێ چیدی دیل و ژێردەســـت بین و ئامادەین لە ڕێــگای ئازادیدا فیداکاری بکەیــن و دەس لەگیان و ماڵی خۆمان هەڵگرین.

ڕۆژنامەی کوردستان، ژمارە ٥، ٢٩ بەفرانباری ١٣٢٤/ ٢٠ ژانویە ١٩٤٦

نامەیێکی سەرئاوەڵە

برای هەرە خۆشەویستم: مەجدی گیان

لەپێشدا تکات لێدەکەم لووتم لێ خوار نەکەی و ڕووم لێ وەرنەگێڕی و قەڵس و تووڕە و زیز و دڕدۆنگ نەبی و وەپەڵەنەکەوی و پێت وانەبێ ئەمن لینگەبەریت دەکەم و ناخۆشم دەوێیی و ناتناسم و نازانم چ شیرین کوڕێکی.

خۆشەویستەکەم: بڕوام پێبکە ئەتۆم بەقەدەر چاوی ڕاستم خۆش دەوێیی و باشیشت دەناسم و دەزانم:

ئەتۆ لاوێکی خوێندەوار و دانا و تێگەیشتوو و بیرڕوون و پیتۆڵی، ئەتۆ زۆرت کوێرەوەری دیوە و سخلەتت کێشاوە بەدوی خوێندندا هەڵوەدای وڵاتان بووی، ئەتۆ ئێستا کە «مودیری و مامۆستای هەرە گەورەی دەبیرستانی مەهابادی». وە تەنانەت ئەوەشم بیستووە کە ئەوساڵ چوویە تاران و لەوێ لە تاقیکردنەوەدا وریایی و زرنگی خۆت نواند و ڕووی کوردانت سپی کردەوە و بێجگە لەوانە دەزانم کوڕێ زانایەکی بەنێوبانگ و ماقوولی کوردستانی و تێگەیشتن و زانینی بۆ تۆ بەمیرات گەییوە.

بەڵام داخی گرانم نازانی بەزمانی کوردی و واتا زمانی دایک و بابی خۆت بنووسی!، یا دەزانی و بەئانقەست وا خراپ و تێکەڵ و پێکەڵی دەنووسی. ئەگەر نایزانی ئەوە هەوڵدە تێبکۆشە خۆت ماندوو بکە فێریە جا ئەوجار بنووسە، خۆ ئەگەر دەزانی و هەر بەئانقەست

وا دەنووسی، پێویستە بزانی و تێبگەی کە بەو کردەوە ناشیرینە دڵی هەموو نەتەوەی کورد لە خۆت دێشینی و دەبیتە نیشانەی تەوس و پڵلار و تووکی کوڕەکانی هاوخوێن و هاونیشتمانت، براکەم، هەر کوردێکی خونگەرم و نیشتمانپەروەر و کوردیزان چاوی بەنووسراوەکانی تۆ بکەوێ نێوچاوانی گرژ دەکات و تووڕە دەبێ و مل دەنێ لە پرتە و بۆڵە و... بڕوات بێ ئەمن کە خۆم بەبرایەکی بەئەمەگ و...[1] و بەکەوچکە ئاوێکی وەمەلە دەکەوی، پێم خۆشنەبوو کێشەت دەگەڵ بکەم و بەخۆتدا بشکێنمەوە و دڵت بێشێنم. لەبەرئەوە گوێی خۆم لێ ئاخنی و قوروقاپ دانیشتم و چاوەتۆڕ بووم کە بۆ خۆت ئەغیار بیەوە.

ئەمە پێی چوو هەتا ئەوشۆ لە ژمارە ١٥ ی کوردستاندا نووسراوێکی تۆم لەژێر سەرەتای (ئاتۆم)دا چاوپێکەوت بەڕاستی کە خوێندمەوە وەختابوو لەداخان شەق بەم و بدڕێم! وەیەکجار زۆر تووڕە بووم و گەلێکم پیش خواردەوە و تارماییم بەسەرچاوی کشا، دەسبەجێ دەرهەڵ بووم و دەستم دا قەڵەم و ئەم نامەیەم بۆ نووسی: ترووسکەکانم، بەبەلەی چاوانم مەجدی گیان بەقوربانت دەبم ئاخر پێم بڵێ ئەتۆ ئەو نووسراوانە بۆ کێ دەنووسی؟ لەکنە خۆت بۆ کوردانی نانووسی؟ بۆیەی نانووسی خەڵک بیخوێنێتەوە و کەلکی لێوەرگری، بۆیەی نانووسی هەموو کوردێکی خوێندەوار و نەخوێندەوار تێی بگا؟ ئەدی بۆچی وا تێکەڵ و پێکەڵی دەنووسی؟ بۆچی بەکوردییەکی پەتی و پاک و خاوێن و بەرێوەجێ نانووسی؟ کە بۆ خەڵکی قازانجی هەبێ.

براگیان، ئەو چەشنە نووسینە، بێجگە لەوەی هیچ قازانجێکی بۆ کوردان نییە زیانیشی یەکجار زۆرە، چونکو ئەو ڕۆژنامەیە بەدنیادا بڵاودەبێتەوە و دەکەوێتە دەس دوژمنان و ئەوانیش لە بیانوو دەگەڕێن کە نووسراوەکانی تۆیان خوێندەوە دەیکەنە هەرا و لێمان لەچەپڵە دەدەن و دەڵێن؛ چۆن ئەوەیە زمانی کوردی! ئەوەیە ئەو زمانەی هێندیان پێهەڵدەگوت و شاخ و باڵیان بۆ دروست دەکرد؟ و دەیانگوت هێندە هێندە باش و بەر ئاوەڵەیە، بەو بۆنەیەوە هیوام هەیە لەوەی پاش زۆر بەشێنەیی بنووسی و هەتا دەتوانی وتارەکانت پەتی بن. ئیدی بەخوام ئەسپاردی.

ڕۆژنامەی کوردستان، ژمارە ٧، ڕەشەمە ١٣٢٤/ ٢٠ فوریە ١٩٤٦

---

١ ـ ئەو شوێنە لە دەقە ئەسڵیەکەدا ناخوێندرێتەوە.

ئەی دنیا بزانە کورد سەربەخۆیی دەوێ

زۆر کەس بەتایبەتی ئەو کەسانەی کە سەریان لە سیاسەت دەخورێ پێیان وایە کە هەڵپەڕینەوە و قیامی نەتەوەی کورد و داوای ئیستیقلال و ئازادی و سەربەخۆئی کردنی ئەو میللەتە هەر لە تاوی جەزرەبە و زۆری کاربەدەستانی مچومۆڕ و زۆردار و بلەوەزی بێگانەیە، ئاشکرایە کە بێگانەکان یانی فارس و عەرەب و تورک لەو ماوە دوور و درێژەدا کە دەستەڵاتیان بەسەر کورداندا هەبووە هەرچی نەدەبوو بکرێ دەگەڵ ئەو میللەتە دڵپاکەیان کردووە و خۆیان لە هیچ خراپەیێک نەپاراستووە.

ئێستاش خوێنی شەهیدانی ڕێگای سەربەستی کورد کە بەدەستی کەمالی بێ کەماڵ و دەستوپێوەندە خوێنمژەکانی ڕژاوە هەر دەکوڵێ. ئێستاش گوڵاڵە سوورەکانی کێوی ئاگری خوێنی نەوجەوانانی ڕەشید و ئازای کورد وەبیر پیاو دێننەوە. ئێستاش قاژ و قووژ و زیڕ و هۆڕی ژن و منداڵ و هاوار و ناڵە ناڵی لاوانی برینداری کوردی مەریوان کە لە ساڵی ڕابردوودا بەدەستی سەرتیپ هۆشمەندی دیکتاتۆر قەتل و عام و تارومار کران لە گوێیان دەزرینگێتەوە، ئێستاش بەندیخانەی ئەو دژمنە زۆردارانە پڕن لە لاوی بێ سووچ و تاوانی کورد و هەر ڕۆژە ناڕۆژێک یەکێک لەوان بەسێدارەوە هەڵدەواسرێ.

خۆ حاڵی زاری کوردی هەژاری بارزان کە چەند مانگ لەوەی پێش دەوڵەتی ئیستیعماری عێراق تاڵان و بێ خانومان و دەربەدەر و ماڵوێرانی کردن لە هەموو کەس مەعلوومە و ئاشکرایە، دروستە کە ئەو کردەوە ناشیرنانە ڕۆژ بەڕۆژ هەستی تۆڵە ئەستاندنەوە لە دڵی لاوانی خوێن گەرم و مللەتپەرستی کوردا بەهێزتر دەکەن. دروستە ئەو ڕەفتار و ئاکارە

وەحشیانە سات بەسات لاوان وەگەنجانی کورد بۆ لای ڕزگاری و ئازادی هان دەدەن بەڵام ڕاســتێکەی ئەوەیــە ئەوانە هیچیان نەبوونە هۆی هەڵپەڕینــەوە و قیامی نەتەوەی کورد، ئەوانە هیچیان کوردیان وادار نەکردووە کە داوای ئیستیقلال و سەربەخۆیی بکا بەڵکو کورد میللەتێکی ١١ ملیۆنییە و بەهەموو شــەرع و قانوونێک حەقی ئیستیقلال و سەربەخۆیی هەیە و داوای ئەو حەقە مەشروعەی خۆی دەکا.

ئەی دنیا، ئەی دنیای ئازادی تەلەب، ئەی دنیایێکی شەش ساڵ تەواو دەگەڵ زۆرداران ملەت کرد و لەو پێناوەدا بەشــی زۆری لاوانی خۆت بەکوشت دا، بزانە: کورد ئیستیقلالی دەوێ. بزانە: کورد زوڵمی لێکراوە حەقی خوراوە موڵکی لێ داگیرکراوە و دەیەوێ بەحەقی خۆی بگا. بزانە: کە سیاســەتی شــوومی ئیستیعماری بۆ قازانجی خۆی ئەم میللەتەی لە ئازادی بێ بەش کردووە و لە ئەنجامدا بزانە کە کورد ڕوشدی ئەوەی هەیە کاروباری ماڵە خۆی بەچاکی هەڵســووڕێنی و پێداویستی کۆمەگی کەس نییە قیوومی ناوێ و تا تاقەتی لێدەبڕێ سەر وەباری کەس ناهێنێ و بۆ ئەستاندنی سەربەخۆیی هەوڵ دەدا.

ڕۆژنامەی کوردستان، ژمارە ٢٩، ١٠ خاکەلێوە ١٣٢٥/ ٣٠ مارس ١٩٤٦

ژوانی دوو خوێنمژ

لەو کاتەدا کە پاش شەش ساڵ شەڕ و کوشتار، پاش گەلێک ڕەنج و ئازار و خوێنڕژان و پیاوکوژان، دوای زۆر کوێرەوەری و دەربەدەری و تاڵان و بڕۆ، ئادەمیزاد دەیەوێ لە بەروبووی کردەوەی خۆی بخوا و لەژێر سێبەری داری ئازادیی کە بەخوێنی خۆی پەروەردەی کردووە و چەند ساڵان بەدیارییەوە دانیشتووە، دانیشێ و بحەسێتەوە و ماندویی ئەو دەورەی شەڕی لەبیر بچێتەوە. لەو ڕۆژانەدا کە لە هەموو جێگایەک قسە لە سولح و ئاشتی دەکرێ. ڕادیۆ و ڕۆژنامەکان بڵاویان کردەوە کە دوو جەردەی پیاوکوژ، دوو زەروی خوێنمژ، دوو ماری بێ ڕەزا، دوو زۆردار و دیکتاتۆر دوو دوژمنی خوێنی کورد! یەعنی نوری سەعید پاشا و سیراج ئۆغلۆ بۆ بەستنی پەیمانێکی نوێ یا تازەکردنەوەی پەیمانی شوومی (سعد آباد) لە ئانکارا کۆبوونەوە، ئایا ئەو پەیمانە چییە؟ ئایا ئەو پەیمانە بۆیە بەستراوە کە قازانجی بۆ ئادەمیزاد بێ؟ ئایا ئەو پەیمانە بۆیە بەستراوە کۆمەگ بەڕاوەستانی ئاشتی و سولح بکا؟ نەء نەء ئەو پەیمانە... قڕدانی ئادەمیزاد.......... تێک دانی........ چونکو ئەو کەسانەی........ ڕێگر و شەڕانی و........[1] ئەوانە لەوانەن بۆ دەسرێکی قەیسەرییێکی ئاور تێبەردەن، ئەوانە دوژمنی سولح و نەتەوەی ئادەمیزادن و ئەو پەیمانە شوومەیان بۆیە بەستووە کە تۆوی کورد لەسەر زەوی نەهێڵن و ئەو نەتەوە بەیەکجاری نابود و حەقی مەشرووعی وی پامال بکەن. وەکو بیستوومە سیراج ئوغڵو

---

١ ـ ئەو شوێنانە لە دەقەکەدا ڕەشبوونەتەوە و ناخوێندرێنەوە.

بەنوری سـەعیدی گوتووە هەنگینێ ئێمە دەتوانین دەگەڵ ئێوە ببینە دۆست و هاوپەیمان کـە ئەو نەختە حەقەش کە عیبارەتە لە نووسـین و خوێندنـەوەی زمانی کوردی ئەویش لەژێر سانسۆرێکی قەویدا، بۆ کوردان قائیل نەبی و ئەلبەتە ئەویش لە خودای دەوێ کورد نینۆکی نەبێ خۆی پێ بخورێنێ، بەڵام داخوا ئەوانە دەتوانن کوردان بەجارێکی لەنێو بەرن و تۆویان لەسەر زەوی هەڵگرن.

داخوا دەتوانن کوردان وادار بکەن واز لەو حەقە مەشـرووعەی خۆیان بینن! نەء نەء پێویستە ئەوانە بزانن و باش تێبگەن کە کورد میللەتێکی نەمر و نەبەزە و بەباوەش بمرن ناتوانن لەنێوی بەرن و بێدەنگی بکەن.

کورد هەیە و لە مەیدان دەرناچێ و بەهەرۆگیف ناپەشۆکێ و واز لە حەقی خۆی ناهێنێ و هەتا تنوکێکی خوێن دەبەردامابێ لە ڕێگای ئازادی و سەربەخۆییدا کۆشش دەکا و حازر نییە چیدی نۆکەری بێ جیرە و واجب و سـووک و چرووکی تورک و عەرەب و فارس بێ و ئەو هاوار دەکا و دەڵێ: ئەی ئەو کەسـانەی موقەدەراتی دنیا دەبەر دەستی ئێوەدایە، ئەی ئەو کەسانەی کە بۆ هەڵکەندنی نەمامی زوڵم و بێداد ئەو هەموو فیداکاریو کرد، ئەی ئەو کەسانەی کە دەتانەوێ..........[1] کە بەشادی و ئازادی بژی، سەرنجێکی بدەنە حاڵی ئێمە و مەیەڵن چیدیکە ئەو زۆردارانە لەژێر پێی خۆیاندا بمان تولخێننەوە، قەبوول مەکەن لـەوەی پاش ئەو خوێنمژانە خوێنی ئێمە بمژن و ئەگەر هاوارێکمان کرد یا لەجێی خۆمان جووڵاینەوە لێمان لەهەرا بدەن و مەڵێن کورد ڕێگر و شەڕانییە.

توبی خودا ئەوە ئینسافە کابراییک بێ بەزۆری مڵکت لێ زەوت بکا و ئەگەر پێت گوت ئـەوە موڵکی باب و باپیری خۆمە و دەبی بۆخۆم بەجێ بێڵێ، لەباتی بەجێهێشـتن پێت بڵێ ڕێگر و شەڕانی و کێشەم پێدەفرۆشی.

هەویـام هەیە ئاڵا هەڵگرەکانی ئازادی چیدی ئـەو ناحەقیانە قبووڵ نەکەن و نەهێڵن بەتەنها لە دنیادا مللەتی کورد لە ئازادی بێ بەش بێ.

ڕۆژنامەی کوردستان، ژمارە ٣٢، ١٧ خاکەلێوە ١٣٢٥/ ۶ آوریل ١٩۴۶

---

١ ـ ئەو شوێنانە لە دەقەکەدا ڕەشبوونەتەوە و ناخوێندرێنەوە.

ڕۆژنامەی مەردی مللی

بۆچی کوردستانو لەبیر کردووە؟

بەقەڵەمی: ئەحمەد حەمروش

کـــورد ئێرانیـــن و بێجگە لە ئێران حەشـــارگەیەکیان نییە میللەتی ئـــازا و لەمێژینەی کورد کە لەبەر هێندێک شـــت لە نیشـــتمانی ئەســـڵی خۆی دوورکەوتۆتەوە و ئەوڕۆ لەژێر چەکمەی نۆکەرانی ئیســـتیعمار و تەرفەدارانی سیاســـەتی (پان تورکیسم) ژیانێکی تاڵ و پڕ لە ناخۆشـــی ڕادەبوێرێ، ئاخری ڕۆژێک دەبێ ڕاســـتەوەبێ و شێرانە زنجیری ئەسارەت بپســـێنێ و تۆڵەیەکی زۆر بەســـام و پیاوانە لەو کەســـانەی دەستدرێژییان بۆ حقوقی وی کردووە و ئازاریان داوە و ئازادییان لێ ســـەلب کردووە بســـتێنیتەوە و زیندوو و نەبەزی خۆی بەدانیشـــتووانی سەر زەوی بســـەلمێنی و دەدوژمنانی خۆی بگەیەنێ کە کورد هەر زینـــدووە پایەدارە و بەهیچ جۆرێک نامرێ و ســـێڵاوی حەوادیس بناغەی عەزم و غیرەتی وی ناڵەقێنی.

تێفکـــرن، کیهە میللەتە لە بەرابەر ئەو هەموو کۆششـــەی کە بۆ لەنێوبردنی وی کراوە وەدەکرێ هێندە بەهیمەت و خۆڕاگر و پایەداربێ.

کیهە میللەتە بۆ پاراستنی میللەتی خۆی بتوانێ دەگەڵ میللەتی غالیب وە بەدەستەڵات و زۆردار ملە و مبارەزە بکات.

چ نەتەوەیـــەک بەقەدەری ئـــەو نەتەوە لە ڕێگای ئازادی و سەربەســـتیدا فیداکاری و جانبازی کردووە و قوربانی داوە و زیانی دیوە و ئاوارە و دەربەدەرکراوە.

میللەتی غەیورتر و ئازاتر و نەبەزتر لە برا کوردەکانی ئێمە، کە داخەکەم ئێستا لەژێر پەنجەی بێ ڕوحمی بێگانانادا ئەسیرن، کەمتر وەگیر دەکەوی بەڵکە هەر نابیندرێ. هێندێک لە دەوڵەتە ئیرتیجاعییەکانی عێراق، کە بەیارمەتی و مەبەستی ئیستیعماری و بەپێچەوانەی مەیل و ڕەغبەتی میللەتی عێراق هاتوونە سەرکار و هەمیشە لاگری سیاسەتی ئیستیعماری بوون و قازانجی میللییان چاوەدێری نەکردووە، بۆ پەیداکردنی دووبەرەکی و دوژمایەتی لە بەینی کورد و عەرەبدا ڕفتاری یەکجار بێ شەرمانە و خراپیان دەگەڵ کوردان کردووە.

دیسان دەوڵەتی تورکیاش ئەو ڕەفتارەی دەگەڵ ئەو میللەتە ئازایە کردووە و بەکوشتار و قەتل و عامی وان سەحنەیێکی خوێنینی لە دونیادا هێنا ڕوو کە ڕووحی بەشەریەت و نەوع دۆستی لەو کارە بێ شەرمانە بێزارە.

تاریخ زوڵم و زۆرێکی کە دەوڵەتە ئیرتیجاعییەکانی عێراق و تورکیا لە برا کوردەکانی ئێمەیان کردووە قەت فەرامۆش ناکا. میللەتی قارەمانی کورد بەخوێنی گەش و سووری خۆی نێوی بڵیندی خۆی بۆ ئەبەد لە لاپەڕەکانی مێژوودا سەبت کردووە و هەتا ئادەمیزاد لە دونیادا دەژی نێوی ئەو جەللادە بێ ڕوحمانەی کە دەستە دەستە و پۆل پۆل لاوانی کوردیان سەر بڕیوە و زیندوو زیندوو دەئاوریان هاوێشتوون بەخراپە دێنێ. بەڵام هەرچی زووتر زۆری بۆ میللەتی کورد بهێندرێ و زیاتر جەزرەبە بدرێ ئەو ئاورە مقەدەسەی کە لەنێو دڵی پاکی ویدا لەمێژە دایسێ پتر بڵێسە دەستێنی و بێگومان سەرتاپای دوژمنانی دەسووتێنی. سەردانەواندن و چاوسۆرکردنەوە لە قامووسی کوردیدا نییە. ئەوە حەقیقەتێکە کە مێژووی خوێنین و پڕ ئیفتیخاری کوردستان شاهیدی لەسەر دەدا.

وەنەبێ کوردان هەر لە دەرەوەی نیشتمانی خۆیاندا تووشی کوێرەوەری و سەخڵەت و ناڕەحەتی بووبن بەڵکە لە نیشتمانی ئەسڵی خۆیان یەعنی لە ئێرانیشدا لە زەمانی حکومەتی ڕەزاخانی پەهلەویدا تووشی گەلێک مەینەت و کوێرەوەری بوون و حەقی ژیانیان نەبووە.

پەیمانی سەعد ئاباد کە هەموو کەس دەزانێ سەرفەن بۆ لەنێوبردنی کوردان ئیمزا کراوە، ئیمزای دەوڵەتی (ظل الله)ی ئیرانیشی پێوە بوو. ڕەفتار و ئاکارێکی ڕەزاخان دەگەڵ کوردانی دەکرد بەڕاستی یەکجار زۆر ناپیاوانە بوو، هەڵپەڕینەوەی ئێستای کورد عەکسولعەمەلی ئەو زوڵم و زۆرەی پێشووە.

ئەورۆ تەواوی ئەو کوردانەی کە لە وڵاتاندا بڵاوبوونەوە و لەژێر پەنجەی تورک و عەرەبدا، دیسان چاوی ئومێدیان دە نیشتمانی ئەسڵی خۆیان بڕیوە.

ئەهزەتی دیموکراتیکی کوردستان کە بناوانی لە نێوەڕاستی نیشتمانی ئەسڵی کورداندا

هەڵگیراوە هەموو کوردی دنیای متەوەجیهی ئێران کردووە ئەگەر دەوڵەت لە ئیحساساتی پڕ شۆری کوردان ئیستیفادە بکا و تۆڵەی بێ بەشی و چارەڕەشی زەمانی ڕەزاخانیان بەچاکی بۆ بکاتەوە و دەگەڵ جەنابی قازی محەمەد ڕەهبەری مەحبوب و مەزنی کوردستان، کە بێ شک لە ڕیزی پیاوە هەرە گەورە و زانایەکانی ڕۆژهەڵات حیساب دەکرێ، واریدی موزاکەرە بێ و مەسئەلەی کوردستان بەقازانجی ئازادی ببڕێتەوە، قووەتێکی وا بەهێز و نەبیندراو لە ئێراندا پەیدا دەبێ کە گرێی پشتی ئیستیعمار تێک دەهاڕێ و دەیشکێنێ.

ئەگەر کوردان لە دەرەوەی نیشتمانی خۆیاندا بەدەستی عەرەب و تورک گرفتارین هیچ نەبێ دەبێ لە نیشتمانی ئەسڵی خۆیاندا حەقی ژیانیان هەبێ و بەئازادی ڕابوێرن.

داخەکەم ڕەفتاری ڕەزاخان هیچ لە ڕەفتاری تورک و عەرەبان کمتر نەبوو ئێستاش خوێنی برا کوردەکانمان لە دەشتە پان و بەرینەکاندا شەپۆل دەدا، ئێستاش زنجیری دیلی لە دەست و پێی میللەتی ئێران دانەڕندراوە، ئێستاش دەستی بێ ڕەحمی حاکمی نیزامی لە کۆبوونەوە و ئیجتماعات لە سنەدا جلۆگێری دەکا و نایەڵێ شکایەتی کەس بەگوێی ئەولیای ئوموور ڕابگا. گرانی هەڕەشە لە سەقز دەکا، کوردستان لە حاڵی تۆقین دایە.

ئەگەر دەوڵەتی ئێستاکە ئازادیخوازی و تێگەیشتنی سیاسی خۆی لە جێبەجێ کردنی مەسئەلەی ئازەربایجان و لە ڕووناک کردنی ئاسۆی تاریکی سیاسەتی خارجیدا نیشان داوە، دەگەڵ ڕەهبەرانی فرقە دیموکراتی کوردستان واریدی موزاکەرەبێ بەشەرتێکی عەناسیری ئیرتیجاعی و بەکرێگیراو لێبگەڕێن، مەسئەلەی کوردستان پێش بەتەقەدومی ئازادی و قازانجی ئێران تەواو دەبێ.

ئێمە لە جەنابی ئاغای (قوام السلطنه) تەمەنا دەکەین کە هەرچی زووتر ئاغای (مظفر فیروز) کە لاوێکی موتەرەقی و زانای موعاسیرە بۆ کوردستان بەڕێبکات تا مەسئەلەی کوردستان حەڵ بکرێ.

کورد برای ئێمەن، یادگاری باب و باپیری ئێمەن، دەبێ بۆ داوا مەشروعەکانی وان گوێ ڕادێرین، ئەوان بێجگە لە ئازادی و عەدالەت چی دیبان ناوێ.

ئەمن پێم وایە ئەو چرا ڕووناکەی کە ئێستا لە کوردستاندا هەڵکراوە بەو زووانە سەرتاسەری ڕۆژهەڵات ڕووناک دەکا و ئازادیخوازانی ئێران کە لە خوزستان و ئازەربایجان و کوردستان و سایری نوقاتی ئێراندا هەن، کارێکی وا دەکەن کە ڕۆژی سەرئالاییێکی کە هەرگیز ڕۆژی لێ ئاوانەبووە، بیلئاخیرە لێ ئاوابێ و میللەتی ئەسیری ڕۆژهەڵات نەجات دەدەن!

ڕۆژنامەی کوردستان، ژمارە ٧٩، ٢٩ گەلاوێژی ١٣٢٥/ ١٩٤٦

بۆدابەزاندنی جۆرەها کتێب:سەردانی: (مُنْتَدى إقْرَأ الثَقافِي)

لتحميل انواع الكتب راجع: (مُنْتَدى إقْرَأ الثَقافِي)

براي دانلود كتابهاى مختلف مراجعه: (منتدى اقرأ الثقافي)

www. Iqra.ahlamontada.com

منتدى إقراء الثقافي

www.iqra.ahlamontada.com

للكتب (كوردى ,عربي ,فارسي)

قەرار بوو بێی لەگەڵ خۆت شادی بێنی

نەهاتی، گەرچی پێت دابووم بەڵێنی

لەناو کوردا نەبوو پەیمان شکاندن

لە کوێ فێر بووی گوڵم پەیمان شکێنی

* * *

ئەگەرچی ڕۆیی، قەت ناچی لە یادم

دەکەم یادت، بەیادی تۆوە شادم

کە بارگەت بۆ هەوار تێک نا عەزیزم

شکا ئەستووندەکی تاوڵی مرادم